

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ ISTORICĂ-CULTURALĂ

CUPRINSUL:

	Pag.
Virgil Șotropa: <i>Contribuții la istoria bisericească</i> . . .	453
<i>Memoriile căpitanului-auditor Șotel</i>	479
Virgil Șotropa: <i>Ofițerii și subofițerii regimentului</i> <i>năsăudean în 1765, 1766 și 1771</i>	498

PAGINI ISTORICE CULTURALE

Iosif Naghiu: <i>De Gerando despre Rodna și grăniceri</i>	510
<i>Adunările generale ale »Astrei« la Năsăud</i>	515
Virgil Șotropa: <i>Din actele și scrisorile episcopului</i> <i>Lemeni</i>	528

COMUNICĂRI

Emil Precup: <i>Un vrednic preot grănicer</i>	569
Victor Corbul: <i>«Versul lui Napoleon Bunăparte»</i> <i>și încă ceva</i>	572
<i>Dela Muzeul limbii române, Cluj</i>	575

FIGURI GRĂNIȚEREȘTI NĂSĂUDENE

Iuliu Moisil: <i>Alexandru Bohățel</i>	578
<i>Ioan Florian Câmpianu</i>	607
<i>Pedagogul Vasile Petri</i>	625
<i>Iacob Mureșianu</i>	642
<i>Colonelul Carol baron Enzenberg</i>	666
<i>Vasile Bob Fabian</i>	682
<i>Mitropolitul Gavril Bănulescu Bodoni</i>	697

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Redacția, administrația și direcția revistei:

»ARHIVA SOMEȘANĂ« Năsăud, Str. Vasile Nașcu, 29

Năsăud 1937

Bibliotecă: BCU Cluj   Fa. II, 11

1508 10

În 1 Ian. înființat în Năsăud perceptorat.

În April și Mai și-a clădit casă de piatră preotul Macedon Măierean, iar în Rebrisoara subloc. pens. Lăzăric.

În 18 Mai a murit în Năsăud maiorul pens. Velican.

A. 1854. Comisarul Fabricius înlocuit cu Kanczusky.

Din 1 Nov. până Iulie 1855 Basil Crăciun a fost învățător în Beudiu.

Cu finea lui Oct. s'au sistat subcomisariatele cercuale și introdus oficii districtuale și cercuale (Kreis- und Bezirksämter).

În anul acesta s'a făcut împrumuturi de stat.

A. 1855. Din 30 Iulie B. Crăciun a servit în Beudiu ca notar apoi din 1 Nov. 1855 — Iulie 1856 iarăș învățător acolo.

A. 1856. În Rodna comisar cercual: Schüller, adjunct Flore Porcius. În cursul anului s'a lucrat de întregul cerc al Rodnei la șoseaua dela Rodna—Cârlibaba spre Bucovina. Tot atunci s'au început și lucrările la drumul peste Strîmba.

Din 1 Nov. 1856 — Iulie 1857 Crăciun iarăș învățător în Beudiu. În cursul anului elevul Basil Popițan care în 1849 în timpul revoluției merse cu batal. 2 la Galiția, și fu promovat subofițer, acum avansă ca subloc. la regtul de inf. Arhiduce Ludovic.

Iarna anului 1858 a fost foarte grea, din Nov. 1857 — finea Febr. 1858, au săcat izvoarele, nu se putea măcina la mori, apa înghețase până în fundul Someșului, și numai la Paști au scăpat oamenii de zăpadă și ghiață. Oamenii de 100 ani povesteau că n'au apucat așa un frig și o lipsă de apă. Lipsă de fân. Ziua de plug 3 fl. v. v.

Podul peste Someș iarăș s'a clădit din nou de palirul Svoboda.

Adaos: Diverse însemnări

Întru aducere aminte de întâmplările veacului se înseamnă următoarele:

Sf. biserică s'a căpătat pomană dela Rodna veche; dupăce s'a coborît satul acesta Vărarea din Valea Botoae aproape la 90 ani și dupăce s'a așezat i s'a pus nume nou Nepos prin porunca înălțatului Impărat Iosif. Pe aceea vreme s'au și cătunit satele din apa Rodnei până la Mocod și până la Rodna veche și satele Bâr-

găului și Târgovenii. Atunci s'a iertat și porția ce era pusă după ținerea pământului.

După cătunie s'au iscat taberi adecă războaie cu Țara Burcușului, a Poliacului, a Frâncului și altele adeseori.

La anul 1817 dupăce au cercat înălțatul împărat Franz cu împărăteasa sa țerile, s'a milostovit și au venit și aci la Năsăud; s'au așezat taberile, s'a pus pace și a ținut pacea până la 1848. Apoi s'a ridicat Țara Ungurească asupra înălțatului împ. Ferdinand, s'a făcut războiu, au ieșit cătanele la războiu pe Țara Ungurească și la Țara Galiției. S'a început bătaie cu Țara Ungurească, Ungurii au biruit, au luat Ardealul și în luna lui Ianuarie 1849 pela Nașterea Domnului au intrat și aci în regiment la Năsăud, la Rodna și la Bistrița și au prădat satele.

Cătanele noastre adecă ale împăratului, dupăce au ținut bătaie în Ardeal și n'au putut învinge cu Unguri, au retirat cătră Țara Moldovei și a Galiției. Ungurii rămaseră aci cu noi din luna lui Ianuarie până în luna lui Iunie, subt a căror stăpânire am și stat.

În 22 a luni lui Iunie a venit o armată de Muscani, care bătându-se a învins pe Unguri și i-a alungat cu foc la Țara lor. Noi Românii apoi am scăpat de subt stăpânirea lor iară subt stăpânirea înălțatului împărat.

În a. 1848 în care s'a început bătaia a împărățit Ferdinand. În a. 1848 Dec. 2 a lăsat împăratul Ferdinand împărăția și s'a încoronat Franz Iosef. Între anii 1849 și 1850 s'au întâmplat mari și grele oști, că s'a fost ridicat Țara Ungurească asupra Țării Ardealului să ne biruiască și să fim ungarilor slujitori. Dar totuș batăr că au perit mulți ostași, Ungurii n'au biruit.

La sfârșitul anului 1850 dupăce s'au duduie (izgonit) Ungurii, s'a așezat pace și făcându-se multe sfaturi prin adunări la înalta Curte la Viena, a ieșit sfatul că nouă Grănicerilor să ni se ia armele și să nu fim cătane, precum am fost. Cu începutul luni Aprilie 1851 luându-ne armele am căzut sub stăpânirea domnilor comisareși, nu mai mult grăniceri ci țereni ne chemam, și regimentul s'a șters cum fusese numit: al 17-lea român de graniță, și cătanele noastre cari au stat la a. 1849, 1850 și 1851 în garnizoane în Ardeal au căutat prin înalta poruncă împărătească a primi cătunia regulatică căpătând numărul 50 sub stăpânirea Excel. Sale Dlui General Fürst Thurn Taxis. Și țara toată a Ardealului s'a cătunit.

Reflexiuni pe vârful Ineului

Virgil Şotropa

Vara anului 1921 am petrecut-o cu familia în mica staţiune climaterică *Valea Vinului* de lângă Rodna, unde departe de zgomotul şi vrajbele lumii, în văile încântătoare şi pe plaiurile munţilor, puteam să aflăm adevărată desfătare şi recreaţie. Văzând că timpul e favorabil şi statornic, am hotărît să urcăm pe muntele *Ineu* (2280 m), al cărui pisc formează punctul de atracţie pentru toţi turiştii cari vizitează împrejurimile Rodnei.

Intr'o frumoasă dimineaţă de Iulie — când după datina moştenită din noianul secolelor şirul lung de secerători curge pe Someş în jos, iar cete de oieri şi stânaşi urcă pe văi spre culmi — am plecat cu fiica mea, cu două nepoate şi cu doi studenţi pe Izvor în sus, şi trecând prin codri vestitelor mine rodnene, după o urcare de două ore am ajuns la plajurile şi potecile cari duc la înălţimi. Inveliţi de razele dătătoare de viaţă ale soarelui şi sorbind miresmele ierburilor ce ne înconjurau, păşiam pe covorul de cimbruşoare şi bulbuci, argincişe şi garoafe, clopoţei şi gălbinele spre ţinta a cărei depărtare ne înşela atât de mult. Insfârşit la 11 ore iată-ne ajunşi sub piscul format de un bloc stâncos, depe care doi păcurăraşi şburdalnici priveau râzind la noi caşi când ar zice: ce chiu şi vai pentru voi, când noi urcăm aci numai jucându-ne. Incă un ultim avânt şi apoi stăm pe muchia Ineului ca pe o mică şi îngustă platformă, a cărei continuare spre Nord o formează colţi mai mari şi mai mici ce cad în adâncimi prăpăstioase.

Era o zi splendidă cu aerul extraordinar de curat, încât puteam să ne aruncăm privirile în cele mai mari depărtări. Turiști cari au fost de mai multe ori pe Vârful Ineului ne spuneau că sunt rari zilele în cari orizontul să fie în toate direcțiile curat de ceață, deci putem zice că noi de astădată am avut mare noroc. Nu ne puteam sătura de-a admira priveliștea inpunătoare ce se desfășura jur-împrejurul nostru. Insfârșit tinerii se așezară pe pământ într'un grup aparte, petrecându-se cu cântece, glume și chiote, iar eu mi-am ales loc de odihnă piatra trigonometrică cu care e marcat punctul cel mai înalt al muntelui. Și acum s'a adevărit zicala că tinerii trăesc în prezent și viitor, iar bătrânii în trecut. Cum mi s'a mai molcomit sângele agitat de greutățile urcușului și de varietatea impresiilor, prinzând ochii mei figuri, situații și priveliști cunoscute, mintea îndată a început să toarcă la amintirile trecutului.

Spre apus vedeam înălțându-se dintre ceilalți munți *Țibleșul*, puteam bine deosebi chiar și fără de lunetă, pădurile, pășunile și colibile preperate pe coastele muntelui. Țibleșul cu văgăunile sale prin cari vânătorii îndresneți urmăresc ursul, și cu poenile sale acoperite vara de o vegetație admirabilă care inspiră pe locuitorii munteni ai satelor marginașe să povestească copiilor în serile lungi de iarnă, lângă focul din vatră, »legenda zinelor din grădina de pe munte«.

Am avut în copilărie un bun prieten în comuna Telci, anume pe *Sever Ganea* despre care scria atât de înduioșător, în »Amintirile« sale, regretatul *Augustin Paul* fostul meu urmaș în redacția »Gazetei« din Brașov, mai apoi secretar la consulatul român din Budapesta. Cu mine absolvise Ganea în 1885 liceul din Năsăud, iar cu Paul au studiat împreună la universitatea din Graz, și ajungând să fie medic de regiment în Agram deodată în etatea cea mai frumoasă își puse capăt vieții, fără ca cineva să știe până azi motivul faptei sale. Cu sărmanul Sever am petrecut în vacanțe zile frumoase, pescuind pe Telcișor și Sălăuța ori făcând excursii prin văile romantice Fiad și Fiezăl cari duc la poalele Țibleșului. Odată mergând prin pădurile seculare de brad pe Fiad în sus, într'o poiană ascunsă dăm de o căsuță ca o jucărie, curățică și bine îngrijită. Era o moară mică numai cu o piatră, la care pe

un cănăluți de scânduri, construit la marginea pădurii, curgea un pârăuți limpede ca cristalul. Apropiindu-ne de morișca misterioasă, la ușă ne întâmpină o băbucă care ne pofteste înăuntru. Intrăm curioși în camera mică, în colțul căreia stetea coșul și durăia piatra morii, toate în miniatură. La masă ședea un moșneag cu privirea ațintită spre noi, ne salută scuzându-se că nu-l lase picioarele să se scoale. Indată ce Ganea le spuse bătrânilor că el e fiul notarului din Telci, ne poftiră să ședem, băbucă aduse lapte și mă-măligă și apoi haide la povești. Moșu *Tănase Bichigeanu* ne întrebă de toate ce se petrec în sat și în lumea mare. Ni se tângui că deși se apropie de suta de ani ar fi destul de înputere, numai picioarele nu mai vreau să-l slujească, pe afară trebuie să se sprijinească în cârje ori să se tragă în patru brânci. A fost vânător pasionat și-l doare că acum nu mai poate alta decât să puște din ferestruce rațele sălbatece care înoată pe cănăluțul moriștii. Deodată auzind pe Ganea că-mi rostește numele, mă întrebă agitat că ce rudă mi-a fost popa Iacob Ș. din Maieru; îi spun că a fost bunicul meu. Atunci moșneagul îmi apucă și strânge mâna și cu lacrimi în ochi îmi povestește ce prieteni buni au fost ei în tinerețe, cum înainte de a se preoți bunicul au servit ambii ca subofițeri în regimentul nostru năsăudean și cum au trăit ca doi frați în bine și în rău, luând parte împreună la multe răsboaie. «In vara anului 1812» îmi zice cu voce tremurândă, »am fost trimiși amândoi până la Danzig, și la întoarcere către trupele austriace ale prințului Schwarzenberg, am văzut pe vestitul împărat *Napoleon Bunăparte*, călărind în fruntea generalilor săi, în drum spre Rusia». Iși poate oricine închipui ce însemna pentru fantazia copilului faptul, că în 1878 el vorbește în morișca dela poalele Țibleșului cu veteranul Bichigeanu, care în 1812 a văzut față în față pe marele Napoleon.

A murit de mult Nestorul de pe Fiad și eu privind din Vârful Ineului spre Țibleș, mă gândesc cu drag la clipele petrecute în căsuța și morișca lui. —

Îmi îndreptez apoi privirea spre Maramureș, unde Românul e sărac în țară bogată. În zările depărtate se pierd culmile munților pe cari pășunează vitele altor litfe, iar prin așezările de odinioare ale falnicilor vânători de zimbrî și zdrobitori de horde

tătărești, vezi azi cum puii lipitorilor satelor își scot capul din ferestrele caselor țărănești. Este mult putregaiu în țara lui Dragoș, și va trece încă lung timp până ce iubirea de neam și patrie va fi îndrumată în brazda sa firească.

Cu ocazia unei excursii făcute înainte cu vr'o treizeci ani, plecând dela Borșa în jos am întâlnit în capul unui sat doi flăcăi zdraveni călări. I-am oprit și întrebat că cine e preot în satul lor? Cu un surâs ironic îmi răspunde unul: »Popa Pișta«. Mi s'a urcat sângele în cap. »Cum poți să-mi răspunzi așa«, îi zisei mâniaș »când vezi că și eu sunt român cași tine și te întreb de cea mai respectabilă persoană din comuna ta?« Probabil crezuse despre mine că sunt vr'unul din călării poporului, dar văzându-și greșeala adause îndată: »Iartă domnule pe popa nostru îl cheamă N. N. dar el nu ne are grija, unblă numai cu streinii, și nici la biserică nu ne spune vre-o vorbă bună, de aceea nici dela noi nu poate aștepta mare dragoste«. Sosind în altă comună mare chiar când sătenii în ziua Sf. Petru și Pavel ieșiau din biserică, am început a vorbi cu ei și a-i întreba de una alta. La început erau foarte rezervați și mă priviau cu neîncredere, după ce le-am spus însă că cine sunt și de unde vin, începură a-și deschide inima și a se tânguî amarnic de soarta lor: Cum domnii lor nu numai Maghiarii ci și Românii, îi tratează ca pe vite; prin cancelarii sunt întâmpinați numai cu sudalme, ocări și batjocură; înaintea legii n'au nici un drept față cu străinii care le jupuesc pelea, adăogând încă multe alte amănunte foarte, foarte triste. Se poate că în timpul mai nou încep a porni spre o ameliorare stărilor sociale de acolo, și ar fi păcat de moarte să se lase peirii un neam vânjos care și altfel din nenorocire stă cam izolat de masa compactă a elementului românesc. —

Mă întorc spre răsărit unde se înșiră ca niște mărgăritare colinele »dulcei Bucovine, veselei grădine« și lumina soarelui cade în toată splendoarea peste pădurile mai apropiate și lanurile mai depărtate. Chiar la picioarele noastre pornește dintr'un mic tăușor *Valea Lalei* și făcând mai multe ocoluri și coturi, se varsă la depărtare de vr'eo câțiva kilometri în Bistrița Aurie.

În 1897 plecasem din Rodna cu vărul meu Clain Porcius pasionat vânător și pescar, cu profesorul de desemn Flore Mu-

reșan și cu fratele acestuia, peste muntele Rotunda pe Bistrița în sus până în fața Lalei. Aci trebuia să trecem râul repede al Bistriței. Doi dintre soți urcară pe caii cu cari veniserăm, unul trecu desbrăcat pășind cu mare grijă peste pietrele lunecoase, iar pe mine după multe târgueli un șvab, care tocmai pescuia acolo, mă înduplecă să nu mă desbrac, zicând că mă va trece el în spate. Mă ia în cârcă și la început merge cum merge lucrul, eram însă greu, șvabul meu începe să gâfăe și chiar la mijlocul apei deodată mă lasă pe o lespede. Eu însă nu-i dau libertate, îl țin strâns de cîafă, și cu toate protestările și văicărelile sale e nevoit să mă ia din nou în cârcă. Mă mai duce câțiva pași, iar eu văzând că e pe cale să-și dea sufletul, îl scutur odată bine apoi sar îmbrăcat cum eram în apă și între hohotele soșilor, care așteptau la țarm desfășurarea tragediei, ies însfârșit la liman, ud până aproape în brâu. Era în dricul verii, deci ușor mi-am uscat hainele și încălțămintele, apoi în dispoziție excelentă am plecat cu toții pe romantica vale a Lalei în sus până la un loc potrivit de popas. Ni-am ridicat un cort și două zile și o noapte am tăbărât acolo ca Robinzoni moderni. Până când frații Mureșeni strângeau vreascuri pentru foc, vărul Clain arunca undița în părăul de munte și prindea un păstrăv după altul, iar eu șezând pe pământ lângă niște tufe trebuia numai să întind mâna după afine și mure. Adevărat rai pământean!

Încă un episod din copilărie îmi este legat de frumoasa Bucovină. Eram în 1874 în școala primară, când tata mă duse cu sine într'o excursie la care luară parte: căpitanul suprem (prefectul) *Alexandru Bohățiel*, unchiul meu vicecăpitanul *Florian Porcius*, deputatul Sigismund Pop, medicul Dr. Ștefan Pop și judecătorul Ariton Mărcușiu. Unchiul luă cu sine și pe fiicele sale Filuca și Susana și pe nepoții săi pe copiii preotului Isidor Procopianu din Căndreni. Acest vrednic preot era om unic în felul său: român verde în mijlocul celor ce în mare parte erau cucerți de spiritul elementului dominant; bărbat cu un caracter ferm, altruist și apărător al poporului, neîmpăcat față de puhoiul cutropitor străin, din care pricină adesea ajungea în conflicte foarte supărătoare chiar și cu mitropolitul Morar Andrievici.

Trecurăm cu trăsurile prin orașul Bistrița, prin Bârgae și prin romanticul pas al Bârgăului, iar către seară ajunserăm în

Căndreni, primiți cu toată dragostea de preot care deși văduv, se aranjase de astă dată ca să poată găzdui o societate atât de mare. Împreună cu micii mei ortaci, cu copiii popii care erau fericiți că se văd acasă, am cutreerat imediat întreaga grădină frumoasă situată împreună cu casa parohială și biserica, pe o colină. Văzând apoi cum întreg grupul excursioniștilor intră în biserică, noi băeții încă am alergat acolo, și am ascultat cu smerenie cum bărbații pe rând au cântat câte un cântec bisericesc. Chiar când păreșeam locașul sfânt, iată sosesc noi oaspeți: protopopul Constantinovici din Dorna, Țurcan din Fundul Moldovei și alți câțiva preoți cu cucoanele, apoi ca petrecania să fie completă mai pică și taraful lăutarilor din Bistrița. După cină veselia își ajunge culmea, preoții își leapădă reverenzile și haid cu bătrâni cu tineri se'nșiră la o horă ca din poveste. Către miezul nopții pe noi copiii ne duc femeile alături într'o cameră și ne aștern pat sub o masă lungă. De unde să putem însă adormi, căci chiar dacă mai conțeneau musica și dansul din sala oaspeților, atunci repede alergam la ferestrele deschise și ascultam prin întunericul nopții la doinele jalnice ale plutașilor de pe apa Dornei. Când înfârșit era totuș să adormim, ne-au trezit încăodată sunetele prelungi și melancolice pe care le scotea din trimbiță poștalionul diligenței, care venind dinspre Bistrița trecea pe șoseaua din vale spre Câmpulung.

Un drăgălaș colț al patriei noastre este mica Bucovină, din care totdeauna am întors cu impresii și amintiri plăcute. Și acestea n'au putut fi șterse nici în 1920, când făcând profesorii și elevii liceelor din Năsăud și Dej o excursie monstră prin Bucovina am aflat și văzut încă multe și triste urme de ale crâncenilor lupte ce s'au dat în 1914—1915 între Dorna și Cârlibaba. —

Privesc apoi de pe Ineu cu încordare să văd trecătoarea istorică care în vremuri depărtate ducea pe tărnița munților din Bucovina spre Ardeal. Când încă nu existau alte căi de comunicație, ca cele de azi prin Pasul Rodnei și al Bârgăului, pe potecile de munte treceau călătorii dintr'o țară în alta; pe ele au năvălit în vechime popoarele barbare și au intrat după pradă hoardele tătare; negustorii și drumașii de tot felul peste înălțimile munților trebuiau să apuce calea ca să-și vadă de afaceri în țara vecină.

Acolo unde zace satul Coșna cu casele răslețe, își ținea popasul cel mare *Petru Vodă* cu oastea sa, așteptând o zi favorabilă spre a trece în Ardeal. Intr'o zi senină urca apoi coastele dinspre Bucovina și pe spinarea munților Panasuri și Cucureasa o apacă spre Valea Someșului. De câte ori a făcut el drumul acesta și de câte ori depe piscurile falnicilor munți ambițiosul domnitor va fi privit cu dor și sete la întinderile mari de pământ pe cari voia să le cucerească și să le împreune cu Moldova sa. Dupăce prin abile și îndrăznețe manevre politice a reușit să între și el, ca și înaintașul său Ștefan cel Mare, în posesiunea cetăților Ciceu, Cetatea de Baltă și încă și Ungurașul, puse mâna și pe o parte a Văiei Someșului, și chiar înainte de asta cu 400 de ani se hârțuia cu cetatea săsească Bistrița, ca și pe ea s'o încovoiaie sub stăpânirea sa.

Parcă-l văd pe trufașul Vodă călare în fruntea căpitanilor și oștirilor sale, cu mantaua falfăindă și cu ochii pironiți spre țara mult ahtiată. Depe culmile dimprejur îl salută tulnicile și chiotele cioabanilor: » *Trăiască Petru Rareș desrobitorul nostru!* « Pleacă înainte, trece vârful Cucuresii și coboară apoi spre Șanțul de azi, unde pe atunci numai ici-colea era câte un bordeiu. Înaintea Rodnei îl întâmpină pârcălabul său, care-i raportează despre toate afacerile și-l pofteste apoi în mica sa rezidență, unde Sașii au trebuit să facă loc Românilor spornici. Din Rodna pleacă Vodă pe Someș în jos prin Maieru, Sângiorz, Ilva și Feldru, pretutindeni întâmpinat la intrare în comună de săteni în frunte cu cnejii lor cari îi întind pâne și sare. Dealungul drumului ce duce prin sate bătrânii cad în genunchi înaintea Domnului, slăvindu-l, iar Româncuțele harnice și curățele, neveste și fete, stând înaintea porților, se închină adânc și apoi cu ochii învăpăiați, cu obraji îmbojorați și cu sinurile zvâcninde privesc în urma soțului frumoasei dar nefericitei Doamne Elena. Ajungând în dreptul satului Vărarea, care pe atunci era situat în dreapta pe deal, trece călare cu oamenii săi Someșul și o apucă pe Valea Carelor, ori tot înaintează până la Rebrîșoara, și trecând aci râul urcă printre dealuri până la marele sat săsesc Dumitra, unde de obicei își întindea lagărul când asedia Bistrița. Poposește puțin, dar n'are astâmpăr, urcă Dealul Târgului și de acolo privește crâșnind spre cetatea Bistriții

care-i face atâtea griji. Stă, stă și apoi murmură: »*Tu Bistrița rea și haină, cum îmi surâzi când îmi merge bine, și cum rânjești și mă muști când sunt nenorocit!*«

A fost pentru Românii someșeni un vis de 30 de ani, cât a ținut domnia moldoveană, după care iarăși au căzut în robia vechilor asupritori. —

Pecând lăsam să treacă pe dinaintea ochilor caleidoscopul amintirilor, deodată aud la spate răsuflând din greu; era un turist echipat în toată regula, care chiar urca pe stâncă. Salută și mă întreabă dacă acesta e Vârful Ineului. »Da«, îi răspund »cum vezi șed chiar pe vârful Vârfului«. Scoate orologiul, spune câte mii de pași a făcut, apoi se întoarce și strigă altor trei tovarăși în vale, care însăfârșit sosesc obosiți și asudați. Erau conți maghiari cari nu puteau destul admira priveliștea, și se rugau de o informație ori alta pe care bucuros le-o dam. Poate oricine să-și închipe ce durere li se furișă în suflet la gândul, că pământul ce zace la picioarele lor nu mai aparține coroanei »sfinte, apostolice« de adiniaori.

După desfătarea sufletească tinerii mei tovarăși doreau însăfârșit să-și mulțumiască și stomacul; ne-am așezat deci pe o pajiște dintre stânci, am deschis desagii cu merindele și ne-am ospătat între cântece, dând drumul câte unui smeu care sbura peste munți, urmărit cu interes și de ochianele grofilor așezați ceva mai înjos de noi.

După ce am mântuit și fotografiile îndatinate, am plecat cu mare alaiu, acu la întoarcere pe alte plaiuri, peste locuri foarte stâncoase, așa că sosind mai la vale chiar și ciobanii se mirau cum de am putut străbate pe acolo. Printre turmele de oi și cirezile de boi și vaci, cari sătule coborâiau la stâne și staule, apoi traversând o admirabilă pădure de fag, am sosit în amurg la Isvor, unde cu deliciu am luat cu toții bae, după care am plecat spre locuințe, prea mulțumiți de impresiile unei zile neuitate.

Acte, corespondențe și ordonanțe vicariale

Ca completare și continuare a documentelor bisericești publicate în numerele anterioare ale »*Arhivei Someșene*«, lăsăm să urmeze aci un șir de acte importante scoase și transcrise din protocoalele și catastifele vicariale care — salvate de Directorul revistei noastre — au fost predate oficiului vicarial din Năsăud.

1834 Oct. 11. — Fostul vicar al Rodnei, actualul canonic școlar *Ioan Nemeș* a plecat azi înainte de masă la Blaj și din lipsă de inventar a lăsat cvartirul vicarial nepredat urmașului său (*Marian*). Se aduce la cunoștința comandai regimentului, că cu ordin. epp. d. d. Blaj, 26 Sept. c. N. 902 *Ioan Marian* a fost numit *administrator* vicarial, și în ziua de azi (11 Oct.) și-a început slujba; roagă să i se predea cu inventar în seamă cartierul și să se facă reparațiile necesare; toate scrisorile privitoare la Vicariatul Rodnei să se trimită la adresa lui. Colonel era *Hermani*. Tot aceasta se raportează și episcopului.

*

1835 Iun. 21. — Vicarul *Marian* face cunoscut regimentului că cu rescriptul episc. *Lemenyi* d. Cluj, 16 Ian. 1835, Nr. 24 și decretul gub. din 23 Dec. 1834 pe lângă că e »*Oberlehrer*« este numit și *Vicar* al Rodnei.

*

1836 Iunie 3. — Episcopul r. cat. *Kovács* de Tusnad trece prin Vicariat.

*

1837 Febr. 17. — Cu îndămâna canonicei vizitații în *Sângeorz* am aflat o *bisericuță* de lemn toată spartă și negrijită, cât nu asămăna altei decât unui lăcaș de mult părăsit. Aceasta bisericuța a fost mai de mult în câmp pe locul unui om privat, s'a ținut bagseamă un *călugăr* la dânsa. Ridicând I. Impărat Iosif călugării acei de pădure de pe aici, a rămas bisericuța pustie și mai târziu fu adusă în sat și pusă de-a stânga Someșului. Se face rar în ea slujbă ; să fie casată. Marian.

*

1838. — Intr'o scrisoare a Vicarului către Com. regimentului d. d. 11 Mai 1838 în chestia catehetului și capelanatului se zice între altele :

Bei der durch die allerhöchste Anordnung vom 4. März, publiciert den 23. Juli 1787, vorgenommenen Pfarren-Regulierung ist die Zahl der im Stabsorte Nassod fungierenden Priester auf 3 Individuen reduziert und festgesetzt worden, nämlich: nebst dem *Districts-Vicarius*, der immer der fungierende Pfarrer ist, noch 2 Capläne. Diese Capläne waren verheiratet, in Nassod einconscribiert, und starben im J. 1822 ab. Hierauf wurde der Katechetendienst dem Gefertigten (*Marian*) als Pfarrer zu Zagra und seit dem J. 1824 als Unterlehrer an der hiesigen Oberschule, dann die eine Capelansstelle dem ledigen Weltpriester *Dunca* übertragen, und so verrichteten wir den Dienst beider Capläne und des Kateheten bis im J. 1829 als *Dunca* zu seiner Beförderung eine Professur in Blasendorf, und dessen Stelle der nunmehrige Caplan *Johann Lazar* ein hiesiger Grenzer bekam.

Weil aber dieser nur in der Muttersprache lesen und notdürftig schreiben kann, so sah sich Gefertigter bei der stetten Kränklichkeit des Vicarius Nemeș, neben seinem Schul- und Cateheten-Dienste auch Vicarial- und Pfarrgeschäfte zu erfüllen, genötiget, bis im J. 1832 als er zum Oberlehrer im 1-ten Walach-Rgte versetzt wurde. Dann wusste man sich nicht anders zu helfen, sondern übertrug den Katechetendienst dem N.-Ilvaer Pfarrer *Lupșai*¹ und überliess die Pfarr- und Kapelangeschäfte dem *Lazar* allein bis im J. 1834 als Gefertigter wieder hier zum Oberlehrer transferiert auch die Vicariats- und Pfarrverwaltung in einer sichtbaren Unordnung übernahm.

Er dachte gleich auf den Ersatz des abgängigen ersten Caplan und Katecheten, fand aber keinen mit den dazu erforderlichen Kenntnissen und Eigenschaften begabten Priester, dass er auch den katechetischen Unterricht in der Oberschule erwünscht erteilen könnte, und hielt für gut nach Möglichkeit sich anzustrengen damit das Geschäft nicht leide, bis ein in jeder Hinsicht entsprechendes Individuum hiezu sich vorfinden würde. Nun aber hat sich diesseitig Grenzer *Macedon Pop* aus St. Georg, Weltpriester und Professor der Poesie zu Blasendorf hervorgetan, der zugleich die bereits resignierte Catecheten- als auch die durch den Tod des 1-ten Caplans und Catecheten *Anton* seit dem J. 1822 erledigte Capelansstelle zum besonderen Vorteile des Dienstes ersetzen könnte.

Auch hat sich das Vicariat darum beim Hochwürdigsten Ordinariate verwendet und die diesfällige Bestimmung unter 27 v. M. N. 286 erhalten.

Die beiden früheren Capläne waren allhier conscribierte verheiratete Grenzer und bewohnten ihre Grenzhäuser, so wie der nunmehrige Lazar ist, der in seinem Grenzhause wohnt.

Den in Rede stehenden 1-ten Caplan und Catecheten Macedon, als ledigen Priester hier einzuconscribieren oder zu adoptieren wäre wider die Adoptierungs-Norm, da er die dem Erlöschen nahe sein sollende Grenzfamilie nicht aufhelfen kann, mit Beibehalt der geistlichen Würde nicht heiraten darf, und durch einen Einheimischen diese zwei Stellen ersetzen zu können sind keine Aussichten, da kein Nassoder sein Kind dem mit so vielen und schweren Auslagen verbundenen geistlichen Studium zu widmen gedenket, und keiner so vermögend ist. Ferner ist der Ersatz des 1-ten Caplans hier zwar erforderlich, aber eines wohlgeeigneten Catecheten für die Oberschule und für die ärarischen Zöglinge unumgänglich notwendig.

Daher erübrigt dem Vicariate nichts, als das löb. Rgts-Cdo geziemend zu ersuchen die Unterbringung des Catecheten allhier in ein ärarisches Cviartier und in dessen Ermangelung in ein Privathaus mittelst eines gnädigst zu bemessenden Zinses vom hohen Ärar bei hohen Stellen gütigst vermitteln zu wollen.

1841 Ian. 28. — Oamenii cari nu vor avea *pomi*, nu se pot căsători.

*

1842 Ian 29. — Vicarul propune ca pe ulița din dos să se clădească peste *Valea Caselor* în locul punții (Steg) un *pod*. Motive mai multe, apa crește, se revarse, înghețuri etc. Dă și dispensa să se lucreze la el în zi de sărbătoare.

*

Blaș, Mart. 1841. — Vlădica Ion face cunoscut, că prefectura militară laudă pentru instrucția tineretului în religie pe preoții: Toma Albani din Monor, Ion Ștefan din Budac, Iacob Pop din Sângeorz, Ion Pop din Feldru, și pe cooperatorii Anton Malai din Leș și Macedon din Năsăud.

*

1842 Sept. 3. — Să dă blagoslovenie ca să se lucreze și în Dumineci și sărbători la podul Năsăudului.

*

1841 Nov. 29. — Recomandă vicarul Ion Marian comandarea geografiei profesorului Ion Rus, edit. tipografiei din Blaș; iar în 13 Nov. 1842 Istoria românilor de »*vestitul National-Director Șinkay*« și Istoria bisericii românilor de »*vestitul Samuilă Klain*«.

De repețite ori Marian poruncește să nu se țină sărbători superflice: 2 zile Sf. Petru, Foca etc.; să se combată credințe deșerte; să se țină predici.

*

În 4 Iunie 1846 scrie vic. Macedon Pop: Până aci s'au dus *corespondința* oficioasă începând dela 1834 până în 2 Iulie 1846 de d. Vicar Ioan Marian, care murind în 2 Iulie 1846 și dându-se prin milostiva rânduială a Măriei Sale D. Vladică Ioan Lemeny din 10 Iulie a. c. Nr. 1063 administratura acestui Vicariat fostului până atunci catehet al școalelor normale și capelan al parohiei Năsăudului Macedon Pop; se va purta corespondența cu l. Rgt. și cu d. preoți de nou rânduitul Administrator.

*

1847 Ian. 10. — Vicarul dă ordin strict parochilor Iacob Pop Sângeorz, Șotropa Maier și Lușai Rodna, ca conform poruncilor anterioare sătenii să nu mai cuteze a lucra ori umbla după câștig

cu căruța în Dumineci și sărbători. Dumineca trecută »spre cel mai mare scandal« au trecut pe dinaintea cortelului vicarial la 3 ore d. a. 3 căruțe din Sângeorz între care și a lui Grigore Pop, mergând după sare la ogne (Dej).

*

1847 Feb. 2. — Notifică vicarul regimentului că a intrat în *cortelul vicarial* în Septembrie 1846; lemnele toate le-au ars servitorii fostului vicar (Marian), cere dela comanda regim. bonificare de 3 stânjâni din »massa« rămasă după Marian.

*

1847 Febr. 6. — Poruncește vicarul preoților să nu cuteze a *cununa* fără permisie dela regiment pe nici un militar (cum a făcut unul — Dunca din Gledini — că a cununat pe o grăniceră cu un jeler).

Recomandă cu căldură *abonarea* cărții »Novele românești« apărute în Blaj; 4 fl. argint de exemplar.

*

1847 Mart. 5 — Vicarul scrie regimentului, că conf. rescriptului belic de curte din 27 Iunie 1827 Nr. 2154 în fiecare regiment are să funcționeze o *comisie școlară* constând din un oficer de stat major, preotul local și din învățător (Oberlehrer).

Conf. ordinului înalt a comandai generale d. 14 Aug. 1827 Nr. 1934 s'a aprobat propunerea regimentului privitor la comisiune constătătoare din: maiorul (Oberstwachmeister) v. *Luxetich*, vicarul și preotul unit al Năsăudului *Ioan Nemeș* și învățătorul *Istrate*. În 1834 fiind numitul vicar avansat ca canonic, iar următorul său *Ioan Marian*, fiind și mai înainte ca »Oberlehrer« membru al comisiei, așa s'a numit interimar atunci ca al 3-lea membru al comisiei capelanul regimentului *Wiskey*. Fiind acum *Macedon Pop* numit cu ordonanța din 10 Iulie 1846 Nr. 1063 de către episcopul diecesan (Lemeny) preot al Năsăudului și administrator vicarial, roagă comanda regimentului să-i dea locul cuvenit în comisia școlară.

Din diferite scrisori vicariale etc. se vede că în *Salva* mai erau 2 *biserici*, una dincolo de apa Sălăuța.

În Bistrița era arhidiacon *Major*; în Nușfalău preot *Mihail Pop*; în Șirling preot *Maftel Hales* (care slujește clandestin și în Nușfalău).

*

1847 Mart. 15. — Vicarul notifică regimentului la plânsoarea administratorilor preoțești din Nușfalău și Sântioana, că grănicerii de acolo chiamă adese la funcții preoțești pe preoții comunelor *provinciale* vecine. Inadmisibil fiind, cere sanare.

*

1847 Mart. 16. — Vicarul ordonă preotului *Leon Vertic* din Mocod că Ion Vertic (al doilea popă, capelan) numaidecât să alunge din casa sa pe muierea lui Dodie, pe care spre scandalizarea poporului o ține la sine, pe lângă găzdoaia pe care o are.

*

1847 Apr. 8. — Vicarul scrie preotului Maiorian din Nepos că conf. ordinului episcopului d. 19 Nov. 1833 e strict interzis preoților să se amestece în afacerile civile procesuale sătești și să le facă oamenilor scrisori (instanțe). De aceea pânăce nu va veni expresă permisie dela episcop, să nu cuteze să plece împreună cu cantorul la Viena, în chestia certelor de hotar ce le au *Vărărenii cu Sașii*.

*

1847 Iunie 1. — Vicarul scrie preotului din Mocod Leon Vertic: Cum de Mocodenii vreau să li se slujască *Joia*? Ce sărbătoare e asta? Nu le sunt destule Duminecile și sărbătorile legale?

*

În 26 Mai 1847 e numit *Anchidim Pop* cooperator preoțesc în Năsăud.

*

1847 Iunie 15. — Parochul *Maierean* din Nepos și femeia sa (mai ales ea) trăiesc rău cu fiul cooperator și cu nora. Ocări certe etc.

Macedon Pop e numit de episcop în 14 Mai 1847 vicar și paroh al Năsăudului.

Părintele Franciscan *Lembel* a fost capelan al regimentului din 1805 (corect 1795)—1816, cum scrie Macedon Pop vicarului Constantin Papfalvi din Hațeg în 1 Oct. 1847.

*

1848 Apr. 27. — Circulară. Nește »provocări« anonime chiamă pe Vicari și Protopopi împreună cu doi preoți și doi oameni din fiecare tract pe *Dumineca Tomi la Blaj* spre a se consulta asupra

acelor ce nația română ar avea să aștearnă în comițiile viitoare. Lăfându-se provocările prin țară și înțelegând de ele, Înaltul guvern ordonă prin decretul d. 17 Apr. c. Nr. 5215 Mării Sale Episcopului, că adunarea asta s'o opriască, dând totuși Prea Sfinției Sale împuternicire să adune conform stărilor (circumstanțelor) pe Vicari, Protopopi și pe cei mai deprinși în lucrurile aceste și cei mai cu inteligență din laici, spre dobândirea scopului. Inșă ca atâtea mii de oameni nedeprinși în acest obiect să se adune, nici decum nu voiește, nimeni putând sta bun că aceea mulțime va rămâne între hotarele cuviinții. Care îndurată demandare și Măria Sa D. Episcop prin rânduiala din 19/6 Apr. c. Nr. 712 strins a se ține cu acea adaogere a poruncit, că dela o adunare ca aceasta fiecare să se contenească, și popoarelor cari ar fi doar ceva despre această proclamație înțeles, se vestească, că aceea s'a făcut fără invoirea legiuitei puteri, și să aștepte în pace hotărîrea. Aceasta Vi-se înștiințează și frățiilor Voastre cu acea băgare de seamă, că decumva careva a căpătat niște scrisori deacestea două adevărate scrise și una tipărită, sau să-le trimită încoace, sau să le țină pentru sine ascunse neîndrăznind a face ceva întrebuițare supt pierderea deregătoriei sale, și păzind cele de Măria Sa D. Episcop sub 20 Martie Nr. 641 poruncite și prin Vicariat sub Nr. 128 publicate. (Cu prilejul serbării zilei nașterii Impăratului preoții să admonieze pe poporeni să fie supuși credincioși și să se supună superiorităților.)

*

1848 Iunie 6. — Circulară. Macarcă în acest Vicariat, mărire și laudă Celui Atotputernic, până acuma e pace și liniște, și e bună nădejde cumcă și de aci înainte încă va fi, totuș fiindcă oamenii malițioși, pismași a tot rândului bun, îndemnători și *afățători de popor* spre neascultare pot fi, și, de nu și sunt, pot veni din provincie, unde cu durere se află mulți, Vi-se comunică circularul Mării Sale D. Episcop cu acea adaogere și băgare de seamă, că decumva s'ar întâmpla ca și în acest ținut să se arete corifei de aceștia, minten fără întârziere să-i arătați jurisdicțiilor militare, spre lucrarea celor trebuincioase.

*

O circulară vicarială din 1848. — Comitetul românesc este copleșit cu trebi și se luptă cu nespuse greutăți între care întâia

este lipsa speselor. Români, ați voit libertate, scăpare de oficialii nedrepti, despoitori, tirani, desprețuitori și v'ați ales un comitet care să poarte sarcinile tuturor. Dați fiecare fileriu, nu așteptați ca să nu aibă de unde plăti nici poștele. Curând să se facă din toate părțile colecții, mult puțin bani sau naturale, toate se primesc. Comitetul primește pe zi câte 5 până 10 scrisori oficiale împarte pașaporturi, îi trebuiesc scriitori, însă de unde lefi?

*

Vicarul trimite »Gazetei de Transilvania« următoarea întâmpinare: Domnule Redactor! De vr'o câțva timp am primit mai multe scrisori anonime. Acestea le răspund prin organul Gazetei, cumcă au cam trecut timpurile astorfel de scrisori, numai oamenii cu două limbi le întrebuițează. Omul cu caracter spune simțimintele sale oricui în față, sau dacă împrejurările nu-l suferă, încă și le descopere prin scrisoare numită, căci altmintrelea efectuarea doririlor e imposibilă sau foarte multor dificultăți expusă. Eu sunt convins cumcă acele anonime sunt mie trimise dela Români și încă din acest ținut. Oare pentruce Români nu se poartă mai cu mare sinceritate și confidență unul către altul? Oare pentru ce în aceste timpuri grele nu uită orice ceartă, și sub larva patriotismului învăluie patimă? Cu astfel de lucrări nu vom merge departe. D-lor anonimi, în loc de a folosi, încurcăm. Dacă D-Voastre sunteți așa mari patrioți, dacă voiți a folosi publicului, și a căpăta răspuns la întrebările puse, puneți-ve numele, însă și până atunci să știți că imputarea mie făcută ca cum eu aș fi cauza că în acest regiment așa puțini cetesc Gazeta, n'are loc și circularul dat în 6 Februarie a. tr. Nr. 37 prin care am provocat toți preoții și dascălii la prenumerația organului, precum și împărțirea ambelor foi române de mine plătite prin Năsăud și alte sate vecine, vă bate cu palma peste față. Eu cu sila nu pot împinge pe nimeni la cetit. Acestea spre știrea anonimilor mei și de vei căpăta ceva remonstrare în contra, pune-i numele, ca să știu cu cine am de lucru. Năsăud, la 24 Iunie, 1848. Macedon Pop, vicariu.

I

I

*

I

1848 Iunie 24. — Circulară. Vicarii și Arhidiaconii n'au putere a chiea pe preoți la *adunare* spre a se sfătui în lucruri politice, fără pe cale legiuită, adecă cu știrea și îngăduirea Gu-

berniului local. Cumcă aceasta e drept, arată congresurile naționale din Blaj, Ungaria și Boemia. Măria Sa episcopul e capul întregii preoțimi greco-unite din această diecesă, și totdeauna se roagă de licenție a putea convoca pe subordinații săi încă și spre consfătuirea cauzelor pur eclesiastice. Apoi congresul a avut înaintea ochilor interesele întregii națiuni românești fără de a face deschilinire între provincialiști și grăniceri. Dacă episcopul așa lucră, dacă orânduiala episcopescă din 19 Noemvrie 1833 Nr. 1124 oprește pe preoți a se mesteca în lucruri politice și a compune suplici în numele satelor, și dacă iară altă orânduială din 15 Septembrie 1821 Nr. 167 poruncește, că preoții numai cu știrea jurisdicției politice să se adune laolaltă; nu v'am putut, nici vă pot chieama pe Sfințiile Voastre la Vicariat.

Înainte pornirei mele la congres, și și după venire, încă nu, cu atât mai tare că M. Sa Episcopul n'a demandat ca protopopii să se sfătuiască cu preoții înainte de pornire; și deoarece sfătuirile au fost să se facă la congres, au fost și de prisos cu atât mai tare, că tot Românul știe unde'l apasă cisma. Eu am priceput poziția mea, am cunoscut marginile puterii, nu voiesc a-le trece; mă silesc strâns și în adevăratul înțeles a plini poruncile Superiorului meu, căci toată săritura sau mistificarea e periculoasă.

Macarcă aceste așa sunt, totuș având mai multe cauze matrimoniale și preoțești de-a judeca, și știind că preoții încă sub răposatul predecesor au dat plenipotențe fraților Asesori a judeca în numele lor orice; am chieamat pe Sfințiile Sale cu scop ca după judecarea cauzelor, să ne mai consultăm înțelepțește, fără strepit despre acele ce ar trebui lucrat în întâmplare când ceva nepărtinitor s'ar proiecta în dietă sau de cumva n'am avea și noi drept a alege deputați la dieta viitoare și după întruparea Ardealului cu Ungarea în Pesta fiitoare. Însă tocmai aceia cari sunt mai aproape n'au venit, ba încă unii nici s'au excusat pentru ce nu; eu apoi m'am desgustat și n'am făcut merit. Înțelegeam în săptămânile trecute din bărbați vrednici cari au fost la mine, cumcă noi de astădată n'om alege deputați, dela cari toate atârnă, am scris deputatului opidului Hațeg Bohățel ca să binevoiască ami descrie starea lucrului cea adevărată, ci n'am primit încă răspuns.

Știind eu că a se ruga e slobod, macarcă particulare con-

gresuri nu se mai pot pofti, m'am dus în 22 c. la D. General Galbrun și la colonelul, m'am rugat a porunci ca din fiecare sat să vină doi deputați în Năsăud, și se vor convoca și preoții, și în prezența tuturor să se întrebe despre doririle ce ar avea, să se compună instanță și să se expedeze la Inaltul General Comando; mi-au răspuns că aceasta nu se poate, că ar socoti-o ca un complot.

Amu lăsând toate deoparte spuneți-mi ce-i de făcut cât de îngrabă în scris, că eu a vă chiema aici pe toți pentru cause politice n'am putere, și și când ați veni fără mireni, nu mult ar plăti, ba doară nimic. Sau de veți socoti c'a fi bine și folositor, să vină frații Grigore (Rebrișoara) și Ioan dela Feldru, și să ne mai rugăm odată de d. colonel de a mijloci adunare aci, că eu altă cale mai bună nu știu; care știe, descopere-mi-o.

*

1848 Iunie 26. — Intr'un comunicat la regiment să amintește că: pentru de a înmulți (augmenta) veniturile *bisericii din Năsăud* spre a clădi cu timpul o nouă biserică, curatoratul bisericii a luat de 9 ani încoace în arendă vama târgurilor.

*

1848 Iunie 29. — Parohului Tanco. La scrisoarea Frăției tale din 28 Iunie ți-se răspunde, cumcă eu minten după primire m'am dus la D. colonel și l'am întrebat au nu a căpătat ceva invitații dela Inaltul General Comando în privința aceasta. Mi-a răspuns că nu, și deoarece la Suprema Armorum Prefectura pentru venirea preoților și a unui deputat din fiecare sat în Năsăud spre consultarea celor nouă folositoare, precum și compunerea unei *suplici la Majestate* pentru dobândirea unor concesiuni precum și a dreptului de a alege deputat, cuviniți și legiuți pași s'au făcut, vă sfătuesc a nu merge la Cluj, fiindcă noi grănicerii toți la olaltă vom trebui de bună seamă a alege; amu dacă unii s'or duce la Cluj alții la Dobâca și alții la Turda fiindcă se află sate în aceste comitaturi, or fi nește confusii și amestecarea limbilor; ci Fr. Voastre faceți ce-ți vrea, numai grăniceri nu luați, că veți avea val. Ar fi alta când ați fi căpătat dela Fișpan, și macarcă acele sate se țin de comitatul Clujului, totuși amu is lipite de regiment și după a mea opinie vor trebui a alege aci în Năsăud deși mai târziu, căci aciasta nu ni-o pot nega.

*

1848 Iulie 4. — Circulară. Excelența Sa D. General Comandant Puchner a binevoit a îngădui *adunarea* militarilor noștri din fiecare sat câte doi în Năsăud spre ași spune nevoile lor precum și poftele, cari apoi într'o suplică se vor așterne locului cuvenit. Ziua adunării este 10 Iulie căl. nou la 8 ore dimineața. La aceasta adunare sau mai bine consfătuire vor veni aceia, cari prin săteni se vor alege, și după intimatu orânduiei și preoți se pot alege, precum și O(noratele) companii au căpătat poruncă. Deci după primirea acesteia chiețați judele sau vr'un bătrîn și le spuneți că pe lângă celalalt deputat să vă aleagă și pe F(răția) Voastră, fiindcă le știți năcazurile și puteți spune mai toate fără sfială. Lipsile, nevoile poporului le știți, deci înainte învățați pe aceia cari vor veni încoace ce să poftească. Toate minuțiile nu vin a se număra, numai cele de frunte și acele le știe fiecare dintre F(rățiile) Voastre.

*

1848 Iulie 4. — Dem Majoren *Leon Pop*. Gestern erhielt ich das Aviso vom Feldwebel Wasiliki, dass Euer Hochwolgeborene die Fortsetzung des *Sincaischen geschichtlichen* Werkes nicht mehr wünschen. Soll ich dass glauben? Der Lehrer von Runc kauft an jedem Donnerstag Kukurutz und zahlt allemal pünctlich die 30 cr. für die Lieferung und will das ganze Werk haben. Manche mit schönen Gagen versehene H(ernn) Officiere und zwar römischen Geblüts ziehen sich von einer Prenumeration, zu welcher Sie ihren Officiers Namen, wie der Prenumerations Bogen dartut, gegeben haben, zurück. So viel Geltung geben die H(ernn) ihrem Namen? So erfüllen Sie das mit Ihrer eigenhändiger Unterschrift ungezwungenerweise gemachte Versprechen? Auf diese Art unterstützen (sie) die literarische Unternehmungen und den Herausgeber, der bauend auf das gegebene Ehrenwort der Prenumeranten, den Druck dieser von jedem wissenschaftlich gebildeten Nationalisten geschätzten Geschichte unternommen hat? Patriotismus, Nationalität sind also leere Worte. Sollte das wahr sein was mir der Wasiliki schrieb und Euer Hochwolgeborene bei dem ausgesprochenen Vorsatz verharren, so belieben Selbst dem Professor Gavra nach Arad zu schreiben, denn ich schäme mich ihm bekannt zu geben, dass ein H(ernn) Major römischen Ursprungs sein Wort nicht halten, und dieses so theuere Werk nicht lesen und

haben will. Das Nämliche ist den Hauptmann Johann Mihailaş und seinem Bruder Gregor geschrieben, welche sich auch zurückziehen wollen. Etsi hoc non sit ex offo, consequenter non debisset inprotocolari, pro perpetua tamen memoria consultum putavi ut inprotocoletur.

*

In 15 Iulie 1848 li se trimite preoţilor o circulară episcopească tipărită, apoi manifestul împăratului cătră grăniceri.

*

1848 Iulie 24. — Preoţilor din Rebrişoara, Feldru, Sângeorz, Rodna, Tiha şi Budac. — Aci vă trimit punctele *petiţiei* deputaţilor lucrate mai pe larg. Cetiţi-le, cumpăniţi-le, întocmiţi unde veţi socoti că e de lipsă, şi apoi F(atele) Ştefan le va trimite prin cantor la Vicariat, însă nu le ţineţi mult, minteni după căpătare lăsaţi orice lucru, şi o cetiţi, ca să se poată odată purisa. Insa cum să se trimită? Prin cine? Dela I(naltul) General Comando n'a venit până acuma slobozenie pentru darea diurnelor din casele săteşti, macarcă Excelenţa Sa a zis cătră deputaţii trimişi cumcă cu posta primă ne va răspunde, şi văd că au trecut două şi nu mai vine nimic. Juzii, juraţii şi bătrânii din celelalte sate vin în staţia căpitană, deci le spuneţi cum şi ce s'a lucrat în asta privinţă, ca să nu fie tot cu aceea opinie, că nimic se lucră. Da de nu vor îngădui ca să mergem, cum să se trimită? Invăţaţi-vă şi vă înţelegeţi cu căpeteniile săteşti şi apoi conclusumul îl faceţi cunoscut. Iscăliturile is aici, orişicum aceasta trebuie să se trimită, şi fiindcă punctele lucrate atunci cu graba au fost cam rău ţesute şi şi nepotrivit întoarse, socot că n'a strica ca o copie să se trimită şi la I. General Comando (Prezidiu). Oi mai vorbi cu D. Vice Colonel în treaba asta.

*

1848 Iulie 25. — Circulară. Acest circular al Venerabilului Consistoriu vi-se trimite Frăţilor Voastre cu acea mai încolo orânduială, ca într'o Duminecă să-l citiţi poporului în biserică, ca să vadă cumcă cei mai *mari ai naţiei române* se ostenesc întru tot chipul a lucra pentru fericirea lor, şi Majestatea Sa Impăratul pe Români în viitor îi va socoti ca şi pe celelalte conlocuitoare

nații, va înălța pe cei vrednici și învățați la cele mai înalte deregătorii, cu un cuvânt faceți poporul a pricepe acele ce acest circular cuprinde.

*

1848 Iulie 28. — Circulară. Impărtășindu-vă orânduiala Sf. Consistor în copie spre înprotocolare și publicare în biserică, ca să vadă poporul cum cei mai mari și literați Români se străduiesc și nevoiesc pentru a dânsului fericire.

*

1848 August 2. — Circulară. La demandarea Venerabilului Consistor din 23 Iulie Nr. 209 Vi-se comunică pentru fiecare parohie asta *proclamație* a I. Ministeriu spre publicare. Aceasta e într'un stil adevărat cam înalt compusă, și cel ce cu atenție o va citi, lesne o poate înțelege.

*

1848 Aug. 15. — Consistorio. Înalt General Comando Prezidiu a dat militarilor din acest regiment licență ca în 10 Iulie să se *adune* din fiecare sat câte doi în locul ștabal spre a se coînțelege atât despre viitoarea lor soarte, cât și spre a descoperi gravaminele, ce pe dâșii mai de mulți ani îi apasă. Ce ei nunumai n'au făcut, ci tot atunci au încheiat ca aceste toate într'o petiție să se aștearnă Majestății prin deputați, a căroră conducător m'au ales unanimi consensu pe mine, de care eu având a viețui cu dâșii, ba fiind tocmai din gremiul lor nici ca cum m'am putut feri și eram gata atunci a mă ruga ca venerabilul Consistor să binevoiască a-mi da licenție; ci ivindu-se niscari dificultăți pentru plățirea diurnelor din cassele satelor, și dela I. G. C. Prezidiu încă nevenind trebuincioasa licenție de a merge, s'a amânat până 13 c. când adunându-se diurnele s'a hotărît ca în 16 să porniască aleșii deputați.

Cu fiască reverință fac Venerabilului Consistor cunoscut, cumcă eu pornesc în nădejde cumcă circumstanțiile și neștirea mergerii vor excusa pornirea mea înainte de a dobândi licenția.

*

1848 Sept. 1. — Circulară. În urma rechiziții Inclitului Regiment din 20 Aug. Nr. 4221 și a înaltului G. Comando Prezidiu din 11 Iulie Nr. 2897 vi-se comunică pentru fiecare parohie câte

un extract din protocolul investigator dus în rândul excesurilor făcute de cătră militarii săcui în satele *Kozlar* și *Mihaltz* spre a vedea cumcă nu-s toate drepte câte publică *Noveliștii* și vorbesc oamenii, spre publicare, ca decumva a auzit poporul acele vesti să poată deschilini și osebi adevărul de minciună.

*

1848 Sept. 2. — Episcopo. Evenimentele extraordinare ale timpului prezent aduc pe cei mai mulți la cugetarea, cumcă toate se pot face. Dela această cugetare neputând nicicacât pe parohul *Rocnei Lupșai* abate, închid aci umilita sa suplică cu acea reflexiune, cumcă bine ar fi și de dorit când acești fel de *preoți văduvi* s'ar putea în astă privință consola, fiind starea lor mai jalnică și mult mai vrednică de milă, decât a celibilor. (Cer mai mulți preoți a se putea căsători a doua oră.)

*

1848 Sept. 25. — Regiment. Das Hochwürdiges Diecesan Consistorium hat mit der Verordnung vom 16 Aug. Nr. 226 dem Vicariate mehrere *Tabellen* in Betreff des Pfarr- und Schulwesens zur Eintragung gesendet, sind daher die Geistlichen auf den 27. d. nach Naszod zitiert worden. Das löbl. Regimentscomando wird hievon mit dem dienstfreundlichen Ersuchen in die Kenntniz gesetzt, einen Herrn Offizier am besagten Tag hiezu umsomehr bestimmen lassen zu wollen, als die kritischen Zeitumstände dessen Anwesenheit erheischen.

*

1848 Sept. 26. — Grigore, Pavelia și Vârtic. Ca să nu gândiască poporul cumcă în *adunarea* noastră de mâne ne vom sfătui despre ceva lucruri contrare lor, veși aduce cu F. Voastre vr'un bărbat de omenie, cu caracter, ca să fie față la desbateri.

*

1848 Sept. 30. — Consistoriu. Imprejurările timpului acest critic poftind, ca mai înainte de a se infera tabelele trimise prin îndurata orânduială Consistorială din 4 Aug. Nr. 226, să se *convocae frații preoți* din acest Vicariat în Năsăud spre a se consulta ce-i de făcut cu dânsele, cari adunându-se în 27, arătându-li-se tabelile și cetindu-li-se citata orânduială, cu un vers au răspuns, cumcă de vor îndrăsni ei a face conscrierea prescrisă, cu împreuna

înțelegere a curatorului, deregătorul obștei și reprezentantele Dominiului, poporul, care e foarte ațîțat asupra preoților pentru cetirea circulariilor despre In. ministeriu unguresc, ar sta gata a-i alunga din sate; deci s'au sfătuit ca acestea să se trimită îndărăt, cumpuind aci închisa declarație subscrisă de toți preoții acestui Vicariat, afară de vr'o 3, cari pentru valetudinaria lor stare n'au putut veni.

Vazând eu adusele în declarație cauze a fi întemeiate și adevărate, le trimit cu acea umilită adaogere îndărăt, ca în viitor *nimic să ni-se trimită în limba ungurească*, fiindcă poporul tare crede, cumcă întreaga preoțime e conințeleasă a-i magyariza, și de va vedea sau băga de seamă, cumcă ni-se trimit într'asta limbă, mai tare s'ar confirma în opinia sa, și urmările pot fi cu totul neplăcute. Mai pe urmă aduc și aceasta Sf. Consistor spre cunoștință, cumcă ca nu cumva poporul să socotească cumcă preoții în adunarea sa se sfătuesc ceva spre a lor stricare, am trebuit a revira pe In. Regiment, ca să binevoiască a orândui un D. Offizier spre a fi de față la desbateri, care a și venit dimpreună cu vr'o câțiva bătrâni și curatori din satele vecine.

Incât pentru conscrierea școalelor fac cunoscut, că acelea nu stau sub direcția preoțimii, ci supt a In. Regiment, care prin nota din 26 Sept. a c. Nr. 4563 a revirat Vicariatul, ca decumva s'or și infera trimisele tabele de parohii țiitoare, celea de școală să rămână, deci și când s'ar fi rezolvat preoțimea a infera cele de parohii, celea de școală or fi trebuit să rămână.

*

1848 Oct. 3. — Regiment. In Erledigung der verehrtesten Zuschrift des löbl. Regimts Comando vom 26 Sept. Nr. 4563 nimmt sich das Vicariat die Ehre Hochdemselben die Erwiederung der Regimts-Geistlichkeit auf die derselben vom Hochwürdigem Diecesan Consistorio zur Eintragung in der *ungarischen Sprache* bezüglich des Pfarreinkommens zugeschickten *Tabellen* in Anschlusse un zwar eine Übersetzung, und dann 12 Exemplarien in der Nationalsprache für jede Compagnie mit diensthöflichem Ersuchen mitzutheilen die Verfügung treffen zu wollen, womit diese bei der Kirchenparade zur Beruhigung und Überzeugung der Grenzer dass die Geistlichen keineswegs zu ihrem Nachtheil in der Synode etwas beschlossen haben, gelesen werden mögen.

*

1848 Oct. 13. — Koman parohului din Oláh Lapos. *Jurământul* aici în Năsăud de către *provincialiști* depus, nu oprește pe nici un june dela căsătorie, căci acela îndatorește pe fiecare a fi cu statornică și neclătită credință către Majestate și a da cătane pentru Înălția Sa în timp de lipsă; deci și Șincai Ignat dupăce va dobândi licența dela Arhidiaconul local și cele prin legile eclesiastice și politice prescrise se vor plini, se poate cununa, nefiind de lipsă în viitor a mâna oamenii pe aici spre dobândirea licenței dela jurisdicția militară.

1848 Oct. 29. — Parohului *Rus* din Moroșeni. Inclitul Regiment arată Vicariatului prin nota din 24 c. Nr. 4748 cumcă Sf. Ta nu voiești a plăti *cărțile* date de Direcția școlară pruncului Nicolae și că vei retrimite mai bine cărțile îndărăt. Da dacă va veni pruncul la continuarea învățăturilor, de unde va învăța? Din aer nu poate! Oare cum poate alt om în acest timp critic cu niște fleacuri de aceste năcăji superiorul? Oare cum un părinte nu se rușinează a zice înaintea sătenilor și a companiei că el n'a cumpăra cărți pentru feciorul său! De ce l'ai adus aici? Să'l fi ținut la oi, ca apoi i-ar fi trebuit numai o botă. Deci ți se poruncește ca Vineri prin Diacul care va veni cu cele poruncite, să trimiți și 1 fl. 9 cr. conv. spre admanuare Dlui Director ca să poată încheia sămădașurile, almintrelea vei avea neplăceri.

1848 Dec. 21. — Pfarrer Gregor *Pop* Rebrîșoara. Das löbliche Rgtscomando zeigt mittelst Note von 18 d. Nr. 5226 dem Vicariate an, dass Sie gegen die in den Grenzregimentern bestehenden Vorschriften eine *Branntweimbrennerei aus Brotfrüchten* errichtet und einen *jüdischen* Branntweimbrenner in Ihrem Hause halten, und ersucht zugleich dasselbe Ihnen zu befehlen, dass Sie die Branntweimbrennerei abstellen und den Juden abschaffen sollen, widrigenfalls das Regiment wird sich bemüssiget finden Ihnen den Kesselkopf abzunehmen und den Juden mittelst Patroule abzuschaffen.

Sie erhalten daher den Auftrag nicht nur den Juden abzuschaffen und sich des Branntweimbrennens in der Zukunft enthalten, sondern auch sich äussern, warum Sie diesem Juden in

Ihrem Hause halten und Branntwein aus Früchten brennen? Es ist allgemein bekannt, dass die Leute in dieser von der Natur minder gesegneten Gegend allemal Mangel an Früchte leiden; jetzt wenn sie die wenigen Früchte noch brennen, und dazu noch durch die Seelsorger, deren Pflicht ist die nachteiligen Folgen des Branntweintrinkens und Brennens zu beschreiben, ermuntert werden, so werden sie zum Bettelstock kommen.

*

1849 Sept. 10. — Vicarul trimite preoților ordinul comandei generale Sibiu din 20 Aug. spre publicare poporului. Conținutul ordinului: Comanda a înțeles, că prefectii și tribunii proiectează ținerea unei *adunări generale* a poporului român și săsesc. Convocarea aceasta fiind nelegiuită, nimănui îi este permis a o asculta ba ațâțătorii și poruncitorii sunt de a se prinde și transporta la comanda gen.

În Octombrie a fost numit preot-ajutor în Maier *Ioan Hangea*, preotul din Ilva mică, care însă mai înainte funcționase 21 ani în satul său natal Maier. Causa: că de un an preotul actual al Maierului: Iacob Șotropa e bolnav și nu poate servi.

*

1849 Dec. 17. — Preoților din *Sângeorz*: Iacob și Lica. Regimentul comunică Vicariatului scrisoarea companii Fr. Voastre așternută despre mutarea *bisericii* dintre dealuri la mijlocul satului dincolo de apă, spre ași da opinia. Vicariatul n'are nimic contra, dacă păreții bisericii nu sunt putrezi.

*

1849 Dec. 31. — P. *Anton Coșbuc*, Hordou. În ce școală ai învățat această omenie a trimite scrisoarea superiorului întinată cu niște slove asemenea picioarelor de găini îndărăt? În școala mușilor și a păcurarilor? Necum de păstor de oameni, dar nici de vite ai fost Părinția Ta harnic, ci, acela care te-a comandat spre preoție va da de seamă înaintea lui Dumnezeu. Ți-s'a poruncit mai de multe ori, că fiindcă Părinția Ta ești prost și nu ști, să nu mai corespunzi cu Vicariatul; și din asta cauză precum acum așa și de altă dată s'au adresat poruncile și alte corespondențe oficioase P. Sebastian; ci P. Ta nunumai voiești a ști despre

aceasta, ci încă și rupi pecetea, în contra tuturor legilor vechi și nouă. Sigilul e inviolabil.

Neascultarea trebuie pedepsită; până după Nașcerea Domnului și anumit a 3-a zi ai de a da în fondul preoțesc 5 fl. arg. oprinduți-se încă odată toată corespondința cu compania și Vicariatul.

1850 Ian. 1. — Vicario *Șultz* din Somlyo. Din scrisoarea unui vrednic bărbat, bun patriot, scrisă din *Blaș*, și căpătată aseară, am înțeles: a) cumcă din investigația făcută până acuma în contra episcopului, ar fi puțină speranță de a-se așeza în scaun; b) din asta cauză o comisise orânduită de Guberniu a luat în samă atât Dominiul episcopesc și călugăresc, cât și al Seminarului și în viitor le va administra. Fundațiile clerului din afară și al celui tinăr încă le-au secvestrat cu adevărat nu cu intenția de a le subtrage, ci numai cu scop de a avea o deplină cunoștință despre starea lor, precum doară și a se încredința și a vedea, că cât ar trebui să dea statul la deplina organizare și plătire a clerului.

Vei ști: atât casa seminarului cât și unde se țineau școalele ar fi de insurgeți cu totul într'un mod vandalic ruinate, și așa seminarul, liceul și gimnasiul ar zăcea moarte. Dacă statul a luat în a sa administrație moșia din care se salarizau profesorii și reparau localitățile, și le-va administra totdeauna, bine; numai să poarte grija pentru cât mai curunda reînviere a acestora. Am socotit dară, că ar fi de lipsă a revira capitulul în numele preoților și al poporului ca precum în asta privință să facă o reprezentație energetică la Guvern; așa și pentru Dominiul Cutului cumpărat de cler, o remonstrație. Aceasta a se face din partea noastră e de lipsă cu atât mai tare, că având statul foarte multe spese și prin urmare în grele circumstări fiind cu finanțele, lesne se pot amâna.

Însă în întâmplare când desdaunarea dată dela stat n'ar ajunge spre întreținerea atâtor clerici și profesori câți ar fi de lipsă, ce să facem? Tot acest bun patriot în conțelegere cu bărbați cari stau în fruntea, treburilor Românilor, sfătuește, că dacă vom ști cât ne dă statul, să se facă o colecție în tot poporul, sau să arunce pe fiecare gazdă cam câte 6 cr. val. în vr'o câțiva ani. Firește că cei avuți ar da mai mult, și așa ne-am aduna capitale

neatârnoare dela evenimentele politice; că această siguranță ne trebuie, cine va neaga? lipsa ei o simțim acum tare. Sașii dacă au fundațiile lor proprie naționale, au deschis școalele, iară tinerii noștri umblă pribegi întrebând când s'or începe școalele Blajului. Bucuros ți-ași ceti opinia despre ambe aceste proiecte; eu despre partea acestui vicariat, cât de îngrabă voi recvira Venerabilul Consistor pentru reparația școalelor blăjene și așezarea profesorilor.

*

1850 Ian. 7. — O scrisoare lungă adresată maiorului *Fakler*, în care se protestează contra termenului »*das unterstehende Vicariat*« folosită de acesta, accentuându-se că Vicariatul e cu totul independent de regiment și supus numai Consistorului diecezan și Episcopului. Fackler ca Bezirks Cdt a somat pe preoți să predice contra »furtului«. Iarăși protestează Vicarul zicând că are să recerce pentru asta mai întâi forurile competente superioare bisericesti. Așa a făcut Ex. S. guvernorul Freiherr von Wohlgemuth, când a cerut datele privitoare la văduve și orfani rămași după bărbații omoriți de insurgenți. Aceasta o pretind înțelepciunea, politica și dreptul ce-l are fiecare. A mai făcut Fakler și greșala să ordoane că furierul Wasiliki să fie dispensat dela »strigări« (cununie). N'are dreptul. In fine îi dă Vicarul o lecție bună maiorului, cum are să procedă pentru armonie, bunăînțelegere și respectarea drepturilor fiecăruia.

*

1850 Febr. 16. — Vicario Silvaniensi *Șulutz*. Din cauză că cei mai mulți tineri din acest regim. cu însușirile necesare înzestrați s'au promovat cu ocaziunea evenimentelor la gradul de *ofițeri* parte, parte încă în Octomvrie și Noemvrie s'au aplicat în cercurile vecine de *adjuncți și subcomisari* așa cât abia au rămas dascăli sătești, nu se află acum odată individ care să poată fi în stare a purta oficiu de adjunct și a-se aplica la concepte, cu mult mai puțin care să aibă batăr o puțină cunoștință a limbei magyare, de ai căuta și cu lumina, fiindcă aici, cum se știe, a învățat tinerimea grăniceră numai cea germană. Ci doară după reîntoarcerea alor două batailoane din Galiția se va afla vreunul spre aceasta calificat, când de ași fi norocos a servi, te voi înștiința.

Pentru mie comunicata relațiune cătră V. Consistoriu mulțămesc, tot în acest sens cu pînă modificare scrisesem și eu, la care am primit răspuns, cumcă Consistoriul îndată după nădușirea resbelului mai de multeori sufletește a pulsat locurile convenite pentru toate ale clerului și națiunei folositoare, ci până acuma fără dorit rezultat. După a mea puțină opinie cred, statul a nu avea alta înainte cu secvestrarea casselor și a fundațiilor, decât a lua cunoștință despre starea acelor. Orice alt scop să aibă, clerul după principiul egalității va trebui să primească leafă dela stat, ci mai înainte organizarea va fi de neapărată trebuință, care fără adunarea Sinodului nici ca cât se va putea realiza fiind celor cari stau în fruntea trebilor necunoscute împrejurările diecesane.

În săptămâna elapsă avusăm norocire a saluta pe D. colonel *Urban*, care în o scrisoare cătră mine își arată compătımirea cătră grăniceri pentru cele de cătră insurgenți suferite; laudă loiala lor purtare și fidelitate cătră casa habsburgică și în semn că-i iubește donează bisericii edificânde a Năsăudului pensia lui pe un an cuvenită de 450 fl. m. c. după ordul Marii Thereziei, cu care fuse de Majestate pentru eroicile sale fapte condecorat, făgăduind cumcă va purta grijă ca biserica, în locul celei prefăcute în cenușă, cât mai îngrabă să se înceapă. M'a întrebat în prezența mai multor ofițeri despre On. D. Voastră și canonicul Alutan, care sinteți mai bătrâni? Știți limba germană, unde ați absolvat? Am băgat de seamă că are cuget pe unu a Vă comenda spre *episcopie*, în întâmplare când procesul bătrânului Lemenyi ar avea un trist exitus. La mîncare, la care fură și 12 preparanzi invitați, l'am întrebat din ce cauză nu se plătesc salariile? M'am rugat ca să mijlocească plățirea. Mi-a răspuns cumcă le-vom căpăta, numai puțină paciință să avem, căci se lucră pentru egala dotație a preoților tuturor confesiunilor. Vom vedea. M'a întrebat câți vicari sunt? Ce cauze și piedece au fost de debita bobiana — care sue la un capital de 3—4 sute mii fl. — dela magnați de atâta timp nu s'a încassat? Ce pași a făcut Capitlul și episcopul in asta privință? I-am răspuns, că încât știu atât despre partea capitlului cât și a episcopului s'au făcut energici demonstrații, ci guberniul vechiu aristocratic le-a pus ad acta.

1850 Mai 22. — Preoților din Sângeorz, Maier, Rocna și Ilva mare. După înștiințarea Fr. Hangea din 21 c. a plăcut lui Dumnezeu a lua dintre pământeni pe Fr. *Șotropa*, deci înmormântarea se orânduiește în 23, și Fr. Voastre veți osteni a fi față la această tristă petrecanie, săvârșind toată funcțiunea după orânduiala prescrisă în molitevnic. Fr. Lupșai va face o întocmită predică și presideție va fi Iacob din Sângeorz. Pentru cetirea sărăcustii și a Sf. Liturgii va purta parohul local grijă, cum și pentru trimiterea păucenii la Arhiva vicarială.

*

1850 Iunie 4. — Circulară. Înștiințarea Consistorului din 5 Aprilie c. Nr. 304 despre fundarea a două *Episcopii* și a unui *Mitropolit* pentru Românii din Transilvania și Ungaria uniți cu biserica Romei vechi se comunică cu acea adaogere preoților, ca pentru îndelungata viață și statornică sănătate a preabunului monarh, care s'a îndurat aceste din zel apostolic a le funda, rugăciuni la Altarul Domnului să aducă.

*

1850 Sept. 25. — Vicarul înștiințează regimentului — pentru dobândirea *pașaportului* de călătorie — că pentru *alegerea episcopului* următor lui Lemenyi toți vicarii și protopopii diecesei Făgărașului împreună cu câte 2 preoți din fiecare cerc au să fie în 30 c. în Blaj. Din Vicariat merg: Vicarul, preotul Lupșai din Rodna și Ioan Ștefan din Budacul român.

*

1850 Dec. 5. — Circulară. Dzeu prin milostivirile îndurărilor Sale dintru înălțime căutând spre văduvita noastră diecesă, a mișcat inima a preaevlaviosului și bunului nostru Impărat și rege apostolic de ni-a denumit în 18 Nov. c. n. *Episcop* al Diecezei Făgărașului pe Măria Sa D. *Alexandru Sterca Șuluțiu* până acuma Vicar foraneu a Silvaniei, ale cărui vrednicii și ostenele pentru înflorirea diecesei, folosul națiunii și înaintarea binelui comun ne sunt cunoscute.

Un protocol al cununaților, depus în 1849 în biserică ajungând în mâna *rebelilor* maghiari, aceștia au rupt foile dela început până la a. 1831. (Scris pe părete de vicarul Macedon.)

*

1851 Januarie 4. — Den H. Lehrer, Fouriere und Geistliche, die von der Nation in diesem Regimente sind. Meine Herrn und Brüder in Christo! Viele Romanen, denen die geistige Entwicklung der Nation, welche bis 1848 unter dem mittelalterlichen Druck seufzte, an's Herz lag, erwarteten mit Sehnsucht *Journalien* in der Muttersprache lesen zu können.

Die Sprache ist das heiligste Gut eines Volkes, das kräftigste Mittel zur Erhaltung nationaler Selbstständigkeit. Ein Volk, welches seine Sprache miszachtet, schändet sich, welches sie verliert, wird zum charakterlosen Menschenhaufen.

Es waren solche traurige Zeiten, wo der Romane ob Mangel an Journalien in seiner Muttersprache die täglichen Ereignisse nicht nur nicht lesen konnte, sondern mit weinenden Augen sah, wie die talent- und kenntnisvollen Männer, welche sich für die Verbreitung der Wissenschaften angenommen haben, verfolgt werden. Unsere Feinde hatten dadurch die dämonische Absicht gehabt, die Nation im Finstern zu halten.

Dank sei der Allmacht, welche die Geschicke der Völker lenkt. Diese für uns so traurigen Zeiten sind vorüber. Die Herrn werden wissen, dass in der Monarchie ein einziges Journal sei, dessen sich die Nation erfreut. Das ist das einzige Organ, welches die Nation über seine geistigen und materiellen Interessen in die Kenntniss setzt.

Auch derjenige, dessen Seele nur ein Funken von Nationalgefühl erwärmt, abonniert sich mit wahrer Empfindung der Freude auf dieses Blatt.

Gestehen wir aufrichtig meine Herrn. Bis Datto haben sich die Meisten entzogen. Von so vielen Lehrern, Geistlichen, Fourire und Oberofficiere von der Nation, kaum sind 4—5 (ich verstehe es von diesem Rgte) die diese literarische Unternehmung unterstützen. Das gereicht uns nicht zur Ehre.

Wie viel Geld geben wir für überflüssige, ja sogar nachteilige Sachen? Wie viele Auslagen machen wir für den Körper, der ein Frass der Würmer ist?

Warum sollen wir für die Vervollkommnung des Geistes nicht jährlich etwas spendieren?

Nur eins ist, wornach der Weise strebet: die moralische

Vervollkommenheit. Ausser dieser giebt es kein Gut. Nachahmen wir die Männer anderer Nationen, welche obwohl sie hinsichtlich ihrer materiellen Subsistenz schlechter stehen als wir, dennoch mit Freude jede literarische Unternehmung unterstützen.

Und warum? Weil sie überzeugt sind, dass nur durch Verbreitung und Lesung wissenschaftlicher Bücher und Journallen sich die Nation emporheben kann.

Wollen daher meine Herrn sich auf dieses Blatt abonieren. Vereinigen wir uns, wenn für einen der Betrag zu gross scheint, zu zwei; und derjenige der sich abonieren will, wolle mit Zusendung des Abonnementspreises per 5 fl. auf ein Semester seinen werten Namen bekannt geben. In der festen Überzeugung, dass diese meine Worte nicht in der Wüste verhallen werden, zeichne mit Achtung: Vicar.

*

1851 Martie 12. — Consistorio. *Desfîințarea* și prefacerea acestui regiment de graniță într'unul de linie s'a publicat în 9 Mariie. Este destul cunoscut, cumcă soldații de rit gr. c. împărțiți prin regimentele transilvane de linie, din pretext că sunt uniți în dogmele credinței cu rom. catolicii, n'au avut *capelani castrensi*, ci în cele religioase erau invitați la cei de rit rom. cat. care erau și sunt actu în fiecare regiment, macarcă R. catolicii a proportione erau foarte puțini.

Din aceasta a urmat, că cei mai mulți, din cauza că aceștia nu știu limba română, rămân neconsolați cu cele spirituale; alții din idea aceea, că dacă aceștia le vor servi, își vor călca legea, nu voiesc, și așa s'au făcut cu totul indiferenți. Și apoi ce poate fi societății omenești și statului mai periculos, decât indiferentismul în religiune?

Oare și în viitor va să se observeze asta? Oare soldații de ritul nostru să nu aibă drept a pretinde dela stat, căruia se jertfesc, plățirea și susținerea unui preot de națiunea și ritul lor?

În regimentele grănicere române au fost pentru ofițeri, cancliești și medici un capelan rom. cat., care când mergeau grănicerii afară din patrie, rămâneau în locurile ștabale, și dâșii căpătau un capelan de ritul lor; care însă când se înturna în graniță, înceta, având aceștia preoții lor. Ambe aceste regimente la înce-

putul trecutelor evenimente n'au avut capelani castrenși, ba primul nici actu are, și secundul numai la energica propunere și rugare a mea, căpătând ordinațiune a merge în garnisoanele Galiției, a căpătat.

Acuma după desființare se poate întâmpla ca capelanii catolici din graniță să capete demandaciune a merge cu desființatele și în linie prefăcutele regimente, care după sistema vechie iară lesne vor putea rămâne fără preot de ritul lor, măcarcă vor fi încă, cine știe până când? compuse tot din foști grăniceri greco-uniți.

Ar fi demn de însămnat, când acest în linie prefăcut regiment, maicuseamă până când va fi compus din bărbații acestui ținut, să-și piardă al său capelan de ritul lor, și să capete pe cest rom. cat. care până acuma a odihnit în Năsăud; asemenea și cel de pe Olt!!! Majestatea Sa Impăratul la energica propunere și rugăminte a Episcopilor greco-uniți din Galiția s'a îndurat pentru fiecare regiment de linie a orândui doi capelani, unul pentru uniți, altul pentru rom. cat. Oare să nu se bucure de asta grație și regimentele de linie transilvane?

Folosul cel sufletesc al acestor foști grăniceri, și până la împlinirea viitoare cu recruți și din alte cercuri în linie rămânători, îmi impune stricta obligațiune a mă ruga de O. Consistor, ca în cointelegere cu Prea Sântia Sa Episcopul la suprema comandă militară a exopera să se 'ndure, ca atât aceste nouă regimente de linie, — din cauza că soldații mai toți sunt uniți, — cât și celelalte să-și capete spre consolația lor cea spirituală, preoți de ritul și națiunea lor.

*

1851 Martie 18. — Circular. Ordinațiunea On. Capitul al bisericii catedralei din Blaj, cu data 21 Febr. cal. v. Nr. 201 despre reînvierea avutei cândva *Mitropolii* dela Alba-Iulia cum și despre întemeierea a două nouă *Episcopii* pentru Românii gr. cat. la Gherla și Lugoș în Bănat; despre constituirea capitulilor mitropolitan și a celor două nouă *Episcopii*, cum și despre a lor dotație și plătire; mai încolo conferința ținută în Viena în acest important obiect sub Arhiepiscopul Strigoniului și Principe Pimate al Ungariei Scitovsky, ministru celor din lăuntru Alexandru Bach, ministrul cultului conte Thun, d. plenipotențiat ces. r. comisar pentru Tran-

silvania și ministerial consiliar Bach și ca actuar d. Privizer secțional consiliar, precum și Episcopul gr. cat. al Orăzii mari Basiliu Erdely; se comunică preoților Vicariatului dimpreună cu ordinațiunea gubernială sunătoare despre aprobarea Mitropoliei și a menționatelor episcopii prin Maj. Sa, cum și a suplimentelor de probe din cassa statului, cu acea adaogere și demandare, ca aceasta și poporului aducându-o la cunoștință, să aducă rugăciuni pentru îndelungata viață și buna petrecere a Maj. Sale, cântând a doua zi de Paști »Mântuește Doamne poporul Tău«, cum și »Mărire întru cei de sus«.

*

1851 Dec. 15. — Episcopului Șuluț. Acest *vicariat* constă din Valea Rocnei cu 27, a Bârgăului cu 3, și din un mic ținut a Budacului cu 9 parohii. Aceste din urmă se află întinse dela Bistrița până la Reghin și în ceva distanță dela Năsăud de două zile.

Până când sta institutul de graniță, trebuind grănicerii pentru isprăvirea deschilnitelor lucruri militare a veni în locul ștabului, pe ușor își isprăvia și trebuințele eclesiastice, ba purtându-se corespondințele oficioase prin soldați armați, și Vicariatul putea cât de curând comunica emanatele ordinațiuni și celor mai depărtați parochi din ținutul Budacului.

Cu desființarea însă a Regimentului s'a îngreunat cu totul purtarea lucrurilor eclesiastice, maicuseamă cu depărtatele 9 parohii ținătoare de cercul Gurghiului. Nu altceva interes fără numai ușurarea poporului, care — să tac despre altele — numai pentru dobândirea licenței spre cununie trebuie a vini dela Reghin la Năsăud, și prin urmare a perde câte 4 zile de lucru, mă silesc a pune umeșita rugămintă către Măria Ta, ca pentru aceste 9 adevă: Budac, Ragla, Nușfalău, Sântioana (Szent-Iván), Șieuț, Monor, Gledin, Maros- și Monosfalu să vă îndurați a numi administrator au Vice-Arhidiacon depedente dela Vicariat pe Ioan Ștefan, parohul Budacului, care a absolvat încă în anii 1830 teologia cu eminentă, a fost un an profesor, și de atunci până acuma în calitate de paroh cu purtare bună și zel atât în propovăduirea verbului evanghelic, cât și în lucrurile școlastice, și de care, cunoscând foarte bine și limba germană, îi un daun că n'are un mai larg câmp de a lucra pentru binele comun,

Adevărat s'ar putea menționatele parohii cu Arhidiaconatele Bistriții și a Reghinului întrupa, ci mai multe ponderoase cauze, — și maicuseamă fondul monturului stătător de un capital de 29.000 fl. acărui usură este menită acuma ca stipendiuri pentru tineri, cari vor studia pe la Universitățile și gimnasuri, și peste care sunt aleși manipulatori 12 bărbați sub prezidiul Vicarului, — sfătuesc, ca acele să nu se despărțească cu totul de Vicariat, căci almintrelea n'ar putea avea trăbuincioasa influență, apoi și alte neînțelegeri s'ar naște; care punându-se sub un Administrator dependente, nunumai s'ar încunjura, ci și poporul în privința relațiilor ecle-siastice nespūs ușura.

Decumva Ilustritatea Ta din cauze subiective nu te-ai îndura această umilită a mea propunere a confirma, apoi mă rog ca batăr parohiile Monos- și Maros Orosz-falu în distanță dela Reghin numai de două ore, să se întrupe cu acel Arhidiaconat, căci din Năsăud nu se pot administra fără numai cu paguba oficiului și a poporului.

Pute-s'ar atât unele parohii din tractul Bistriții întrupa cu a Budacului, ca să fie mai mare, cât și unele din a Becleanului vecine cu Năsăudul, și toate numai în depărtare de una oră, cu Vicariatul; ci despre aceasta, convins fiind cumcă Arhidiaconata-șiile cu înființarea alor două Episcopaturi vor trebui almintrelea a se împărți mai cu seamă după împărțirea politică, nu mai îndraznesc a face nici batăr mențiune.

*

1853 Ian. 27. — Bezirksamt. *Matriculele* bisericii gr. cat. au *ars* în 1807 iscându-se foc în cvartirul vicarial, și cele existente încep numai cu anul 1808.

*

1853 Apr. 6. — Bezirksamt. *Rebelii* maghiari au cucerit cercul Năsăudului în 2 Ianuarie 1849 și au rămas aci împrăștiați în mai multe localități, dar mai ales în Năsăud și Rodna până cătră finea luni lunie. Ei imediat a interzis arendașilor târgului de săptămână adecă curatoratului bisericii să mai încasseze banii (*vama*) pentru biserică și fondul de provente al regimentului, și până la mijlocul lui Aprilie prin profosul și soldații proprii și-au încassat și întrebunțat rebelii pentru sine banii. La mijlocul Aprilie comandantul

maghiar al stațiunii căpitanul *Szalansky* cită la sine pe primar, pe capelan și pe curatorul Vasile Catarig demândându-le ca pe viitor să adune ei vămile și banii prin primar să-i administreze lui. Ceeace a și trebuit să se facă. Acum ar trăbui provocat Szalansky să retrocedeze (replătească) banii încasați de el. Primar era atunci (1849) Ion Sandu și membrii în primărie Petru Pălăgeș și Dumitru Tomuța.

Curatorul bisericii ținu în arendă vămile începând din 1839 până în Septemvrie 1851. Șetrele au ars în 1849.

*

1853 Iunie 5. — Bezirksamt. Auf die verehrteste Zuschrift des löbl. Bezirksamtes vom 31. Mai Nr. 2490 beeilet sich das Vicariat im Nachstehenden zu erwiedern:

a) Seit Errichtung des *Erziehungshauses* im J. 1784 bis 1835 haben die Grenzgemeinden des aufgelösten zweiten Romanen Rgts zur Erhaltung desselben nicht nur das erforderliche Brennholz und täglich 4 Mann als Ordonanzen zur Bedienung, die doppelte Wäsche, weisse Hosen und Sukmane durch die Eltern der Erziehungsknaben den letzteren zum täglichen Anzuge aus eigenen Erzeugung verfertigt, gratis geliefert, sondern auch eine Summe von 819 fl. 57 cr. C. M. unter dem Namen Schulgeld — wie aus den hier in Abschrift beigegebenen zwei Beilagen ersichtlich ist — beigesteuert; dann auch alle Jahre Schafmolken zur Speisebereitung statt Essig, und Käse zur Polenta in grossen Quantitäten gewidmet, ohngeachtet, dass selbe seit dem Jahre 1828 von 50 auf 25 Knaben beschränkt waren, daher es nur billig und gerecht wäre, das in einer Staatsobligation d. d. Wien am 1. Sept. 1827 Nr. 17.347 à 5% angelegte Kapital des gewesenen Regimentserziehungshauses, von 865 fl., welches blos in Folge der obbesagten Beisteuerung der Gemeinden erspart werden konnte, diesen Gemeinden zu überlassen, um dasselbe mit dem Schulfonde, nicht nur dem Wunsche des Vicariats und Schulfondsverwaltungs Comission gemäss, sondern auch jenem der Gemeinden, welche hierauf gegründeten Anspruch zu machen sich berechtigt glauben, zu vereinigen.

b) Über die beim verstorbenen H. Hauptmann Daniel Borcocoel in einer Privatobligation d. d. Naszod von 14. Febr. 1833

angelegte Kapital von 60 fl. C. M. kann das Vicariat nur in so weit Auskunft geben, dass dieses der Angabe des pensionierten K. K. H. Lieutenant Gregor Mihailaş nach, welcher Erziehungshauscommandant war, wirklich bei dem seligen Herrn angelegt war, der die Interessen auch jährlich entrichtet hat.

Indem dieser Betrag als Geschenk Sr. Eminenz des Herrn Primas Alexander Rudnai dem Erziehungshaus des aufgelösten Rgts gehörte, so erheischt die Billigkeit denselben im Wege des k. k. löbl. Judicii delegati militari mixti entweder aus der Masse des Verbliebenen oder von dessen Sohne Eugen Borcocel als Erbe des väterlichen Vermögens und Session einzutreiben und mit dem schulgeldlichen Schulfonde einzuverleiben.

c) Über den bei der Gemeinde Nassod angelegten Betrag von 20 fl. kann das Vicariat gar keine Auskunft geben.

d) Was das von Seiten der Geistlichkeit des bestandenen Rgts dem Erziehungshause gemachte Geschenk von 3 fl. 36 cr. C. M. anbelangt, verhält sich die Sache wie folgt:

Um am 22. Juni 1819 die Aufstellung der beiden Porträte weiland Sr. Majestät Kaiser Franz und der Kaiserin Carolina Augusta mit der gebührenden Hochachtung feiern zu können, haben die Geistlichen aus ihrem freien Antriebe eine kleine Summe beigesteuert, welche aber an dem besagten Tage nicht ganz gebraucht und verwendet wurde, somit die Interessen von dem, beim damaligen H. Foran Vicar Johann Nemeş gebliebenen und später durch denselben an einigen Geistlichen gegen Interessen angelegten Reste, widmeten sie dem Erziehungshause zur Bewirtung der Zöglinge am 22. Juni jeden Jahres, jedoch mit dem ausdrücklichen Vorbehalt, diesen nach allenfälligen Auflösung des Erziehungshauses oder Aufhörung der Feierlichkeit einer anderen Bestimmung zuzuwenden. Wie gross dieser Rest mag gewesen sein, ist dem Gefertigten unbekannt. Genug er hat von seinem Vorgänger, dem seligen Johann Marian bloß 20 fl. C. M. übernommen, welche angelegt sind, und die Interessen jetzt nach Auflösung des Erziehungshauses zur Bestreitung der Schreibmaterialien für die Vicariatskanzlei mit Einstimmung der Synode bestimmt sind, daher dieser Betrag, welcher auch ohnehin unbedeutend ist, zum Schulfonde nicht zugeschlagen werden kann.

e) In wie weit das Foran Vicariat weiss, sind die Interessen von den verschiedenen in Staatsobligationen angelegten Kapitalien seit dem J. 1849 nicht behoben worden, wo doch deren Behebung und Abführung in die betreffenden Schulcassen um so dringender erscheint, als die Gemeinden ununterbrochen fragen, was für ein Anstand mit diesen Interessen sei?

Nachdem diese Kapitalien für die Gemeindeschule bestimmt seien, und zum Zweck die Erhaltung der Gemeindeschulen und des Lehrers haben, so können sie mit dem aus dem Monturs entstandenen Schulfonde nicht vereinigt werden, indem letzterer zu Stipendien für fleissige und brave Studenten, welche Gymnasien und Academien besuchen werden, bestimmt sei.

*

1853 Iunie 10. — Circulară. Inaltul Guberniu a băgat de seamă, cumcă *populațiunea* din această țară de coroană în urma evenimentelor din lunile trecute de iarnă se află într'una stare *ațițătoare* și înțeleptele și parinteștile griji și băgări de seamă l'au adus la acea convingere cumcă partida răsturnătoare se folosește de această împrejurare și prin lățirea mincinoaselor vești se străduește a o hrăni. Fiindcă s'a întâmplat, că unii neodihniți și malițioși parte prin vorbe vătămătoare, parte prin amenințarea a unei viitoare revoluțiuni pe cei din vecinătate cu dânșii i-au spăimântat au i-au adus și mișcat spre a le aproba pernicioasele și afurisitele tendințe, Inaltul Guberniu având sânta îndatorire mai cu seamă într'un timp, când tot ce ar putea contribui la careva neodihnă a inimilor și ațâțare, trebuie încunjurat, supra atinselor rele cu toată energia a sta în contră, provoacă pe toți bărbații, cari au vază și încredere la popor, între cari sunt și preoții, spre a conlucra cu unite puteri și a întrebuița toate mijloacele, care spre mulcomirea și odihna inimilor sunt destoinice.

Deci Vicariatul recvirat prin nota presidială a On. imp. Comisariat din 30 Mai, vă provoacă pe F. V. ca după înalta vocațiune în biserici și cu toată ocasiunea să învățați popoarele grijei spirituale incredințate, ca să nu creadă astorfel de profeți mincinoși și pe cei cari îndrăsnesc cu astfel de minciuni a neodihni inimile celor buni, să-i prindă și dea fără întârziere On. oficiolaturi, mergând însuș F. V. precum în toate cele bune și licite, așa și în

asta privință cu exemplul cel bun, bângând de seamă după astfel de scornituri și venindu-le pe urmă să-i transpuneți competentelor jurisdicțiuni.

Asta este datoria cea de căpetenie a fiecărui cive. Asta o poște delă noi Dzeu prin Isus. Dați cele ce sunt ale Impăratului împăratului. Tot sufletul să se supue puterii celei mai înalte, că nu este putere fără numai delă Dzeu, și celce se împotrivese puterii, lui Dzeu se împotrivese. Prin aceste vorbe se propun datoriile avânde cătră înalta stăpânire. Aceste sunt fiasca ascultare, supunere, reverința și umilitatea. Singur prin împlinirea acestora se poate dobândi înaltul scop adecă felicitatea popoarelor care înalta ocârmuire de-a pururea o are înaintea ochilor.

Noi Români totdeauna ne-am strădui a împlini cu fiască dragoste aceste sânteh obligățiuni și niciodată ne-am mestecat cu trădătorii, pe care i-am dat afară cât i-am știut. Și pe drept, căci Români tot binele, toată cultura, felicitatea, desvoltarea au de-a mulțami înaltei case austriace și dinastiei domnitoare, și in viitor singur delă această glorioasă au cele bune de a spera; fie dar tot așa de buni, credincioși și loiali. Cele care statul delă fiecare cive le poște nu-le socotească ca gravamine, ci datorii, fără de care nici un stat, nici o societate în lume poate există și pretutindenea se află.

*

1853 Sept. 4. — Bezirksamt. Auf die geehrteste Note des löbl. Bezirksamtes vom 31. Aug. Nr. 4083 beeilet sich das Foran Vicariat in Nachstehenden zu erwidern:

Im Anfange der unglücklichen Katastrophe vom 1848 haben die Insurgenten mehrere *Glocken* von den romanischen Kirchen um aus denselben Kanonen zu giessen genommen und in die Städte geführt. Bei der Vorrückung der K. K. Truppen gegen Klausenburg im October n. J. und nach der Einnahme dieser Stadt, liess der damalige Kommandant Herr. Oberstlieutenant Urban einige Glocken welche ohne Inschriften waren nach Naszod transportieren, unter welchen sich auch die bei der hiesigen g. k. Kirche angebrachte kleine Glocke befand, und in deren Besitz der Angabe des damaligen Ortsvorstehers Ioan Sandu nach, folgendermassen gelangte:

Die hiesige Gemeindeschule hatte für's Läuten zur Versammlung de Jugend keine Glocke, und weil der Eigenthümer der fraglichen Glocke nach geschehener Verlautbarung sich nicht meldete, so gab sie der damalige Compagnie Commandant Ob.-Lieutenant Urban dem besagten Ion Sandu mit dem Auftrage dieselbe an die Gemeindeschule anzubringen, was aber in Folge der eingetretenen traurigen Verhältnisse unterblieb. Im Jahre 1849 Monats Juni wie allgemein bekannt, ist die Kirche sammt Glocken ein Opfer der Flamen geworden, un weil diese kleine blieb, so hat sie die Gemeinde an der Kirche angebracht. Das ist die ganze Geschichte dieser kleinen Glocke. Die des gewesenen Erziehungshauses und folglich der K. K. Oberschule ist dort geblieben, und der Angabe der Ortältesten nach, während des Brandes verschmolzen; auch war sie, in wie weit sich das Vicariat erinnern kann, grösser und hat einen anderen klang gehabt. Dessen umgeachtet ist das Foran Vicariat nicht abgeneigt die kleine, so bald es die zweite bereits schon bestellte grössere Glocke aus Klausenburg erhalten wird, einstweilen bis zur Anschaffung der beantragten, für die K. K. Oberschule gegen Empfangsbestättigung und Restituirung seiner Zeit zu überlassen.

*

1854 Martie 4. — Bezirksamt. Das Foran Vicariat beehrt sich die Bitte der Pfarrer aus Zagra, Macod, Mititei, Runc, Găureni, Poeni und Suplai, wegen der Nichtverlegung der deutschen *Trivialschule von Zagra nach Bethlen* Einem löbl. Bezirksamte mit dem dienstgeziemendem Bemerken zu unterlegen, dass die in dem Gesuche angeführten Gründe berücksichtigungswürdig seien, und der Herr Oberlehrer Moyse *Panga* um so weniger befugt war allein mit Beseitigung der übrigen Schulcommissionsmitglieder den Vortrag wegen der Verlegung dieser Schule tiefer im Lande nach Bethlen zu machen, als selbst das k. k. hohe Civil- und Militär-Gubernament mittelst Verordnung vom 23. Mai¹ 1851 Nr. 11.362 diese Aufrechterhaltung des Status quo in der Leitung der Schulangelegenheiten folglich auch der während des Grenzbestandes gewesenen und mittelst hohen Hofkriegsrätlichen Rescriptes vom 27. Juni 1827 Z. 2154 in allen Grenzregimentern angeordneten Schulcomissionen anzubefehlen geruht haben. Somit

das Vicariat, — welches immer während des Grenzbestandes Sitz und Stimme in dieser Schulcomission gehabt hat —, glaubt gestützt auf die obengezogene hohe Verordnung, auch nach erfolgter Auflösung dieses Recht zu geniessen, und folglich sich verpflichtet findet, aus den in dem Gesuche der Pfarrer angeführten Gründen sich gegen den Vortrag des H. Oberlehrers und für die Überlassung der fraglichen Schule zu Zagra auszusprechen, und zugleich im Interesse der Schule das diensthöfliche Ansuchen zu stellen, womit in der Zukunft ähnliche Vorträge, nicht minder auch andere auf das Schulwesen Bezug habende Gegenstände demselben zur Einsicht und Abgebung seiner Ansichten mitgeteilt werden.

*

1856 Nov. 16. — Zeugniß, dass zu Folge einer k. k. hohen Gener. Com. Verordnung und löbl. Regts-Com. Befehl von 1839 ein jeder *Provincial Knabe*, das ist nicht Grenzer, welcher die k. k. Oberschule zu Nassod besuchte, verpflichtet war 4 fl. C. M. jährlich zu entrichten, wie sie auch ein jeder während der Dauer des Grenzinstituts ohne der mindesten Weigerung entrichtet hat, und ferner, dass die eingegangenen Beiträge zwischen die Lehrer in Rücksicht ihrer geringen Gehalte, im Sinne obangeführten h. Verordnung vertheilt worden seien, wird hiemit auf das geziemende Ansuchen des k. k. Herrn Oberlehrers Panga gewissenhaft bezeuget und bestätigt.

*

1858 Junie 4. — Sr. Höchstwürden dem H. Bischof. Im Jahre 1849 ist das Oberschulgebäude zu Nassod von den *Insurgenten* angezündet und verbrannt worden.

Gleich nach Unterdrückung der Rebellion hat die Geistlichkeit dieses Foran Vicariats respective des aufgelösten 2-en Romanen Grenz Rgts — später auch die gewesene Grenzbevölkerung, und zum letzten Male wieder die Geistlichkeit mittelst des hier in copia anverwahrten Gesuches — die hohen und allerhöchsten Stellen um die¹Herstellung dieses Gebäudes, leider aber bis jetzt ohne Erfolg, gebeten.

Bei dem Umstand als die Zahl der Schüler wegen der Erlernung der deutschen Sprache mit jedem Jahre zunimmt, und

das gegenwärtige Notschulgebäude respective frühere Oberstlieutenantsquartir zu einem Schullocale nicht geeignet ist, einerseits; andererseits aber als der Proventenfond aus welchem dieses Schulgebäude während der Dauer der Grenzmiliz unterhalten wurde, ein jährliches Einkommen von mehr als 31.000 fl. hat, und folglich im Stande ist, diese Auslagen zu tragen; glaubt das Foran Vicariat nur im Interesse des Schulenfonds und der Verbreitung der deutschen Sprache zu handeln, wenn es Ein Hochwürdigstes bischöfliches Ordinariat in Ergebenheit bittet die Realisierung der in dem beigeschlossenen Gesuche vorgebrachten Bittpunkte und Wünsche beim k. k. Hohen Ministerium des Cultus und Unterrichts zu vermitteln. Und dies um so mehr als dem Vernehmen nach die k. k. h. Finanz Landes Direktion wegen Veräusserung des Materials und dessen Verwendung für andere Zwecke, den Vortrag zu machen beabsichtigt, was für die treue ehemalige Grenzbevölkerung wirklich ein grosser Schlag wäre, indem, wie es bekannt ist, der Proventenfond aus den Einkünften der Schankgerechtigkeit — deren sich die Bewohner des Rodnaer Tales, als zum fundo regio gehörig, so wie ihre Nachbarn die Sachsen, die als gleichmässige Bewohner des königlichen Bodens dieses Rechtes sich erfreuten —, entstanden ist, und bloss, im Interesse des Grenzinstituts für gemeinnützige Zwecke aus ihrem freien Willen zur Bildung des Proventenfondes jene Einkünfte abgetreten hat, und folglich die Gerechtigkeit erheischt, dass derselbe als ein Patronatsfond all jene gemeinnützige Auslagen trage, welche während des Grenzinstituts auf denselben gelastet haben. Hat man aus diesem Fonde mehrere während der Revolutions-epoche abgebrannten derlei Regtsproventengebäude, und gerade gegenwärtig die Rgtskapelle hergestellt, warum soll nicht das Schulgebäude, welches beinahe seit einem Saeculum so viele Individuen für den Staat und Kirche geliefert hat, hergestellt werden? Für die Herstellung dieses Gebäudes spricht ausser den obangeführten auch der nachstehende wichtige Umstand:

Die Notwendigkeit der Errichtung einer *Präparandenlehranstalt* für die Gr. Katoliken wird allgemein anerkannt und es werden eben jetzt Verhandlungen in dieser Beziehung gepflogen.

Eine Präparandie aber — um die erwünschten Vorteile zu

gewähren und die Zöglinge auch practisch mit der Methode vertraut zu machen — muss mit einer Normalschule verbunden sein. Nun besteht aber im ganzen nördlichen Teile Siebenbürgens nur die einzige Normalschule zu Nassod, mit welcher die fragliche Präparandie vereinigt werden könnte. Wenn daher die Herstellung dieses Gebäudes unterbleiben wird, so wird auch die Präparandie schwer in's Leben treten.

*

In 8 Martie 1859 a fost numit vicar *Grigore Moșil* și a intrat în funcție în 6 Mai.

*

1860 Nov. 30. — Dlui Protopop Buzdug. Fac cunoscut că ieri am expedat deputații la Viena adecă pe Dnii căpitani *Lica* și *Purceilă* și docentele *Nașcu*. Scopul mergerei lor la Viena este îndoit: întâiu au trebuit să meargă doi deputați ofițeri cu reprezentanții ținutului fostului Regiment în cauză națională, deoarece din toate ținuturile românești au mers mai mulți deputați din statul preoțesc, civil și militar cu Mitropolitul nostru în cap la Viena cu rugăminte la împăratul pentru drepturile Românilor, și fiindcă acești D. căpitani au fost cu numele numiți prin Eppul nostru, pe dânșii i-am și trimis. A doua, că acești D. căpitani cu o cale să poată lucra și pentru fondurile și trebile noastre li s'a dat plenipotenție alăturându-li-se și *Nașcu* lângă ei, și din Pesta Ioachim Mureșan, care este cunoscut cu legile. Prin urmare fiind lucru grabnic și neputându-se amâna trimiterea deputaților, am fost siliți a ne abate dela planul dintâi adecă ca să miargă părintele Flămând și Gâța. Vom vedea ce vor isprăvi.

*

1861 Ian. 1. — Protopop Ștefan și Buzdug. Dupăcum vedem și cetim prin »Gazeta« toate popoarele provocându-se la dreptul istoric vreau a-se organiza după orânduielele cele de mai înainte de 1848. De când Maghiarii, restituindu-și drepturile lor, capătă comitate cu comiți și deregătoriile sale după datina vechie, iară Sașii rugând asemenea restituirea universității sale, Românii îngrijați de soartea viitoare încă se opintesc a căpăta ale sale deregătorii proprii române. Noi grănicerii avem încă și mai multă cauză de a ne îngriji pentru viitoarea organizare a noastră politică, cu

cât acum nu mai putem fi ce am fost pela anii 1848 adecă grăniceri militari, și poate veni întâmplarea a fi alipiți pe lângă Sași și Maghiari, dela care nu mult putem aștepta. Fiind noi după militarizare organizați și puși toți pe un picor, având cu toții asemenea drepturi la fondurile grănicere, munți, păduri, regale; prin urmare împrejurările acestor 44 sate tot acelea și de cam fel, mai mulți inteligenți de aci sunt de acea opiniune, că foștii grăniceri să se roage de Majestate ca dânșii să se adune toți într'un cerc sub un cap sau *căpitan politic* român, cu toți amplexații români și cu limba oficioasă română. Nu mă îndoiesc nici cât de puțin că și satele grănicere vor fi tot de acea părere. Pentru aceea On. Frăția Ta ești reflectat ca să pregătești poporul înțelegându-te cu cei mai pricepători și la adunare fiindă aci la Năsăud cu o gură să poștească cu toții a se constitui grănicerii singuri de sine sub un căpitan român cu deregători români cu limbă oficială română.

*

1861 Ian. 2. — Circulară. Nu mă îndoiesc, că toți veți fi înțeles că eu cu D. *Gerendi* și *Porțius* am mers în 10 a curenteii *la Sibiu la adunare*; însă presupun că nu toți știți cauza și scopul mergerii noastre acolo, pentru aceea îmi țin de datorie pe Frățiile Voastre și pe poporeni a Vă informa despre asta. Care au cetit în Gazete au aflat că vr'o 20 deputați cu Metropolitul în cap au mers la Viena și au admanuat Majestății Sale o petițiune care iară s'a tipărit și nemțește și în românește, publicată într'un număr din Foaia Gazetei. În acea petițiune au cerut deputații și licența de-a putea ținea națiunea o adunare în care reprezentanții să se poată consulta despre pașii făcânzi pentru *viitoarea reprezentatiune a poporului român la dieta* care se va ținea după noul Ian.; și *reciperea națiunei române între celelalte națiuni ale țerii cu asemenea drepturi*. Adunarea cerută s'a conces și ambii capi ai bisericilor noastre adecă Escelența Sa Mitropolitul *Șuluț*, și Escelența Sa baronul *Șaguna* uniți în, cauza națională au conchemat fiecare câte 50 de inteligenți pe 13/1 Ian. în Sibiu, între cari am fost și noi. Deci pornind asta invitațiune în 9 Ian. sara ne-am gătit de mers cu atât mai vârtos cu cât în grabă înștiințând pe comunele din pretura Năsăudului nu numai s'au învoit în mergerea noastră, ci și dânsele alegându-ne de deputați ne-au și dat pleni-

potența a reprezenta pe toate comunele grănicere din fostul regiment și pe celelalte comune țerene din pretura Năsăudului, și în numele lor a lucra cele de lucrat la adunare, asigurându-ne că toate speșele călătoriei acesteia le vor suportate dăneșele.

Așadară în 10 seara am pornit și în 13/1 Ian. la 7 ore dimineața am sosit în Sibiu, mergând ziua și noaptea. În acea zi la 11 ore înainte de amiază am stătut la adunare, carea ca prezidenți au deschis-o Mitropolitul Șuluț și Episcopul Șaguna, și dupăce s'au constituit adecă ales 6 secretari s'au început pertractările. Cea d'întâi lucrare a fost că Ex. Sa Mitropolitul a referat istoria mergerii sale la Viena, petrecerea acolo, admanuarea petițiunei Majestății Sale, care cetîndu-se în adunare, toți reprezentanții națiunei au recunoscut-o de-a sa, aprobând toate cele peracte de Exce-lența Sa Mitropolitul și deputațiunea.

Mai încolo ca pe viitor să poată Exc. Sale Metropolitul și Episcopul Șaguna cu putere lucra pentru națiunea română, adunanța a împuternicit pe Eppi a lucra în numele națiunei ori la tron ori la dietă pentru folosul națiunei, apromițându-se națiunea că le va sta la spate și-i va ajuta cu toate.

Mai încolo s'au dezbătut dacă s'a făcut destul petițiunei înmanuate de deputațiune Impăratului? Și s'a aflat că nu s'a făcut destul, că 1-o La cancelaria aulică nu mai doi Români s'au denumit: D. consilier Basiliu Pop și D. secretar Dimitrie Moldovan. 2-o La conferința dela Alba-Iulia s'au denumit de cancelariul Kemény numai 8 Români ca și din Sași, Secui și Unguri, când totuși Români precumpănesc pe toate națiunile. Nici s'au denumit acei bărbați în care au încrederea; că pe aceștia trebuie Eppii noștri să-i aleagă și propună. 3-o De noi Români nu se face nici o pomenire că suntem recepti ca alte națiuni, dând toate Maghiarilor și încă și ca limba maghiară să fie oficială.

Pentru aceea făcându-se mai multe gravamine subșternându-le Impăratului s'au rugat pentru înlăturarea lor. S'a făcut și un proiect de alegere la dieta, prin care dacă se va primi vor putea întra și Români în dietă.

Aceștea au fost cele mai esențiale lucrări în 3 ședințe. În a 4-a ședință s'a rectificat protocolul, cu care ocașione mai propunându-se vr'o câteva puncte în adunare, între cari se poffise ca

fondurile și proprietatea grănicerilor să li-se întoarcă înapoi, am ținut și eu o scurtă cuvântare despre trebile noastre cu fonduri, păduri și munți spuindu-le că am trimis în astă cauză deputați și așteptăm în tot minutul ca să se întoarcă cu rezultat bun; însă cine știe ajunge-ne-vom scopul ori ba, pentru aceea rog pe adunare, ca să sprijinească cauza grănicerilor și mai ales și întru aceea ca să se poată organiza comunele grănicere în un district politic pentru sine. Noi am aflat aprigi apărători în Excelențiile Sale Șuluț și Șaguna, în consiliarul Dimitrie Moldovan și D. Bariț și alții, declarându-se adunarea, că cauza grănicerilor o socotesc ca o cauză generală a națiunii române întregi.

În urmă adunarea s'a încheiat cu un banchet sau prânz diplomatic dat de adunarea română, la care s'au învitat capii bisericilor și deregătorii mai înalți ai țerii ca oaspeți.

Acestea am voit pe scurt a Vi-le face cunoscut până când din Gazetă ori protocolul tipărit mai pe larg Vă veți informa. Spuneți dară și poporenilor ca să știe și ei despre asta adunare.

*

1861 Ian. 23. — Circulară. În legătură cu cele din susul Circular, bine știind că Frățiile Voastre și și poporul dorește a ști ceva despre *deputații noștri duși la Viena* în cauza fondurilor, pădurilor, munților și celelalte, voiesc cu puține cuvinte a Vă informa.

Dupăcum știți și veți fi înțeles, Deputații noștri *D. căpitani Lica, Purceila și învățătorul Nașcu*, fiind împuteriți de către comitetul ales de adunarea grănicerilor, s'au dus în Noemvrie a. tr. la Viena luând cu sine și pe juristul *Ioachim Mureșianu* din Pesta, născut grănicer din Rebrîșoara. În 13 Dec. au dat Maj. Sale împăratului o rugăminte din 19 coale și sprijinită cu 35 de documente vechi și nouă, rugându-se și cu gura ca să se îndure M. Sa cât mai curând pe calea grației, spre încunjurarea procesului cu erariul, a decide odată în cauza fondurilor și a proprietății de pământ a grănicerilor, la care M. Sa a promis că cât mai curând se va decide. Petițiunea fu dată unui referinte din ministerul de finanțe spre referadă, care fiind Sas pune multe greutate și învărteli, amânând hotărîrea de pe o săptămână pe alta, fără a duce la căpătâi cauza noastră. Fiindcă deputații au căpătat de aici mandat ca să

nu vină fără de rezultat acasă, pentru aceea dânșii nunumai că au multă luptă cu referentul, dar și cheltuieli sunt siliți a face mai multe, și aste au trecut peste suma proiectată de 1000 fl mai cu 200 fl. și fiindcă cassele comune încă n'au trimis sumele aruncate, iară din Viena ne scriau să trimitem bani, că altmintrelea neputând subsista trebuie să se reîntoarcă, am fost siliți a lua împrumut și a le trimite. Când noi afară de cheltuelile pentru deputați am fi mai avut bani disponiveri ca să putem face și câte un prezent la cei ce au puterea a ne ajuta, era foarte bine și cauza noastră era până acum hotărîită; însă sărăcia, și mai rea decât asta, nepăsarea grănicerilor, care ori pe ce altceva cheltuesc bani destui, dară când se lucră pentru viața și existența lor, se scumpesc a da batăr aceea la care ei de bunăvoie s'au obligat, — ne împedecă pe noi ca să nu ne ajungem scopul după cum dorim. Atâta Vă pot dară scrie în asta cauză acuma. Dupăce s'or întoarce deptații acasă, veți auzi mai multe din rostul lor.

*

1861 Aprilie 3. — Circulară. După știrile astăzi dela Viena primite un *comisar* împărătesc denumit în persoana poate a Dlui Prefect (Kreisvorsteher) *Thiman* va merge din sat în sat în ținutul fostului regiment, ca pe sate să le repună în proprietatea lor și străpue grănicerilor înapoi averea adecă munții, pădurile, locurile, fondurile, să le spue că sunt ale grănicerilor, Ca nucumva prin întrebări puse de D. Comisar să răspundă antistiile sătești sau bătrânii neînțelepțește și în contrazicere cu punctele din instanța dată prin deputații noștri In. Impărat și prin prostie să se strice lucrul la ospeț, Vă provoc pe Frățiile Voastre, ca chemând pe antiști și bătrâni însă fără sgomot să-i informați despre asta și să-le spuneți, că dacă vor fi întrebați peste treaba munților, pădurilor etc. și nefiind ei în stare a da deslușirile cuviincioase, dânșii să răspundă ca să întrebe pe comitetul din Năsăud ales anume pentru această cauză și imputernicit a lucra și a răspunde în asta treabă. Dară la târg și invoială să nu se sloboadă, că asta e în contra petițiunei, că cortelele și grădinile ofițerilor încă să le pretindă zicând, că grădinele acelea s'au luat dela comune, și cortelele le-au făcut grănicerii lucrând ei la ele, și cheltuelile meșterilor plătindu-se din fondul proventelor, care mai înainte de

militarizare au fost a comunelor și după desmilitarizare iarăș se cădea a li-se întoarce lor înapoi, însă pe pagubă le-a ținut erarul pentru sine.

Apoi vi-se face îmbucurătoarea știre, că ținutul Regimentului din înalta împărăteasca bunătate formează un district sau capitanat sub numirea de *districtul Năsăudului*, și tocmai acum suntem gata a da o rugare la Excelența Sa noul Guvernator Conte de Miko ca să ne dea un prefect sau căpitan suprem un Român, la care avem încrederea că va fi om de treabă și drept; cred că comunele vor aproba pașii inteligenților de aci.

Cu strămutarea *Episcopiei* la Năsăud este lucru isprăvit numai Patriarhul să-și dea învoirea, prin urmare grănicerii se pot bucura având prilej mai bun de-a avea școli și mai mari ca să învețe fii lor cu mai puține spese.

În sfârșit să aduceți aminte antistiilor că fără amânare să trimită banii deputaților ca parte să ne plătim de datorii, parte să mai trimitem la Viena ce se cere, parte să avem bani de îndemână pentru toată întâmplarea, că cine știe ce poate urma, și să nu fim impedecați a lucra pentru folosul satelor până în capăt.

*

1861 Mai 7. — Protopop Ștefan. Cu asta ocaziune vi-se face cunoscut că *căpitanul suprem* pentru districtul Năsăudului încă nu s'a denumit; că actele în privința fondurilor și proprietății grănicere acum se află la Cancelarul Kemény; că în privința strămutării *Episcopiei* la Năsăud este însărcinat Guberniul provincial a trimite o comisiune la Năsăud ca să întrebe pe comune că ce vreau a face și a da în favoarea Eppiei? Ce să facă și Târگوvenii în caz când ar fi întrebați, te informez, că Someșenii au admanuat Ill. D. Epp în vara trecută o rugăminte, în care s'a apromis că afară de cortelul ce se află în Năsăud, vom contribui materiale și lucru cu mâna și care la zidireă rezidenții, școalei și bisericii catedrale; pe lângă aste apromisiuni pot rămânea și acum grănicerii, iară de fonduri să nu facă pomenire, că aceste trebuie să rămână la destinațiunea lor originară, din provente s'or susține școalele normale și triviale, și de s'a putea un gimnariu în Năsăud bine ar fi.

*

1861 Mai 25. — Protopopi Ștefan și Buzdug. După un telegram sosit aici la 4 ore d. a. dat prin D. Nașcu astăzi la 9 ore 50 min. a. m. și sosit în Bistrița la 1 o. 30 min. d. a. Maj. Sa Impăratul s'a îndurat ieri a denumi pe supremul căpitan pentru districtul Năsăudului pe D. Alexandru Bohățielu. Așa dar una din cele mai fierbinți doriri ale noastre s'a împlinit. Să dea Dzeu ca și celelalte pofte drepte ale noastre să se îplinească! Să trăiască M. Sa Impăratul și Mare Principe! Să trăiască și D. Căpitan districtual *Alexandru Bohățielu*. Drept aceea frate fă asta știre îmbucurătoare și poporului din tractul Frății tale fără amânare, că știm că cu mare sete doresc cu toții să audă despre asta.

*

1861 Iun. 8. — Circular. Prin care se avizează venirea Mării Sale D. căpitan suprem *Bohățielu* în 16 Iunie, conferința preliminară și congregațiunea districtuală în 18 Iunie.

*

1861 Iun. 9. — La toți D. preoți. Circularul M. Sale D-lui *căpitan suprem* aci aceluș tipărit și al comitetului vi-se împărtășesc cu aceea adaogere că chemând pe antistii, notarul și bătrânii sătești să le citiți și mai pe larg explicați. Mai cu seamă vă reflectez ca să-i instruiți ca la primirea căpitanului, dară mai cu seamă la adunarea sau congregațiunea din 18 unde s'or alege deregătorii districtului, să fie număr cât de mare din popor; poporenii să se aleagă cât va fi cu puțință numai cu censul de 8 fl. dară și cu persoana, îmbrăcămintea și purtarea bună și vaza să întrecă pe alții. Apoi trebuie spus ca purtarea să fie exemplară așa cât streinii să ducă de aci un nume bun despre grăniceri. Cât va fi cu puțință să se ferească cei ce vor vini la Năsăud de sfaturile, uneltirile streinilor, că s'or afla și de acei ce or vrea a aduce pe grăniceri — ca cei ce n'au în trebi constituționale pățanie — la rătăcirii și smintele, ca apoi să le poată imputa că nu's harnici de a se stăpâni pe sine, și așa să aibă cauza a împărți ținutul regimentului și alipi cătră comitate ori scaune ungurești și săsești. Că multă osteneală ne-a costat și multe piedeci, până ce am dobândit district separat și căpitan după dorința noastră. Să nu dea încredere nimărui, fără să asculte sfatul bărbaților și inteligenților săi din regiment, și cătră care aceștia își vor arăta încrederea sa,

să-i asculte și dâșii. Deregătorii districtuali li s'or propune grăniceri, și dacă va fi lipsă a mai lua și dintre streini, aceia numai juriști trebuie să fie, de cari avem mare lipsă mai ales nefiind decisă cauza fondurilor și proprietății noastre. Mai multe li s'a spune când vor veni, să ia numai bine seamă și urmeze. Mai încolo dnii preoți să se arete aici ca oglindă și exemplu și în purtare și în îmbrăcăminte. Nu e destul numai a fi îmbrăcați în reverendă și manta, dară și celelalte să fie curate, cismele unse frumos, gulerele la cămăși ori curate, ori mai bine astupate sub năframa dela grumaz, care încă trebuie să fie neagră și curată; bumbii pe reverendă să nu lipsească, și pe manta. Acestea le va socoti cineva lucruri neînsemnate, dar lumea le bagă foarte în seamă, și după îmbrăcăminte și purtarea din afară judecă la caracterul din lăuntru.

*

1862 Martie 21. — Antistiei comunale în Tiha. După ce înalta *rezoluțiune împărătească* dată în 27 Aug. a. tr. la cererea grănicerilor prin deputați în privința *fondurilor și proprietății*, s'a publicat ieri în ședința adunării reprezentanților comunali și a membrilor comitetului fondurilor, am îngrijit a Vi-se face o copie de pe acea *rezoluțiune împărătească*, care în urma cererei D-v. îndreptată prin o scrisoare la D. Nașcu o și aclud aici, însă cu acea adaogere ca să împărtășiți și la celelalte comune să și-o descrie pentru sine, fiindcă comitetul îngreunat cu mai multe lucruri, nu-i în stare pentru fiecare comună deschilinit a face copie. Apoi că aceasta *rezoluțiune* nu s'a publicat nu e vina comitetului, că nici acestuia pe cale oficioasă nu i-s'a împărtășit, afară de aceea datoria impusă dela Majestate o are comisiunea împărătească spre acea denumită, a o publica grănicerilor cu solemnitate. Dacă D-v. vreți a da deosebit recurs pentru căpătarea altor drepturi decât care se cuprind în *rezoluțiune*, nu vă stă nimeni în cale, însă părerea noastră ar fi că numai atunci ar fi de dat recurs, după ce Vi s'or transpune prin l. comisiune munții, pădurile etc., însă nu și acelea ce am socoti că iiii s'ar cădea; iară recursul mai înainte de așternut, dacă aveți încredere în comitet, să ni-l arătați ori nouă, ori ll. D. căpitan suprem, ca să fie după sunetul legilor făcut, și să se poată spera ceva rezultat bun.

În fine ca un Părinte voitor de bine îmi țin de datorie a vă reflecta și la aceea ca să vă feriți de sfaturi necoapte și poate și stricătoare; sub pretext ca să căpătați mai mari drepturi să poftiți a vă tăia de către Someșeni și a vă pofti a fi lipiți la alte ținuturi, căci ca lipitori pe lângă alții nu cred că va fi mai bine. Când toți Românii doresc să aibă deregători din sinul său, iară nu streini, ar fi pentru D-v. rușine foarte mare a pofti alta decât ce poftesc ceilalți frați. Poate să vină timpul iară ca să avem străini, însă să nu fiți cei d'întâi și singuri care să vă poftiți asta. Să punem că D-v. v'ați tăia de cătră districtul Năsăudului, totuși fondurile, școalele, comuna folosire a unor munți ne țin și pe viitor legați, și numai deregătoriile politice ar fi deosebirea. De altminterlea nu scriu aceasta ca și când Districtul Năsăudului n'ar putea fi și fără Bârgău. Valea Rodnei a mai fost odată district de sine și ne vom strădui a-l avea și de aici înainte.

1862 Aprilie 24. — Ordinariat. La pusele întrebări prin grațioasa scrisoare din 25 Dec. a. tr. Nr. 2236 subsrisul voia a răspunde numai după ce *comisiunea împărătească* esmisă pentru predarea averii grănicerilor va fi gata, când adecă eram în stare a ști rezultatul operatelor lăudatei comisiuni, căci un răspuns fundat numai atunci se poate da. Comisiunea însă a venit cu mult mai târziu decât speram mai înainte, care acum deși se află aici din 3 Aprilie, încă nimic este cunoscut despre lucrul ei de până acum. Totuși și până la finirea lucrului comisiunei, subscrișul socotește a răspunde la pusele întrebări în următorul chip:

1. Ruinile *institutiului* fost s'or restaura, sau mai bine zicând, din fundament după un alt plan, s'or reedifica, la care comunele din Valea Rodnei s'au apromis a da material și lucru, iară măștri probaver s'or plăti din fondul arenzelor. Acest edificiu să serviască de convict și școală normală.

2. La a doua întrebare în privința *fondului de montur* sau stipendie, grănicerii s'au declarat a-l folosi numai spre scopul defipt la desființarea regimentului, adecă pentru stipendii dânde tinerilor la învățătură mai înalte. Vrea-vor grănicerii a mai da din acest fond și pe seamă *preparandiei*, e greu de determinat, însă cei de față cu greu s'or învoi la asta, pentrucă batârcă acest fond este o avere nedisputaveră a grănicerilor, totuși dâșii la ridicarea

preparandiei nici barem au fost întrebați despre învoire, ci alții ignorându-i, au abuzat cu averea lor, dispunând cu dânsa după plac, nesocotind întru nimic protestele sale în contra acestui abuz. Care lucru așa a disgustat pe grăniceri, cât nici vreau să mai știe de dota din acest fond pe seama preparandiei. Minteni după desființarea graniței referenții respectivi la In. Locotenență se puteau escusa cu neștiința naturei fondului de montur; însă la 1857, după ce grănicerii prin comitetul său au lămurit natura fondului acestuia și au documentat că este a lor proprietate neatacaveră, nicidecum se poate escusa, și pe drept s'ar putea cere dela dânsii desdaunarea. Dacă se cerea voia grănicerilor a se anticipa din fondul monturului spre scopul preparandiei, dânsii ar fi dat, și poate spesele până acum făcute le lăsau în știrea Domnului.

Incât e pentru a treia întrebare, că dacă statul n'ar vrea să susțină acest *instituit cu spesele sale*, ce s'ar alege din el, subscrisul nu știe ce să răspundă. Atâta crede subscrisul, că statul ar trebui să susțină acest instituit, cum ține și pe aiure, deoarece Românii contribuie tocmai ca și alții la greutățile statului; grănicerii ar da localitățile necesare, iar pe învățători să-i plătească statul. Insa ca din fondul monturului să se țină ca până acuma preparandia, nici e cu puțință fiindcă s'a proiectat fundarea unui gimnasiu, care cere spese enorme, cât să nu rămână pentru alte scopuri bani; doară nici se poate pofți ca averea unui district să se folosească pentru două dieceze.

*

1862 Mai 13. — Circular. Mărita comisiune împărătească esmisă pentru predarea averilor grănicerești a vizitat satele din jos ale districtului și hotarele lor cu păduri. Va merge și prin celelalte sate ale acestui district, pentru aceea aflu cu cale a Vă reflecta la următoarele:

a) In fiecare comună unde va veni înștiințarea că mărita comisiune vine în fața locului, are să se îngrijească pentru Vorșpanuri, căruțe bune cu cai buni; nu fiece rozdă de căruță și nește dârloage rele și cai sperioși să prindă. Aseminea cai buni de călărit pe dealuri și munți, întârnițați cu ciriaguri cât mai bune și frumoase, și cu frâie.

b) Atât pentru cortile bune, cât și pentru mâncare și beaură să îngrijiți, precum și pentru alte necesarie.

c) Când va veni comisiunea în sat, poporul adunat și îmbrăcat serbătorește să o primească cu cea mai mare reverință și omenie cu preoții și antistia în frunte, și să se feriască oricine de vorbe necuvioase sau pretenții îndrăznețe. Intrebați despre ceva, dacă știți anume ce răspunde, răspundeți înțelepțește, iar dacă nu știți ce răspunde, spuneți că aveți încrezuți aleși, și pe aceia să-i întrebe mărita comisiune.

d) Bisericile și școalele să fie cât mai curate, pruncii să fie în număr cât de mare adunați și spălați și îmbrăcați curat. Mai ales în satele acele unde sunt cortile iar nu's școale de treabă, și nici să fie prunci mai mulți, cât să vadă comisiunea că pruncii nu încap în școală, prin urmare comuna are lipsă de cortele erariale pentru școale.

e) Unde sunt școale bune și largi, dară lipsește casa parohială, acolo să se ceară pentru casă parohială. Uunde este și școală și casă parohială bună, iară biserica e mică și rea să se ceară pentru biserică.

f) Unde sunt deregătorii cercuale în loc, să se ceară și pentru administrațiune casă oficială. Când veți da voi în scris ori cu gura rugarea pentru casele erariale, ca să rămână pentru comună, să vă rugați și pentru grădinile de lângă cortele, însă cu toată umilința și respectul; dară să nu vă sfădiți preoții cu antiștii sau sătenii, cerând unii pentru casa parohială, alții pentru casa comună, precum au făcut într'un sat, unde preotul a cerut pentru parohie, judele pentru altă treabă, sfădindu-se înaintea comisiunei și derogându-se pe sine. Unde nu e nici școală, nici casă parohială, nici biserică, trebuie arătat comisiunei câtă lipsă are comuna de cortile și grădina erarială, însă nu trebuie să se contrazică unul altuia, că apoi comisiunea nu va da defel cortilul. Scopul este ca cortile să se capete; la ce se vor întrebuița, poate hotări oficiolatul și comuna și după ce se va căpăta.

g) Incât e pentru munți și păduri, dacă nu-ți ști da răspuns potrivit, mai bine Vă provocați la comitet, care este în posesiunea documentelor, ca pe acesta să-l provoace a da deslușirile necesare, ca să nu vă stricați înșivă toată treaba.

Pentru aceea este bine ca să veniți aici și să vă întrebați de sfat aducând și rugămintele cari ați avea de dat M. Comisiunii, care să se îndrepte și tociască aci prin comitet cum se va afla mai cu cale, și să nu se împotrivească cu cele ce a dat comitetul.

*

1863 Iun. 2. — Circular (privitor la alegeri de *deputat*, în care între altele la p. 4 se zic următoarele:) Districtul Năsăudului ca curat românesc are să aleagă 2 *deputați și aceștia numai români*; dară tare vă fac băgători de seamă pe fiecare, ca să nu vă înșele cineva ca să alegeți streini de alte națiuni, că aristocrația maghiară mișcă toate ca să influențeze alegerile deputaților dietei Transilvaniei și au de cuget a se vârî și în Districtul Năsăudului. Ar fi o nenorocire foarte mare pentru districtul acesta curat român, când s'ar alege un deputat neromân: ne-am compromita înaintea înaltului Tron, care ar ținea ca o demonstrațiune o atare alegere în contra regimului împărătesc, dela care avem acest district și alte binefaceri, și ne-ar privi ca pe nește nemulțămitori și fățarnici. Să-și deschidă dară fiecare ochii acum, ca să nu-i pară rău mai târziu. Intre alegânzii deputați D. Căpitan suprem are să fie cel d'întâi ales. Dacă cumva îl va denumi Împăratul de regalist, ce încă până acum nu se știe, în acel caz se mai poate alege unul substituit.

*

1863 Iun. 8. — Circular. Fraților! S'a hotărît a se serba în 18 Iunie cal. n. *serbătoarea organizării și instalării acestui district* și a se împreuna totdeodată și iubileul sau serbătoarea de o sută de ani de când au jurat mai întâi părinții noștri ca militari sub steagul împărătesc. La această serbare sunteți și Frățiile voastre invitați, la care încât vor ierta împrejurările trebuie să veniți luându-vă și odăjdiile bisericesti mai frumoase spre a asista la liturghia ce se va face în onoarea acestei serbători. Se va da și un prânz, la care fii districtului adecă inteligența și preoțimea din district va lua parte pe lângă plată, și asta ca să nu fie îngreunate lăzile comunale cu spese mari, că aceste vor da la oaspeți sau domni streini cari vor veni la masă gratis. Deci Vă aduc aminte, că acela care poate, să nu se tragă de ași cumpăra bilete ca să fie la prânz.

*

1864 Ian. 25. — Se vede că fostul capelan al regim. Il grănicer *Stefan Wiski* se afla în Cluj, căci Vicarul Grigore Moisiil trimite o epistolă la adresa lui, arhidiaconatului gr. c. din Cluj cu rugarea să i-o predea »în mănăstirea Franciscanilor«. In 1 Febr. iarăși roagă pe Arhidiaconul din Cluj să întrebe pe »pater Wiski« că de când a fost capelan în Năsăud, și dacă a ridicat salar din Kriegskasse, Proventencasse ori din altă cassă.

*

1864 Febr. 15. — Suplica *profesorilor de preparandie* către inspectorat o comunică Vicarul lui Vas. Nașcu ablegat la Viena să lucre în chestia cortelelor »erariale-proventale« ca să fie destinate în scopuri școlare și administrative. E lipsă de cortele pentru profesorii gimnasiali, dintre cari unul aplicat pentru cl. I în 1864 »e silit să locuiască într'o colibă rustică până când judeii locuesc în cortele proventale«.

*

1864 Febr. 24. — Moare parohul *Ioan Pop* din Feldru; se înmormântează în 1 Martie. A preoțit 57 ani; om fruntaș și cult a administrat și vicariatul. Etate de 80 ani; 3 petrecuți la miliție, și 57 ca preot.

*

1864 Martie 30. — Vicarul adresează scrisoare oficiului comunal din *Năsăud* spunând că nu poate să le dea alt *învățător* în cursul anului, cum cer ei. Năsăudenii rămân proști căci nu-și trimit copii la școală. Așa pot avea dascăl pe un docente tocmai din Roma, doctor în filosofie și teologie, tot atât vor învăța. Nu e destulă rușine că fiind școale în loc, Năsăudenii n'au batăr 4—10 eleve în școala de fete, când ar trebui să aibă 20—30, ca să se spele de rugină și cioplească de prostie, cu purtare mai fină să întrecă pe femeile din satele de sub munte. De o sută de ani sunt cele mai bune școli în Năsăud și totuș nu afli mai multă cultură și isteție aci decât în alt sat din district. De o sută ani se află aci Nemți, dela cari puteau oamenii noștri învăța o țiră de curățenie în casă și afară, ca să se cunoască ceva propășire în civilizațiune, și n'au case baremi așa de frumoase ca în Feldru, Rocna etc. Cu prostia nu se ridică Năsăudul la rang de oraș românesc, ci mai curând judovesc.

*

1864 Aprilie 8. — Invățătoarea *Eleonora Căpitan* cere salariu mai mare.

*

1864 Aprilie 13. — Preotul r. cat. Carol Albert împărtășește scrisoarea sa adresată episcopiei rom. cat. din Alba Iulia, în care raportează despre trecerea *Barbarei Schottl* (Sângeorzan) dela ritul latin la cel neunit.

*

1864 Mai 14. — Profesorul Secui cere remunerație. Vicarul raportează Ordinariatului, apoi adaogă: »Cine vrea a folosi națiunii și patriei, trebuie să aducă și ceva sacrificiu dela sine și să facă merit, că altmintrelea dacă după serviciile și cele mai mici se va pofti tot plăți și remunerațiuni, națiunea noastră miseră și lipsită de mijloace banale cum este, nu va prospera și înainta, și va rămânea tot coadă și batjocura altor națiuni. Patriotismul nu trebuie cumpănit cu cântarul sau cu litra«.

*

1864 Iun. 25. — Oficiul cercual a sistat cultul divin în biserica gr. cat. din pricina că crepând bolta amenința să se ruineze. Vicarul roagă oficiul paroh. rom. cat. că până la sosirea concesiunii dela Ordinariatul r. c. din Alba-Iulia, să permită a se face *liturghia în biserica rom. cat.*

*

1864 Aug. 10. — Circulară. Să se serbeze cu solemnitate ziua de 18 Aug. pentru îndelungata viață a »preabunului nostru Impărat, dela a cărui bunăvoință au ajuns și Românii la drepturi egale cu alți locuitori«.

*

1864 Sept. 13. — Vicarul împărtășește Ordinariatului că *Barbara Schotel* a trecut la ritul grecesc numai din cauza purtării indiscrete și puțin urbane a preotului r. cat. Carol Albert. Nu e mai mare lucru trecerea asta la ritul gr.-oriental decât trecerea ficei Directorului Laurențiu Rummel dela r. cat. la confesiunea luterană, din motiv al căsătoriei. Ordinariatul r. cat. să dispună în Năsăud preoți cari să ducă o viață conformă statului preoțesc și să știe respecta și alte confesiuni, să nu vatem nici în scris nici altmintrelea pe alții, precum face părintele Carol Albert, care s'a

îndatinat în arătărilor și scrisorile sale cu condeiu prea pișcător a vătămă inteligența de aci, și din toată nemica a face cauză politică a bârfei în lume că noi de aci numai din ură confesională ori națională nu putem vedea pe alții. Cu astfel de preoți neculți și vătămători vaza catolicismului se micșorează.

*

În Oct. 1864 într'o scrisoare latină adresată preotului r. cat. de către Vicar, acesta reproșează lui *C. Albert* că încearcă să împiedece ținerea *cultului divin* în biserica r. cat. pân'se va repara cea gr. cat. Apoi zice între altele: »Sine dubio malam impresionem causabit ea a potiore dum palam est hanc Ecclesiam sumptibus et labore incolarum militarium limitinarum erectam esse, quam reclamare omni tempore possent Romanii hujus districtus«.

*

1864 Dec. 30. — Vicarul trimite Direcției gimnazului din Blaj o scrisoare și 30 fl. pentru George Mureșian fiul »răposatului poet Andreiu Mureșian«.

*

1865 Ian. 2. — Circulară. Să indemnăți pe juzii comunali a procura *gazete românești* din lăzile comunale. Între alte gazete române vă recomandă Vicariatu și »Concordia« una dintre cele mai bune foi române, care se ocupă și cu treaba munților revendicați și apără dreptul grănicerilor, din care cauză a fost globită cu arest și cu bani. Deci grănicerii încă să arate mulțămită cătră un bărbat care cu atâta căldură apără cauza grănicerilor.

*

1865 Febr. 19. — Dir gim. Blaj. De ce au căpătat la moralitate nota »legală« bursierii: Const. Moisil, Ion Mălai, Gavrilă Man, Leon Grigorița, Ion Pop Mititeanu, Ciril Deac?

*

1865 Mai 5. — Circulară. Vi-se comunică această grațioasă ordinațiune spre știință și strânsă împlinire, cu acea adaugere din partea Vicariatului, că încât atinge *egalitatea limbei române* în cele oficioase, recunoscută și întărită prin artichu de lege, de Maiestatea Sa Impăratul, să vă nevoiți cu totdeadinsul și cu toată ocasiunea, ca această lege despre egalitatea celor trei limbi ale patriei, încât se ține de limba noastră, să se susțină și respecte întru tot în-

telesul cuvântului; a capacita pe poporeni în genere, și pe scriitorii și cărturarii noștri în specie, ca dânșii să-și țină onoarea a se folosi de acest drept, ba și a-l apăra când răuvoitorii ar cuteza a ne vătămă acest drept. Să se silească fieștecare limba maternă română a o scrie cât de bine și corect, deprinzându-se și cu ortografia primită de Asociațiunea română transilvană; să citească cărți și foi bune, prin care lesne și-or câștiga ușurința a scrie bine românește. Să socotească fiecare inteligent și cărturar norocirea cea mare de a putea scrie în limba sa oricui, tocmai și Imperatorului. Cu cât de mare dor au dorit părinții noștri această norocire, de care numai noi astăzi ne bucurăm!

*

1865 Iulie 16. — Moare parohul *Grigore Pop* din Rebrîșoara.

1865 Aug. 9. — Circulară. Se comunică ordinațiunea Ordinariatului d. 3 August despre foaia »*Sionul românesc*« cu cea adaogere ca să o prenumerați, căci zeu! e rușine ca în 30 parohii să nu afli la preoți pe masă nici barem patru gazete, precum m'am încredințat și în vizitațiunea canonică din acest an că Dnii preoți nu țin barem 2—4 laolaltă o gazetă. »*Sionul românesc*« e e foaia bisericească școlastică care trebuie să intereseze pe fiecare preot. Deci ca să ridicăm ocară de pe noi, am socotit că Dnii preoți și cu învățătorii laolaltă să prenumere aceasta foae.

*

1865 Aug. 19. — Vicarului Pavel (Sighet). Să am iertare dacă la mult prețuita Rev. Fr. Tale scrisoare din 31/7 a. c. Nr. 265 primită în 12 curent nu am răspuns mai curând. Lucrurile ce mă îmbulzesc nu mi-au dat timp mai înainte a răspunde. Pentru apărarea drepturilor bisericii noastre în genere, cât și pentru dreptul *alegerii Episcopului* și a mea inimă bate, și aflu de lipsă ca să se facă pașii cuviincioși. Bună este și adunarea protopopilor și vicarilor la un loc pentru consultare, numai tot rămâne întrebarea dacă un conclus ieșit din adunarea protopopilor la un loc, fără de autorizarea deregătoriilor mai inalte, se poate privi de legală și ca reprezentător a clerului întreg? Să tac despre aceea, că deregătoriile politice vor căuta la o astfel de adunare numai cu mânilor în șold și cu nepăsare, tocmai acum în împrejurările de față ce le putem zice critice? Dacă ar trebui a se trimite o depu-

tațiune de preoți la Maiestate ca să ducă umilita noastră rugare pentru concederea dreptului de alegere, aceea trebuie să fie prevăzută cu o plenipotență ori de cătră un sinod, ori adunarea preoțească legalminte convocată, că altmintrelea tare mă tem că nu va fi lăsată înaintea tronului. Mai cu scop mi s'ar părea când Prea Ven. Consistoriu eppsc, ce este o corporațiune recunoscută de regim de legală și reprezentantele clerului Gherlan prin un conclud în numele clerului ar trimite o delegațiune aleasă din clerul din afară, care mai ușor va avea primire la tron. Dacă această părere ar fi acceptaveră, atunci fiecare protopop și vicar să recerce pe Ven. Consistoriu a alege și trimite acea deputațiune. Ci — ce văd? Iacă ne sosește Nrul »Concordiei« unde în frunte aflu un telegram despre numirea D. Canonic Vancea la Eppatul Gherlei, despre gratularea Capitlului orădan noului denumit Epp, și despre călătoria dânsului la Viena. Așadar proiectele de sus nu plătesc nimic.

*

1865 Sept 16. — Din scrisoarea adresată de Vicar Căpitanului suprem se vede că *învățătorul din Suplai* are leafă anuală de 16 fl. și satul îi este dator încă cu 24 fl. de mai'nainte.

*

1865 Sept. 22. — Direcțiunei școalelor. D. Nașcu a mers tare fără de voie la Viena, și numai la stăruința Dlor deputați, ca să le fie mână de ajutor acolo. Până astăzi dimineața dupăce i-a venit Dna, nu s'a fost determinat să meargă; astăzi până a nu porni, au avut cu toții de colaționat parte, parte de ordinar aclusele, iară Nașcu de dat în seamă piesele cele mai urgente de rezolvat; prin urmare concediu dela On. direcțiune a cere i-a fost cu neputință. Pentru aceea s'a rugat la mine de asta, care i-s'a și dat, reținându-mi de-a încunoștiința despre aceasta pe On. Direcțiune.

*

1865 Nov. 25. — S'au mutat 2 clase preparandiale și 4 normale din edificiul loc.-colonelului (vechiul liceu) în casele școalei de fete de azi (cvartirul vechiu al căpitanului). Școala normală în patru camere spre drum iar cea prep. în 3 camere ale edificiului dîndărăt în ocol. (În casa proximă spre judecătorie, locuiau finanții) Clasele liceale 4 au fost așezate în vechiul liceu (locuința loc.-colonelului). Localitățile s'au sfințit de capelanul Ioan Lazar.

1865 Dec. 19. — Circulară. II. Sa Epul *Ioan Vancea* în 9 s'a sântit ca Epp. Deputații trimiși la Viena în cauza munților revendicați i-au făcut, în trecere, vizită omagială în Oradea mare, în numele locuitorilor din acest district. I-l laudă zicând că mai bun de Epp decât II. Sa nu era, și pentru aceea se poate spera mult dela dânsul. Să credem că va corespunde așteptării tuturor.

*

1867 Oct. 12. — Fraților, O pierdere mare se căsună atât statului învățătoresc cât și comitetului fondului școlar și însăși poporațiunei grănițerești, întregului District, o pierdere, o daună nu curând reparaveră. Dl învățător normal și directorul fondurilor grănicerești, Basiliu Nașcu nu mai există între noi, ne-a lăsat și s'a dus lângă domnul său învățător, lângă fericitul Vicar preademnul binemeritul Director de școale Ioan Marian cu care s'a intrunit intru câștigarea de merite pentru cultura și luminarea tinerimei școlare, și care după fericitul Marian este cel mai meritat bărbat ce a ieșit din sinul Districtului nostru.

Dl Nașcu după o boală grea și dureroasă de 4 săptămâni s'a mutat în 2/10 cor. seara pe la 10 ore dintre cei vii, lăsă lumea cea ticăloasă și se duse la alta pacinică, unde-l așteaptă coroana cea neveștezită ce și-a câștigat-o în viața lui cea de 52 ani mai ales în serviciul școlastic de 37 ani. Meritele lui arătate până când a închis ochii le știu bine grănicerii, ar fi de prisos a le înșira aci după cuviință; totuș aflu de lipsă pe scurt a le reduce la următoarele:

1. Ca învățător comunal a întrecut pe colegii săi atât cu propunerea în școală, cât și cu cultura pomilor și economiei.

2. Dela fericitul Marian primind multe consilii bune și foloșitoare, le-a aplicat iu toată viața lui. Pentru a lămuri condițiunea locuitorilor din Valea Rodnei și-a pus silința a aduna documente vechi și mai nouă referitoare la drepturile de proprietate grănicerești.

3. Ca membru al comitetului școlastic a lucrat în decurs de 10 ani neînterupt ziua și noaptea în orele libere de școală pentru apărarea proprietății; el a conlucrat mult că fondul de montur a venit în dispozițiunea grănicerilor, că dau 4—5 mii pe an stipendii la tineri dela școale înalte și mijlocii, precum și la învățăcei de măștrii.

4. Tot dânsul a fost organul cel de frunte cu care s'a lofosit comitetul întru câștigarea dreptului de crășmărit la 29 comune, că și-au recăpătat munții și pădurile.

5. Pentru câștigarea acestor proprietăți a călătorit de 4 ori la Viena, a călcat pragurile la bărbați înalți de stat, la însuși împăratul a intrat. Și-a pus de mai multe ori viața și existența sa în pericol, și cu resemnățiunea cea mai mare, rară și fără exemplu s'a întrepris la puternicii împărăției pentru neștirbirea proprietății comitenților săi.

6. Lui e de mulțămīt și deschiderea gimnaziului nășăudean, îmbunătățirea lefurilor învățătorilor dela școala normală, trivială și de fetițe.

Merită un atare bărbat recunoștința întregii populații grănicere, ba a națiunii române; merită să rămână neuitat. Deci se dispune ca Fr. Voastre să faceți aceasta știre tristă cunoscută poporenilor, și a-i îndemna ca cu toții în una din Duminicile mai deaproape să stea față la părăstasul ce-l veți cânta în biserică după liturghie, pentru odihna și iertarea păcatelor lui, iar pe Fr. Voastre vă îndatoresc ca în 14 zilei a lui Octomvrie c. v. în Vineria mare să faceți câte o liturghie pentru el. Gr. Moisil, vicar.

*

1872 Iunie 27. — Fraților, Dupăce banii culeși în anul 1860 și 1861 în suma de 496 fl. v. a. pentru o *piatră monumentară la mormântul fericitului Vicar Ioan Marian* și dați pe interese, a crescut la o sumă peste 600 fl. din cari s'a putut procura o atare piatră care se așteaptă din Cluj în zilele aceste, s'a decis a se ridica și pune în 2 c. n. adică în ziua morții numitului antecesor cu toată posibila ceremonie. La această ceremonie sunteți și Fr. Voastre invitați ca ceice vor putea veni pe acea zi, să ostenească încoace aducându-și cu sine și veșmintele preoțești funebrele.

Având locuitorii Districtului Nășăud mult a mulțami fostului Vicar și domnului meu antecesor pentru meritele ce le-a avut în cauze școlare și ale culturii, se cuvine ca fiecare inteligent, preot și mirean din district, să se pregătescă a veni aici și a da tribut de recunoștință și mulțămītă nemuritorului Marian.

Deci Fr. Voastre să invitați pe toți inteligenții și în prima linie pe cei ce au fost discipolii dânsului. Actul acest religios este

act de bunăvoință, prin urmare să nu aștepte nimeni vr'o răsplată ci fiecare ce se va osteni încoace să-și țină lucru de onoare a participa la acea festivitate chiar și cu spesele sale. Dacă Districtul Năsăudului a ajuns la starea prezentă, are să mulțamească spiritului și geniului lui Marian, care a pregătit calea spre starea lui prezentă. Și așa nu mă îndoiesc că cu toții vor înțelege a împlini ceea ce datorim nemuritorului Vicar Ioan Marian.

*

1872 Sept. 9. — Pentru sfințirea monumentului Vicarului Marian, adus și postat pe locul înmormântării, — neputându-se întâmpla în 2 Iulie a. c. — s'a defipt prin comitetul aranjator ziua de 13 Octomvrie c. la 8 ore a. m., pe care zi sunteți cu toții invitați. Gr. Moisi, vicar.

Despre ornamentica florală

în

Valea Zăgrii (jud. Năsăud)

Iuliu Morariu

Studiile etnobotanice pe lângă importanța multilateral științifică mai au și una de psihologie abisală etnică, adică de a lumina un aspect din sufletul poporului, o parte din acel stil interior de viață ce se proiectează în setea de ornamentică, conturând anumite caracteristice sufletești. O mușcată în fereastră, un pâlț de jale de grădină, de motocină, un trandafir, un fir de busuioc leagă posturi și credințe sugerate de miresmele lor și de căsuța mai săracă lângă care cresc, înveselind puțin atmosfera, camuflând nevoile și în orice caz îndulcind măcar un colț al interiorului sufletesc, prin cadrul de mângăietor pitoresc ce creiază. Sunt mai ales plante înrădăcinate în sufletul, în trecutul și tradiția satelor, dar sunt și »flori« mai recente introduse la țărani cu stare materială mai bună, cu pretenții de oarecare emancipare din rusticitatea primară, cu aspirații la un stil de viață mai evoluat. Dela aceștia ușor se întind în tot satul. Observarea tuturor acestora întind un aspect al curentelor de modă veche și nouă ce frământă la o anumită etapă viața unui sat.

Importanța științifică multiplă a studiilor etnobotanice la noi o trază dl Prof. *Al. Borza*, demarcând trei grupe de rosturi științifice: 1) sunt un complement al studiilor botanice floristice,

dând relațiuni ecologice, climaterice, indicând migrațiuni sub influența omului; 2) din punct de vedere lexical lingvistic; 3) din punct de vedere cultural, estetic, economic, sanitar etc.

Am urmărit în Valea Zăgrii și în special în comuna Zagra, mai ales rolul ornamental, adică plantele de grădină considerate ca flori și cultivate ca atare. Se desprind din unele observații prețioase, indicațiuni asupra substratului spiritual, a sentimentelor estetice, preferințe de colori în ornamentație și de parfumuri florale. Florile răspund prin prezența lor unei nevoi profunde, unei cerințe de estetică pitorească, desfătând ochiul și satisfăcând anumite senzațiuni olfactive, mai mult decât scontării unor nevoi medicinale, pentru tămăduirea unor dureri fizice. Dovadă că multe au fost și mai sunt întrebuințate și pentru alinarea altor dureri sufletești. Dar aci planta e mai mult motiv mediator într'un ritual de vrăjitorie sau descântec, de dragoste, de urît, de făcut sau alte îmunizări prin ocultism. În aceste împrejurări de nebulosă magie ar fi să căutăm și geneza versurilor următoare auzite în Zagra:

Bosâioace, nu te coace!
 Da dece să nu mă coc?
 Că mă pun feciori'n clop
 Și mă duc vara la joc,
 Fetele mă pun la brâu
 Și mă duc seara la râu.

Intr'adevăr busuiocul e nu numai plantașacră ce dă aroma aghiasmei, ci mai e și păstrătoarea unor tainice puteri talismanice cari pot fi declașante sau îndrumate.

Multe din plantele medicinale ornamentale au fost utilizate în vindecarea bolilor însoțite de magia cuvintelor din descântec, dar tămăduirea efectivă s'a bazat pe principiul activ conținut în organele lor, iar solemnitatea cabalistică a descântecului având funcția secundară, a dispărut, s'a sublimat în calea veacurilor, persistând numai esența practicii: utilizarea ca ceaiuri, catapläzme și extracte alcoolice. Plante cultivate numai pentru rosturi medicamentoase sunt puține, ele se culeg din starea sălbatecă, de aceea am urmărit mai mult funcția lor estetică ornamentală, problema medicinală necadrând cu studiul de față.

În grădina de flori se cultivă în strat mai multe genuri și specii împreună, ori stratul de flori ocupă un colț în grădina de legume. Poziția obișnuită a grădiniței de flori este spre stradă, ocupând locul dintre casă și uliță, dar mai poate fi și în partea opusă la colțul casei. Dacă sunt stupi în cerdac sau sub streșina casei, florile ocupă loc în fața stupinei. Soiurile se amestecă în strat fără ordine prea mare, dar cu un pitoresc rustic și natural. Numai mușcatele scobor mai rar în strat spre a se amesteca cu plebea autohtonă, chiar vara își păstrează locul pe cerdac (târnat). Unele cum sunt botâncile, stânginii, tulipanii, motocina, calapărul, tufele ornamentale, formează și câte un pâlc izolat.

Rol ornamental complimentar mai au și în împodobirea veșmintelor de sărbătoare, precum și la împodobirea icoanelor din biserică asupra cărora cucernicii creștini înclină omagial fruntea atingând cu pios respect buzele.

Femeile bătrâne intră în biserică cu buchețelul în mână format din jale, calapăr, măgheran, busuioc, zmeuriță și câte un trandafir. Nu caută culori vii, ci mai ales sobrietatea și mirosul plăcut.

Fetele își împodobesc în zile solemne pălăria de pai subțire cu flori, sau se »împletesc«¹ potrivit printre șuvițele de păr împletite în coadă bogate »struțuri«² (buchete) de flori de culori vii, așa ca să acopere creștetul capului și ceafa, atârând pe spate unde se subție până la dispariție. Ele preferă culorile vii ca mușcata țipătoare, garoafele și vilaiul involte, rar trandafirii, nemțșori, gura leului etc. Verdele — curios — aproape lipsește sau chiar total (rareori tuie, sau bărbânoc mai ales la munți), poate ca o compensație și rețrașare în interior din cauza abundenței sale în mediul cotidian, îl elimină ca într'un scurt refugiu.

Feciorii de asemeni îl pun în pălărie în partea dreaptă, făcând struțuri (buchete), fixate lângă panglica lată de »bertițe«³ (bentițe) făcute din măргеle. Buchetul e des, florile de culori vii, ca și la fete, fixat une ori lângă pana mare de păun la cei ce poartă fălosul »clop cu păuni«, sau la ceilalți împodobește singur pălăria. Curios și condamnabil e faptul că feciorii deși poartă florile, nu le cultivă, considerând aceasta ca ocupație feminină, căci într'adevăr fetele cultivă cu predilecție aceste ornamente delicate; ei se mulțumesc să le fure noaptea în acelaș timp strivindu-le uneori în

mod vandalic. Oare un act de hărnicie este mai rușinos decât unul de furt? Când vor putea fi oare prețuite în sufletul poporului nostru faptele în ordinea ierarhiei lor morale?

Enumărăm aci o listă provizorie de plante cultivate în grădinile țărănești din Valea Zăgrii cu rol predominant ornamental.

Ageratum mexicanum Sweet., fără nume, recent introdusă în grădinile sătești.

Althea rosea Cav., flori (ruji) de pătuleu, Zagra; cultivată ca plantă ornamentală var. flore pleno. Originară din Orient dar mult răspândită la noi.

Antirrhinum majus L., gura leului Z¹⁾, plantă ornamentală răspândită.

Artemisia abrotanum L., lemnus verde Z, »cea mai răspândită plantă mirositoare prin grădinile țărănești« (B).

Bellis perennis L., scânteuțe Z; cultivată ca plantă ornamentală varietatea cu flori involte roșii.

Buxus sempervirens L., pușpan Z; rar cultivat.

Callendula officinalis L., rujnici, rușnici Z; altădată mult răspândite în grădini ca plante decorative, încep să fie înlocuite de altele.

Calisthephus chinensis Nees., tătăișe Z; deși originară din China și Japonia, mai nou pare a se răspândi tot mai mult pentru florile decorative frumoase. În V. Z. după nume pare a fi venit din Maramureș.

Celosia cristata L. și *C. argentea* L. fără nume; originară din India estică, în V. Z. recent introdusă ca plantă de ornament.

Chrysanthemum cinerariifolium Trev., rută; rareori întâlnită prin grădinile de flori.

Chrysanthemum balsamita L., calapăr Z; plantă ornamentală și binemirositoare, veche și mult răspândită în grădinile țărănești.

Dianthus caryophyllus L., vâzdoance și vâzdoage V. Z.; răspândite și apreciate ca plante de ornament mai ales varietățile cu flori pline (involve), dar se găsesc alături și varietăți de vâzdoance goale (*D. plumarius* L. și *D. chinensis* L.).

D. barbatus L. vâzdoance ungurești, scaunu popii Z; cultivată ca plantă ornamentală.

¹⁾ Indicăm prin inițiala Z comuna Zagra și prin V. Z. Valea Zăgrii.

Dahlia variabilis Desf., georgine; mai nou pătrunde și această plantă ornamentală în grădinile țărănești din V. Z.

Geranium macrorrhizum L., bănat, talpa găștii Z; veche prin grădinile țărănești și mult răspândită ca plantă binemirosi-toare și ornamentală.

Gleditschia triacantha L., acăț (mărunt) mic Z; nou introdusă și sporadic folosită la garduri vii.

Helianthus tuberosus L. ciocarâpe și ciocarâbe Z; Aceasta plantă originară din America de nord, se cultivă mai mult pe lângă garduri, pentru rizonii tuberculi ce îi are în pământ și cari sunt mâncați primăvara mai ales de copii. Se prășește mult prin tuberculi, căci flori face (V. Z.) foarte arareori, iar fructe n'am văzut niciodată. Planta e răspândită mult și în alte părți, la Năsăud se numește cocioribe, la Șoimuș guruline. La București tuberculi se vând primăvara pe unele piețe.

Helianthus annuus L., ruja soarelui și floarea soarelui Z; mai nou a câștigat teren în cultură mai ales în jurul lanurilor de porumb, apreciată ca plantă oleoginoasă. Originară din Peru și Mexic, la noi se poate vedea uneori sălbăticită.

Helicrisum bracteatum Wild., flori de paie Z; cultivate ca plante ornamentale mai ales pentru durabilitatea florilor rupte. Originară din Australia.

Helleborus purpurascens W. Kit., spânz Z; se cultivă în grădini mai ales ca plantă medicinală folosită în vindecarea unor boli la porci. Tratamentul constă în »spânzuirea« porcului, adică se ia o rădăcină subțire se vără în urechile acului, cu ajutorul căruia se trage ca o ață în pavilionul urechii animalului. Din cauza toxicității produce găuri în pavilion sau chiar cad bucăți din el.

Hemerocallisfulva L., tulipan Z; originară din sudul Europei, este mai nou introdusă ca plantă ornamentală în grădinile țărănești.

Impatiens balsamina L., păpucași Z; Originară din India estică, în grădinile țărănești din V. Z. e mai nou introdusă, dar mult răspândită ca plantă ornamentală.

Impatiens rolei Walpers, păpucași, Poienile Zăgrii; plantă originară din Anatolia, de curând introdusă la noi, în grădinile țărănești foarte recentă.

Iris germanica L., stânjini Z., plantă ornamentală veche și mult răspândită.

Kochia scoparia Schrad., mături de grădină, mături de casă Z; plantă originară din sudul Europei, se cultivă mai nou, se seamănă singură pentru folos practic, din ea făcându-se mături. Înainte măturile se făceau și astăzi se mai fac din mesteacăn (*Betula pendula* și *B. pubescens* Ehrh. sau din *Verbena officinalis* L., sporiș Z.

Leucojum vernum L., luscute, luște L., mai recent introdus în grădină aduse fiind de lângă »Tău« delat Alac, unde cresc spontan în locurile umede dintre tufișurile din jurul lacului.

Lupinus varius L., cafei Z; plantă ornamentală mai nou introdusă în grădinile țărănești.

Mathiola incaua L., vilai alb și roșu, vilai plin și vilai gol (în Salva planta se numește flori în cruci), considerată ca plantă venită dela oraș, dar mult cultivată pentru frumusețea și mirosul plăcut al florilor.

Melissa officinalis L., motocină Z; plantă bine mirositoare și meliferă, cultivată mai ales în grădinile unde sunt stupi. Apicultorii sătești freacă cu ea interiorul coșniței înainte de a prinde roiul, spre a atrage albinele. Plantă străveche în grădini ca și stupăritul.

Melittis melissophilum L., dumbraunic V. Z.; nu se cultivă, dar se culege din pădure pentru mirosul plăcut, se usucă și se pune printre haine spre a le parfuma și feri de molii.

Mentha crispa L. și *M. suaveoleus* Ehrh., minta creață Z; mult răspândită ca plantă bine mirositoare și de leac.

Morus nigra L. și *M. alba* L., pomnițer Z; nou introduși în grădini mai ales pentru fructele dulci.

Nicotiana rustica L., tăbac Z; s'a cultivat clandestin ici colo prin grădini, prin porumb și la câmp în staure de oi; dar de când s'au aplicat amenzi grele, cultura lui a încetat.

Ocimum basilicum L., bosâioc Z; »cea mai importantă plantă de leac, vrăjitorii și podoabă la sat«. Se ia câte un fir din buchetul cu care stropește popa la Bobotează cu aghiazmă, punându-se în locu-i altul, firul aduce noroc și apără de vrăji.

Oenothera biennis L., originară din America nordică (Virginia);

la Zagra am văzut-o în grădina de flori, provenind din stare sălbatică, s'a semănat singură și a fost lăsată ca plantă ornamentală.

Origanum majorana Much., măgorean Z; originară din Africa nordică, la noi se cultivă mult ca plantă veche ornamentală și binemirositoare.

Papaver somniferum L., mac bun, mac de grădină; cultivat și ca plantă ornamentală în grădina de flori sau cea de zarzavat, dar mai ales ca plantă alimentară, prin porumb.

Pelargonium odoratissimum Ait., mușcată mirositoare, floare de oală care miroase; cultivată ca plantă ornamentală în ghiveciuri.

Pelargonium radula Ait., var. *roseum* W., mușcată creață Z., plantă ornamentală.

Pelargonium zonale Ait., mușcată, flori de oală Z, mult cultivată și iubită ca plantă ornamentală, pusă în ferestre pe marginea cerdacului sau în strat.

Paeonia festiva L., ruja — buja albă Z; cultivată ca plantă ornamentală.

Paeonia officinalis L., ruja — buja roșie Z; mult mai răspândită și apreciată în cultură decât precedenta pentru florile mari roșii decorative.

Philadelphus coronaria L., (*Ph. pallidus* Hay.), lemnuș; tufă ornamentală, se află prin grădinile țărănești, mai nou introdusă pentru florile albe și mirositoare.

Polygonum orientale L., ciucurani Z; plantă ornamentală originară din India orientală, se cultivă uneori și prin grădinile țărănești.

Rezeda odorata L., zmeuriță Z; (în Salva i-se zice rezedă). Plantă originară din Africa de nord, dar mult răspândită și apreciată pentru mirosul plăcut al florilor cercetate și de albine.

Ricinus communis L., mai nou introdusă ca plantă ornamentală Z.

Robinia pseudacacia L., acăț; această plantă originară din America de nord, mai nou e mult răspândită și cultivată mai ales pentru a fixa râpile și la garduri vii; crește și sălbătăcită.

Ribes grossularia L., agriș, fructele agrișe, coacăze Z; cultivată și în grădinile țărănești pentru fructe, adusă din Țibleș unde crește spontan.

Ribes rubrum L., struguraș, ribizei Z; cultivată și în grădinile țărănești pentru fructe.

Rosa centifolia L., rug, ruji de rug, trandafir Z; mult apreciat și răspândit prin grădini ca plantă ornamentală, cu flori parfumate.

Rosa canina L., rug sălbatec, fructele căcădări Z; nu e cultivat, și-l menționăm pentru faptul că poporul distinge sub nu-

Viola hortensis (Dc) Wetat., barba împăratului Z; mai recentă introdusă și areorei cultivată.

Viola odorata L. viorele V. Z.; nu se cultivă, dar se culeg diverse specii primăvăratice constituind mai ales bucuria copiilor ca și lușcuțele.

*

Nu vom încerca o clasificare a plantelor ornamentale după ordinea vechimei lor în grădinile țărănești (aceasta a făcut-o dl Prof. Al. Borza, a se vedea bibliografia), ci vom remarca numai câteva observații mai importante.

În repartiția florei ornamentale factor important este circulația lor, căci alături de plantele vechi stabilizate în grădini, cu un loc câștigat în sufletul țaranului, apar unele noi, venind mai ales dela oraș sau din regiunile vecine, își croiesc drum, câștigă teren, uneori în paguba celor vechi, autentic românești, pe cari le isgonesc sub epitete de hulă ca »flori băbești«, »flori bătrânești«. Se răresc botăncile, jalea, calapărul, banatul etc. fiind modeste, și locul îl ocupă altele noi ca tătaișele, vilaiul, păpucașii, garoafele etc. Într'o grădină țărănească, în Zagra, am urmărit în interval de 10—15 ani 54 specii, dintre cari strict ornamentale și binemiroitoare cel puțin 40. Excludem: *Ribes*, *Rubus*, *Robinia*, *Helianthus*, *Kochia*, *Lupinus*, *Soja*, *Morus* etc.

Dintre aceștea unele se cultivă câțiva ani, apoi dispar într'o grădină și apar în alta, altele din contră unde au pătruns rămân răspândindu-se și în grădinile vecine. Sunt și soiuri cu mare răspândire (*Calendula*, *Delphinium*, chiar *Impatiens*), cari la un moment dat prin extensiunea lor amenință sau cel puțin stingheresc legumele și plantele conlocuitoare cultivate și atunci sunt reduse până la exterminare. Plantele perene (cu rizom, bulb, tubercul) sau cele cari se seamănă singure au mai mare stabilitate în grădini decât cele anuale, deoarece nu totdeauna se culeg semințele.

Dispariția plantelor vechi poate fi datorită nunumai eclipsării lor de cele nou introduse, ci și faptului că foloasele lor medicinale (când au avut) se uită, decând doctoriile pătrund mai mult la sate.

Deoarece importanța ornamentală a arbuștilor reclamă o anumită tehnică horticola de practică și aranjament, un anumit an-

sambliu în care unele trăsături să fie subliniate, arbuștii nu prea sunt căutați, decât dacă se remarcă prin exuberanța florilor sau parfumul abundent, plăcut (*Rosa*, *Syringa*, *Philadelphus*), și chiar atunci ocupă un colț modest în grădină.

O notă bună este introducerea unor plante ornamentale spontane în cultură (*Leucojum vernum*, *Vinca minor*) dovedind un pas de evoluție în spiritul estetic autonom, neinfluențat de moda orașului sau considerentele mediului social ambiant.

Bibliografie

A. Borza, Flora grădinilor țărănești române. *Buletinul grădinii botanice și Muz. bot.* Cluj 1925, vol. V pag. 49—74.

Iuliu Prodan, Flora României. Cluj Cartea Românească 1923.

Zach. C. Panțu, Plantele cunoscute de poporul român. București, Casa Școalelor 1929, ed. II.

Florian Porcius, Flora fanerogamă din fostul district al Năsăudului (în rev. *Transilvania*) Sibiu 1881.

În ce privește rolul și stilul ornamenticeii în genere în cultura românească, se poate consulta minunata carte: *Lucian Blaga*, Spațiul mioritic. București, Cart. Rom. 1936.

Fruntașa familie Bejan din Monor

I. T. Echim

În vremuri nu prea depărtate dar vitrege gliei și neamului nostru — trecute să fie în veci — comuna grănicerească Monor, situată în partea extremă din Sud-Estul județului Năsăud, a fost un adevărat sanctuar al dezvoltării și propagării sentimentului național.

Locaș al unei vechi mănăstiri de erudiți călugări, la școala cărora și-au însușit studiile teologice generații de preoți din întreg ținutul, între anii 1770—1850, Monorul este sediul unei companii ale faimoaselor »Cătane Negre«, iar mai târziu, prin înființarea școlilor grănicerești, devine capitala spirituală a întregului ținut numit »După târg« și al Mureșului superior.

La flacăra vie a acestui sfânt altar al graiului și mândriei străbune, alimentată cu pasiune și abnegație de toți acei cari au format falanga dascălilor creatori de energii, — pentru cari generațiile de azi trebuie să avem momente de adâncă reculegere, — s'au încălzit urmașii Daco-Romanilor din acest cuib de vânjoase vlăstare ale văilor străbătute de doinele duioase ale cântecului de caval.

Sunetul de talangă din fruntea turmelor de oi, doinele cari răsunau prin văile adânci ale bătrânilor Călimani — tribut sfânt al vitejiilor ostășești ale nației de pe aceste meleaguri — au oțelit firea figurilor bronzate de vânturi și ploii ale stăpânitorilor acestor frumoase văi. Oricât de aspre au fost vremurile cu dâncii, oricât

de mari au fost asupririle năvalnicilor stăpânitori de odinioară, niciunul nu s'a clintit în fața năpastelor pe care nenorocitele valuri ale timpului le-au aruncat asupra lor. Nici furia gloanțelor și nici ascuțișul sulitelor maghiare, cari în 1849 au străpuns aproape 40 inimi nevinovate de copii, femei și bătrâni, — după cum încrestează încremenit de groază cucernicul preot Petre Tancău pe răbojul însângerat al numărătorii morților comunei din acel nenorocit an, — nu au abătut o clipă măcar pe acești pioneri ai visului milenar românesc. Și după cum în mecanică cel mai elementar principiu ne spune că oricărei acțiuni se opune o reacțiune, întocmai așa forța divină a opus silniciilor și tentației turanice de a distruge pe acei pioneri ca nație și lege, tot ceeace acest până aproape eri umilit și răbdător popor a avut mai nobil și mai sfânt.

Din vâltoarea acestor grele încercări au răsărit trimise de Dumnezeu făclii vii, care au purtat pe umerii lor idealul sfânt al nației trezite odată cu ființa sa pe aceste plaiuri mărețe, și care azi încadrează armonice popor și glie românească.

Din acest conglomerat de cântec de ceteni și murmur de izvor, care însoțind turmele de oi alina duiosia plaiurilor înstrăinate; din asupririle și negația din partea veneticilor de tot soiul, a tot ce creația și puterea românească a putut să nască pe aceste meleaguri, au început să răsară dârz și puternic, mândru și impunător, vlăstarele oțelite și creatoare ale uneia dintre cele mai vechi și însemnate familii din acest ținut, ale familiei Bejan din Monor.

Trei generații din această fruntașă familie de vechi grăniceri și-au dat cu prisosință tributul lor neamului din care s'au născut, și au lăsat o dâră vie de lumină în toate ținuturile prin cari datoria lor de mari români și iubitori de neam i-a purtat: Grigore, Nicolae și Nicolae Francisc Bejan.

A patra generație o reprezintă cu demnitate fiul lui Nicolae Francisc, dl ministru inginer Petre N. Bejan, vrednic urmaș al înaintașilor săi, care azi joacă un rol important în viața economică, industrială și politică a țării, ocupând acum și demnitatea de ministru subsecretar de stat al armamentului.

Cel mai vechi document existent azi în arhiva comunei Monor este: »Insemnarea pruncilor născuți, a căsătoriților și morților«, adică registrul stării civile, care începe cu anul 1771 luna Noemvrie ziua 1. Deci numai dela această dată înapoi am putut urmări înaintașii Bejaneștilor, căci războiul mondial și nepăsarea oamenilor au distrus toate documentele vechi, cari reprezentau o adevărată comoară a istoriei naționale și culturale a acestui ținut. Am fost ajutat foarte mult de gândul bun pe care l-a avut unul dintre preoții satului: »Popa Ioan, parochulu den Monoru« — după cum semnează el la sfârșitul »Insemnării pe numeru și suflete«, — de a face în 1787 un recensământ al comunei, în care arată numărul caselor și numele proprietarilor lor.¹⁾

În acest tabel de recensământ se găsesc două case cu numere consecutive, a căror proprietari în 1787 erau: Petre Bejan la Nr. 126 și Vasilie Bejan la Nr. 127.

Atât Vasilie cât și Petre Bejan se găsesc foarte des menționați între anii 1774—1800 ca nași botezători sau cununători, de unde se trage ușor concluzia că erau gospodari cu o situație materială bună. În partea locului atât ceremonia botezului cât și mai ales a cununii este legată de cheltueli materiale însemnate, deoarece cu astfel de ocazii se fac ospete mari și numai oameni avuți se pretează des la astfel de acte.

În 28 Ianuarie 1782 Simion Bejan cu Nr. casei 127, se căsătorește cu Ioana a lui Ion Echim. Or, în 1787, data recensământului Popii Ioan, proprietar al acestei case fiind menționat Vasilie Bejan, acesta nu putea fi altcineva decât tatăl lui Simion. Este și azi obiceiul ca fiul să rămână pe vatra părintească și să poarte gospodăria împreună cu părinții săi până la moartea acestora, când rămâne apoi dânsul proprietar.

Al cui fiu a fost Vasilie, cu cine a fost căsătorit, câți copii a avut, sunt mistere ale întunecului care domnește peste trecutul comunei Monor până aproape de sfârșitul anului 1771. Nici data morții lui nu se știe precis, căci registrul morților începe numai cu 1790, deci ea s'a putut întâmpla între 1787—1790.

Simion Bejan, Nr. casei 127, s'a născut în 1762 și a murit

¹⁾ Vezi registrul botezaților și morților între 1771—1804 al parohiei comunei Monor.

în 12 Mai 1827. A avut mai mulți copii: Pavel n. 29 Iunie 1782, Grigore n. în 1783 și mort în Mai 1786, Vasile n. în 7 Mai 1785 și căsătorit în 1807 cu Maria lui Grigore Brătanu. Acesta iarăși a avut mai mulți copii, dintre cari Simion a fost notar în Monor și Dumitru a plecat în vechiul Regat unde s'a căsătorit și a avut 2 copii, pe Costică și Eugen cari trăesc și azi. Apoi tot Simion Bejan cu Nr. casei 127 a avut pe Gligore n. 3 August 1786 și mort în 1830, Ioana n. 20 Iulie 1797 și Ion n. 4 Februarie 1800.1)

Dl Florian Cincea notar pens. în Monor om cu o frumoasă cultură și știutor a multor lucruri în legătură cu trecutul Monorului, susține că ar mai fi fost încă patru surori: Anisia căs. cu Ioan Duma din Săcalul de Pădure jud. Mureș, bunicul fostului Episcop Duma al Argeșului, Pamfilia, Floarea bunica D-sale, și încă una al cărei nume nu-l știe.

Dintre copii lui Simion, singur Grigore a învățat la școli mai înalte. Studiile primare le-a făcut la școala mănăstirii din Monor, având ca învățător pe Popa Petru Dositeiu Pop, fostul egumen al mănăstirii de 4 călugări, desființată în 1784. Acest călugăr cu o cultură aleasă în acele timpuri, a sfătuit pe Monoreni și pe celelalte 8 comune din ținutul »După Târg« să se militarizeze. Acest fapt i-a atras simpatia baronului Siscovich, locotenent-mareșal, încredințat de Curtea din Viena cu organizarea regimentelor de graniță din Transilvania.

Tot la această școală de călugări, Grigore Bejan și-a făcut și studiile teologice hirotonindu-se de preot în Blaj. Studiile pedagogice le-a făcut la Năsăud, și pe urmă la cea mai înaltă școală pedagogică din răsăritul Europei, la Pedagogium-ul din Praga²⁾, școală pe care au frecventat-o mulți pedagogi de seamă ai ținutului, între cari Vasile Petri etc. Datorită pregătirii frumoase pe care și-a însușit-o la toate școlile pe cari le-a frecventat, Grigore Bejan în 1820 a fost numit învățător la școlile grănicerești din

1) Data morții lor nu se poate afla deoarece în registrul stării civile se găsesc mai multe persoane cu același nume de botez și familie și nu se poate ști cari au fost copiii lui Simion și cari ai altui Bejan, iar numerele caselor nu mai corespund recensământului din 1787.

2) Aceste date mi-au fost date de dl Florian Cincea notar pens. în Monor, o adevărată arhivă vie a trecutului Monorului.

Năsăud¹⁾. Aci nu stă decât un an, căci este chemat de Reg. I român grăniceresc din Orlat-Sibiu, pentru a organiza învățământul primar din comunele cari formau acel regiment. Aci s'a lăsat de preoție și s'a căsătorit cu fiica unui mare negustor, Matei din Sebeșul-Săsesc. În »Poëmaticion de secunda Legionē Valachica«, tipărit la Oradea în 1830, se citează toți absolvenții școlilor din Regimentul al II-lea grăniceresc năsăudean și la »Personale Scholasticum Normale constituentes« punctul c. »Triviales Magistros« în fruntea lor îl găsim pe »Gregorium Beschán în 1 Legionē Valachica«²⁾, an când probabil dânsul a murit.

Grigore Bejan a avut trei copii: Ion, Nicolae și Iosif. Acest din urmă a fost judecător la Tribunalul din Năsăud și mai pe urmă la Sighișoara. Aci s'a căsătorit cu fiica unui mare proprietar din Albeni Gorj. Inbolnăvindu-se de ochi s'a pensionat de tânăr și s'a retras la Albeni. A avut un singur copil, Virgil, care a fost inginer.

Nicolae s'a născut în Iunie 1827 în comuna Jina și a fost cel mai însemnat dintre membrii familiei Bejan. Mare român și mare grănicer, a apărat cu îndărjire drepturile grănicerilor și a românilor în general. Studiile primare și superioare le-a făcut la Școala normală³⁾ și Institutul Militar — Academia Militară — din Năsăud. Căutând în Cartea de aur, în care sunt trecuți toți elevii premianți ai școlilor din Năsăud, din 1828 și până azi, — Ehrenbuch für Prämianten, Akzedenten und sonst ausgezeichnete Schulknaben im Bezirk des II-ten Walachen Gränz-Regiments — care se găsește în muzeul Năsăudean de sub conducerea dlor Iulian Marțian membru onorar al Academiei Române, prof. I. Moisil și prof. V. Șotropa — îl găsim pe Nicolae Bejan în 1840 elev (Zögling) premiant al Institutului Militar. În 1842 este primul dintre cei trei elevi premianți ai clasei IV-a cu mențiunea »Eminentes als Praemianten« primind cel mai mare premiu: 2 florini și 50 cruceri valoare aur ca premiu în bani, apoi 1 expl. »Stieler Schul-Atlas« (prețul 1 florin și 45 cruceri v. a.) și 1 expl. Kalender, ökonomischer (prețul 20 cruceri) ca premiu în cărți.

1) Virgil Șotropa și Dr. N. Drăgan: Ist. școlilor Năsăudene, pag. 51.

2) Virgil Șotropa și Dr. N. Drăgan: Ist. școlilor Năsăudene, pag. 51.

3) Așa s'a numit până acum câțiva ani școala supra-primară din Năsăud.

Deși absolvent eminent al Institutului Militar, nu a îmbrățișat cariera militară din cauza unui defect la un picior, ci a fost numit învățător în comuna Zagra. Aci nu a stat mult, căci furtuna revoluției din 1848 cuprinsese și Transilvania. În urma luptelor dintre armatele ungurești și cele imperiale, colonelul Iovits fuge, și rămâne comandant al armatelor Imperiale din Nordul Transilvaniei — deci și al Regimentului II Român Grăniceresc — Lt. colonelul Urban, care avea putere supremă de a judeca. Acesta îl trimite pe Nicolae Bejan, deși în vârstă numai de 21 ani, comisar guvernial civilo-militar peste întreg ținutul Monorului.

În acest timp au trecut prin Monor, dela Bistrița spre Reghin, într'o trăsură blindată generalii unguri Vesselényi și Teleky, pentru a întâlni armatele lui Bém. Greșind drumul și luând-o din mijlocul comunei spre Mureș, au ajuns în Gledin. Aci i-a întâmpinat primarul Gledinului, Bruta, care i-a dus până în piața Monorului indicându-le drumul spre Reghin. În drum prin comună un grănicer, Flore Echim zis Chichiluș, a tras cu arma în trăsură și a rănit la braț pe unul din generali. Aceștia văzând că sunt în pericol, s'au retras în goana cailor spre Reghin.

Tot în acest timp fiind revoluția în toi, s'au prezentat lui Niculae Bejan cete de Sieuțeni la cari s'au adăugat Monoreni și Gledinari înarmați cu topoare, furci, coase, etc. și i-au cerut să-i lase să jefuiască castelul unui baron ungur din familia Bánffy dela Brancovenești. Nicolae Bejan care era un om foarte energic, milităros, dar drept, le-a dat voie să-și îndeplinească dorința, dar aceasta să se facă numai după »Vorschrift«.

Aceste două fapte însă au atras măcelul, jaful și furia maghiară asupra Monorului. Aproape 40 de bărbați, femei și copii au fost împușcați și străpunși de sulite. Nicolae Bejan de frică să nu fie ucis de unguri, s'a refugiat în Gledin și de acolo în Dumbrava-Mureș și în Bucovina.

După ce a trecut furia revoluției în 1850, a fost un an învățător în Năsăud și pe urmă în Zagra. Părăsește apoi cariera de învățător și cam prin 1853 intră în administrație fiind numit Bezirks-Vorsteher (un fel de prefect) pe Valea Bârgăului, unde se și căsătorește cu Maria (Wanda) Sterlitzky fiica unui înalt funcționar. Aci stă până în 1863. În timpul cât a stat pe Valea Bârgăului

în afară de activitatea dezvoltată pe tărâmul administrației, se ocupă intens de toate chestiunile cari agitau viața națională și grănicerească. Ia parte în calitate de reprezentant al Monorului la marile adunări grănicerești din Năsăud în Septembrie și Octombrie 1861 și Septembrie 1862 și împreună cu vicarul Grigoriu Moisil, Florian Porcius marele botanist și membru al Academiei Române, Vasile Nașcu, Alexandru Bohățel căpitan suprem al districtului, etc., semnează memorabilul document numit »Invoire« în care se hotărăște înființarea unui liceu cu limbă de propunere pentru totdeauna românească, a unei școli reale, a unei școli normale și a unei școli de fete în Năsăud, precum și câte a unei școli »triviale«¹⁾ în comunele: Prundul-Bârgăului, Monor, Sângeorgiu-Băi, Telciu și Zagra²⁾. Fondatorii acestor școli, cu toate că »erau deprinși și vorbeau perfect limba germană încă din timpul graniței, resping cu îndârjire sugestiile venite din partea unora cari nu vedeau cu ochi buni înființarea unui focar de cultură românească, spunând că de aci încolo Năsăudul are să fie în nordul Transilvaniei un centru de cultură românească, la care să poată alerga și fiul celui din urmă țaran«³⁾.

În 1863 odată cu încetarea absolutismului, districtul Năsăudului primește conducător un căpitan suprem în persoana lui Alexandru Bohățel. Acesta chiamă pe Nicolae Bejan ca funcționar la noul district în funcția de protonotar districtual, funcție echivalentă cu subprefectul de azi, însă avea un cerc de activitate mult mai larg, în afară de chestiunile pur administrative.

În 1868 intelectualii din Năsăud înființează »Casina Română« societate care adună pe toți intelectualii de seamă din Năsăud și în sânul căreia se discutau toate problemele mai mari care interesau viața românească, și care dăinuește și azi. Pe Nicolae Bejan îl găsim ca membru fondator al acesteia, luând parte la prima adunare de constituire.

În 15 Martie 1869 redactează în calitate de protonotar al districtului Năsăud împreună cu Alexandru Bohățel, bunicul d-lui

1) Așa se numeau școlile supraprimare în cari se propuneau pe lângă celelalte discipline, trei limbi: româna, germana și maghiara.

2) V. Șotropa și Dr. N. Drăgan: Ist. șc. năsăudene pag. 148—149.

3) Idem, pagina 151.

Alexandru Vaida Voivod, petiția adresată »Ministerului Reg. Ung. de Cult și Invățământ« în privința înființării unei preparandii (școală normală) de stat în Năsăud cu limba de învățământ română¹⁾.

În 1871 semnează lista elevilor premianți ai »Școlii normale de băieți și fetițe« în calitate de protonotar districtual și senator școlar.

NICOLAE BEJAN Protonotarul Districtului Năsăud și în urmă al noului comitat Bistrița-Năsăud, și soția MARIA WANDA n. STERLITZKY

În 1875 se desființează districtul Năsăudului și contopindu-se cu cel al Bistriței, formează comitatul Bistrița-Năsăud, în fruntea căruia vine ca prefect baronul Dezideriu Bánffy, prototipul îngâmării și asuprii maghiare, dușman de moarte al românilor. În acest an Nicolae Bejan trece la Bistrița, tot în calitate de protonotar al noului comitat. Bánffy văzând în el un mare român, *refuzând chiar să învețe limba maghiară*, dârz și neînduplecat în

¹⁾ Sandu Manoliu: Icoana unei școli pagina 149—154.

apărarea drepturilor românești, a căutat cu orice preț și pe orice cale să-l distrugă. Nicolae Bejan care trecuse peste multe neajunsuri, greutăți și mizerii, din cauza credințelor sale naționaliste, și neuitându-i-se nici faptul că în 1849 permisesese românilor să jefuiască curțile domnești ale familiei Bánffy, fiind un om foarte energic, dârz și hotărât în atitudinile sale, nu s'a lăsat intimidat, ci a stat cu fruntea sus contra tuturor atacurilor lui Bánffy. Acest zbir al guvernului din Budapesta, văzând că prin luptă deschisă nu-l poate lovi, s'a folosit în mod perfid și laș de sistemul lucrăturilor de culise, până când i-a reușit să-l destitue din slujba pe care a purtat-o cu autoritate și multă pricepere.

Răpus de tirănia maghiară, s'a plecat cu resemnare destinului și s'a retras la moșia strămoșească din Monor, iar mai pe urmă a plecat în Reteag la ginerele său Ion Pop Reteganul, folkloristul și fermecătorul povestitor al »Poveștilor ardelenesti«, unde și-a trăit ultimele clipe ale vieții în mari lipsuri materiale.

A răposat la 1 Iulie 1914, iar soția sa Maria Wanda Bejan n. Sterlitzky cu 4 zile în urmă, adevă la 5 Iulie 1914.

În luna Mai 1936, pe când organizam marile serbări dela Monor, unde a fost primit într'adevăr sărbătorește nepotul său, dl Ministru ing. Petre N. Bejan, în calitate de patron și delegat al guvernului, în semn de modest omagiu pentru mării săi înaintași, am rugat pe dl prof. Virgil Șotropa, istoriograful graniței năsăudene, să binevoiască a-mi spune ce știe despre Nicolae Bejan. »L-am cunoscut pe când eram copil»; îmi povestește d-sa cu amabilitatea-i obișnuită »frecvența des familia socrului meu Goldschmidt, cu care era în relații de prietenie. Era un om energic, cu trăsături bine definite și vorbire apăsată. Om cu foarte multe cunoștințe și cultură germană bine pronunțată, dar cu toate acestea neînfricoșat naționalist. A trăit numai pentru grănicerime. Florian Porcius s'a exprimat că, dacă nu ar fi fost absorbit de marile probleme cari agitau viața românească din acest ținut și nu ar fi fost de o conștiinciozitate extraordinară în purtarea slujbei care-i era încredințată, ar fi fost un mare istoriograf al grănicerimei năsăudene. Ioan Pop Reteganul într'o scrisoare în care mă invita să merg la Reteag, îmi spune că socrul său mi-ar putea da multe date prețioase referitoare la trecutul grănicerimei, căci este o ade-

vărată arhivă vie. A fost un om bun la inimă, cu toate că era sever, încât pe timpul când trăia în accentuate lipsuri materiale la ginerete său, ca și acesta era gata să-și dea cismele din picioare unui nevoiaș.

Nicolae Bejan a avut mai mulți copii, dintre cari au trăit numai doi: Nicolae Francisc și Luiza căsătorită cu Ioan Pop Re-

NICOLAE FRANCISC BEJAN
profesor
Tatăl Ministrului Petre N. Bejan

teganul; aceasta trăește și azi în Reteag. Ion Pop Reteganul n. în Iunie 1853 pela Sânziene, mort în 3 Aprilie 1905. A studiat 2 ani în gimnaziul din Năsăud. Apoi a urmat pedagogia la Gherla și pe urmă pe cea din Deva, pe care a terminat-o în 1873, când a fost numit învățător în Orlat, trimis de baronul Urs. În toamna a. 1874 a fost luat la miliție. Eșind dela miliție a intrat ca învățător în Văcelele-Rele, apoi în Barul-Mare, în Grădiștea (Sarmisegetuza), în Bonțari din Țara Hațegului — județul Hunedoara, — de aici în Lisa

— județul Făgăraș, — în Bucium-Șeasa (Munții Apuseni), apoi în Săliște — județul Sibiu, — și în urmă în Rodna-Veche. Și-a schimbat des serviciul din cauză că voia să cunoască viața întregului popor românesc din Ardeal. În 1888 s'a căsătorit, iar în 1893 și-a cerut pensionarea și s'a retras în Reteag în urma unei boale de ochi. După pensionare a fost un timp secretar al »Asociației Transilvaniei« astăzi »Astra«. După aceea a fost redactor la ziarul »Dreptatea« din Timișoara, la foaia »Deșteptarea« în Cernăuți, la »Revista Ilustrată« din Șoimuș și în urmă la »Gazeta de Duminecă« din Șimleul Silvaniei. În 1886 pe când era învățător a redactat revista »Convorbiri pedagogice« anul I și II (publicația din »Izvoarașul«).

Nicolae Francisc n. în 13 Februarie 1862 și-a făcut studiile primare și 3 clase secundare la Năsăud, iar clasele IV—VIII la liceul german din Bistrița pe care-l absolvă în 1883. A fost un elev foarte bun promovând toate clasele cu nota »Eminent« fiind clasificat 1-iul în clasa III, al doilea în cl. IV, V-a, VI-a și a VIII-a, și al treilea în cl. VII-a.¹⁾

După luarea bacalaureatului s'a înscris la Academia de Silvicultură din Schemnitz ca bursier al Fondurilor grănicerești din Năsăud. Aci a stat numai doi ani de unde a plecat la Viena la Înalta Școală de Studii Silvice și Mine.

Ura lui Banffy l-a urmărit și pe dânsul și la insistențele aceluia i-a fost suprimată bursa, dar totuși a continuat studiile ajutat fiind de familie. La invitația inginerului silvic Schiopoiaia, — ginerile marelui pedagog năsăudean Vasile Petri, — dela Domeniile Coroanei din București, care știa de persecuțiile la cari era supusă familia Bejan din partea Ungurilor, și în uma intervențiilor lui Ion Pop Reteganul — cumnatul lui — la Tit Maiorescu, cu care întreținea legături în baza lucrărilor multiple ale lui, acesta l-a primit pe Nicolae Francisc în Vechiul Regat, unde însă a trebuit să treacă din nou toate examenele. A fost numit pedagog la început în București la Institutul Schewitz Thierrin, iar în 1892 în urma unui concurs, profesor de limba germană la Școala Comercială din Ploești.

¹⁾ Vezi matricolele școlare ale liceului german din Bistrița, din anii școlari 1877/1878—1882/1883.

Văd. NICOLAE FRANCISC BEJAN născ. ELENA DRĂGULINESCU — Mama Ministrului Petre N. F. Bejan cu fiul său PETRE N. F. BEJAN și ficile ELEONORA, MARIA și LELIA după moartea soțului
 Profesorul Nicolae Francisc Bejan

În 1893 August 22 s'a căsătorit cu D-șoara Elena Drăgulescu din Vălenii de Munte, institutoare la școala Nr. 1 din Ploești.

În 1900 a fost numit profesor de limba germană la cursul superior al liceului »Sfții Petru și Pavel«. Profesor cu o cultură aleasă, povestitor neîntrecut, lecțiile sale de literatură germană erau o adevărată sărbătoare pentru elevii lui iubiți. Trecut peste cele mai grele nevoi și persecuții din partea Ungurilor, a fost un adevărat părinte al elevilor, cari l-au iubit și respectat până în ultimele clipe ale vieții sale sbuciumate.

Văd. IOAN POP RETEGANUL
n. LUIZA BEJAN

IOAN POP RETEGANUL

A făcut politică, atras fiind de Titu Maiorescu și Petre Carp, pe cari îi stima foarte mult, botezându-și unicul fiu cu numele de Petre, în amintirea celui din urmă.

Chiar când porțile viitorului îi surâdeau deschise larg pentru o viață mai liniștită, moartea nemiloasă îl surprinde în vârstă numai de 39 ani și la 1 Februarie 1901 își dă nobilul și chinuitul său suflet. Încă la catedră, ținând lecții elevilor săi dragi, crispele morții i se arată în fața asistenței înmărmurite a clasei. În afară de profesori, trei elevi din clasa VII au ținut să-și exprime durerea și regretul în fața mormântului care avea să primească pe acela care, urmărit

de ura prigonitorilor lui și a tatălui său, a trebuit să-și părăsească glia străbună și să se așeze în vechiul regat »Țara Făgăduinței« tuturor marilor români ardeleni. Discursurile funebre precum și persecuțiile pe care le-a suferit împreună cu Nicolae Bejan — tatăl — au fost publicate în »Gazeta Transilvaniei« la care scria atunci și cumnatul său Ioan Pop Reteganul. »Când m'am refugiat în Moldova, în timpul ocupației«, îmi scrie venerabila sa soție d-na Elena N. Bejan«, am lăsat foile acele ale »Gazetei« acasă și la întoarcere nu le-am mai găsit! Una o pusesem într'o ramă și o agătasem

EUGENIA POP RETEGANUL

de cruce la mormântul lui. Nici aceea nu am mai găsit-o. A dispărut! Se vede că și în mormânt l-au găsit ungurii și au distrus foaia aceea din »Gazeta Transilvaniei«.

Nicolae Francisc Bejan și soția sa Elena au avut trei copii: *Petre* actualul ministru; *Eleonora Maria* profesoară secundară, căsătorită cu dl *General Virgil Bădulescu*, Directorul General al O.N.E.F.-ului; și *Lelia* căsătorită cu dl *Anton Davidoglu* profesor de analiza matematică la Universitatea și Academia Comercială din București.

Dl ministru *Petre N. Bejan* și-a făcut studiile primare și secundare în Ploești. A studiat ingineria la școala de poduri și șosele din București și și-a desăvârșit instrucțiunea în Franța și Belgia.

A condus mai multe întreprinderi petrolifere și miniere din țară în calitate de Director General sau Administrator delegat. Are

PETRE N. F. BEJAN

Ministru subsecretar de stat al Armamentului

foarte multe publicații privitoare la probleme economice, bine primite și mult apreciate de cercurile competente. Este președinte

al organizației național-liberale din Prahova și reprezentant al acestui

Ministrul PETRE N. F. BEJAN și Familia: Mama, Mătușa,
Verișoara și cei doi fii cu ocazia Sărbătoririlor dela
Monor în ziua de 31 Mai 1936

judet în Camera Deputaților. În calitate de parlamentar d-sa a fost delegat în toate comisiunile economice și raportor al mai

Ministrul PETRE N. F. BEJAN cu Membrii Familiei, Rude și Prietini, precum și mai mulți Intelectuali din Monor și jur, înaintea casei strămoșești din Monor — cu ocazia Sărbătoririlor dela Monor din 31 Mai 1936

Ministrul PETRE N. F. BEJAN cu Membrii Familiei, Rude și Prietini, precum și mai mulți intelectuali din Monor și jur, înaintea casei strămoșești din Monor — cu ocazia Sărbătoririlor dela Monor din 31 Mai 1936

multor legi cu caracter economic. Orator distins și talentat, d-sa a demonstrat în repețite rânduri dela tribuna Camerei marile probleme ale înzestrării armatei, industriei indigene și apărării naționale. Discursurile d-sale, pe lângă talent și elocință, au impus din primul moment printr'o clar-viziune și amploare deosebită, consacându-l printre oratorii distinși ai Camerei. D-sa azi deține demnitatea de ministru subsecretar de stat al armamentului, la care post lucrează fără preget pentru asigurarea și binele țării.

În ziua de 31 Mai a. c. însoțit de venerabila sa mamă, d-na Elena N. Bejan — o adevărată matronă romană, care deși rămasă văduvă așa de timpuriu, prin muncă încordată a dat o creștere aleasă copiilor d-sale — și de cei 2 copii ai d-sale: Marius și Romulus, a fost primit solemn de toată suflarea grănicerească din ținutul Monorului. În calitate de reprezentant al Guvernului a luat parte la sfințirea monumentului Eroilor și depunerea jurământului recruților din Batalionul I Grăniceresc de Gardă, reînvierea vechiului Regiment al II-lea năsăudean prin înalta bunăvoință a Majestății Sale Regelui Carol al II-lea.

Aceasta a fost ziua răzbunării mult persecutatei familii Bejan, cea mai frumoasă zi pe care a văzut-o văile acestui ținut, păstrătoare cu sfințenie al leagănului acestei mari familii, când sub razele vesele ale soarelui de primăvară umbrele lui Grigore, Nicolae și Nicolae Francisc Bejan, vedeau pe urmașii »Cătanelor Negre« jurând credință M. S. Regelui Carol al II-lea, Regele tuturor Românilor, în prezența vrednicului lor urmaș, în calitate de ministru al României Mari.

Legătura întreruptă de împrejurările vitrege ale vremii, dar care a reînviat în acea frumoasă zi, între urmașii lui Nicolae Bejan și Monor, pe văile căruia la scutul secolelor îndepărtate și-a făcut apariția neamul Bejaneștilor, cred că va fi tot așa de puternică precum a fost în trecutul mai îndepărtat.

»In ceeace mă privește«, își termină discursul dela acea solemnitate dl ministru Petre N. Bejan, »în preajma locului unde a trăit bunicul meu și unde umbra lui ne asistă poate, sub privirea de sus a părintelui meu, fostul elev din Năsăud și bursier al graniței, am venit aci să înnod un fir întrerupt al trecutului și să-mi leg sufletul și gândurile de voi, pentru a nu le mai despărțit niciodată«.

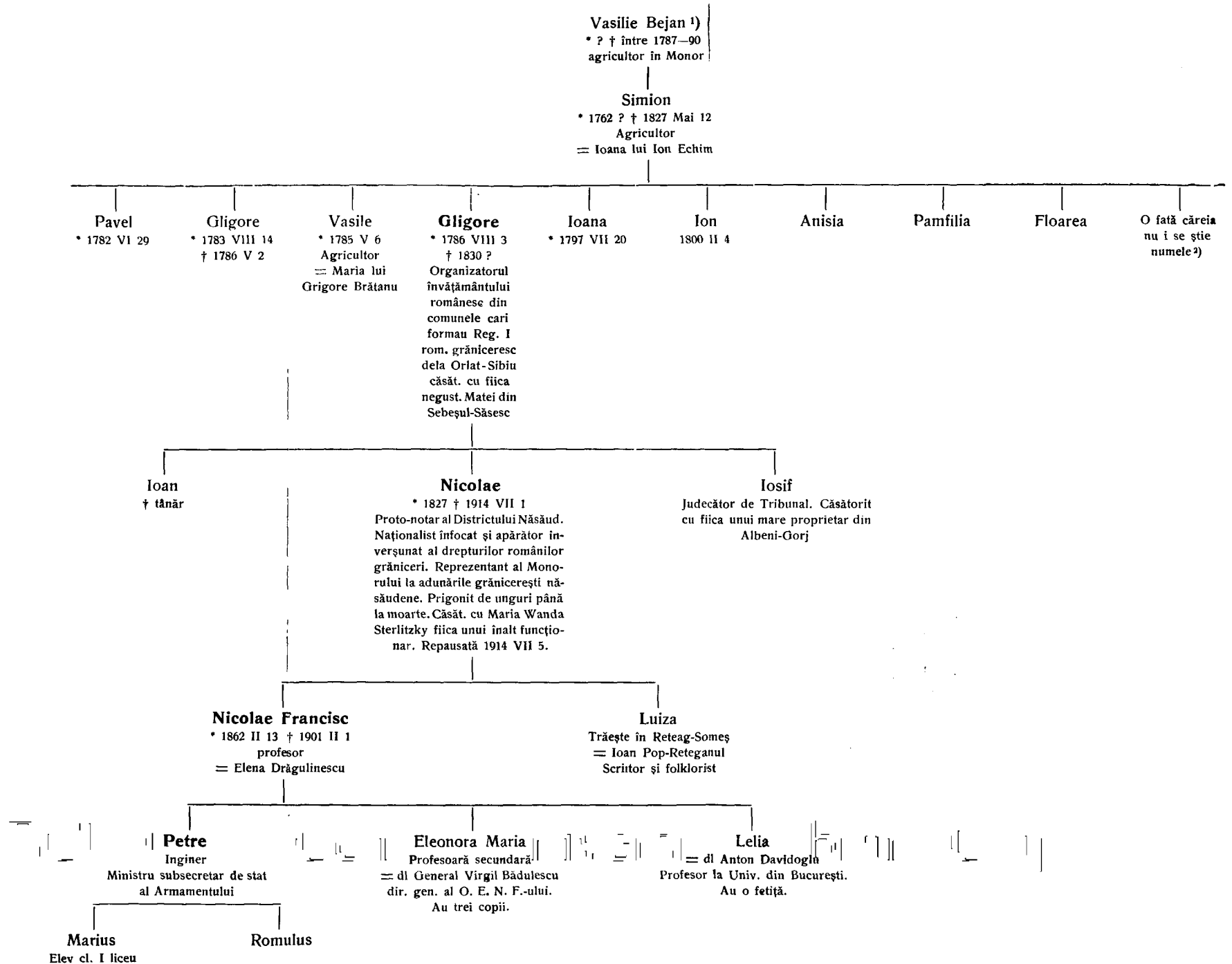
Spicuri istorice grănicerești

Fostul brigadier silvic pensionar *Nicolae Cionca* din Tiha Bârgăului trimisese Directorului revistei noastre — scurt timp înaintea morții sale întâmplat anul trecut — următoarele comunicări:

I. Vama din Bârgău

Stimate Domnule Profesor, În articolul publicat de D-Voastre: »Pagini memorabile din 1848« în »Arhiva Someșană«, Nr. 3—1925 pag. 10, sub p. 10 al acelei rugări se amintește: »să înceteze întreținerea gării la izvorul de apă minerală dela Anieș și vama din Borgo-Tiha și Joseni«, dar nu e pomenit și scopul acelei vămi. Subscrisul, deși fiu și descendent de grăniceri născut în Borgo-Tiha în 16 Dec. 1853, de câteori am putut trece peste Vârful Pociumbului din marginea drumului la km 150, chiar în dreptul școlii primare de stat din Tiha Bârgăului, fără a ști — nespunându-mi nimeni — căci calc pe un monument istoric contemporan cu militarizarea Văii Bârgăului. Până când foarte târziu mi-a venit în mână Nr. 3 din »Arhiva Someșană« când era mai imposibil de-a afla istoria acelei vămi, căci iubitul meu tată care încă fusese soldat grănicer, era mort din anul 1906, iar alți oameni bătrâni de pe acele vremi în Tiha nu mai erau, cari să-ți știe spune despre așa minunății, decât un unchiu al meu, Costan Cionca, născut în 21 Mai 1837 care azi încă e sănătos și vine regulat pe jos la biserică. Mă adresez deci cu întrebarea către Domnia lui dacă știe ceva despre acea vamă? Unchiul îmi și răspunde așa de repede și limpede, ca și cum ar fi fost prezent chiar la

Spița în linie bărbătească a familiei Bejan din Monor

¹⁾ În recensământul comunei din 1787 făcut de Popa Ion „parochu den Monor“ Vasilie Bejan este indicat ca proprietar al casei cu Nr. 127.

²⁾ Dl Fl. Cincia notar pens. în Monor susține că au fost încă 4 surori. În registrele botezaților și născuților ale parohiei Monor nu le-am găsit. Le amintesc aici însă numai bazat pe relatările d-sale.

înființarea acelei vămi de pomenire. Zice: »Când m'am născut eu vama era pusă peste drum, era stâlp în dreptul cvartirului căpitanului companiei de pe timpul căpitanului Anger (Angerer). Spunea mama că după el a urmat ca și căpitani în Tiha: Mihăilaș din Năsăud, Binder venit din Mocod, și înaintea revoluției Hosmolțchi (polonul Osmolsky). Scopul vămii a fost pentru a se putea mai ușor controla tot soiul de lemne ce se aducea din pădurile de molid sau fag. Pociumbul care a fost înțepenit în marginea drumului de-a dreapta, mergând spre Bucovina, e de stejar, vârful căruia circa 8 cm mai înalt ca suprafața drumului se vede și azi. Pe vârful aceluia umbla bârna cu care noaptea se închidea drumul din partea postului dela capitan. Taxa pe care trebuia s'o plătească omul ce aducea lemne era pentru cel ce nu avea tocmai un car de dranițe, dela 100 bucăți de dranițe o bucată, care trebuia să fie stampilată pe atunci de către Mihaiu Sas; acesta își avea locuința chiar pe locul unde azi e locuința tatălui învățătorului actual din Tiha Bârgăului, Gavrilă Purcil. Dranițele rămase la vamă se folosiau pentru acoperirea hăizașului la locuința căpitanului. Dacă aducea omul un car întreg de dranițe, atunci trebuia să lase la vamă câte 20 de dranițe tot pentru acel scop. De la un car de bârne de molid taxa era un țener (pițulă) de 17 cruceri (crețari) valută austriacă; dacă îl prindea plutonierul Mihaiu Sas pe om în pădure oprită cu un car de lemne verzi de fag, pedeapsa era 5 șuștaci (șuștacul à 4 crețari, adică 20 cr. v. a.). Tot pentru acest scop era și vama din Joseni, azi Josenii Bârgăului. Care aducea trunchiu de molid, avea să dea pe an ca bani pentru școală 1 husoș de argint (33 cr. v. a.) și pentru strângerea acestor bani trimitea căpitanul om anume (unchiul ținea în minte pe un George Bodușca). Dela această vamă la un km spre Prund era o altă vamă ca control pentru cei ce aduceau lemne și au trecut cumva pe furiș dela vama dintâiu, al cărui vârș de pociumb încă se vede și azi, rotunzit fiind și vârful aceluia de mulțimea roților de care, trecute peste el«.

Din parte-mi îmi iau îndrăzneala a aminti numai atât că acei moși ori strămoși ai noștri cari au compus în formă de rugare acele 19 puncte — între cari sunt pomenite și cele de sub p. 10 despre vama din Tiha — au știut de ce se roagă, iar strănepoții

lor ne petreceam fără a ști istoricul acelei vămi, când chiar eu, ca băștinaș al acestei comune, nu știam de ce vârf de mușunoi mă împiedecam. De aceea am crezut că aceasta scurtă poveste va servi ca puțină întregire la p. 10, pag. 10 «Arh. Som.» Nr. 3, 1925.

*

II. Prinderea ungarilor

Stimate Domnule Profesor, Pe lângă enararea amănunțită a scopului vămii din Tiha și Joseni (»Arh. Som.« Nr. 3 pag. 10), ași mai avea a Vă aduce la cunoștință încă unele lucruri — după a mea părere vrednice a se pune în »Arh. Som.« — care s'au întâmplat cu concursul și cu sfatul unor soldați români din regimentul de graniță dela Năsăud ori în urma pățaniei proprii pe timpul revoluției din 1848, prin care aceia au dat o învățătură urmașilor ca să-și deie părinții copii la școală și acolo să'nvețe a ști vorbi limbă străină în țară străină, cu om de nație străină. Și astfel după însemnările făcute la spusa iubitului meu tată Ilie Cionca — care a participat ca soldat activ la toate cele următoare pe care voiesc a Vi le comunica acum, — voi începe deci întâiu cu o întregire la cele scrise de Gheorghe Bariț în cartea: »Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă«, vol. II pag. 457 și în »Istoria regimentului al II-a românesc grănicer transilvan« pag. 59 referitor la prinderea trupei de insurgenți unguri staționați în comuna Borgo-Mureșeni.

După încercarea nenorocoasă a colonelului regimentului al II rom. de graniță, a polonului Carol Urban, de a da insurgenților o lovitură la Cluj, înțelegând că cu ce armată puternică contrară are de a face, dela comuna Someșfalău dă în retragere, aprinde comuna Apahida strigând către soldați: Retirieren, retirieren! și nu se oprește până în Dej; aci lasă soldații să odihnească puțin, dându-le drept să și prădeze. Dând semn de adunare era mai gata de a pleca mai departe, când vine un soldat: Petre Ureche din Maieru, în mână cu o pereche de foarfeci luate dintr'o boltă, pe care nevenind deodată cu ceilalți, Urban lasă să-l și împuște. Deși s'au rugat mai mulți să-l ierte, grație nu i s'a dat și au și zis atunci mulți soldați: »Cu asta ne-am pătat rău norocul«.

Dela Beclean își împarte trupa în două, cu una apucă Urban către Bistrița; iar cealaltă sub comanda căpitanilor Binder, Păsărar și Blascovici apucă către Năsăud, în care se afla și tatăl meu. Era acum în săptămâna Crăciunui, anul 1848. Această trupă și avu bătălie la comuna Chiuza și fiind învinsă, soldații se împrăștiară în toate părțile. Căpitanii cu câți s'au putut ținea de ei, nici nu stau în Năsăud, ci tot ies până în Feldru, unde rămân peste noapte. Tata venind mai în urmă și neștiind că căpitanii aceștia sunt în Feldru, împreună cu încă 2 soldați din Tiha: Iacob Vasile Dologa și Grigore Vasile Rațiu vine până în Leș, de aci pe izvorul numit Ierboasa trec în Tiha, fiecare cu dorul să-și mai vadă pe ai săi. Grigore Rațiu zice: »Eu mă duc la Pustă«, loc vecin cu hotarul Borgo-Mureșeni, unde știa că iernează părinții lui cu vitele, iar tata zice: »Eu mă duc întâiu până acasă în sat«. Aci află totul închis, oameni nu, puține vite mai mărunte, pe care în grabă nu le putură duce, erau închise. O muiere bătrână din vecini, franceză de naștere, muierea lui Ion Pavelian (supranumit Barna), venită cu el când a fost în războiu contra Francezilor, scotea din cuptor pită de mălaiu, și îi dote să mânânce, iar el dote bătrânului prifont de al lui, și pornește mai departe fără a mai zăbovi, căci călăreții insurgenților unguri s'apropiără de sat. Când a ajuns în gura Văii Tureacului, era mai să-l calce insurgenții, căci fiind îmbrăcat în haine ostășești, era lesne de cunoscut. El însă apucă pe un părau lăturalnic, numit Păraul Buhoiului prin pădurea numită Braniște, în direcțiune nord-estică spre locul numit Cicosul unde ierna de regulă și el cu vitele, când era acasă.

În drumul său, când era să lase Valea Tureacului, iacă în fundul văii ajunge pe cumnatul său Vasile Pavelian, cu 6 boi puși la carul încărcat cu ce a putut lua în grabă mai de lipsă; un porc gras era împușcat, pe care l'au pârlit în Cicosu. Mamă-sa auzi-se că l-au omorât Ungurii, dar el era în Cicosu. Sărbătorile Crăciunului le petrecură acolo, a treia zi se prezintă în altă poiană numită Dealul Sărmenilor, la Arsenie Bozga locotenent activ în armata grănicerească. Acesta le zisă să mai steie 3 zile când apoi pornește și el. Locotenentul la retragerea trupelor, cu știrea lui Urban, încă se abătuse să-și vadă de familie, fiind și el din Tiha. După alte 3 zile tata cu Vasile Pavelian, George Beșa și

Constantin Pavelian, pornesc la drum, dar nu pe la Bozga, ci pe un izvor numit Tisa, peste poienele Dosul Ciosii, Merezuri și Dealul Calului, spre a se prezenta la Urban. Sub Dealul Rus ajung în drumul țării. Când ajung aci tunarii insurgenților întorceau din Dorna, până unde urmăriseră pe Urban, pe care nu l-au ajuns căci acesta s'a tot dus până în Câmpulung. Cu tunurile Ungurilor erau 8 soldați, tunurile neîncărcate, caii lunecau și îi puteau ușor întoarce în Bucovina, de erau barăm 10 soldați înarmați. Dar ce puteau face 4 soldați, cu puștile goale?

Așa se duc mai departe, noaptea dorm la un bucovinean numit Iftode Cipa de unde pornesc dimineața și nu se opresc până se prezintă la Urban în Dorna-Vatra; când iacă sosește și locotenentul Bozga, care tot trecuse prin Pilugani, în Dorna-Vatra, la Urban, care înturnase din Câmpulung. Se scuză pe el și pe cei 4 soldați pentru întârziere, căroră nu le face Urban nimic; căci pe cei ce au venit după 3 săptămâni i-a pedepsit, dându-le bote, între care a căpătat 40 bote și Toma Dologa, tata preotului protopop de mai apoi din Tiha, Ion Dologa.

În timpul de câteva săptămâni cât a petrecut în Dorna și comunele vecine, se informase de starea și puterea revoluționarilor, cari se așezaseră în comunele din Bârgaie, trimetînd mai de multe ori o iscoadă foarte iscusită, în haine schimbate, pe unul din Tiha, cu numele Ion Ilieș a lui Ion. Fiindcă în armată avea rangul de căprar (caporal), îi ziceau oamenii »căprarul Ionică«, și așa i-a rămas numele, ba și erezilor lui le zic oamenii și azi: »erezii căprarului Ionică«.

Urban rugase acum pe generalul Malkowsky să-i dea ajutor de trupe ca cu acelea pe neașteptate să dea o lovitură insurgenților de pe Valea Bârgăului; însă generalul nu vru a-i da. Urban atunci în mânia sa de a-și răzbuna barăm în câțva asupra insurgenților se hotărî a face un pas foarte îndrăzneț: de ași cerca norocul numai cu mica sa trupă.

Spre acest scop provăzu pe 60 soldați bârgăuani cu lopeți de lemn de rânit omătul din granița cu Bucovina peste Măgura Calului până la Mureșeni, căci până în graniță deschis-au drumul Bucovinenii. Acești soldați pe lângă solda lor de un şuștac (4 cr. v. a.) la zi pentru acest lucru, mai căpătau și un hușoș de argint

(33 cr. v. a.) și peste dâșii puse de comandanți pe locotenentele Tomi din Mocod și caporalul Ilie Jauca din Joseni.

Pentru ași executa planul său îndrăzneț pe răspunderea sa personală, în 5 Februarie 1849 dimineața luă din Poiana Ștampii soldații lopătari (așa i-au numit pentru că lucrau la omăt cu lopeți de lemn), un escadron de călăreți și 2 companii de cordoniști și grăniceri. Cu cordoniștii îmbrăcați cu cojoace și încinși cu curele negre ca și grănicerii (le ziceau Polecii din Galiția »ciornărine«, oameni răi) cu muniții și victuale pe cel puțin 4 zile și pornesc la drum. Ajungând la locul numit Podul Dealul Calului, ca să-și ajungă scopul, adică să poată surprinde pe Ungurii din Mureșeni din dărăt, trebuia să lase drumul de țară numit »Francisc« și să apuce în dreapta, peste poieni.

Ajungând cu istorioara mea la aceste cuvinte îmi vine în minte întâmplarea cu postarea celor 300 de eroi spartani la Temopile, pe cari mulțimea Perșilor nu i-a putut mișca din prinsoare, sau a le cauza vreun rău, de nu se afla trădătorul grec Efialte care le-a arătat Perșilor o cale lăturalnică, spre nimicirea patriei sale. Numai cât aci e contrarul, căci cel din fruntea trupei, căprarul Ionică, a condus pe Urban în folosul grănicerilor bârgăuani, pentru a mai puțină numărul insurgenților.

Aci Urban se despărți de Tomi și-i zise nemțește: »Te poartă cu lucru azi și la noapte așa că mâine dimineață, 6 Februarie, să ajungi la Mureșeni cu deschisul drumului, că atunci plata de un husoș o capeți dublu«, fiind cu locotenentul Tomi și iubitul meu tată Ilie Cionca. Urban cu ceilalți soldați luă drumul prin omăt neumblat, fără urmă, așa că implântându-se cail în omăt îndată la pășire din drumul țării, ne mai putând merge, luară gretatea de pe ei și-i trimiseră îndărăt și ce a fost pe cai se împărți pe soldați.

În fruntea trupei – cum pomenii – era căprarul Ionică, care cunoștea locul, având chiar părinții lui moșie în Dealul Calului, și coloana era așa de lungă încât fruntea era aproape 21km depărtare din drum, iar coada încă nu era pornită din drum, căci nu puteau merge decât unul după altul.

Din Dealul Calului, prin pădure, numai pe cărare de picioare apoi peste poienile Merezuri, Ciosa mare, Cicera Corbului, ajung

pe înserate în poiana Dealul Senienilor, la locul lui Toader Nemeș numit Toaderu Moldovencii. Aci poposesc puțin, și mânâncă pe omăt, pe un frig de crăpau lemnele. În vremea popasului soldații aștern pe omăt fânul din 2 clăi mari, iar lemnele din 4 grădini le fac foc, ca să se încălzească. Urban intră în bordeiu, casa de munte a lui Ion Grozav, ca să audă ceva nou și întrând și citește scris pe horn cu cărbune de o nepoată a bătrânului: »Dumnezeu să ajute lui Orban ca să prindă pe Unguri«. Urban întrebă pe bătrân: »Cine a scris?« Bătrânul zise că copila. Urban întrebă pe copilă: »Ce-ai scris pe horn?« Ea temându-se zise: »Va ști Domnul, că știe carte«. Atunci Urban ca să se convingă că în adevăr a scris ea, scoase 10 fl. mon. conv. și-i dote copilei zicând să mai scrie odată. Convingându-se acum că ea a scris acele vorbe zice: »Dacă și copiii se roagă lui Dumnezeu să-i scăpăm de Unguri, atunci cred că osteneala noastră nu va fi înzadar«.

Despre aceasta și cele următoare împreunate cu prinderea Ungurilor le spune exact și căprarul Ionică: »Ieșind Urban din bordeiu și dote ordin de plecare, cu căprarul Ionică tot în frunte. De aci până în Valea Tureacului iarăși prin pădure și încă noaptea, din fundul văii vin tot pe vale în jos până la Ion Frunzila. Aci la o depărtare cam de 200 pași era post de al Ungurilor, dar în așa tăcere au trecut pe lângă post, încât soldații din post n'au știut nimic. De aci peste partea de hotar a comunei Tiha, numită Bozгани coboară în drumul țării la locul numit Gura Văii Bici, la Huhu. Aci fruntea trupei stă pe loc, până se strâng toți. De aci până în Mureșeni, cale de un km și mai bine, iarăși tot în tăcere, așa că numai înaintea lor trecuse patrula de husari insurgenți din Tiha, iar cine era îndărăptul lor, nu știau de loc. Ajungând în capătul satului, postul Ungurilor dela locul numit Podul lui Pohaci îl dezarmează și-l prind. Aci căprarul Ionică recomandă lui Urban pe Maftieu Beleiu, pârgar sau jurat comunal dela comuna Borgo Mureșeni, ca pe unul care știe exact câți unguri sunt în fiecare casă, așa că în fiecare casă să între tot dublu ostași înarmați și trezându-i pe insurgenți din somn, să nu-i lase a grăi nici o vorbă, ci cu păpucii goi în picioare, în ismene cu hainele luate peste mână să-i scoată în drum, spunându-le că la prima vorbă ori ceva semn, sunt morți. Ajung acum la un jidan numit

Morcov; aci era maiorul insurgenților Kofler, care în petrecerea lui din 5 Februarie seara făcuse chipul lui Urban și îi da pălmi. Despre asta i-s'a fost spus lui Urban mai înainte. Kofler avea cu el în casă un câine care mornăi când întră Urban, iar Kofler zise fără a deschide ochii: »Halgass te kurva Urban« (Taci tu curvă de Urban). Atunci Urban ajungând la pat dete întâi bună dimineața apoi îi și dete două pălmi, zicând: așa mi-ai dat și tu aseară, apoi scoțându-l și pe Kofler tot așa de îmbrăcat ca și pe soldații de rând, numai din sus de sat, pe prund și omăt, îi lasă pe toți să se'mbrace.

În seara de 5 Februarie sosiseră în Mureșeni sănii cu muniție, arme și alimente, cari încă nu erau descărcate și tot pe acelea sănii le-a trecut toate în Bucovina, încărcând pe alte sănii puștile și tunurile Ungurilor cu iuțeală și tăcere nemaipomenită, încât despre tot lucrul acesta Ungurii din Tiha nici nu visau să se fi întâmplat. Urban când a intrat în sat a cercat și care e semnul de cunoaștere al Ungurilor, că de-ar întreba vreun ungur cine-i ei să răspundă: »Székely katonák«. Pe când pornise Urban cu tot ce-a aflat la Unguri în Mureșeni, pe Valea Străjii la casa vîgilului de drum se întâlni cu locotenentul Tomi, cu lopătarii să-i; acesta îi dete raport că drumul e deschis. Plecară apoi înainte cordoniștii, în mijloc prizonierii cu toate trofee, tunuri, puști, etc. îndărăt Urban, iară cu cordoniștii și grănicerii precum și soldații care lucraseră la omăt, între care pe lângă tata au mai fost din Tiha: Ioan Pavelean, poreclit Splent, Maftciu Socina, Simion Dologuț, Simion Căldare, Todor Hângan, Ion Răzvantea. Ajungând Urban cu toată asta pradă în Poiana Ștampi trimise oameni și soldați cu lopeți care închiseră drumul țării în trei locuri, ca dând de veste Ungurii din Tiha și urmărindu-i să zăbovească deschizând drumul, or el să se poată mai ușor depărta în Bucovina. Iar ce s'a mai întâmplat cu cele prinse, nu se mai povestește. Atâta spuse tata că în vara anului 1849 au intrat în Galiția, unde au petrecut dînt'r'un loc în altul până la 1850, când în Tarnopol a venit ordinul dela Năsăud, să'ntoarcă acasă. Cu colonelul Urban ne vom mai întâlni încă în cele 2 istorioare următoare pe care încă voesc a Vi le face cunoscute, după izvoare adevărate și anume cu afacerea steagului regimentului.

III. Steagul

Domnule Profesor, După cât am răsfoit eu »Istoria reg. al II românesc grăn. din Transilvania« de George Barițiu, nu aflu nicăiri pomenit exact despre soarta din urmă a steagului acestui regiment de pe aceste vremi neliniștite¹⁾. Această faptă unică în felul său a executat-o un ofițer și un soldat al batalionului la care era acest drapel, dupăcum am auzit-o chiar dela un fost soldat activ al acestui batalion, născut în Borgo-Tiha cu numele Toma Cionca supranumit al Brăduțului, chiar unchiu al meu; și anume:

Văzând ofițerii și soldații în vara anului 1848 tratarea și amenințarea lor din toate părțile și temându-se ca nu cumva să-și piarză peste voia lor drapelul pe care juraseră credință și supunere Impăratului, se sfătuiră în taină locotenenții Lica din Sângeorz și Rainer din Zagra cu soldații Scridon Hâruța din Sângeorz, Toma Cionca numit a Brăduțului și Mașteiu Frunzilă din Tiha că ce să facă. Atunci îi plezni prin cap lui Rainer zicând: »Eu fac una pe răspunderea și norocul meu, cu voia lui Dumnezeu; mai întâiu luăm jos pânza steagului de pe botă dimpreună cu crucea și fug cu ele în Galiția la Urban; care dintre voi mă însoțește?« Hâruța și răspunde: »Eu«. Atunci Rainer și face planul de pregătire ca în timp bine venit, fără multă întârziere să o ia la picior. Lasă ca Hâruța să ia jos pânza steagului de pe botă, precum și crucea din vârful botei. Toma Cionca să se ngrijească de pânză albă, subțire atât de lungă cât să-i cuprindă trupul cel puțin de 3 ori; până când înțelegând Frunzilă și răspunde: »Aci și ață de cusut am eu«. La aceste Rainer le zice: »Atunci e bine, toate celea de lipsă le avem«. Și așa într'o noapte din postul Crăciunului când dormia și apa, zice Rainer către Hâruța: »Scridoane, nu-i de pierdut vreme«, și țipând de pe sine bluza, laibărul și cămașa, continuă: »Te apucă de lucru, învește-mi trupul pe pielea goală, mai întâi cu un rând de pânză, capetele pânzei le coasă strâns, peste pânza

¹⁾ Asemenea și în »Istoria Transilvaniei« tot de George Barițiu vol. II nu se pomeneste nimic de amănuntul despre întâmplarea pe care voesc a o descrie, adică cum a ajuns drapelul dela batalionul I al acestui regiment, din Ungaria, la Urban în Galiția.

asta învelește iarăși în jurul trupului pânza steagului ale cărui capete iarăși le coasă la olaltă odată, apoi coasă pânza steagului de pânza cea albă de pe piele și deasupra și dedesubt. Coasă acum crucea, mai întâi într'un petec de pânză albă deosebit, apoi așa cusută o coasă în spate pe spinare de pânza steagului, și acum pedea-supra, peste toate acestea iarăși coasă un rând de pânză albă și peste această uniformă îmbracă haine civile mai rele, ca de cerșitor«. Hăruța încă ia asemenea haine, apoi cu puțină merinde și cu bote de cerșitor luându-și rămas bun porniră la drum însoțindu-și cei dintâi pași cu cuvintele »Doamne ajută-ne«, cu ochii scăldați în lacrimi atât cei doi drumari, cât și cei rămași din acest batalion în țara Ungurească; nu atât pentru despărțirea unuia de celalt, ci mai mult pentru grija că oare ce soartă poate să ajungă steagul cel renumit al grănicerilor dela Năsăud în drumul cel necunoscut, pe unde va merge. Intre astfel de împrejurări va ajunge oare să vadă fața colonelului lor iubit?

Toate acestea ni le povestia Toma Cionca, unchiul meu, când umblând eu la școală, prindeam a înțelege însemnătatea acestui fel de povești. Trece vreme, săptămâni de zile și nu se mai știa nimic despre cei doi drumași, pe unde au mers, li s'a întâmplat ceva neplăcut pe drum? Apoi de foame, frig, sete, nici era vorbă, ci frică le era să nu fie prinși, căci atunci dorința lor de-a scăpa steagul de moarte era dusă în vânt. Dar Dumnezeu cu semnul cu care au pornit zicând »Doamne ajută-ne« le-a ajutat și au trecut fără a păți ceva în Galiția.

Ajunși acum pe pământul Galiției nu mai aveau frică de moarte, ci câștigându-și întâi uniforma militară după rangul lor, mereu întrebau că unde se află colonelul austriac Carol Urban cu grănicerii români dela Năsăud? Dar în ce loc a găsit Rainer de Urban, precum și locul, orașul din Ungaria de unde a pornit, nici unul nici altul nu mi-l spuse. Destul că Rainer cu soțul său de drum aflând pe Urban într'o zi la 9 ore, se prezentă în cancelaria colonelului îl salută militărește și zice: »Inștiințez Domnule Colonel c'am venit«; Urban: »Cum ai venit?« Știind că Rainer e la bat. I unde a rămas și drapelul: »Ai lăsat steagul și ți-ai călcat jurământul pus pe steag?« Rainer: »Da toate câte le-am putut le-am făcut numai și numai ca să-mi pot împlini dorința

sufletului meu, adică să mai văd odată fața iubitului meu stăpân, să mulțumesc lui D-zeu că ne-am întâlnit și încă amândoi sănătoși». Urban: »Dacă ai părăsit steagul și ai călcat jurământul îți ști pedeapsa: moarte cu glonț fără nici un pardon, care se va și executa mâine după masă la 3 ore«.

Când s'a prezentat Rainer în cancelaria colonelului, erau acolo căpitanul Kohl, vreo doi locotenenți precum și un soldat care știa vorbi limba germană și era servitor pentru a fi trimis înapoi și încolo. Ca atare înțelegea tot cuvântul zis de unul ori de altul și acel soldat chiar era iubitul meu tată Ilie Cionca. Urban ca să nu calce legea lăsa pe cei doi drumari în cancelarie, lângă ei un ofițer cu ordinul de a nu-i lăsa să vorbească nici un cuvânt între ei; iar Urban cu ceilalți ofițeri în altă cameră ținu sfat asupra faptei lui Rainer, dacă în adevăr e vrednic de moarte. După mai bine de o oră de consultare Urban în fruntea consiliului de războiu, care a întărit sentința, intră în cancelarie și'n numele Majestății Sale publică oficios sentința de moarte. La publicarea acestei sentințe văzând căpitanul Kohl, care era față în față cu Rainer, că acesta în loc să fie supărat că va fi împușcat, e vesel și încă râde, îi zise: »Cum e asta de Dumneata în loc să-ți pară rău de ce-ai făcut, ești vesel?« Rainer: »Cum să nu fiu vesel când în astfel de împrejurări, din întregă armata a Majestății Sale nime dar nime n'a făcut ce-am făcut eu și cu toate acestea sunt osândit la moarte, căci și Majestatea Sa e om cu greșeli«.

La aceste vorbe Urban se gândi că omul acesta are ceva pe inimă ce nu-l lasă să-i pară rău de moarte și-l întrebă: »Dacă nu te înfricoșezi de moarte spune-ne care-ți e dorința din urmă?« Rainer: »La întrebarea aceasta, Domnule Colonel, voi răspunde numai mâine după amiază cu 5 minute înainte de a fi executat«. Nemaî având acum ce-i întreba, amândoi fură întemnițați însă separat.

Toți așteptau cu nerăbdare ziua următoare. La ora fixată se adunară toți la locul de pierzare, 12 soldați cu puștile încărcate dintre cari mai întâi 6 aveau să deie foc asupra lor, după ce alți doi soldați aveau să le lege ochii cu batiste negre. Cu 5 minute înainte de ora fixată, Rainer mai fu provocat încă odată să-și spună dorința din urmă. Rainer zise: »Dorința-mi din urmă îmi

este să mă lăsați să mai dau odată mâna cu Hâruța, cu soțul meu de drum, cu care am comis la aparență acel păcat mare care mi-se impută». Urban: »Ți se permite«. Atunci Rainer scoțind un cuțit din buzunar îl dete lui Hâruța dându-i acestuia și mâna, și desbrăcându-se ca la comandă de toate hainele zise: »Scridoane întâi taie nodul care l-ai făcut mai pe urmă în țara ungurească, apoi descoase totul cu băgare de seamă să nu strici nimic«. Auzindu-se aceste vorbe urmă o tăcere ca în mormânt. Descusând Hâruța pânza cea deasupra și desvelindu-o de pe lângă trup se văzu (apăru) pânza steagului. Atunci toți încremeniră la aceea ce le vedeau ochii, fără a mișca sau a murmura vreun cuvânt. Hâruța descusu apoi giulgiu în care era învelită crucea și o dete lui Rainer, descusu apoi pânza steagului, i-o dete și aceasta lui Rainer care în mână cu ele apoi se adresează către Urban cu cuvintele: »Dorința mea cea mai fierbinte Domnule Colonel, a fost de-a vedea mântuite aceste două lucruri, știind că dacă aceasta ne va succede, mulți se vor bucura. Te rog primește semnul de biruință al bravului regiment grăniceresc din Năsăud, al cărui comandant te-a învrednicit D-zeu să fi«. Urban întinzând mâna după steag zise: »Pentru ce nu ne-ai spus mai întâiu ce ne-ai adus din Ungaria?« Rainer: »Da, nu v'am spus voind să dau o învățătură tuturor judecătorilor, ca la pronunțarea sentințelor în orice cauză să nu se grăbească, ci se examineze lucrul mai cu de amănuntul și sentința să nu cadă asupra unui om nevinovat«. Atunci Urban cu steagul în mână îmbrățișă pe Rainer, îl sărută pe frunte, iar cu Hâruța dete mâna zicând: »În numele celui regiment al cărui steag l-ați mântuit dela peire Vă mulțumesc. Fapta voastră o voi aduce la cunoștința Excelenței Sale D-lui Comandant de corp, în raionul căruia petrecem, cu propunerea ca D-nul căpitan Kohl, ca mai bătrân să fie pensionat, iar în locul lui în rang de căpitan activ să fie numit locotenentul Francisc Rainer«.

A patra zi și sosi răspunsul dela comandantul de corp din Tarnow, oraș în Galiția estică, cu ordin de mulțămită la adresa regimentului care posedă soldați așa bravi și credincioși, cu adausul că această întâmplare o va raporta și Majestății Sale în Innsbruck (Tirol). Poate că și peregrinajul acesta a lui Rainer cu soțul său Hâruța, cu averea cea mai scumpă a oricărui regiment, până la

locul unde a găsit pe Urban, a contribuit la înălțarea sărbătorii, când steagul batalionului I a regimentului năsăudean a primit medalia de aur (unica decorațiune în felul său din întreaga armată austro-ungară) cu chipul împăratului și cu emblema »Petru eroica constanță în credința jurată la anul 1848«.

*

IV. Pățania cu neascultarea

Urmează acum D-le Profesor al 4-lea punct din programul meu, un lucru nou ca și cel cu vama din Tiha și Joseni, pe care prin revista D-Voastre »Arhiva Someșană« aș fi de părerea a-l aduce la cunoștința publicului grăniceresc din acest colț de țară, dacă îl veți afla și pe acesta vrednic de publicat, adică pățania unui soldat român grănicer din vremile de pomenire 1848—49. Acel soldat prin patima sa voia să dea o învățătură, cum am mai pomenit, ca să-și dea oamenii copiii la școală și aceia acolo să învețe a ști vorbi limbă străină, în țară străină, cu om de ne-am străin, și al doilea: tinerii să se dedea a asculta de cei bătrâni, cum am zice »până la os«. Acel pățimaș soldat era Ilie Cionca.

Pe timpul petrecerii sale în Galiția, când era să părăsească această țară, înfierbântându-se la o deprindere de arme, capătă durere de cap și cu acel morb merge în spital. Pentru o durere de cap medicii nu prea făceau cap de țară cu cine știe ce fel de medicină. Erau însă trecute 4 săptămâni și patul spitalului tot nu-l părăsea și cum ședea pe pat cu picioarele jos, se uita într'o carte. În situația aceasta numai ce simțeste odată că din coada ochilor iese ceva cam fierbinte venind în jos pe lângă nas; dă cu mâna și vede pe deget sânge. Apoi sângele prinde a picura, iar după 2 minute prinde a curge în toată regula pe padiment. Oamenii de serviciu al spitalului dau alarmă, vin toți doctorii mirându-se că așa ceva n'au văzut. Spunea mai departe pățimașul că sângele dintr'odată incetă de a curge, dar atunci el nu mai vedea. Atunci unul dintre doctori zice: »E bine, acu nu mai curge sânge«, iar suferindul adaoase: »E bine pentru D-Voastre, dar e rău pentru mine, căci acum nu văd de loc, sunt orb în toată forma«.

În această stare îl duc într'o cameră mare cu 40 paturi de soldați bolnavi, toți grăniceri dela Năsăud. Tocmai în fundul sălii

a stat mai bine de 2 săptămâni, îl cercau în toată ziua cu ceva medicină, folos nu se cunoștea nimic. Vine într'o zi locotenentul Iacob Rinziș în spital și le spune soldaților că într'o anumită zi vine comandantul de corp ca să viziteze garnizoana din acel oraș (interesant e că nici acum nu se spune numele orașului ca și la predarea steagului) și de sigur va vizita și spitalul. Cei pe care-i va întreba, să se plângă că-i tratează rău, nu le dau mâncare suficientă, nu le spală rufe, îi umple păduchii, dar mai presus de toate nu-i prevăd cu medicină după morbul de care pățimesc.

Iubitul meu tată își frământă capul ce să răspundă de l-ar întreba.

Ziua și ora așteptată în spital sosi. S'aude de pe un coridor lung zăngănit de săbii și vorbă multă. Mantalele erau cu gulerele așa puse pe pat, încât văzute din ușă să se cunoască la care regiment aparțin soldații din spital. Ușa era deschisă. Ajungând comandantul în fruntea insoțitorilor în dreptul ușii zise: »Das sind lauter Rumänen, ist keiner der mit mir sprechen kann?« S'aude răspuns: »Es ist einer, aber er ist ganz blind«. Comandantul: »Welcher ist der?« Răspuns: »Derjenige der ganz in der Ecke ist«. S'apropie cu toții de patul suferindului și comandantul întreabă: »Wie geht es mein liebes Kind?« Tata cum ședea pe pat, dar cu picioarele atârinate pe podele, se scoală în picioare și salutând militărește întreabă: »Ich bitte gehorsamst mit wem habe ich zu sprechen?« Cel întrebat răspunde: »Ich bin der Armeekommandant von Tarnow«. La acestea tata și începe în limba germană poveste de o jumătate de oră, cum a socotit că va fi mai bine. Spuse că bunicul său știind carte a slujit cu drag pe Înălțatul Împărat. Tatăl său n'a știul carte și tot supărat a fost (spunând și din ce cauză n'a putut învăța carte). Bunul Dumnezeu l-a dăruit cu 6 feciori și o fată și pe el ca pe cel mai mare l-a dat la școala trivială din Borgo-Prund unde între alte obiecte a învățat și limba germană. Apoi continuă: »Absolvând despărțământul superior, când la finea anului școlar aveam 17 ani, cu calificatiunea arătată în testimoniul din a. 1843—44 din 10 obiecte am fost calificat cu nota: sehr gut, iar din 5 cu: ganz gut. În testimoniul pe care l-oi păstra cât voi trăi, stăteau la sfârșit cuvintele: acest școlar merită clasa generală cu eminentă; semnat

testimoniul de Simion Rus, Triviallehrer, Gregor Moisil catechiet, gesehen Johann Marian Oberlehrer; și ca dovadă că nu m'am purtat rău am căpătat ca premiu o carte tipărită în Sibiu în anul 1811: Joachim Heinrich Kampes Robinson der Jüngere auf den Kareibischen Inseln, pe care însuși Mihăilaș cu mâna-i proprie scrise: Dieses Buch gehört dem Elias Cionca aus Tiha Schüler zu Prund, den 18 Juli 1842, semnați: Lehrer Rus și Hauptmann Mihailaș«. Mai adaugă apoi și alte câte și mai câte fără de a-l întrerupe cineva și sfârși astfel: »Și acum când aș fi slujit mai cu drag pe Înălțatul Impărat, am căzut la neputință și nimănui nu-i milă de mine«.

Atunci comandantul se'ntoarse la o parte și zise: »Cuvintele acestui grănicer m'au pătruns foarte mult și n'am crezut că un român țăran să vorbiască limba germană așa de perfect«. Locotenentul Rinziș ca îngrijitor la spital încă era de față și auzi zicând pe comandat: »Domnule Medic superior, ți-am dat două medalii pentru meritul D-Tale de a face din om bolnav om sănătos, și ți mai dau încă una, numai ca în timpul cel mai scurt să mi-l faci și pe acest băiat sănătos și să mi-l trimiți la Tarnow să-l văd. Iar tu băiate nu fi supărat căci precum ai venit sănătos în Galiția, așa vei întoarce în patria ta«.

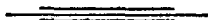
Aceasta s'a întâmplat la 3 ore după amiază, iar până seara la 8 doctorul vine de 2 ori în persoană cu medicina, mâne de 4 ori și'n toate cele 14 zile următoare tot câte de 4 ori, așa încât în a 14 zi pacientul a deschis o carte și a cetit puțin. Venind însă doctorul îi zise: »Ai pus ochii la lucru? Aceasta să n'o mai faci și mulțumește lui D-zeu că iarăși ai noroc de vedere și nu osteni ochii cu cetit ori scris, căci sunt încă prea slabi; îți voi spune eu când vei fi în stare pentru acest lucru«.

Acum urmează neascultarea de care am pomenit și că oamenii tineri au să fie ascultători față de cei bătrâni.

Urmează alte 14 zile în care se vorbește adesea că regimentul grănicerilor dela Năsăud pleacă, și pentru cei bolnavi se vor pune care la dispoziție. La auzul acestor știri și tatăl meu capătă aripi și stăruie pe lângă doctor să-l trimită la Tarnow, ca nu cumva pornind regimentul II în Ardeal el să rămână în Galiția. La aceasta doctorul zise: »Dacă te trimit acuma în Tarnow, eu

capăt medalia promisă, dar ca să ții mai bine în minte năcazul care te-a păscut în Galiția, tu vei mai sta sub îngrijirea mea încă 14 zile, în care timp nu vei fi tratat ca bolnav ci ca sănătos având de-a face în grădina spitalului dimineața și seara câte 2 ore de plimbare, ca așa ochii cei tineri să se dedea cu aerul liber. Trecând și aceste zile cu recomandarea mea te vei duce în persoană la Excelența Sa, unde vei căpăta așa numitul: patent, adică pensie». Tata însă nu și nu, mai bine nu-i trebuie patent decât să rămâie de frații lui în țară străină. Regimentul pleacă și tata nevrând să rămâie după cum îl sfătuia doctorul, acesta îi dete tatei o scrisoare în care îi raportează generalului comandant că acesta este soldatul grănicer care era orb în spital cu prilejul vizitei Excelenței Sale și acuma-i sănătos; dar de recomandare la pensie militară nu mai pomenește nimic în scrisoare. Comandantul la rândul său îi dete o »marșrută« prin care primăriile orașelor și satelor erau îndatorate de a expedia pe respectivul soldat (pe tatăl meu) cu carul dela o stație la alta până acasă. În modul acesta a venit el din Tarnow la Bistrița.

Urmările acestei boli le-a suportat apoi toată viața, mai cu seamă vara când era căldură mare, și el ne zicea de multe ori: »Vedeți dragii tatei urmările neascultării din tinerețe care m'a lipsit de pensiunea meritată, lăsându-o (scăpându-o) eu singur din mână«.

Din scrisorile unui spion și trădător

Onisim Filipoi

În timpul mișcărilor de desrobire pornite înainte de militarizare de către Românii din Valea Rodnei împotriva orașenilor bistrițeni, trăia în Năsăud un plăiaș cu numele Maxim Gălan care juca rolul detestabil de a trăda primarului și magistratului săsec tot ce se petrecea în vidicul românesc. Despre corespondența aceluia cu primarul Iohann Klein a Straussenburg se făcuse de mai multe ori amintire, publicându-se chiar și extracte de scrisori, în diverse studii și articole ale d-lui V. Șotropa. Acum urmează aci, transcrise în întregime, șapte rapoarte ale spionului Gălan pe care acesta le adresa, scrise cu cirilice, susnumitului primar.

1. Dela milostivul și mult puternicul Dumnezeu poftesc sinătate viață lungă întru mulți ani să trăești Mărie-Ta Doamne birău Ihanăs Clain din cetatea Bistriții. I proci. Alta iată că te înștiințaz pe Marie-Ta de aceasta pentru rândul lui Ștefan Feldrihanul că acumu două săptămâni sint iară de când au fost Ștefan singur pela noi și eu am și trimis carte la Marie-Ta foarte cu mare grabă pe un om al meu credincios. Și au stătut omul doauă sau și trei ciasuri afară cu cartea și s'au spus de unde-i și cine l-au mânat și nu l-au slobozit în lountru să intre la Mărie-Ta. Acum Ștefan iară-i în jos pe apa Telciului pentru bani, că strânje iară de drumul Peciului (Beciului, Vienei) și spune la oameni că aceluia care ar veni aice la Măriile Voastre, ceialalți oameni cu satul să-i spargă casa și să-l încarce în car și să-l țipe peste apă. Că eu

până acum aş ci (fi) venit aici la Măriile Voastre, ci n'am cutezat că pe mine m'au chemat Ştefan înaintea Vidicului şi m'au întreat a ce am fost eu aice? Eu am spus aşa că macar am fost aice, n'am pârât pe nime. Acum Ştefan au lăsat cuvânt la săteni că de oi mai veni eu aice să-mi spargă casa şi să mă ţipe din sat afară. Că el zice că aşa i-au lăsat directoru să facă şi au zis că şi Domnul Măria Sa găbârnatul (gubernatorul) i-au lăsat să facă aşa. Acuma de ai (pe) cineva credincios să mâi şi să-i fie drumul spre gura Răbri acelui hoţ şi om de nemică. Şi mă rog să mai trimiţi Măria Ta scrisoare ce a mai ci (fi) lipsă Mării Tale. Mării Tale mai mic şi plecat eu Macsin Gălan din Năsăud (Iulie 1760). Cu sănăte şi cu pace şi în cias fericit să se dee această puţină scrisoare a noastră la cinstita mână a Mării Sale Birăului de Bistriţa, şi cu grabă.

2. Sinetate şi pace la tot cinstitul şi frumosul sfat dela milostivul Dumnezeu poftesc. I proci.*) Alta iată că vă înştiţez pe Măriile Voastre mai cu adevărat pentru rândul protopopului nostru că dumialui au fost în Dumbrava Cepanului, la bejenari, până a purcede ei depe loc. Şi cu el au fost Toader Putileanu din Năsăud şi alt ficior din Zagra anume Pinte lui Hodor. Şi dacă s'au apropiat de bejenari au făcut ştire bejenarilor că vine protopopul şi au şi eşit înaintea protopopului care au fost mai mare peste bejenari, şi au strigat acela bejenarilor ce se cade, şi să facă calea că vine jupânul protopop. Şi acum ce au vorbit el cu bejenarii încă se şti, că cu ştirea lui, aş putea zice cu sufletul meu, că au eşit toţi bejenarii aceşti mai pe urmă. Apoi aşa au avut cuvânt cu dânşii să iasă şi el şi acolo pe loc el să le fie mai mare. Şi apoi de acolo iară să vie povăţuitori să scoată şi pe alţii iarăşi şi de aice din ţara noastră. Apoi iară mă rog şi de aceasta şi mă jeluesc pentru vinirea mea de acum în Bistriţa, de casa lui Lazar slobodnicul au eşit cuvânt la satul nostru şi am cuvinte foarte slabe dela oamini noştri; numai ce mă rog aşa Măriilor Voastre: afară den domnii sfatului alţii să nu ştie nemică de această carte. Nu că să gândiţi, Măriilor Voastre, că nu-i tot cu adevărat ce am

*) Prezenta scrisoare este o transcriere după o copie. Originalul lipseşte din arhiva »Muzeului Năsăudean«, Copia sa este scrisă probabil de secretarul »birăului« după o ortografie foarte caracteristică; nemţească şi ungurească,

scris mai sus en luntru, ce numai de necazul oamenilor mă tem. Și așa să știți și să mă credeți, Măriile Voastre, că văzând că am și eu omenie și cinste și cuvânt bun la Măriile Voastre, cu jurământ mă făgăduesc a sluji cinstiului și frumosului sfat al Bistriței. Și ori macar ce ar fi lipsă prin scrisoare legată, să bizuiți și să trimiteți la mine cu nedejde și pace. Și iară macar ce oi înțelege despre partea Măriilor Voastre, cu grabă oi înștiința. A Măriilor Voastre mai mic și plecat eu Macsin Gălan den Năsăud. An dela Hristos 1760 luna Iulie 31. Cu sinătate și cu pace și în cias fericit să se dea această puțină scrisoare a noastră în prea cinstitele mâni a Mării Sale domnului de Vidic George Guneș en cetate Bistriții, amin.

3. Cinstite Doamne Măria Ta birăul de Bistriță împreună cu tot cinstitul și frumosul sfat al Bistriței; ție-Vă milostivul Dumnezeu în pace și cu sinătate împreună pre Măriilor Voastre să puteți stăpâni cetatea Bistriții și Vidicul în pace și cu sănătate întru mulți ani, amin. I proci. Alta iată că te-ai înștiința pre Măriea Ta ceva: pentru rândul lui *Popa Mitru* dela noi din Năsăud, nămai ce este cu adevărat și ce au lucrat el de capul lui și cu mânil sale. Nămai ce mă tem cumva să nu cadă într'altă mână streină această puțină scrisoare a noastră și să știe tot ce este întrânsa. Și mărturii sunt carele au văzut tot ce au lucrat Popa Mitru, de carele se știe (dacă ar ști) Domnul Mărie Sa vlădica, necum să-l lasă să cânte dumnezeiasca liturgie, ci de mult ar ci (fi) fost oprit, și încă doară și tuns ar ci (fi) fost. Că tocma eu aș ci venit cu capul meu la Măriea Ta de multe ori până acum, dară să erți Măria Ta, eu tot am înțeles că au venit de multe ori aice oameni la Mărie Ta și să erți Măria Ta au spus minciuni de mine câte le-au fost voe. Apoi știind că și fratele Mării Tale Domnul Danil încă-i supărat pe mine — după cuvintele Plăeșilor: cele ce mi-au pus ei asupra-mi, ca nește oameni fără rușine și netemători de Dumnezău, — că acum ei vin la mine și spun cum au¹ fost zicând domnul Mărie Sa Danil de¹ mine. Că tocma și popa Mitru acum la bulci (iarmaroc) în bolta lui Șuster în Bistriță au zis așa că ar fi zis Domnul Danil că mai bine să-l trăznească Dzeu cu piatră din ceriu pre dânsul, decât să nu puie domnul mâna pre mine. Eu drept am zis așa că acmu nu'mi

poruncește domnu Mărie-Sa nemică că eu acmu nu sint plăieș. Deci auzind atâta cuvânt strein, eu n'am mai venit la Măriea-Ta. Că deși n'aci (n'aș fi) fi auzit eu atâta cuvânt cu frică de multe ori, aș ci venit să nu mă știe mulți până aice la Mărie-Ta și ț-ași ci spus mai tot ce-aș ci știut despre parte vidicului. Iară totuși de-oi vede cuvânt cu scrisoare legată din mâna Mării Tale și cu credință dreaptă dela Măriea Ta, eu oi veni tocma în Iontru și în cinstita curte a Mării Tale. Și să bizuești macar ce parte prin scrisoare legată la mine numai să știu eu și Mărie Ta. Mării Tale mai mic și plecat eu Maccin Gălan din Năsăud și sărut cinstita mână a Mării Tale și poftesc sănătate dela milostivul Dumnezeu. 1760 August zile 20. Cu sinătate și cu pace și într'un ceas fericit să se dee această puțină scrisoare a noastră în cinstita mână a Mării Sale, biroului Ihanes Clain în cetatea Bistriții.

4. Anii Domnului 1760 luna Săptemvrie, zile 2. Alta nouă: aldămașu lui Simion Țiganul, cu a Petri lui Bădie, pentru știmbatul ce au avut amândoi laolaltă; Petre au dat o vacă lui Simion pe un cal, și au dat și aldămaș. Și la aldămaș s'au tâmplat Toader jinerile Grancifului și au închinat aldămașul, și la aldămaș au cercat (cerut) și felelet (garanție) de (e) furat, de orb, de știop, de cheheș, de toată birga. Țiganul de toate au dat felelet, și acest aldămașeriu (Toader) cu sufletul său (a spus) ce-au știut. Al doilea aldămașeri Georgie Țiganul încă au spus așa ca și cel dintâiu și iarăș după jurământ. Și au tocmit așa cu țiganul Petre să-i și poctovască calul din cerul (fierul) Petrei și să-i dee și o tarniță, Simion cu calul. Și în casa judei Costan Brăncău au fost aldămașerii acești. Și au spus cu sufletele lor, și fiind judele față și alți oameni de ominie, au avut tocmală mai pe urmă să-i dee 1 zlot Petre Țiganului pentru ce au purtat Petre calul până au fost la dânsul, că s'au aflat Petre celuit cu calul. Și am scris eu Maccin Gălan din Năsăud a Măriiilor Voastre mai mic și plecat.

5. Cinstite D(oa)mne Măriea Ta birăul de Bistrițe împreună cu tot cinstitul, sfat să vă fie milostivul Dumnezeu cu sinătate și cu pace să puteți stăpâni Vidicul și cetate Bistriții împreună întru mulți ani. Amin. I proci. Alta iată că noi o samă de oameni din satul nostru, din Năsăud netâmplându-ne la punere (a) judei acestui nou, anume Simion Caprău, rugăm așa Mării Tale Doamne

birăul împreună și tot cinstului și frumosului sfat, să nu vă supăra(ți) Mărilor Voastre pre noi să spunem și noi civa din tainele lul Simion, a judeului acestui nou. Acesta este Mărilor Voastre, om cu cânie; acesta când au fost ficior slobod au slujit la jupănu Pătrupop Tănasiu și să iertați Mărilor Voastre au curvit cu o fată și i-au căutat nămai a o lua că au fost intra(gă) fata; și eu adăvărat nu poci ști datu-s-au el gloabă la Mărilor Voastre au ba. Și este om foarte bețiv, bine că el cam be, îndată împlă să-și aprindă casa pe cum știu și vecini(i), că au dat ponoslu înainte sătenilor ce lucrează el, că ei și-au temut casele lor de foc. Apoi este om plin de datorie că nămai noi știm cu nume, până la trizăci de florinți că el au luat acmu boi și cai în credințe, carele sint acmu de față la dânsul în ocol și iarăși el au îmblat tocmind oameni să fie cu dânsul. Și au pus un frate a lui la ușa judeului iestui bătrân, și tot au zis cătră oameni să între în casă la Comișer și să zică că ei cu toții poftesc să fie Simion jude. Noi apoi am înțales de acele lucruri. Și jurați și-au pus, Mărie Ta doamne birău, lângă dânsul, tot oameni săi, și aceia au fostu față și la cinstitul sfat cu dânsul, că din bătrâni(i) satului care au fost până acmu jurați la județe nice unul de aceia n'au priimit lângă dânsul; ce (ci) tot nește oameni tineri și fără ominie, că unul este lui văr primare a lui anume Ion Prădan și acesta este jurat mai aproape lângă dânsul. Și acesta încă are 2 fete și una încă au curvit. Noi nu știm cu cine, și are prunc mic, să iertați Măriea Voastră, și șede cu tată(l) să(u) în casă curva acee și nu știm plătitu-ș-au gloaba în mânilor Mărilor Voastre, au ba. Și acesta om Ion Prădan au făcut laț și au prins câni și i-au omorît în laț precum știm și de aceasta cu tot satul, și el este lepădat pentru acee să nu fie între deregătorii satului precum știe și jupănu pâr-călab de aceasta. Apoi iarăși l-am cercat noi sătenii pe judele acest nou că el ține cră(ș)mă de bere și de horincă și i-am găsit măsurile hamișă, că pentru fărtăia cea de dat horincă l-au globit sătenii fel de fel. Și el ține¹tot așa.¹Și are și cupă de vândut bere și iară nu-i bună, și când dă bere pe bucate cu acee cupă. Apoi are alta mai mare, și împlă de [strânje bucatele di pin sat. Și acum au mânat iarăși un frate al său să fure nește otavă din vătăștina satului și l-au găsit ardăii și l-au și tras, și el au spus

că l-au mânat judele să facă așa. Și pe miazănoapte au fost aceasta. Dară să știi Măria Ta și de această că de-i sălui pe acest om de nimică, pe judele acesta nou pe Simion dela noi, ț-o și mulțami și ț-o aduce și un galbăn când a ci (fi) săluit, căci doară om găsi un om în satul nostru să slujască această slujbă pe un an. Și căutând că-i face Mărie-Ta ceasta de carele mă rog eu, iacă te înștiințez pre Mărie-Ta că eu am dat mâna cu Irimeiu din Mocod să vinim aice amândoi la Măriea Ta. Numa om veni sara, au dimineața, și numai să nu ne știe nime, așa ne-om păzi și noi. Apoi la noi în sat n'au stat mai tare lângă Vidic ca popa Mitru și din proști Toader Grancea; și am dat mâna și cu acela (Granciu) să vie cu mine la Mărie Ta numa de-i face Mărie Ta aceasta, dela mine toate or ci (fi) aceste. Numai mă rog Mării Tale, să-mi trimiț scrisoare cu credință din mâna Mării Tale că-i face aceasta de care mă rog eu, și lor nu li face nimică dacă or veni aice. Mării Tale mai mic și plecat eu Macsin Gălan din Năsăud. Anii domnului 1760 luna Săptemvrie 17.

La aceasta scrisoare primarul Johann Klein a Straussenburg răspunde așa :

Szenetate schi voje bunne etz pofteszk Galan! Kartje ata en Lune luj Szeptembrie 17 szkrisze, ssau dat en numele melye de la atsel om, la kare ai fosst bjizuit. Ieu entru lukurlje a melye multje, karele se engremedessk pe kap amnjieu, nam putut sseti maj en naintje kau astetz. Pe atsesta etz dau ku kartje atsaste Bjizuale, pre kum ke potz vini ku Ieremie empreune ku Thueder Grantsul ori ku kare za chi (ți-a fi) voje la casa ame, kum otz vini ku patse acche otz mere schi ku patse akasa. Schi noz ave grije de nimike. Pentru lucrul atsel alt a Judeluj nam ateta vreme setz posch da respuns. Dare a chi zich (fi zic) a vini ku nistcje oamin ku kare-i vre. Schi karilor kuvine vorovi de atsasta lukru, se putjetz vorovi ku mine de facze, schi asche zoi (țo-i) da resspuns den gurpe pe tetje karele pentru lukrulye melye pre multje akume nu posch skri! Anno 760 die Iprima October. Johann Frid. Klein á Straussenburg. PB. Dieses ist eine Antwort auf des Maxin Gelan seinen Brief, so er unter 16 September cur. aus Nassod geschriben.

6. Cinstite Doamne Măriea Ta birău Ihanăs Klein ales de milostivul Dumnezeu și orânduie purtători de griji și patron în

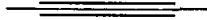

cetatea Bistriții și în tot vidicul care este întru cetatea Bistriții. I proci. Alta iată că noi acești oameni carei am fost aice drepti Simion Caprău de am înștințat întâie pe Mărie Ta Doamne birău apoi și pe domnul de Vidic și pe alți domni a frumosului sfat, am înștințat pentru acest jude nou dela noi din Năsăud. Iacă și acmu, Duminică ce au trecut, el au mânat om prin toată casa de e-au poftit la sfânta biserică. Și s'au găsit de toți la sfânta beserecă vro treizăci de oameni și dacă au ieșit din beserecă afară el a dat cuvântul înaintea sătenilor a câți s'au tâmplat. Și el au și întreat spuind el așa că noi am făcut cărți în cântălărie, și la Mărie Ta, și au întreat așa pe oameni: stați acmu lângă mine au ba!?! Numai trei oameni au prins lângă dânsul, unul Ilie a lui Androne lui Ghiorghe, al doilea Ion Prădan, că-i văr primare, al treilea Ion al lui Vasile lui Ghiorghe, care au îmblat bătut aice la tălnaciu, și alți doi lângă dânsul. Iară Ion lui Vasele Nașcului și Gheorghie ai Băalance, aiești trei au înblat bătuți pentru vina lor. Alți oameni n'au ținut cu Simion Caprău adecă cu judele acest nou, că acmu încă s'au supărat oameni pe dânsul că el au luat o traistă din spatele unui om anume Vasele ai Creoaie și o au dus la Crășmă și o au băut o cupă de mied. Și acmu Miercuri au băut la noi Prădan până într'o vreme de zi, apoi s'au mutat la Popa Tănasiie și au cărat din crășmă doaozăci de cupe de mied și au băut până după miază noapte tot acolo la Popa Tănasiie. Și acmu noi nice cutezăm a merge spre dâșii unde știm că simpt (sunt) ei adunați, c'au mărș Vasele ai Măteoaie spre dâși și încă i-au dat vr'o doă au trei palme peste obraz, Ion a lui Vasele lui Gheorghie. Acmu stau cu toții câți sunt jurați judeului asupra noastră și numai ce ni se laudă tot cu moarte și cu bătae. Numai ce ne mirăm și noi acmu ce să mai facem cu acei oameni fără obraz și netemători de Dumnezău. Că de ni-ți canoni să îngăduiți, Măriilor Voastre să aibă ei volnicie, noi știm bine și ne temem că om perde cinste și neom pune ce avem cu dâși. Dară noi așa ne rugăm, Mării Tale Doamne birău de a veni aice Ion Prădan și Savul Morariul, să faceți Măriilor Voastre bine și să-i cam oprîți aice (în Bistrița) până om veni și noi să stăm față cu dâșii. Că Savul Morariul este jurat și în cee a Vidicului, și din Năsăud el a ștrâns bani cei de cheltuială a Vidicului și el au dat

în mânele lui Ștefan Feldrihanului și a lui Irimeiu Mocodeanului. Și noi așa ne rugăm, Mării Tale Doamne birău și cinstului și frumosului sfat să faceți mărilor Voastre, bine și să săluiți acest om de nimică și plin de beție, pe Simion Caprău. Și fă Mărie Ta bine și-mi trimite puțin(a) scrisoare pentru această dorire a noastră, acmu să știu: avem a ce mai supăra aice la Mărilor Voastre pentru aceasta, au suferi-vom tot năcazul dela dânșii dela toți. Și mă rog Mării Tale Doamne birău, să faci, Mării Ta, bine și să-mi trimiți prav de patru potori și o bucăția de plumb, iară de atâția bani în prumut, până oi veni în lăountru și mă voi arăta la Mărie Ta cu ce mi-a da Dumnezău fără zăbavă. Al Mării Tale mai mic și plecat eu Macsin Gălan. 1760, mesițe, Octombrie zil(e) 1, Năsăud. Cu sănăte și cu pace și ceas fericit să se de această puțină scrisoare a noastră în prea cinstita mână Mării Sale birăului Ihanăs Clain în Bistriță.

7. Cinstite Doamne Măriea Ta birău Ihanăs Clain dela numitul oraș Bistriță. I proci. Alta iată cumcă eu Macsin Gălan dela numitul sat Năsăudul cu mare plecăciune înștintăz cu atâta pe Măriea Ta cumcă eu n'am avut ce face din na'nte plășilor celor ce ne-am tâmplat la buciumi Sașilor când am prins 11 câni de oameni, 11 cai, 2 vaci, 1 junc, care prin mărturii s'or găsi aceste cu adevărat cum noi și oameni și cai și vacile și juncul toate le-am adus în Iontru. Oameni s'au pus la închisoare, marha (vitele) toate s'au vândut cu bani. Oameni s'au răscumpărat cu plată dela închisoare. Noi Măriea Ta destul om și supărat pe căpitanul nostru să ne dee și noao ceva dintr'acel controbontro (contrabandă) Numai ce vreme(a) noastră tot așa s'au delungat, că dacă s'a vinde acea marhă toată și depre oameni al nostru tot s'a da la mână, ce ni s'a veni? Apoi s'au tâmplat, Măriea Ta, și s'au aprins orașul. Căpitanul nostru, naibă ură, încă s'au tâmplat și au murit. Apoi noi, Măriea Ta, n'am știut până acmu unde s'a pute(a) cerca acest lucru. Iară eu mai micul Mării Tale Macsin Gălan prin cheltuiala acelora plăeș astăzi gata sint de mărș la Sibiiu. Numai ce te înștintăz cu atâta că numai cu mine de s'a face pace, apoi cu atâta a fi, pre toți i-oi așăza eu, că ei toți după mine lasă. A Mării Tale slugă mai mică și plecată eu Macsin Gălan dela numitul sat

Năsăudul. Și răspuns poftesc dela Mărie Ta să știu cum-i voe
Mări Tale. 1767 Mai zile 20. Cu sănătate și cu pace și în ceas
fericit să se dee această puțină scrisoare a noastră în cinstita
mână Mării Sale birău Ihanăs Clain în Bistriță.

Comunicări

Aurel A. Mureșianu: O scrisoare a Vicarului Marian

Am primit dela dl Mureșianu din Brașov spre publicare această importantă scrisoare a Vicarului Ioan Marian, adresată în 1845 profesorului Dumitru Boer din Blaj în chestia faimosului proces intentat de către unii profesori și clerici blăjeni împotriva episcopului Lemeni. În acel proces, care a durat dela 1843—1846, au fost amestecați direct ori indirect și unii protopopi și preoți precum și vicarul năsăudean Ioan Marian. Multele iritații provenite din odiosul proces au sdruncinat sănătatea, și de altfel cam șubredă, a vicarului, și — dupăcum spuneau bătrânii cari steteră în raporturi mai apropiate de el — ar fi contribuit chiar și la moartea vicarului întâmplată la 1846. »*Dir. Arh. Som.*«

Nassod (Năsăud) 1-a Iulie 1845. Frate Boer! Am primit scrisoarea din 3 și 6 Iunie, fiind în Bârgău cuprins cu prűfungurile (examenele) semestrului 2-lea, care căci (cât ce) le-am primit îndată am venit acasă la Năsăud ca să vă scriu cele de lipsă. Tocma când încuiasem cartea cătră Șulutz (în care îl provoc 'să se declareze în care parte stă, și îl îndemn cu tot dea-dinsul ca împreună cu protopopii săi să se declareze în contra lui L. dacă vrea să fie om de cuvânt) și eram în porneală la continuarea prűfungurilor, capăt pachetul suplicilor cătră Maiestate și cătră Arhiduca Ludwig. La acestea scrisori mă grăbesc a răspunde:

1) cumcă cei 500 fl. cm. îi vom aduna cât mai curând, despre care lucru chizeșuesc prin această scrisoare, ca să nu aibă Domnu Popovici nici o împedecare în lucrurile sale cele pentru cauza clerului; așîșderea:

2) am scris la Basiu (Blasiu?) ca să trimită originalul obligării subscrisă de V(icarul) general și de Protopopi spre a încredința

deplin pe Domnul Popovici (Popovics), că dacă se dobândește cauza clerului, atunci vom face pre cum ne-am îndatorat în acea obligație.

3) Testimoniile despre fărădelegile lui L(emeni), în original ne temem a le pune pe poștă, dar câte le avem ne-am apucat a le preface nemțește, și cât mai curând le vom trimite nemțiite, și și copiile originalelor vidimate. Că iele nu s'au trimis original, a fost bine, că merg la mâna primatului și a lui Erdélyi, și acum le-am ceti numai de pe stele.

4) Să ducem pe oameni înaintea popilor, protopopilor și a solgăbiraelor ca să mărturisească, nu putem; pentru că Erdélyi și Lemeny au dat requisitie la Gubernator, că noi sântem revoluționarii, și în urma acestuia suntem opriți prin főișpani (prefecți sau comiți supremi de județe) și prin alte deregătorii respective a nu mai tracta despre trebile acestea și a aștepta până va veni hotărîrea dela curte. Inșă noi bine înțelegem încătrău merg cu aciasta, adecă ca să tăcem până când vor scoate vre-o sentență cum a fost a profesorilor; așa dar noi n'om înceta a lucra și de aci înainte și a face tot ce putem face spre a ne *salva conșiența*.

5) Impreună cu Testimoniile vom trimite și o protestațiune pentru țiparea v(icarului general), pentru ca să nu se întărească Cipariu și Serényi Theodor de canonici, și pentru ca să nu se dee massa sau fundația a lui Ramonczai pe mâna necredinciosului Capitulum, și vom protesta în contra consistoriului domestic, și-l vom declara de adunare necinstită și neharnică de a mai judeca în trebile Clerului.

Acea încă să ști că eu n'am scris la Vienna pe altă oarecare cale, pentrucă n'am socotit a fi cu cale a umbra pe mai multe căi; pentru aceea să fiți odihniți, că n'am făcut nici un pas, cu care s'ar putea incurca trebile noastre. Acestea pe scurt le însemnez ca să știți că asară am primit scrisoarea cea mai pre urmă din 19-a Iunie, și să fiți încredințați despre aceea, cumcă cât mai curând le vom face toate cele în sus cuprinse în însemnatele 5 puncturi. Acum nu pot sta acasă până se vor copia testimoniile, căci trebuie să merg la continuare examenelor, ne putând intrerupe timpul hotărât de l(naltul) G(eneral Comando), iară pe (păn) se

vor găta copiile și versiile (traducerile) mă voi întoarce iară cătră Năsăud și voi trimite toate cele de lipsă.

Rugămintea către Majestate și Archiduca Ludwig sunt foarte bine făcute, și au fost de lipsă a se da înlontru. Scrie-mi fost-a Cipariu la audiență sau ba? Ioan Marian vicariu.

Adaus mai târziu de aceeași mână următorul al 6-lea punct scris latinește:

6-to. Et cum benigna nostra Mens per hanc foundationem eo unico intendat, ut nexus Unionis cum S. Rom. Cathol. Ecclesia tanto reddatur firmior, et effectus unionis in posterum magis et magis floreat. Eppi uniti erit, ad Monasterium et Statum Monasticum viros imprimis dictam Unionem verbis et operibus profidentes, vitae irreprehensibilis, eruditione claros, moribus exemplaribus praeditos, linguarum plurium gnaros, Clero et populo Unito, exemplo bono praeituros recipere, ut per einsmodi subjecta, et eruditos viros S. Unio majora et majora semper copiat incrementa. — Dela Carol 1717 s'a dat Dominiul dela Gherla — 21 Aug. 1758 a dat dom. Blasiului.

* * *

Preot George Coșbuc: Două scrisori ale poetului Coșbuc

Marți, 22 Sept. 1884. Iubite tată! Cost mi-am luat cu 11 fl. la o unguroică; mâncăm vre o șese-șapte români la olaltă. Cuartir n'am; trăesc într'un făgădeu, unde am închiriat o chilia cu 10 fl. până la prima, trei inși. Dela 1 Octombre me voi muta în quartir separat. Cu papucii am avut val mare. Am căpetat ochi de găină și n'am potut umbla de loc și am fost silit se-mi fac papuci comozi, dar nici cu ei n'am potut umbla. Acuma port nește papuci vechi. Cu stipendiul nu știm cum stăm. După cum aud nu-l căpătăm până'n Decembre. Dar până în Decembre ce se facem noi? Te rog dară să-mi trămiți pentru luna lui Octombre vre-o 5—6 fl. dar negreșit, căci scriu și badei, lui Ion și badei Leon și chiar și la popa din Majeru. Din 4 locuri d'ora v'oi putea face vr'o 18 fl. pentru luna viitoare. Dar fi bun de grabă a-mi trămite, căci acuma e lucru încurcat cu

stipendiul. Io-s sănătos și n'am alta boală, decât grija pe luna viitoare. Știu eu că poate nu vei avea bani, dar totuși Vă rog să faceți ceva, căci stau pe spini până ce mă ved pus în picioare pe luna care vine. De altă dată Vă voi scrie mai multe. Sunteți cu toții sănătoși acasă? George. PS. Dacă veți căpăta epistola Joi, atunci până Sâmbătă să faceți bine a-mi trite 5 fl. ca să-i capăt pe Marți, de oarece Mercuri e prima Octomb. și trebe să mă încuartirez. Idem.

Cluj, 12 Marte 1885, iubite tată! Ar fi trebuit să-ți scriu îndată ce am sosit în Cluj, însă am tot lăsat de pe o zi pe alta, până acuma. Cu Telcianul, cu care am plecat de acasă din Hordou, am venit bine, numai cât e un om somnuros; dormea mânând caii, astfel că a doua zi abia la 2 ore după amiază am fost în Dej. Trenul chiar pleca, deci am trebuit să ne suim de grabă, așa încât nici n'am avut vreme să mă întâlnesc cu badea Mentu, căci l-am vezut acolo. Cu trenul am venit până în Gherla numai. Seara am mers la seminarium unde am cînat, apoi pe noapte ni-am luat o chilie într'un hotel. Am stat în Gherla până în ceialaltă zi după ameză. Eu-s sănătos. Cursurile noastre se vor găta cu finea lui April, astfel peste vreo 7—8 săptămâni vom veni acasă. Pela Cluj e vreme bună, chiar azi e zi de târg de țară, abia străbați prin oraș de oameni. Stipendiul l-am scos de pe Ianuar și Februar; cu banii ce mi-au întrecut peste cost și quartir, mi-am cumpărat un căput de primăvară. În Mai e expozițiune în Pesta și universitarii ar merge în corpore acolo, astfel și eu trebe să-mi țin stipendiul de pe o lună, ca să pot merge și eu, dacă mă voi putea duce. Lui Cosmulei numai acuma i-a venit suplica dela ministeriu, și s'a înscris. Noutăți nu sunt de însemnat pe aici; ungerii-s tot aceia ce au fost, de abia încapi de ei în lume. Bani n'aș cere acum, căci sciu că nu vei fi având, dacă însă totuș ai fi bun, îmi trâmite vro 3—5 fl. Sunteți sănătoși acasă?

1

1

1

* * *

Emil Boșca: Cercetând arhivele rodnene

Scriitorul acestor șiruri am stat aproape o vară aplecat asupra hrisoavelor rodnene relicve din vremi nu prea vechi, în care a mai rămas ceva din sbuciumul secolului trecut. Filă cu filă, an de an, am trecut totul prin pasiunea cercetătorului tânăr, pentru a putea închege valul unei vieți trecute, rămasă scrisă aici pe file de tăcere.

Cu această ocazie mi-a fost dat să mă conving de puțină grijă ce se pune în păstrarea vechilor noastre arhive. Sunt doar câțiva ani decând arhiva minelor, puțină câtă a mai rămas, a fost vândută cu kilogramul ca hârtie de pachetat. O bună parte din arhiva preturii a fost risipită de înaintașii actualului primpretor dl E. Dumitru. Arhiva soc. »Mino-Pirit« a fost arsă; a bisericii și școalei au avut în bună parte aceiaș soartă. Câtă lipsă de interes! Și sunt perfect convins că arhivele de pe sate au avut aceiaș soartă.

Cu d. d. 22 Febr. 1869 căpitanul districtual Alaxandru Bohățiel prin ord. Nr. 68 constată că din cauza »nepăsării părinților« și mai ales a »neglijenței unor învățători« nu s'au dus cu strictețe la îndeplinire cele ordonate. Constată că »materialul scripturistic și cărțile de lipsă nu s'au procurat la timp și în cantitatea recerută; au lipsit lemnele de foc; edificiile de școală, ușile, ferestrele și cuptoarele în cea mai mare parte au fost în stare necorespunzătoare«.

În cecece privește rezultatul examenelor din vara trecută s'au distins dintre învățătorii »triviali«: Iosif Georgița, Teodor Rotariu, Mihai Domide și Simion Rusu. Dintre învă. comunali: Ion Miron, Cosma Cotul, Macedon Man, Eremia Șorobetea, Nicolae Reu, Petre Tofan, Alexa Bulbuc, Vasile Pop (din Maieru), Zaharie Pop, Iacob Pop, Vasile Strugariu, Dumitru Rulean, George Suci, Vasile Budurlean, Dumitru Onigașu, Vasile Păcurar, Grigore Tămaș, Domide Morar și Gavrilă Rusu.

Învățătorii din Hordou, Rebra mare, Găureni, Măgură, Plai, Nușfalău și Monor au desvoltat o activitate nemulțumitoare. Afară de aceasta învățătorul din Nușfalău Ioan Bortoșiu a absentat mult timp dela școală pentru trebile sale economice. Învățătorul din Sântioana Mihai Pop are o purtare slabă fiind dedat cu beutura. Asemenea cel din Morăreni Ion Moldovanu a absentat dela școală și e dedat cu beutura. Învățătorul din Monor Mihai Pantea se ocupă mai mult cu economia decât cu școala; iar învă. din Maieru

Ștefan Utalea absentează dela școală și tratează cu copiii într'un mod brutal.

*

În 10 Dec. a. c. Ioan Isip jude cercual în Rodna recomandă pe următorii învățători buni cari și-au făcut datoria totdeauna »cu conștiință«, spre a fi remunerați bănește: 1) Cosma Cotul învățător în Șanț, de 31 ani, căsătorit și are 4 copii. Servește ca învăț. în Șanț de 14 ani. 2) Zaharie Pop învăț. în Rodna de 30 ani, căsătorit; are trei copii. Servește ca învăț. de 8 ani. 3) Ioan Horvath, învăț. la școala conf. rom. cat. Rodna, de 25 ani, necăsătorit. Servește de 6 ani.

*

În 19 Martie 1869 jud. cerc. Rodna raportează că în plasa Rodnei sunt 6 surdo-muți: Ilarion Vasile Folfa de 4 ani, Macidon Ștefan Moroșan de 18 ani, Iosif Andrei Partene de 2 ani, Ion Ion Carafa de 14 ani, Katona Miklos de 22 ani și Emilia Pinean de 16 ani.

*

Cercul Rodnei avea în 1869 următoarele mori în apa Someșului: Pe Mării (Valea Mare) trei mori de ferestrău; una a lui Tănase Olar din Șanț, una a erezilor lui Anhidim Partene din Maieru și una a lui Leon Pop din Șanț. În Rodna: două mori de ferestrău, dintre cari una a căpit. c. r. în pensiune Pantelimon Domide și una la Valea Teiului a lui Florian Domide; apoi 2 mori de făină ale »Bruderladen«-ului. În Maieru: 2 mori de făină; una a lui Grigore Ureche și consorții și cealaltă a lui Gerasim Boșca și consorții (moară zisă azi »din arini« propr. lui A. Partenie et co.).

*

Prin ord. Nr. 50 din 21 Ian. 1872 Căpit. supr. al Distr. face cunoscut că Tribunalul din Năsăud, Judecătoria din Năsăud și Judecătoria Rodnei cu reședința în Prund »și-au început activitatea și, alăturat se trimite un tablou al întregului personal«.

I. La Tribunalul de instanță Năsăud: președinte Ion Florian; judecători: Maximilian Lica, Ion Mărgineanu și Iosif Bejan; notar Ion Auner; dir. de canc. Macarie Pop; oficial Gavrilă Man; canceliști Ion Pavel și Ioan Anton; inspector Anton Vasilichi. La procuratura de stat: vice fișcal Florian Mikeș și cancelist Simion Echim.

II. La Judecătoria din Năsăud: jud. Anton Mărcuş; subjud. Gavril Vârtic; cancelist Grigore Vârzar.

III. La jud. din Borgoprund: jud. George Csatt; subjud. Vasile Buzdug; cancelist Nic. Tămaş.

*

Din 1876 şi până în 1910 s'au scos din minele rodnene 64 kgr. 721 gr. aur şi 9349 kgr. 491 gr. argint.

*

Despre băile rodnene: Anieşiu şi Valea vinului, s'a scris şi se ştie cam puţin. În special după ridicarea Sângeorzului, datorită neglijenţei conducătorilor, acele băi au fost lăsate în o totală părăsire. Vestitele băi dela Anieşiu (Dombhat) sunt o ruină. Actualul proprietar (mi se pare Direcţia Silvică) nu dispune să se facă nici cea mai elementară curăţenie. Clădirea în care se făceau băile calde e o ruină. Baia rece dela poalele colinei isvorului, asemenea.

Renumele Anieşului trebuie reinviat. Credinţa că această baie ş-a pierdut faima din pricina ridicării Sângeorzului, ori că reinviată ar concura Sângeorzul, e stupidă. Aceste două staţiuni sunt menite a se completa.

Datele păstrate în arhiva preturii arată că băile dela Anieş au fost vizitate până la sfârşitul sec. XIX. Aşa în 1888 număra 264 vilegiaturişti de ambele sexe. În 1857, Mai 22, Poliţia supremă cu Nr. 3443 comunică şefului cercului Rodna Eugen Schiller de Schildenfeld că: »Aşa ca în ultimii doi ani şi în anul acesta pentru sezonul de baie dela Anieşiu, serviciul siguranţei se va executa de către D-Voastre. În special veţi avea grije ca să se înainteze în modul prescris listele de străini către Inalta Preş. a Guberniei şi Inalta Pol. Supremă şi de a nu tolera în staţiunea balneară nici un joc de hazard în care câştigul şi pierderea nu atârână atât de abilitatea jucătorilor cât de voia întâmplării«. Pentru toate acestea avea o remuneraţie de 70 fl. Urmaşii lui Schiller: judele cercual Toma Timocea (între anii 1862—1867) şi Ioan Isip (1867—1879) au inspectat deasemenea băile săptămânal de 2 ori. Din 1868 există chiar un »particulariu» (evidenţă) asupra inspecţiei făcute în acel an. Se aminteşte că sezonul începe cu 15 Iunie şi sfârşeşte cu 15 Sept.; că a dat ordin să se menţină în permanentă curăţenie

odăile de scăldat; că a dat ordin să fie refăcut bazenul și că »am pertractat apoi câteva certe ivite între dăătorii de case și oaspeți«.

*

În 1869 erau primari: în com. Șanț—Ilisie Domide; în Ilva mare—Vasile Doboș; în Măgură—Solovestru Câmpean și în Maieru—Toader Isip.

*

În 18 Febr. 1869 comuna »opidană« Rodna cere înființarea unei școli triviale, motivând faptul că are o populație mare și că e cel mai mare centru românesc, după Năsăud.

*

Comuna Coșna raportează tot în acel an că numărul școlărilor e de 15, că s'au făcut mese și table, dar că lipsesc abecedarele.

* * *

Florian Bădoiu: Muzica populară din Leșu

Primim dela dl Bădoiu, maestru de muzică la Echipa Regală »Leșu« (1936) următoarea interesantă contribuție:

Dacă vorbim de muzica unui sat sau a unui ținut, nu ne gândim în primul rând la conturul geografic al satului, nici la structura geologică a pământului sau la poziția cismică a locului pe care ni-l fixăm să-l cercetăm. Acestea sunt condițiuni cari nu influențează direct caracterul muzicei populare a ținutului, ci mai de grabă ne vom gândi la manifestările sociale, la frământările politice cari determină sufletele oamenilor spre o anumită atitudine. Așa dar nu vom spune că Dunărea desparte muzica populară românească de cea bulgară, ci căutând mai deaproape viața internă a fiecărui stat sub raportul evenimentelor politice, vom afla că muzica populară capătă un caracter popriu, după cum proprii îi sunt manifestările sufletești ale fiecărui popor. Unul are mai multă nevoie de libertate și-și cântă în jalea lui libertatea și dorul de sat:

Mai lin dorule mai lin,
Că sunt pe pământ strein...

Altul își împletește în suspine vitejia poporului său în lupte, sau își înecă în lacrimi durerea de soț sau de copii, morți în lupte:

Munte, munte brad frumos
Pleacă-te de vârf în jos.

Copilașii o duc bine
Al-lor tată nu mai vine,
Copilași cu haine rupte
Tatăl vostru-i mort în lupte.

Mergând mai departe vom găsi atâtea exemple ce pecetluiesc starea sufletească a unui popor, a unei regiuni sau a unui ținut.

*

Cine trece Carpații și merge în Leșu cu gândul să cerceteze caracterul muzicii populare (pentru prima dată) va fi isbit de forma sub care se manifestă muzica Leșului, deosebită de cea din Regat. Aici nu se cântă decât la diferite ocazii: clăci, șezători, cunună etc. și atunci cântă numai fetele, mai rar femeile. Munca de câmp nu le prilejuește ocazia cântecului. Seara când vin trudiți dela câmp, nu vei auzi cântând decât foarte rar. Rar vei auzi pe vreun dâmb sau pe vreo vâlcea suspinând o doină. (Doine aici nu sunt în repertoriul satului.) Cu un cuvânt muzica din satul acesta este auzită numai la ocazii și mai mult dela femei.

În schimb simțământul muzical este destul de puternic; la fel și aptitudinile muzicale sunt remarcabile. Două adevăruri confirmă această concluzie: sătenii se interesează, ascultă și le place muzica frumoasă, și în al doilea rând în Leșu se află cel mai bun cor mixt fărănesc din câte avem în jur.

Ca în tot ținutul din împrejurimi și poate chiar din o mare parte din Ardeal, muzica pe care o simt ei mai mult e muzica fără cuvinte, muzica de strigat; melodia deșteaptă gustul muzical mai întâi. În Regat, cuvintele deșteaptă muzica. E o deosebire evidentă. Aici ceterașul cântă la mese (ospățuri, făgădău, clăci) numai melodii de strigat, fără să intoneze o vorbă în cântecul său, ci numai sătenii ritmează cu patimă strigăturile. Unde găsești lucrul acesta în Muntenia sau în Oltenia? Acolo lăutarul cântă toată noaptea din gură până se epuizează. Ai putea spune că această deosebire te conduce la două concluzii: În Leșu săteanul simte

muzica atunci când ș'o cântă el (numai la aceste ocazii), dar să fie deșteptat de melodie. În Regat o simte numai când o aude, textul cântării fiind toată puterea de a sensibiliza muzica.

De observat este că în Leșu găsești melodia proprie a multor familii vechi (cuvintele de strigat nu aparțin întocmai). Așa de pildă avem Horia Istrătenilor, Horia Bulendrenilor, Horia Drăgoțenilor etc. Iată cum se păstrează amintirea unei familii în muzica Leșului. Horele acestea întregesc repertoriul muzical al satului, care este destul de sărac în variație sau în genuri de muzică.

Repertoriul acestui sat se reazimă în cântecul de jele, în aceste horii, în melodiile jocului (foarte puține și nevariate) și în câteva balade, cari sunt sortite să piară, datorită tocmai acestui fel de a se exterioriza muzica. Mai sunt câteva melodii nebăgate în seamă, venite din alte părți depărtate.

Informatorii muzicali sunt puțini: Mariuca Pralea, Reghina Tăpălagă, Ana Nimigean, Mihăilă Avram, Petre Istrate, Iliuț Mureșan. Aceștia cunosc mai toate cântecele ce formează repertoriul satului.

Muzica instrumentală este redusă la trișcă și fluier fără dop. Ici-colea câte un instrument de origine străină îți confirmă lipsa de plăcere pentru instrumentele muzicale. Chiar tarafurile lipsesc. Doi-trei țigani (ce nu-i putem socoti) au câte o vioară și cântă Dumineca la joc. În Leșu muzica instrumentală de taraf se reduce la 2 viori și o gordună. N'au tarafuri complete de instrumente: țambalul, cobza, naiul și clarinetul lipsesc.

Cât am stat aici, am descoperit câteva melodii vechi pe cari nu le știa decât un singur informator. Azi se cântă de tot satul, căci le-am făcut cu corul lor. Melodia e frumoasă, cuvintele adecvate muzicii, dar nu evidențiază o stare de fapt definitivă. N'ai putea precis defini soarta trecută a acestui sat din conținutul strofelor cântate :

Săraca inima mea
Iar începe-a mă durea.
Taci inimă în sânul meu
Nu mai spune că ți-i rău.

Nu reiese cauza. S'au :

Zis-a tata și mama
Să las somnul și mândra.
Eu somnul nu lo-i lăsa
Dar pe mândra nici așa.

Este o situație generală, cunoscută oriunde. E cântată iubirea.

Un singur cântec de jale am găsit până acum, care ar dovedi nostalgia acestui sat în timpul ocupației Austro-Ungare.

Câte păserele'n codru
Toate cântă mai la modru
Numai eu dacă-s străină
Nu am tihnă nici odihnă.

Pe ici pe colo codrul e cântat în puține cuvinte, haiducia foarte puțin, iubirea ca în orice parte foarte mult. Repertoriul pastoral lipsește. Un singur fragment am putut afla, dar și acela venit din Bârgău (sat vecin). Farmecul vieții de păcurar nu e cântat în cuvinte, ci numai în trișca nelipsită dela cureaua păcurarului.

Aceste considerațiuni făcute asupra muzicii din Leșn, ne îndreptățesc să credem că sătenii sunt prea învăluiți cu greutatea vieții, cu munca și cu vitele. Ei au dus și duc o viață liniștită de munte și prea puțin schimbată. Calitățile muzicale ce le au, sunt datorite înzestrării dela natură, iar gustul lor pentru muzică se naște tocmai din această monotonie a vieții.

* * *

Un muzicant național bistrițan

Dela un amator al muzicii primim următoarele informațiuni despre cunoscutul lăutar Goghi din Bistrița, răposat de curând și petrecut la mormânt de către mulți dintre aceia pe cari îi înveselise adeseori cu vioara și melodiile sale:

Carol Goghi s'a năcut în 1865 în Șintereag, jud. Someș. Părinții: Alexandru și Terezia Goghi. Școala primară evanghelică o făcu în Bistrița, fiind coleg de clasă cu I. P. S. Patriarhul României Dr. Miron Cristea.

Având talent muzical, luă lecții de vioară la șeful muzicii Reg. 63 infanterie din Bistrița, Krall. În 1884 făcu un examen teoretic-practic la profesorul de muzică Oberti dela liceul grănițeresc din Năsăud, obținând un certificat cu calificativul »foarte bun«. Apoi își formă o capelă, cântând din acel an în fiecare sezon la Sângeorz-Băi, când acestea steteau sub directoratele d-lor

Lang, Ieremia Șorobetea, Utalea, Marțian, Vlad, Șerban, Marcu și Iustin Sohorca.

La 1891, la manevrele dela Bistrița, cântă la un banchet dat în onoarea împăratului Francisc Iosif. La 1896 plecă la Berlin, unde cântă într'o cafenea de primul ordin, până în primăvara următoare.

La 1905, invitat de Miron Cristea la sfințirea Casei naționale din Sibiiu, cântă aci, și apoi a doua seară în sala teatrului de acolo, cu mare succes. La 1907, cu capela sa de 16 persoane, cântă la Brașov de asemenea cu mare succes. Atunci s'a spus acolo, că »așa muzică disciplinată n'a auzit Brașovul niciodată«.

La 1909 Goghi fu invitat de Șt. Cicio-Pop la Arad unde a cântat la un banchet dat în onoarea unui ministru român, un potpuriu românesc. La acest banchet fu prezent și fișpanul maghiar și șeful poliției locale.

În 1914 în timpul războiului, în August Goghi cântă în Ga-liția, împreună cu bătrânul basist Vorda Carol.

În 1918 Noemvrie, întrând armata română în Bistrița, la un banchet de bucurie între frați, Goghi iarăși înveseli inimile Românilor.

În 1919, pe când Prințul moștenitor Carol stătu mai mult timp în Bistrița, orchestra lui Goghi i-a cântat de multe ori, la diferite banchete, iar în 1919 pe la anul nou a cântat chiar M. S. Regelui Ferdinand.

În timp de 50 ani de activitate muzicală n'a existat nuntă sau bal, aranjat de notabilitățile românești din județul Năsăud, la care Goghi să nu fi fost chemat să desfăteze lumea cu minunata lui muzică.

La vârsta de 70 ani impliniți în August 1935, bătrânul Goghi era perfect sănătos și cu suflet tiner, fiindcă — spunea el — a dus întotdeauna o viață cumpătată.

În anul curent 1936 fiind cu capela sa angajat la băile dela Malnaș pentru sezonul acesta, l-a surprins nemiloasa moarte la 2 August. Goghi a fost înmormântat la 5 August în orașul său natal Bistrița (în cimitirul reformat), petrecut la mormânt de un mare număr de intelectuali.

Goghi a fost nu numai un excelent muzicant, ci și un bun compozitor, poseda o mulțime de lucrări, pe cari doria foarte mult să le dea la lumină. Unde se vor fi găsind acele și cine ar fi chemat să i le publice? Cele mai multe erau compoziții românești. Goghi a fost și un mare cântăreț al doinelor și cântecelor vechi bătrânești românești. Punctuos în îndeplinirea datoriei, om de caracter ferm, corect în toate acțiunile sale, deplângem moartea lui Goghi și-i zicem: Odihnește în pace, tu cel ce ne-ai fermecat cu cântecele tale minunate, pe tineri și bătrâni, timp de peste o jumătate de veac.

Muzeul năsăudean

Donațiuni:

1. Dela *Prefectura județului Năsăud*: 2 portrete ale foștilor prefecți Bethlen Pál și Lazar. Un pistol vechiu. O nisiperniță.
  2. Dela dl *Dr. Emil Precup*, directorul liceului din Gherla, 1 ex. revista »Scânteia« pe anul 1935.
  3. Dela *Comisia monumentelor istorice* din București, Buletinul ei Nr. 82—1934 și 83—1935.
  4. Dela dl *Aurel Ianu*, prof. Năsăud, un călindar și un acatist vechi.
  5. Dela dl *I. E. Naghiu*, student, 2 broșuri (Omul și mașina).
  6. Dela elevul *Alex. Antoni*, cl. VII lic. Năsăud, 5 cărți.
  7. Dela elevul *Alex. Mariș*, cl. VII lic. Năsăud, 11 broșuri.
  8. Dela dl *Ion Șerban*, prefect pens., o broșură: Colonelul David Baron Urs de Margine de col. Fr. Rieger, trad. în românește. Apoi 5 caiete cu piese muzicale și 2 piese versuri cu muzică pentru voce și pian; toate compoziții ale fiului D-sale Ionel Șerban, profesor de muzică în Cluj.
  9. Dela dl *C. Petran*, profesor univers. Cluj, o broșură.
  10. Dela dl *Ing. I. T. Echim*, trei icoane pictate pe striclă.
-

IULIU MOISIL

FIGURI GRĂNIȚEREȘTI NĂSAUDENE

*Noi liberi pe voi v'am făcut,
Iar Tatăl din cer să vă aibă
De-apururi sub sfântul său scut!*

George Coșbuc

Tineretului grănițeresc năsăudean
pentru a-și cunoaște frumosul trecut,
marii lui strămoși și luptele ce au purtat
și a-le urma faptele

I U L I U M O I S I L

Scrise în **NĂSAUD**
Capitala grănițerismului năsăudean
1 9 3 6

Vasile Nașcu

1816—1867

Characterul este forța cea mai mare în lumea morală. În cele mai nobile personificațiuni ale sale, el ne dă, în natura omenească, pilde în acele forme ce au mai multă demnitate și ne arată pe om în cea mai bună a sa înfățișare.

Smiles (Characterul)

┌ Acest adevăr îl găsim adeseori și la oamenii din situații sociale mai puțin înalte, dacă sunt pătrunși de dragoste sinceră pentru neamul lor și vor să-l ridice cât mai sus, asigurându-i existența prin stări materiale și morale mai bune și luptând pentru drepturile lui, ca să nu fie atinse sau cutropite de dușmani.

Un astfel de caracter a fost »dascălul« Vasile Naşcu, dela şcoalele din Năsăud, care prin dârzul său caracter, dimpreună cu alţi câţiva distinşi bărbaţi — caractere de fier — au luptat pentru recăştigarea şi recunoaşterea întreagă a străvechilor drepturi şi averi ale grăniţerilor năsăudeni.

Vasile Naşcu s'a născut în comuna Feldru dintr'o familie de grăniţeri ţărani şi militari, care au luat parte în războaiele Austriei cu duşmanii ei. El a învăţat în şcoala naţională românească din satul lui, apoi la şcoala normală (primară superioară) din Năsăud, care pe atunci era militară. Dascăli i-au fost *Nestor Istrate* şi *Ioan Marian*. După terminarea acestei şcoli s'a retras acasă, la 1831, iar la 1833 fu înrolat ca militar în Regimentul al II-lea grăniţeresc. După un serviciu de cinci ani avansă căprar (avansările se făceau greu pe acele timpuri pentru Români). În anii 1837 şi 1838 urmă cursurile pedagogice, înfiinţate de Marian în Năsăud, terminându-le în 1838. Apoi închiind un contract de învăţător cu comuna sa natală — Feldru — pe timp de doi ani (1839—40), prelungit apoi pe timp nedeterminat şi cu leafă mai mare. Ca învăţător a adus şcoala sa la o stare înfloritoare, era adevărat părinte al şcolarilor, binefăcător şi prietin al poporului şi aprig apărător al chestiunilor de proprietate al comunei sale, ca şi mai târziu al întregului district militar grăniţeresc.

Avea mare plăcere pentru pomicultură, infiltrată de dascălul său Ioan Marian şi în orele libere se găsea mereu în grădina de pomi, unde învăţa şi deprindea şi pe şcolarii lui la semănarea creşterea şi altoirea pomilor. Fiecare şcolar îşi avea stratul său, de care trebuia să îngrijească mereu. Din pomişorii cultivaţi da apoi celor mai harnici să-i planteze în grădinile părinţilor lor.

În 1845 se căsătorii cu Maria Gavril Găină şi rămase învăţător tot în satul lui până în anul 1848.

Directorul *Moise Panga*, dela şcoalele din Năsăud, în urma inspecţiilor făcute şi a rezultatelor examenelor de vară, din comunele de pe teritoriul Regimentului, înaintând un raport către comandantul Regimentului, spune, că Naşcu este un distins dascăl şi foarte devotat tagmei dăscăleşti, în urma căruia Comandantul — colonelul Iovici — îl puse pe tabloul de laudă, trimis tuturor compăniilor din satele grăniţereşti, spre luare aminte.

La marea adunare grănițerească ținută în Năsăud, la 10 Iulie 1848, — după cea dela Blaj dela 3/15 Mia, — în care grănițerii au hotărît să-și arate păsurile și dorințele către Impăratul, precum și la a doua mare adunare, dela 13/14 Septembrie 1848, în care grănițerii protestară în contra Uniunii Ardealului cu Țara Ungurească, cerând cea mai strânsă alipire la Casa Impărătească, și ca batalionul I grănițeresc, dus în afară de graniță, să se întrebuințeze numai pentru menținerea în întregime a monarhiei austriace și de loc pentru Ungaria — Vasile Nașcu a fost de față.

Cererile adunărilor formulate în două petiții au fost trimise Impăratului printr'o deputațiune compusă din *Florian Porcius*, învățător în Rocna, *Vasile Nașcu*, învățător și sergentul *Gavrilă Pop*, aceștia, amândoi din Feldru. Petițiile după multe peripeții, au fos predate în fine Impăratului, care se găsia atunci, refugiindu-se din Viena, în orașul Olmütz, -- dar rezultatul fu nul.¹⁾

*

În revoluția din 1848—49 Nașcu a făcut serviciul unui ofițer de proviantură, la regimentul de graniță.

După revoluție, în Martie 1850, fu numit învățător la școala normală din Năsăud (cu salariu de 180 florini m. conv., 6 stânjini de lemne și locuință). Această numire era în adevăr o înaintare.

În anul 1851 desființându-se Regimentul de graniță li s'a recunoscut grănițerilor de către Impăratul, prin autograful dela 24 Ianuarie 1851, ca avere indiscutabilă *fondul de montur și fondul de provențe*, create în timpul graniței militare, lăsând la libera voie a grănițerilor să dispună de ele ca ale lor. Vicarul *Macedon Pop* s'a sfătuit atunci cu Vasile Nașcu, cu locotenentul *Petre Tanco* și cu directorul *Moise Panga*, hotărând ca aceste fonduri să fie destinate pentru scopuri școlare²⁾. Apoi convocând o mare adunare grănițerească, la 13 Martie 1851, după mai multe discuții, cari unele comune cereau să se împartă fondurile între ele, cece ar fi fost o mare greșală, în urmă s'a făcut o învoială și s'a iscălit o declarație de următorul cuprins: a) a ținea munții în folosință întocmai cum au fost împărțiți celor 44 comune și cum i-au fo-

¹⁾ »Activitatea Vicarilor Năsăudului« de *Macedon Pop*, p. 59 și »Vasile Nașcu« — Viața și faptele lui, de *Dr. Nestor Șimon*, Năsăud 1911 p. 18.

²⁾ *Macedon Pop* Activ. vicarilor, p. 68—69.

losit grănițerii în timpul militarizării, ear munții neimpărțiți și dați în arândă, respective arânzile după aceștia, să se verse în fondul școlar general al comunelor, *b*) a păstra fondul școlar, înființat încă de vicarul Marian (vezi la acesta), neatins și a-l spori, *c*) a susține fondul de montur, ear interesele a le întrebuința pentru scopuri culturale a celor 44 comune grănițerești.¹⁾

În urma acestei *învoiri* s'a ales un comitet — *primul comitet al fondurilor grănițerești* — în cap cu vicarul *Macedon*, ca președinte, *Vasile Nașcu* ca notar (secretar) și alți 6 membrii, între cari și Locotenentul *Petre Tanco*, — »cărora trebuia să li se predea casele și socotelile în regulă«, de cătră autoritățile militare grănițerești, ale căror funcționare înceta. Munca ce o făceau acești membrii avea să fie grătuită și chiar materialul de scris, expediția corespondenței ș. a. se acoperea din buzunarul acestora.

Dar predarea încă nu s'a făcut. Cu trecerea administrației militare, la 1 Aprilie 1851, la cea civilă (*a statului*) încep însă earăși șicanele contra Românilor grănițeri. Funcționarii fiscali, de obicei de neam străin, persecuta mai ales pe învățători, neplătindu-le lefurile la timp, cu toate că se plăteau din banii grănițerilor, ș. a., astfel că școlile încep a decădea. supărările creșteau, ca și nemulțumirile.

Dar erarul fiscal, condus de dușmanii seculari ai Românilor, pornește acuma cu pretențiuni draconice chiar și în contra averilor grănițerești *recunoscute de Impăratul*. Erarul cerea: *a*) a i se preda ca avere a erarului restul fondului de provente, drepturile regale de cârciumărit din toate comunele; fondul de montur cu toate izvoarele sale de venite; toate clădirile și apartinențele acestora, etc. (adică tocmai cecece avea să ridice populația grănițerească prin școale la cultură românească). *b*) A se separa terenele foaste alodiale¹⁾ înainte de militarizare de cele foaste comunale și numai aceste să rămână comunelor; ear toate celelalte, deși au stat în posesiunea comunelor, respective au fost recunoscute și tratate de proprietate, să se predea definitiv erariului financiar. *c*)¹⁾ Până la înfăptuirea acestei separări să i-se predea erarului, spre admi-

¹⁾ *Dr. N. Șimon* Viața I. V. Nașcu, Năsăud 1911, p. 36.

¹⁾ *Alodiu* = o moșie liberă, în contrast cu moșia împovărată cu oarecare servitute.

nistrare, toți muniții, pădurile și pășunile comunale, deodată cu venitele acestora, precum și toate fondurile școlare comunale.

Toate aceste cereri însemna sărăcirea totală a Românilor grănițeri și reducerea lor la sapă de lemn, — și aceasta după marile servicii făcute de ei pentru tron și patrie — însemna în fine nu numai încălcarea tuturor drepturilor lor străvechi, ci deadreptul jefuirea și despoierea grănițerilor. Aceasta era de altfel metoda tuturor dușmanilor neamului românesc: sărăcirea.

Guvernamentul militar și civil a cedat, în parte, acestei pretențiuni: *fondul de provente și montur*, respingând punctul c).

De aici încep grelele lupte de mulți ani de zile în contra erariului fiscal, în timp ce grănițerii aveau neînchipuit de multe alte necazuri, de pe urma revoluției din 1848—49, ear intelectualii români câți fuseseră altădată aici, fie civili, fie militari, erau acuma împrăștiati prin țară.

Toate greutățile trebuia să le poarte vicarul *Macedon*, cu *Nașcu* și cu *Tanco*, cari mai erau urmăriți, de cătră dușmanii noștri, — ca niște criminali și hoți.

Pentru a se apăra în contra tuturor acestor netrebnicii, cei trei conducători grănițeri trebuia să-și procure fel de fel de acte și documente din arhivele țerii, ale comandai militare, a cancelariei aulice, din diferite ministere... căci arhivele regimentului fuseseră arse și nimicite de Unguri în revoluție. Trebuia mulți bani pentru cercetările acestor arhive, pentru copierea și scoaterea documentelor. Aveau nevoie de jurisconsulți și grănițerii n'aveau atunci nici unul din ai lor. Singur fostul jurisconsult al regimentului și prietin al grănițerilor, căpitanul-auditor *Iosif Schottl*, neamț austriac de origine, și om de omenie, le-a dat povețe, sfaturi și ajutor la nenumeratele petiții, plangeri, memorii, proteste etc.

Luptele aceste au durat chiar mai mult de un deceniu, conducătorii grănițerilor muncind fără a avea nici un ban de undeva, fără remunerațiuni, cu tot felul de sacrificii¹⁾. în tot timpul absolutismului austriac, când în foasta granița se întrodusesese o adevărată stare de asediu, spionajul fiind în floare și când orice încercare de apărare a conducătorilor se privea ca renitență, ca conspirație sau răscoală. Vicarului *Macedon*, lui *Nașcu* și *Locot. Tanco* li se

¹⁾ V. *Nașcu* v. ș. f. p. 66.

făcură perchisiții domiciliare, sub cuvânt că se caută diferite corespondențe și acte revoluționare... în adevăr pentru a pune mâna pe un protest al grănițerilor, făcut de Vasile Nașcu la 10 Decembrie 1851, în numele lor, și anume în contra înființării unui oficiu forestier de stat — punând pădurile grănițerești sub sechestrul politic — ca și când pădurile recunoscute și asigurate prin mai multe patente ale Impărătesei Maria Terezia și în urmă de Impăratul Francisc Iosif, ar fi ale statului, iar acuma grănițerii se vedeau degradați la iobagi fiscușești. Totul în acest protest, se baza pe documente istorice nerăsturnabile și se cerea apoi să se trimită o comisie de anchetă, imparțială. Totuși pădurile au fost puse sub sechestrul, umplute cu vigili și supravigili de păduri străini, cari au început a face o mulțime de denunțuri tendențioase de prevaricațiuni și s'a continuat într'o adevărată investigațiune, care a durat până în anul 1856 și persecuțiuni de tot felul în contra intelectualilor români conducători ai grănițerilor.¹⁾

Dar nu numai dușmanii seculari i-au făcut multe neazuri și supărări lui Nașcu, ci și »unii de ai noștri« l'au amărât, prin lipsa lor de înțelegere românească.

În adunarea grănițerească dela 3 Decembrie 1852, Nașcu fu ales de *director al fondurilor* grănițerești precum și de reprezentantul și împuternicitul lor în toate chestiunile relative la »Munții revindicați«. (Plenipotența fu semnată de 145 reprezentanți ai grănițerilor.)

La toate cererile, pe cari comitetul sau comisia fondurilor grănițerești, relative la predarea fondurilor, la banii pentru stipendii (burse) a le distribui tinerilor grănițeri sau la alte felurite chestiuni, fiscul nu răspundea sau pur și simplu le respingea. Dar când în Iulie 1854 statul făcu un împrumut în interiorul țerii, fiscul ceru iute și degrabă aprobarea comisiei grănițerilor a semna suma de 20.000 florini, — după ce apoi ear, cu permanentă perfidie — a întors dosul, când s'au cerut din nou sumele necesare pentru stipendiile votate, de comisia fondurilor, tinerilor studenți grănițeri, fiscul motivând, de astă dată, că toți banii și dobânzile dela acest fond s'au înscris la împrumut și nu se pot da pentru stipendii.

Firește că comisiunea fondurilor a protestat la Locotenența

¹⁾ A se citi pe larg în Dr. N. Șimon Viața și fapt. I. V. Nașcu p. 53—58.

Ardealului din Sibiiu, cerând din nou a i-se preda socotelele aceluï fond și oficiolatul politic să nu dispună volnicește de banii noștri și declară că se vor plânge în această chestiune atât la Ministerul de Culte și Instrucțiune publică, cât și la Maiestatea Sa Impăratul.

Locotenența Ardealului însă nu răspunde. Astfel conflictul s'a produs și Nașcu spunea cuiva, că »orice va fi, nu dăm pace!«

În 1856 Nașcu redigia — din însărcinarea comisiei fondurilor — un memoriu către Impăratul în chestiunea averilor recunoscute încă din 1851, cerându-se ridicarea sechestrului acesta samavolnic și contrar dispozițiunilor împărătești și încetarea tuturor șicanelor.

Memoriul¹⁾ a fost luat de vicarul Macedon Pop, care era acuma și secretar al Episcopiei de Gherla, și-l predede Impăratului la Viena, într'o audiență din Iunie 1856. Resoluția însă nu s'a avut decât în anul 1861.

Dușmani pretutindeni

Prin anii 1852—56 la pretura și la perceptoratul din Năsăud erau 13 funcționari, toți străini afară de unul (Ion Pop) român, cancelist. Pretor era *Aloys Kanczusky*, mare dușman al Românilor grănițeri, care de repețite ori a propus autorităților superioare desființarea comitetului fondului grănițesc.

Acest pretor aflând (din cauză că unul de ai noștri n'a înțeles să tacă), că s'a trimis memoriul la împăratul, a făcut o perchiziție domiciliară la Nașcu, confiscându-i conceptul aceluï memoriu și apoi urmă o cercetare (investigație), care dură vr'o două luni, din cauză, că numitul aștepta se vadă ce răspuns va da Impăratul și aflând despre soarta memoriului a început o adevărată anchetă contra lui Nașcu și Panga. Acest Kanczusky era de altfel un om imoral, și pentru multele sale fapte, chiar guvernul absolutistic l-a demisionat din oficiul lui²⁾.

¹⁾ Macedon Pop Activitatea Vicarilor p. 81.

²⁾ Într'o scrisoare dela 17 Aprilie 1856, Nașcu comunică lui Grigore Moisil toate necazurile ce-i face administrația, precum și despre perchiziția ce i s'a făcut acasă de oficiul cercual (pretura), confiscându conceptul memorandumului către Impăratul. Dar totuși »dușmanii« au frică de ce va hotări Impăratul. (Scrisoarea este în colecția »Moisil«). A se vedea și la Macedon Pop Activitatea vicarilor p. 87.

Un alt dușman al grănițerilor era receptorul *Anton Wino-growski*, care s'a exprimat odată în fața mai multor ofițeri pensionari ș. a.: »*In mijloc să spânzure pe vicarul foraneu Macedon Pop, de-a dreapta pe directorul Panga, de-a stânga pe învățătorul Nașcu și în față cu dânsii pe locotenentul pensionar c. r. Grigore Mihailaș.*1)

Deci disprețul și dușmănia ce era în atmosfera monarhiei austro-ungare contra Românilor, a reapărut earăși după disolvarea regimentului de graniță și indivizii de neam străin îndrăzneau să-și permită calomniarea și batjocura celor mai buni bărbați ai neamului nostru.

Dar în Octombrie 1856 apăru și un inspector școlar — consilierul de școale c. r. *Dr. Fesstl* — din Sibiiu în cercetare la Năsăud, urnit, se vede, tot de numitul pretor. *In raportul-acuză a lui Fesstl* contra învățătorilor români Nașcu și Panga, zice: »că învățătorii *fără supraveghiare*, lăsați în seama lor, abuzau de situațiunea lor, *se erijau ca reprezentanți ai poporului român* scurtat — după cum pretind ei — în drepturile sale asupra proprietății naționale (fondul de montur), *intrigau contra personalului preturei*«. »Mai ales învățătorii M. Panga și V. Nașcu se zice, că s'au ocupat în această direcție de condamnabilă meserie de agitare a poporului, deoarece ambii, sub pretextul de *a petiționa pentru revindicarea fondului de montur, convocară pe representații comunale*... și nu numai făcură acolo *iridentism daco-român*, ci urmăriră și acțiunile oficiale ale șefului Districtului... *revăzură procesele verbale comunale* cu reaua intențiune de a găsi în ele motive pentru plângeri contra preturei«. »Dintr'o astfel de adunare eși și pâra, redactată de V. Nașcu, contra șefului preturii, înmănată Alteței Sale principelui (Schwarzenberg, guvernatorul de atunci al Ardealului). (Aici Fesstl voia să-l monteze pe Schwarzenberg contra celor doi învățători.) Apoi: »sufletul... acestei agitațiuni este învățătorul V. Nașcu... *plin de idei daco-romane*... contra căreia s'a făcut cercetare disciplinară...«, în fine consilierul »i-și permite cu tot respectul a propune ca Inaltul c. r. Presidiu al locotenenței (guvernatorul) să *suspende ab officio et salaris* pe învățătorii Panga și Nașcu și a dispune să li se facă cercetare disciplinară«.2)

1) Vas. Nașcu de Dr. Șimon, p. 120.

2) V. Nașcu de Dr. Șimon, p. 124—127.

Acest *raport-acuză* fu înaintat guvernului la Sibiu în 23 Octombrie 1856 (sub Nr. 10454). Rezultatul cercetărilor, în urma denunțului nemernicului pretor Kanczuský și acusei lui Fesstl, a fost, că guvernul a declarat pe cei doi învățători de nevinovați, învinuirile fiind false. (Conform rescriptului Guvern. Sibiu, Nr. 12387) — 8 Iulie 1857.

De altfel chiar Principele Schwarzenberg veni în persoană la Năsăud, făcu o mică anchetă în această chestiune și-i făcu aspre muștrări lui Kanczuský, care apoi fu silit să demisioneze la finele lui Iunie 1857 și expedit în afară de granița năsăudeană, aducându-se în locul lui unul *Wratitsch*.

M. Panga ceru atunci mutarea la Orlat și astfel Nașcu pierdu în acesta un mare sprijinitor și prietin, dar stând mai departe în corespondență prietenească.

În locul lui Panga fu trimis ca învățător și director un neamț, L. Rummel, alt dușman al Românilor.

În timpul cercetărilor cei doi învățători fiind suspendați din funcțiuni au avut mult de suferit și materialicește.

Se vede că în timpul absolutismului austriac funcționarii dela pretură își permiteau a se amesteca și în afacerile școlare, căci îndrăzneala lor era peste măsură de mare. Dar cauza erau alții, în dosul lor, cari nu voiau ca românii să se ridice, ear pe averile lor nizuiau să pună ei mâna.

*

Sășii bistrițeni (magistratul lor) în totdeauna, din timpuri vechi, de când au fost colonizați aci în acest ținut, au încercat, fie cu forța, fie cu viclenia, să facă pe Românii din Valea Rocnei (adică a Someșului), iobagi și să le ia munții și dreptul regalelor. Sășii s'au folosit foarte adeseori de absența grănițerilor bărbați, trimiși în războaie, care durau cu anii, în afară de patria lor și atunci Sășii strămutau movilele, ce fixau grănițele între hotarele comunelor săsești și românești. De aici certe, bătaii sângeroase, plângeri și procese, cari au durat cu sutele de ani.

Mai amintim un alt dușman neîmpăcat al Românilor grănițeri, care a fost *maiorul Betzman*, care în 1836 a amenințat pe un primar, Gavrilă Găină din Feldru — care la 1845 deveni socrul lui V. Nașcu, — cu pedeapsa de 40 băte zicând: »Pe fiecare

movilă de graniță ar trebui spânzurat un român, pentrucă ei și așa nu-s buni de nimic«.1)

*

Chestiunile grănițerești au rămas în aceeași stare încă mult timp, căci autoritățile statului nu dădeau nici un răspuns la toate cererile grănițerilor.

Numai după numirea ca vicar a lui Grigore Moisil, în 1859, și ales ca președinte al fondurilor grănițerești, se începu o nouă mișcare mai energică pentru limpezirea tuturor chestiunilor grănițerești.

În urma adunării grănițerești dela 2 August 1860, în care s'a expus cu deamănuntul toată situația grănițerilor, piedecile tendințioase ale guvernului și a fiscoi, etc. s'a hotărât din nou a se trimite o deputațiune la Împăratul, compusă din *Vasile Nașcu*, căpitanii *George Lica* și *Ioan Purceilă* și *Ioachim Mureșianu*, care a predat Împăratului o petiție a grănițerilor, foarte temeinic argumentată, în audiența dela 10 Decemvrie 1860.2)

Tot atunci, conform hotărârii comisiunei fondurilor, deputațiunea a mai înaintat, în afară de Împăratului, și alte petițiuni și anume:

1) Ministrului de stat și celui de război cerând permisiune a se căuta în arhivele din Viena documentele relative la istoria regimentului de graniță, la înființarea fondului de provente, la plutăritul pe Someș, ș. a.

2) Cătră ministeriul de războiu pentru renovarea institutului (școalei) militar, ars de Unguri în 1849, și acuma fiind în ruină.

3) În chestia preparandiei (școalei de învățători) din Năsăud, care se susținea acuma de stat, însă cu bani din fondul de montur (stipendii), fără a se fi avut consimțământul comisiunei fondurilor grănițerești, deci fără nici un drept.

Pentru a urmări soluțiunea tuturor chestiunilor mai sus amintite, delegația a rămas câțva timp în Viena, apoi înapoiindu-se la Năsăud, rămase numai V. Nașcu, ca delegat permanent, mult timp, între 1860—1865 la Viena, exerciind o foarte rodnică activitate, dupăcum reese din bogata corespondență cu Vicarul Moisil, care

1) Vasile Nașcu de Dr. Simon, p. 10.

2) A se vedea mai amănunțit la biografia lui Grigore Moisil.

se păstrează cu toată pietatea și pe baza căreia s'a scris și *Viața și faptele lui Vasile Nașcu* de Dr. N. Șimon, pe care am folosit-o și noi în cea mai mare parte în această biografie.

*

În scrisoarea lui Nașcu, din ajunul de Crăciun anul 1860, comunică Vicarului Moșil că: Petiția către împăratul a fost dată Consilierului Conrad (sas de neam), referent în Ministerul finanțelor, pentru studiu și referat. Cu acesta au avut Nașcu, Joachim și Lica multe consultațiuni și discuții, din cari reeșia earăși dușmănie contra grănițerilor, până când Conrad începu a se ascunde, în special de Nașcu, în speranță că îi va vedea plecați din Viena. Conrad le spunea că studiul chestiunilor s'ar putea termina în 14—20 zile. Apoi la discuțiile asupra pădurilor din Valea Rocnei, cari au fost de veacuri ale liberilor locuitori români, erarul nu are nici un drept de a-și rezerva ceva din ce este a comunelor grănițerești. Conrad sucea însă lucrurile în toate felurile numai să nu dea nimic grănițerilor. (V. Nașcu de Dr. Șimon p. 221, 231, 233, 236.)

Comunicând aceste manopere, tertipuri și viclenii în scrisoarea dela 31 Decembrie 1866, Vicarului, zice: »că nu voim a-i da răgaz nici decum și pe Joia viitoare ear vom cere audiență la Impăratul«.

Abia la 5 Ianuarie 1861 Nașcu și Lica îl găsiră pe Conrad în biroul său și în discuțiile avute cu el le spunea, că munții grănițerești dinspre Marmația și cei revindicați dinspre Bucovina (dosul Stănișoarei) încearcă să-i ia pe seama erarului, iar pădurile Bârgăoanilor și a celor de după Târgul Bistriții nici decât nu pot rămânea comunelor, cari au fost iobage.

Ce privește fondul de montur, Conrad raționa, că conform dorințelor foștilor grănițeri să se scoată din administrația financiară și să se dea la organele politice, spre a le întrebuința, conform destinațiunei, în favoarea comunelor. (V. Nașcu p. 235.) La aceste »noi observarăm că pe vecinii noștri (Sași), cari locuiesc pe fundul regiu nu-i băntăluște nime, nici la păduri, nici la drepturile regale, pe noi pentrucă am servit patriei atâta timp, cu toate ale noastre, — acum să le împărțim? (V. Nașcu p. 237—8.) Ce dreptate, ce îndestulare și liniște poate să dureze... Noi i-am spus, că am rugat pe Maiestatea Sa de un act de grație și la învoieli de

acelea nu poate fi vorba, scurtarea comunelor grănițere în dreptul proprietăților lor e un lucru nedrept și aducându-le pe tapet în dietă, vor avea cu o materie mai mult a critica guvernul în anii trecuți«. În urmă a spus Conrad, că în ce privește fondul de montur se învoește a da rezoluția conform cererii adunării dela 2 August, scoțându-se din administrația financiară, dându-l comunelor, în favoarea lor. În ziua de 8 Ianuarie 1861 merșeră din nou la Conrad, care se ascunsese, l'au pândit două ciasuri și la ora 1 l'au prins și au discutat fiind de față și Lica și Ioachim timp de *cinci* ore și numai în noapte l'au lăsat. Au urmat discuții foarte vii, chiar violente și în urmă Nașcu îi spuse pe șleau despre toate apucăturile și torturile Sașilor până la militarizare și fără cruțare Nașcu îl acuză pe Conrad, că el este cauzatorul tuturor nedreptăților câte le-au suferit foștii grănițeri până aici, îi aruncă în față că dânsul este vinovatul la toate precum și la oprirea intereselor și a punerii în curent a stipendiilor. Nașcu nu se mai prezintă acuma ca rugător, ci ca acuzator direct. Ii pune un ultimatum de 8 zile, în care să termine tot, căci din contră va face arătare contra lui la ministru și la Maiestate. Despre toate aceste Nașcu raportează Vicarului Moisil și comisiunii fondurilor cu scrisoarea dela 9 Ianuarie 1861, care este foarte interesantă și amănunțită. (V. Nașcu de Dr. Șimon, p. 244—252.)

Într'o scrisoare dela 14 Martie 1861 Nașcu comunică lui Ioachim, care se afla atunci la Pesta, că: »Conrad a rezolvat în parte, în mod favoritor chestiunea dreptului de proprietate la păduri și munți, precum și chestiunea regalelor, afară de munții revindicați, cari — după părerea lui Conrad — aveau să treacă în proprietatea erarului« (V. N. p. 296). Cu fondurile de montur și a școalelor comunale nu e nici o îndoială (V. N. p. 299).

Din altă scrisoare a lui Nașcu, dela 24 Martie 1861 urmează, că Conrad nu voește să considere ca ale grănițerilor edificii, casele-cartirele și grădinile din Năsăud, destinate pentru școli și cari s'au ridicat ¹ din fondul proventelor, la cari au contribuit și comunele grănițerești din Regimentul al II-lea prin comerțul de plute pe Someș și taxe de școală, cu suma de 521.088 florini... apoi comunele dând gratuit materiale de construcție, transportul acestora și lucrul de mână. În afară de acestea și alte deslușiri

documentate, Naşcu combate toate apucăturile referentului Conrad şi în fine roagă pe subsecretarul de stat *Kalchberg* să-i impună lui Conrad rezolvirea fără amânare a chestiunilor grăniţereşti sau să dea aceste lucrări unui alt referent, om de încredere. *Kalchberg* îi şi dete lui Conrad un termen scurt, acesta înaintând în timp de trei zile propunerile sale, însă cu rezerve în privinţa edificiilor şi grădinilor amintite, dar de dânsul numite *erariale*. Naşcu reuşi în urmă să ia chestia grăniţerilor din mâinile lui Conrad, care s'a dat unui alt »*bun prietin*« al Românilor, lui Fr. Kemény. Naşcu se prezintă numai decât la acesta, intervenind pentru o soluţie grabnică, deoarece aşteaptă aici de o jumătate de an, cu cheltuieli mari şi cu neliniştea grăniţerilor. Kemény îi răspunde că are alte chestiuni mai importante şi nu poate »un lucru ca acesta să-l arunce din mâna sa«. (V. Naşcu de Dr. Şimon, p. 312—13.)

*

Fiindcă grăniţerii cerură, în Martie 1861, Impăratului să le aprobe înfiinţarea — în locul vechiului district militar (regiment) — un district politic românesc al Năsăudului, Naşcu primi însărcinarea să urmărească şi această chestiune cu toată energia.

Saşii bistriţeni aflând de această cerere lucrau pe capete ca fostul district grăniţeresc să se încorporeze acuma la Bistriţa. («Arh. Som.» Nr. 9 p. 48.) Dar duşmanii cei mari erau fireşte Ungurii şi în special baronul Fr. Kemény, preşedintele Curţii aulice a Transilvaniei din Viena, căruia Impăratul îi dete şi această petiţie a grăniţerilor pentru a referi. În referatul său, Nr. 15 dela 10 Ianuarie 1861, baronul este fireşte contra înfiinţării districtului românesc. Vechiul baron feudal spune: »să se restituie iarăşi starea de mainainte de 1848, vechile comitate, scaunele săseşti, cetăţile şi opidele (târgurile) libere şi comiţii supremi în comitate, căpitaniii supremi în districtele ungureşti, judecătorii supreme regeşti în scaunele secuieşti, comitele naţiunii săseşti... etc. toţi denumiţi şi aşezaţi în activitatea de mai'nainte«. (V. Naşcu, p. 301.)

»Piedeci Ide reintroducerea modului de guvernare (de mai nainte I. M.) nu se poate să fie... temeri, îndoeli aparente s'ar putea naşte din disolvarea graniţelor militare cu privire la părţile de teritor ale regimentelor de Secui şi Români, însă nici aici n'ar fi la mijloc nici cea mai mică piedecă...« (V. Naşcu, p. 302.)

În ce privește Regimentul I și II-lea de graniță românești, Kemény spune că: »dupăce aceste ținuturi militarizate au fost separate de corpul jurisdicțiunilor, în a căror margini se ținneau și dupăce scopul, pentru care s'a întâmplat aceasta a încetat, ar trebui deci, ca starea lucrurilor fiind schimbată, să aibă ca urmare naturală, ca aceste teritoare să fie iarăși încorporate la acele jurisdicțiuni, din care au fost separate«. (V. Nașcu, p. 303.)

»Considerând că această chestiune ar fi să se rezolve în o dietă a țerii (unde firește Ungurii să dicteze I. M.) nu îndrăznesc a sfătui o încorporare momentană a teritoriilor respective, ci cred de a-mi exprima cea mai supusă a mea părere, că pentru înlăturarea oricărei amânări... teritoriul Regimentului al II-lea de graniță să rămână la Districtul săsesc al Bistriței, la care aparține în prezent... până la proxima dietă a țerii...«

»Cu privire la această întrebare nu pot lăsa neamintită o rugare înmanuată mie de 4 indivizi (feudalul conte numește indivizi pe reprezentanții grănițerilor), precum ziceau ei în numele populațiunii de acolo, în care se roagă, ca teritoriul regimentului al II-lea, să se lase ca o jurisdicțiune de sine stătătoare, din motivul că acest teritoriu ce aparținea odinioară numai grănițerilor, este locuit numai de Români și nu conține altă posesiune străină; însă eu nu ași putea recomanda Maiestății Voastre această rugare, *parte* pentru aceea *nu*, fiindcă această chestiune aparține la debaterile dietei țerii, pe calea aceasta ar reclama sancțiunea Maiestății Voastre, pe care nu mi-e iertat să cutez, ca să mi-o însușesc; *parte* pentru aceea *nu*, fiindcă un teritoriu cam cu 40 comune și 30.000 suflete este cu mult mai mic, decât ca să poată forma o jurisdicțiune proprie, ci ar putea forma cel mult un cerc al unei alte jurisdicțiuni; *parte* pentru aceea *nu*, fiindcă eu nu țin cu scop ca un popor constător numai din români, deprinși cu armele, chiar la grănițele Moldovei, unde comunicația cu Principatele dunărene chiar astăzi e așa de vie, să ocupe o poziție independentă, sub conducerea și supravegherea diregătorilor proprii naționali, căci dacă această împrejurare în prezent nu pare să fie periculoasă, totuși rămâne învălit în întunecimea viitorului, ca mai târziu să poată fi sau să poată deveni un pericol, de aceea nu mă încumăt a lua asupra-mi rezponzabilitatea împreună cu o asemenea propunere...« (V. Nașcu, p. 303—304).

Referatul lui Kemény este un model de intoleranță ungu-rească, de perfidie proprie aristocrației maghiare și de intenție în menținerea Românilor tot în iobăgia feudală dinainte de anul 1848¹⁾.

La un astfel de referat se credea, că împăratul va aproba propunerea încredințatului său baron, președinte al Curții aulice, — dar M. S. văzând și părerea consilierului de Curte *Vasile Pop*, român de neam, relativ la această chestiune, aprobă înființarea *Districtului autonom românesc al Năsăudului* (cu decretul dela 24 Martie 1861), organizat analog cu cel al Făgărașului. La crearea Districtului nostru însă a contribuit în cea mai mare măsură *Arhiducele Rainer* care iubia și proteja pe Români. (Arh. Som. Nr. 9 pag. 49.)

*

După cum am amintit V. Nașcu a fost în audiență la împăratul, a insistat pe lângă Arhiducele Rainer, Primministru atunci, care cunoștea și înțelegea durerile foștilor grănițeri din informațiunile lui Nașcu, care îl puse în cunoștință și pe Ministrul de stat Schmerling. Toți informând apoi, la rândul lor, detaliat pe împăratul despre adevărata situație a grănițerilor și a intențiilor lui Kemény, a aprobat înființarea Districtului.

Oricum Nașcu a luptat foarte energic ca să sfarime toate intrigile, țesute în ascuns și înlăturând în fine toate piedecile.

¹⁾ În anul 1861, după ce absolutismul austriac încetă și grofii unguri iarăși se așezară în vechile lor locuri, baronul *Francisc Kemény* și guvernatorul Ardealului *Emeric Miko*, nu mai tolerară nici un ziar românesc, nici săsesc, (politic) să apară fără cauțiune, ci le amenințau să le distrugă. Atunci era amenințată și »Gazeta Transilvaniei«, care apărea dela 1838 sub direcția lui *George Bariț* și apoi dela 1850 sub a lui *Iacob Mureșianu*, — să înceteze.

Un grup de Români din Cluj, Turda și Năsăud, în cap cu protopopul *Ioan Negruț* (Fekete) în urmă canonic și apoi *Dr. Ioan Rațiu*, *Nicolae Molnar*, *Șipotariu*, *Leontin Pop*, *Axente Sever*, iar din Năsăud *Ioan Florian*, colectară o sumă frumoasă de bani, pe care o trimise redactorului *Iacob Mureșianu*, care o și publică în *Gazeta*. *Dr. I. Rațiu* declară că scopul colectei lor era: »să facem Gazetei cauțiune în bani, pentru ca să nu apună din lipsa aceleia; să o punem totodată în stare de a-și mări formatul și în caz de necesitate a da suplimente mai multe peste an, care să se plătească din acele colecte...«

(G. Bariț în »Transilvania«. An, 1871 pag. 35—36.)

Deasemenea și numirea Căpitanului suprem (Prefectului) al Districtului, *Alexandru Bohățel*, s'a făcut conform cererii grănițerilor. (V. Nașcu, pag. 315.)

La 12 Aprilie 1861 grănițerii mulțumesc Impăratului — prin Nașcu — pentru înființarea Districtului. Nașcu fiind primit apoi în audiență de Arhiducele Rainer, căruia arătându-i din nou și cu această ocaziune starea cererii grănițerilor în privința averilor, pădurilor, etc., și rezerva referentului Conrad, Rainer l'a ascultat cu o paciență neașteptată și dete numai decât ordin adjutantului său să-i prezinte actele respective — care tocmai sosiseră la dânsul, — căci spune Rainer: »că voința Maiestății Sale este a satisface pe foștii grănițeri români, de a căror chestiune a întreat și s'a interesat și a poruncit și Ministrului de finanțe *Plener* să termine chestia aceasta astfel ca să fie mulțumiți grănițerii«. (V. Nașcu de Dr. Șimon pagina 319. Scrisoarea lui V. Nașcu dela 13/1 Aprilie 1861).

*

La 17 Aprilie 1861 Ministrul Plener înaintează (sub Nr. 73.120—959) Impăratului un raport favorabil grănițerilor, întocmai cum au cerut ei. (V. Nașcu pag. 322.) Actul acesta fiind de o deosebită însemnătate îl reproducem aici în întregime.

Raportul-propunere a Ministrului de finanțe Plener către Impăratul, în chestiunea de proprietate din ținuturile fostelor regimente românești de graniță din Ardeal

Nr. 73.120—959.

Majestate,

În petiția anexată delegații comunelor fostului al II-lea Regiment român de graniță prezintă următoarea rugare:

1. Să se stabilească drepturile lor de posesiune.
2. Să se cedeze *comunelor spre administrare imediată* fondul de montur al fostului al II-lea Regiment român de graniță, pe care (fond) comunele din ținutul acestui regiment l'au merit (destinat) pentru educarea tinerimei grănițărești în școale superioare, precum și fondul școalelor comunale.
3. Drepturile de posesiune și chestiunile teritoriale ale fostului Regiment I român de graniță să se pertracteze separat.

4. Institutul de educație militară, distrus de foc în anii revoluției 1848/49 să se clădească pentru scopuri școlare pe spesele fondului grănițeresc de provente.

Ministeriul de stat în nota dela 28 Noemvrie 1860, primită la Ministeriul de finanțe, comunică, că prințul Frideric Lichtenstein, Guvernatorul Ardealului, indică și accentuiază, că nu numai rezolvarea cauzei principale, adică a raporturilor de posesiune și a cedării la comune a așanumitelor fonduri școlare locale a fostului Regiment al II-lea român de graniță, la care Ministeriul de stat a declarat că aderează, dar și predarea imediată și necondiționată a fondurilor de montur ale ambelor regimente grănițerești românești ar fi un fericit mijloc de satisfacere pentru populația foastă grănițeră ale celor două regimente.

În general nici nu se poate admite, că guvernul — având în vedere decisiunea prea înaltă dată în favoarea comunelor foaste grănițere la 22 Ianuarie 1851 — nu ar ceda la aceste comune fondurile actuale de montur, ce li se cuvin ca proprietate, chiar și dacă ele ar fi compuse din venitele munților revindicați.

Fondul de montur al I-lui Regiment român de graniță, care a constat în cea mai mare parte din astfel de venite, ar trebui să se desfacă aproape de tot. Ministrul de stat a adaus, că din punct de vedere politic, consideră ca urgent necesar a se transpune *la respectivele comune spre administrare imediată* nu numai fondurile școlare, dar și cele de montur și încă deodată, și aceasta mai înainte de edarea rescriptului prea înalt, relativ la raporturile de posesiune și la pretențiunile asupra munților revindicați. Comunele Regimentului II-lea de graniță românesc au constituit, în opidul Năsăud, pentru îngrijirea cauzelor lor școlare, o așanumită comisiune administratoare a fondului școlar, care a fost aprobată de fostul guvern civil și militar transilvan.

Fondul de montur al fostului Regiment al II-lea român de graniță, abstrăgând de sumele neînsemnate, ce au încurs în el, ca arândă după doi munți revindicați ¹⁾, s'a format din venite, ce aparțineau populației grănițerești și din partea acesteia, au fost dedicate acestui fond. Cotele de capital, ce derivă din acele arânzi,

¹⁾ Aceștia au fost munții *Dosul Stânișoarei* și *Crăciunelul*, astăzi numai cel dintâi, care este proprietatea fondului de stipendii.

sunt însă oricum așa de neînsemnate, încât, considerând despăgubirea, ce probabil se va da proprietarilor originali ai munților revendicați, pentru folosirea venitului în timp de aproape o sută de ani, ea nu poate avea un rol decisiv.

Deci, Majestatea Voastră, puteți prea grațios permite, ca deodată cu obligațiile de stat transcrise, amintite mai sus ale fondurilor locale școlare ale comunelor din fostul al II-lea Regiment român de graniță să se predeie autorității politice și fondul de montur al acestui Regiment, după starea din 31 Martie 1851, dimpreună cu interesele convenite după capital, cu capitalurile existente de atunci, respective cu interesele obligațiunilor de stat câștigate de curând, de care autoritate apoi ar fi a se înainta, după stabilirea dispozițiilor necesare de siguranță și control, la amintita comisiune administratoare a fondului școlar ori la altă comisiune, ce s'ar alege din partea amintitelor comune.

Adăugând prea respectuos, că transcrierea obligațiilor de stat asupra fondurilor școlare a respectivelor comune și asupra fondului de montur al fostului al II-lea Regiment român de graniță, se va ordona la Cassa generală de datorii, cu îndrumarea, ca aceste obligații de stat transcrise, până la alte dispoziții să le păstreze între depozite, î-mi permit prea respectuos a alătura proiectul prea înaltei deciziuni. Viena 17 Aprilie 1861. Plener ¹⁾.

Noue intrigi. Noue surprize.

Cu multă trudă, lupte și necazuri Nașcu impinse chestiunile grănițerilor până la înaintarea raportului lui Plener Impăratului. La 27 Mai 1861 însă Nașcu află, spre marea lui surprindere, că chestiunile iarăși se încurcă, ba sunt aproape pierdute, după lupte dârze de o jumătate de an.

În tot timpul dela Mai înainte, pe lângă toate stăruințele lui în chestia averilor și a numirii Căpitanului suprem ²⁾, lucrurile mergeau tot încet, erau mereu amânate — comunicând și informând mereu pe Vicarul Moșil și comisia fondurilor despre intrigile ce se țeseau.

¹⁾ Din V. Nașcu de Dr. Șimon pag. 322.

²⁾ A se vedea la biografia lui Gr. Moșil.

Intre alte chestiuni de drept ale grănițerilor era și dreptul regal (de cârciumărit). Relativ la acest drept Direcțiunea financiară din Bistriță, în disprețul drepturilor grănițerilor, publică pentru ziua de 6 August, o licitație de arândarea cârciumelor și a vămii târgurilor de săptămână și de an (bâlcuirile) din Districtul Năsăudului pe timp de 6 ani. Licitatiia se fixase pe 27 August 1861.

Fiind atins acest drept grănițeresc, Vicarul Moșil telegrafiă imediat lui Nașcu (la 10 August) pentru intervenirea la Ministerul finanțelor. Terminul scurt, de abia 20 de zile, nemai pomenit până atunci, l'a pus Direcția financiară anume, se pare pentru a favoriza pe Jidanii, cari aveau să concureze la licitație. Apar deci acuma și Jidanii în graniță, aduși firește de străinii și dușmanii Neamului nostru. La intervenția lui Nașcu, ministrul de finanțe Plener amână telegrafic licitația (cu Nr. 43201/454 dela 13 August 1861). (Vasile Nașcu, p. 385—389.)

*

În August 1861, cu toate stăruințele lui Nașcu, — care sta acuma în Viena de vr'o nouă luni de zile, pentru a primi rezoluția Împăratului, relativă la drepturile și averile grănițerești cuprinse în petiția predată în audiența dela 13 Decembrie 1860, — n'a putut ajunge la rezultatul dorit.

Intrigile dușmanilor Românilor grănițeri continuau. Așa Thimann, prefectul de atunci dela Bistriță lucra să zădărnicească toate cererile grănițerilor. Intre altele proiecta să pună la cale o deputațiune formată din țărani, foști grănițeri, care se meargă la Împăratul, să ceară împărțirea tuturor fondurilor, proporțional la comune și puse, — acest infam dușman, — pe un fost notar (din comuna Telciu), alungat de popor din notărășie, pentru faptele sale netrebnice — să ațâțe poporul în acest sens. (V. Nașcu, p. 396.)

Thimann, fățarnic, îi arată, acestui exnotar niște scrisori dela miniștrii, în care îi comunică, că ar fi bine să meargă la Împăratul o deputațiune din »prostime«, căci aceasta n'are încredere în intelectuali, fiindcă aceștia vreau să mânânce averile grănițerești cu popii.

Thimann îi dictă o petiție pe trei coale — pe care să o ducă »deputațiunea prostimei« — cerând cele mai sus amintite și mai cerând Împăratului să-l numească pe dânsul (pe Thimann) »Comi-

șar de predare («Uebergabscommisär»), pe vr'o trei luni — (ca să-și facă mendrele și gheșefturile). Apoi mai doria acest dușman să fie șeful Districtului năsăudean pentru ca apoi acest ținut să se deslipească de Transilvania și să se anexeze la Bucovina. O idee stranie născocită cu scopul de a blama și discredită pe grănițeri și a le zădărnici autonomia jurisdicțională. («Arh. Som.» Nr. 9 1928, p. 50.) Dar aceasta ticăloșie deasemenea nu i-a reușit.¹⁾

Intr'o scrisoare a lui Nașcu, din Viena dela 7 Sept. 1861, către Vasile Petri, îi comunică, că a copiat multe documente, din cari se vede: »cum și ce era propus să fie din tractul regimentului nostru. Se suie părul în vârful capului, cu ce maliție ne-au înegrit la Impăratul, se înțelege pe cale presidială«. Indignat și amărât de nenumăratele ticăloșii, Nașcu exclamă într'o scrisoare: »Sunt sătul de audiențe, ca țiganul de schintei« apoi în scrisoarea dela 7 Septembrie trimisă din »Vavilonul nemțesc« zice: »Poate nu mi-e plin paharul«. (V. N. p. 398.)

*

In fine într'o altă scrisoare dela 17 Septembrie 1861, către Vicariul Moisiil, spune: »că îmi veni la mână rezoluția în original, din care luându-mi o copie mă grăbesc a Vă trimite un extras...« »vă rog ca să nu se publice, fiindcă eu, sub rosa, cu mare greu putui primi originalul. Dupăce mi se va comunica oficios din partea Ministerului de finanțe... atunci se mai poate lăși vestea«. (V. Nașcu, p. 402.)

Iar lui Ioachim Mureșian îi scrie la 19 Septembrie, la Pesta, trimițându-i și lui un extras, din copia dobândită pe sub mână, spre a-l orienta și a se încredința »de rezultatul ostenelelor noastre«. Apoi continuă: »De astă dată am scăpat cu Valea Rocnii bătr, de ne recunosc a fi fost »Libertini«, aceasta au dorit-o străbunii noștri, părinții și mai ales inteligenții noștri. De câte ori dela anul 1558 încoace nu a probat (incercat) amărătul de cler din Valea Rocnii până la 1764, când s'a înființat institutul confinar să se limpadă de condițiunea »iobagi sășești« și nu a putut scăpa de titula acea urgisită; probat-a preoțimea la anul 1817, apoi alții la

¹⁾ Dintr'o scrisoare a lui Vasile Petri către Nașcu, dela 30 August 1861. în »Viața lui Nașcu« p. 396—7.

1842 și nemuritorul Marian, vicariul, s'a dus în groapă fără de a ajunge scopul dorit. Evenimentele anului 1848 și 1849 ne-au nimicit arhivele și totuși de ici coalea am fost așa de norocoși a ne aduna în câțva documente și date, de puturăm dovedi, că am fost liberi. Binevoește a vedea din punctul al 14-lea și apoi îți vezi în câțva răsplătită osteneala avută cu mine alături!!! Cuget, că dacă nu aceasta generațiune, batăr cea viitoare va recunoaște, aflând numele acelora în istorie. Cu aceasta să ne mângâiem«. Se bucură Nașcu de cele câștigate, dar se exprimă frumos: »Lucrul cardinal a fost *libertatea*«. »Am să-ți arăt multe documente, ce le-am putut dobândi de când petrec în robia Vavilonului nemțesc; am scris zi și noapte mai mult timp. Să vezi apoi cum ne recomandase președitele prov. a cancelariei aulice (Fr. Kemény) pe noi grănițerii Regimentului al II-lea, spre a ne lăsa anexați la Bistrița și a nu ne da autonomia districtului, să vezi motivele cele infame!!! apoi te vei convinge ce luptă am avut pe aci«.1)

Resoluția împărătească

În curând *Resoluția Impărătească* datată din *Laxenburg*, la 27 August 1861 — la petiția dela 10 Decembrie 1860 — adresată ministrului Plener, a fost fapt împlinit și publicat, *recunoscându-li-se grănițerilor toate drepturile și averile. Acest act a fost temelie pe care s'a înființat și asigurat școalele românești născădune și întreg viitorul frumos din acest românesc colț de țară pentru cultura națională.*

Un an de zile — dela Decembrie 1860 până la Noembrie 1861 — a stăruit Nașcu cu energie de oțel pentru salvarea drepturilor și averilor grănițcrești, mereu incurajat de vrednicii grănițeri de acasă.

Resoluția împărătească conține cincispreze puncte și a satisfăcut aproape toate dorințele grănițerilor²⁾.

Până la primirea rezoluției împărătești, în Noembrie 1861 »grănițerul nu călca sigur nici pe pământul erezit dela străbuni

1) Din scrisoarea lui Nașcu, dela 19 Septembrie 1861 către Ioachim Mureșianu, în »Viața I. Nașcu« p. 405—406.

2) Resoluția, în traducere românească, în »Viața lui V. Nașcu« de Dr. N. Șimon, p. 407—413.

și fondurile făcute din sudoarea lui erau în administrația organelor erarului, fără ca adevărații proprietari, adică grănițerii, să poată trage din ele vre un folos de un filer (para) și fără să le fie iertat a visa, că vor pune mâna cândva pe ele«. (*Ioachim Mureșianu* în: »O reprivire peste cei din urmă 11 ani ai Districtului Năsăud«. 1872. (Publ. în »Gazeta Transilvaniei«, Nr. 240—243 din 1907 și în: V. Nașcu, p. 413.)

Terminându-și însărcinările date la Viena Nașcu, luând cu sine și pe Ioachim Mureșian din Pesta, se înapoiară în ziua de Sf. Dumitru la Năsăud, pe care îl aflară curățit de funcționarii străini, dispăruți — și în locul lor, la toate autoritățile noului District autonom românesc, numai români și în birouri numai limba românească. Districtul se organizase de căpitanul suprem *Alexandru Bohățel* și de *Ion Florian* notar districtual, cari erau singurii oameni cu studii universitare juridice aici. De aceea Bohățel îi scrisese, la 1 Octombrie și lui Ioachim Mureșianu să vină la Năsăud, unde îi sta la dispoziție unul din cele mai însemnate posturi.

Ostenelele cele atât de mari și îndelungate a lui Nașcu au fost încoronate de un strălucit succes. Vicarul Moisi, drept ca o mică recunoștință, i-a adresat o adresă de următorul cuprins:

»Stimatului Domn *Vasile Nașcu*, cesaro-regesc profesor

Stimate Domnule,

în Năsăud

În semn de recunoștință pentru fagiile, prudența, perseverența și zelul depus întru câștigarea averei, proprietății fondurilor și drepturilor noastre, cari au fost de alții pe nedrept usurpate, îți aduce populațiunea Văii Rodnei, prin comitetul ales, adâncă mulțămintă, urându-ți din adâncul inimii viață îndelungată și fericită, ca să vezi ostenelele cele multe, ca un bun patriot puse, încoronate cu cele mai frumoase rezultate, ca și D-Ta te să poți bucura — zicând: *aceste eu le-am câștigat!* și posteritatea să te feliciteze ca pe un făcător de bine, cu ale cărui ostenele au venit la bine. Dumnezău să te țină sănătos și fericit împreună cu doamna, soția D-Tale, la mulți ani! Năsăud, 17 Noembrie 1861. Grigore Moisi m. p. vicar și președinte«.1)

1) »Viața I. V. Nașcu«, p. 427.

A mai primit Naşcu un onorar de 500 florini, iar Ioachim Mureşian, pentru ajutorul dat lui Naşcu la compunerea Petiţiunii către Împăratul, un onorar de 250 florini.

Mică recunoştinţă! Dar potrivită cu grelele vremuri de atunci.

*

Reîntors acasă pe Naşcu îl aştepta nouă sarcini, nouă îndatoriri.

Urmând a se primi acuma în administrare efectivă, reală, averile fondului de montur, a proventelor şi a fondurilor şcolare comunale, câştigându-se şi venitele din dreptul regal ş. a., preşedintele fondurilor a convocat pe reprezentanţii a 27 comune libere grăniţereşti (a celor din Valea Rodnei şi alor două de Dupătârg (Nuşfaleu şi Sântioana) în adunare pe ziua de 15 Decembrie 1861. În aceasta adunare s'a hotărît felul de administrare ale fondurilor grăniţereşti şi anume să se administreze ca şi în trecut de comisiunea aleasă de grăniţeri încă la 13 Martie 1851, complectându-se. Naşcu a fost ales atunci ca Director al fondurilor grăniţereşti, care cunoştea în amănunţime toate chestiunile, pe cari îi succese a le rezolva în timp de un an la Viena. S'au mai ales un vice-director (Petru Tanco), un perceptor (căpitanul Ioan Purceilă), un controlor (căpitanul p. Toader Anton) şi un secretar-actuar (George Şteopol) şi 23 asesori, în total 28 membrii. Totodată s'a hotărît a se face şi *Statutele fondurilor*, însărcinându-l pe Naşcu cu redactarea unui proiect.²⁾

*

Dar Naşcu întâmpină chiar dela început multe greutăţi şi mai ales unele lovituri dela unii intelectuali invidioşi »cari nu lucrau nimic, ci numai ţeseau intrigi şi-i făceau o mulţime de crâmpiţe chiar dela început, când el ca director avea de îndeplinit cele mai grele lucruri...«, — ceace îl disgustă amar şi îl hotări să dimisioneze. (V. Naşcu p. 441—42.)

Totuşi în curând, la stăruinţa Vicarului Moişil »şi înlăturându-se în câţva cauzele« pentru cari a fost silit să demisioneze din postul de director şi apoi poate îmbărbătat şi de amicul său Locotenentul *George Pop* din Leşu, prin scrisoarea acestuia din Udine, dela 11 Martie 1862, reveni asupra demisiei. (V. Naşcu p. 444.)

¹⁾ Hotărârile mai amănunţit în V. N. p. 429—31.

»In acest timp Naşcu fu numit din partea Căpitanului suprem *Alex. Bohăţel*, şi ca apărător (defensor) în cauzele criminale, cari pe atunci se judecau la sedria generală a districtului Năsăud, ca tribunal criminal, sub prezidiul Căpitanului suprem«. (V. Naşcu p. 444.)

Pe 20 Martie 1862 s'a convocat o nouă adunare grăniţerească, compusă din membrii comitetului fondurilor şi reprezentanţii comunelor grăniţereşti, sub preşidenţia Vicarului *Grigore Moisil*, fiind de faţă şi Naşcu, în care citindu-se mai întâi rezoluţia împărătească datată din Laxenburg, dela 27 August 1861, la petiţia grăniţerilor dela 10 Decembrie 1860, apoi s'au ales nişte comisii grăniţereşti de încredere¹⁾, cari să dea toate desluşirile necesare comisiei împărăteşti de sub preşidenţia generalului *Pöck*, însărcinată să predea toate averile grăniţerilor.

Naşcu a fost persoana principală în aceste chestiuni şi cerut de toţi grăniţerii, care cu atâtea lupte şi stăruinţe a reuşit să le câştige. În comisie fu numit şi căpitanul-auditor pensionar *Iosif Schottl*, mare amic şi binefăcător al grăniţerilor.

La finele lui Martie 1862 comisia împărătească în cap cu generalul *Pöck* îşi începu lucrările. Generalul însă era un om răutăcios şi împreună cu ceilalţi membri ai ei voia să micşoreze din drepturile recunoscute de Impăratul şi astfel s'au produs de îndată deosebite conflicte cu oamenii de încredere a grăniţerilor şi în special cu Naşcu. A apărut deci un nou duşman în acest general, care pe vremuri fusese ofiţer într'un regiment de graniţă secuiesc.

Naşcu însă, dimpreună cu ceilalţi membri, a apărut şi de astădată cauzele cele drepte ale grăniţerilor cu o rară statornicie şi energie şi a făcut ca generalul să cedeze, să respecteze şi să aplice dreptatea. (V. Naşcu p. 452.)

*

Fiindcă îndată după sosirea comisiei cu generalul *Pöck* la Năsăud, veniau oamenii din deosebite sate cu fel de fel de

¹⁾ Bărbaţii de încredere în aceste comisii au fost: Căpitanul suprem *Alex. Bohăţel*, vicecăpitanul *Leontin Luchi*, Vicarul *Grig. Moisil*, *Grig. Cavaler Bota*, *Florian Porcius*, *V. Naşcu*, *Ioachim Mureşian*, *Ioan Florian*, *Dr. Corcheş*, *Vasile Petri*.

pretensiuni, Nașcu, dimpreună cu Vicarul Moisil, emit, la 2 Aprilie 1862, sub Nr. 254, un circular către toate comunele Districtului Năsăud, dând lămuriri, că oamenii de încredere a grănițerilor vor da comisiei împărătești toate deslușirile necesare și nimene să nu năcăjască comisia cu cereri pe cari comisia nu le poate isprăvi. Orice dorințe, rugări, recurse să le înainteze la capul Districtului sau la comitetul fondurilor care le vor da comisiei. Atrag atenția asupra »cărturarilor«, cari fac suplici, să nu se expună răsului, scriind cereri fără cugetare și fără temei, căuzând oamenilor cheltuieli zădarnice. »Să nu socotească cineva că vor strica acele hotăriri, cari le-a făcut adunarea grănițerilor la desființarea regimentului, pentru că acele hotăriri s'au întărit și de Inaltul minister... Dar unu a cere să-i plătească sumanu, altu cioarecii, al treilea opincile sau cușma, care s'a prețuit în vr'o câțiva cruceri, și încă cu mai puțin s'a plătit, ar fi o minte de copii nesocotiți, însă nu de oameni cu minte coaptă și apoi asta iar este în contra declarațiunei din 1851. Omul trebuie să rămână statornic, pe ce s'a hotărît odată și cu atâta mai tare, că acum e cunoscut și la lume, ce au hotărît grănițerii la desființarea graniței să facă cu prețul hainelor, adică ca să incurgă în fondul mondurului sau a stipendiilor pentru tineri grănițeri, cari vor învăța la școale mai înalte. Când n'am rămânea statornici la asta, toată lumea ne-ar huli, ba și câinii ne-ar batjocori... deci să iee sama, ce fac și ce cer, ca nu în loc să tocmească lucru, mai mult să-l strice, ca viitorimea să nu-l blasteme pe unul ca acela.

Acest circular să se citească oamenilor la parade (la eșirea din biserică Dumineca), la înțeles, ca să știe cu toții, rugând pe fiecare ca să fie cuminte și înțelept..

Avem noi destui neprietini, cari pismuesc și ceea ce am căpătat până acuma, nu trebuie să dăm noi cu puterea cea rea pricină și prilej spre toată stricăciunea noastră și a copiilor noștri.

De-ți urma sfatul nostru, bine vă va prinde și vă vor binecuvânta fii, iară de nu-ți asculta, fii vor avea a imputa numai părinților săi și vor blăstăma și în pământ, iară noi ne ușurăm conștiința noastră înaintea lui Dumnezeu și a toată lumea, că nu am întrelăsat a vă spune și a vă aduce aminte«. (V. Nașcu p. 449—50.)

Iscându-se din nou certuri, cu vărsare de sânge, între comunele grănițerești: Rebrîșoara, Nepos, Feldru și Ilvamică deoparte și comunele vecine săsești: Dumitrea, Pintic și Iad de altă parte, în 31 August 1861, urmând arestări și multe alte neplăceri, s'a hotărît să se trimită și a și plecat în Octombrie 1862 o nouă deputațiune, compusă din *Vasile Nașcu*, *Ioachim Mureșian* și *Calistru Tofan* (cu depline puteri) cu o petiție la Împăratul, cerând regularea posesiunii acestor comune și punerea odată capăt încălcărilor seculare ale Sașilor în teritoriul comunelor amintite.

Dupăce deputațiunea au scos și copiat actele necesare din Arhiva Gubernului din Cluj (din capitala »Sciților« cum zice ironic Nașcu — în scrisoarea sa dela 12 Noemvrie 1862 din Cluj —) și dela Conventul (mănăstirea) din Mănăștiurul-Clujului (unde s'au păstrat multe documente de mare valoare), a plecat (la 17 Noembrie) la Viena. La 21 Noembrie a avut audiență la Arhiducele Rainer în chestiunea fixării liniei de grăniță pe terenul de ceartă între Români și Sași, precum și în alte chestiuni de regulare de posesiuni (munții revindicați), raportând Vicarului, în scrisoarea dela 21 Noembrie (V. Nașcu p. 467), din care extragem câteva lucruri interesante:

»Lucrul nostru de căpetenie ar fi compus, acluse latinești, ungurești și nemțești vreo 70 coale; sunt sătul de copieri latine. Conceptul suplicei 25 coale, din cari 4 coale s'au litografat și așa tot până în capăt un op masiv și foarte important, o istorie întreagă a Văii Rodnei în privința viclenelor uneltiri ale Sașilor. Documente dela Stiboriu și Sigismund ne-am câștigat, așa protocoale dela comisiunile sub *Vas* în anii 1764 și 1765, numai de acele nu am putut dobândi, căci s'au dat comisiunii reglatoare de posesiune la noi« (lui General Pöck).

»Noi cu utopii nu ne ocupăm, ci numai ce spun și dovedesc actele dela 1412 în coace, conscripțiunile de dare din anii 1719—20—50, protocoale de investigare din 1752, pe care timp era magistratul (din Bistrița) ajuns pe culmea puterii sale în contra Românilor, când câteva familii săsești având sigilul magistratului ocupase toată Ilva și Măgura caselor la Maieru etc. etc.

»Nu cred, că s'a mai prelucrat un act în asta cauză așa lămurit ca acuma și acesta nu are estindere numai pentru cele

patru comune, ci pentru toată Valea noastră, (a Someșului), care va da o lămurire la mai multe puncte de dubietate în cauza proprietății.

»Multe am avea de isprăvit aci, numai timp — și obraz cu larvă (mască), apoi picioare de alergat să avem«.

Petiția pe 46 coale, a fost dată împăratului, în audiența dela 10 Decembrie 1862, care le-a promis dreptate. (V. Nașcu p. 467—8).

Și încă tot dușmani

Bazându-se pe autograful împăralesc dela 27 August 1861, grănițerii așteptau ca, între celelalte obiecte de proprietate, să li se predea și cuartirele erariale (foaste ale ofițerilor), ridicate cu sudoarea și cheltuielile și pe pământul grănițerilor — cari vor servi pentru foloase publice: școale, primării, case parohiale, pentru biserică — apoi grădini și alte locuri erariale vacante, toate numai pentru scopuri publice sătești. (V. Nașcu p. 472 și 449.) Comisia împărătească regulatoare (a Generalului Pöck) le răspundea să aștepte în pace, când deodată Direcția financiară din Bistrița publică, la 4 Februarie 1863, vânzarea pe vecie a cuartirului locotenentului din comuna Maeru, cu grădină cu tot.

Atât comuna cât și Vicarul Moisil protestară imediat la Ministerul finanțelor cerând sistarea vânzării¹⁾ și în acelaș timp comunicând și lui Nașcu la Viena (la 18 Ianuarie 1863). Acesta interveni la referentul Conrad, marele viclean și dușman al Românilor, care voia să-l tragă pe sfoară, când Nașcul i-a comunicat protestul. Nașcu însă îl părăsi imediat plecând deadreptul la Ministru Plener, căruia expunându-i chestia și plângându-se în contra lui Conrad, ministru ordonă telegrafic »să se sisteze licitația«. Inapoiindu-se apoi la Conrad și comunicându-i decisiunea Ministerului, era să-l lovească damblaua. Nașcu mai trăgându-i o lecție cu francheta grănițerească și adăugând că are să-l reclame și la Împăratul...

Vicarul răspunde lui Nașcu — la 2 Februarie 1863 — la două scrisori în aceste chestiuni, scriindu-i între altele: »însă până ce nu vei căpăta rezoluțiunea favoritoare pentru cortele nu

¹⁾ În protocolul comitetului fondurilor din 2 Martie 1863, punctul 3.

te întoarce», apoi comunicându-i că azi s'a protestat din nou telegrafice contra licitațiunei cortilului din Maieru. (V. Nașcu p. 475.)

Nașcu se înapoiase între aceste la Năsăud și luă parte la ședința comitetului fondurilor, dela 2 Martie 1863, în care, după ce expuse chestiunea în amănunțime, se hotărî: »să se intervie la Impăratul (după sfatul dat lui Nașcu de Arhiducele Rainer) arătând din nou dreptul nedisputabil al grănițerilor la cuartire și să-l roage să se cedeze grănițerilor toate cuartirele, ca să se curme odată cearta între grănițeri și erar, care ațâță și amărește într'un grad nespus spiritele credincioșilor grănițeri. Totodată să fie rugat Maiestatea Sa, în altă suplică, pe cale dreaptă, să se îndure a sista orice vindere de cuartire și alte realități grănițerești până la definitiva decisiune în cauza proprietății«.1)

*

În ședința comitetului fondurilor grănițerești dela 20 și 21 Aprilie 1864 s'au votat Statutele fondurilor făcute de o comisiune compusă din Florian Porcius, Max. Lica și Vasile Petri, pe baza unui proiect lucrat de V. Nașcu, hotărând că acele statute să servească în conducerea afacerilor fondurilor. Aceste sunt deci primele statute ale fondurilor. (V. Nașcu pag. 506.)

În luna lui Mai 1864, Nașcu a plecat dela Viena la Sibiiu pentru a urmări o mulțime de chestiuni relative la averile grănițerești, pe la Direcția financiară provincială, pe la guvernul ardelean, pe la Oficiul de contabilitate și Cassa provincială, spre a ajunge la lămurirea acelor chestiuni.

Iarăși intrigi

În Iunie 1864, Nașcu a fost trimis ca reprezentant al fondului de stipendii, dimpreună cu *Maxim Lica*, asesor judecătoresc, la comisiunea regulatoare a posesiunilor ce avea să predea averile grănicerilor (sub prezidenția Generalului Pöck). Prezentându-se acești doi reprezentanți la Sângeorz la această comisie, au aflat — spre surprinderea lor — că comisiunea a primit *o scrisoare fără dată și nesubscrisă de nimeni* prin care se impunea, că deoarce

1) În protocolul comitetului fondurilor din 2 Martie 1863, punctul 3 (V. N. p. 477.)

o parte din munții revindicați ar fi să se dea familiei Kemény și altori particulari și corporațiuni, trebuie să se facă o nouă împărțire. Aflându-se această nouă intrigă, Nașcu s'a prezentat la 23 Iunie 1864 înaintea acestei comisii predându-i un protest în scris declarând, »că comunele nu se pot lăsa în nici o pertractare în privința planului unei noue împărțiri a munților și pentru acest scop se va trimite o deputațiune la Maiestatea Sa, cerând anularea unei hotărâri ca a celei amintite, — »fiindcă noi nu putem da crezământ unei hârtii fără dată și de nimeni scrisă, declarând-o apocrifă, neautentică, neavând prea înalta sancțiune«. »Mai departe în 11 puncte, bazat pe documente istorice, arată marea nedreptate ce s'ar face foștilor grăniceri prin o nouă împărțire a munților revindicați, la cari ei au drepturi străbune«. Prin acest protest Nașcu puse deocamdată comisia de posesiune în confuzie. (V. Nașcu p. 508.)

Nașcu comunică numai decât protestul și lui Ioachim Mureșianu, prin scrisoarea dela 1 Iulie 1864, la Sibiu, unde se găsea ca deputat în dieta Transilvaniei.

În această scrisoare Nașcu mai adaugă: »Deci impunându-mi Domnul Vicar Moisiu a te ruga, ca să aibi bunătate conceptul trimis spre cenzurare (examinare) a ni-l trimite cât de curând, spre a-l putea puriza și conchemând reprezentanții comunelor să se poată subscrie, apoi a cere concesiune dela guvern spre mergerea deputațiunii la Curtea împărătească, căci înțelegem, că pe lângă tot protestul nostru, comisiunea regulătoare ar avea de cuget sau instrucțiune, sub asistența militară a-și duce în îndeplinire mandatul pentru împărțirea munților încă în luna lui Iulie, drept aceea toată amânarea și întârzierea e pericolul în mora«. (V. Nașcu l. c. p. 508.)

Tot atunci îi mai comunică lui Ioachim Mureșian, că pe terenul de ceartă dintre cele 4 comune românești: Rebrîșoara, Nepos, Feldru și Ilva mică și comunele săsești, în ziua de 17 Mai 1864 esmisul Péterfi a gătit tragerea liniei de hotar, apoi că Sașii din Pintic au atacat pe Românii din Nepos și Sașii din Iad chiar în aceea zi 1 Iulie 1864) amenințau cu încălcarea de hotar. În această cauză de ceartă era procesul în curs la o judecătorie delegată cu sediul în comuna Bileag. Românii din Nepos și Feldru au fost

opriți dela folosirea pământurilor sămânate și asupra lor s'a trimis miliție, în ochii căreia apoi Sașii înarmați au mînat vitele pe semănăturile Românilor și ce a mai rămas au tăiat holdele cu coasele. (V. Nașcu l. c. p. 508—9.)

Pentru înlăturarea acestor necazuri s'au luat măsuri. Nașcu, în ziua de 21 Iulie 1864, pe când miliția era pe drum, a cerut telegrafic guvernului să dea contraordin, oprind miliția a merge pe capul acelor comune. Deoarece aceasta nu s'a făcut, la 23 Iulie Nașcu a rugat telegrafic pe Maiestatea S'a să dispună, ca miliția să fie rechemată, și tot în aceea zi a rugat telegrafic guvernul regesc, ca curte judecătorească supremă, pentru respectarea hotărîrilor judecătorești și scutirea holdelor. Rezultatul a fost, că până în 30 August 1864 au fost prinși și arestați în Năsăud 7 corifei Sași din Pintic și s'au făcut pași, ca să se cerceteze dauna cășunată prin nimicirea holdelor¹⁾. (V. Nașcu l. c. p. 509)

*

În Septembrie 1865 se lăți faima, că din munții revindicați 20 de munți s'ar fi hotărît a se da familiei Kemény. La 12 Septembrie se convocă comisia administratoare a fondurilor grănicerești la o ședință în această chestiune, hotărînd a se trimite V. Nașcu și Dumitru Vaida pentru a cere informațiuni comisiei de predarea averilor grănicerești, ca să se poată lua măsurile necesare.

La 17 Septembrie s'au întrunit și membrii comitetului administrator al fondurilor grănicerești, cărora li s'a comunicat de președintele G. Moșil, că petiția dela 19 Aprilie 1864, scrisă de reprezentanții comunali pentru a se înainta la Maiestatea Sa pentru lăsarea în posesiune și proprietate a munților revindicați, a trebuit să se modifice și astfel este a se subscrie alta, care este gata. Comitetul a primit aceasta petiție modificată și a împuternicit pe președinte să facă pașii necesari, ca deputațiunea să plece îndată cu petiția la Împăratul. Deputațiunea a fost compusă din *Vasile Nașcu, Florian Porcius, Maxim Lica și Vasile Buzdug* (aceștia trei din urmă asesori la sedria¹⁾ districtuală din Năsăud) sub conducerea prepozitului *Macedon Pop* din Gherla. (V. Nașcu l. c. p. 511.)

¹⁾ Din scrisorile lui Nașcu, din Năsăud, dela 28 Iulie și 30 August 1864 trimise lui Ioachim Mureșian, deputat în Sibiu, pentru a face interpelare în dieta de acolo.

Plecând deputațiunea a fost primită în audiență în absența Impăratului, la 5 Octombrie 1865, de Arhiducele *Carol Ludovic* ca delegat a Maiestății Sale. Macedon Pop a ținut, în rezumat, următoarea cuvântare: a accentuat, că grănițerii au posedat pădurile, pășunile și munții revindicați mai mult de o sută de ani, ca adevărată proprietate înscrisă în cartea funduară, așa dară întărită prin documente. Acuma să i-se iea peste 100.000 jugăre de păduri și pășuni, fără a fi întrebată și a se da parte erariului, parte familiei contelui Kemény, lucru ce dacă s'ar înfăptui, s'ar produce confușiune și încurcătură în tot terenul districtului, o ruină totală a populațiunei pururea credincioasă, ba chiar o emigrațiune în massă.

Din această situațiune foarte periculoasă poate salva populația prea înalta grație a Maiestății Sale. De aceea se roagă delegația, în numele grănițerilor, ca în chestia posesiunei lor să nu se decidă pe cale politică, ci pe cale juridică¹⁾.

Rezultatul petiției a fost că munții au rămas tot în folosința grănițerilor, iar la 12 Martie 1872 s'a făcut contractul cu erariul și apoi mai târziu s'a regulat raporturile de proprietate prin pacea judecătorească, întărită prin articolul de lege XVII din 1890. (V. Nașcu l. c. p. 514.)

*

După o muncă atât de rodnică îi se cuvinea o odihnă liniștită și plină de recunoștință. Când un om face pentru nația sa, pentru deaproapele său fapte, care să-i asigure existență și să-i deschidă drumuri pentru fericirea lui, nu-i este permis nimănu, cu bun simț, a-i pricinui desiluzii sau a-i aplica lovituri.

În afară de munca pe care Nașcu trebui acuma să o desvolte ca director al fondurilor, care avea o experiență așa de mare în toate chestiunile grănițerești, »nici el n'a putut scăpa de clevele oamenilor pătimași, nici el n'a fost ferit de cuțitul cel veninos al pismeii și ureii« — cum se exprimă Ioachim Mureșianu în notițele sale. (V. Nașcu l. c. p. 522.)

Încă în anul 1866 două lovituri a sorții atinse greu pe Vasile Nașcu: perderea devotatului său amic locotenentul George Pop, care căzu la 24 Iunie 1866 pe câmpul de luptă dela Custozza în Italia, acel devotat prietin, care i-a fost ca un înger mângăitor

¹⁾ Intreaga cuvântare în »Activitatea Vicarilor...« de M. Pop p. 95—97.

și însuflețitor — după cum reese din unele scrisori. Și a doua lovitură și mai gravă: moartea soției sale, unicul său sprijin în viața sa familiară, decedată la 19 Septemvrie 1866.

Sbuciumat de multe suferințe sufletești, Vasile Nașcu se bolnăvi, căzu la pat, la 3 Septemvrie 1867, iar după o lună, la 2 Octombrie 1867 seara la orele 10 își dete sufletul în mâinile Creatorului.

*

Nașcu a fost un modest dascăl, dar cu o mare practică de viață și cunoaștere de oameni și lucruri.

În toate actele ce a avut a săvârși și a limpezi la guvernele din Viena în chestia drepturilor și averilor grănițerești, s'a năzuit a primi hotăriri clare și sigure, ca să nu fie amenințate — după cum spunea el de: »Sabia lui Damocle pe ani întregi asupra averii noastre«... și a nu »aduce un haos nespus«. (V. Nașcu în scrisoarea sa din Viena dela 2 Martie 1864, către Vicarul Moisiil.)

Inchiam biografia acestui mare grănițer năsăudean cu cuvintele lui Cicerone: »Saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quam sine natura voluisse doctrinam« adică »Mai adeseori tăria caracterului a avut valoare spre glorie și virtute fără învățătură, decât învățătură fără caracter.

| | | |

Florian Porcius

1816—1906

Autobiografie

I.

Născut în comuna Rodna la 28 August 1816 din părinți grănițeri în Regimentul al II-lea român: Precup Șteopan și Ioana, cultivatori de pământ, am fost crescut de bunicul meu — după mamă — preotul Gerasim Porcius, care neavând fii, conform sistemii grănițerești, m'a adoptat în anul 1834, pe moșia sa.

Notă. Această autobiografie constă din două părți, prima s'a tipărit în »Arhiva Someșană« Nr. 8—1928; a doua parte, relativă la studiile botanice, Porcius le-a scris în anul 1896, cu ocazia serbării jubileului de 80 ani, serbătorit

Ca prunc am început a învăța: az, buche, vede dela un cantor bătrân, dar n'am făcut mult spor. Deschizând preotul romano-catolic Sárosy în Rodna o școală pentru copii minerilor, am fost trimis și eu, în toamna anului 1824, la ea, unde m'am deprins a cети și scrie în trei limbi: germană, maghiară și română.

Incepând dela 1827 am frecventat școala militară normală (primară sup.) de patru clase din Năsăud (1827—1831) și având bunicul meu scopul să mă pregătească ca să-i fiu urmaș, așa în anul ultim în Năsăud, sub fostul vicar și director Ioan Marian, am început cu studiul limbei latine.

Clasele gimnaziale 1833—1836 le-am cercetat în Cluj și Blaj, unde am absolvat clasa VIII-a (poesia). În Blaj am fost tot primul eminent.

Observ că pe acele timpuri regimul militar nu permitea tinerilor grănițeri studiarea la gimnazii, decât numai cu expresă condiție de a se prepara pentru cariera preoțească.

Murind bunicul meu, în 1836 de coleră, și neavând cine să mă susțină mai departe la studii, am fost necesitat să le întrerup. Incepând din 1 Noembrie 1838 am ascultat în Năsăud cursul preparandial (cursul pedagogic înființat de Vicarul Marian), iar la 1 Noembrie 1839 am fost instituit ca *învățător comunal* în Rodna.

În toamna anului 1844 am fost trimis din partea Comandei Regimentului la Viena pentru ascultarea cursurilor de pedagogie superioară și de educațiune, obținând din toate materiile notă eminentă.

În decursul acestor studii (în timp de doi ani) am mai ascultat — la universitate — și prelegerile de economie rurală apoi ca benevol auditor și prelegerile de botanică. Afară de acestea am mai frecventat în Dumineci, dela 11—12 ore, prelegerile populare și experimentale fizicale ale renumitului profesor Dr. Ettingshausen.

După reîntoarcere iarăși mi-am ocupat postul de învățător din Rodna, iar la 1 August 1847 am fost numit, de consiliul aulic

---

cu mare fast la 16 August a. a., când grănițerii năsăudeni și admiratorii lui i-au predat o foarte frumoasă adresă, artistic lucrată, de profesorul de desen Andrei Mazanec, dela liceul din Năsăud. Adresa se păstrează la Muzeul năsăudean.

de războiu din Viena, învățător la *școala cu trei clase (trivială) din Zagra*. De aci în toamna anului 1848 am fost mutat la școala normală (primară superioară) militară din Năsăud, iar în Noembrie 1849 am trecut în serviciul administrației civile, unde am ocupat diferite posturi.

! Tot în toamna anului 1848 am fost delegat împreună cu *Gavril Pop*, locotenent pensionar din Feldru, și cu fericitul *Vasile Nașcu*, în deputație la Impăratul Ferdinand la Viena, unde am călătorit prin Galiția. În Viena ne-am prezentat mai întâiu la ministrul de războiu conte *Latour*, căruia descoperindu-i scopul misiunii noastre l-am rugat să ne mijlocească audiență la Impăratul. Prezentându-ne din nou în 6 Octombrie 1848 la 9 ore dimineața, ministrul ne-a descoperit că audiența e încuviințată pe ziua proximă la 10 ore, la Schönbrunn. Dar abia ne depărtarăm din locuința ministrului și am și experiat că în Viena începe *revoluția*, iar spre seară am auzit că ministrul *Latour e spânzurat*, despre ceea ce nu fără pericol de viață m'am convins în persoană.

Prezentarea la audiență în Schönbrunn a rămas neefectuată, căci împăratul din cauza revoluției plecă din Viena, făr' de a se ști încotro. Așa am mai rămas în Viena vr'o 5 zile, după care aflând că Majestatea Sa se află în Olmütz, am mers acolo și am fost primiți în audiență.¹⁾ Tot aci am fost prezentați și principelui *Windisch-Grätz*, comandantul suprem al trupelor, cari plecau la Viena pentru de-a suprima revoluția. Dela acesta am primit o scrisoare sigilată pentru Colonelul *Urban* (comandantul regimentului II de graniță român), care opera în Nordul Transilvaniei.

Intorcând de aci tot peste Galiția, am ajuns la 2 Noembrie dimineața în Liov (Lemberg), unde am dat de altă revoluție a Polonilor și am fost martori la bombardarea orașului de către miliția austriacă postată în Lemberg, sub comanda generalului *Hammerstein*, care în aceeași zi înăbuși revoluția.

Dupăce în ziua următoare ne-am isprăvit lucrurile la comanda militară din Liow, primind 100 florini, bani de călătorie și marș-ruta, am plecat mai departe spre casă.

În luna Ianuarie 1849 aflându-mă în Rodna, târziu într'o noapte primesc știre dela o persoană cunoscută, Mihailă Pop din

¹⁾ În chestia audienței a se vedea și la biografia vicarului Macedon Pop.

Maieru, că acolo ar fi sosit ordin să fiu prins și escortat la Năsăud. Descoperirea acestui secret a pricinuit o curiozitate soției bărbatului, căruia îi era adresat ordinul, și la care chiar atunci, din întâmplare, se afla și Mihail Pop. Numai decât am apucat drumul la Ilva-Mare, iar de aci am trecut peste munți la Dorna, în Bucovina. Și într'adevăr după acea noapte, în zori de zi, mi s'a și făcut la ordin o percheziție la casă.

Cu prilejul când trupele austriace cu generalii *Malkowsky* și *Fischer* și cu colonelul *Urban* intrară, în Februarie, din Bucovina în Transilvania, eu încă am întors din Dorna la Rodna. Rămânând aci și după noua retragere a Austriacilor în Bucovina, în noaptea din 30 spre 31 Martie 1849 am fost prins, împreună cu cumnatul meu Alexandru Șotropa, de cătră o companie de honvezi trimisă din Năsăud și împreună cu învățătorii Avacom Anca și Iacob Moisil, și cu primarul din Șanț, am fost escortați la Năsăud. Aci liberându-se primarul, noi ceilalți patru am fost duși la Cluj și *ținuți captivi în Fellegvár*, până la intrarea armatei ruso-austriace în Transilvania.

În Fellegvár am avut atât bine că stăteam închiși împreună cu prizonierii croați și n'am fost constrânși la lucrul șanțului, decât numai odată Iacob Moisil. La această tratare mai umană față cu noi a contribuit cu deosebire cumnatul Șotropa, care vorbea ungurește cu ofițerii garnizoanei din Fellegvár. Cu toate acestea nici un moment nu eram siguri de viață, căci aproape în toate zilele eram martori ai executării condamnăților la moarte. Cea din urmă atare execuție a fost a preotului luteran *Ludwig Roth*.

Fiind încă în Fellegvár m'am bolnăvit de tifos, asemenea și Iacob Moisil, deci ambii am fost transportați în spitalul din oraș (Ovar). După însănătoșire eu am rămas în spital, unde făceam serviciu de cancelarie, iar Moisil a fost trimis să facă servicii în casa de transport. Nu mult după însănătoșirea noastră au simulat boală și cumnatul Șotropa și Avacom Anca, așa ca ambii au venit în spital, iar după reconvalescență au fost trimiși și ei la serviciu în casa de transport.¹

Fiindcă în cancelaria Spitalului deprinsesem bine manipulația, așa înființându-se încă un spital în grădina Haller, am fost dispus acolo ca inspector superior. Astfel din prizonier am devenit oficial. Ce ironie a sorții!

Indată după sosirea mea acasă dela Cluj am primit dela Colonelul Urban ordin să mă atașez la trupa sa, și mergând împreună la locotenentul *Pantilimon Domide* iarăș la Cluj, aci am fost dispus să fac serviciu la oficiul de control al cassei trupei autriace, care coopera cu trupele rusești.

Cu aceste trupe am făcut apoi din Cluj expedițiile la Dej, Jibău, Baia-Mare până la Sighetul Maramureșului, și de aci îndărăt peste Capnic și Lăpuș la Dej, de unde — dupăce prin depunerea armelor de către trupele maghiare campania încetase — am întors iarăș acasă.

În 9 Noembrie 1849 am intrat în serviciul administrației civile fiind numit mai întâi *adiunct subcercual* lângă comisarul Vasile Pop în Benediug, aparținător cercului Reteag, apoi în Reteag și în urmă în Coldău. Tot la acest comisariat am fost numit la 28 Februarie 1850 *protocolist, expeditor și registrator*; iar la 12 Iunie *adiunct cercual* la comisariatul din Turda, rămânând însă detașat tot în Reteag. În 10 Iulie 1851 am fost numit conducător al subcercului Beclean, cu sediul în Șieu-Odorhei, iar în 11 Decembrie 1852 *comisar subcercual* în Seliște, lângă Sibiu.

Desființându-se prin ordinul împărătesc din 22 Ianuarie 1851 institutul militar confinar din Transilvania, prin urmare și regimentul nostru, au și început a se ridica furtune grele asupra acestei populațiuni, care a purtat armele cu glorie, pentru apărarea tronului și a patriei în timp de aproape o sută ani, vărsându-și sângele pe toate câmpurile de bătăi din Europa. Intențiunea era de a o desbrăca de proprietățile sale prin toate mijloacele. Astfel încă în 1851 s'au pus toate pădurile grănițerești din acest ținut sub sechestru politic, iar venitul dela dreptul regal de cârciumărit din toate comunele foaste grănițere s'au atras la erariul financiar al statului.

În anul 1851 începură deci pertractările privitoare *la chestia de proprietate a comunelor din desființatul Regiment al II-lea românesc de grăniță*, fiindcă la proprietățile grănițerilor năsăudeni făceau pretenții deoparte erarul financiar, de altă parte familia conților și baronilor Kemény, ambe partide puternice. Prevăzându-se urmările dăunătoare pentru aceste comune, dacă ele nu se vor apăra, după o consfătuire avută în Năsăud, am compus în

limba germană un memoriu cam fulminant, în care între altele se spunea că comunele la caz de lipsă vor uza de »jus repulsionis«. Subscris de mai multe persoane, memoriul a fost expediat pe poștă deadreptul la guvernul militar și civil în Sibiiu. Acest pas de apărare a pătruns ca un fulger în planul dușmanilor, cari au știut mijloci de s'a făcut în Năsăud perchiziție domiciliară la Vicarul Macedon Pop, învățătorul Vasile Nașcu și la locotenentul pensionar Petru Tanco, sub pretext că s'ar căuta corespondențe revoluționare; în realitate însă pentru de a se afla conceptul și a se descoperi urzitorii amintitului memoriu stigmatizat ca un act de renitență și conspirație. Dupăce se făcuse și investigație, au fost suspendați din slujbă directorul Moise Panga și învățătorul Vasile Nascu, punându-se la cale totodată și o rețea de spionaj pentru a urmări persoanele marcante și a sparge »cuibul renitenților și conspirațiilor«.

Cu ocazia organizării definitive a dregătoriilor administrative, în 15 Noembrie 1854 am fost numit *actuar cercual* cl. I în Orlat, de unde făcând schimb cu bucovineanul Bancescu, în Decembrie am trecut ca actuar în Rodna, și aci am servit până în Iunie 1861, când au fost desființate oficiile ces. reg. în Transilvania.

Cu acest prilej cancelarul Transilvaniei, baronul Francisc Kemény în propunerea făcută Maiestății Sale pentru reactivarea jurisdicțiunilor, și-a exprimat părerea să nu se satisfacă cererii Năsăudenilor pentru înființarea unei jurisdicțiuni separate, mai cu seamă pe următoarele două motive:

1. Fostul regiment al II-lea românesc de graniță a constat din comune, cari înainte de militarizare au aparținut mai multor jurisdicții; deci ar fi numai lucru natural ca acele comune să fie acum reîncorporate respectivelor jurisdicții.

2. Nu este consult ca un popor constătător numai din Români deprinși cu arme și aflător chiar lângă granița Moldovei — *unde comunicația cu principatele dunărene și în prezent este atât de vie* — să fie autonom sub conducerea și inspecția propriilor funcționari naționali. Căci deși împrejurarea aceasta în prezent n'ar părea să fie periculoasă, totuși ar putea să devină atare mai târziu, ceea ce este ascuns în întunerecul viitorului.

Cu toate că Kemény spunea că »nu se încumetă să ia asuprași

răspunderea împreună cu altă propunere» totuși împotriva propunerii cancelarului, cu data de 24 Martie 1861, împăratul ordonă ca din teritoriul fostului Regiment al II-lea de graniță să se constituie o jurisdicție de sine stătătoare cu numirea »*Districtul Năsăudului*«, având să se organizeze în același chip ca și Districtul Făgărașului.

În adunarea Comitetului reprezentativ al acestei noue jurisdicțiuni, ținută în 19—21 Iunie 1861 în Năsăud, am fost ales *pretor* (jude cercual sau sudprefect în vechiul Regat) pentru cercul Rodnei, iar în 26 Februarie 1862 am fost numit, prin decretul prezidiului guvernului transilvan, *judcător* (jude) la așa numita sedrie generală (tribunalul) din districtul Năsăudului. Aici am servit până la congregația (consiliul general județan) ținută în 5—10 August 1867, care m'a ales *vicecâpitan districtual* (viceprefect — vicecomite) și în acest post am fost reales și de congregația ținută la Năsăud în 22 și 23 Ianuarie 1872.

Desființându-se în toamna anului 1876 Districtul Năsăudului (mai exact anexându-se la al Bistriței, pentru a paraliza mișcările culturale românești ce luau mare avânt), am fost dispus ca *prezident la Sedria orfanală* a nou înființatului comitat Bistrița-Năsăud, unde am servit până la finea anului 1877, când am trecut la pensie.

*

În timpul serviciului meu în Năsăud, am fost membru în Comitetul și Comisiunea fondurilor grănițerești, iar într'un an și prezident al acestei comisiuni.

Comisiunea reglatoare — instituită pentru acest ținut pe baza autografului împărătesc din 27 August 1861, care conține principii referitoare la regularea dreptului de proprietate și posesiune pentru ambele foaste regimente confinare române din Ardeal¹⁾ (Reg. I Orlat și II Năsăud), — fiind inspirată și condusă de influențe din partea unor corifei inamici poporului român, dela foasta Cancelarie aulică din Viena, interpretând fals acele principii, a recunoscut

¹⁾ La pertractările ce s'au ținut în Viena între Ministerul de Interne, de finanțe și de culte, al căror rezultat a servit de bază la autograful împărătesc indicat mai sus, a participat și repausatul Vasile Nașcu, cărui este a se mulțumi nu numai scoaterea de documente din Arhiva Ministerului de război, ci și realizarea pretențiunilor noastre în modul indicat în acel autograf împărătesc.

de proprietate a erariului financiar a statului un teren de peste 100.000 jughere austr. □ din Ținutul Districtului Năsăud, așșderea și dreptul regal de cârciumărit din 15 comune, situate în Valea Bârgăului, a Șieului și a Mureșului. Mai încolo dispuse ca celalalt teritoriu, ce rămăsese (după escinderea celui recunoscut de proprietate erariului financiar) să se împărțască din nou între toate comunele, prin ce s'ar fi cauzat o confusiune nemărginită și foarte regretabilă.

Pentru a putea evita aceste nedreptăți am conceput două scripte în limba germană, una adresată Guvernului transilvan, și alta pentru a fi prezentată Maiestății Sale.

Cea dintâi poartă titlul: Vertheidigungsschrift der Bevölkerung des bestandenen II-ten Romanen 17-ter Grenz-Regiments, nunmehrigen Nassoder Districts-Gebietes in Siebenbürgen¹⁾.

Cel de al doilea poartă titlul: Majestäts-Gesuch der Bevölkerung des bestandenen II-ten Romanen 17-ter Grenz-Regiments, nunmehrigen Nassoder Districts in Siebenbürgen in der Grundbesitz-Regulierungsfrage²⁾.

*

În chestia proprietăților grănițerești am fost delegat împreună cu Vasile Buzdug și în toamna anului 1867 la Pesta, unde am colaborat la memoriul care, tradus în limba maghiară și tipărit, s'a înaintat în 1868 dietei din Pesta, și urmarea căruia a fost, că ministerul ungar de atunci a descompus (disolvat) comisiunea regulatoare de proprietăți grănițerești și a încredințat o comisiune ministerială cu studiarea actelor și redactarea unei propuneri în chestie.

1) Sau în traducere română: Script de apărare a populațiunii din fostul al II-lea Regiment român confiniar Nr. 17, acum din Ținutul Districtului Năsăud în Transilvania. Acest script se referă la proiectata nouă împărțire a terenului rămas.

2) În traducere română: Petițiune maiestică a populațiunii din fostul al II-lea Regiment român confiniar Nr. 17, acum din Ținutul Districtului Năsăud în Transilvania, în chestiunea regulării de posesiune terenală.

Această petițiune a fost prezentată Maiestății Sale în audiența din 5 Octombrie 1865 prin o deputațiune sub conducerea fostului prepozit capitular al Gherlei, Macedon Pop, la care am luat parte și eu dimpreună cu Vasile Nașcu, Maxim Lica și Vasile Buzdug.

La pertractările urmate în chestiunea de proprietate din acest ținut între Ministerul reg. ung. de interne, de finanțe și de culte, la care a servit de bază petițiunea maiestică, am fost esmiși (trimiși) eu și cu acum repausatul *Ioan Florian*, ca reprezentanți ai poporațiunii din Districtul Năsăudului, pentru care scop am petrecut — cu întrerupere de timp — dela 1870 până 1872. Ur-marea stăruinței noastre și bunăvoința unor membri din comisiunea mixtă ministerială¹⁾ a fost închierea și subscrierea unui contract d. d. Buda în 12 Martie 1872 între ministrul de finanțe reg. ung. *Kerkapoly* și între noi ambii plenipotențiați, prin care ministrul de finanțe, în numele erariului financiar, a renunțat la dreptul de proprietate asupra terenului de peste 100.000 jug. □ în favoarea poporațiunii din Districtul Năsăudului. Asemenea a renunțat și la dreptul regal de cârciumărit din cele 15 comune, în favorul fondului școlastic central din Năsăud, proprietate comună a poporațiunii foarte grănițere din acest District.

II.

Aplicare spre botanică am început a avea decând am ascultat prelegerile la Viena.

După întoarcerea mea din Viena, în 1845, am început a mă ocupa mai stăruitor cu *studiul botanicei*. Mica colecție, ce o făcusem până la finea anului 1848, a fost nimicită deodată cu cărțile și alte scule cu prilejul invaziei trupelor maghiare în Năsăud, în Ianuarie 1849. În timpul cât am stat în Benediug, Reteag, Coldeu, Șieu-Odorheiu și Seliște am scrutat flora din acele ținuturi și mai cu seamă din Seliște am întreprins multe excursiuni botanice pe munții învecinați cu România. După mutarea mea la Rodna în 1854, și la Năsăud în 1862 am scrutat și flora din Districtul Năsăudului²⁾. Aici în cursul mai multor zeci de ani am cercetat adeseori

¹⁾ În această privință fostul consilier ministerial din Ministerul de interne reg. ung. *Iosif Hossu* s'a arătat cel mai mare sprijinitor al cauzei noastre, pentru care merită toată recunoștința.

²⁾ Ca dascăl în Rodna sa, el rămâne un pasionat botanist, care cutreeră munții, culegând ca o albină, nu mierea florilor, ci însăși florile, această miere minunată a pământului, și adâncindu-se, tot cu mai mult interes, în tainele vieții și frumuseții lor, din zi în zi, evlaviosul fiu al părinților săi, se întărește prin această cetire de psalmi ai naturei în credința sa luminată, pentru că

văile și munții, începând dela Țibleș până la Drăgoiasa. Cu deosebirea munții dela Țibleș până la pasul Bârgăului i-am cutrierat de foarte multe ori și în diverse anotimpuri, și mai ales pe aceia cari se disting printr'o floră mai abundentă și interesantă, cum sunt munții Ineu 2200 m), Corongiș, Rabla, Mihăiasa, Crăciunel, Preluci ș. a. i-am vizitat foarte adeseori. Am adunat material considerabil atât pentru erbariul meu, cât și pentru comunicări cu botaniști și cu institute botanice, dela cari primeam în schimb alte plante dorite.

Un impuls deosebit de-a face dese excursiuni botanice, cu deosebire pe munții din jurul Rodnei, î-mi dete împrejurarea că aproape totdeauna eram însoțit de prietinel meu botanistul *Czecz Antal*, care mai în fiecare vară venea la băile (scălzile) din Rodna petrecând aici 2—3 luni. În vara anului 1860 am însoțit ambii pe Episcopul romano-catolic de atunci al Transilvaniei, mai târziu Cardinal și Arhiepiscop de Caloccea, *Dr. Ludovic Haynald*, într'o excursiune pe muntele Ineu. Văzând acesta abundența și splendoarea florei de pe acest munte a exclamat: »Trebue să mărturisesc adevărul c'am fost pe munții din Germania, Tirol, Svițera și alte țeri, dar o floră atât de bogată și felurită ca aci n'am mai văzut! Excursiunea a durat două zile și s'ar mai fi lungit, dacă timpul nefavorabil nu ne silea să'ntoarcem la Rodna.

*

În corespondență și în schimb de plante am stat cu mai multe și diferite persoane, și cu institute de schimb, așa (încât î-mi aduce aminte) cu:

plantele și florile, — zice el — »pe tot minutul, fără deosebire, obștesc bună-tatea lui Dumnezeu«.

Eată cum știința cea mai exactă și mai adâncită, armonizează perfect în sufletul sănătos, cu credința și se prefac amândouă, contopite, într'o admirabilă religione înălțătoare a sufletului luminat.

În această armonie, fără de care nu este frumseță, nici mulțumire în viață se desvoltă caracterul frumos al bărbatului, care în feliurite slujbe, administrative și judecătorești, rămâne statornic, pe o formă iubind pe Dumnezeu și neamul său, pe o formă remânând democrat, cu toată elita științei ce-l distingea și la înălțimea funcțiilor ce plinea, și cari i-au pus pe piept din grația Suveranului »Coroana de fier« cl. III, cu rang de cavaler, pe o formă remânând bun patriot și bun Român, și neclintit apărător al drepturilor, atât de amenințate, ale grănițelor. (Din articolul: »Florian Porcius« de Delacruce în rev. Răvașul din Cluj Nr. 2 p. 81—87 1909.)

Victor de Ianka, fost custos la muzeul național, secțiunea botanică din Budapesta; cu *Dionis Stur*, consilier montan în Viena, cu Cardinalul-Archiepiscop *Ludovig Haynald* în Kalocsa (Ungaria); cu *Dr. Vincenz Borbás*, profesor la gimnaziul real în Budapesta; cu *Dr. Ludvig Simonkai*, (mai înainte Simkovicz) profesor la gimnaziul din Arad; cu *Dr. Aug. Kanitz*, profesor de botanică la universitatea din Cluj; cu *M. G. Gautier* din Narbonne în Franția; cu *Hans Siegfried* din Winterthur în Helveția; cu *Eduard Hackel*, profesor gimnazial în St.-Pölten (Austria inferioară); cu *Albert Zimmer*, profesor gimnazial în Steyr (Austria superioară); cu *Hans Steininger*, profesor gimnazial în Reichraming (Austria superioară); cu *F. Pax*, profesor de botanică la universitatea din Breslau (Silesia prusiană); cu *Dr. Schube*, profesor gimnazial tot în Breslau; cu *Iosef Lukes*, profesor gimnazial în Ceaslau (Boemia); cu *Iulius Römer*, profesor în Brașov, apoi cu Institutul: *Wiener botanischer Tauschverein* și cu *Schlesischer botanischer Tauschverein*.

În Viena s'a înființat încă în 1881 o reuniune de botaniști (între 70—80 membri), din întreaga Austro-Ungarie, sub conducerea profesorului de botanică dela universitatea de acolo *A. Kerner*, cu scop de a explora din nou întreaga floră ale acestei monarhii. Fiecare membru are de a lifera (furniza) la Viena în fiecare an un anumit număr de specii, însă tot altele din nou, și fiecare specie trebuie să consiste de cel puțin 100 exemplare herbariale, pentru care fiecare membru primește dela Viena ca echivalent în tot anul 400 specii de plante (obveninde în Austro-Ungaria) cu etichete tipărite. La această reuniune sunt și eu membru, începând dela înființarea ei.

*

Afară de unii articli de cuprins botanic publicați prin ziare germane, am publicat următoarele scrieri originale:

1) În 1878, în foaia periodică din Cluj »Magyar növénytanilap«, redactată de *Dr. August Kanitz*: »Enumeratio plantarum phanerogamicarum Districtus quondam Nassodiensis«. În ediție separată octav, 64 pagine.

2) 1881, în *Transylvania*«, organ al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român: »Flora pha-

nerogamă din fostul district al Năsăudului«. In ediție separată octav, 219 pagine.

3) In 1889, tot în »*Transilvania*«: Diagnosele cryptogamelor vasculare, care provin spontan în Transilvania«. In edit. separ. Octav, 58 pag.

4) In 1893, la *Academia română* — București: »Diagnosele plantelor fanerogame și criptogame vasculare, care cresc spontan în Transilvania și nu sunt descrise în opul lui Koch: »Synopsis florae germanicae et helveticae«. In cuart, 354 pagine.

Aci mai observ, că numele meu, ca botanist, se află indus în cartea: »The international scientist's directori, containing the names, adresses, special departements of study, et. In America, Europa, Asia, Africa and Oceania. Boston, 1888. Partea II. Europa, Austro-Hungary, la p. 14. Asemenea și în cartea: *Botaniker Adressbuch*. Wien, 1896 p. 117.

*

Pe numele meu se află denumite următoarele 4 specii de plante noue, descoperite de mine în ținutul Districtului Năsăud:

1. *Draba carinthiaca* var. *Porciussii* Stur. In »Beiträge zur Monographie des Genus *Draba* in den Karpathen Ungarns, Galiziens, Siebenbürgens und des Banat's nördlich der Donau«, von Dionis Stur. Wien. 1861 pg. 27.

2. *Festuca Porcii* n. sp. In »Monographia Festucarum europaeorum«. Auct. Eduard Hackel. Kassel u. Berlin. 1882 pg. 147.

3. *Hieracium Porcii* N. x P. In »Die Hieracien Mittel-Europas. Monographische Bearbeitung der Piloselloiden«. Von C. v. Naegele und A. Peter. München. 1885 pg. 313.

4. *Thymus Porcii* (super Marschallianus x subcitratus) Borbás. In »Symbolae ad Thymos Europae mediae, praecipue Hungariae cognoscendos«. Irta Dr. Borbás. In edit. separ. Octav la pg. 92. (Mathematikai és természettudományi Közlemények vonatkozólag a hazai viszonyokra. Kiadja a magyar tudományos Akademia. XXIV köt. Budapest 1890).

In anii din urmă am mai descoperit o specie nouă de Trifoi, care după exterior are cea mai mare asemănare cu *Trifolium medium* L. sp., de care însă se deosebete prin calicele, ce are dela

12—18 nervi longitudinali (nu numai 10 ca la *Tr. medium*), pe care l-am numit *Trifolium Rodnense* Porcius.

De prezent (în 1896) ca și în trecut, mă ocup cu colectarea de plante pentru alți botaniști și pentru institute de schimb, cu uscarea și determinarea plantelor. Determinarea o pot face numai ziua și când e timpul limpede. În anii din urmă am colectat un însemnat număr de forme din genul *Hieracium Pilosella*, Sect. *Piloselloidea*, o secțiune care conține foarte numeroase și interesante forme, pe care le studiez după opul lui Naegeli și Peter, indicat mai sus. Acest studiu îmi dă destul de lucru, despre o parte pentru că în opul amintit sunt formele descrise pe bază de caractere, de multe ori foarte minuțioase, de unde rezultă, că opul său conține numai din acea unică secțiune al genului *Hieracium*, aproape la 2000 forme, adică specii, subspecii, varietăți și subvarietăți, pe când în toate celelalte opuri botanice descriptive, ce se referesc la flora din Europa medie, nu se afla mai multe de 25—30 specii. Despre altă parte e mai mult ca verosimil, că autorii acestui op, octav mare, de 931 pagini, au avut la dispoziția lor numai puțin material din Transilvania, pentru că multe forme de aci au rămas nedescrise. Altă greutate zace în împrejurarea, că provin pe lângă forme intermediare și foarte multe forme hibride (rezultatul fecundațiunii alor două specii ce au între sine mai multă, mai puțină afinitate), dintre care (forme hibride) unele stau mai aproape de una, decât de cealaltă specie. Afară de toate acestea e de considerat, că Flora Transilvaniei conține elemente pontice în mare număr, totodată și elemente ostice, ce provin în Rusia învecinată, prin urmare Transilvania posedă — pe lângă plantele comune cu țerile vestice — o vegetațiune, pe deoparte mixtă, pe de altă parte și endemică, rezultatul stabilirei în urmarea migrațiunii plantelor cauzate prin periodul de glacialitate în Europa.

Din toate aceste reiese a fi cu foarte mare greutate împreună studiarea și determinarea numeroaselor forme de *Piloselloide* colectate până acum, dintre care o însemnată parte o am deja determinată,

Adause la biografia lui Florian Porcius

de Virgil Şotropa

În baza de documente aflu cu cale să fac la autobiografia lui Florian Porcius unele adause privitoare la fapte și chestii pe cari el, fie din cunoscuta-i modestie, fie din anumite considerații, nu le amintește. La sfârșit completez biografia cu unele mențiuni, citări și date ulterioare.

Când în toamna anului 1848 fusese delegat de către grănițerii năsăudeni ca împreună cu doi soți să predea împăratului petiția regimentului, fiind și așa timpurile turburi, Porcius primi un pașaport semnat de generalul comandant ardelean baron *Anton Puchner* și de directorul cancelariei de războiu *Glanz*. În pașaportul datat Sibiu 21 Septemvrie 1848 se spune că dintre însoțitorii Gavril Pop și Basil Nașcul, acest din urmă plecase la Viena cu certificat încă în 14 Septemvrie și numai la întoarcere vor face drumul toți trei împreună.

Intors din Viena, Porcius petrecu sfârșitul anului 1848, și începutul 1849, în Rodna făcând mari servicii regimentului și populației românești someșene asupra de rebelii maghiari, cari în 2 Ianuarie 1849 ocupaseră teritoriul grănițeresc. Amenințat să fie prins, părăsindu-și în timp de iarnă soția și copiii se refugiază în Bucovina, unde steteau trupele împărătești răspinse de revoluționari, și înștiințându-se la colonelul Urban în Vatra-Dornei, acesta imediat îl aplică în cancelaria adiutantului.

În Februarie 1849 când trupele imperiale de sub comanda generalului *Ignaf Malkowsky de Dammwalden* intrară prin pasul Bârgăului, în Ardeal, Porcius alergă la Rodna să-și revadă familia rămasă în groază și nesiguranță, și atunci tradat a fost prins și împreună cu alții escortat la Cluj.

În timpul petrecerii sale în temnița »Fellegvár« din Cluj i s'a înmânat următoarea scrisoare adresată în 10 Iulie 1849 de către faimosul comandant al pieții locotenent colonelul *Anton Berzenczei* comandai închisorilor:

»Conform ordinului adresat în 9 c. acestei comănduri de către dl Carol Szentiványi, comisar guvernial investit cu putere discreționară în întreagă țara: Florian Porcius din Rodna și Ale-

xandru Şotropa din comuna Maieru a regimentului năsăudean cari au fost arestați în Fellegvár, dar cu permisiunea comisarului, pentru de-a li se ușura soarta, încă mai de mult sunt aplicați în cancelării de războiu; după ce nu sunt calificați pe mai departe pentru pușcărie, îndatăce districtul lor va fi curățit de dușmani, au să fie liberați să plece acasă, îndrumându-i comănduirea ca după alungarea dușmanului din ținutul lor natal să se prezente la comănduirea pieții spre a obține pașapoarte».

În 24 Iulie tot amintitul Berzenczei a extrădat acest pașaport:

»Următorii locuitori din ținutul Bistrițan: Artene Mihailaş, George Dedian, Maxim Mihailaş, Samuil Drăgan, Ion Titieni, Anton Struța, Hani Lieb, Ion Hess, Andrei Sângeorzan, Larion Sângeorzan, Gavril Vanca, Ion Olari, Dănilă Pangrate, Petre Gagea, Ion Todasca, Avacom Anca, Florian Porcius, Taub Mihai pe temeul ordinului comisarial Nr. 6019 sunt dimiși acasă în nădejdea că se vor purta cu lealitate față de guvernul maghiar și se vor strădui să determine și pe rudeniile lor la simpatie față cu națiunea maghiară. Autoritățile sunt rugate ca numiții să nu fie împiedecați în drumul lor și să li-se îngăduie pretutindenii trecere liberă».

Ei însă nu mai erau nevoiți să uzeze de pașaportul dat, mai mult de frică decât de bună voie, căci Rușii erau intrați încă dela finea Iunie în Valea Rodnei și nimeni nu le mai avea grija foștilor prizonieri, nici în Cluj și nici în drumul spre casă.

Sosit în Năsăud, Porcius imediat scrie prietenului său învățătorului Vasile Nașcu, care se afla în Bucovina la trupele comandate de colonelul Urban, următoarea scrisoare laconică:

Năsăud, 6 August 1849 — Frate, În fine mă aflu aci, liber din prinsoarea de 18 săptămâni. Îți poți închipui ce a trebuit să sufer. Nu odată am simțit frica de moarte. În sfârșit am scăpat teafăr din ghiarele leilor înfricoșați. Asemenea și ceilalți camarazi, cu excepția cumnatului Alexandru, care de altfel este achitat, dar din cauză de boală n'a putut să plece spre casă. Nu-mi este posibil să descriu în delalii pățaniile mele aci, îmi rezerv însă să raportez despre ele cu gura. Noutăți îți pot împărtăși numai puține. Rebelii au dovedit mare frică de trupele austriace-rusești și *Iancul cu oastea sa de peste 30.000 bărbați bine înarmați îi face pe Clu-*

jeni să tremure de groază. În cursul iernii le-a luat Maghiarilor peste 20 tunuri, și la 5.000 parte au fost prinși de el, parte au căzut. Pardon nu se dă niciunui prizonier. Fortăreața Alba-Iulia e despresurată. Ministerul este în Seghedin. Bem a dispărut. În Cluj e mare lipsă de bani. Trupele primesc soldă numai cu țirăita. Un adevărat haos. Clujul e arhiplin de Petsovici¹⁾). Dea D-zeu ca pacea să fie restabilită cât de îngrabă. Dealtfel sunt sănătos. Impărtășește tuturor cunoscuților mei salutări, și anume lui Nășcuț, Hangea etc. Tot așa respectele mele dlui Pumnea²⁾). Cât de îngrabă aștept răspunsul tău. Flore Mărian asemenea vă salută. Mii de salutări și sărutări dela al tău vechiu și sincer prieten: Porcius învățător«.

Indată apoi el plecă spre Serețel, unde se afla lagărul Austriacilor și Rușilor intrați din Bucovina, peste Bistrița, și înștiințându-se la generalul *Pawloff* fu dispus iarăși în cancelaria adiutnantului loc. Pantilimon Domide.

După sfârșitul războiului civil Porcius întoarsă acasă unde cu data Sebeș în 14 Septemvrie 1849 primi următorul ordin semnat de colonelul Urban:

»Invățătorul Porcius are să-și ocupe deocamdată iarăși postul de învățător, și *va fi resplătit* pentru serviciile sale prestate între mari pericole«.

Abia apucă să-și reocupe însă postul când fu numit în serviciul administrației civile, unde funcționând în mai multe locuri își atrase laudele superiorilor și recunoștința populației. Astfel din acel timp avem o declarație semnată în Beclean la 24 Decemvrie 1852 de către protopopul *Vasile Silași* împreună cu 31 reprezentanți ai comunelor din acel cerc și întărite cu sigilele sătești, în care între altele la adresa lui Porcius se zic următoarele: »Domnul Florian Porcius în anii în care ne-a guvernat ca subcomisar cercual, în tot felul de oficii care se țin de a sa sferă și putere adecă precum în cele politice așa și în cele ale cultului, a fost cel mai drept, bun și activ. Sub a M. O. D. guvernare poporul și-a zidit multe, bisericile ni s'au sprijinit după cădintă și școlile de predecesor pornite s'au adus la perfecție. Dl Porcius a fost băr-

1) Maghiari dinastici priviți de conaționali ca trădători.

2) Aron Pumnul.

batul doririlor, așa cât de DȘa sau batăr de unul asemenea, totdeauna suntem cei mai oftători».

Și mai interesante sunt certificatele și scrisorile de recunoștință pe cari le-a primit în 1853 dela ofițeri, particulari și dela sate pentru ținuta sa și pentru serviciile prestate poporației grănițerești. Din partea tuturor se constată acestea:

După plecarea batalionului I în Ungaria, când mahinațiunile subversive ale rebelilor maghiari începeau să devină tot mai îndrăznețe și agresive, atunci Porcius, stimat și mult apreciat încă înainte de revoluție de poporația regimentului, o îmbărbătă și o determină pe aceasta să țină la jurământul dat casei domnitoare și să nu dea ascultare elementelor, care încercau *să amăgească și pe grăniceri și să agite în favoarea rebeliunii*. Iar când trupele împărătești fură nevoite să se retragă în Bucovina și teritorul grănițeresc nășăudean era expus terorismului hordelor revoluționare, cari prigoneau și maltratau mai mult pe preoți și învățători, Porcius punându-și în joc viața însuflă poporației curaj, perseveranță și nădejde sigură în apropiata schimbare a situației. La proclamația generalului Bem ca să fie strânse dela grăniceri toate armele, aceștia la îndemnul și sfatul lui Porcius predară numai puține arme vechi, iar pe cele mai multe le ascuseră. Tot periclitându-și viața informa el pe camarazi și pe autorități în Bucovina despre toate mișcările și intențiile insurgenților.

*

S'ar depăși cadrul acestor adnotări dacă ași înșira aci toate serviciile, pe cari Florian Porcius până la trecerea sa la pensie în 1877 afară de oficiu le-a făcut națiunei precum și patriei sale restrinse grănicerești. Nenumăratele concepte rămase după dânsul dovedesc despre activitatea sa pe toate terenele, desfășurată fără sgomot și pretenții, pentru care a și primit sute de adrese și scrisori de laudă și recunoștință. La timpul său și la ocazii date se va face amintire despre multiplele sale lucrări și mai ales se vor publica scrisori schimbate cu bărbați de știință și fruntași ai neamului nostru.

Despre activitatea științifică, pe terenul botanic, dezvoltată de Porcius maicuseamă după 1877 nu aflu necesar să vorbesc aci fiind de obște cunoscută și tratată în ziare și reviste precum

și în biografiile scrise și publicate de profesorii *Ambroziu Chețianu*, *Iuliu Moisil* și *Iuliu Prodan*. Vreau să reproduc aci numai unele pasaje din schița biografică alui Chețianu :

»Scriu din încredințarea »Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român«, dar deodată și din recunoștința ce o datoresc regretatului Florian Porcius, întâiul nostru botanist, care a tras brazdă nouă în ogorul întelenit al științelor, și peste o jumătate de veac a ilustrat flora Transilvaniei, clădind în același timp temeliile botanicei românești.

»Porcius făcea parte din generația mare a veacului trecut. Atunci când Timoteu Cipariu, George Barițiu, Alex. Papiu Ilarian, Iacob Mureșianu și alți bărbați aleși erau preocupați de latinitatea limbei și de originea noastră romană, Florian Porcius aduna din gura poporului român numiri de plante, *dovezi de limbă incontestabile*, și urzea acea știință care alții înainte de el nici n'au încercat-o, și prin care a făcut cinste, onoare deosebită neamului nostru românesc.

»Monument neperitor și-a ridicat prin scrierile sale prețioase și prin descoperirea mai multor specii și varietăți de plante nouă, care parte au fost numite de botaniști în onoarea lui, parte le-a dat el nume, și-i poartă prin urmare numele.

»Herbariul însemnat ce-l avea și-l-a îmbogățit mereu parte cu specii ce le-a recoltat el, parte cu altele crescute în localități depărtate și obținute în schimbul plantelor culese și uscate de dânsul. Cu plantele sale a înavușit multe herbarii europene. Îndeosebi a dăruit numeroase specii institutului botanic și facultății de medicină din București.

»Mulți botaniști și bărbați de știință au cercetat (în Rodna) casa încărcată cu plante a învățătorului Porcius, unde au fost primiți cu bunăvoință și rară afabilitate. Toți i-au admirat herbarul bogat, aranjat cu îngrijire, i-au admirat temeinicia lui floristică, și s'au depărtat stăpâniți de stimă și respect față de el, muncitorul onest, care și-a câștigat nume de distins specialist, a îmbogățit știința botanică în general, și în special *a întemeiat știința botanică românească* care îi va fi totdeauna recunoscătoare«.

La 1896, aniversarea 80-a a nașterii lui Porcius a fost sărbătorită în Rodna cu o serie de serbări la care a luat parte multă

lume românească și cu care prilej a fost felicitat de sute de societăți și personajii din patrie și străinătate. Atunci scria părintele *Gherasim Domide*:

»Atât meritele sale câștigate pe terenul vieții publice și ale științei, cât și frumoasele și înaltele sale calități persoane l-au făcut cel mai iubit și adorat om în întreg ținutul fostei granițe militare; și astăzi casa lui ospitală este cu drag cercetată de toată lumea românească, ce trece pe aceste plaiuri romantice; iar figura pururea veselului și neîntrecut amabilului »*Moș Porcius*« este cea mai populară în întreg ținutul, și fala întregii românimi.

În anul 1871 Porcius a primit, conform hotărârii Împăratului dela 13 Ianuarie, Ordinul coroanei de fier cl. III cu titlul de cavaler pentru meritele sale științifice.

În 1882 a fost ales membru activ al Academiei Române din București (secția științifică).

În 1905 Carol regele României i-a conferit medalia Bene Merenti cl. I.

Lucrări de ale lui Florian Porcius mai sunt:

1. Din Istoria fondurilor năsăudene. În »*Revista Bistriței*« An. 1903 Nr. 42.

2. Document despre starea pădurilor din Districtul Năsăudului. În »*Foaia pentru minte, inimă și literatură*«. Brașov 1862 N-rile 42 și 43.

3. Istoricul Districtului Năsăudean, publicat după un manuscris alui Porcius de dl V. Șotropa în »*Arhiva Someșană*« Nr. 9 1928 pag. 64.

4) Flora Districtului Năsăud — cu notițe istorice relative la Ținutul Someșului. Discurs de recepțiune la Academia Română.

5. Diferite articole în *Jahrbuch d. Siebenbürgischen Karpatenvereins* — Sibiu.

*

Florian Porcius a răposat în 30 Mai 1906 și a fost înmormântat în cimitirul din Rodna, fiind de față o mare mulțime de popor, care adânc impresionat asculta discursul funebru pe care avocatul *Gavril Tripon* îl începea cu vorbele duioase: »Plâng ierburile și florile munților noștri că a plecat pe vecie dintre ele celce atât de mult le-a iubit...« Iar la 1 Iunie președintele Academiei Române,

Ioan Kalinderu anunța colegilor academicieni moartea lui Porcius cu vorbele:

»Am durerea să vă anunț încetarea din viață a iubitului nostru coleg Florian Porcius. Mult regretatul răposat s'a stins în al 90-lea an al vârstei și al 26-lea de când a fost ales membru al Academiei noastre, pentru care a avut totdeauna o inimă caldă, ca și pentru neamul său, pe care l-a servit ca profesor și mai târziu ca funcționar superior administrativ. Atras de frumusețile naturei s'a dedat din tinerețe studiului botanicei ocupându-se mai-cuseamă de plantele din ținutul Năsăudului, de unde era originar și unde și-a petrecut mai toată viața. Asupra acestora a publicat o lucrare de valoare care a îmbogățit Flora Transilvaniei cu mai multe specii nouă. De atunci a mai dat la iveală câteva lucrări și a colaborat la Flora Dobrogei a neuitatului nostru coleg Dr. Brândză. Odihnească în pace și în veci neuitată fie memoria lui Florian Porcius, *primul botanist român de frunte de pe vremuri*«.

În semn de omagiu și recunoștință, la propunerea secretarului general *Dim. A. Sturdza*, Academia a ridicat în Rodna o frumoasă piatră comemorativă la mormântul răposatului »*care a trăit viață lungă dedicată științei și virtuții*«.

Locotenentul Petru Tanco

1805—1891

Iată un grănițer de o modestie biblică, de o dragoste fără seamăn de neam, de o corectitudine desăvârșită și de o cinste perfectă — un caracter de bronz. Petre Tanco s'a născut în comuna Monor, la anul 1805, a urmat școala militară din Năsăud și-l găsim între elevii eminenți ai acestei școli în anul 1828 — în *cartea de aur*¹⁾, adică cartea premianților, dimpreună cu *Vasile Nașcu* și *Dumitru Vaida*, acesta din comuna Poienile Zăgrii, care mai târziu a funcționat la agenția austriacă din Iași, apoi înapoiindu-se la Năsăud a adus cu sine multe cărți și reviste românești din Moldova ca »Propășirea« și altele. Vaida fu apoi casier la fondurile școlare grănițerești din Năsăud.

Locotenentul Tanco a servit în regimentul de graniță năsăudean până la desființarea lui în 1851, când fu pensionat, trăind apoi mai departe cu domiciliul în Năsăud.

În cursul vieții sale a stat în cele mai bune relațiuni prietenești atât cu Vicarul Macedon Pop și Vasile Nașcu, cât și cu Moise Panga, directorul școlii normale din Năsăud și cu Vicarul Grigore Moșil.

Când în anul 1851 s'a desființat regimentul și s'a ales de grănițeri cel dintâi comitet numit »comisiunea administratoare de fondurile scolastice«, care avea să ia în primire averile și fondurile

¹⁾ Cartea de aur a premianților începând cu anul 1828 există și astăzi la actuala școală primară »Vasile Nașcu« din Năsăud, în care se trec și acum școlarii premianți ai acestei școli.

grănițerilor, pe care Imperatul, prin autograful dela 24 Ianuarie 1851, le-a recunoscut ca avere adevărată ale grănițerilor, având de acum înainte libera voie să dispună ca ale lor — Tanco a fost și el ales membru în această comisiune.

În acest comitet sau comisiune erau — după cum am amintit și în biografia lui V. Nașcu — în afară de acesta, și Vicarul Macedon Pop, Moise Panga și Locotenentul P. Tanco, acesta însărcinat în special cu purtarea socotelilor fondurilor.

Despre toate hârtiile și actele ce intrau la această comisiune s'a purtat un protocol (registru) de intrate în limba germană (intitulat: *Ehemaliges II Romanen Grenz-Infanterie Regiments-Schul-fonds-Verwaltung: Einreichungs-Protocoll. Ueber die von Zeit zu Zeit bezüglich des gedachten Fonds ergangenen und erwiederten Correspondenzen, angefangen im Jahre 1851*). În acest protocol se arată și modul cum s'au rezolvat afacerile. Acest protocol l-a purtat Nașcu dela 29 Februarie 1851 până la 1 Octombrie 1855, iar de aici înainte Petre Tanco până la Decembrie 1861.

Protocolul intratelor începe cu adresa Guvernului civil și militar din 18 Februarie 1851, Nr. 3598 c. m. G. emisă în urma înaltei hotărâri a Impăratului dela 24 Ianuarie 1851, în chestia desființării instituției de graniță, cu arătarea ce destinație este a se da fondului de montur.

După aceasta a urmat ordinul guvernului civil și militar Nr. 10.000 din 6 Iunie 1851, în care s'a cerut proiecte amănunțite despre modalitatea administrării și întrebuințării ambelor fonduri: de montur și al fondului școlastic.¹⁾

Ce privește socotelile, Tanco a început imediat să poarte toate socotelele despre capitalurile ambelor fonduri amintite aici. Pentru școalele confesionale naționale — acestea înființate din venitele dreptului de cârciumărit de 3 luni — ținându-le în exactă evidență, deși numai pe hârtie, căci fondurile erau reținute de fisc, care nu voia să le predea comisiei grănițerești.

În acelaș timp pe lângă că, împreună cu Nașcu concipiau, purizau, purtau socotelile foastelor cuartire ofițerești, ș. a., Tanco purta și corespondența cu pretura din Năsăud (Bezirks-Amt) și

¹⁾ Viața I. V. Nașcu de Dr. N. Șimon, p. 58—59.

cu prefectura (Kreis-Amt) din Bistrița, precum și cu guvernul — sub semnătura vicarului episcopesc din Năsăud, ca președinte.

Foarte mari merite și-a câștigat Locotenentele emerit Tanco, care a urmărit ani de zile — deși deocamdată iluzoriu — situația fondurilor, cari încă nu erau în mâinile grănițerilor. Comitetul (comisia) a făcut ca fondul de montur — după vr'o câțiva ani s'a mărit cu vr'o 40.000 florini, căpătați după multe intervenții dela erarul militar, ca despăgubiri pentru mondirile pe cari erarul trebuia să le dea grănițerilor, însă ei servind în mare parte cu hainele lor.¹⁾

Prin energia acestui comitet, și în special al locot. Tanco, s'a putut salva fondul de montur și nu a fost înghițit de stat, precum se intenționa sub absolutismul austriac, între anii 1855—1857, când pretura din Năsăud, străină și dușmană, voia distrugerea acestui comitet — dar n'a reușit.

Tot acestui comitet, însuflețit de cea mai curată dragoste de neam, este a se mulțumi, că hârțiile de stat, proprietatea fondului școlastic al tuturor comunelor grănițerești din Districtul Năsăudului, cumpărate încă din timpul existenței regimentului de graniță, s'au înapoiat și restituit comunelor.

Apoi din fondul de montur, transformat prin hotărîrea comitetului, în fond de stipendii (burse) a început a se împărți stipendii tinerilor studenți grănițeri²⁾ pentru a forma o falangă puternică de intelectuali de toate categoriile, necesare, în prima linie, ridicării ținutului grănițeresc.

Numai grație deosebitului interes pentru binele grănițerilor s'au putut salva toate aceste fonduri și a reveni iarăși vechilor și adevăraților proprietari.

Comitetul hotărî deci să dea stipendii cu începere dela 13 Martie 1852 și pentru acest scop a ales 18 tineri. Dar fiindcă fondurile le acaparase statul, cu tot protestul comitetului, stipendiile votate au rămas numai pe hârtie, căci numai pe hârtie erau și fondurile grănițerești. Comitetul administra fonduri fără a avea un ban în cassă, căci ele erau încă în mâinile erarului, afară de

¹⁾ Viața I. V. Nașcu p. 47.

²⁾ Vezi »Activitatea Vicarilor năsăudeni« de Macedon Pop, p. 67—71.

fondurile școalelor comunale, ale căror socoteli le revizuia în fiecare an. (V. Nașcu p. 60.)

Totuși purtarea acestor socoteli într'un mod așa de »imaginar« a fost de mare importanță și folos mai târziu.

Oricâte cereri se făcuse de comisia fondurilor la fisc, — pentru rezolvarea chestiunii manipulării banilor din fondul de montur și împărțirea stipendiilor, și ale altor chestiuni, — nu se dedea nici un răspuns, totul era contra...

Dar socotelile purtate de Tanco, după cum s'a dovedit în timp de mai bine de zece ani, consunau până la un crucer cu socotelile pe care le purta statul.

»Bazele acestor fonduri au fost astfel puse, că nu se puteau răsturna cu o singură lovitură și vrând-nevrând organele administrative erau silita a recunoaște legalitatea și îndreptățirea fondurilor ca organ administrativ și dătător de ton în administrarea veniturilor fondurilor«. (V. I. V. Nașcu p. 63—4.)

Tanco a fost ales, dimpreună cu Nașcu, și în »comisia de incredere« a grănițerilor de pe lângă »comisia de predare« ale averilor grănițerești, care avea de președinte pe Generalul Pöck. (V. Nașcu l. c. p. 445.)

În anii 1861—62 locotenentul Tanco era casierul »Reuniunii de citire«, adică a Casinei române din Năsăud — casină care era, se pare, o continuare a vechii casine (Casino-Verein) grănițerești, ce se întemeiasă în 1857. »Rațiunea«, adică darea de seamă era făcută lunar de Tanco, plata taxelor (cotizațiilor) se făcea regulat de membrii ei și restanțe erau sume neînsemnate.¹⁾

Probabil că acest »Casino-Verein« era mult mai vechiu, din timpul Regimentului grănițeresc, dar ne lipsesc astăzi, datele necesare.

Sediul casinei era — ca și azi — în actualul local cu un etaj al »Otelului Rahova«, care a fost clădit în anul 1814 și care și pe timpul Regimentului servia ca ospătărie și otel.²⁾

Casina aceasta, sub numele de »Reuniunea de lectură« există și astăzi și ar avea deci vechimea de 75 ani (f. 1861), sau de 79 ani, dacă am lua anul 1857.

¹⁾ Dr. N. Șimon: *Istoricul casinei din Năsăud*. Manuscris în colecția I. Marțian — din Arhiva Muzeului năsăudean.

²⁾ V. Șotropa în »Năsăudul de altădată«, în »Arh. Som.« Nr. 19/1936; p. B.

Dela locot. Tanco ar fi rămas multe acte și scrisori, cari astăzi nu se mai găsesc și regretăm că nu putem să-i facem o biografie mai amănunțită.

Tanco a ținut la școlile din Năsăud și la alte școli speciale doi nepoți orfani, pe Paul și pe Teodor Tanco din Monor, al căror tată a fost ucis de Unguri în revoluția din 1848. Teodor a devenit învățător la școala trivială din Monor, iar Paul, după studiile universitare la Viena și Graz, unde luă doctoratul în matematici, fu numit, în 1873, profesor la liceul din Năsăud. Paul dimpreună cu alți câțiva vrednici profesori a pus temelia faimoasei societăți de împrumut și păstrare »Aurora« din Năsăud¹⁾, care există și astăzi, având o vechime de 63 ani, al cărei casier și stâlp neclintit a fost aproape toată viața lui dimpreună cu alți câțiva vrednici grănițeri, cari merită tot respectul și cinstirea noastră.

Pentru marile sale merite Locotenentul pensionar Petre Tanco este vrednic a fi pus alături cu ceilalți mari grănițeri năsăudeni.

---

¹⁾ *Aurora* este adevărata bunică a tuturor băncilor populare din vechiul Regat.

Ioachim Mureșianu

1832—1903

Un distins fiu al graniței năsăudene, cu o frumoasă cultură și temeinice studii juridice și primul juristconsult al ținutului nostru, unul din marii luptători pentru drepturile grănițerilor, la recăștigarea cărora a contribuit foarte mult — a fost Ioachim Mureșianu.

El s'a născut la 8 Septembrie 1832 în comuna Rebrîșoara.¹⁾ După actul său de naștere, emis¹⁾ de preotul Grigore Pop (la 23 Decembrie 1850), tatăl lui Ioachim se numea Ioan, iar mama

---

¹⁾ Această biografie s'a făcut după actele personale și originale a lui Ioachim Mureșianu, ce se păstrează în arhiva »Muzeului năsăudean«, și din alte izvoare.

lui Maria, din Rebrîșoara, Compania a 8-a, divisionul al 4-lea. Tatăl său era agricultor și (în 1856) era făt (cu decret) la biserica din localitate și frate cu Iacob Mureșianu, fost profesor la gimnasiul catolic din Brașov și Redactor al »Gazetei Transilvane« și al »Foi pentru minte, inimă și literatură«, cari apăreau în Brașov (vezi biografia acestuia), — deci era unchiul lui Ioachim. Ioachim a urmat școala militară (C. R. Militaer-Oberschule) din Năsăud, terminând — în 1846 — clasa a IV-a cu rezultat bun. Directorul școlii era pe atunci Moise Panga, iar Macedon Pop (vezi acesta) catechet.

Dorind a urma înainte o școală mai superioară, îi s'a permis de către comanda Regimentului de graniță din Năsăud, să continue studiile la liceul (K. Gymnasium) din Brașov, înființat de abatele *Anton Kovacs*, profesor fiind la acest liceu și Iacob Mureșianu, unchiul lui Ioachim, care l'a și ținut la dânsul câțiva ani și în toate clasele (1847—1850) a fost elev eminent.

Dar Ioachim în timpul cât a stat în Brașov a urmat — tot cu succes eminent — și o școală tehnică, care se numia: »Kronstädter k. k. Normal Zeichen-Schule«, unde se preda: »Die Elementar Vortraege über Geometrie, Mechanik und bürgerliche Baukunst«, al cărei director era *Gottfried Thomas*, iar profesor *Ștefan Emilian* (Kertész), român, care mai târziu fu profesor la universitatea din Iași.

În toamna anului 1850 Ioachim plecă la Blaj, pentru continuarea acolo a studiilor liceale.¹⁾ Între tinerii cărora Comisia fondurilor grănițerești năsăudene — în adunarea dela 13 Martie 1852 — hotărîse a da stipendii tinerilor grănițeri, a fost și Ioachim Mureșianu, pe atunci în cl. VII liceul din Blaj. Dar n'a primit, căci fiscul nu voia să dea nimic din fondurile grănițerești, pe care el le administra prin abuz.

În Blaj urmă clasa a VII și VIII în anii 1851 și 1852, având ca director pe *Constantin Alutan*, vicar general. În Septembrie 1852 îi se elibera »Testimoniu de maturitate«, cu nota »prima cu eminentie distinsă«. Certificatul acesta este semnat de *Alexandru Șterca Șuluț*, episcopul Făgărașului, de *Gabriel Dorgo* c. r. comisar

¹⁾ Conform pașaportului Nr. 44 emis de Comanda Regimentului II de graniță și a unui certificat de sănătate.

cercual și referent guvernial, apoi de Directorul *Gavril Popp*, de *Simion S. Mihaili* profesor gimnazial și actuar cons. (mai târziu profesor de științele naturale la liceul din Craiova) și de alții.

Ioachim Mureșianu »studente abituriente« din Blaj, printr'o petiție (suplică) dela 8 Octombrie 1852 către »Venerabilul Sânt Consistoriu«, scrie: »în starea mea cea critică și aducândă la desperare« cere un stipendiu pentru teologie la Viena, »cu genunchii plecați rog să nu mă lăsați a mă neferici acum, când după multe lupte cu necazul, mai mi se apropie finea studiatului, să nu demiteți a se îngropa așa un talent, cu carele eu mă simțesc dotat dela Atotputintele creatoriu«... »să aveți îndurarea a-mi conferi vreun stipendiu, din cele 6 ale nemuritorului Doctor de Ramontza, care s'au cerculat pentru 6 juriști« (stipendiile aceste la drepturi era de 80 florini, moneda convențională, pe an)... »sau ca supplement unui stipendiu de Politehnică în Viena, sau ca subsidiu, cu carele să pot absolvi drepturile în patrie, cu a căror absolvire pot absolvi și teologia, fiind convins cumcă și un preot atâta lipsă are de drepturi, câtă și un mirean, și din contră mireanul atâta lipsă de teologie ca și un preot, dacă voesc a fi bărbați de stat în înțelesul cel adevărat«. »In fine zic cu cea mai supusă umilință »Indurați-ve spre mine«, de vreme ce din această binefacere î-mi prevăd toată fericirea și în caz din contră nefericirea pe viitor, carea din urmă e legată cu dauna publicului întreg«. Și încheie: »numindu-vă cu gloriosul nume de: Patroni ai celor fără de ajutor și Părinți ai celor năcăjiți până la desperațiune«.1) Cererea era însoțită de 13 accluse. Pe suplică e notat în urmă că »aceasta suplică o am scris în o desperațiune extremă, când dupăce absolvisei ginmasiul în Blaj și după ce dederăm examenul de maturitate, mă dusei prin Sibiiu ia Brașov, de unde mă întorsei ear la Blaj«.

La această suplică îi s'a răspuns că nu i s'a putut »deferi«, adică nu i s'a aprobat stipendiu.2)

1) Din actele sale la »Muzeul năsăudean«.

2) Am reprodus această petiție ca să se vadă cu ce greutate se lupta un tiner grănițer, care terminase liceul cu cea mai mare notă: »prima cu eminenție distinsă«, care n'avu noroc nici de stipendiul grănițeresc, nici de cel din fondul Doctorului Ramontai, cu toată situația sa de eminent în studii, dar ajuns la desperare din lipsa de mijloace de existență.

În Octombrie 1852 se înscrie la Academia c. r. de drepturi din Sibiu (care se numia oficial: »K. k. Hermannstädter Rechtsakademie« — mai înainte îi se zicea: »Siebenbürgisch sächsische Rechtsakademie«) — unde a urmat deci în »Caesaro-regiae Academiae Cibiniensis« în anii 1852—53 până în 1854—55 (trei ani), — după cum arată certificatul de absolvire cu obiectele și clasificația, Nr. 111 — dela 28 Iulie 1855.

În lunile August și Septembrie 1853 a avut și o mică slujbă; diurnist la c. r. subcomisariat din Cisnădie, iar dela 1 Noembrie 1853 până la finele lui August 1855 a fost concepist-practicant în cancelaria avocatului Ioan Poleschensky din Sibiu, cu salariu, lucrând câte cinci ore zilnic, cu succese foarte bune (conform certificatului, liberat de amintitul avocat, dela 8 Septembrie 1855).

Cu o petiție dela 5/17 August 1855 Ioachim cere Capitolului din Blaj un stipendiu de 300 fl. m. c., pe când era în anul al III-lea la drept în Sibiu, pentru ca să poată urma anul al IV-lea la universitatea din Viena. Probabil că nici atunci nu i s'a »defertit« stipendiul cerut, căci în Octombrie 1855 Ioachim plecând la Viena, a primit prin Vasile Nașcu dela Comisia fondurilor grănițerești din Năsăud 100 fl. v. a. și astfel este primul student grănițer, care a primit un ajutor cu care să-și poată continua studiile la Viena.

În anul 1856 a urmat semestrele I și II la facultatea juridică și de științe de stat dela universitatea din Viena (conform Absolutorului Nr. 3002 31 Iulie 1856 Nr. 314). Conform »Index lectionum« dela aceasta universitate a urmat foarte diligent lecțiile în anii 1855/56 și 1857 semestrul de iarnă.

La 25 Septembrie 1857 fu numit concipist ministerial în Biroul Redacției jurnalului de legi (Reichsgesetzblatt) ca conredactor (al 2-lea redactor) pentru traducerile în limba română din acel jurnal, cu salariul de 800 florini și 200 fl. indemnizație de locuință, în care funcțiune a lucrat până la 1 Mai 1860.

*

Pentru prima oră Ioachim Mureșianu, ca student la Sibiu, intră în relațiuni cu Vasile Nașcu (în 1854), când ceru dela Comisia fondurilor un stipendiu. Deoarece guvernul ardelean nu voia, intenționat, să dea stipendiile, de care comisia fondurilor grăni-

terești avea să dispună, Ioachim își repeta mereu cererea și astfel se produce o îndelungată corespondență între dânsul și Nașcu. Acesta într'o scrisoare, dela 6 August 1855 îi scrie între altele: »Eu unul nimic poftesc mai mult în viață-mi și mai cu sete, ca să te văd Doctor de jură — aici în Năsăud — atunci bucuros zic — bucuros vreau să mor«.

Și de aici se vede ce nevoie mare aveau grănițerii de un jurisprudent, care le lipsia și cât de mult țineau ei să dea stipendii tinerilor pentru a-și forma o falangă de intelectuali de toate categoriile.

În mai multe scrisori Nașcu îi dă a înțelege nevoia de a se compune diverse petiții, memorii, etc. în chestia drepturilor grănițerești pentru a fi înaintate guvernului, ministeriilor, Impăratului... care toate trebuiau juridic bine documentate.

Urmând ca Comisiunea fondurilor să facă o »remonstrațiune« către Impăratul, pentru care trebuia să se redacteze, sau compliceze un important memoriu, Ioachim îi arată lui Nașcu (într'o scrisoare mai lungă, dela 28 August 1855, din Sibiiu) ce și cum ar trebui să se procedeze și într'un mod foarte bun. Acest memoriu s'a și predat Imperatului, în 1856, prin vicariul Macedon Pop.

În adevăr Nașcu avea mare încredere în talentul lui Ioachim, cum nici nu s'a înșelat și cum s'a și dovedit apoi prin multele petiții și memorii ce a redactat.

Aceasta a fost prima ocazie când Ioachim a intrat mai adânc în chestiunile grănițerești, care s'au dezvoltat din ce în ce mai mult, devenind și dânsul unul din marii luptători ai grănițerilor alătura de Vasile Nașcu și de alții.

În anul 1858 Ioachim reîncepe corespondența, întreruptă câțva timp, cu Nașcu, printr'o lungă scrisoare dela 8 August a. a. (când Ioachim era atunci »conceptist« în Ministeriul de Justiție), din care extragem următoarele: »Interesul material al ținutului nostru e pentru noi interes moral, pentru că ne-am bucura și ne-am ținea fericiți, dacă am putea contribui noi cu puterile noastre, ca să câștige cele de câștigat și să departă cele de departat. D-Ta ai zolit destul atât pentru tot ținutul, cât și pentru singurari... Aș cugeta dar, că acum ar fi ordinea (rândul) a noastră sau mai bine am fi să venim noi în șirul celor ce nu-și cruțară nici comoditate, nici

odihnă și nici sănătatea numai spre a putea ajuta totul. Eu din parte-mi mă ofer a mișca toate pietrele, precum nu le-au putut mișca alții, spre a câștiga rezultatul ostenelelor de atâta sumă de ani. Fiind eu stătător aici la izvor, ași putea și pe cale de proces să umblu în treaba fondurilor și alte lucruri publice ale ținutului nostru. În urma urmelor nu ași cruța nici speșele din al meu, numai ași căuta să am amână documente și pe lângă acestea o istorioară a ținutului dimpreună cu drepturile și obligațiunile lui în mod cronologic. Până când s'ar putea face aceasta, adică în vr'un an de zile, până atunci poate mă voi scutura și eu de pasive și apoi ca informat din fir în păr, ași porni cu mâini și cu picioare. Numai informațiunea ar căuta să fie bună«. În urmă îl roagă pe Nașcu să-i permită în viitor a-l numi *unchiu*, această numire părându-i-se mai exprimătoare de încredere unul în altul, ear lui să-i zică *nepot* și *tu*, că așa se cuvine dela cel mai bătrân«... (Viața L. V. Nașcu, p. 147.)

Nașcu îi răspunde de asemenea printr'o scrisoare lungă, dela 29 Noembrie 1858, spunându-i între altele: »Cu adevărat, că după etate mi-ai fi oarecum nepot... acum fie cum va fi, așa să fie pe viitor: »Măi nepoate« și »Uncheșule«. Apoi »Planul ce ni l-ai făcut a compune o istorioară a ținutului dimpreună cu drepturile și obligațiunile lui în mod cronologic — e bun și-l vom urma«... »ar fi timpul a se deslega... acel nod, dela care atârnă toate celelalte, adică: fost-a Districtul Rocnii înaintea înființării graniței liber, au cum?... fiindcă pe cât vedem din cursul trebilor acestora, de deslegarea nodului aceluia e strâns legată și ceea a fondurilor noastre«. Apoi scrie că a înțeles, că s'ar fi instituit o comisie din 3 miniștri spre a studia lucrarea Comisiunei fondurilor din anii 1852 și 1853 pentru noi, — însă fără noi.

»Din partea comandai supreme a armatei, ar fi în interesul foștilor grănițeri dl maior s'au vicecolonel Ludwig Schrott, fost căpitan în regimentul nostru, în anii 1844—49, — acuma în Viena și referent militar în cauzele grănițerești la comanda supremă din Viena, — bărbat cult și abil, însă nu cred să fie versat cu deamăruntul în istoria regimentului nostru și mai vârtos, că din partea procuraturii financiare vor fi câte pocituri pe lume în contra noastră, mai ales fiind acolo bărbați tot din sânul amicilor noștri

teutoni, cari își mână țara lor, cea urzită de advocații lor: Schuller, Schnell, Eder, Engel și alții în contra Românilor: »că aceștia nu ar fi avut după Aprobate și Compilate nici un drept de proprietate«!!! »Din partea politică și militară, Stokera și Schottl (căpitan-auditor din regimentul de graniță, om foarte cinstit și prietin alui Nașcu) pe baza documentelor prezentate au sprijinit cauza grănițerilor și au respins toate pretențiunile și ideile din partea c. r. camerii puse«... În urmă îl roagă să se intereseze și informeze acolo... și-i mai enumeră o serie de acte... (Din Viața I. V. Nașcu, p. 151—52).

*

În 1860 (Noembrie) fiind trimisă o deputațiune grănițerească la Imperatul în chestiunile averilor, Nașcu a telegrafiat lui Ioachim, care era atunci adjunct la tribunalul comercial din Pesta, să-și ia concediu pentru a însoți deputațiunea la Viena. Avea nevoie de dânsul.

Întâlnirea lui cu deputațiunea iată cum o descrie Ioachim: ... »Într'o seară (3 Dec. 1860) sosește la Pesta Vasile Nașcu, arhivă vie de pie memorie în cauzele grănițerești, și aduce cu sine o pereche de desagi plini de scrisori și mai vechi și mai nouă (asta ne amintește cum odinioară nemuritorul cronicar George Șincai, își purta manuscrisul faimoasei sale cronice și diferite acte de asemenea într'o pereche de desagi). În vr'o două zile și două nopți, cât petrecu Nașcu în Pesta, se tocmiră scrisorile și se făcură primele liniamente la suplica către Maiestate, (cu ajutorul lui Ioachim). Din scrisori și mai ales dintr'un fragment al auditorului Iosif Schottl și al pretorului Stockera se văzu, că toată proprietatea grănițerilor era trasă la îndoială, după principiile, că pământul grănițerilor este feud militar, sau pământ cătănesc, pentru a cărui usufruct sau folosire, grănițerii au făcut servicii militare până când i-a plăcut domnitorului, ca domn de resbel (Kriegsherr) și prin urmare ca domn al pământului, reprezentat prin organele erariului militar. Așa sta cauza la începutul lui Decembrie 1860« 1).

Nașcu îl luă și pe Ioachim la Viena. La 13 Decembrie 1860 deputațiunea fu primită în audiență de Impăratul, căruia îi pre-

1) Din articolul publicat de I. Mureșianu în »Gazeta Transilvaniei« din 1907, Nr. 241: »O reprivire preste câțiva ani ai Districtului Năsăud în 1872«.

de te fajmoasa petiție, pe 19 coale, cu 35 anexe, publicată apoi în traducere românească, în »Foaia pentru minte, inimă și literatură« din Brașov, 1862 Nrile 12—14 (a se citi și în biografia lui Gr. Moisil și alui V. Nașcu). Pentru primirea rezoluției împărătești Nașcu a rămas în Viena, iar deputațiunea a plecat acasă.

Năsăudenii însă îl doriau pe Ioachim să-l aleagă ca funcționar în administrația noului District al Năsăudului, ce se înființase. De aceea Nașcu îi scrisese la 25 Octombrie 1861 lui Ioachim la Pesta să se gătească »spre a mă petrece pe conto meu până la Năsăud«, și trecând prin Pesta îl și ieia cu dânsul sosind la 7 Noembrie în Năsăud.

Noul district al Năsăudului era acuma cu totul schimbat. În toate oficiile erau numai funcționari români și numai limba oficială românească și Ioachim trebuia acuma să fie numit într-o funcțiune principală în noul District. Dar pe la finele lui Decembrie »nepoțelul« lui Nașcu dispărea din Năsăud, pentru a se înapoia la Pesta. În adevăr într-o scrisoare dela 6 Ianuarie 1862 Ioachim îi arată lui Nașcu diferite cauze ale plecării, între cari și »confiscarea« ziarului »Concordia« din Pesta și neregularitatea apariției și că earăși a intrat în redacția foii »Concordia«, unde a fost și mai înainte«.

Nașcu îi răspunde îndată, că l'a surprins mult dispariția lui, că oamenii de aici voiau să-i dea »un post cuviincios«... dar nefiind Căpitanul suprem aci, nu s'a putut face numirea... »Grănițerii au mare încredere în el, mai mare decât în toți diregătorii din District. Acuma gândește-te ar putea exista sedria generală fără juriști români (căci de alte nații am căpăta câți ne-ar trebui), fără a ne periclita limba și autonomia?« (Viața I. V. Nașcu p. 434—35.)

În Februarie 1862 Ioachim făcu *cenșura de avocat* din legile Ungariei, conform diplomei În. Curie din Pesta, dela 25 Februarie 1862 (Nr. 231).

Mare bucurie a produs grănițerilor când aflară, că Ioachim a făcut examenul de avocat. Atunci frunțășii grănițerilor i-au trimis o scrisoare de bucurie și de felicitare, căci Ioachim a fost primul avocat eșit din sânul lor. În această scrisoare din Năsăud, dela 8 Aprilie 1862, citim între altele: »Cu bucurie primiram știrea a fi depus examenul de avocat, de care chiar astăzi au lipsă

Românii, ca de pâinea de toate zilele... Iscăliți: Vicariul Gr. Moșil, Nașcu, Lica, Moșu Porcius, Marian... »Despre partea borgovenilor deosebit ești dorit a fi în mijlocul nostru: B. Buzdug, jude de cerc; Purceillă, căpitan; Ciril Dan, jude; Theodor Buzdug, protopresbiter; Ioan Buzdug, paroh; Iacob Ghiță; Iacob Rinziș, loc. primar«. (V. Nașcu p. 450—51.)

În Iulie 1862 Ioachim făcu și cenzura din legile cambiale ale Ungariei, conform diplomei În. Curți apelative cambiale din Pesta dela 8 Iulie 1862 (Nr. 4651).

Încă în luna lui Mai 1862 Ioachim fu numit *protonotar* al Districtului Năsăud, cu decretul emis de Căpitanul suprem dela 5 Mai 1862 (Nr. 245); mai apoi întâiul *asesor provizor* la sedria generală a Districtului, iar dela 15 Februarie 1863 ca *jude singular* pentru întreg Districtul Năsăud, (dela 29 Octombrie 1863 până la 6 Iunie 1865, cu puțină întrerupere și ca substitut al Președintelui Sedriei generale până la 5 August 1867 (cu salariu de 840 fl. anual).

În iarna anului 1862, pe când era *asesor* la judecătoria districtuală fu trimis la Viena dimpreună cu V. Nașcu și Calistrat Tofan, la Imperatul în chestiunea fixării liniei de demarcațiune a terenului de ceartă dintre grănițeri și Sași și în alte chestiuni de regulare de posesiuni (Munții revindicați, ș. a.). Petiția către Imperatul (în chestia cu Sașii) a fost compusă tot de Ioachim și scrisă pe 46 coale, cu 77 anexe și trata despre dreptul de proprietate ale grănițerilor din comunele Rebrîșoara, Nepos, Feldru și Iiva mică, asupra terenului de ceartă din timpurile cele mai vechi (de sute de ani) și s'a arătat în această petiție că linia trasă altă dată de Papp Alajos este bazată pe o copie falsă și deputația se roagă a se trimite o comisie împăciuitoare, etc. Petiția a fost predată la 10 Decembrie 1862, iar la 15 Ianuarie 1863 au fost primiți în audiență la Impăratul, după care Ioachim s'a înapoiat la Năsăud, transpunând lui Nașcu plenipotența sa specială, cu data de 22 Ianuarie 1863. (V. Nașcu, p. 468—69).

În anii 1863 și 1864 Ioachim a fost trimis ca reprezentant, ca deputat, al Districtului Năsăud în dieta transilvană la Sibiu și aici a fost și secretar al dietei.

Ca deputat a fost ales apoi și pentru dieta din Pesta.

Inițiindu-se judecătoriile regești a fost numit președinte al tribunalului din Năsăud. În curând fu însă mutat la Alba-Iulia, tot ca președinte, dar Ioachim a refuzat declarând că nu vrea să părăsească Năsăudul și a plecat din justiție deschizându-și cancelarie advocațională în Năsăud.

În Septembrie 1865 Ioachim fu delegat de comisia fondurilor școlastice ca membru în deputațiunea la Împăratul, în chestia munților așanumiți revindicați, condusă de Macedon Pop, prepozitul capitlului diecesan din Gherla. (Adresa Nr. 429 dela 14 Septembrie 1865 semnată de Grig. Moisil). (Revista Bistriței An. 1903 Nr. 23.)

Ioachim a funcționat apoi ca *Președinie* la Sedria generală (tribunal) a Districtului,¹⁾ conform decretului Căpitanului suprem dela 12 August 1867, Nr. 567 (cu leafa de 1000 fl. anual) în acelaș timp ținând și locul de *Vicecapitan* districtual.

La 15 Mai 1871 căpitanul suprem comunică lui Ioachim, cu Nr. 185, că dela 1 Ianuarie aceluiăș an salariul îi s'a ridicat la 1200 fl. v. a. conform legii X din 1871.

În anul 1872 Căpitanul suprem Alex. Bohățel îi comunică lui Ioachim, că a fost ales fiscal municipal (districtual). Decretul Nr. 42—28 l. 1872.

*

Ca avocat în Năsăud, după anexarea Districtului românesc al Năsăudului la cel săsesc al Bistriței — sub numirea de comitatul Bistrița-Năsăud — în 1876, Ioachim fu numit și secretar al fondurilor grănițerești, fiind totodată și membru al comitetului și al comisiei administratoare a fondurilor, în care calitate a funcționat până la încetarea lui din viață.

În marele proces al fondurilor cu familia Kemény și erarul Ioachim a fost reprezentantul fondurilor. (Vezi la biografia lui Grig. Moisil.)

*

¹⁾ Sedriei îi se zicea pe atunci și *Judecătorie colegială*.

Ioachim Mureșianu în dragostea lui cea mare pentru ridicarea bunei stări a grănițerilor s'a gândit încă de prin anul 1871 la cooperatie. Ideile cooperatiei începura a se discuta pe atunci în Ardeal și cu deosebire în Districtul Năsăudului și în adevăr aceste idei s'au și cristalizat și infăptuit în două instituții economice. Ioachim Mureșianu a lucrat stăruitor, dimpreună cu Macedon Grigoriță, notarul de atunci al comunei Năsăud la statutele așa numitei »*Reuniuni de credit, anticipațiuni și păstrare*«, care după aprobarea statutelor de cătră guvern, la 18 Noembrie 1872, și-a început activitatea la 1 Iunie 1873, președinte fiind ales inițiatorul, Ioachim Mureșianu.

O a doua instituție numită *Aurora* »societate de imprumut și păstrare«, a fost înființată de tinerii profesori ai gimnasiului superior grănițeresc din Năsăud. Statutele »Aurorei« au fost aprobate de guvern la 27 Decembrie 1873, începându-și îndată activitatea.

*

Ioachim Mureșianu a fost un mare bibliofil și a posedat o bogată bibliotecă și valoroase acte, documente, manuscrise ș. a., cari toate au fost dăruite de fiul său Artene Mureșianu, fost judecător în Năsăud — decedat în anul 1932 — »Muzeului năsăudean«, unde se păstrează.

*

Ioachim Mureșianu a fost un asiduu colaborator la »Gazeta Transilvaniei« și la »Foaia pentru minte, inimă și literatură«, amândouă apărute în Brașov. Din multele articole însemnăm aici câteva:

- 1) Despre Românii din Viena în anul 1857—58. (F. p. m. i. l. din 1858.)
- 2) Românii din Dieta Ungariei. (F. p. m. i. l. din 1861.)
- 3) Naționalitatea și întemeierea ei din dreptul statului (Manuscris).
- 4) Românii dintre Tisa, Siret și Carpați în anul 1861. (Manuscris.)
- 5) Pentru popor în cauza naționalității. (Manuscris.)
- 6) O reprivire preste câțiva ani ai Districtului Năsăud (»Gazeta Transilvaniei« Nr. 241 din anul 1907.)
- 7) Earăși în cauza naționalității. (Manuscris.) ș. a.

Ioachim a fost, de când a venit în contact cu fondurile grănițerești, cel mai devotat apărător, în special al fondurilor centrale școlastice și al celui de stipendii — căci însuși simți încă din tinerețele sale, ce mare bine este când tinărul fără mijloace poate avea speranțe, că cu un stipendiu să-și asigure o existență și să poată lucra pentru ridicarea ținutului, a țerii și a neamului său.

De aceea Ioachim a crezut, că este dator să apere și să servească aceste inrerese ale grănițerilor și considera apărarea lor ca o adevărată mândrie și de aceea în tot timpul, până la sfârșitul vieții sale serviciile lui sincere și desinteresate i-a ținut încordate forțele sale.

Meritele lui pentru câștigarea averilor și drepturile grănițerești sunt tot așa de mari, ca și a celorlalți vrednici grănițeri creatori.

El se simțea mândru să fie membru al comisiunii și al comitetului fondurilor până la adânci bătrânețe.

Ioachim era pătruns de adevărul, că este mai greu a păstra, decât a câștiga un lucru, căci se temea ca luptele cele atât dârze și îndelungate ale marilor grănițeri, să nu fie zădărnice de generațiile ce vor urma. Și tot de aceea era îngrijorat să nu se înstrăineze sau vândă nici un petec din moșile grănițerești, menținând cu tărie acest principiu până în ultimele momente ale vieții sale și lăsându-le ca un testament urmașilor grănițerilor. Unirea, concordia grănițerilor o doria să rămână vecinică.

Prin temeinicele lui cunoștințe juridice, nenumeratele lui petiții, memorii etc. au fost întotdeauna încoronate de cele mai bune succese.

Ioachim Mureșianu a fost un caracter integru, independent în convingerile și lucrările sale, zelul și devotamentul lui mergeau până la jertfirea de sine numai ca fondurile să prospereze, să dăinuiască cinstit și să-și împlinească mereu cu cinste și complect marea menire culturală și națională pentru care marii grănițeri le-au creat.

| | | |

Contribuții la istoria bisericească

Virgil Șotropa

Intre multele și diversele sguduiuri prin care a trecut dela 1698 biserica românească unită cu Roma, a fost și acțiunea pornită pe la mijlocul secolului XVIII împotriva unirii de către popii Ion din Aciliu și Ion Molnar din Sad numit și popa Tunsu, dar maicuseamă de către călugărul Sofronie. Causa unirii era serios periclitată, căci agitatorii fanatici reușiră să răsvrătească populațiunea contra preoților uniți și să scoată pe mulți dintre aceștia din bisericile și parohiile lor. Urmând și acte de violență contra autorităților publice și a proprietarilor de pământ, curtea din Viena în Martie 1761 numi o comisiune care avea să examineze și să rezolve chestiile religioase ale Românilor ardeleni. Prezident al comisiunii era baronul Nicolau Adolf Bucov, comandantul general al trupelor ardeleni, iar membrii aceleia: consilierii baron Frideric Dietrich și baron Lambert Möringer. Bucov îndată în 9 Aprilie 1761 adresă o proclamație către poporul român cu somația ca atât uniții cât și neuniții să-și trimită în 26 Aprilie deputați în Sibiu, unde aceia să-și expună înaintea comisiei toate plânsorile. Totodată Bucov ordonă să se facă în întreagă provincia un exat recensământ al uniților și neuniților, cu adaosul că cei ce se vor declara uniți, după 30 Martie 1761 nu mai pot trece sub nici o condiție la neunire.

Conform ordinului recensământul avea să se facă în mod paralel și independent, atât de către organele administrative poli-

tice cât și de către protopopii uniți, așa că din compararea datelor produse din ambele părți să rezulte recensemântul definitiv.

În districtul nostru năsăudean era în acel timp situația și mai gravă prin faptul că din 1755 începuse revolta satelor someșene contra Sașilor bistrițeni, și acum se mai adauga și răzvrătirea religioasă. Ce-i drept deputații uniți trimiși în 26 Aprilie din districtul Bistriții la Sibiu declaraseră acolo înaintea comisiei că Românii uniți din acest ținut voesc să rămână și mai departe uniți, însă cum vom vedea mai la vale, chestia nu era tomăi așa limpede și netedă. Recensemântul l-au făcut aci deoparte protopopul din Năsăud, dealtăparte magistratul Bistriții, și în cele ce urmează vom afla în actul magistratului, pe lângă declarațiile pentru unire ori neunire, multe date privitoare la biserici și vechimea lor, la preoți, familii românești, proprietate și alte chestii de interes.

*

Cu data 22 Mai 1761 adresează comitele sășesc Ștefan Waldhütter de Adlershausen din Sibiu magistratului orășenesc din Bistrița o scrisoare în care îi împărtășește că la porunca Excelenței Sale generalului comandant și prezidentului »comisiei aulice autorizate în chestia unirei valahe«, îi trimite o coală cu 9 întrebări cu scopul ca magistratul prin comisarii săi să facă o anchetă amănunțită în toate satele valahe ale districtului, așa că la cele dintâi 8 întrebări să se dea răspunsuri colective iar la a 9-a întrebare să răspundă fiecare persoană în mod separat. Toate procesele verbale au să fie isprăvite și trimise până la finea luni la Sibiu. Mai departe se accentuează în scrisoarea comitelui că comisarii să ia seamă și nu cumva să pună afară de cele 9 întrebări precise »*încă și alte întrebări caprițioase, cari ar fi în stare să abată pe oameni dela unire și să le sugereze concepții streine*«. La actul de interogare are să fie prezent și protopopul unit, iar persoana care până la 30 Martie a. c. a declarat că e unită, nu-și mai poate schimba credința. În sfârșit ancheta are să se extindă și asupra Valahilor din satele sășești, iar publicația să se facă așa ca șătenii, la termenul fixat, să stea pe acasă și să nu încerce a-și scuza absența.

Întrebările erau următoarele: 1. Cine a clădit biserica voastră? 2. A fost ea construită de către uniți ori neuniți? 3. Înainte

cu câți ani a fost clădită? 4. De când se află în posesiunea uniților? 5. Când a fost reocupată de neuniți? 6. Există pământuri dăruite de Maiestatea Sa bisericii ori preoților? 7. A dăruit vr'un particular pământ ori bani bisericii și parohiei? 8 și 9. Fiecare individ, făr'de-a se lăsa speriat de amenințările neuniților și îndus în eroare de promisiunile acestora, să mărturisească liber dacă este și rămâne unit; și asemenea să fie întrebat fiecare individ neunit, să declare dacă vrea să fie și să rămână unit? În absența bărbaților se poate pune întrebarea aceasta și femeilor.

Imediat după primirea ordinului prezidial, în 25 Mai magistratul bistrițan numi pe comisarii cari aveau să ancheteze și să facă recensământul. În districtul valah fură numiți Markler și Consales (Gonzales), pentru satele Mocod, Mititei, Runc, Zagra, Poieni, Găureni, Suplai; Daniel Gütsch și Weiss pentru Bichigiu, Telciu, Hordou, Salva, Năsăud; Andrei Schneider și Samuel Weber pentru Rebra, Rebrisoara, Vărarea, Feldru, Ilva, Leșu; Peter Theil și Weinrich pentru Sângeorz, Maieru, Rodna; iar în districtul săsesc: Georg Berger și Ioan Klosch pentru Terpiu, Dumitra, Pantic, Aldrof, Iad, Dorolea, Ghinda, Uifalău, Pietriș, Dumitrița, Jelna, Budac; Daniel Dinges și Mathias Göbel pentru Sigmir, Beșineu, Crainimăt, Lechința, Vermiş, Sângeorzul săsesc, Tonciu, Dipșa, Ferihaz, Jeica, Nușfalău, Sântioana și Monari. Afară de numiții comisari au mai colaborat la această lucrare Andreas Ziegler, Mihail Werner și Ioan Kleinmann.

*

Conform proceselor verbale ancheta și recensământul s'au făcut în zilele următoare așa că în 1 Iunie întreagă operațiunea era gata. Cu omiterea părților cari n'au însemnătate și se repetesc, rezultatul anchetei a fost următorul:

Năsăud, 28 Mai. — Biserica a fost clădită înainte cu 300 ori și mai mulți ani de străbunii sătenilor cari pe atunci erau neuniți. Până la *rebeliunea pornită pe la Sânpetru* din anul trecut 1760, sătenii n'au știut de nici o unire. Acum prin luna Martie al vechiului calendar biserica a fost întâia oară închisă și a rămas închisă două săptămâni. Dupăce însă protopopul i-a amenințat pe săteni că vor fi grozav pedepsiți și spânzurați, de spaimă ei au deschis biserica și au cercetat-o până la Florii, când iarăși au

închis-o, și așa închisă a rămas până acum. Încă *înainte de revoluția Curuților* un Grec a testat bisericii 70 fiorini, cu cari satul a putut-o repara. Dela alți particulari n'a primit nici biserica nici parohia nimica, afară dela comună care i-a dăruit următoarele: In sat o bucată de grădină pentru casa parohială, pe care însă preoții n'au ocupat-o și din care biserica nu trage nici un folos; apoi un pământ la Glod de o zi de arătură; o livadă în Baltă lângă Măteoai de un car de fân; un pământ în gura Bălților de 4 mierțe grâu; unul la Cicera Ciuchilții de 4 m.; la Balta Budiului de 4 m.; peste Prunduri de 4 m.; la Cisteț de 6 mierțe și unul îndată în sus de sat de 4 mierțe; mai departe în jos de sat chiar lângă poartă un pământ de 2 mierțe grâu; la Stârcu de 5 m.; la Valea Spinului de 4 m.; în Bolovan la Valea Crucii de 4 m.; la Podul cel rău o livadă de 1 car fân; la Valea Podului un pământ de 6 m. grâu; la Hotar de 6 m.; la Punte de 2 m.; la Moara Arsă de 4 m.; la Ruptură de 4 m.; în fine la Mestecini încă un loc neproductiv. Se declară uniți împreună cu familiile lor: Toader a Crăuțoaii, Vasile a Nacului, Ursul Popenilor, Vasile a Nechiti, Toader Putilian, Mihăilă Vârtic; preoții; Tănase, Dumitru, Maței și Arsente.

Telciu, 30 Mai. — Biserica e clădită de străbunii lor neuniți și e atât de veche ca și satul. *Despre unire n'au auzit niciodată* nimic și preoții lor încă nu le-au spus nimic, când în sfârșit la târgul Sânpetruului din anul trecut au auzit despre ciocnirile din cauza unirei. In Februarie au primit *dela Sofronie o scrisoare*, din Hordou, și atunci și-au închis biserica și au luat cheia dela popa. La parohie aparțin: In sat un loc de casă nefolosit; apoi la Valea Stejarului un pământ de 5 mierțe ovăs; în Crai de 5 m.; în Cârța Bosască între Vaduri de 5m.; pe Salva între Vaduri pe sub pădure de 5 m.; sorta Corteșască pe Cruci de 5.; sorta Crumăzască după Strimtură de 5 m.; Buhască pe apa Telci de 2½ m., Henșască în Câmpul din jos după gâdina Nechiti de 2½ m.; între Vaduri de 2½ m., loc stricat de apă; Vlăsănească pe Telci în Coasta Stejarului de 2½ m.; în Capu Craiului de 2½ m., încă stricat de apă; sorta Vascodească supt Coasta Rusului de 2½ m.; Țintească la Valea Dumbrăvii de 5 m.; sorta Smăului sub Trestie 2½ m.; sorta Beltiască pe Telci în Capu Câmpului de 5 m.; la

Valea Sorbului de 2½ m.; la Gura Pecioghiștii de 2½ m.; sorta Somorască în Gura Prihodiștii de 5 m.; pe Telci în Capu Câmpului de 5 m.; sorta Huzlaca la Valea Sorbului de 5 m.; Crețască la Tulzu Perli de 5 m.; Sârbască pe Cruci la Tăușor de 5 m.; Onițască în Gura Stejarului de 5 m.; în Crai la Vorsoaie de 2½ m.; sorta Vleuțască peste Teceuce Vada de 2½ m.; în Câmpul din jos de 2½ m.; sorta Vleuțască la Valea Pentecozului de 2½ m.; Golicească în Gura Nisipului de 5 m.; Griscască în Gura Cișii de 2½ m.; 10 rute¹⁾ la Vranița grădinii bisericii de 1¾ m.; sorta Ciocârlicească din Câmpu din jos de Coastă de 5 m.; la Valea Dumbrăvii de 2½ m. Se declară uniți familiile: Dumitru Homei, Zaharie Grigore și Ion Homei; Natu Blidar, Ștefan Jugan, Vasile Pupăză, Filip Crisu, Lupul Hondrar, Alexandru Morar, Varodi János vexilifer execut.²⁾; preoții: Vasile, Avacom a Popii Vasile, Grigore, Tănase, Toader.

Bichigiu, 31 Mai. — Dupăcum e scris pe biserică ea a fost clădită înainte cu 260 ani de către 3 călugări, despre cari nu se știe dacă au fost uniți ori neuniți. Sătenii până acum n'au auzit despre unire și în luna Martie și-au închis biserica. Uniți: Ilie a Popii, Mihai a Popii, Dumitru Bachiș, Simion Crăciun, Gorița Popii; preoți: Pinte și Vasile.

Hordou, 1 Iunie. — Biserica s'a clădit deodată cu înființarea satului. Locuitorii nu știu nimic despre unire și ei au ținut biserica numai șase zile încuiată, după care iarăși au predat preotului cheile. Satul a dat parohiei un loc pe care preoții au clădit două case; apoi sub Podul Hordoului un pământ de 5 mierțe grâu; din jos de sat unul 3 m.; în Lunca mare 2 m.; în Gura Mocolului 3 m.; la Preluci 4 m.; la Cornu Tebelcii 4 m.; o livadă: Zăpodie de un car fân. Uniți: Tănase a Popii, Petri a lui Ion Rus, Vasile a George, Mihail Bugnar, Grigore Coșbuc, Flore a Ion, Ion Coșbuc, Vasile a Ion, Alexa Cămpan, Ion Simion, Partene Mocodean, Moisa Popii, Petrea Ursului, Pintilie Zăgrean, Flore Chira, George Chira, Petrea Popii, văd. Maria Găvriloaii; preoți: Sandul și Căsiu al Sandului.

Salva, 1 Iunie. — În sat sunt două biserici, clădite de o parte

¹⁾ O rută = 4 metri.

²⁾ Stegar pensionar.

și alta a apei, din timpuri străvechi când s'a clădit și satul. Nici strămoșii nici sătenii de azi n'au auzit despre unire și *nu știu când s'au făcut preoții lor uniți*. În Aprilie au luat cheile bisericilor dela preoți. Biserica posedă: la Moara lui Samuilă un pământ de 3 mierțe cereale; la Vâlceaua Râului de 4 m.; la Zdriselor de 2 m.; pe Idicei o livadă de un car fân. Uniți: Petre Zăgrean, Iftene Lari, Dănilă Ignat, Iacob Rusul, Scridon Țuțuruga, Ursul Scridon, Vasile Andreichi, Simion a Georgiții, George Budescu, Iftene Melente, Grigore a Ion, Aron a Ion Bambuleț, Tănase Filip, Maței George, Iacob Grigore, Nechita Popii, Vasile Ianul, Lupul Zăbală, Simion Ilia, Ștefan Tănasi, Nica Iacob, Vasile Țuțuruga, Petrea Popii, Nicolae Maței, Onișor Scridon, Vasile Budescu, Iftene a Ursului, George Andreichi, Ion Homei, Alexandru a Maței Vasile, Ion Filip, Ion Andreichi, Toader Băltac, Ursul Nașcului, Vasile Maței, Ion Puica, Tănase a Ion Timocii, Ignat Puica, Ariton Puica, Pintelie Morar, Gavril Crăciun, Tănasă Boncii, Pintelie a Lazar, George Cosmi, Filip Dedeș, Grigore Ianul, Tănase a Popii; preoții: Vasile, Ursul, Pascu, Vasile Oarcăs, George și Simion; preoți supranumărari: Tănase, Vasile Simbure.

Mocod, 29 Mai. — După ce li s'au cetit sătenilor în casa primarului Toma Scridon, punctele ordonanței generalului comandant, ei au răspuns prin gura lui Ion Sente, că nu știu dacă preoții lor au fost până acum uniți ori neuniți, și ei nici n'ar fi știut nimic despre unire, dacă n'ar fi primit *unele porunci dela Sofronie* ca să se abțină dela ea. Conform împărtășirii lui Petru Căuaci, biserica lor a fost nimicită cu prilejul devastării țerii prin războiul turcesc *din timpul principelui George Racofi*, iar înainte cu optzeci și câțiva ani a fost din nou clădită din averea, cu ajutorul și pe pământul satului¹⁾. Biserica e reocupată de neuniți din Februarie încoace, și ea n'are pământuri proprii, ci sătenii le pun popilor la dispoziție în fiecare an pentru trebuință atâta pământ încât să poată sămâna până la 20 mierțe cereale. Un sătean din Piatra cu numele Găvrilaș, din pricina unui omor, a dăruit înainte cu 75 ani bisericii o evanghelie. Fiind întrebat Mihail Crăciun că vrea să rămână unit ori neunit, el răspunsă cu »nu« și la aceasta locui-

¹⁾ Cu ocazia unei excursiuni, în 5 Mai 1929 am văzut scobit pe vechea poartă a zidului împrejmuitor anul 1683. — Dir. »Arh. Som.«

torii satului întreg declarară că ei pentru totdeauna voiesc să fie neuniți. Primarul trimise apoi șapte bărbați, anume pe Iacob Honțilă, Costan a Popii, Todor Toma, Ioan Sente, Ieremia Bodii, Vasile a Popii și Todor Dolha, dela casă la casă ca să-i întrebe pe toți oamenii chiar și pe copii, și nici unul nu se declară pentru unire. Anafura a cumpărat-o sătenii dela popa Mihail din Măgheruș și li s'a distribuit în biserică de către diac. Iar următorii: Todor Tomi cu fii săi Ursul și Ion, Macavei a Popii, Costan a Popii, Ion Tomi, Vasile Cornea, George Todor, Vasile Sente și Lupul a Vasile au primit anafură dela popa Lupul dar nu în biserică, ci în șura aceuia. Cutoateaceste și ei se declară a fi schismatici ca și ceilalți săteni. Preoții: 1. Popa Dumitru circa de 75 ani rămâne adevărat unit. 2. Popa Ion vrea să rămână la religiunea grecească în care a crescut și în care a fost legat de Hristos. Examinat însă mai lung timp, se declară în fine pentru unire, însă adaugă că atunci *când s'a făcut popă nimeni nu l-a jurat și nimeni nu i-a explicat ce-i unirea și neunirea*; de aceea a fost pe partea sătenilor. 3. Popa Lupu declară ca și sătenii, și vrea să trăiască precum trăesc și ceilalți, și dacă se vor prăpădi, atunci și el se va prăpădi cu ei. 4. Popa Mihail n'a fost acasă. Dintre săteni în fine singurul Macavei a Popii declară că ține la unire și vrea să persiste în ea.

Mititei, 29 Mai. — Biserica au clădit-o sătenii pe pământ sătesc și cu cheltuiala comunei *imediat după marea navală tătărească*. N'au știut că preoții lor fost-au uniți ori neuniți, până ce n'au primit *scrisoarea dela Sofronie*. Biserica e reocupată de neuniți din Februarie 1761. Eclesia și parohia n'au avere, ci preoții locuesc în casele lor proprii și trăesc din moșia lor. Sătenii le plătesc pentru funcțiunile lor și le fac servicii benevole. Înainte cu vreo optzeci ani a dăruit bisericii un anumit Grigore Bellei o evanghelie. În numele satului declară Istrate Oproaie că ei rămân la religiunea veche grecească, și atunci toți sătenii strigă că și ei fac precum face întreg districtul valah și vor s'o pătască toți pe o formă pentru credința lor veche grecească. Anafura și-au adus-o din Măgheruș și li s'a distribuit de către diacul Nica Fușului. Dela Popa Grigore au primit anafură următorii: Onișor a Popii, Todor Nechita a Popii Todor, Vasile a Popii Todor, Ion a Popii Partene, Iacob a Popii Partene, Dumitru a Popii Ieremia și fiul

și vărul său, și încă în casele lor, căci sătenii nu i-au suferit în biserică. Preoții: Todor, Grigore, Ieremia, Partene declară că voesc să rămână ceea ce sunt și în ce au crescut; nu știu ce osebite ar fi între unire și schismă, căci nici la hirotonirea lor nu li-s'a spus în privința aceasta nimic. Declarațiile făcute le confirmă primarul Grigore a Popii, apoi George Toma, Costan Nechiti, Arsințe Roșu, Istrate Opre, Vasile a Popii, Vasile Braic și Dănilă Bontău.

Runc, 29 Mai. — Sătenii adunați în casa primarului Tănase Boșota declară că biserica au clădit-o din averea lor pe pământ sătesc. Bătrânii satului spun că *biseriçuța cea veche* s'a clădit deodată cu înființarea satului dar fiind ea cu timpul prea mică pentru sătenii cari s'au înmulțit, astfel înainte cu 4 ani sub conducerea primarului Boșota au clădit-o pe aceasta nouă. În considerarea cheltuelilor avute magistratul Bistriții i-a dispensat pe săteni dela munca ce aveau să presteze orașului. Preoți erau atunci: Popa Gavrilă, Vasile și Ion. Despre unire n'au știut nimic și nici acum n'ar șii, dacă nu venea *porunca lui Sofronie* ca să le interzică preoților intrarea în biserică. N'au știut dacă popii lor sunt uniți ori ba și n'au observat altă schimbare, decât pe aceea că circa de șase ani încoace nu li-se mai citeau pomelnicele. Biserica a fost reocupată de neuniți în Februarie și ea n'are avere. Preoții locuiesc pe moșia lor proprie și pentru funcții, înmormântări ș. a. sunt plătiți de săteni. Biserica nouă a primit ca dar dela Ion a Pinti un clopot, dela Ștefan Pinte un triod, dela Chifor Ursu și dela Georgița asemenea o carte. La încercarea de a se face interogatoriu cu singuratici, satul s'a opus și a declarat că voește să rămână cu vechea lor credință grecească. Anafura și-au adus-o dela Mititeni cari au căpătat-o din Măgheruș. Dela Popa Vasile au primit anafură următorii: Ursul Socii, Ștefan Pinte, Dumitru Ombelie, Ion a Timpoaii, Gavrilă Știrbu, Vasile Zăgrean, Grigore a Călții și Grigore Bărdoae. Aceștia neștiind că oare preoții lor sunt uniți ori ba, au mers la preot și i-au zis: »Auzi, știi, că noi lung timp nu ne-am dus în biserică, suntem deci fără preot. Acum a sosit timpul în care ne îndătinăm a lua anafură. Dacă am ști că tu ai rămas cum ai fost până acum, adică în credința veche grecească, atunci să ne dai anafură conform credinței noastre

vechi grecești, și să vii la biserică și se faci slujba după ritul vechiu grecesc». La acestea preotul i-a asigurat că nu e altfel de cum a fost mai înainte. Atunci numiții oameni au mers cu el în biserică și au primit anafura. Cutoateacestea însă ei declară că voesc să rămână la religia lor veche neunită grecească și așa vreau să trăiască și să moară. Preoții: Gavrilă hirotonit în Maramureș, Vasile hirotonit în Moldova și Ion hirotonit în Ungaria se declară a fi și rămân uniți. Declarațiile sătenilor le confirmă: judele Tănase Boșota, Ștefan Pinte, Dumitru Ombelii, Ion a Tompoaii, Gavrilă Știrbu, Vasile Zăgrean și Grigore a Câlții.

Zagra, 30 Mai. — Sătenii adunați în casa primarului Ion Lehaci declară că *biserica de sus* a clădit-o întreg satul pe pământ comunal, și când s'a deteriorat, urmașii au clădit alta nouă. Preotul vechii biserici n'a putut fi unit, iar noua biserică s'a clădit în timpul popilor despre cari se zice că ar fi uniți. Bătrânii spun că biserica veche au apucat-o cum a fost, și dela părinții lor n'au auzit de când a fost construită. Despre preoții lor au auzit numai înainte cu un an că sunt uniți. Biserica a fost reocupată de neuniți în Februarie 1761. Eclesia are un pământ de 2 mierțe cereale în Șesul Perelor, de 4 m. în Lupiște, 1 m. în Meri Iuan, 2 m. în Pleșcuța, 2 m. în Comoară, 2 m. în Roj, 3 m. în Hotar, 2 m. la Fântâna Creți, și o grădină de 2 m. la casa lui Tănase a Popii. Aceste le folosesc preoții în comunitate. Voloșca a dăruit bisericii o carte, și alți credincioși au dăruit diferite obiecte. Privitor la *biserica din jos* spun sătenii că aceasta au clădit-o înainte cu 42 ani pe cheltuiala lor, Ion Zinveliu și fratele său Popa Petrea. In ea au servit numai popi uniți și n'a fost ocupată niciodată de neuniți. Conform declarației popii Flore biserica e întreținută de urmașii fundatorilor și ei o prevăd cu toate cele trebuincioase. Apoi pășesc frații Macavei și Luca Zinveliu în fața comisiei și declară ca urmași ai ctitorilor, că biserica n'a fost ocupată de neuniți, deoarece asupra ei dispun numai rudeniile, și cu toatecă ei doi ca laici țin la religiunea veche grecească, totuși din considerare față de fratele lor preot, n'au încuiat-o ci au lăsat-o deschisă. Dacă însă ar voi, întrucât privește partea lor, și mâne ar putea-o închide. Mai departe spun că tatăl lor, Vasile Zinveliu, ca frate al Popii Flore a lăsat să picteze biserica cu 30 fiorini;

apoi la clopotul cel mare au contribuit: Vasile Zinvelie 50 fiorini și Popa Flore împreună cu camaradul său Popa Petru 30 fiorini. Înainte cu doi ani a acoperit-o biserica din nou Luca Zinvelie cu 78 fiorini din moștenirea tatălui său. După acestea întreg satul a declarat că ține la vechea religie neunită grecească și nimeni nu vrea să fie interogat în mod particular. Anafura parte și-au adus-o din alt loc, parte și-au preparat-o ei cum au putut, iar alții peste tot n'au primit-o. Unii cari n'au voit să rămână ca creștini fără anafură, au primit-o în biserică dela preoții lor în modul îndatinat, dar cu condiția că ei rămân la credința lor veche neunită grecească. Acestea le confirmă: judele Ion Lehaci, Alexa Codău, Ion Zinvelie, Ion Morar, Andrei Dobău, Grigore Suțiu, Maftei Turzan, Lupu Dan, Pinte Pascu, Grigor Cuc, Costan Filimon, Grigore Drăgan, Andrei Drăgan, Flore Zinvelie. Preoții: Popa Nașcul, Ursu Burduhos, Hurga, Ion, Gavril, Flore, Vasile, Andreiu, Ion Cute, Todor, Vasile a Nașcului, Vasile Petri, Nicolai, Grigore și Maftei declară prin gura popii Flore că ei sunt însemnați la protopopul ca uniți.

Găureni, 31 Mai. — În casa primarului Alexa Bobol sătenii declară, că biserica au clădit-o înainte cu 300 ani Simion Cârste și Iuonaș Coslan pe pământ propriu și pe cheltuială comună; aceștia apoi au predat-o cu loc cu tot satului, care de atunci încoace a mai renovat-o și reparat-o de vr'o două ori. Despre unire au auzit numai decurând, când le-a sosit *scrisoare dela Sofronie*. Biserica e reocupată de neuniți din Februarie. Odiñoară din considerație față de un popă sărac satul a destinat pentru susținerea lui pământ de 25 mierțe cereale, și de atunci încoace popii îl țin în folosință. Afară de aceasta lângă biserică se află o grădină pe care oarecând se va putea clădi casă parohială. În prezent popii locuiesc pe moșie proprie. Bisericii i-s'au dăruit cărți de către unii credincioși. În fine cu excepția Popii Costan și a Popii Flore, cari spun că sunt uniți, și a diacului Vasile care e absent, toți ceilalți în frunte cu bătrânii: Jude Alexa Bobu, Alexa Bobo, Vasile Alexi, Samuilă Finegar, Costan Opriș alias Costan Miron, Ursu Opriș și Vasile Iepure declară că sunt neuniți.

Poieni, 31 Mai. — Biserica actuală au clădit-o înainte cu 70 ani sătenii cu cheltuiala lor, pe locul satului. Despre unire n'au

știut sătenii nimic și ar fi rămas în pace cu preotul, *dacă nu le sosiau diferite scrisori*. Biserica e reocupată de neuniți din Februarie. Eclesia are un pământ de 7 mierțe cereale, apoi mai are o grădină lângă biserică, care încă din 1706 de pe timpul războaielor curuțe este zălogită pentru șapte dinari (à 17 creițari) și azi o folosește Ion Rai, dar se poate răscumpăra. Niciunul nu se declară unit. Anafura și-au adus-o din Căian fără știrea popei Costan și a socrului acestuia Doroftei Feti. Declarațiile le confirmă judele Ștefan Varga, Chira Varga, Iacob Rai, Isac Vaida, Simion Vaida, Vasile Bode și Dănilă Părăstău.

Suplai, 1 Iunie. — Biserica e clădită din averea sătenilor pe pământ sătesc, dar nici bătrânii nu știu când s'a clădit. Despre unire știu numai de scurt timp și biserica e ocupată de neuniți din Februarie. Înainte cu 80 ani a dăruit femeia Todora Nechitoaia bisericii o bucată de pământ de 2 care fân, pe care o folosește popa. Rămân toți la credința veche neunită grecească. Anafura au primit-o dela Popa Todor din Căian. Pe popă îl cheamă Ion. Confirmă declarațiile: bătrânii Grigore Popan, Iacob Feti, Găvrilă Macrea. Primarul Pintilie al Preutesii e absent.

Leșu, 28 Mai. — În prezența comisarilor și a preotului Ar-tene Tohati ca reprezentant al protopopului sătenii declară, că biserica a fost clădită de strămoșii lor *înainte cu 200 ani*. Despre unire au auzit numai înainte cu un an, și ei nu știu alta decât că își au popii cu cari au crescut și pe cari totdeauna i-au ținut de adevărați preoți aparținători bisericii vechi grecești. Bine-făcători au dăruit eclesiei patru pământuri de 6 care de fân. Declară toți că vreau să rămână la vechea religiune grecească. Preoții: Gălan, Savul, Hurdieș, Partene Gălan, Cozma, și diacul Grigoraș se declară uniți.

Ilva, 29 Mai. — Sătenii declară în fața comisarilor și a preotului Tohati că străbunii lor au avut o biserică pe care au *aprins-o și au pustii-o Tătarii*, și după retragerea acestora s'a clădit biserica actuală. Pe preoții de azi îi au de 30 ani, însă despre unire au auzit numai de câțiva ani. Indată după primirea celei dintâi porunci au închis biserica și închisă are să rămână până la altă poruncă. Eclesia are pământuri de 2 zile arătură și 4 care de fân. La interogator Petre a Gacii zice că ei n'au auzit nimic despre

unire și voesc să rămână neuniți, ceea ce confirmă întreg satul. Arsinte Ștefan spune că nu știe ce este unirea, și dacă a fost unit apoi vrea să și rămână unit, dimpotrivă dacă a fost neunit va fi pururea neunit. Se declară uniți: Vasile a Grigore, preotul Grigore și diacul Dănilă. Iar preotul Lazar mărturisește că a fost unit, însă la prima poruncă ca să se închidă biserica el s'a alăturat la ceilalți săteni, și nu vrea să știe despre unire. După ce comisarii împreună cu Tohati eșiră călare din sat, acesta le spuse comisarilor că au venit la el doi săteni Luca și Lazar și au declarat că ei vreau să fie uniți. Comisarii însă nu i-au însemnat în procesul verbal, cu observarea că declarația nu s'a făcut în prezența lor.

Feldru, 30 Mai. — În prezența comisarilor și a reprezentantului protopopului sătenii declară că după cât știu biserica au clădit-o strămoșii lor *înainte cu 200 ani*. Nu știu de când sunt uniți popii lor; au mers la biserică, însă n'au știut nimic despre unire. Sosind Paștile recente, a venit în sat *un popă neunit hironit în Moldova* și acestuia i-s'au predat cheile bisericii în prezența tuturor sătenilor, cu rugarea să facă slujbele îndătinate în timpul sărbătorilor. Totodată i-s'a impus să împărțească cu preoții uniți venitele ce vor intra în acest timp și, până la rezolvirea definitivă a chestiei, să respecte pe preoții satului și să nu fie insolent și arogant. În situația aceasta se află satul și azi, și preoții lor uniți încă merg în biserică. Eclesia are o arătură de 3 jugere, un fânaș de 1 car fân și o grădină de 1/2 juger. Uniți: Ștefan Cute, Gavrilă Poșii, George a Popii, Dumitru a Popii, George a Popii Andrei, Nechita Besuța, Gavril Moldovan, George Moldovan, Toder Struțul, Ion Struțul, Toader Țabrea, Andrei a Popii, Nechita Bărdan, Precup Nimigean, Simion Vărărean, George Neamț, Vasile a Ion Neamț, Toader a Popii Grigore; apoi preoții: Grigore, Vasile, Andrei, Simion, Vasile. Neuniți: Popa Iacob, diacul Ion Bărdan, diacul George Danciul. În fine observă că ce-i drept uniții au luat parte la liturghia din sărbătorile Paștilor, iar dacă preoții uniți au ajutat la celebrare, sătenii totuși nu voesc să fie priviți ca uniți.

Văraea, 31 Mai. — Satul declară în prezența comisarilor și a delegatului protopopesc Tohati, că biserica lor e *peste 200 ani*

de veche, clădită de străbunii neuniți și despre unire au auzit numai de scurt timp. Au apucat 2—3 rânduri de preoți și pe actualul popă au lăsat să-l ordoneze înainte cu 5 ani pe cheltuiala lor. Nici dela cei de mai'nainte și nici dela actualul preot n'au auzit despre unire. La prima poruncă sosită sătenii au încuiat biserica, și așa a rămas până azi. Ecclesia are pământ de 3 zile arătură. Unit: Popa Gavrilă.

Rebra, 31 Mai. — Sătenii declară în prezența comisarilor și a delegatului protopopesc că biserica au clădit-o străbunii lor înainte cu 200 ani. Despre unire n'au auzit nimica până înainte cu un an, iar când a venit porunca primă, au încuiat biserica. Așa a rămas până la Paștile recente când venind un călugăr neunit, l-au încredințat cu celebrarea liturghiei, iar preoții lor n'au mai făcut nici o slujbă. Ecclesia are o livadă de 8 cară fân. Uniți: Popa Ion și Popa Savuc.

Rebrișoara, 1 Iunie. — În prezența comisarilor și a delegatului protopopesc Tohati sătenii declară că biserica veche rămasă dela străbuni a fost *aprinsă și nimicită de Tătari*, iar pe cea actuală au clădit-o înainte cu 43 ani. Despre unire au auzit numai înainte cu un an; iar când în iarna trecută a sosit prima poruncă, au încuiat biserica în 26 Martie, și până azi n'au mai permis nici unui preot să țină în ea slujbă. Ecclesia are 2 pământuri de 2 zile arătură, dăruite de sat. Uniți: preoții Ignat, Iftode, Dumitru, Grigore, Petru, Doroftei și Vasile a Popii.

Sângeorz, 29 Mai. — În prezența comisarilor și a protopopului unit Lupul Naszodi, sătenii declară că vechia biserică a fost ridicată înainte cu 121 ani însă a fost devastată de dușmani, așa că au rămas numai zidurile goale. Atunci sătenii au adunat și contribuit material de piatră, lemn, var ș. a. iar un popă cu numele Miron, despre care se zicea că a descoperit o comoară, a plătit pe maiestri și astfel s'a clădit actuala biserică în 1669, dupăcum stă în inscripție. Ea n'a aparținut niciodată uniților ci neuniților și nu s'a știut că preoții lor ar fi uniți. Binefăcători au testat ecclesiei 12 jugere arătură. Cu toate admonestările sătenii nu voiesc să fie singuratic interogați și în numele lor declară Vasile Mărcuș, Andrei Georgieș, Oniga a Nicolae, Grigore a Popii și Grigore Vărvari, că nici într'un caz nu vreau să fie uniți, ci își păstrează

credința veche grecească, și nu voiesc să aibă preoți uniți. *Și chiar dacă va veni generalul comandant în persoană* tot așa vor spune și ca confirmare a celor declarate întregă adunarea strigă: »*Odată cu capul nu ne-om da uniți*«. Iar judele satului adaugă, că la caz *dacă toți neuniții vor fi tăiați cu sabia* și din cauza aceasta se va nimici întregă țara, atunci și ei, Sângeorzenii, pot pieri împreună cu ceilalți; în fine totuși vor avea avantajul că începutul nu se va face cu ei, deci vor avea încă timp să-și apuce puținile și *să se mântue pe înălțimile munților*. Apoi judele se întoarce către săteni zicând, că cel ce vrea să fie unit, e liber să între și să se înscrie ca atare. Se declară uniți: popii Andrieș, George, Vasile, învățătorul (Iudimagister) Dănilă, cantorul Ion și diecii Onul a Popii Tinului și Ion a Popii Coanții; apoi: Onea a Popii, Vasile a Oanii, Toader a Popii, Oanea Domidi, Tănase Socii și Vasile Ciocănoaii.

Maieru, 30 Mai. — Sătenii declară în fața comisarilor și a protopopului Lupu Naszodi, *că cele două biserici vechi din sat au fost nimicite de Tătari*, iar sătenii le-au clădit din nou însă nu în acelaș timp, pentru aceea le și numesc pe una biserica veche, iar pe cealaltă, nouă. Tot ei au clădit *înainte cu 4 ani a treia biserică, după Măgură*. Toate trei au fost clădite de neuniți, și sătenii toți, cu excepția preoților, sunt neuniți. Eclesia are pământuri de 6 care fân. Nu voesc să fie singuratic interogați, ci în numele satului poartă vorba Ilieș Hogeș și spune că ei nu știu ce este unirea, ci își păstrează vechea credință românească, moștenită dela străbuni, iar cu preoții, pe cari i-au avut până acum, voesc să trăiască în pace. La vorbele acestea ceilalți săteni începură să strige, că nu vreau să fie uniți, și atunci comisarii îi trimiseră afară ca să se mai sfătuiască și apoi să dea răspuns. Intorși din nou și Ilieș Hogeș rămânând pe lângă vorbele spuse, pășiră înainte Isip Morar, Grigore Pârle, Dămian Ureche și Lupul Hansi alias Sângeorzan și în numele satului declarară: »Ascultă Ilieș, celce vrea să se declare unit, s'o facă acum, noi însă cu satul întreg, fie orice va fi, voim să fim neuniți. Pe preoți îi vom ținea până când Majestatea Sa ne va trimite în țară un vlădică neunit, care apoi ne va spune să-i ținem și pe mai departe pe preoți, ori nu. În cazul acest din urmă vom ruga să ni-se dea alții«. Se declară

uniți: preoții Iacob și Larion, capelanii Alexă și Grigoraș, învățătorii Gavrilă și Gerasim; apoi de după Măgură: Popa Vasile și capelanul Grigore; în fine George Fejer »supremus vexilifer« (stegar) pensionar și Nicolae Grecul.

Rodna, 31 Mai. — În prezența comisarilor și a protopopului unit Lupul Naszodi sătenii declară că *biserica din sat au clădit-o ei înainte cu 30 ani iar cea de pe Ilva mare înainte cu 12 ani.* Nu știu când s'a făcut unirea și ei au posedat biserica totdeauna așa cum sunt. Ecclesia are un pământ de 4 care fân. Auzind că vor fi interogați pe rând, mulți dintre săteni au fugit și n'au mai putut fi aduși îndărăt, iar în numele celor rămași a vorbit Petru Croitor care fără de a se declara dacă e unit sau neunit, zise că sătenii vreau să rămână așa cum au fost moșii și strămoșii lor; voiesc să păstreze credința străveche românească, să fie ascultători față de Majestatea Sa și să-și țină preoții cu cari au fost mulțamiți. La acestea ridică protest Maftei Cărdan în numele satului zicând că celce vrea să fie unit, s'o spună, ei sătenii însă nu voiesc să fie uniți ci să-și păstreze legea cum a fost și nu cum este acum, căci *nu vreau să introducă legi și datini nouă.* Pe Preoți îi vor ținea până când se vor putea informa, dacă ei ca neuniți îi pot ținea, ori ba. În cazul acest din urmă speră că Majestatea Sa se va îndura și le va da alți preoți. Se declară uniți: Popii Iacob, Ion, Constantin, Vasile, Alexa și Nicolae pe Ilva mare; apoi Todor Kasvai supremus vexilifer pensionar.

*

Bistrița, 27 Mai. — Locuitorii suburbiilor în prezența comisarilor și a protopopului unit Antoniu Naszodi la întrebările puse declarară, că n'au biserică, ci serviciul divin li-se face *într'o casă particulară.* Nu știu nici despre unire, nici despre neunire, numai ce i-a învățat preotul. Oratoriul n'a fost ocupat de neuniți. Țin pe preot, pe diac și paraclisul cu propriile lor mijloace. Comisarul adaugă în procesul verbal, că deși mulți dintre acești Valahi nu voiesc să se declare uniți, totuși în 30 Martie au depus pentru religia unită, iar în 26 Aprilie au primit conform ritului lor anafura dela popa unit Mitru din Năsăud, căruia, fiind cam bolnav, i-a ajutat și Popa Dumitru din suburbie. Fiind interogați pe rând, mahalagii fac următoarele declarații: Petre a Cosmi păstrează cre-

dința mărturisită din tinerețe: Grigore Trăistar rămâne cum a fost și nu vrea să fie unit, mai bine ia lumea în cap; Iacob Năsăudean nu știe ce-i unirea ori schisma, și dacă toți Valahii din țară vor fi uniți, atunci va fi și el. Login a Ipatii nu știe ce-i unirea și neunirea, ci păstrează vechea credință grecească precum a mărturisit-o până acum. Tot așa: Simion Ipatii, Vasile Trăistar, Onul Crăciun, Andron Corbu, Toader Trăistar, Onița Salinar, Ștefan Petrinjel, Rusul Bucioc, Petru Tâlnas, Gavril Iftode, Cosma Păstoi, Ion Cucuțan, Onul Văcar, Gavril Ciopati, George Cerenăș, Grigore Năsăudean, Vasile Șomfelean, George Sigmirean, Grigore Căilean, Constantin Croitor, Simion Vermeșan, Costan Dan, Toma Feldrihan, Dumitru Stăvaru. Gavrilă Părăscă nu știe ce-i unirea și neunirea, dar va fi cum va porunci Majestatea Sa; Ion Moroșan nu știe ce-i unirea și ce-i schisma, dar rămâne precum a fost mai înainte. Tot așa Gavrilă Ungarovsky, Pintelie Feldrihan. Dumitru Bumbul nu știe ce-i unirea ori schisma, dar nu vrea să aibă popă unit. Androne Petrașca nu știe nici de unire nici de schismă, vrea să fie cum va porunci Majestatea Sa. Tot așa: Todor Mihoc și Gavril Țigan. Lui Ilie Ciochi nu-i trebuie popă unit; dacă vor fi în țară toți popii uniți, atunci el pleacă la Moldova. Alexandru Sigmirean nu știe ce-i unirea și schisma, vrea să păstreze străvechea credință grecească; Iosif Zăgrean nu știe ce-i unirea și schisma, nu-i trebuie popă unit. Onul Sturzul nu știe ce e unirea, dar vrea să fie neunit; în 30 Aprilie a primit anafura. Popa Dumitru vrea să fie neunit; cu gura a declarat mai înainte că e unit, dar cu inima a fost schismatic. Lupul Moldovan nu știe de unire și neunire, păstrează vechea credință grecească; Ursul Moldovan nu știe ce-i unirea, vrea să fie neunit, anafura a primit-o dela Popa Mitru. Tot așa: Gavril Lupaliți, Vasila Duca, Pinte Moroșan, Roman Feldrihan, Simion Moldovan, Ursu Rus, Vasile Roș, Vasile Nechiti. George Pombaș nu mai vrea să fie unit; Ion Leșan nu știe ce e, vrea să țină religiunea grecească; Todor Dabisa vrea să fie neunit, anafura a primit-o dela Popa Mitru. Tot așa: Onul Boar a Grigore, Todor a Ciochi. Ion Sângeorzan vrea să fie neunit și să țină religiunea grecească; Sandul a Dobri nu știe ce a fost, vrea să rămână neunit, Toder a Succi vrea să rămână neunit, a primit însă anafura. Tot așa: Ion Rebrîșorean, Grigore Măgerușan, Florea Nu-

țului, Petre Zăgrian, Todor Moroșan, Andrei Zăgrian, Ion Sălvan, Grigore Sigmirean, Nicolae Onul, Toma Hudrofan, Todor Pușcaș, Onul a Dubri, Precup Oprea, Nechita Ghindan, Mihai Kis, Petre Bumbul, Zaharie Zăgrav, George Chiralnimitean, Simion Beresiți, George Oltean, Ilie Moldovan, Simion Hodnogi, Petru Dărăban, Mihăilă Maiorean, Onul Prule, Onul a Mihai Kis, Grigore Bota, Pascu a Roșchi, Onul Moroșan, Ion Feldrihan, Vasile a Ursului, Gavril Cihărean, Petre Rus, Todor Prundar, Miron a Mihai Kis, Gavrilă Ifteni, Gacii Fines. Todor Vărzar, Grigore Sălăuan, Maria a Dumitru Moroșan, Docea a Popii Todor, Anisia a Todor, George Cărbune nu știu ce-i unirea și neunirea, își păstrează vechea religie grecească, au primit anafura. Se declară uniți: Gavril Rus, Ioana Moldovanca, Gavril Dejan, Varvara Horhondarului.

Terpiu, 29 Mai. — Valahii n'au nici biserică nici preot. Toți 9 se declară neuniți.

Dumitra, 29 Mai. — Cei cinci păstori valahi n'au nici biserică nici preot. Nu sunt uniți.

Pintic, 29 Mai. — Valahii, 9 la număr, n'au nici biserică nici preot. Nu sunt uniți.

Aldrof (Wallendorf). — N'au biserică și preot, nu sunt uniți.

Iad. — Locuitorii valahi, 11 la număr, n'au biserică nici preot și nu sunt uniți.

Dorolea (Kl. Bistritz). — N'au nici biserică nici preot. Simion Negruț se declară unit, asemenea Todor Moldovan și Ion rotar. Ceilalți 13 Valahi neagă să fie uniți.

Ghinda (Vindau). — N'au biserică nici preot. Grigore Moldovan și Alexa Mandanac se declară uniți, ceilalți trei Valahi neuniți.

Uifalău. — Sătenii valahi declară că biserica a fost clădită la indemnul Popii Lupul din Monor înainte cu 10 ani și totdeauna au servit în ea preoți uniți. Se declară uniți: Popa Vasile Lațcău, diacul Dumitru; apoi Grigore Cimpoeș, Cozac Blaga, Bota Oniții, Dănilă Vântul, Toader Ghindan, Gavril Ghindan, Dumitru Vântu, Vasila Baba, Ion Vântul, Grigore Login, Dima Rus, Onul Rusan, Anton Feldrihan, Petru Feldrihan, Dumitru Tiron, Vasile Vântul, Nicolae Ilvan, Georgița Cătrinii, Ion Negruț, Petrea Andronesii, Lupul Andronesii, Gerasim Oniți, Ion Someșan, Pascu a Gacii, Onița Vântu, Vasile Bota, Maftei Ilovan, Petre Bota, Simion Bota,

Petru Raț, Gavrilă Budurlean, Tănase Negruț, Todor a Mălăoii, Petre Vântu, Iftene Feldrihan, diacul Crăciun, Grigoraș Cătrini, George Măiorean, Ursul Satenpiții. Alți 8 se declară neuniți.

Petriș. N'au nici biserică nici preot. Se declară uniți: Vasile Someșan, Vasile Frișan, Vasile Moldovan și Dănilă Moldovan. Alți 11 Valahi se declară neuniți.

Dumitrița (Valtersdorf). — Biserica au clădit-o înainte cu 114 ani patru frați din Vărarea anume: Onul, Câtiul, Petrea și Crăciun a Onoaii, din averea lor. Ei atunci n'au fost uniți. De 25 ani biserică a fost în posesiunea popilor uniți, iar în 17 Ianuarie 1761 a fost reocupată de popă neunit. Popa Gregorie se declară neunit, iar fiul său Popa Gavrilă declară că este și va rămânea unit. Dintre săteni nici unul nu se declară unit.

Jelna (Sendorf). — Valahii, 11 la număr, n'au biserică nici preot și se declară neuniți.

Budac. — Sunt 8 Valahi și ei declară că n'au biserică nici popă și sunt neuniți. Semnat (cu cirilice): Ieromonah Vichentie Simonovici.

Sigmir. — Ca biserică le servește un șopron clădit doi ani după năvălirea Tătarilor, adică înainte cu circa 46 (43) ani de către doi frați în grădina unui sătean valah, și lăsat în folosință fără plată. Este reocupată de neuniți din Decembrie 1760. La Paști au primit anafura în biserică dela un popă unit din Măgieruș, care venise nechiemat să le celebreze liturghia. Interogați răspund: Ignat Gherasim nu știe și nici nu vrea să fie unit; Ignat Zăgrean nu știe despre unire ci rămâne la credința vechie grecească. Tot așa: Onul Dabisa, Onul Moldovan, Mihail Zăgrean, Pinte Natul, Utul Olinca, Andrei Bogat, Simion Gherasim, Gavril Zăgrean, Toader Lupșa, Ion Alexa și Oniga Sălvan. Toma Roganu ar vrea să fie unit, dar rămâne la credința veche grecească. Tot așa: George Ionașc, Macavei Ionașc, Petre Rus, Ion Precup, Dumitru Pleșca, Simion Gabor, Nicolae Dabisa, Doroftei Ion, Irimie Gherasim, Echim Sălvan și Onul Roga.

Dipșa. — Valahii n'au biserică. Se declară neuniți: preotul sătesc Filip Sântioan, Andreica Moldovan, Costin Zăgrean, George Moldovan, Toader Sângeorzan, păstorul Arsinte Boar, Petre Arsenite, păstorul Petrea Nedii, preotul sătesc Gavrilă Negrea și Vasile Baci.

Beșineu. — N'au biserică. Declară: Păstorul Miron Boăresc că rămâne așa cum i-au fost moșii și strămoșii; păstorul Toder Moldovan nu știe ce-i unirea și ține la credința veche grecească. Tot astfel: Ion Lazar, Gavrilă Ursul, Dumitru Moldovan, preotul sătesc Ștefan Căilean, Lupul Ghindan, Vasile Zăgrea, Ștefan Ursul, și păstorul Savu Moldovan.

Crainimăt. — N'au biserică. Declară: Andrei Cotoc e neunit și rămâne la vechea credință. Tot așa Toader Moldovan, păstorul Oncului. Preotul sătesc Lupul e absent.

Ferihaza. — N'au biserică. Andrei Natul delară că nu știe ce-i unirea și rămâne la vechia credință. Tot așa: Ion Bota, Onul Lechințan și Vasile Moldovan.

Jeica. — N'au biserică. Vasile Varga declară că nu vrea să fie unit. George Bugnar nu aparține unirii ci vechii credințe a părinților. Tot așa: Simion Vidican și Giurca Tămășan.

Lechința. — Nu posed biserică în sat, dar cercetează biserica din Vermiş. Petre Moldovan nu știe ce-i unirea și rămâne la credința veche grecească; Todor Roman declară că rămâne cu popa de până acum unit din Vermeș. Tot așa: Ilie Roman, Vasile Roman, Vasile Ghindan, Dumitru Bota, Ștefan Bidian, Onul Moroșan, Ilieș Rognean, Petrișor Ceierașul, păstorul Ion Adace, Lupul Borgovan, Dumitru Leșan, Maxim Iencian, Grigore Opre, Alexa Ilieș, Onul Bidian, Petre Bota, Ursul Borgovan, Onul Alb, Gavrilă Alb și păstorul Filip Beșa.

Sângeorzul săsesc. — Sătenii valahi au clădit în 1751 un șopron petru cultul divin și de atunci e tot în posesiunea uniților. Nicolae Neamț declară că satul chiamă pe popa unit din Vermiş și pe lângă el rămân. Tot așa: Nicolae Rus, Vasile Rus, Grăciun Rus, păstorul Mitru Iluța, Ignat Moroșan, Leonte Rus, Simion Rus, Grigore Rus, Ion Haidu, păstorul Vasile Gomboș, Ion Gomboș, Gavrilă Rus, Onul Vărvari, Gavril Moroșan, Iacob Boar, Cifor Moroșau, Ioan Cranimățian, păstorul Dumitru Lazar, Ion Opre, Toma Rus și păstorul Damian Michi.

Vermiş. — Sătenii Valahi declară că din îndurarea Maiestății Sale, care le-a ascultat rugarea, și cu sprijinul preotului din Fiscut și-au ridicat biserica înainte cu 12 ani. Ea a fost și este unită, iar ceeace posedă parohia, e dăruit de Maiestatea Sa. Oanea Șiții

spune că precum a fost așa rămâne nu știe ce-i unirea; Gavril Bota declară că sătenii până acum au avut preot unit și cu el și rămân. Tot așa: Lupu Năsăudean, Toader Nicolau, păstorul Filip Iedean, Costin Iedean, Mitru Moldovan, păstorul Oanea Iedean, Lobruțu Timocii, Ștefan Rus, Petre Botârlă, Toader Păcurar, Oniga Mărginean, Gavrilă Mărginean, păstorul Toader Maior, Toma Simon, Pintelie Mărginean, Ursul Șiții, Onul Rus, Pavel Botârlă, Vasile Bourean, Toader Baci, păstorul Vasile Paveloac și preoții: Pop Lup și Simion.

Tonci. — N'au biserică. Sunt uniți și la ei vine preotul din Vermiș. Ion Maierean declară că țin la preotul care le face slujbele. Tot așa: Petre Maiorean și păstorii Toader Maiorean, Nicolae Maiorean, Maxim Maiorean și Flore Moldovan.

Nușfalău. — Străbunii sătenilor au clădit biserica *înainte cu 150 ani*. Ea la Bobotează a fost ocupată de neuniți. La înființare a dăruit guberniul de atunci parohiei locul pentru biserică iar Luca Lup i-a dăruit o livadă. Onul Pura declară că nu știe ce-i unirea ci vrea să fie ceea ce vor fi și alții în țară. Tot așa Grigore Bota. Gavril Vermeșan zice că vrea să fie așa cum va fi mai bine. Tot așa: Tănase Bota, Ion Maierean, Gavrilă Roiban, Meșterul Grigoraș, Cosma Nicolae, Alexa Marcului, Onul Georgițoaii și Blaga Moldovan. Preoții uniți: Popa Timoce, Arsinte și Grigore.

Sântioana. — Sătenii declară, că înainte *cam cu 200 ani, când au ieșit Sașii din acest sat, un Rebrîșorean cu numele Ștefan Bobârna a clădit biserica din averea sa*. Ea este reocupată de neuniți dela Boboteaza anului 1761. Locul pentru biserică l-a dat guberniul de atunci. Crăciun Vărărean declară că ei țin la *credință ce le-a dat-o Tunsul* la Sânpetru; Alexa Cochișa ține la credința grecească. Tot așa: Ștefan Vărărean și Costin Drăguș. Preoți uniți: Popa Filimon și Onul.

Monari. — N'au biserică. Apostul Nemeș declară, că nu știe ce-i unirea și rămâne la credința veche grecească. Andrei Pinte nu vrea să fie unit, ci ține la legea veche grecească. Tot așa: Ilie Molnărean, Toader Faur, Petre Rus, Vasile Macavei, Andrei Roschi, Crăciun Faur, Andrei Turcul.

Ancheta și recensământul sevârșite în același timp de către protopopul Năsăudului se vede că au fost mai favorabile pentru uniți, deoarece din compararea ambelor operațiuni a urmat rezultatul definitiv stabilit de comisia aulică și comunicat în 24 Iulie 1761 magistratului bistrițan de către actuarul Möringer. Iată-l:

După compararea datelor prezentate deoparte de comisarii districtuali iar de altă parte de arhidiaconul năsăudean încredințat de către episcopul Aron, comisiunea a statorit cari dintre Valahi sunt uniți și cari neuniți și cui au se aparțină bisericile. Conform înaltului ordin împărătesc în toate comunitățile în cari bisericile s'au repartizat neuniților, pământurile și obiectele dăruite lor au se fie lăsate popilor uniți pe cât timp vor trăi, iar după moartea acestora au se revină comunelor ori persoanelor cari au făcut dania, respectiv erezilor. Dacă în vr'un sat s'a clădit o nouă biserică pentru uniți, sau dacă vr'o biserică repartizată neuniților iarăși va trece la uniți, atunci pământurile și dăniile pe cari actual le folosesc popii uniți, au se fie din nou încorporate cu acele biserici, despre ceace au să raporteze comisiunei atât episcopul Aron cât și respectivii popi. În comunele în cari se va tolera exercițiul religios al neuniților, popii întreținuți de credincioșii lor au se fie scutiți și de darea pe cap.

Declarându-se toți locuitorii satelor mai jos înșirate uniți, li-se adjucecă și biserica și anume: Rodna cu 420 familii și 6 preoți; Maieru 398 + 8; Sângeorz 352 + 6; Leșu 104 + 4; Ilva 112 + 1; Feldru 201 + 5; Vărarea 74 + 1; Rebra 168 + 2 unde și mănăstirea trece la uniți; Rebrîșoara 307 + 6; Năsăud 246 + 6; Salva 231 + 9; Hordou 98 + 2; Telciu 236 + 4; Bichigiu 75 + 2; Suplaiu 27 + 1; Poieni 77 + 1; Găureni 45 + 2; Zagra 273 + 10; Mocod 193 + 3; Mititei 104 + 4; Runc 116 + 3; Nușfalău 123 + 3; Sântioana 83 + 2; Dumitrița 54 + 1; Uifalău 46 + 2; Vermeș 29 + 1.

N'au biserică și popă, dar se declară uniți Valahii din: Petriș cu 18 familii aparținătoare la filia Uifalău; Lechința cu 22 familii, la filia Vermeș; Dorolea cu 15 familii, la Uifalău. În Sigmir toate 27 familiile se declară unite; n'au preot, dar au un șopron în care se roagă lui D-zeu.

În Sângeorzul săsesc toate 19 familiile se declară unite și au popă. Rugării să li-se permită a-și clădi biserică, deastădată nu

se poate satisface, dar după ce se va convinge comisiunea că ei persistă la unire, va face la Curte demersul să li-se încuviințeze rugarea. Până atunci vor folosi pentru slujbe șopronul clădit spre acest scop.

După ce întreg districtul valah s'a declarat unit, privitor la celelalte familii valahe locuitoare prin sate săsești — cu excepția mahalagiilor Bistriții cari încă s'au declarat toți uniți — protopopului îi incumbă datoria să-le instruiască și să caute a-le readuce în sinul bisericii unite. Atunci și ele vor putea asculta liturghia în bisericile situate mai aproape de satul lor.

În mahalalele Bistriții sunt 207 familii, cari toate s'au declarat unite; au un paraclis.

În Ghinda sunt 2 familii unite și 8 neunite; în Tonci: 6 unite și 4 neunite.

În următoarele sate săsești nu sunt familii valahe unite, ci numai neunite: Terpiu 12 familii, Dumitra 5, Pintic 10, Aldorf 9, Iad 31, Jelna 11, Budac 5, Beșineu 12, Crainimăt 4, Dipșa 11, Ferihaz 7, Jeica 2 și Monari 11.

Mai departe Magistratul are se observe următoarele:

1. La predarea bisericilor și pământurilor eclesiastice să li-se accentueze atât uniților cât maicuseamă neuniților că pentru această grație, *de care ei prin ținuta lor neînfrânată s'au făcut nevrednici*, și pentru clemența împărătesei, au să fie mulțămitori și ascultători. În consecință să nu îndrăznească să pretindă și altceva decât ceea ce a hotărât comisiunea, cu atât mai puțin să-și însușească cu dela sine putere pământuri ori bun mobil bisericesc, căci o atare faptă va fi privită ca răsvrătire și pedepsită în modul cel mai sever, chiar și cu moarte.

2. Pentru încunjurarea consecințelor funeste în fiecare sat să fie desemnați dintre locuitorii cei mai modești 6, 8 până în 10 indivizi, cari alătura cu primarul sătesc în calitate de inspectori ai eclesielor unite să supravegheze și să îndrume la ordine pe săteni.

3. Poporul să fie avertizat că-i incumbă stricta îndatorire să *presteze fără¹ împotrivire domnitorului contribuțiile repartizate, iar proprietarilor de pământ claca prescrisă.*

4. Poporațiunea are să urmeze strict ordinele emanate dela comandantul general și prezidentul comisiei aulice, ordine comu-

nicate guvernului și autorităților superioare, deoarece ele servesc binelui public și corespund intenției domnitoarei (Maria Terezia). De aceea în chestii bisericești uniții au să se adreseze la episcopul Aron, iar neuniții *în nici un chip la Sofronie ori acoliții săi, ci la episcopul Dionisie din Buda*, care până la altă înaltă dispoziție are să le fie cap bisericesc.

5. Ceice nu vor fi ascultători și se vor opune superiorilor și inspectorilor, imediat să fie predați magistraților spre a-i pedepsi.

6. Dacă magistraților vor dovedi ținută indiferentă ori neglijență, atunci cei interesați să raporteze comisiunei.

7. Sătenilor le stă în liberă voie să se declare iarăși pentru unire, iar celorce s'au declarat înainte de 30 Martie, nu li permis nici sub o condiție să renunțe la ea. Primii se vor bucura de toată protecția, dimpotrivă apostatații vor fi aspru pedepsiți, căci nu se poate tolera ca astfel de rătăciți criminali fără de nici un motiv *să-și schimbe credința în mod arbitrar* în detrimentul liniștei publice.

8. Primarii și inspectorii satelor au să țină strict poruncile și au să raporteze magistraților, iar aceștia comisiunei orice incident, altfel vor cădea în disgrația domnitoarei și vor avea să poarte urmările.

La caz dacă magistratul în executarea acestor ordine ar avea lipsă de ajutor mai puternic, atunci el imediat are să raporteze prezidiului comisiunei, care îi va pune la dispoziție asistența militară necesară.

Cu indignare a înțeles comisiunea, că *slugii, trabanții și slobodnicii* orășănești și districtuali, în majoritate Valahi, nunumai s'au lepădat de unire, ci cu vorbe netrebnice au ațîțat și poporul contra ei. Pe astfel de indivizi magistratul imediai să-i dețină și să-i pedepsească în mod exemplar, altfel va avea însuși să dea seamă pentru neglijență.

*

Ordonanța de sus a fost publicată satelor prin comisarii magistratului în zilele din 13 Septemvrie — 6 Octombrie 1761 cu care prilej au fost desemnați ca inspectori: în *Rodna*: Petre Croitor, Georgița Boldiș, Maței Cărdan, Ion Filipoi, Todor Cozofreț, Ion Domide, Dămian Ciot, Dămian Burian și Doroftei Solcan; iar pe

Ilva mare : Chifor Strugar, Lupul Boca, Vasile Sângeorzan, Toader Boca și Tănase Lorenz. *Maieru* : Scridon Șutea, Leonte Avram, Ilieș Hogeia, Larion Bizon, Ion Bolfa, Ion Lazar, Sidor Onoae, Dumitraș Badiu, Filip Barna, Grigore Borgovan, Iacob Simion și Ion Codrea. *Sângeorz* : Oanea Nicolae, Lupul Popii, Scridon Medicul, Grigore George, Todor Ogagon, Tănase Socii, Mihăilă Andrieș, Gavril Andrieș, Alexa Andrei, Vasile Andresi. *Ilva* : Grigore Marcul, Petru Gacea, Nicolae Rocnean, Gavril Ștefan, Ion Vărăean, Nechita Gacii și Vasile Nechiti. *Leșu* : Maței Gălan, Simion Rusul, Simion Prale, Onuț Suciu, Pintilie Siminic și George Balagoae. *Feldru* : Toader Truțul, Nechita Bărdan, Toma Varvari, Ștefan Danci, Ion Bodea, Vasile Luchi, Macavei Cionca, Ion Luchi și Gavril Moldovan. *Vărărea* : Simion Lazar, Grigore Popițan, Lupul Petri, Ignat Vasile, Vasile Băieș și George Petri. *Rebrișoara* : Lupul Ciuta, Ion Lichi, Grigore cel Mare, Filip Goarță, Vasile Groza, Vasile Olar, Maței Titieni, Ștefan Domide, Petre Gușa, George Gușa. *Năsăud* : Simion Caprău, Vasile Gondoș, Vasile Pascu, Vasile Găzdac, Vasile Nistor, Ion Flore, Vasile Măteoae, Petre Ștefan a Babi. *Rebra* : Ion Gavrilă, Vasile Brândușe, Gavrilă Flore, Vasile Todor, Dumitru Nate, Andron Sângeorzan. *Telciu* : Ion Blidar, Dumitru Homei, Ștefan Iugan, Vasile Pupăză, Ion Olăriții, Andrei Buriac, Ion a Popii, Petre a Popii, Ion Grepini, Ion Scuturici. *Salva* : Partene Vasile, Grigore Ianul, Nicolae Ostate, Scridon Țuțuruga, Onișor Scridon, Ilie Homei, Nechita a Popii, George Andreichi, Vasile Ianul, Maței a Popii. *Hordou* : Vasile George, Ion Coșbuc, Grigore Coșbuc, Mihail Bugnar, Vasile Bugnar, Gavril Sălvan, Maței Rebrișorean. *Bichigiu* : Nicolae Dămian, Gorița a Popii, Precup Zăgrean, Teodor Hopan, Todica Todoran, Ion Zăgrean, Mihail a Popii. *Mititei* : Grigore Pop, Istrate Opre, Costan Simion, Todor Oarză, Onișor Ileni, Filimon Botcar. *Zagra* : Onul Lehaci, Onul Drăgan, Dumitru Zinvelie, Bița Zinvelia, Luca Zinveliu, Filip Bucilă, Alexa Tăpălagă, Chifor Drăgan, Alexa Codău, Costan Man. *Găureni* : Alexa Bobul, Vârtolomei Man, Alexa Andreichi, Vasile Iepure, Costan Lăzărichi, Onișor Bombul. *Poieni* : Ștefan a Popii,¹ Chira Varga, Dănilă Părăstău, Vasile Dudău, Iacob Varga, Petre Iftenie. *Suplai* : Ion Ursul, Iacob Feti, Tănase Dâmbul, Ion Gavrițaș. *Mocod* : Toma Scridon, Dănilă Cornea, Marțian Hontilă, Todor Dolha, Vasile

a-Popii, George Dolha, Gavril Conraș, Mihail Nechituș, Vasile Cotoc, Ion Cășian. *Uifalău*: Anton Feldrihan, Toader Ghindan, Dima Rus, Maftei Ilvan, Vasile Vântu, Oniță Bota. *Petriș*: Macavei Moldovan și Dănilă Moldovan. *Dorolea*: Istrate Rotar, Ieremie Moldovan. *Jelna*: Gavril Gânscă. *Ghinda*: Ion Androne. *Dumitrița*: Pinte Crăciun, Lupul Mandanac, Vasile Bota, Todor Mateiu, Lupu Someșan, Doroftei Obadă, Andrei Moldovan, Petri Oniții. *Sântioana*: Ion Vărărean, Timocea Flori, Mihail Nuțu, Petru Dumitru, Vasile Cotoc, Todor Neamț, Mihail Timar, Arsinte Pavel. *Nușfalău*: Ursu Cotoc, Lupu Bota, Ștefan Cosma, Tănase Bota, Mihail Moldovan, Costin Moldovan, Todor Spitar, Filip Rusu, Cosma Nicolae, Lupu Stupar. *Vermiș*: Petre Botârlă, Oniga Mărginean, Simion Toma. Lobontu Timocii. *Lechința*: Vasile Roman, Vasile Rangău. *Sângeorzul săsesc*: Mitru Iluța, Mitru Lazar, Ignat Moroșan, Nicolae Rus. *Sigmir*: Mihai Zăgorean, Vasile Macavei. *Bistrița, mahalale*: Ion Crăciun, Mihai Kis, Grigore Năsăudean, Grigore Sigmirean, Todor Filica, Cosma Moldovan, Lupu Hordoan, Simion Vermeșan, Petre Telcian, Gavril Deșan, Chirilă Dărăban, Petre Gabor.

*

Chestia anchetării și a recensământului a avut pentru magistratul bistrițan și pentru câțiva comisari urmări neplăcute. Într-o scrisoare din 17 Iunie baronul Dietrich îi face reproș magistratului că lucrarea cu care a fost încredințat n'a săvârșit-o conform ordinului primit; căci trebuia să se arate, la fiecare sat numărul precis al familiilor unite și neunite. În 28 Iunie magistratul trimite, cu multe scuze, tabloul cerut.

Mai supărător și compromițător însă a fost pentru magistrat faptul, că comisia aulică atât din procesele verbale cât și din informații particulare s'a convins despre intenția răutăcioasă a magistraților și a comisariilor. Cum accentuasem și cu alt prilej, *Bistrițenii luterani erau în suflet mari dușmani ai unirii* și lucrau în mod clandestin contra intențiilor curții catolice vieneze. Generalul Bucov, care altfel favoriza pe Sași, deastădată fu silit să procedă strict și ordonă că cinci dintre comisari să fie imediat încarcerați. La întrebarea ipocrită a magistratului că oare care ar fi vina inculpaților, Bucov în calitate de președinte al comisiei aulice le adresează Bistrițenilor cu data Sibiu 3 August 1761 o scrisoare

de admonestare cu următorul conținut: Privitor la cei cinci orășeni deținuți, anume: Andreas Zigler, Michael Werner, Daniel Gietsch, Peter Theil și Johann Kleinmann, comisia aulică și-a formulat sentința pe care magistratul are să o execute. Amintiții comisari încredințați cu stabilirea caracterului confesional al Valahilor din districtul bistrițan nunumai au lucrat împotriva instrucțiilor primite, ci mai mult chiar în detrimentul unirii; și în prima linie este mai limpede dovedită vina lui Andreas Zigler. În consecință, acestui individ i-se dictează ca pedeapsă binemeritată arest de trei luni și excludere din orice funcțiune magistratuală și civilă. Ceilalți patru inculpați, fiind ei mai puțin vinovați, deastădată sunt grațiați și au să fie liberați din închisoare cu strictul avertisment, că la cea dintâi încercare de-a lucra cu sfatul ori cu fapta contra unirii, au să fie pedepsiți în mod exemplar. În sfârșit, observând comisia *chiar la magistrat o indiferență și o aversiune necuviincioasă față de cauza unirii*, acesta este de ultima dată și serios admonestat nunumai să se rețină în viitor dela un astfel de procedeu, ci dimpotrivă să ofere preoților și mirenilor uniți tot ajutorul și scutul său, dacă nu vrea să-și atragă cea mai simțitoare pedeapsă.

La intervenția contelui Nicolae Bethlen în 14 Septemvrie 1761 i-a iertat apoi Bucov și lui Ziegler partea restantă din pedeapsa dictată, dupăce acesta făcu promisiunea solemnă că în viitor se va conforma cu totul dispozițiilor și ordinelor comisiunii.

Memoriile căpitanului-auditor Șotel

În anul 1875 a răposat în Năsăud căpitanul-auditor (judecător) Iosif Șotel (Schottl), vechiu ofițer grănicer originar din Pojun (Pressburg, Bratislava), intrat în slujba regimentului năsăudean în 8 August 1823, iar după trecerea sa la pensie 1855, rămas în orașelul nostru Năsăud. Noi bătrânii ne aducem bine aminte de el: om mărunțel cu fața veselă și ochi vioi, șezând pururea cu luleaua în gură, în fereastra căsuței sale care și azi mai stă lângă edificiul liceului nostru; era vorbăreț, îi plăceau glumele pipărate și nu părea nici decât morăcănos ca alți moșnegi ajunși la nevoi în adânci bătrânețe.

După desființarea regimentului nostru în 1851 au mai trăit destui ofițeri pensionari români și streini în Năsăud și în satele dimprejur, n'ar fi deci nimic deosebit dacă un ofițer neamț venit pe la noi din Pojun și-ar sfârși zilele în Năsăud. Ei, dar cu Șotel stau lucrurile altmintrelea, și e bine ca generațiile de azi, cari poate nici de nume nu i-au auzit, să-l cunoască mai de aproape și să știe că omul acesta strein îndată după așezarea sa aci a devenit mare filo-român și cu timpul întru atât s'a identificat cu interesele grănicerești românești, încât cu tot dreptul putem zice că s'a făcut adevărat Român. Toți cari stătuseră în raporturi mai apropiate cu el spuneau că era ofițer exemplar, jurist excelent, caracter ferm și muncitor neîntrecut. De fire modest nu s'a erijat niciodată, dar în toate chestiile¹ juridice importante grănicerești, atât în timpul existenței graniței cât și mai târziu, căpitanul Șotel totdeauna a fost consultat și adesea era însărcinat să cerceteze și chiar rezolve afaceri dificile litigioase din graniță, fiind numit

membru în nenumărate comisiuni. Este impunător atât din punct de vedere juridic cât și istoric opul, în cea mai mare parte al său, din 1853, privitor la aranjarea și separarea averilor comunale grănicerești nășăudene. Și în cazul acesta, precum și în alte chestii grănicerești, Șotel totdeauna a căutat să apere drepturile încălcate ale grănicerilor, achitându-se în modul cel mai leal și onorific de misiunile cu care era încredințat. Cu o destoinicie uimitoare, dar în modul cel mai imparțial și conștientios, știa el să dea sfat cum să poată fi parate loviturile guvernelor streine și răuvoitoare, precum și ale particularilor hrăpăreți, îndreptate împotriva grănicerilor noștri cu scopul de a-i despoia pe aceștia de proprietățile lor, parte erezite dela străbuni, parte create și câștigate de grăniceri în cursul timpurilor.

După Iosif Șotel au rămas 4 copii, dintre care nu mai trăește azi nici unul, anume: Albert funcționar superior la poștă și telegraf, Carol negustor, Ludovic econom și Varvara măr. cu cancelarul Grigore Sângeorzan. Dintre aceștia au avut urmași cari trăesc și azi: Carol pe Dr. Carol Șotel med. jud. Cluj; iar Ludovic pe Iosif administrator de moșie în Vechiul Regat, Ludovic comerciant în Cluj, Rosina măr. cu meseriașul Petre Nașcu în Năsăud și Luisa măr. cu secretarul com. Vichentie Ilieș din Maieru. Toți acești descendenți ai ofițerului neamț dela Pojun, cum se știe, au devenit veritabili Români.

Merită să fie menționat faptul că pe lângă multele lucrări și rapoarte oficiale, schițe autobiografice, diverse note și însemnări etc., Iosif Șotel a avut plăcerea de a scrie în timp disponibil chiar și mici povestiri umoristice și poezii, se înțelege toate în limba germană. Manuscrisele proprii și unele și streine au fost păstrate de fiul său Albert; după moartea acestuia însă nu știm ce s'a făcut cu ele. Din întâmplare, până când încă mai trăia Albert Șotel, regretatul avocat Ioachim Mureșianu a lăsat să se copieze unele scrisori rămase dela tatăl celui și acele copii-manuscrite legate într'un volum se găsesc azi în Muzeul Năsăudean. Părți din acele scrieri, referitoare la întâmplări din 1848—49 au fost publicate în Nr. 6 al »Arhivei Someșene«. Acum urmează aci, traduse în românește, alte câteva rapoarte și note privitoare mai cu seamă la întâmplările acelor ani de sbucium. *Dir. »Arh. Som.«*

Insemnări autobiografice și un raport

Căpitanul auditor Iosif Șotel a servit la regimentul II român grăniceresc de infanterie până la desființarea și prefacerea acestuia în regimentul de linie (infanterie) Principe Thurn u. Taxis Nr. 50, iar la înființarea acestui regiment, în al cărui stat fu ținut în evidență, a fost aplicat la judecătoria marțială a districtului Reteag și mai apoi la cea a districtului Bistrița. Timpul său de serviciu, din 15 Febr. 1820 până la 1 Apr. 1855 când se pensionă, face 35 ani, 1 lună, 15 zile. A servit cu zel și devotament într'un post foarte dificil, căci în regimentul II grăn. până la 1845, la o populație cca 40.000 suflete, nu era un al doilea auditor și numitul căpitan purta întreaga povară a serviciului. Totdeauna și în toate părțile a aflat recunoștință, căci s'a nizuit nu numai să-și îndeplinească cu credință și cinste datorințele lui impuse, ci să aducă în cea mai bună ordine, chiar cu jertfirea sănătății sale, diferitele chestii administrative, cari nu priveau pe auditor și erau în cel mai mare hal. Cu un cuvânt a lucrat în toată privința spre binele regimentului și a populației. În anul 1829, la cererea colonelului de atunci cav. de Lebzelttern, cu mâna proprie și cu mare trudă a compus cărți cadastrale pentru toate 42 comunele regimentului și le-a administrat benevol timp de 10 ani, făr'de nicio retribuție, singur numai pentru scopul regulării proprietății de pământ și asigurarea posesiunii, precum și pentru ca să se scadă numărul proceselor care mainainte erau în curgere. Acele cărți servesc și azi ca bază pentru oficiile și judecătoriile cercuale.

*

În 2 Ianuarie 1849 rebelii maghiari năvăliră în Năsăud și atunci batalionul de rezervă care se afla acolo a trebuit să se retragă repede și nepregătit prin comună, spre a se uni cu trupa lui Urban care deasemenea se retrăgea pe șoseaua ce duce dela Bistrița spre Bucovina. Atunci Șotel, — cu toate că locot. col. Reininger în fața căpitanului Păsărar, care îi anunța aceleia retragerea, îi porunci să rămână pe loc și să împartă cu dânșii binele și răul, căci altfel sigur îi va fi jefuită locuința — împreună cu medicul regim. Dr. Guido Nagy și cu adiutantul regim. Domide, spre a-și salva onoarea, se alătură la trupa în retragere, în timp

ce toți ofițerii din statul major și alți ofițeri aflători în sediu, toată cancelaria de conturi împreună cu locot.-contabil Gergely, personalul dela școale și dela alte diferite birouri rămaseră în localitate. Astfel Șotel își lasă în mâinile dușmanului toată averea sa agonisită dela 1823 încoace și cu totul sărăcit fără veșminte de iarnă — căci în timpul cât a fost la Reininger, ordonanța și servitorul său privat încuiaseră ușa locuinței și o tuliră la fugă — plecă împreună cu trupa slabă urmărită de dușman, împărțind cu ea toate mizeriile și greutățile războiului, în conștiința de a fi rămas credincios împăratului său. În marș forțat ziua și noaptea, peste munți plini de zăpadă și la un frig de 24 grade, a mers 3 zile pe jos spre Bucovina. Cu această ocazie trupa noastră voia să se unească pe șoseaua Bârgăului cu colonelul Urban, de oarece însă dușmanul deja intrase în Bârgău și-l ocupase, astfel Dr. Nagy, care cutează să se apropie prea mult de dușman, în mică depărtare dela Șotel, aproape de șosea, căzu în prinsoare.

Trupa grănicerească fu nevoită să se retragă iarăși în munți și să oarbece prin păduri noaptea, lăsând îndărăt caii cari nu erau de nici un folos și ascunzând în pădure lăzile cu muniții. Bani mulți erariali (de stat) pe cari Șotel îi avea la sine, au fost distribuiți printre soldați care-i ascuseră în ranițe. Șotel ca și ceilalți în ziua a treia timp de peste 5 ore fu nevoit să urce într'o pădure de brad peste arbori în sus și în jos, să sară peste crăpături și gropi și zăpadă lunecoasă, încât după oboseli împreunate cu marșul — în ziua primă de 7 ore, în a 2-a de 17, și în a 3-a de 20 ciasuri — căzând și lunecând adeseori precum și trecând cu greu chiar și pe sub arbori, se bolnăvi și-și contractă varice și hernie. După ce în ziua 3-a trupa se uni cu coloana lui Urban, pe șoseaua Coșnei, marșul fu continuat și noaptea până la Dorna, unde Șotel în urma oboselii, a durerilor și a frigului la intrare în cvartir căzu în leșin, fu frecat cu apă rece și oțet și așezat în pat de către căpitanul Păsărar și locotenentul Ianutzky.

În ziua următoare, 15 Ianuarie, urmă năvala comandantului rebel Bem cu volintirii săi asupra trupelor imperiale. Atunci Șotel, care din cauza picioarelor înghețate și umflate nu putea face nici un pas, în timpul atacului plecă cu o parte a regimentului, pe un car militar la Câmpulung, unde întră în serviciu în cartierul Ex.

S. loc. mareșal baron Malkowsky, întoarse apoi în 12 Februarie 1849 cu corpul de armată iarăși în Ardeal până la Iad, iar în 25 Februarie se retrase din nou cu corpul în Bucovina și marșiră mai târziu cu regimentul la Cernăuți.

La finea lui Iunie 1849 Șotel căpătă dela general concediu să meargă la colonelul Urban la Iacobenii, dar la întoarcere n'a putut merge decât până la Câmpulung, de durerile provenite din hernie. Atunci la sfatul maiorului Betzmann a fost vizitat de medicul militar locot. Dr. Bergmann dela batalionul I de cordun care în fața maiorului îi zise că boala-i împreună cu pericol de moarte și îi dete un atestat de a fi reformat, primind alt atestat și dela maiorul Ehrenreich v. Betzmann.

După desființarea regimentului Șotel a fost aplicat la judecătoria marțială, iar la 1 Iunie 1852 guvernul civil și militar al Ardealului l-a numit membru în comisia care avea misiunea să separeze pe întreg teritoriul regimentului drepturile erarului (statului) la pământ, regalii etc. de drepturile comunelor. Fiind prezentat de către guvernorul prințul Schwarzenberg, în Dej, Majestății Sale Împăratului, acesta accentuă ponderozitatea misiunii sale în acea comisiune, pe care Șotel, — precum zicea mai târziu — credea că și-a împlinit-o în așa mod încât ostenețele și experiențele sale contribuiseră mult la tăierea aceluia nod gordian.

În baza celor amintite aci și a serviciului său credincios, Șotel suplică mai apoi să obție caracterul de maior și retribuțiile cuvenite.

Raportul adiutantului Pantilimon Domide

Când în 2 Ianuarie 1849 rebelii maghiari avansară până la sediul ștabului, auditorul Șotel perseveră pân'ce rebelii respinseră trupele împărătești din localitate, apoi împreună cu subsemnatul și cu medicul regimentului Dr. Guido Nagy (numai el, Șotel, din întreg ștabul) se alătură la trupa de sub comanda căpitanului Binder, făr'de a mai putea călca în locuința sa care fu lăsată pradă dușmanului și jefuită de acesta.

Deoarece legătura cu corpul de armată de pe drumul ce duce dela Bistrița spre Bârgău, către Bucovina, prin înaintarea

rebelilor ne era deja tăiată, trupa lui Binder a fost nevoită să se retragă în marșuri forțate peste munții cei mai inaccesibili și plini de zăpadă, peste păduri tăiate, pe un frig extraordinar și în lipsa de oricare alimente. A doua zi spre seară — când trupa întregă ziua neconținut urcând munții prăpăstioși, cu totul istovită și înghețată, precum și sedusă prin iscoade false, se apropia la Moroșeni de șoseaua Bârgăului, spre a se uni cu colonelul Urban — se convinsese din apropierea patrulelor dușmane că întreg Bârgăul era ocupat. Trupa trebui deci să întoarcă, să urce iarăși munții și numai spre miezul nopții am putut să ne odihnim puțin în colibele de munte împrăștiate. Această odihnă însă n'a fost de lungă durată, căci coliba până la ușă plină de soldați și locuitori grăniceri fugari — în care noi 5 ofițeri zăceam în fund, din lipsă de spațiu grămădiți pesteolaltă pe o laviță — din neatenția soldaților pe jumătate înghețați, se aprinse în acea noapte de 2 ori, și spre a evita o explozie a muniției, pe care din cauza zăpezii mari o așezasem în lăzi imediat lângă colibă, furăm nevoiți să o cărăm mai departe și să ne continuăm marșul. Acest lucru a fost și mai anevoios a treia zi când caii de povară cari duceau muniția au trebuit să fie lăsați în urmă, iar muniția să fie ascunsă, deoarece numai între împrejurările cele mai primejdioase și prin păduri de brad tăiate am putut ajunge la șoseaua bucovineană. Așa ajunși la priporul Candrii, a trebuit să plecăm în grabă la Poiana Stampii, iar de aci după o jumătate de oră spre Dorna, căci trupele imperiale, respinse dela pasul Tihuței, deasemenea erau în retragere.

Auditorul Șotel făcu tot pe jos întreg marșul dela Năsăud până la Dorna — marșul din urmă până la miezul nopții — cu toți anii etății sale înaintate, deoarece cal de călărit nici nu se afla nici nu se putea întrebuinta în munți, prăbușindu-se acolo chiar și caii de povară de câteva ori în prăpăstii, cu muniții cu tot. După ce medicul regimentului Dr. Guido Nagy cuteză în ziua doua să se apropie de șosea și fu prins, Șotel a fost singurul din Ștab care ajunse cu trupa noastră la coloana colonelului Urban; el suportă împreună cu noi toate lipsurile, pericolele și strapațele căror le sucombau chiar mulți dintre soldații extenuați și infomețați. Aceștia rămăseseră îndărăt ici-colea în colibi de munte și numai după mai multe zile, pe căi laterale, au putut ajunge iarăși la trupa lor.

În 5 Iunie, când Șotel încă se găsea între mulțimea ofițerilor din diferite regimente, Dorna a fost atacată subit de generalul rebel Bem cu volintirii săi; iar când la signalul de alarmă fiecare grăbea la trupa sa, auditorul Șotel era într'o situație foarte dificilă, căci din cauza picioarelor înghețate nu putea face nici un pas și locuința lui stetea imediat la intrare în localitate. Șoseaua era plină de familii fugare din Bistrița, de care cu bagaje și de trupe și astfel numai cu greu și în ultimul moment i-a putut câștiga locotenentul Ferenczi un car ce stetea în ograda crășmei și aparținea locotenentului Fogarași din regimentul Arhiducele Carol Ferdinand, cu care apoi Șotel a plecat la Câmpulung. Aci fu dispus la serviciu lângă Ex. Sa com. de corp baron Malkovski, căci și în Bucovina se proclamase starea de asediu, apoi intrând în serviciul activ al corpului, la ordinul colonelului Urban primi aci toate retribuțiile cuvenite dela ziua plecării sale din Năsăud. În luna Februarie merse și el împreună cu corpul de armată în Ardeal până la Iad, iar cu ocazia retragerii generale, întoarse și el la Dorna. După ce se îmbolnăvi loc. auditor Rosenbaum, iar cartierul general fu retras până la Vikov, Șotel rămase încă și la trupa mobilă a colonelului Urban până la trecerea regimentului la Cernăuți.

Alt raport al căpit. Domide d. d. Rodna 5 Martie 1859

În 2 Ianuarie 1849 după masă cca la 2—3 ore sosiră în Năsăud cele două tunuri postate la Mocod, iar personalul de serviciu, vechi artileriști grăniceri raportară că insurgenții maghiari au ajuns la Mititei și înaintează repede spre Salva și Năsăud. Eu în calitate de adiutant al regimentului am fost grabnic chemat la loc. colonelul și comandantul interimar al regimentului Reininger pe care l-am găsit în pat și la el se afla șeful contabilității militare Gergely. Bătrânul loc. colonel ordonă scurt că adiutantul are să ridice imediat banii din cassa regimentului, iar contabilul jurnalele și documentele și să le ducă colonelului Urban, ori unde-l vor găsi. Totodată ne dete ambilor cheile. Am grăbit la căpitanul auditor Șotel și împreună cu acesta la cvartirul colonelului, unde se afla cassa regimentului. Noi trei deschiserăm cassele și scoaserăm banii și

scrisorile. Monedele de argint erau în saci, fiecare sac prevăzut cu țidulă, bancnotele erau în plicuri de hârtie pe care era indicat conținutul. Sacii și plicurile erau și sigilate. Ceva bani de argint aflători într'un blid mare de lemn s'au pus nenumărați într'un săculeț, apoi toți sacii și pachetele au fost aruncate în așa numita ladă de cassă »Crispin« și aceasta încuiată. Din cauza scurtimii timpului, deoarece Maghiarii steteau deja la poarta din jos a Năsăudului, apoi fiindcă amenințați de pericol, reușita atârna numai dela cea mai mare grabă, numărarea monedelor a fost imposibilă și nici nu s'a mai făcut. Deci eu nu aveam couvingerea că ce fel și câți bani conțin sacii și pachetele sigilate; nu se putea ști dacă sacii și pachetele conțin taleri ori șuștaci, monede de 20, ori de 2 creițari. Lada cassei Crispin avea numai o cheie și pe aceasta o luai la mine, iar ofițerul contabil Gergely, ca control al banilor luă cu sine jurnalele și scrisorile, spre a le duce colonelului Urban. Că a efectuat el aceasta și când, n'o știu.

În timp ce se isprăvea lucrarea aceasta la cassa regimentului, insurgenții steteau deja la poarta vestică a Năsăudului, iar grănicerii armați erau pe toată linia în plină retragere. Mi-a rămas numai atât timp să las să se arunce lada cassei cu banii pe un car ce alerga la Feldru și să încredințez escortarea și păzirea lăzii învățătorului Nașcu și zidarului Iftode Vasilichi din Năsăud. Eu însă grăbii încă la gardă și la turnul cu praf de pușcă și predai cele două tunuri, muniția și un milion de capsule câtorva grăniceri ca să le tragă și ducă spre Rebrîșoara. Atunci era imposibil să se găsească un car cu cai ori boi, căci grănicerii și familiile lor precum și funcționarii se refugiaseră cu femei și copii și cu tot ce au putut, în peșteri și munți, numai să nu cadă în mâinile dușmanilor înverșunați cari juraseră răsbunare și peire Năsăudului. Multe soții de ofițeri, văduve și copii, ai căror soți și părinți steteau în alte locuri în fața dușmanului, trebuiră să-și caute salvarea în fugă pe jos spre a-și scăpa viața. În retragere spre Feldru am dat de căpitanul auditor Șofel, medicul regim. Dr. Guido Nagy, inv. dir. Panga și furierul Bazil Nășcuț, cari toți s'au refugiat pe jos. Nu departe de podul Rebrii am fost ajunși de căp. Binder și Păsărar și pe locot. Tomi, care la Mocod stătuseră față dușmanului și acum urmăriți de acesta erau siliți să se retragă. Sol-

dații lor erau împrăștiați în toate direcțiile. Am continuat împreună retragerea până la Ilva mică, hotărâți să ajungem prin Valea Strâmbei nesmintiți la Bârgău, spre a ne uni cu trupele colonelului Urban. Am dat însă de o patrule condusă de subloc. Lăzăric, pe care Urban îl trimise din Bârgău cu ordinul ca cei fugiți din Năsăud să nu mai încerce să scape spre Bârgău ci spre Bucovina, căci dușmanul deja luase și ocupase Bârgăul. Nu ne mai rămase deci alta decât să plecăm în marș accelerat spre satul Leșu în munți. Aci lăsarăm să se îngroape tunurile într'o peșteră de stâncă, căci de aci nu mai duce drum umblat, iar lada cassei cu bani și lăzile cu muniții au fost încărcate pe cai.

În 3 Ianuarie 1849 după trecerea peste muntele Heniul și peste Ierboasa am ajuns în apropiere de Tihuța la Dealul Sinenilor și voiam să căutăm contact cu Urban. Însă păstori din Bârgău ne întâmpinară cu vestea că insurgenții înaintează spre Tihuța și că nu sunt maideparte ca o jumătate de oră dela noi. În munte la coliba lui Gavril Toluș din Borgo-Prund a trebuit să părăsim și caii, căci era imposibil să trecem cu ei mai departe prin pădure. Lăzile cu muniții au fost îngropate în pădure (mai târziu scoase iarăși prin mine); lada cassei însă — din cauza pericolului ce ne amenința prin apropierea dușmanului — după ținerea unui consiliu a fost deschisă în prezența căp. Binder, Șotel și Păsărar, loc. Domide, subloc. Tomi și Lăzăric, sacii și pachetele cu banii fură împărțite între acești ofițeri ca să le ducă până la Bucovina și să garanteze pentru conținut.

Medicul regimentului Dr. Nagy a avut nenorocirea să fie prins de o patrule de husari a dușmanului. El rămase în prisoare până la suprimarea revoluției.

În 4 Ianuarie 1849 cam după măsă am ajuns la Priporul Candri în momentul când bubuitul tunurilor dușmane în Tihuța semnala atacul și căderea postului grăniceresc, iar colonelul Urban de către Poiana Stampi, în fruntea unui escadron de dragoni Savoieni (căp. Eipelt) grăbea într'acolo spre a lua în primire divizia de Români care stete la pasul de graniță și fu respinsă. Seara întoarse col. Urban la Poiana Stampi și imediat ordonă continuarea retragerii trupe sale, fiind urmărită de dușmani.

Trupa și noi toți am mers în marș întreagă noaptea și am

ajuns în 5 Ian. 1849 în Vatra Dornii. La podul Dornei avurăm o scurtă dar aprigă ciocnire cu Bem, apoi fără alt popas am trecut peste Iacobenii, Putna și Pojorâta la Câmpulung. Numai aci am adunat eu dela susnumiții ofițeri sacii și pachetele cu bani, pe cari mi-i însemnasem numai după numărul bucăților, iar în 7 Ian., în prezența col. Urban și locot. auditor Rosenbaum, am predat banii locot. Simion Vărărean care conducea proviantura regimentului și afacerile de cassă, cum dovedește documentul din 7 Ian. 1849 alăturat în original jurnalului de cassă a coloanei.

Pe cât de fidel și conștiințios sunt predate vorbele, înțelesul și întreg conținutul aceluși document, tot atât de fidelă și conștiințioasă este această declarație a mea. Acei des amintiți ofițeri și funcționari la a căror mărturie mă refer eu, vor confirma pe onoarea lor și conform datorințelor, acest fapt adevărat.

Transportul acelor bani nenumărați se făcu fără de asistența vreunui detașament ori vreunei comande speciale, și nu se făcu simultan cu retragerea regimentului, căci acesta atunci nu era pe teritoriul de graniță, ci în parte la corpul col. Urban în Valea Bistriții și a Bârgăului. Apoi batalionul I stetea după o martirizare fără seamăn departe în Ungaria, o divizie lupta la trupele Banului, alta la Sibiu. Iar o a treia divizie avu nenorocirea să cadă în 24 Oct. 1848 la Baci în apropierea Clujului în prinsoarea dușmanului. Pentru apărarea teritoriului regimentului serviau numai câteva companii ale bat. III, precum și gloata (milițienii) armată a grănicerilor bătrâni ieșiți din serviciu, sub comanda ofițerilor pensionari, cu puști nouă, a căror mânăuire n'o cunoșteau și aproape fără muniție; apoi 2 tunuri cu 20 gloanțe; și toți acești bătrâni grăniceri erau împrăștiați pe la Mocod, Chiuza, Piatra, Nimigea etc.

Atacul sau mai mult năvala se făcu din partea dușmanilor cu o preponderantă trupă de infanterie sub comanda col. Riczko (odinioară locot. în regim. 9 de husari, căzut în 18 Febr. la Crainimăt) în 2 Ian. 1849, în acelaș timp când col. Urban fu atacat la Bistrița de Bem și respins în Bucovina.

Nu pot să las nerevelat că în 2 Ian. aflându-mă la raportul de dimineață la loc. col. Reininger — care din 11 August 1848 când Urban plecă spre Reghinul săsesc purta comanda regimentului și căruia îi fusei atașat ca adiutant — în prezența sublocotenen-

ților Ioan Anton și Grigore Mihailaș, a vicarului și canonicului Macedon Pop, învățătorului Panga și ofițerului contab. Gergely, îi făcui loc. colonelului propunerea ca, pentru eventualul caz dacă dușmanul ar năvăli pe neașteptate, pentru asigurarea casselor, cancelariilor, arhivelor și a proviziilor de tot felul în magazii, ar fi recomandabil să permită ca să se rechiziționeze 100 care cu cai din Dumitra, Cegan și Terpiu, cari să stea gata la Năsăud. Atunci bătrânul loc. colonel în prezența numiților domni răspunse: »Să n'aud de frică, de pavra; regimentul nostru și cheia dela Piatra sunt o citadelă de necucerit. Ferește doamne să ne gândim la asemeni măsuri de precauție, și cu atât mai puțin să se vorbească de ele, căci prin aceasta numai s'ar neliniști spiritele«. Astfel totul fu întrelăsat, iar în seara acelei zile căzură în mâinile dușmanilor toate magaziile, birourile, arhivele din institutul militar, proviziile și instrumentele muzicii etc. numai cassa și muniția putură fi salvate cum s'a arătat mai sus. Cheile de control le aveau în Năsăud ofițerii de stat major; deoarece însă în 2 Ian. nici unul dintre aceștia n'a fost prezent, a trebuit să mi le dea mie locot. col. Reininger, și faptul acesta va fi de constatat din jurnalele de cassă unde se găsesc semnăturile celor ce au închis cassele.

Raportul lui Șotel în chestia cassei, Năsăud 23 Mai 1859

Comunicarea următoare o fac în urma ordinului din 13 c. primit în 19 c. Înainte de toate observ că privitor la raporturile ce domniau în Năsăud în 1848—49 — cari au exercitat în parte o influență dăunătoare asupra casselor — la porunca generalului de brigadă Laimel — care după întoarcerea regimentului din Galiția, împreună cu comisarul v. Fillenbaum făcuse cea dintâiu inspecție de control în 1850 ori în 1851 — deja atunci raportasem pe larg totul conform adevărului, la ceea ce mă refer și azi, adăugând încă următoarele:

E cert că în 2 Ian. 1849 nu locot. Domide și locot. cont. Gergely, ci furierul Hangea veni în cancelaria mea și-mi împărtăși dorința locot. Domide, să vin la cassă spre a așeza banii regimentului împreună cu ceilalți bani pentru a putea fi mai ușor

transportați în cazul unei năvale a rebelilor. Am mers deci cu numitul în localul cassei și la intrare văzui pe loc. Gergely și pe Domide deja ocupați cu împachetarea banilor din diferitele casse într'o singură ladă, deci n'am fost prezent nici la deschiderea casselor regimentului nici la scoaterea diferiților bani. Dupăce loc. Domide îmi făcu fugitiv cunoscută această măsură, obișnuită în asemenea circumstanțe, și dupăce avea la dispoziție și cheile de control dela cassă, astfel am deschis repede cassa mea cu depozitele justițiare și i-am predat 7 pachete prevăzute cu țidule și cu lista felului de bani, în suma de 1808 fl. 26¹/₂ cr. m. c. pe care el îndată le și luă la sine. Când apoi văzui clar primejdia iminentă care până acum se tot tănuia, — și chiar și atunci loc. Domide zicea că unirea casselor o face din simplă precauție și nu din necesitatea dictată de pericolul apropiat — după cel mult 5 minute câte petrecusem în localul cassei, grăbii la locuința mea, mai ales fiindcă operația următoare cu celelalte casse ale regimentului, neavând eu chei de control la ele și necompețindu-mi nici o ingerență, nu mă importa. Acei trei domni au fost probabil autorizați la acel demers de către loc. col. Reininger și de maiorul Hatfaludi. Declarația camaradului Domide din 5 Martie 1859, că »diversele lăzi ale casselor au fost deschise de cei trei« este a se înțelege așa, că el și cu locot. contab. Gergely își deschiseră cassele încredințate lor, iar eu cassa mea justițiară, însă nu deodată.

Că atunci loc. Domide a așezat toți banii găsiți în cassa regimentului într'o așa numită cassă Crispin — care numai din auzite îmi era cunoscută — ori în care ladă i-a așezat, nu-mi aduc aminte, căci — după cât știu — în timpul existării regimentului steteau în camera casselor cam 5 casse. Din cauza petrecerii mele scurte în camera cassei știu tot așa de puțin, dacă banii s'au așezat împachetați într'un sac, ori așa cum stătuseră în cassa regimentului, și nici aceea nu o știu că cine a luat cu sine cheile cassei Crispin. Probabil însă că le-a luat loc. Domide, cari avuse la sine cheile și care și banii îi transportă mai departe. În timpul scurt cât am stat la loc. col. Reininger spre a primi informații despre situația noastră, dușmanii se apropiară de sediul ștabului. Făr'de a mai putea călca în locuința mea, am fost silit să mă alătur la trupele cari sub comanda căpitanului Binder se retrăgeau prin

Năsăud, și marșirând imediat mai încolo, în aceea zi n'am mai văzut pe loc. Domide, care la tot cazul a trebuit să plece mai de timpuriu din Năsăud. Imi este deci cu totul necunoscut că în ce mod, când și prin cine a transportat el banii mai departe din Năsăud.

Târziu noaptea sosirăm în Ilva mică și acolo aflai pe loc. Gergely împreună cu multe familii fugare într'o cameră, și acesta declară că nu poate pleca împreună cu noi peste munți și că vrea să întoarcă la Năsăud. Ceilalți ofițeri merseră cu căpitanul Binder la cvartirul ofițeresc, și probabil aci s'a alăturat la noi și locotenentul Domide, căci la marșul următor l-am văzut între ceilalți. Atunci eu am rămas până la cc. 1 oră după miezul nopții în acel cvartir, deoarece însă omul trebuia să zacă pe pământul gol iar drumul pe care aveam să continuăm marșul era deja indicat, așa am preferat să merg cu Directorul Panga și cu un infanterist din compania 6 până la Leșu, unde ajunserăm în zori de zi și așteptarăm sosirea trupei. La sosirea acestei văzui câteva tunuri și mai multe lăzi cu muniție, între cari poate că era și o ladă cu cassa; de faptul aceta însu nu-mi aduc bine aminte și nici nu i-am dat atunci deosebită importanță. Când sosi și restul batalionului, tunurile fură predate de căpitanul Binder comunei spre a le îngropa. Cred că la porunca aceasta au fost prezenți și primarul și preotul. Apoi văzui că se aduseră mai mulți cai, încărcându-se pe fiecare câte 2 lăzi cu muniție.

Marșul se continuă cu cea mai mare greutate, în sus prin munți pe un părâu împrejmuț cu pădure. Arborii și tufarii cari steteau în drum pe singura cărare îngustă încontinuu a trebuit să fie tăiați ca să poată înainta și trece caii, iar noi și infanteriștii puteam merge numai unul după celalalt. Caii erau duși de căpăstru, și astfel merserăm întreaga zi de 3 Ianuarie, până când seara coborârăm spre șoseaua Bârgăului. Aci deterăm în Turiac (un cătun) de rebeli și ne retraserăm iarăși peste un munte necunoscut, iar cca la miezul nopții sosirăm la câteva colibi unde petrecurăm noaptea.

În 4 Ianuarie des de dimineață iarăși am plecat în marș peste munți, iar ajungând la o stână am înțeles că e problematic dacă trupele noastre mai țin ocupată Tihuța, deci trebuie să ne

retragem către postul de graniță Priporul Candri unde era imposibil să ducem caii. Când subloc. Lăzăric, care voia să bea la stână ceva lapte și tocmai ținea în mână o oală, mă invită să iau și eu parte, auzii că căpitanul Binder și loc. Domide predaseră lăzile cu muniții câtorva oameni cari locuiau acolo, cu porunca să grijască de ele până vor fi reclamate. Căp. Binder împreună cu directorul Panga erau într'o colibă ce stetea mai sus, iar noi ceilalți cu mulți oameni în alte colibe. Înaintea colibei am văzut dimineța când era să plecăm mai multe lăzi cu muniție cari din nou fură încărcate pe cai. Cu prilejul acestui marș, care continuă și noaptea prin păduri de brad, pe un plai căzuse de lângă mine un cal într'o crepătură cam adâncă, împreună cu cele două lăzi; însoțitorii care mă urmau culeseră lucrurile căzute, iar eu uitându-mă într'acolo la lumina zăpezii credeam că au fost muniție; aceia ridicară calul care fu salvat din zăpadă fără de a se răni. Mai apoi toți caii împreună cu cel al comandatului Binder au fost trimiși îndărăt, iar noi ne continuarm marșul după un sfert de oră, fiind călăuziți de un ofițer mie necunoscut care cunoștea plaiurile.

Ce s'a întâmplat cu banii, nu am văzut cu ochii mei proprii, o cassă a regimentului de mari dimensiuni și bătută cu fier nu putea să fie încărcată pe cal. Pare deci că banii încă în Ilva mică ori în Leșu au fost împachetați într'o ladă de muniție, iar în munte banii au fost scoși din ladă și transportați mai departe. Amintita cassă Crispin trebuie că a fost o ladă similară cu cele de muniție, căci de o altă cassă nici de cum nu-mi aduc aminte. La o deschidere a cassei am fost tot atât de puțin față ca și la un consiliu de războiu; aci avea să poruncească numai comandantul căp. Binder, iar loc. Domide să dispună de banii cassei pe care i-a preluat și transportat probabil din însărcinarea loc. col. Reininger, despre ceea ce va fi raportat și căp. Binder.

Despre o distribuire a banilor între ofițeri și despre luarea garanției n'a fost vorbă în prezența mea, cel puțin eu n'am preluat nici saci nici pachete cu bani și nici n'am văzut pe altul să preia, ci am mers îndată cu subloc. Lăzăric și cu Păsărar în urma mai multor infanteriști cari unul după altul porniseră prin pădurea tăiată, și nu-mi este cunoscut dacă alții: căp. Binder, loc. Domide ori loc. Tomi ar fi luat cu sine banii. Despre o ordine de marș

nu putea să fie vorba, se putea urmări numai plaiul pe care cel din frunte mergea peste arbori căzuți. Când eram siliți să stăm pe loc spre a recăpăta puteri, în timp ce alții mai tari mergeau înainte; când ajungeam pe alții cari înaintaseră mult și acum erau osteniți, astfel că nici ofițerii nici gregarii nu erau tot împreună. Apoi era frig grozav așa că loc. Păsărar care-mi împrumutase niște mănuși calde, le ceru iarăși îndărăt dela mine. La urcatul muntelui steteam pe loc să răsuflu și câțiva infanteriști treceau pe lângă mine răsuflând din greu; la întrebarea mea cum de eu om bătrân îi întrec pe ei oameni tineri în urcat, îmi răspunseră că sunt foarte grei banii ce-i au în raniță și numai atunci am aflat că banii au fost predați de către loc. Domide și căp. Binder soldaților spre a-i duce. Nici nu era altă posibilitate, căci ofițerii n'ar fi fost în stare să care banii de argint în saci, când ușor îmbrăcat abea te puteai târi mai departe și trebuia să te pituli pe sub arbori trântiți jos peste cari nu puteai trece; apoi n'aveai posibilitate să faci vre-un pas liber, ci erai ca într'un codru secular, iar soldații cu ranița în spate trebuia să mai și care în ea ceva.

Eu eram îmbrăcat pe acel frig mare cu un peșceș polon cu 2 pungi alături în care aveam 2 pistoale lungi pe cari la urcat și la cățărutul peste arbori de mai multe ori le-am pierdut și le-am recăpătat numai dela oamenii cari mă urmau. N'aveam manta, mănuși, batistă, ci numai sabia, căci cum amintisem nu putusem intra în locuința mea și numai la plecare la locuința locot. col. Reininger mă înarmasem din motivul ca să merg spre întâmpinarea trupei care se retrăgea spre Năsăud, ceea ce eram nevoit să fac în acel timp de agitație. Deci pelângă ceea mai mare bunăvoință nu m'aș fi putut atunci decide pentru predare de bani pe cari n'ași fi fost în stare să-i transportez.

Lăsând în spate acea pădure îngrozitoare și apropiindu-ne de postul de cordon Priporul Candri, căp. Binder merse cu o patrulă înainte spre a se convinge dacă postul acela nu e deja ocupat de Maghiari. Eu cu loc. Păsărar am urmat prin zăpada adâncă și am sosit cei dintâi acolo, unde fiind postul ocupat de grănicerii noștri, am așteptat cu căp. Binder sosirea celorlalți ofițeri și soldați. Intr'aceea veni loc. col. Urban cu un detașament de cavalerie de către Poiana Stampi, și ordonând să-l așteptăm

acolo, plecă spre Tihuța pentru de a acoperi retragerea trupei și a artileriei. În casa poștei din Poiana Stampi ne întâlnirăm toți ofițerii și înghețați așa cum eram ne întărirăm cu ceva vin, iar după ce întoarse loc. col. Urban, după o oră, el ordonă marșul mai departe. Din acel moment nu l-am mai văzut pe loc. Domide, căci și eu și alți ofițeri neîmpărțiți la trupe eram când la o trupă când la alta. Am mers în acea noapte împreună cu loc. Șot, — de prezent maior în pens. în Năsăud, — până la Dorna, unde am rămas până la amiaza zilei următoare 5 Ian., apoi în timpul atacului generalului rebel Bem m'am alăturat la retragerea generală până la Câmpulung, unde am sosit noaptea târziu împreună cu loc. Păsărar.

După câteva zile mă alăturai la subloc. Sonnenbaum care plecă cu carul de muniție la Vama, și în societatea aceuia precum și a maiorului Betzmann, loc. Păsărar și loc. Șot am stat acolo câteva zile în casa lui Nand. Nubrich după care iarăși m'am dus cu batalionul Blaskovitz la Câmpulung și acolo am preluat serviciul în cartierul general al generalului de divizie bar. Malkovski.

Numai în Febr. 1849 — când a trebuit și eu să mă alătur la retragerea trupelor dela Iad (districtul Bistriții) iară la Bucovina și când am sosit din nou în Tihuța — am găsit acolo pe locot. Domide, pe loc. auditor Rosenbaum și pe furierul Nășcuț împreună cu alții, cari îndată după începerea luptei dela Bârgău trecuseră la Dorna. Iar eu urmai cu locot. bolnav Kohl și cu brigada care stătuse în Tihuța, în timp ce se apropia în marș și corpul Ex. Sale loc. mareșalul Malkovski. În Dorna — unde am stat mai multe săptămâni și unde era cancelaria de conturi și cartierul nostru de alimentație — mă întâlnii în realitate după mișcările de retragere de prima oară cu loc. Domide. Aci am găsit necesar să-l întreb ce s'a întâmpat cu banii mei justițieri, și primii dela el răspunsul satisfăcător că toate pachetele și sacii cu țidulele sunt de față, apoi că toți banii sunt însemnați în jurnalul casei regimentului, despre ceea ce m'am își convins, și mi-a servit spre mare liniștire când mă gândeam la haosul din marșul nostru la Bucovina.

Nici atunci și nici mai târziu în Iacobeni și Cernăuți n'a fost vorbă despre faptul că ar lipsi ceva din acei bani.

Cum amintisem, banii justițiarilor erau toți împachetați, sigilați și prevăzuți cu țidule. Nu-mi este cunoscut dacă a fost așa și la banii regimentului, almințeri așa era datina și la cassa aceluia.

N'am fost față la predarea banilor de către soldații lui Domide, deci nu știu să spun ce, cât și unde s'a predat. Privitor la descoperirea celor vinovați pentru pierderea banilor nu pot să zic nimic, deoarece nu s'a putut constata dacă acei bani s'au pierdut în Năsăud ori pe drum, și nu se știe cu ce ocaziune s'a făcut controlul cu fostul furier Hangea. Asupra stărilor și circumstanțelor de atunci ar putea să aducă mai multă lumină cele 30 persoane cu cari loc. Domide — probabil în escortă și încă în societatea și altor persoane — a transportat banii dela Năsăud la Ilva mică; apoi primarul și preotul din Leșu care au fost față la predarea tunurilor, mai departe însoțitorii din coliba de munte de unde s'au trimis caii îndărăt, ori însoțitorii căror li s'a dat în grijă muniția.

*

Privitor la banii despre care se face amintire în rapoartele anterioare nu se poate ști că cu ce ocazie și din partea cui s'ar fi făcut constatarea că lipsesc din ei. Intre scrisorile căpitanului Șotel se găsește un act de predare și preluare datat din Câmpulung 7 Ian. 1849 și semnat atât de locotenenții Vărărean și Domide cât și de col. Urban și loc. audit. Rosenbaum. Actul începe astfel »Conspect despre banii cari cu prilejul năvălirii rapide a insurgenților maghiari în sediul ștabuului Năsăud, în 2 Ian. 1849, au fost scoși în grabă din toate lăzile casselor și așezați la olaltă într'o ladă, apoi în Câmpulung au fost asortați și numărați conform țidulelor și după constatare au fost predați și preluați în suma de 6638 fl. 15 cr.« Afară de această sumă s'au mai predat cassei coloanei 2000 fl., care n'au fost primiți de către căp. Binder, ci au fost transportați de către loc. Domide. — *Dir. „Arh. Som.“*

Un raport al aud. Șotel d. d. Năsăud 1 Sept. 1859

In acest act se vorbește despre chestia arendărilor din 1848. Se vede că s'a întâmplat ceva incorectitudine, căci întreat, Șotel răspunde că nu poate da deslușiri certe fiind de atunci lung timp. Intrucât își aduce aminte, conform ordinului regimentului companiile aveau să lase în 1848 obiectele arândate mai înainte tot vechilor arendași, pe un nou an cu aceleași condiții. La arendare Șotel a fost prezent și s'a demers în mod legal, numai se miră

cum de n'a intervenit ca de obicei și brigada. Nu știe dacă arendașii de mainainte au depus garanțiile pentru asigurarea erarului, desigur au fost liberați de această îndatorire numai arendatorii cu încredere, cunoscuți de mainainte regimentului și brigăzii. Garanțiile depuse de arendatori au fost preluate de către maiorul Hatfaludi, banii s'au numărat în prezența lui Șotel și s'au predat locotenentului Domide și loc. con. Gergely care i-au așezat în casa regimentului, într'un blid de lemn. Gergely a ordonat apoi furierului Basil Nășcuț să facă o consemnare despre bani și să-i predea cassei justițiare, ceea ce însă la diverse somații din partea lui Șotel, nu s'a făcut. Acum după ce atât comandantul de atunci interimar al regimentului Reininger, cât și Gergely sunt morți, iar ceilalți interesați împrăștiați, și unii arendatori asemenea morți, e greu să se constate adevărata stare a lucrurilor. Probabil și banii aceștia au fost transportați împreună cu ceilalți de către loc. Domide la Bucovina.

La actul de arendare au fost față toți furierii: Nășcuț, Vârtic, Hangea etc., ei au scris și procesele verbale, desigur s'au însemnat și garanțiile depuse și aceasta ar trebui s'o știe ofițerul-contabil Nășcuț, ca cel mai vechi furier atunci. De altfel îndată după întoarcerea regimentului și a cancelariilor toate cassele au fost controlate de generalul Laimel și de comisarul Fillenbaum, și s'a repetat controlul și la desființarea regimentului. Cancelaria contabilității a stat până la desființare încă un an și jumătate în Năsăud. Reininger, Hatfaludi, Gergely și Șotel precum și toți furierii au fost în Năsăud, și totuși chestia nu s'a desbătut în acel timp și nu s'a cerut nici o lămurire până azi.

*

Din diferite alte scrisori rămase după Șotel mai extragem următoarele:

Intr'un act din 20 Iunie 1853 se zice că pentru promovarea lucrărilor comisiunii reguloare de proprietăți — în care era membru și căpitanul Șotel — are să facă parte și comisarul de finanțe Csipkes. Apoi se pune întrebarea în ce stare se găsesc extirpările de păduri cari pe timpul administrației militare s'au făcut în pădurile erariale, păduri cari azi formează proprietăți particulare. Acele

extirpări au fost ordonate de militari, ele sunt însă primejdioase și din cauza lor proprietarii pădurilor ar putea fi chiar expropriați.

În altă scrisoare dela 25 Iulie 1853 i se avizează căpitanului Șotel, în calitate de membru a susamintitei comisiuni, cu începere dela 12 Oct. 1852 un adaos la leafă lunar de 40 fl. m. c. din fondul de provente, iar comisarului cercual Stokera — alt membru din comisie — un paușal de călătorie de 150 fl.

Iarăși în alte scrisori sunt amintiți ca membri ai acelei comisiuni: comisarul cercual Krommer, comisarul financiar Dobak și maestrul silvic sup. Blagoevich, apoi se vorbește de cercetări împotriva sublocotenentului Nicolae Lăzăric din Rebrîșoara și sublocotenentului Caspar Kubou dela departamentul ardelean de remonte. Sunt înfârșit o mulțime de acte și documente privitoare la chestia mult discutată dacă locuitorii graniței, înainte de militarizare, au fost liberi ori iobagi.

Ofițerii și subofițerii regimentului năsăudean în 1765, 1766 și 1771

Virgil Șotropa

În registrele bisericii romano-catolice din Năsăud am găsit introduse, probabil de către capelanul de atunci Xaverus Fauster, numele ofițerilor și subofițerilor cari în anii 1765, 1766 și 1771 serviau în regimentul năsăudean, precum și alte date privitoare la acele persoane. Conținutul tablourilor este reprodus aci neschimbat, lăsându-se necorectate chiar și greșelile ortografice. Observ însă că la unele cuvinte latinești cari indică rang, stare socială ș. a. am pus între semnele parantezei și cuvântul românesc. Mai departe e de notat că în tablouri figurează și grade militare neobișnuite azi, spre pildă »armiductor« cari în unele timpuri și la unii scriitori însemna »căpitan«, la regimentul nostru însă ocupa locul dintre ofițeri și subofițeri, și l-am numit »armaș«. În sfârșit e de notat că între comunele amintite în tabloul din 1765 ca grănicerești figurează și satul Erdezakal (Erdő-Szakál, Secalul de Câmpie) care era să fie militarizat și încorporat la regimentul nostru, însă mai apoi a fost lăsat din combinație; dealtăparte tot în acel tablou se amintesc câteva comune cari în 1765 nu erau încă complet organizate și militarizate, dar erau pe cale să devie militare grănicerești.

**Liber status animarum Districtus Militaris Vallis
Rodnensis 1765**

Naszodt

Vicecollonelus et Regiminis Commendans Carolus Liber Baro ab *Enzenberg*; familia: Josephus Mussich cath., Joannes.

Capitaneus Antonius de *Cossimellj*.

Capitaneus et Regiminis Auditor (judecător) Henricus Josephus *Urli*; mater Maria Terezia, socra Maria Merkevin.

Primarius Locumtenens (locotenent) Emanuel de *Binsfeld*; uxor (soție) Magdalena, famulus (servitor) Joannes Marth.

Loc. prim. et Quartiriorum Magister Joannes Jos. de *Tesch*; uxor Anna Maria, soror Anna Maria, filius Josephus, ancilae (servitoare) Elisabetha Scherbergerin et Anna Grossin, proles (fiu) Carolus Josephus.

Locumtenens secundarius (sublocotenent) Joh. Fridericus de *Angermeyer*,

Regiminis *Chirurgus* Dominicus *Rueff*; uxor Therezia, famulus Mathias Herman, famula Clara Payerin Morova Igläensis cath. coelebs.

Ajutans Josephus *Beddeus*.

Vigiliarum Magister (sergent) Franciscus *Adler*.

Armioductor (armaș) Balthazar *Kreen*; uxor Anna Maria nata Streicherin.

Profos (părcălab, gardianul temniții) Vilhelmus *Viecht*, uxor Anna Barbara, filii Franciscus, Josephus Emanuelis.

Fourieri sive Hospitiorum Designatores (subofițeri însărcinați cu contabilitatea și îngrijirea locuințelor) Josephus *Weisz*; Josephus *Martij*, uxor Juliana, fil. Fridericus; Martiny *Eschenbach*.

Hospitiorum Designatores Georgius *Kulicsek*, Josephus *Kulicsek*, Johannes *Praetetites*.

Subchirurgus Franciscus *Lorenzer*, uxor Anna Maria. 1

Corporales Adalbertus *Wildhan*, Thomas *Hinn*, Josephus *Funk*, Franciscus *Wittibschlager*, uxor Catharina Illiaschin Carolinensis cath.

Lanio (măcelar) Gottfried *Seidell*.

Földrã

Supremus Vigiliarum Magister (maior) Franciscus Liber Baro de *Toussaint*, uxor Francisca Pohatzca Itschin, domestici (sevitori) Franciscus Risch, Joannes Jessinsky; ejus uxor Anna Persa, ejus proles Joannes et † Franciscus Ulysses.

Capitaneus Petrus de *Albrecht*, uxor Catharina Pergerin Neisig, proles Josephus, Antonius uxoris, sorores Christina, Anna Maria Pergerin, domestici Joannes Oleitner Vienensis, Catharina Teusch acath.

Vigil. Magister Josephus *Pusch*, uxor Eva Rozina Hunglingerin vienensis, proles Josephus, Anna Maria, Antonia coelebs.

Fourier Michael *Anton* coelebs.

Subchirurgus Joannes *Schebel* cath. uxor Terezia Ummilich cath. Szasz-Regen.

Ilva Mica

Prim. Locumtenens Joannes *Geberg*, uxor Maria Anna Starkin Neiss, domestica Anna Maria Millerin vidua.

Vexilifer (stegar) Ludovicus Antonius *Demill* coelebs, domest. Franciscus Wolff coel.

St. Geörg

Prim. Loc. Fridericus de *Fröhlich*, uxor Anna Maria Spreizerin, ipsorumque proles Francisca Carolina, domestica Maria Anna Paulin vidua.

Sec. Loc. Adamus de *Wurzer* vienensis coelebs.

Vigil. Magister Samuel *Putnoky* acath. coelebs Hungarus.

Ductor (plutonier) Cristhophorus *Tetovsky* coel. Polonus.

Major

Capitaneus Franciscus de *Luk* cath., uxor Maria Catharina de Marschangin, ejus filia Luxenburg Maria Elisabetha, domestica Maria Anna, proles Franciscus, Sigismundus.

Vigil. Magister Franciscus *Fink* uxoratus, cath.

Rodna

Capitaneus Franciscus de *Verasdi* coel. cath.

Batail. Chirurgus Ignatius Gollibal, uxor Elisabetha Schneiderin ex Abnak cath.

Vigil. Magister Jacobus Lenhardt cath., uxor Catharina Utzmanin cath. ex Lengenfeld.

Ilva Mare

Prim. Loc. Ernestus L. B. de Schirnding acath., uxor Sophia Heiszerin cath. ex Bistritz.

Mogora

Sec. Loc. Georgius Halbmann cath. coel., domestica Regina Theilia cath. coel. Carolin.

Sec. Loc. Guilielmus Delcard de Clairmex coel. cath. dom. Cristina Martine, Joannes ex Sz. Miklós.

Lesch

Prim. Loc. Ernestus Fridericus Schott de Schottenstein acath., uxor Maria Terezia Baronin de Horchenfeld ex Rakesdorf cath.

Corporalis Andreas Herschilke coel.

Varaira

Prim. Loc. Joannes Jacobus de Heinde cath., uxor Maria Margareta de Litscherinkin cath. Luxemburg.

Corp. Mathias Pergher cath., uxor Magdalena Geresde ex Scharnat cath.

Rebresora

Capit. Heribertus Josephus Bocquier de Iolyfief cath. coel., domestici Franciscus Lörch cath. coel. Therezia Burgerisi cath., filia hujus Eva Landerin.

Vigil. Magister Josephus Bohats coel. cath. ex litschin.

Ductor Antonius Nehiba ex Hochenstand cath., uxor Susana Knorin cath. ex Maristriba.

Rebra Mare

Sec. Loc. Antonius de Hixelperger coel. cath.

Szalva

Capit. Antonius de *Belloni* cath., uxor Maria Anna de Manzin cath.

Vigil. Mag. Franciscus *Mayrhofer* cath., uxor Maria Terezia Gubinin cath. ex Neis, proles Terezia.

Hordo

Prim. Loc. Franciscus.

Corp. Martin *Crischan*, Franciscus Antonius *Graff*, uxor Catharina Spattenhoffin, proles Franciscus Antonius.

Teltsch

Capit. Joannes de *Hiebel* Morava Olomucensis cath., uxor Anna Catharina de Ehrenburg Bohemia Hlisovensis, proles Marian Anna, Domestici Tobias Spack Batlelovensis, Maria Anna Tedlova Bohemia Bosensis coel. cath.

Vigil. Mag. Henricus *Hornung* cath., uxor Catharina Wagnerin cath. ex Raschstadt.

Pikisch

Prim. loc. Josephus de *Barath* vienensis cath. coel.

Corp. Fridericus *Hüll* cath., uxor Dorothea Bistritziensis Lutherana.

Gauren

Sec. Loc. Leopoldus de *Lauterspach* coel. cath.

Suplaj

Sec. Loc. Josephus de *Sagmiller* kath. coel.

Pojen

Prim. Loc. Ignatius de *Stojanick* cath., uxor Therezia Voglerin Pragensis cath.

Zagra

Capit. Antonius de *Mertlach* cath. coel., domestica Joanna Wantlerin cath. coel. Morava Prosvilli.

Vigil. Mag. Antonius *Mandl* cath., uxor Barbara Taubenthalin cath., proles Maximilianus Emanuel.

Subchirurgus Iosephus *Sutor* cath., uxor Magdalena Elmin cath. ex Schönberg.

Runk

Sec. Loc. Antonius *Knall* cath. coel.

Mittite

Prim. Loc. Bunivall de *Leibinger* cath., uxor Augusta de Pumberg cath. ex Esling, proles Maria Anna, dom. Catharina Knottnerin cath. coel. ex Leitendorf, prol. Maria Barbara, Carolina.

Vigil. Mag. Casparus *Raubach* cath., uxor Ursula Widmanin cath. et Weissenhorn.

Maccod

Capit. Gerhardus de Schnieder coel cath.

Sec. Loc. Carolus de *Schneider* coel. cath.

Nagjfalú

Prim. Loc. Stephanus *Seiverth* de Rosenberg cath., uxor Elisabetha.

Kis Sajo

Sec. Loc. Ioannes de *Szakadaty* coel. et unitus.

Monor

Capit. Franciscus Maria de *Pallazi* coel. cath., famulus Jacobus Holtzhauer coel. cath.

Armiductor Andreas *Filozy*, uxor Catharina.

Gleden

Sec. Loc. Adamus Joseph *Wurtzer* coel. cath.

M. Orosz Falu

Cap. Carolus de *Silij* cat., uxor Maria Terezia L. B. de Richthoffen proles Maria Terezia, Francisca, Susana et Carolus Ludovicus.

Vigil. Mag. Antonius Meringer coel. cath.
Corporalis Carolus Pistagino cath. uxoratus.

Monosfalu

Vexilifer Mauritius Zapatta coel. cath.

Erdezakal

Prim. Loc. Carolus Schmied de Eisenberg cath. uxoratus.

Olah Budak

Sec. Loc. Ioanes de Jellaschitz cath. coel.

Raglia

Status Regiminis ab anno 1766

Protribunus et commendans Carolus. Lib. B. ab *Enzenberg*, Tyrolis Doblach., cath.

Supremus Vigiliarum Magister Franciscus L. B. de *Toussaint*, Lotharingia loc. Nancisi cath. aet. 27, conjux *Francisca* nata *Pohatzka* Bohema Jitschinensis cath.

Capitaneus et Quartionis Magister Josephus de *Tesch* ex Hungaria Comoromia cath., conjux *Maria* nata *Athlerin* Viencusis cath., proles *Josephus* et † *Carolus*.

Capitaneus et auditor Josephus de *Urli*, Styria *Gracia* cath., mater *Therezia* cath. vien., socra *Maria Merkerin* lath., conjux *Maria Anna Barbara* nata de *Siebenhausen*.

Regimini Chirurgi de *Ruff*, Austria *Vienna* cath., conjux *Therezia* nata cath. Pragensis in Bohemia; *Valentinus Gaepfert*, Francia Würzburg cath. 33 a., conjux *Anna* nata *Mohr* Transilvania *Coronae*, cath.; *Ignatius Gollwal* cath. conj. *Elisabetha* nata *Schneiderin* cath. | | | |

Adjutans Josephus Bedaeus Transiv. *Bistritia* Luth. coel 25 a.

Vexiliferes: *Joannes Georgius Rechperger*: Austria *Vienna* cath. uxor.; *Antonius* de *Mill* Lotharingia cath. coel.; *Mauritius* de *Zappata* cath. coel.

Subchirurgi: Josephus *Suttor* Poravia Wasserpurg cath. conjux Magdalena nata Elmin cath., proles per adoptionem; Joannes *Schöbel* cath. conjux Terezia Umilichin nata ex Szász Régen cath.; Franciscus *Lorenzer* cath. conjux Anna Maria.

Armiductores: Balthazar *Grön* cath. 34 a. conj. Maria Anna nata Streicherin cath., proles Franciscus Constantinus; Andreas *Filotzi* cath. 35 a., conj. Catharina; Joannes ex *Suplai* Transilvania 28 a.; Antonius *Nehiba*, Moravia Hochenstand cath. 28 a. conj. Susana nata Knorrin cath.; Michael *Göppert* cath. coel 20.; Albertus *Wildhan*, Bohemia cath. uxor. 33 a.

Custodum Praefectus Wilhelm *Viecht*, lut. conj. Anna Barbara, proles Franciscus, Josef, Emanuel, Anna.

Capitanei: Franciscus Maria de *Pallazzi*, cath. coel. 45 a.; Franciscus de *Virasdy*, Hungaria cath. coel. 45 a.; Hiribertus de *Pocquier*, Lotharingia cath. coel. 27 a.; de *Hieckl*, Morabia cath. 32 a. conj. Anna Catarina nata de Ehrenpurg Bohemia Alisovens cath., prol. Maria Anna et Maria Josefa Anna et Maria Josefa Francisca Joanna; Gerhardus de *Schnider*, Styria cath. coel. 38 a.; Carolus de *Silij*, Lotharingia cat. 35 a. conj. Maria Terezia nata L. B. de Richthoffen conversa ex Sylezia, proles Maria Terezia, Francisca Susana, Carolus Ludovicus; Antonius de *Cosimelli*, Romana Roma cath. coel. 43 a. supremus vigiliarum praefectus; Antonius de *Mertlach*, Francia cath. coel. 28 a.; Antonius de *Belloni*, Moravia cath. 40 a., conj. Maria Anna nata de Manzin cath. milit., proles Josephus; Petrus de *Albrecht* cath. 58 a. conj. Catharina nata Pergerin Neusigl. cath., proles Josephus Antonius, Maria Terezia; Franciscus L. B. de *Salhausen*, Voloch Lojovae cath. coel. 29 a.

Primarii Locumtenentes: Carolus de *Schmied*, Silezia cath. 31 a. ux.; Joannes de *Barath*, Austria Vienna cath. coel. 34 a.; Carolus de *Erbes* cath.; Bonewaldus de *Leibinger* cath. 35 a. conj. Augusta Poerenperg nata cath. ex Essling in Suedia, prol. Maria Anna, Maria Barbara, Carolus; Stephanus de *Rosenperg*, Transilv. luth. 43 a. conj. Elisabetha cath.; Fridericus de *Schottenstein*, Saxonia luth. 35 a. conj. Maria Terezia nata Horchenfeld ex Rakerdorff cath.; Franciscus *Gauthojes* cath. coel, 28 a.; Joannes de *Heindel*, Bohemia cath. 47 a. conj. Maria Margareta nata de Litscherinkerin cath. milit.; Ingnatius *Stojanik*, Croatia cath. 26 a. conj. Terezia

nata Voglerin ex Praga Bohemia cath. prol. Victoria et Anna; Carolus *Fröhlich*, Austria cath. 45 a. conj. Anna Maria nata Spreizerin ex Ischig in Bohemia cath., prol. Franciscus, Carolina; Emanuel de *Pinsfeld*, cath. 30 a. conj. Magdalena nata calv.; Wilhelmus B. de *Schirnding* luth. 31 a. conj. Sofia nata Heiszerin ex Bistritz Transilvania; *Galgienj*, cath. uxor.

Secundaris Locumtenentes: Stephan Alexius de *Farkasch*, Trans. Maros St. Georg cath. 30 a. conj. Maria Anna nata de Majnik ex Parajtin Trans. cath., Josephus de *Wurtzer*, Austria Vienna cath. 24 a. conj. Maria Anna nata de Schankebank luth. Bistritiensis; Michael Leopoldus de *Lauterpach*, Trans. cath. coel. 23 a.; Joannes *Szakadati*, Trans. unitus coel. 27 a.; Franciscus de *Adler*: Ignatius de *Knall*, Bohem. cath. coel. 32 a.; Antonius de *Hizelsperger*, Syria Graz cath. coel. 28 a.; Vincentius *Laurenti* cath. coel. 23 a.; Carolus de *Schneider*, Moravia cath. coel. 32 a.; Carolus de *Promnitz (Brunetz)*, natus a 20 Oct. 1743 Italia Morava luth. coel. 22 a.

Vigiliarum Magistri: Myller Trans. Coronae cath. uxor.; Samuel *Putnoky*, Trans. calv. coel. 32 a.; Franciscus *Mayrhofer*, Austr. cath. 31 a. conj. Maria Terezia nata Gubinin cath., prol. Terezia; Martinus *Bred*, Trans. Szász-Regen luth. coel.; Jacobus *Lehnert*, Austr. cath. 34 a. conj. Catarina nata Letzmanin cath.; Ludovicus *Merker*, Boh. cath. ux. 42 a.; Josephus *Bohatsch*, Boh. cath. coel. 20; Casparus *Raubach*, Silezia cath. 52 a. conj. Ursula nata Widmanin cath.; Henricus *Hornung*, cath. 35 conj. Catarina nata Wagnerin cath. ex Rachsstadt; Josephus *Pusch*, Boh. cath. 37 a. conj. Eva Rozina nata Hunglingerin cat. Austr. Viena, prol. Josefus, Maria, Antonia; Antonius *Meringer*, Austr. cath. coel. 20 a.; Antonius *Mandl*, Styria cath. 36 a. conj. Barbara nata de Taubenthalin cath. proles Maximilian, Emanuel.

Furerii: Joannes *Martij* cath. ux.; Joannes *Wagner*, Trans. Medias luth. coel. 31 a.; Joannes *Weiss*, Hung. Poson luth. 45 a. conj. Dorothea nata Langin ex Bistritz in Trans. luth.; Georgius *Kulicsek*, Trans. ex comit. Doboka cath. uxor; Josephus *Kulicsek*, Trans. Doboka cath. coel.; Daniel *Bekes*, luth. uxor.; Joannes *Wild*, cat. coel.: Joannes *Mord*, Austr. Solpach cath. uxor 23 a.

Corporales: Josephus *Funk*, Austr. cath. 28 a. conj. Anna

Maria nata Nussamerin luth. Feldhauensis; Thomas *Hynna*, Trans. luth uxor. 33 a.; Martinus *Krischan*, Hung. cath ux. 58 a.; Joannes *Lux*, Moravia cath. coel. 29 a., Andreas *Horselka*, Moravia cath. coel. 35 a.; Michael *Perger*, Austr. cath. ux. 37 a. conj. Magdalena Keresde nata ex Scharnatin Scik; Fridericus *Hüll*, cath. uxor 48 a. conj. Dorothea nata luth. Bistr. prol. Casparus, Thomas, Fridericus; Rubertus *Rubert*, Flandria cath. 20 a. conj. Rozalia Novakin cath.; Carolus *Pestagnano (Pestognino)*; Franciscus *Wittibschlaeger*, Austr. cath. 32 a. conj. Catarina Eliaschin nata Carolinensis Trans. cath.; Franciscus *Lörch* cath. conj. Catarina nata Michaelin unita Rodnensis.

Status Regiminis Anni 1771

Colonellus et Commendans Carolus L. B. de *Enzenberg*, Tyrolis Doblach cath. 48 a. conj. Monica de Siskovich nata Debrechino Hungaria, prol. Franciscus, Maria Antonia, Carolina.

Vicecolonellus Martinus de *Schlaun*, Italia Monasterium cath. coel. 27 a.

Supremus Vigiliarum Praefectus primus Antonius de *Cosimelli*, Romana Witterbo cath. coel. 48 a.

Supr. Vigil. Praef. secundus Joannes de *Hiebell*, Moravia Olomutio cath. viduus 47 a. proles Maria Anna.

Auditor Josephus *Webern*, cath. uxor.

Quart Magister Joannes de *Marthy*, Hispania cath. uxor Juliana.

Adjudantus Josephus *Baeddeus* de Scharberg, Trans. Bistritz luth. coel. 27 a.

Chirurgus Ferdinandus *Müllbeck*, Bohemia Görkau cath. uxor. 33 a.

Subchirurgii: Franciscus *Lorenzer*, Imperium Sulgavia Schusenried cath. 37 a. conj. Maria Anna Rinnagilin; Cristoforus *Funk*, Austria Vienna cath. uxor.; Aontonius *Simoni* cath uxor Therezia Wagnerin.

Armidoctores: Michael *Göpperth*, cath. ux. 25 a.; Antonius *Nehiba*, Moravia Hohenstand cath. uxor. 33 a.; Balthazar *Grünn*, Baden-Baden cath. uxor. 39.; Andreas *Filotzi*, Sclavonia cath. ux.

40 a. Adalbertus *Wildhann*, Bohemia cath. ux. 38 a.; *Joannes Lupschai*, *Trans. Ilva mare unius coel.*

Custodiae Praefectus Wilhelmus *Wicht*, Imperium luth. uxor. Anna Barbara, proles Franciscus, Iosefus, Emanuel, Anna.

Centuriones (căpitani I): Franciscus *Virasdi*, Hungaria Watzia cath. coel. 50 a.; Heribertus *Boequier*, Lotharinghia Sierk cath. coel. 32 a.; Fridericus *Tux*, Silezia Anisin cath. coel. 50 a.; Joannes *Jesorka*, Lusatia Wenzel cath. ux. 61 a.; Gerhardus *Schneider*, Agentina Alsatia cath. coel. 44 a.; Antonus *Belloni*, Moravia Striuni cath. 46 a.; proles Iosefus Joannes, Franciscus Xaverus, Anton Alexander, Anna Josefa, uxor Anna Maria nata Montrin; Franciscus L. B. de *Sahlhausen*, *Walachia Craiova* cath. coel. 34 a.; Joannes *Halmagy*, *Trans. Szilágy Somló calv.* uxor. 36 a.

Capitanei: Petrus Albrecht, Vesemim inf. ad Rhenum cath. 57 a. proles Jos. Ant. Heribertus, Maria Terezia, Joannes Nepomuk, Anton Peter, uxor Rosina de Salazar; Bonevaldus *Leibinger*, Sylva Hercynia Mülheim cath. 40 a. ux. Augustina de Bamberg, proles Anna Maria, Barbara, Carolus Franciscus, Ernest, Josef, Augustina, Franciscus Iosefus Antonius.

Primarii Locumtenentes: Carolus *Schmied*, Silezia-Kostonek cath. 56 a. uxor proles Cajetana; Iosephus *Erbes*, Bohemia Saatz cath. 52 a. prol. Christoforus, Anna; Stephanus *Rosenberg*, *Trans. Bistr. luth.* 48 a. uxor Elisabetha; Franciscus *Gothie*, Leimburg Altenburg cath. coel. 34 a.; Michael *Misalsky*, Polonia Prus. Dantiscum cath. coel. 41 a.; Carolus *Fröhlich*, Austr. Schiessen cath. 50 a. conj. Anna Maria nata Spreizerin, prol. Victoria Anna, Carolus; Emanuel *Binsfeld*, Colonia Bonn, cath. 34 a. conj. Magdalena; Fridericus *Fritzi*, Hassia Hamburgum cath. 40 a. vid. prol. Maria Anna, Josefa, Franciscus; Wilhelm L. B. *Schirnding* luth. 36 a. conj. Sofia nata Heiszerin, prol. Wilhelmina; Antonius *Bürger*, Moravia Schönberg cath. 28 a. coel.; Stephanus *Farkas*, *Trans. nat. St. Georg* cath. 36. conj. Maria Anna de Mainich, prol. Iosefus Antonius, Anna Maria, Carolina Anna; Leopoldus *Lauterbach*, *Trans. St. Lélek* cath. 29 a. coel.

Secundaris Locumtenentes: Carolus *Brunetz*, Italia Novara cath. coel. 28 a.; Adam *Wurzer*, Austria Vienna cath. 29 a. ux. Anna Maria nata de Schankebank, prol. Adamus Joannes, Carolus

Henricus; *Joannes Szakadaty*, Trans. Szakadat unitus coel. 31 a.; Antonius *Hizeberger*, Styria Marpurgh cath. coel. 33 a.; Vincentius *Laurenti*, Pedemont Purinum cath. uxor. 28 a.; Joannes *Steiner*, Austria cath. 39 a. conj. Terezia, prol. Joan. Bapt. Mathias; Carolus *Schneider*, Moravia Brunn cath. coel. 32 a.; Franciscus *Adler*, Boemia Vielschau cath. 30 a. conj. Cristina Pergerin, prol. Josephus, Maria Anna, Cristina, Anna; Conradus *Schouller*, Imperium Norinberga cath. vid. 25 a.; Ludovicus de *Mille*, Lotharinghia Planevil cath. coel. 30 a.; Josephus *Bohatsch*, Bohemia Jetsin cath. coel. 27 a.; Josephus *Sternegg*, Austria Vienna cath. coel. 21 a.

Vigiliarum praefecti: Caspar *Raupach*, Silezia cath. ux.; Samuel *Teuchert*, Trans. Bistr. cath. coel.; Josephus *Pusch*, Bohemia cath. uxor; Ludovicus *Merker*, Bohemia cath. ux.; Fridericus *Goltzen*, calv. uxor. Franciscus *Mayrhofer*, cath. ux.; Antonius *Mandl*, cath. ux.; Samuel *Putnoky*, calv. coel.; Henricus *Hornung*, cath. ux.; Antonius *Möringer*, cath. coel.; Martinus *Braedt*, Trans. Szász Regen luth. coel.

Furerii: Joanes *Marthi*, Hispania cath.; ux.; *Atleihner*; Fridericus *Districhsen* ux.; Daniel *Bekesch*, luth. vid.; Petrus *Belleberg*, cath. coel.; Carolus *Richter*, cath. coel.; Antonius *Csemek*, cath. ux.; Joannes *Stoor*, cath. coel.; Josephus *Kulitschek*, cath. ux.; Franciscus *Wild*, cath. coel.; Georgius *Mord*, cat coel.

Decuriones (caporali): Fridericus *Hill*, cath. ux.; Josephus *Rottmayer*, cath. coel.; Simon *Fink*, cath. uxor Anna; Carolus *Pestagnino*, cath. ux.; Franciscus *Lerch*, cath. ux.; Andreas *Graff*, cath. ux.; Joannes *Lux*, cath. coel.; Joannes *Schmied*, cath. coel.; Franciscus *Wittibschlag*, cath. ux.; Rupertus *Roberth*, cath. ux.; Mathias *Pergher*, cath. uxor; Andreas *Horselka*, cath. ux.; Ignatius *Umlitsch*, cath. coel.; Thomas *Hinn*, luth. uxoratus.

*

Dintre toți cei enumerați în aceste trei tablouri sunt Români numai următorii: Sublocotenentul *Ioan Sacadati*, armașii *Ioan din Suplai* și *Ioan Lușșai* din Ilva mare, apoi probabil încă furierul *Mihail Anton*, despre care însă nu se spune precis, dacă este unit și originar din Năsăud.

Pagini istorice-culturale

Iosif Naghiu

1. De Gerando despre Rodna și grăniceri

În Nr. 1 al «Arhivei Someșene» dl V. Bichigeanu a schițat viața și activitatea lui A. De Gerando, un scriitor francez din secolul trecut, care căsătorindu-se cu fata contelui maghiar Teleki, a făcut o călătorie prin Ardeal. Ca om de cultură a notat multe amănunte interesante despre locuitorii și orașele Ardealului. Cartea se intitulează »La Transylvanie et ses habitants«. A apărut la 1845, în 2 volume și tot în acel an a apărut și o ediție germană, tot în 2 volume. Azi se găsesc foarte puține exemplare. Aflând ediția franceză la dl Iulian Marțian, voi traduce paginile referitoare la Țara Năsăudului, despre care dl V. Bichigean în locul amintit face numai o scurtă pomenire.

Acest drum durează câteva ore.¹⁾ După ce am traversat câteva cătune, ajungem într'un sat mare, înălțat pitoresc între munți și care e celebru în țară pentru mai multe motive. Se numește Rodna²⁾. Pietrele cari se găsesc dealungul drumului au sgură cenușie, ceea ce prevestește apropierea minelor. Se găsesc mine de plumb. Exploatarea azi nu e considerabilă, iar în comparație cu celelalte mine din Transilvania, produsul e aproape nul. Plumbul se găsește amestecat cu cantități așa de mari de corpuri streine încât într'un chintal de materie primă abia intră câteva kg. de metal. Se procedează la extragerea plumbului prin spălări succe-

¹⁾ E vorba de drumul dela Bistrița la Rodna.

²⁾ Scrie Radna. Datele nu sunt chiar precise, căci nu se face deosebire între satul Rodna și Băile Rodna.

sive. Mineralul e pisat și pus pe planuri înclinate. Apa trece ducând corpurile mai ușoare și depune un praf pe care-l mestecă cu o cantitate egală de carbon. I-se dă foc, iar metalul fuzionând, e cules în tipare semisferice. Cantitatea de aur și de argint mestecată cu plumb e așa de puțin importantă, încât nu se plătește nici s'o extragă. Se scot cam 100.000 kg. de plumb anual din minele dela Rodna. Sunt angajați la lucru vreo 700 de oameni.

E de crezut că înainte în acești munți se exploatau și mine de fier, judecând după multele rămășițe cari se găsesc pe drumul dintre Rodna și Maieru.¹⁾ Se susține că ar fi fost exploatate și de Romani. E mult mai probabil că operațiile au fost începute în evul mediu, de către colonii germani cari au ocupat Rodna. Dacă dăm crezare tradiției, pe vremuri a fost un oraș important numit Rothnau. Inflorea în primele secole ale monarhiei și fu distrus în timpul uneia dintre marile invaziuni tătarăști cari au îndoliat Ungaria. Cronicarul italian Rogerius povestește că un șef tătar, numit Cadan atras de bogățiile Rodnei, a transversat timp de 3 zile și 3 nopți oribilele păduri, cu scopul de a jăfui orașul. Locuitorii cari fură informați de înaintarea lui, l-au oprit pe loc și l-au făcut să se retragă. Abia ieșise din cetate și Germanii celebrău deja triumful lor prin libațiuni copioase »cum cere ardoarea germană«, zice cronicarul. Cadan care s'a oprit nu departe de cetate, aștepta momentul în care nu ar mai fi în stare să-i reziste. Prinse în acest timp șase sute de soldați germani dintre cei mai buni împreună cu șeful lor Arischald, îi forță să intre în armata sa și recâștigă pădurea.²⁾

Ceeace confirmă povestirea cronicarului, e o ruină ce se vede în mijlocul Rodnei. Se pot recunoaște fără greutate urmele unei biserici, care e ornată în unele părți cu ogive. In cavourile cari sunt deschise, se văd multe oseminte.

Populația actuală a Rodnei nu umple vechea biserică, dar desigur altădată era mai numeroasă. Inșă pentru a găsi urme ale Tătarilor, nu e necesar să mergem până în sec. XIII. Indată ce ne apropiem de frontieră, se obsearvă o terasă lungă care e înconjurată de 2 munți și care se numește șanțul Tătarilor »tatar

¹⁾ Srie Majeru.

²⁾ Nu prea corespunde cu cele spuse de canonicul Rogerius.

sântz«, fiindcă într'un moment de disperare, se zice că Tătarii l-au ridi cat într'o noapte. Dacă mai facem câțiva pași ajungem la ultimii munți ai Transilvaniei, căci versantul opus ține de Bucovina. De-a lungul acestui munte putem observa un șanț periculos, care uneori poate fi albia unui torent. Pe aci au venit Tătarii. În fața drumului croit spre pisc de picioarele cailor ni-se înfățișează ceea ce trebuie să fie o năvălire a Tătarilor. Parcă-i vedem contemplând printre strigăte de o bucurie feroce, prada bogată care li-se oferă, precipitându-se ca o avalanșă și risipindu-se în galop în văi și în câmpii, marcându-și drumul prin urme de fum. De câte ori, la apelul Marelui Domn, au acoperit ei în mod tumultos acești munți. Parcurgând, ca să zic așa, dintr'un singur elan întreaga Transilvanie, nu se opreau decât la zidurile Hermanstadt-ului (Sibiu). Câți si-au găsit însă mormântul! Ultima invazie pe care au încercat-o de mai puțin de un secol, fu pentru ei un dezastru. Când se retrăgeau din comitatul unguresc al Maramureșului, »montagnarzii« i-au așteptat în defilee și i-au masacrat. Chiar azi locuitorii acestui comitat se bucură de privilegiile aduse părinților lor de această victorie.

În adevăr ar trebui un efort de imaginație pentru a-mi reprezenta scenele tragice de altădată, căci nimic nu era mai pastoral decât tabloul pe care-l aveam adineori în fața ochilor. Vaci frumoase pășteau liniștite pe coastele munților. Cavaleri valahi, așezați a lene pe îmbrăcămințile lor, duceau cântând vase mici cu lapte. Nu lipseau nici copiii mici, cari nu evitau un aspect de umor sănătos, urmând pe mamele lor, cari mergeau și torceau. Țăranii regimentului grăniceresc, jumătate soldați și jumătate lucrători, purtau pe un umăr o pușcă cu curea (cu bandulieră), iar pe celalt un sac de grăunțe. Am putut să examinez costumul elegant al Româncelor din Rodna. O maramă roșie sau albă, înfășurată numai pe o parte a capului și care lasă să se vadă o costiță de păr negru. Cămașa bogat brodată, nu este legată la gât ci deschisă. Cu o anume cochetărie își ridică puțin catrința cu dungi colorate. Mai poartă apoi o blană scurtă (pieptar) albastră și brodată cu flori.

Despre un deal care domină Rodna, se zice că produce pietrii scumpe din abundență. O grotă vecină, formată în muntele numit *Dealul Popii*, după unii mineralogi, dă borax. Apele sunt

de mai multe feluri. Există un fel de apă feruginoasă, care are multă putere. Românii numesc locul unde se găsește această apă: Valea Vinului.¹⁾

Dacă e adevărat că petrecerea și plăcerea trebuie să formeze o mare parte din efectul pe care-l atribuim apelor minerale, trebuie să menționăm că nu sunt băi mai însănătoșitoare decât cele dela Rodna, căci nicăiri nu se găsesc în condițiuni mai bune. În orice parte s'ar îndrepta cel care ar voi să se plimbe, i-se oferă cele mai plăcute priveliști. Fie că merge pe drumul pe care a venit, fie că încearcă să urce munții, unde descopere țara cea mai accidentată, cea mai pitorească, pe care o poate vedea. Valea Vinului e foarte frumoasă. O altă vale formată de cursul Someșului, care în această parte rostogolește aur, nu e mai puțin admirabilă. Incepe câteva ore mai sus de Rodna.

În cale spre mine, se merge pe un drum prăpăstios, care duce un torent cu apele închise. Un moment drumul e strangulat între două stânci înalte, umbrite de brazi, la rădăcinile cărora apa cade clocotind. Acest loc sălbatic e numit Podul Dracului și mirosul de sulf, care te izbește subit, vrea să convingă pe montagnardul care uită de vecinătatea minelor, că acestei trecători nu i s'a dat fără motive plauzibile un nume așa de teribil.

Sesiunea băilor e foarte veselă, cu atât mai mult cu cât totul se petrece într'un mod ne mai auzit. Dacă vă plac surprizele, e locul în care puteți fi foarte satisfăcuți pentru faptul că veți duce din Rodna amintiri ca din Bad. O galerie de copaci circulari, apără pe cei cari vor să beie chiar dela sursa principală. Această galerie formează luxul împrejurimii. Celelalte surse — și sunt multe dintre cari unele foarte lăudate — n'au nici o umbră. Pe când beți, sunteți expuși să vă apuce o ploaie cum cade pe munți: e beneficiul dublu.

Trebue să spun însă că băile sunt slab organizate. În schimb nimic nu e mai curios decât găsirea locuinței. Rodna ca toate satele ardelenene e lipsită de hanuri. Trebuie deci să se instaleze omul în casuțe joase ale țăranilor, cari în acest timp merg să se pripășească, Dumnezeu știe unde. Prima familie care sosește e găzduită în casa popii, adică în cea mai mare. Cele cari urmează,

¹⁾ A De Gerando o scrie și franțuzește și românește.

crezând că întrec pe celelalte, se opresc la rândul lor tot în fața acestei porți invidiate, dar o periniță de șezut, un covor, primul obiect pe care-l văd, dovedește că fericita locuință e ocupată. Bat în retragere, privesc de o parte și de alta căsuțele cari au mai multă aparență, ezită mult timp, apoi fac alegerea. Uneori țaranii au câteva scaune de lemn, fără spate. De obicei înșă se improvizează câte o sofa, acoperind cu șaluri și cu covoare, lăzile pictate ale Românilor.

Călătorul trece fără a spune că toate acestea se fac cu cea mai mare bucurie din lume și spre fericirea țaranului, care profită. Dupăce fiecare își aranjează cortul, încep vizitele, apoi banchetele și concertele. Sosește cea mai bună bandă de Țigani. Se aranjează baluri, se văd valsuri noi și se discută modă franceză, în aceste căsuțe, cari cu puține zile înainte adăposteau pe acești Români cu părul lung despre cari v'am vorbit. La finea lui August, Rodna își reia fizionomia sa obișnuită. În fiecare zi se vede plecând câte o căleașcă, urmată de indispensabilul camion cu provizii, căci nu se poate poposi aci, decât cu condiția de a se aproviziona cu cele necesare. Eu care am călătorit cu minimul posibil de bagaje aș fi fost expus la lipsuri dacă nu mă îmbrățișa cu drag căpitanul Hatfaludi, comandantul detașamentului dela regimentul grăniceresc.

Tot în volumul al II-lea De Gerando dedică un întreg capitol (XXX, p. 291—310) regimentelor grănicerești »Regiments-frontières«. Intrucât în acest capitol vorbește despre toate regiunile grănicerești, voi traduce numai părțile mai importante și locurile în cari e pomenit Năsăudul.

A. De Gerando face mai întâiu un scurt istoric al grănicerilor din fosta Austro-Ungarie, spunând că erau necesari pentru apărarea granițelor. Maria Terezia »a clasat populația în companii de frontieră, dela Adriatică până în Polonia«. Operațiunea a fost ușoară în regiunile depopulate, cari fuseseră stăpânite efectiv de Turci. În celelalte regiuni rezistența populației a fost puternică. »Printre Români au emigrat sate întregi ca să scape de noua lege. Cei cari nu voiau nici să se supună, nici nu părăseau țara, au fost scoși din casele lor și înlocuiți prin oameni aduși de departe«. Vorbește apoi despre turburările din regiunile săcuești, despre

adunarea dela Madefalva, despre sângeroasa răscoală săcuiască dela 1784.

Vorbind apoi despre cele 5 regimente grănicerești din Transilvania cari ocupă 436 de orașe și sate, zice printre altele (p. 297):

»Intregul teritor pe care-l locuiesc a fost detașat dela comitate spre a fi trecut la autorități militare. Ofițerii sunt în acelaș timp șefi militari, administratori și judecători. Primesc o remunerație în bani, dar nu posedă nici cea mai mică parte din solul ocupat de regiment. Am vorbit în altă parte despre școala fondată la Târgu Săcuesc pentru Săcui. Mai există și o școală la Năsăud, aproape de Rodna, unde sunt crescuți 50 de fii de soldați români. Pot ieși cu speranța de a urca cât mai sus, fiindcă învață limba germană. Dacă știu această limbă, pot ocupa cele mai importante funcțiuni.

»In regiunile grănicerești, soarta mulțimii a rămas însă tot rea. Am văzut la Năsăud câțiva băeți tineri cari primeau o educație bunicică și vor muri ofițeri. Dar soarta masei nu se ameliorează din cauză că numai unii indivizi sunt favorizați«.

In paginile cari urmează până la sfârșitul acestui capitol, vorbește despre felul de organizare, precum și despre rolul fiecărui regiment grăniceresc, observând și calitățile pe cari le are fiecare. Nu aduce însă contribuții noi. Observațiile lui pot fi interesante ca lectură, dar nu mai găsim nimic referitor la *Țara Năsăudului*.

2. Adunările generale ale Astrei la Năsăud

Pentru un orașel de provincie, cum e și al nostru, adunarea generală al unei societăți culturale, sau un congres științific, e un fapt care se notează cu caractere mari în anale. Primul congres științific la Năsăud s'a ținut abia în zilele de 26—28 Mai 1934.¹⁾

La acel congres, dl Iuliu Moisil bineventând pe congresiști în numele »Muzeului Năsăudean« și arătând importanța acestui congres, a spus printre altele și aceea că va trece în analele grațiței. Dl S. Mehedinți, președintele congresului, răspunzând dlui

¹⁾ I. Naghiu: Aspecte culturale, »Arhiva Someșană« Nr. 18, p. 467—471.

Moisil, spunea căm mirat: »Ci c'o să devenim fapt de cronică«. De fapt au și devenit.

Înainte de războiu, spunea tot dl I. Moisil în comunicarea făcută tot la acel congres despre »Valea Rodnei și trecutul ei«, în Țara Năsăudului a pulsat o intensă viață culturală românească. Două dintre cele mai reușite și mai impozante manifestări culturale din Năsăudul antebelic, au fost adunările generale ale Asociațiunii«.

Prima adunare generală a Astrei la Năsăud s'a ținut în zilele de 8, 9 și 10 August 1870.

Prima ședință s'a ținut la 8 August. Delegații comitetului Central al Astrei, oaspeții și un numeros public năsăudean, au asistat mai întâi la liturghie, implorând harul divin pentru buna reușită a congresului. După liturghie s'au întrunit în sala designată pentru ținerea congresului. La propunerea Drului Ilie Măcelariu s'a ales o delegație de 12 membri în frunte cu vicarul Mihail Pavel, ca să fie trimisă pentru a chema pe președinte. Nu peste mult delegația se reîntoarce aducând și pe Președinte — Baronul Ladislau Pop — care a fost primit cu vii aplauze. Președintele a deschis adunarea printr'o patetică vorbire ocazională¹⁾ în care arată mai întâi activitatea de un deceniu al Asociațiunii, arată apoi misiunea ei sublimă, de a cultiva literatura românească și de a munci pentru culturalizarea poporului. Înainte de a trece la un alt punct, evoacă figura marelui Emanoil Gojdu.

Căpitanul Alexandru Bohățel de Glod, a salutat adunarea în numele Năsăudului și i-a urat succes. Totodată a depus și suma de 5500 florini, ca taxă a celor 44 de comune cari devin membri ai Asociațiunii. Acest gest e unic în analele Astrei. Comunele grănicerești au înțeles misiunea Astrei și au sprijinit-o contribuind cu această sumă importantă să poată munci cât mai intens pentru realizarea scopurilor ei. Se aleg apoi ca secretari ad-hoc Iustin Popfui, Dr. Ioan Lazar și Maxim Pop. Înainte de a trece la alt punct, președintele roagă adunarea să păstreze un moment de pie reculegere pentru decedații Emanoil Gojdu și Gavril C. Munteanu (fost profesor la Brașov, primul traducător a lui Tacit în românește).

¹⁾ Transilvania, 1870, an. III, p. 213—215.

Se aleg apoi următoarele 4 comisiuni: 1. O comisie de 5 pentru examinarea situației din 1869: Căp. Mihăilaș, Dr. Șt. Pop, George Pop de Băsești, Aug. Munteanu și Locot. Siandoru. 2. O comisiune de 3 pentru primirea membrilor noi: Ioan Pop Mayer, Oct. Barițiu și Leon Pavelea. 3. O comisiune de 5 pentru alcătuirea bugetului pe anul 1871: Macedon Pop, M. Pavelea, Grigore Moisil, dr. Nichita, Ioan Florian și Dr. Colceriu. 4. O comisiune de 7 pentru examinarea diverselor moțiuni: Iacob Bologa, Axentie Severu, G. László, Al. Buda, Iosif Pop, M. Bohățel și Vi-sarion Roman.

După discutarea anumitor chestiuni de detaliu¹⁾ a urmat cetirea alor 3 disertațiuni: 1. I. C. Drăgescu: »Femeea studiată din punct de vedere moral. Misiunea ei în societate și familie«. 2. Iosif Vulcan: »Cântecele²⁾ haiducești«. 3. Iustin Pop fiu: »Necesitatea culturii naționale«.

Cu acestea s'a terminat prima ședință, după care a urmat desigur un banchet despre care nu avem însă informațiuni, cum vom avea despre cel dela 1893, când a fost a doua adunare a Astrei la Năsăud.

Ședința a doua se deschide în 9 Aug., la orele 10. Președintele anunță că au sosit 2 telegrame, una dela Iacob Mureșan și una dela despărțământul Brașov al Asociațiunii. După cetirea telegramelor de către Ioan M. Lazar, ar fi urmat două disertațiuni: Căp. Francisc Mihăilaș »Paralele lingvistice între dialectele române apusene și dialectul român oriental«. Gregoriu Pletosu (elev cl. VIII-a) »Despre adevărata cultură«. Fiindcă timpul era cam scurt și erau multe agende la ordinea zilei, disertațiile s'au amânat și s'au discutat diverse probleme administrative și financiare ale Astrei, care acum a obținut un ajutor foarte important prin în-scrierea comunelor grănicerești printre membrii fondatori.

La discuții au luat parte și mulți năsăudeni: Căpitanul A. Bohățel, Ioan M. Lazaru, Ioan Florian, Francisc Mihăilaș, Maxim Pop, Grigore Moisil, etc.³⁾ Neputându-se termina programul ședinței, s'a continuat și după masă, începând la orele 5.

¹⁾ Transilvania, 1870, an. III, p. 226.

²⁾ Transilvania, 1870, p. 265, 268, 281—283.

³⁾ Procesul verbal, Transilvania, 1870, an. III, p. 238—243.

Președintele întreabă adunarea ce să facă cu disertațiile cari nu s'au putut ceti. Căpit. Francisc Mihailaș propune să se publice în »Transilvania« iar privitor la a lui Greg. Pletosu pe care încă n'au cenzurat-o întreabă pe autor, dacă o reprimește sau o citește într'o altă ședință. Autorul o reprimește.

Urmează alegerea noului președinte. Președintele suspendă ședința pe câteva minute, apoi se aleg membrii de încredere: Dr. Rațiu (Blaj), I. Vulcan (Oradea) și Ioan M. Lazar (Năsăud). Se face apoi identificarea votanților (în total 107).

Rezultatul scrutinului a fost următorul: Ladislau Pop 65, Timotei Cipariu 42 voturi, deci a fost ales primul. La postul de vicepreședinte au primit: Iacob Bologa 85, I. Hania 20 voturi, iar alți 2 candidați câte un vot.

În seara zilei de 9 Aug. Iosif Vulcan a ținut o conferință, iar venitul 49 fr. 50 cr. l-a oferit Academiei. Ultima ședință s'a ținut în 10 August. Președintele întreabă dacă n'are cineva de obiectat ceva împotriva felului în care s'au făcut alegerile. Căpit. A. Bohățel în numele Năsăudului, se declară mulțumit de alegerea făcută. Se hotărăște apoi ca în 1871 adunarea generală a Astei să se țină la Făgăraș. Iosif Vulcan face cunoscut gestul său despre care am vorbit mai sus. Se aleg apoi două comisii: una pentru alegerea oficialilor Astei (Dr. Rațiu, I. Vulcan, Bas. Pop, Aug. Moldovan) și una pentru alegerea membrilor comitetului Asociațiunii (Șiandoru, Onaciu, G. Vertic și Ilariou Porțiu). Ședința se suspendă pe câteva minute, apoi I. Vulcan anunță că sunt 61 votanți. Se aleg secretar prim: George Barițiu (61 voturi), secretar II Ioan V. Rusu (43), casier Const. Stejaru (58), controlori V. Ardelean și I. Popescu (58), bibliotecar I. Maxim (58 voturi).

Ion Rațiu cere anularea alegerii, fiindcă e diferență de voturi între votanți și cei înscrși pe liste. Președintele spunând că acele 2—3 voturi nu sunt decisive, cere să nu se anuleze alegerea. Adunarea primește propunerea președintelui.

Comisiunea a doua, raportează prin Onaciu, că au fost aleși membrii ordinari ai comitetului Asociațiunii: Dr. Elie Măcelaru (58 voturi) Dr. Paul Dunca (58), Dav. Baron Urs (57), P. Man (54), I. V. Rusu (52), Zaharie Boiu (49), I. Hania (49), Petru Roșca (42), Vissarion Roman (41), Dr. Nemeșiu (39), George Barițiu (33), Ioan

Tulbașiu (32). Ca membri supleanți se aleg: Dr. Ioan Crețiu (52), V. Ardeleanu (51), Dem. Racuciu (45), Ioan Maxim (35), Ioan Pop (33 voturi), iar pentru locul al 6 se propune Ioan Popescu (Sibiu) urmând că dacă n'ar primi, președintele să aibă dreptul de a designa un alt om de încredere.

Alegerile au fost conduse de Ioan Hania. A. Bohățel îi mulțumește pentru felul în care a știut să conducă. Se alege o comisiune pentru verificarea proceselor verbale, formată din Grigore Moisil, Florian Porcius, Ioachim Mureșan, Ștefan Pop și Ioan Florian.

Ioan M. Lazar, în numele comitetului aranjator mulțumește adunării pentru dragostea pe care a arătat-o Năsăudului și încheie strigând: »Să trăiască națiunea română«.

Printre numeroșii asistenți ai acestei adunări, a fost și un băețăș de cl. IV primară, care azi e bătrânul director al Muzeului Năsăudean: dl Prof. Iuliu Moisil.

*

Al doilea congres al »Astrei« la Năsăud, s'a fixat pe ziua de 27 August, 1893. ~~Din cauza holerei care bântuia pe atunci,~~ adunarea a trebuit să fie amânată. Intelectualii năsăudeni au fost profund întristați de amânarea adunării. În 19 August 1893, președintele despărțământului Năsăud (XXI) al Astrei, Dr. Ioan Pop, trimite comitetului central al Astrei o scrisoare prin care arată că amânarea adunării a provocat resensul intelectualilor și a popoului năsăudean. Totodată aduce la cunoștința comitetului, că după informațiunile pe cari le are dela Budapesta guvernul ar permite ținerea adunării. Roagă comitetul central să țină adunarea la Năsăud.¹⁾ Comitetul central al Astrei întrunit la 26 August (Președinte: Dr. Il. Pușcariu. Membrii prezenți: Ioan Hania, Ioan V. Rusu, Iosif Șt. Șuluțiu, Zaharia Boiu, Partenie Cosma, Ioan Papiu, I. G. Pop, Dr. C. Diaconovici, Leontin Simonescu casier, Nicolae Togan bibliotecar. Secretar Dr. A. Frâncu) provocându-se și la comunicatul oficial despre lățirea holerei, hotărăște ca adunarea Astrei să se țină tot la Năsăud. (Ex Nr. 343/1893.) Năsăudenii nu prea credeau că adunarea se va ține tot la Năsăud și deaceia în ședința din 23 August a comitetului acestui despărțământ se cere

¹⁾ Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 308.

și mai insistent ca adunarea să se țină la Năsăud. Cererea Năsăudenilor e înregistrată în 26 Aug. și la ședința din 27 August a comitetului central al Astei se hotărăște pentru a doua oară ținerea adunării generale la Năsăud. La început s'a fixat pe ziua de 10 Sept. dar nu s'a putut ține nici la această dată, ci s'a amânat pe ziua de 22 Octomvrie. Comitetul central al Astei a publicat o convocare¹⁾ și în înțelegere cu comitetul năsăudean a stabilit următorul program (care s'a tipărit și pe foi volante, un exemplar se păstrează și la Muzeul Năsăudului): *Duminică, 22 Octomvrie*: I. Parastas pentru fericitul de pie memorie președinte George Barițiu. II. Ședința I cu următoarea ordine de zi: 1. Deschiderea ședinței prin prezidiul ordinar la 10 ore a. m. în localul ce se va destina spre acest scop.²⁾ 2. Raportul general al comitetului despre activitatea sa în decursul anului 1892 dimpreună cu aclusele aceleia. 3. Alegerea unei comisii de 3 pentru examinarea raportului general și al unei comisii de 3 pentru examinarea raționinului pro 1892 și a proiectului de buget pro 1894. 4. Exmiterea unei comisii de 3 pentru încassarea de taxe dela membri vechi și dela cei cari se vor înscrie din nou. 5. Insinuarea propunerilor și a eventualelor interpelăii. 6 Raportul Comisiunii de înscrieri. 7. Cetirea eventualelor disertațiuni.

Luni, 23 Octomvrie: III. Ședința II-a cu următoarea ordine de zi: 1. Deschiderea ședinței la ora 9 a. m. 2. Verificarea procesului verbal al ședinței I. 3. Raportul comisiunilor esmise în ședința I. 4. Alegerea președintelui, a casierului și eventual a altor funcționari ai Asociațiunii pentru restul periodului 1893—1895. 5. Cetirea eventualelor disertațiuni. 6. Designarea locului pentru viitoarea adunare generală. 7. Dispozițiuni pentru autentificarea procesului verbal al ședinței a II-a. 8. Incheerea ședințelor adunării generale.

Programul a fost alcătuit definitiv în 19 Sept. și a apărut semnat de Dr. Ilarion Pușcariu și Dr. Amos Frâncu (secretar) (Ad Nr. 433—1893).

În preajma adunării, Zaharia Boiu (pe atunci redactorul revistei »Transilvania«) scrie un articol »În ajunul adunării generale

¹⁾ Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 289.

²⁾ Așa e în Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 290, în cea volantă se indică sala liceului.

din Năsăud«.1) Autorul amintește că »Înainte cu 23 ani, la 8, 9 și 10 August 1870 se țin la Năsăud în opidul acesta românesc a zecea adunare generală a finerei Asociațiuni sub prezidiul răposatului Baron Ladislau Vasile Pop; și acum aproape la un pătrar de secol, stimata noastră întrunire literară și culturală iar se pregătește a întruni pe numeroșii săi membri, amici și binevoitori în remarcabilul opid care peste un secol a fost centrul bravului regiment II românesc de graniță«. Făcând o paralelă între adunarea generală din 1870 și cea care va fi în 1893, constată că de atunci situația s'a schimbat. Unele deziderate ale adunării din 1870 nu s'au realizat (Academia de drepturi, catedre de limba română la universități, etc.). Ar voi însă ca »zilele dela Năsăud dela 22 și 23 Octomvrie să fie demne succesoare ale celor de 8, 9 și 10 August 1870. Căci cu litere de aur va însemna istoria culturală a poporului nostru în anele sale, cum fiii lui de pe Someș la prima întrunire a Asociațiunii în acel ținut o au primit cu venerație și iubire fiască și făcându-se toate comunele districtuale precum și mulți particulari membri ai ei, prin mâna bravului lor căpitan districtual Alexandru Bohățel au depus pe masa ei, ca o jertfă pe altar, suma de 5500 fl.« La 1870, adunarea a elogiât pe răposatul Emanoil Gojdu, acum va elogia pe George Barițiu. Va mai avea și o atribuțiune pe care n'a avut-o la 1870 de a alege pe președintele Astrei.

La adunare comitetul central a fost reprezentat prin Dr. Ilarion Pușcariu (vicepreședinte ales și președinte ad hoc până la alegerea noului președinte). Ioan Papiu, Partenie Cosma, Leontin Simonescu, Onoriu Tilea și Zaharia Boiu.2) Reprezentanții comitetului central, împreună cu alți intelectuali ardeleni cari voiau să asiste la adunarea generală, au venit cu trenul la Bistrița (pe atunci nu era cale ferată la Năsăud). Aci au fost primiți cu multă însuflețire, iar Dr. Dem. Ciuta i-a salutat în numele despărțământului Bistrița al Astrei. I-a răspuns Dr. Ilarion Pușcariu. După recepție s'au îndreptat spre »Hotel Zöhler«. După masă la orele 2, convoiul pornește spre Năsăud, însoțit de corul Bârgăuanilor.

1) Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 291—293.

2) Zaharia Boiu: După adunarea dela Năsăud, »Transilvania« 1893 p. 362—368.

În »Pripas« (unde e limita despărțământului Năsăud al Astrei) au fost întâmpinați de o delegație de călăreți năsăudeni, iar președintele Dr. Ioan Pop a rostit o scurtă vorbire ocazională. I-a răspuns tot Dr. Ilarion Pușcariu. La intrarea în Năsăud li s'a făcut o poartă de triumf, cu inscripția »Bine ați venit«. În numele opidului Năsăud i-a binevenat primarul Iacob Prădan. Dr. Ilarion Pușcariu i-a mulțumit tot așa de călduros. În întâmpinarea distinșilor oaspeți au ieșit și elevii și fanfara pompierilor voluntari, care intona marșuri naționale. Era un entuziasm de nedescris.

Seara s'au întrunit cu toții la hotelul Rahova, unde a cântat tot timpul corul Bârgăuanilor. Acestea s'au petrecut Sâmbătă în 21 Octomvrie. Duminecă în 22 Octomvrie, vicarul Dr. Ioan Pop, și preoții P. Vârtic, Gh. Domide, V. Dumbravă, I. Bulbuc și A. Precup după liturghie au făcut parastas pentru sufletul răposatului George Barițiu, iar după parastas Dr. Ioan Pop a ținut o predică prin care a explicat poporului rostul Asociațiunii.

Sedința I, a fost deschisă la ora 11, printr'un patetic cuvânt prezidențial al lui Ilarion Pușcariu.¹⁾ Oratorul începe prin ași exprima bucuria pe care o simte când vede o adunare măreață care va discuta despre literatura și cultura poporului român. Dar această bucurie o conturbă o tristă împrejurare: »George Barițiu, președintele Asociațiunii noastre, care în luna lui Mai a anului acestuia a trecut la cele veșnice«. Revenind apoi la problema Asociațiunii, arată intențiile nobile ale întemeetorilor ei (Șaguna, Cipariu, etc.), constată că Asociația și-a făcut datoria. A contribuit la evoluția literaturii române și a îndemnat pe intelectuali să adune materialul istoric (citează ordinul Nr. 953 din 19 Sept. 1859 a lui Șaguna și relevă mai ales activitatea lingvistică a lui T. Cipariu). Vorbind apoi despre Năsăud spune că: »dacă Brașovul cu expozițiunea sa din anul 1862 a dat Asociației noastre mare lustru, trebuie să zicem de Năsăud, că n'a rămas îndărăt cu sarcinile aduse pe altarul culturii noastre naționale«. Arată apoi rolul cultural al Năsăudului și încheie cu: »Salve Romuli parva nepos!«

Dr. Ioan Pop salută adunarea în numele despărțământului și-i urează succes.

Președintele prezintă următoarele acte: 1. Raportul despre acti-

¹⁾ Transilvania, 1893, p. 337—345.

vitătea comitetului Astei în 1892.¹⁾ 2. Raționinul Asociației pe 1892 împreună cu raportul special al casierului. 3. Proiectul de buget pe 1894. 4. Actul Nr. 354 din 18 Oct. 1893, prin care despărțământul Sebeș cere ca viitoarea adunare să se țină la Sebeș. 5. Actul Nr. 479 din 18 Oct. 1893, prin care Dr. Amos Frâncu demisionază din postul de secretar II și de membru supleant al comitetului.

Secretarul Zaharie Boiu, citește raportul general al comitetului despre activitatea din 1892.²⁾ Președintele citește numele membrilor reșoși în 1892—93, iar după câteva minute de pioasă reculegere pentru ei, citește numele membrilor înscrși tot în acel an. În despărțământul Năsăud s'au înscris următorii: Ioachim Mureșan (advocat Năsăud), Iosif Mihăilaș (funcționar Năsăud), Lazar Avram (preot Maeru), Ioan Macaveiu (preot și publicist Feldru), Dr. A. Alecsi (prof. Năsăud), Pavel Chita (preot Romuli), Anton Precup (preot Rebrășioara), Vasile Sabo (notar Sân-Iosif), Vasile Groza (preot Maeru), Ieronim Slăvoacă (preot Ilva-Mare), Zaharie Bulbuc (preot Măgura), Dr. Ioan Pop (vicar Năsăud).

Se trece apoi la alegerea comitetelor (conform punctelor 3—4 ale ședinței I). La propunerea lui Dr. Ioan Pop se aleg următorii: 1. Comisiunea pentru examinarea raportului general: Dr. Vasile Hossu, Gherasim Domide și Nicolau Garoiu. 2. Comisiunea pentru examinarea situației financiare pe 1892 și pentru alcătuirea proiectului de buget pe 1894. 3. Comisiunea pentru încasarea de taxe dela membrii cari se vor înscrie: Leontin Simonescu, Octav Barișiu și Dr. Dem. Ciuta.³⁾

Urmând »eventuale interpelări și propuneri« N. Garoiu propune ca pentru preconsultarea alegerii de președinte să se aleagă o comisiune de 9 membri. Dr. Ioan Pop propune ca această alegere să se facă după raportul comisiunii pentru primirea membrilor. Se primește propunerea lui N. Garoiu cu amendamentul lui Ioan Pop. Cosma Partene propune: »Ca adunarea generală să binevoiască pentru viitor a delega și autoriza pe comitet de a primi și declara de membri ai Asociațiunii pe cei noi însinuați

1) Mai detaliat »Transilvania« 1893, an XXIV, p. 396—397.

2) Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 345—362.

3) Procesul verbal Nr. 515, Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 396—401.

și a-i prevedea cu documentul de legitimare, având a notifica onoratei adunări generale despre cele efectuate«. Propunerea a fost dată comisiunii pentru examinarea raportului general. După acestea, președintele suspendă ședința pe câteva minute pentru ca acele comisii de cari am vorbit mai sus să aibă timp a-și face raportul.

Dupa redeschiderea ședinței I. Simonescu raportează că a primit dela membri vechi și noi, întrași acum, 586 de florini și propune următorii membri noi: 1. Membru fondator: Banca »Aurora«. 2. Membri pe viață: Dr. Dem. Ciuta (adv. Bistrița), Dionisie Vaida-Voevod (Olpret). 3. Membrii ordinari: Vasile Terente (moșier Strâmba), George Vintilă (econom Năsăud), George Bancu (notar Feldru), Dr. Alecsa Larionessi (adv. Năsăud), Gavril Vârtic (jud. Bistrița), Vasile Ranta Buticescu (jud. Bistrița), George Linu, (cand. adv. Bistrița), Ioan Dologa (preot Borgo-Tiha), Amos Popescu (notar Prundul-Bârgăului), Eliseu Dan (Borgo-Suseni), Iacob Maiorean (preot Nepos), Ioan Lupoai (prof. Năsăud), Anchedim Candale (preot Borgo Bistrița), Zaharie Bulbuc (preot Măgură), Ioan Șerban (notar Năsăud), Ioan Pop (înv. Năsăud), Sever Orban (preot Coșna), Iuliu Pop (înv. Năsăud), Ieronim Slăvoacă (preot Ilva).

La propunerea lui Gavril Tripon, în comisia de 8 (despre care am vorbit mai sus) se alege Cosma Partene, Dr. Aug Bunea, V. Rațiu, O. Tilea, Nic. Garoiu, Dr. I. Pop, Dr. T. Mihali, Dr. Dem. Ciuta și Teodor Cotuțiu.

Ar mai fi urmat și două disertațiuni, dar timpul fiind înaintat ședința se ridică.

După acestea a urmat un banchet la care au luat parte și mulți intelectuali din Năsăud. Întâiu a tostat președintele Dr. Ilarion Pușcariu pentru Impărat, apoi Dr. Ioan Pop pentru Dr. Ilarion Pușcariu. Ciocanu, dir. liceului, pentru Comitet, iar I. Papiu pentru organele administrative și în special pentru vicișpanu conte Lazar și pentru protopretorul Bódó Kálmán, cari erau de față. I-a răspuns în ungurește Contele Lazar. Zaharia Boiu, a tostat pentru năsăudeni prin următoarea poezie intitulată »In onoarea Năsăudenilor«¹⁾:

Colonii Divului Traian în Dacia s'așează
Și ca la »Patruzeci de Sfinți« pământul înviază :

¹⁾ Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 365—366.

Aratul sparge țarina, pădurile răsună
 Și sate și cetăți răsar sub acvila străbună.
 Iar când potopul ginților ajunge la hotare
 Și Leru-Domnu pleacă drept spre a lor întâmpinare
 Atunci colonii ca orfani se'mprăștia prin lume
 Și veacuri trec de nu auzi nici chiar de a lor nume.
 Incet, încet s'adună iar la vatra părintească
 Ca ce-a rămas din vijelii să strângă, să grijească,
 Barbarii vin, barbarii trec, Românul îi petrece
 Și unde unul a căzut, răsar în locu-i zece.
 Așa se scurg veciniile, ca zile după zile
 Câmpiile coc grânele, Carpații dau azile;
 Cu binele se'mprietenesc, cu relele dau peptul
 Dar mai presus de sabie pun totdeauna dreptul.
 Și iataganul cel cumplit când fulgeră spre țară
 Colonii jur de jur se strâng și *legiuni* prepară
 Să'nfrunte oardele ce vin s'aducă morți și ciume
 Și *Someșeni* și *Borgoveni* în zbor își fac renume.
 Aratu, armă poartă ei cu glas de bărbăție
 La turme'n agrii și'n răsel sunt foc de vitejie
 La toți dușmanii's cunoscuți »Românii de departe«
 Cu sânge de eroi roșesc câmpiile lui Marte.
 Cântat'am azi treizeci de ani cântarea seculară
 De când ei poartă armele și'n țară și'n afară
 Când în Cenada desvelesc a steagului coroană
 Și văd a Ducelui suprem Scriptură și icoană.
 Coroana poartă mărcile »Credință și Constanță«
 »Voi v'ați luptat și-ați suferit în sfânta alianță«
 Lăsați-mă să cânt și azi, onoarea lor salvată:
 Români lăsară la Români »Virtutea reinviată«.
 Dormiți în pace bravi părinți și fiii Vă urmeze,
 Virtutea Voastră neam de neam în peptul lor vieze:
 Și atunci dușmanii vor auzi, aducă-i Nordul, Sudul,
 »Român am fost, sunt, voiui să fiu«. Trăiască Năsăudul.

Tot pentru Năsăud și pentru soldații lui »negrii« din trecut toastează Dr. Aug. Bunea, Dr. Vasile Hossu, Gherasim Domide, Nic. Garoiu, Fr. Müller (în nemțește) etc.

După terminarea banchetului s'au îndreptat cu toții spre casele lor, crezând¹ că s'a terminat programul pe ziua aceea.² Seara la 6, muzica în fruntea unui grup de cetățeni cu torțe, vine la casa în care stătea președintele. George Tomuța, conducătorul fanfarei (un țaran năsăudean) salută în numele poporenilor pe

președinte și pe ceilalți oaspeți și îi urează mulți ani. Președintele mulțumește locuitorilor frumoasa manifestație pe care i-au făcut-o, apoi fanfara traversează străzile principale.

Ședința a II-a s'a ținut în 23 Oct. Se deschide la orele 10^{1/2}. Mai întâi se citește procesul verbal, iar după verificarea lui, Președintele prezintă adunării telegramele omagiale dela: Miron Romanul, Mitropolitul ortodox al Ardealului, »Telegraful Român« (Sibiu), Corpul profesoral din Blaj, George Pop de Băsești (Șimleu), Membrii Asociației din Deva și jur, M. Voileanu (asesor din Sibiu), Ureche (prof. univ. București) etc. I. Simonescu mai raportează înscrierile următorilor membrii: Iacob Prădan (Năsăud), Simion Monda (protopresbiter ortodox în Borgo-Bistrița), Iacob Bichigean (Năsăud), Dionisie Login (cand. de adv. Bistrița), Ioan Pop (preot Nușfalău), Ilarion Bozga (învățător Borgo-Prund).

Urmează desbaterea raportului general. Raportorul Dr. Vasile Hossu propune¹⁾: 1. Să fie aprobat raportul comitetului. 2. Să se dea absolutoriu comitetului pentru activitatea pe 1892. 3. Să se ia act de primirea nouilor membri. 4. Să se ia act despre menționarea din ședința trecută a membrilor decedați, și aduce o nouă veste tristă: trecerea în lumea cealaltă a lui Dr. Ioan Cireșianu, fost asesor consistorial, protopresbiter, profesor la seminarul ortodox din Sibiu, director al școlii civile a Asociațiunii și secretarul II al comitetului Asociațiunii.

Adunarea generală primește propunerile raportorului și cere să se publice în organul Asociațiunii (Transilvania) acest raport general. Referitor la propunerea lui Partenie Cosma se hotărăsc următoarele: »Comitetul se autorizează a primi și declară de membri ai Asociațiunii pe cei noi insinuați și a-i providea cu un document de legitimare, având, însă a li se elibera diplomele numai după votul aprobator al adunării generale«. Se propune să se primească demisia lui Amos Frâncu, urmând ca la alegerea de președinte să se aleagă și un secretar II. Comisiunea pentru examinarea situației financiare și a proiectului de buget pe 1894, prin referentul Dr. Gavril Tripon, admite proiectul de buget pe 1894 și dă absolutoriu pentru anul bugetar 1892.

¹⁾ Proces verbal al adunării generale, ședința a II, în Transilvania, 1893, an. XXIV, p. 401—404.

Punctul principal al ședinței e alegerea președintelui. Comisia de 9, prin raportorul Nic. Garoiu, propune de președinte pe Ioan Micu Moldovanu¹⁾, ca secretar II, pe cunoscutul folklorist și povestitor Ioan Pop Reteganu, iar de casier pe Leontin Simonescu.

Se trece apoi la citirea disertațiilor. B. Bașotă citește o comunicarn despre »Rezultatul învingerilor Romanilor asupra Dacilor«, iar Dr. S. Stoica avea ca subiect »Apa de beut«. Adunarea propune să se publice ambele în »Transilvania«. Comunicarea lui S. Stoica n'a putut fi citită din cauza timpului înaintat.²⁾

Se mai hotărăște ca viitoarea adunare generală să se țină la Sebeș, iar pentru verificarea procesului verbal se designează Ioan Papiu, Partenie Cosma, Leontin Simonescu și Onoriu Tilea. După acestea Dr. Ilarion Pușcariu, arhiereu ortodox și președintele adunării, mulțumește de primirea care li s'a făcut, iar Dr. Ioan Pop, în numele despărțământului Năsăud, le urează prosperare și înflorire.

Seara s'a aranjat o petrecere în sala de gimnastică a liceului, unde la miezul nopții elevii au dansat tradiționalele dansuri someșene »Călușerul« și »Bătuta«.

A doua zi (deci în 24 Oct.) toți oaspeții au părăsit Năsăudul, ducând cu ei amintiri frumoase.

¹⁾ Asupra lui: Discursul de recepție al dlui Ioan Lupaș.

²⁾ Bașota: Transilvania, 1894, p. 15—24.

Stoica: Transilvania, 1894, p. 33—41.

Din actele și scrisorile episcopului Lemeni

Virgil Șotropa

La 29 Martie 1861 a răposat în mănăstirea Franciscanilor din ~~Viena~~, după un surghiun de peste 10 ani, episcopul Ioan Lemeni, despre a cărui soartă Bariț în Istoria sa zice între altele următoarele: »Multe cazuri de omoruri fizice și de altele morale s'au întâmplat în aceste țeri în anii 1848—9, iară suspensiunea și mai târziu depărtarea totală a episcopului Ioan Lemeni din scaunul și din dieceza sa a fost una din cele mai tirănești«, iar la alt loc: »Ioan Lemeni nu a suferit martiriul pentru credința sa religioasă, căci aceea nu-i era amerințată, ci el a suferit numai pentru părerile sale politice«. Din toate câte s'au scris până acuma și s'au vorbit despre acest nenorocit arhipăstor rezultă, iar posteritatea imparțială și nepreocupată constată, că el a fost un suflet bun, om blajin și milostiv, precum îl cunoaște Blajul cu așezemintele sale culturale; însă avea slăbiciunea de a fi cam nehotărît, timid și prea sensibil de fire. Dar nu este intenția noastră să facem critică asupra vieții și faptelor mult defaimatului și prigonitului cap bisericesc, ci voim să scoatem aci la lumină tot ce merită să fie publicat și cunoscut din unele acte, documente și scrisori rămase dela acela și păstrate într'un dosar din Muzeul nostru năsăudean.

Cum au ajuns ele aci? Regretatul avocat și secretar al fondurilor grănicerești năsăudene Ioachim Mureșianu a petrecut anii

1855—1860 în Viena, până la 1857 ca student la drepturi, iar dela 1857—1860 ca translator și concepișt ministerial în ministerul de justiție austriac. În același timp trăia acolo în surghiun episcopul Lemeni, căruia tânărul Mureșianu îi făcea adeseori vizită, maicu-seamă după ce se împrietinise cu Ioan Ursu (Medvesi), camerierul și omul de încredere al bătrânului arhiereu. Se vede că acestuia i-a plăcut mult tânărul năsăudean, așa că prin anii 1858—60 îl oprea de multeori cu orele la sine, îi dicta autobiografia sa și-i povestea multe epizode din viața sa sbuciumată. După ce isprăviră cu scrierea autobiografiei, aceasta fu împachetată într'un plic pe care de mâna lui Mureșianu stau scrise următoarele: »Cujusdam Romani Vita«, apoi »Sigilat în 12 Iun. nou sau 30 Mai 1860 călind. vechiu la șase ore după prânz după ce completarăm unele cu Ilustritatea Sa în chilia din mănăstirea Franciscanilor din Viena, în ridicătura (etajul) a doua. Ioachim Mureșianu«.

La mijlocul lui Iulie 1860 Mureșianu a trecut la Budapesta, tot ca concepișt în ministerul de justiție maghiar. După moartea episcopului Lemeni, plicul cu autobiografia acestuia a fost adus la Budapesta, unde a fost deschis în prezența următorilor: Dr. Ioan Pop și Dr. Ioan Maniu, ambii din Selagiu, Vasile Grigoro-vița, secretar în ministerul de justiție în Viena și redactor român al buletinului imperial pentru Bucovina, George Vestemian, fost econom al contelui Reday și Iosif Pop din Bihor. Aceștia redactară și semnară cu acea ocazie următorul proces verbal: »Protocol susceput în 7 Aprilie 1861 c. n. în privința desfacerii sigilului despre acoperemântul în care (era) învelită și sigelată Biografia repausatului Episcop Ioane Leményi. Fiind de față cei subscriși. Căutând sigilul, cei subscriși l-au aflat nevătămat și așa Biografia atinsă s'a desfăcut de către Dl Dr. Ioane Maniu și aflându-se 12 (zi douăsprezece) coale scrise pe jumătate, cu o intercalatură în coala 10-a, cu observațiunea că nu era subscrișă de nimenea, — protocolul s'a închis și suscris«.

De sigur sus amintitul confident al răposatului episcop, Ioan Ursu adusese la Budapesta atât plicul cu autobiografia cât și celelalte scrisori rămase dela Lemeni, pe cari apoi le-a înmănat lui Ioachim Mureșianu. Dovada pentru aceasta o aflăm pe scoarța unei colecții a numerelor din 1880—81 a foiei pedagogice »Școala

română» din Năsăud, în care se publicase autobiografia din chestie. Pe acea scoarță stă scris de mâna lui Mureșianu următoarea »Adnotare: Ioane Ursul, medicinist absolut (absolvent) din anul 1848 și cantor la biserica S. Varvara din Viena lângă edificiul cel vechiu al poștei, mi-a dat scriptele rămase de episcopul Ioane Lemény; și în semn de mulțămintă un volum din această foaie, cu cuvintele de oferire, i l-am trimis lui: Prea demnului sprijinitor și îndreptător al junimei române, Domnului Ioane Ursu, cantorele românesc la parohia greco-catolică dela Sânta Varvara din Viena, în semn de adâncă stimă și reverință, și spre a-i da un mic semn de dulce aducere aminte oferăște acest volumine, prin bunătatea Dlui Clemente Câmpeanu, Năsăud în 6 Iuliu 1882 (ziua s. Ioane) avocatul Ioachim Mureșianu«. La acestea fiul lui Ioachim, răposatul judecător Dr. Artene Mureșianu adaugă următoarele șiruri: »Ioan Ursu s'a născut în Cața lângă Draos în scaunul Cohalmului. A învățat gimnaziul la călugării din Odorheiul săcuiesc, cari i-au pus nume Medvési. În 27 August 1902 dictat de tata Ioachim«.

După moartea judecătorului Art. Mureșianu, întreaga bibliotecă împreună cu documentele și scrisorile rămase dela tatăl său Ioachim, conform dorinței și dispoziției repositului și cu asentimentul rudeniilor, au trecut în proprietatea Muzeului Năsăudean.

*

Cum amintisem mai sus, autobiografia episcopului Lemeni s'a publicat la 1880 în »Școala română« an. IV Nr. 9—20, dar — nu știm din ce motive — câteva pasaje dela sfârșit au rămas nepublicate, și deaceia le reproducem aci:

»Așa am venit în Viena, unde săluind la »Erzherzog Carl« (otel), îmi făcui curtenire la Excel. Sa Schwarzenberg, care-mi zise: să nu fi rămas acolo (Pesta și Cluj), ci să mă fi dus cum s'a dus Șaguna și să nu fi ascultat de ministeriul unguresc, la care îi răspunsei: «Dupăce protivnicul cuprinde țara, supușii-s datori de a asculta, precum Vienezii, dacă a cuprins Napoleon Viena, au trebuit să asculte de dânsul.

»Dela acela (Schwarzenberg) am mers la Bach, ministrul de de interne, care tare sta să mă duc la o mănăstire depe sate unde au biblioteci vestite și aerul este cu mult mai sănătos, la care

i-am răspuns, că eu om bătrân și slab fiind, trebuie să am doctor lângă mine, dară ce-i mai mult, nicăiri nu este biserică de ritul nostru. Imi zise se dau o instanță despre lucrul acesta și nădăjduște că voi putea rămânea. Iar eu am zis și pentru pensia: precum alții vinovați fiind au dobândit 4000 pe an, și eu să dobândesc. Răspunse că doi predecesori am avut pensionați (Klain și Maior), care câte 2000 au avut, la care zisei că atunci 2000 au fost mai mult decât acum 4000; la care el răspuse: »Asta e cinozura«.

»Așa m'am așezat în mănăstirea Franciscanilor, unde mă aflu până în ziua de astăzi în 27 Mai nou 1860 Duminică în ziua de Rusaliile catolicilor latini. Iar în anul 1857 căpătai decretum dela Impărăție, în care ridicând condiția de a șede în mănăstire, mi se dă voia ori unde voi vre să mă așez, totuși afară de țara ungurească și de Ardeliu. Care condiție văzând, m'am hotărît că dacă nu mi se dă voia a mă întoarce la țara mea, să rămân în mănăstirea în care mă aflu până în ziua de astăzi. Mă tem că Erdélyi (episcopul din Orade) a vorbit pentru aceasta la ministeriu«.

*

Înainte de a trece la scrisori, amintim aci încă unele antecedente. Episcopul Lemeni luase parte în 1847—8 la dieta din Cluj, iar după închiderea acesteia în 1848 a plecat la dieta din Pesta. Intervenind încurcăturile politice revoluționare, Lemeni a întors la Cluj pe la mijlocul lui Octomvrie și avertizat că n'ar fi consult să-și continue drumul la Blaj, a rămas în casa parohială gr.-cat. din Cluj, la protopopul Ioan F. Negruț până în primăvara anului 1850. Faptul că Lemeni a stat în tot timpul mișcărilor revoluționare maghiare din 1848—49 în metropola maghiarismului ardelean, a fost exploatat de către dușmanii săi personali, cari căutau să-i distrugă autoritatea și chiar și existența. Acuzat că ar fi maghiarofil și antidinastic, generalul comandant ardelean Baronul Anton Puchner îi interzise orice funcție arhierască și-i curmă toate mijloacele de subsistență, iar colonelul Urban, comandantul Clujului, ordonă să fie cercetat de curtea marțială. În Martie 1850 guvernorul Ardealului, Br. Wohlgemuth îl somă pe Lemeni ca — după ce fiscal încă în 1849 îi sechestraseră întreagă averea ce a mai rămas neajfuită de rebelii maghiari — imediat să renunțe

la demnitatea sa de episcop și să plece la Viena, unde avea să trăească în exil cu o pensie anuală de 2000 fl.

În 2 Aprilie 1850 Lemeni își ia rămas bun dela consistorul din Blaj și dela cler scriindu-le: »Iată că merg legat cu duhul în Viena, neștiind cele ce mi-se vor întâmpla acolo; atâta știu că nu veți mai vedea fața mea«; iar după ce vorbește despre renunțarea sa, continuă astfel: »Luați aminte de voi și de toată turma întru care V'au pus pe voi Duhul Sfânt cu episcopii ca să pașceți biserica lui Dumnezeu câștigată cu sângele său. Au eu știu că după ducerea mea vor intra lupi grei între voi care nu vor cruța turma noastră cea unită cu Hristos și cu maica biserică a Romei — de unde ne lăudăm a avea pe străbuni — care vor grăi neadevăruri ca să tragă pe ucenici după sine. Pentru aceea priveghiați și de veți lua aminte că umblă popoarele vrăjbind, poftiți dela Excelența Sa ca unii ca aceia să se aresteze; că de-i și slobod a-și muta legea, nu-i slobod a vrăjbi și a amăgi. Apoi vă trimit rânduiala ca să cunoașteți în ce stă lucrul: Dacă Înălția Sa împăratul va întări hotărârea ministerului, și procesul va fi nimicit și de celea ce m'au lipsit se vor da îndărăt, și dacă în aceasta a mea nenorocire clerul nu va lua în socoteală cele ce am făcut pentru mărirea lui Dzeu și ridicarea autorității clerului și a națiunii; când se va face computul, din cele ce mie se cuvin se vor plăti acele cinci mii, care dacă nu ar fi urmat în 1848 nenorocitele turburări, în acelaș an lesne s'ar fi plătit. Și acum Vă las pe voi Frașilor, lui Dzeu și darului lui, și de mă și despart cu trupul, sufletul meu va rămânea cu voi împreunat până la suflarea cea mai de pe urmă«.

La această scrisoare, prepozitul capitular Simion Crainic și notarul Ștefan Manfi răspund în 6 Aprilie din Blaj, că prin renunțarea și plecarea episcopului dieceza e lipsită de orice sprijin. Majoritatea preoților, protopopilor și a capitului vrea să intervină pentru reabilitarea episcopului, acuzat de neuniți. Episcopul doar a mântuit vieți chiar din mâinile rebelilor maghiari. I-a impresionat pe toți scisoarea de despărțire a episcopului.

Nenorocitul arhieru — după ce i-se comunică oficial că e sistată cercetarea curții marțiale împotriva persoanei sale — însoțit de protopopul Negruț, plecă în 10 Aprilie din Cluj și sosi în

Viena la 15 Aprilie, unde — la rugarea sa adresată în 22 Aprilie ministrului de interne austriac Alexander Bach — i-se permise să stea în mănăstirea Părinților Dominicani. În 24 Aprilie el notifică renunțarea sa la scaunul episcopal Papei Pius IX precum și Nunțiului papal din Viena.

*

Urmează acum în ordin cronologic unele extracte și reproduceri din diverse scrisori.

Blaj, 25 Mai 1850. Canonicul lector Basiliu Raț regretă renunțarea. Clerul cu mică excepție e pentru și pe lângă Lemeni, dar se vede că declarațiile făcute de cler au avut mai puțină valoare decât minciunile cu cari a fost acuzat episcopul. Dorința generală e ca la viitoarea alegere să fie reclamat Lemeni. E vorbă să se întemeieze încă două episcopii: la Baia mare și Lugoj, iar una dintre cele vechi: Blaj ori Oradea să fie ridicată la Mitropolie. Neîncetat sosesc diferite ordine dela guvernator, așa că abia pot răzbi cu munca.

Cluj, 12 Iunie 1850. Iosif Brencean afirmă că — precum susțin și Fechet și alți protopopi — majoritatea preoțimei îl va reclama la viitoarea alegere pe Lemeni ca episcop.

Strigoniu, 15 Iulie 1850. Faimoasa enciclică Nr. 1308 a Primatului maghiar Ioan Baptist Scitovsky, adresată »clerului romano-catolic din dieceza Făgărașului«, pe care îl avertizează să nu se lase momit de neuniți și să nu părăsească Sf. Unire. Se va găsi un al doilea Teofil. El, primatul, va da tot sprijinul pentru ridicarea bisericilor devastate. Ii numește pe preoții români: »Vos, Dilectissimi! origine et fide vere Romanos«.

Dintr'o ciornă fără dat se vede că Lemeni adresase guvernului o scrisoare mai lungă în care între altele spune cum rebelii maghiari trecând prin Blaj au făcut din rezidență cazarmă, au prădat și jefuit totul: bani, cai, boi, cereale cărți, arhive. Altfel încă din 1849 avea el un conspect, semnat de canonicii Dimitrie Vaida și Vasile Filipan, despre obiectele ce au mai rămas în locuința episcopală; apoi și un tablou despre cerealele, fânul, stupii, vinul și vitele, cari după jaful săvârșit de rebeli totuși au mai rămas în valoare de 16.000 fl. și au fost sechestrate de fisc. În sus amintita scrisoare către guvern se apără episcopul față de acuzele că ar

fi lăsat în Blaj toate socotelile încurcate și confuze. Comisiile trimise la denunțurile răuvoitorilor s'au convins doar despre ceea ce a făcut el pentru dieceză, rezidență, școli etc.

Cluj, 6 Iulie 1850. Ioane Fehete protopopul Clujului trimite scrisoare mai lungă în care între altele împărtășește următoarele: Mulți din cler și dintre mireni ar dori să întoarcă episcopul în dieceză, cerut pe calea grației. Alutan a fost ales Vicar general. La adunarea din Oradea, sub prezidiul eppului Erdeli, s'a plănit ridicarea încă a două episcopii și crearea scaunului de Mitropolit. Eppul Erdeli a făcut ca Ministerul să ceară dela Lemeni renunțarea la episcopie. Exc. Sa Gubernatorul transilvan a ordonat episcopului neunit Andrei Șaguna să rețină clerul și poporul său dela nelegiuirea de-a atrage la sine în multe lucruri pe uniți. Gubernatorul împreună cu comisarul Bach și referentul Glanz sunt în Cluj și acela a spus cum a informat pe Minister despre preoțimea română și dezideratele ei, informație pe care niciun Român nu o putea face mai bine. Vaida e tot arestat, și cu toate intervențiile, Urban nu vrea să-l libereze.

Blaj, 14 August 1850. Canonicul Raț într'o scrisoare lungă repetă tot cam cele spuse la 25 Mai, și împărtășește că alegerea noului episcop se va efectua la 30 Septembrie.

Cluj, 3 Octombrie 1850. Brencean comunică rezultatul alegerii de episcop (30 Sept). Șuluț a primit 97 voturi, Alutan 79, Papfalvi 12, Cipariu 4, Szilagyi 7. »Deci nu s'a adeverit zisa protopopului (Fehete) că Alutan, ca vicar general, va adresa superiorităților rugarea pentru alegerea Măriei Tale. Măcar acum de Te-ar ierta să poți veni acasă, unde să-ți vedem prețioasa persoană în mijlocul nostru și să-ți poți sfârși viața plină de calamități«.

La o scrisoare din 25 Octombrie 1850 a episcopului, protopopul Fehete răspunde într'o epistolă lungă în care — exprimându-și bucuria sa și a altora la primirea scrisorii episcopului, căci auziseră că ar fi murit — îl informează despre unele amănunte dela alegerea de episcop în Blaj, la 30 Sept. Intre altele spune: Cu o săptămână înainte de alegere, trecând eppul Erdeli prin Cluj și spunându-i Fehete că ce doresc să întreprindă mai mulți din preoțime ca să redobândească pe Lemeni, ep. Erdeli zise »că nu e la ce, resignând Măria Ta de bună voie; dar în

contra Măriei Tale n'a vorbit«. Tot așa venind la Cluj înainte de alege Șuluțiu, vicarul dela Șimleu, Fehete îl vizită la locuință »într'o crâșmă de lângă Biazini«, ca să-i gratuleze și-i zise: »Pe săptămâna viitoare vei merge Prea Onorate Domnule la alege la »Blaj«, la ce Șuluț a răspuns: »Eu nu voi să mă duc la acea alege«, și întrebându-l iarăș Fehete că »pentru ce nu?«, Șuluț respunde: »Îți spun adevărat: numai pentru aceea că D-voastre voiți a cere pe Lemeni îndărăt, dar' eu aceea nu vreu; deci dacă aș merge la adunare în Blaj, aș trebui să protestez, și astfel aș veni numai în compromisiune (conflict)«. Atunci Fehete îi zise că el este care lucrează să întoarcă Lemeni, însă de va vedea că sunt mulți cari se împotrivesc, nu va face nici o pomenire de Lemeni, căci în loc de a-l ajuta, l-ar compromite. Deci Șuluț poate merge fără frică la alege. După aceasta Șuluț a vorbit și de alte pricini, dar în fine totuș s'a mai apropiat, ba încă a zis »că afurisit să fie acel viitor episcop, care dupăce se va numi, nu-l va cere îndărăt (pe Lemeni) să poate veni și locui în patria sa«. Apoi zice Fehete, că la adunare în Blaj atât Alutan și Raț, cât și ceilalți protopopi cari erau pentru Lemeni, i-au spus (lui Fehete) să nu facă nici o vorbă despre acesta, căci gubernatorul, când a fost în Blaj înaintea alegerii, a interzis să se vorbească despre fostul episcop. După alege, zice Fehete, totuș nu s'a putut reține, și cutoatecă eppul Erdéli i-a observat că nu e acum loc pentru aceasta, totuș el s'a adresat către alegători cu vorbele: »Prea onorat cler, având un episcop care, dupăce în 50 de ani a servit clerului, din mai înalt îndemn a resignat fără știrea noastră, de episcopie, se cuvine ca pentru viitorime baremi atâta să se pună la protocol, cumcă clerului îi pare reu că acel prea bun părinte a resignat de episcopie, ne-a lăsat pe noi clerul său, și să rugăm pe măriții domni comisari, ca să se roage de Maiestate: barem dupăce se va denumi alt episcop, să-i dea grația a putea veni și locui în patria sa, în mijlocul clerului său«. Apoi Fehete continuă în epistoală cătră Lemeni: »Atunci Papp Augustin care al dus (a avut) cel dintâi rol la țalegere, a zis că aceea s'a împotocolat; știe Dumnezeu, dară eu despre aceea nu știu nimica. Sălăgenii au fost de tot încontra Măriei Tale, însuși Loboncz într'un loc tare te-a defaimat, iară pe mine stau să mă mance de mânioși.

Apoi fratele lui Papp Jozsi (Iosif), Papp Laczi (Vasile) dela Szábád, când am vorbit pentru Măria Ta, a zis către mine răstindu-se cu mâna, că numai un cuvânt de voi mai zice pentru Măria Ta, mă va lovi în cap. Pentru acele puține cuvinte rostite în adunare pentru Măria Ta, poliția a vrut să mă aresteze, ce ar fi și făcut, să nu mă fi excuzat dl canonic dela Oradea mare Szilágyi Iosif. Să fi știut că atâta omenie va să arate clerul către părintele său, nici nu aş fi mers la adunare la Blaj, fiind și de altminterlea bolnav. Dar doară va da Dzeu un episcop care luminat de duhul sânt, și prin noi rugat, va să-ți ceară grație dela Maiestatea sa, de-i putea veni în patrie între noi. Cu toată inima Te-aș ținea în ospîțiu (gazdă) la mine în Cluj, am trăi amândoi, Măria Ta în casa cea mică unde ai șezut, iar eu în pălută. Dl Vaida e dus la Fodora să-și semine; epistola Măriei Tale încă nu i-am putut-o admanua (înmâna). Pe tânărul Anca Petru Ți-l recomand de serv, mai bun să tot cauți nu vei afla. Te salută, pot zice, tot Clujul și dl provizor Teleki din Mănăștur.

Intr'o suplică din Decemvrie 1850, Lemeni cere să fie des-păgubit pentru tot ce i-s'a sechestrat de către fisc în 1849.

În 1851 protopopul Fechete a redactat o lungă suplică adresată împăratului în favoarea lui Lemeni. Pe ciorna aflătoare între scrisorile episcopului, acesta a însemnat cu mâna proprie cuvintele: »Non est exhibita«; deci nu se poate constata dacă suplica semnată de protopop și încă de alții de un gând cu el a fost expedită la locul competent, ori a fost suprimată. Din ciornă se vede ca în acea suplică Fechete și soții expuneau cum a fost ales Lemeni episcop și aprobat de către împăratul Franz și de Papa. Accentuau meritele episcopului: Cum împreună cu Șaguna a prezidat adunarea națională din Blaj în 1848, unde au jurat credință domnitorului. După ce fusese la dietă în Pesta, din cauza turburărilor revoluționare n'a întors la Blaj, ci a rămas în Cluj. În acel timp s'ar fi întâmplat încă și mai multe atrocități și omoruri, dacă Lemeni n'ar fi domolit atât pe Români cât și pe insurgenții maghiari conduși în Chioar de Alex. Teleki și Nic. Katona, iar în Zarand de Wolfgang Kemeny și de Hatvani. Expunându-și viața proprie, a intervenit să fie liberați mulți Români condamnați la moarte. Merită deci recunoștință și din partea tronului.

Viena, 20 Februarie 1851. Lemeni împărtășește canonicului Raț, că împăratul a dat ordin să i-se restituie toate venitele cuvenite până la ziua renunțării. Socotelile au să le controleze provizorul Gavrilă Mureșian și controlorul Ladislau Pop. A făcut datorii pentruca să poată repara rezidența și catedrala, apoi edificiile economice și casa parohială. Acele datorii în mare parte s'au plătit, și dacă nu interveneau turburările din 1848—49, s'ar fi răfuit integral.

Blaj, 25 Iulie 1851. Arendașul Vasile Pop scrie în chestia vinului, apoi împărtășește că Andrei Pop, profesor la gimnaziul catolic din Sibiu, e numit de consistor capelan al regimentului Ielacici și în 1 August pleacă la Moravia. Gavril Mureșian, economul noului episcop, vrea să ceară dela Lemeni leafa pe 1848. Manfi însă n'a dat încă nicio socoteală despre venitele și cheltuelile aceluia an. Apoi deși Mureșian din Octomvrie 1848—Aprilie 1849 n'a fost economul lui Lemeni, totuș Vas. Pop i-a solvit 200 fl. m. c., plata pe un an.

Blaj, 26 August 1851. Teologul a. III Ioan Moldovanu scrie: »In stările critice ale înviforatorilor timpuri trecute, — atât pentru națiunea noastră cât și pentru toată patria cele mai periculoase, — unii dintre cei mai zeloși bărbați ai națiunii noastre — înaintea cărora singura fericire a națiunii era și este scopul cel mai mare și mai sânt — ca nescari mielușei nevinovați mult și greu au avut de a pătimi, singur prin diavoleștile lucrări și spiritul izbânditor a partidei perverse. Aceasta cu pretext de a ferici națiunea a pășit în fruntea nepriceputului popor, pe care cu multe făgăduințe deșerte șie-și ademenindu-l, încâtva și-a sprijinit autoritatea sa, și de sub masca naționalității și a patriotismului celui mai periculos venin al egoismului a vărsat atât peste legiuirii membri de căpetenie, cât și peste toate națiunea, care până acușa încă s'a deșteptat că fu amăgită de intriganți și interesați privați, cari cu periclitarea și nimicirea sincerilor bărbați și a națiunii au vrut a se înălța. Nefericită și cea mai vrednică de milă este națiunea noastră, căci ea totdeauna — când alte națiuni cu puteri unite lucrează spre un scop — este în mai multe părți împărțită. Bărbații cari nevinovați au pățimit și pățimesc, nu sunt lipsiți de mângâierea cunoștinții, batărcă acelora răsplată pentru multele și

cruntele ostenele le-au fost nemulțămirea și calumnierea, dintre cari un zelos cap și până astăzi se află izolat de către patrie și amata sa națiune, pe care-l plânge acușa încătușata națiune cu lacrimi amare, căci e depărtat din mijlocul ei. Inșă inima acestuia și în depărtarea sa îi bate pentru fericirea națiunii sale, pentru care s'a pus în primejduire, și cu marinitatea convinge pe potrivnici de contrario, și acela ești Măria Ta. Numai un Clain, Maior și un Lemeni au avut Români, pe care nu i-au știut estima; pe aceștia istoria ca pe nescai luceferi și colonne ale națiunii îi va lăsa posterității. Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae. Prin intrigile unora a avut toată națiunea de a suferi, și are până astăzi. Eu ca unul mai mic și mai nesocotit și lipsit de părinți și de toate, încă am fost silit a mă supune celor mai de jos și oneroase necazuri, adecă am fost silit la statul milităresc, din care fericește prin intervenția Consistorului blăjan fui eliberat și iarăș actu mă aflu în statul clerical de mai 'nainte. Fratele meu Samuil ca cleric blăjan fu prins de Maghiari și în arest de 6 luni deținut în Turda, de unde după întrarea Muscalilor fu eliberat. Unul Nicolau s'a retras între munții Abrudului unde a scăpat de prinsoare, iar altul mai mic nefericește s'a stins prin sabia Maghiarilor. Noi dară ca orfani de 10 ani și fără nici o avere, până acușa pe lângă nescari bărbați vrednici ca servitori, tustrei am absolvit cursul filosofic și fizic; dintre cari eu — precum Măria Ta doară îți vei aduce aminte — încă în anul 1847—8 fui primit la seminar, unde și astăzi mă aflu, pentru care cel mai mulțămitor sunt. Fratele meu Samuil mare dorință și zel având a studia jurele, câte fundațiuni a știut din toate a cerut vr'un stipendiu, însă ne-patronându-se de nimenea, batăr doară ar fi fost vrednic, nimica a dobândit, toate mijloacele cercându le și toate în deșert«. In sfârșit roagă pe Lemeni ca — precum el, clericul Ioan, a putut absolvi școalele numai având cele necesare pentru subsistență în curte, la dl Turc — să-l primească pe fratele său Samuil pe lângă sine »ca servitor, numai cu cost și cvartir«.

Viena, 3 Noemvrie 1851. ¶Lemeni roagă Direcția generală finanțiară să-i lichideze suma de bani ce-i compete în urma hotărîrii împăratului prin care i-s'au acordat venitele diecezei Făgărașului până la 1 Aprilie 1850. In rugare amintește că de când a

ocupat scaunul episcopesc, toate venitele le-a întrebuițat la renovarea și lărgirea catedralei, rezidenței și clădirilor economice, apoi pentru cheltuelile împreunate cu vizitele canonice și cu participarea la diete. Hordele rebelilor maghiari i-au jăfuit caii, vitele, proviziile și cassa banilor și i-au întemnițat slujbașii, așa încât în momentul renunțării se găsea în cea mai mare mizerie, despoiat de totul ce a posedat.

Blaj, 14 Februarie 1852. Canonicul teolog Constantin Papfalvi scuzându-se că aceasta e prima sa scrisoare adresată lui Lemeni, la care însă totdeauna a fost cu gândul și cu inima, spune între altele: Cu bucurie a înțeles că împăratul »convins de lealitatea inimei Măriei Tale« ar fi aplecat să permită episcopului exilat să întoarcă în patrie. »Știu că Blajul nu-l dorești și ai tot dreptul, căci zeu nici este de dorit; dar orișicare parte a patriei Te va cuprinde și avea«. A fost ales în Octomvrie a. tr. canonic, ceea ce el n'a dorit. Locuiește în casa unde a stat Stoica, bărbatul venerat a cărui amintire îi însuflă mângăiere »în mijlocul dezolației Sionului celui sânt«. Episcopul Șuluț a plecat la Sibiu să viziteze pe guvernor și pe contele Nadasdi. »Cu mare greutate călătorește omul din Blaj acuma, fiind comunicația de tot întreruptă prin stricarea podurilor«. Chiar când sfârșia scrisoarea, Șuluț întoarcea dela Bălgrad, de unde n'a putut călători mai departe.

Blaj, 14 Decemvrie 1852. Canonicul Papfalvi amintește cu cât regret s'a despărțit de Lemeni înainte cu trei luni, când l-a vizitat în Viena. Ep. Șuluț a întors zilele aceste cu unele ameliorări pentru cler, dar fără asigurarea că Lemeni poate întoarce în patrie. »Totuș nu vom înceta a ne ruga ca lumina cerească să lumineze inima bunului nostru monarh, spre a-și cunoaște pe credincioșii săi și a-i primi în grație«. Dl Ladai s'a făcut consilier de tribunal la Cluj.

Viena, 21 Iunie 1854. Ministerul de culte austriac împărtășește episcopului Lemeni că Ma. Sa împăratul îi permite să se stabilească cu locuința oriunde în interiorul monarhiei, cu excepția Ungariei și Transilvaniei.

Blaj, 22 Octomvrie 1855. Canonicul școlar Teodor Serényi: »Illustrissime Părinte, între multe vicisitudini omul își trage viața pe lumea aceasta, și mai mult în cele neplăcute decât în cele

plăcute, și totuși voește — de ar putea — a trăi în seculi și se bucură dacă ajunge a repeta vr'o epocă, sau an, sau zi a vieții sale, care lui i-a fost plăcută. Dacă această bucurie în cele ale vieții pământești este comună oamenilor, ce vom zice despre cele ale vieții spirituale, căci spiritul totdeauna mai puternic lucră decât trupul și mai vie veselie are în operațiunile sale. Prea luminat M. Ta precum am înțeles ți-ai serbat ziua a 50 ani dela ordinațiunea-ți în preot. Momente de veselie pământească nu ai cu adevărat, dar ai morale destule, și ți-le adgratulez. După care poffindu-ți ca să te apropii cât de tare și la jubileul consacrării în Episcop, deapurarea cinstitor rămân al Ill. Voastre umilit serv. P. S. dnii Raț și Boier au ieșit înaintea Eminenței Sale (cardinalul Viale Prela) la Lugoj.

Timișoara, 24 Octomvrie 1855. Nicolae Nagy, rectorul seminarului gr.-cat. și parohul bisericii St. Barbara din Viena, descrie lui Lemeni primirea nunțiului papal, a cardinalului Viale Prela, care venia la Blaj să consacreze pe episcopul Al. Șuluț ca Mitropolit. În trecere prin Timișoara a fost întâmpinat cu toată pompa posibilă. Au fost față nunumai episcopul și clerul rom.-cat., ci și Erdélyi, Dobra, Alexi, Szilágyi, Vancea. Erdélyi a ținut o vorbire admirabilă în rezidență. Din Timișoara pleacă spre Hațeg, despre cecece a anunțat episcopului Haynald din Alba-Iulia. Dobra, Szilágyi și Maxin au alergat înainte la Lugoj, ca și acolo să fie întâmpinat cu pompă cardinalul »extrem de perzistent, foarte isteț și mare orator«.

Blaj, 28 Decemvrie 1855. Canonicele Papfalvi scrie între multe altele următoarele: Excl. Sa Mitropolitul din darul lui Dumnezeu este bine, sănătos. Sibianul (Șaguna) prin un cercular a anunțat *Anatemă asupra acelorora cari vor ceti »Gazeta Tr.« și vor cumpăra Calendariul lui Bariț;* se aude că acesta de pe urmă l-a luat la proces de despăgubire. Urmarea va arăta ce va ieși din tot lucrul, care nu puțină scandală a cauzat. Tot Dlui pe preotul său din Apahida, care a voit a se întoarce la Unire cu poporul din Apahida și S. Miclăuș, ducându-l la S.(ibiu) l-a degradat în forma sa, în contra canoanelor, răzându-i mai pe urmă barba și tunzându-i părul, exoperând și un decret guvernial ca să se excorteze până la locul nașterii, și așa bietul preot stă acuma aci până când va

alege recursul pentru dânsul la In. Ministeriu trimis, ce se va întâmpla mai încolo. Instalațiunea noilor episcopi pe cum se vede va fi amânată până la primăvară. Ex. Sa Mitropolitul cugetă că în luna lui Mai când va merge la Viena, să-și ia calea pe la Lugoj și atunci se împlinească actul, iară întorcându-se, să vină pe la Gherla pentru asemenea act. Și într'adevăr ar fi de dorit ca să-și primească cathedrele. Tânărul profesor Caianu după un morb prea îndelungat de scrofula repauzând înainte de două săptămâni, s'a înmormântat, și ne temem că și Nicolae Pop fiind tare morbos pe aceeași cale se va apropia, fiind acuma în cură la Abrud la medicul Boer. Pagubă foarte de unii tineri așa buni și de cea mai mare speranță. Ceilalți de aci până acum o mai trudim de pe o zi pe alta. Inșă acestea mai lăsându-le la o parte, care și altminterlea sunt mai toate neplăcute, înainte de ce mi-aș închide această scrisoare, mai adaog încă o rugare care odată încă în Cluj o atinsesem, și aceasta stă dintru aceea ca Măria Ta să nu-ți pregeți, pentru mai grata doară posteritate, a-ți pune pe hârtie descrierea biografică în forma sa, străpunându-o în mâinile unui credincios, pentru viitorime.

Gherla, 17 Octomvrie 1856. Ioan Alexi Episcopul Gherlei. Convins fiind deplin despre sinceritatea și bunanimitatea Illustrității Tale, care cu toată binevenita ocaziune o ai aratat către mine, și care o păstrezi și până azi în privința mea, nu pot să nu Te înștiințez — deși cam târzior pentru ocupațiunile cele nenumăroase cari le-am avut neîntrerupt de când am venit dela Viena — despre așezarea mea în scaunul episcopesc al Gherlei, și despre circumstările de aici, știind că toate le vei primi cu inimă deschisă și cu acea căldură cu care m'ai îmbrățișat pe mine în tot timpul binevenit. Pecum îți va fi cu plăcere a ști, eu în 7 Septemvrie a. c. m'am introdus cu solenitatea îndatinată prin Excelența Sa Mitropolitul nostru în scunul episcopesc, și după introducere am luat în mână guvernarea și administrarea diecezei mele. Dară îndată la început am avut de a mă lupta cu nescari greutăți gigantice, am avut de a delătura nescari piēdeci manine, ca așa mai târziu să pot administra dieceza cu mai mare ușurătate. Toate acestea îmi apăsau tare umerii mei nededați încă cu purtarea astorfel de greutăți, cu atât mai vârtos că am venit într'o dieceză străină,

unde nu cunosc nici preoții nici ținutul în care mă aflu. Iară despre altă parte neavând încă capitul, și prin urmare nici consistoriu precum nici cancelarie bine organizată, toate greutățile se apasă pe umerii mei cei slabi. Inșă sper în bunul Dumnezeu că în scurt timp toate lucrurile vor lua altă față, căci din îndurarea și grația Maiestății Sale cred că canonicii se vor denumi cât mai în grabă, și atunci împărțind greutățile le vom putea purta mai ușor. Pe lângă toate ocupațiunile cele multe, mulțămită ceriului că sunt sănătos și viețuesc în îndestulare. Oftându-ți din inimă curată tot binele, sincerității, bunanimității experiate și frățeștilor afecturi recomandat sunt cu dulce sărutare al Illustrității Tale cel mai umilit șerb și cel mai plecat frate în Hristos.

Cluj, Martie 1857. Protopopul Fehete-Negruț din Cluj, împreună cu mai mulți arhidiaconi, parohi și alți intelectuali între cari: Alexandru Bohățiel și Florian Micaș, adresează Mitropolitului Șuluț rugurea să intervină la împărat ca acesta să-i permită exilului episcop Lemeni întoarcerea în patrie.

Lugoj, 18 Octomvrie 1858. Canonicul Lector Ștefan Moldovan roagă pe Lemeni să-i ierte că nu i-a scris până acum nimic, apoi continuă: »Vă rog ca să vă îndurați cu grațiozitate a mă număra iarăș în seria celor ce Vă venerează din tot sufletul. Eu la aceasta mă aflu obligat din tinerețele mele, căci când imi aduc aminte câte daruri frumoase de ajutor am primit dela Prea Sfințita D-Voastre când încă erați canonic în Blaj; cum dela P. S. D-Voastre am fost manudus și pregătit încă de cleric la demnitatea protopopească; cum am primit din mânil P. S. Dv. sânta treaptă a preoției și preominata demnitate protopopească; cum m'ați apărat în primejdii adause de inamici peste vina mea; trebuie cu bucurie să mărturisesc ca P. S. Dv. m'ați renăscut în spirit, mi-ați pus lumina în mână și ați fost îngerul conducător și scutitor al onoarei mele. Aceasta neprețuită bunătate a Ill. Dv. către mine arătată o spui de multeori pruncilor mei și o las de moștenire familiei mele, din neam în neam, ca să știe și ei și să știe lumea cum tinerii cei săraci pe lângă silința lor au lipsă și de favorul mai marilor săi, ca să poate elupta. Acum dară Prea luminate și Prea sântite Doamne Episcoape! ajungând și eu cu ajutorul lui Dzeu la gradul acela întru care ați fost și Ill. Voastră atunci când mai întâi m'ați

luat sub grațioasă patronime a P. S. Dvoastre, nu știu cu ce se mă arăt mulțămitor către P. S. Dvoastre decât ca — pe lângă rugăciunile de toate zilele înălțate către Ceriu pentru Ill. Dvoastre — să Vă rog ca, după ce în Viena ați fost destul, să binevoiti a ieși de acolo și la cvartirul meu, destul de larg și comod să descindeți, unde eu și fetele mele — două cu numărul — suntem gata cu sinceritate a Vă servi gratis, până când va fi voia lui Dzeu și a Ill. Voastre ca să fiți la mine. Aerul aci e curat, orașul românesc plăcut, toate cele consumabile mai lesne ca oriunde în monarhie, iar la mine grădina e mărișoară, cu pomi presărată și nu departe de biserică. Multe bune ați făcut în lume multora și mie; plecat Vă rog faceți și pentru P. S. Dvoastre aceasta; iar eu din parte-mi având această onoare, voi fi pe pământ cel mai fericit. Deci exorându-Vă părintească voie și binecuvântare, și sărutând Sânțita-Vă dreaptă cu fiiască reverință, cu totul recomandat rămân al Prealuminatului și Preasânțitului Domn Episcop prea umilit fiu.

Reghinul săsesc, 27 Decemvrie 1858. Funcționarul pensionar Alexandru Szilasi mulțamește fierbinte episcopului pentru ajutorul în bani trimis tocmai când era în cea mai critică situație și nu știa cu ce să-și țină copiii la școli. Spune că n'a greșit niciodată în viață împotriva religiei, a moralității și a serviciului, nici chiar în timpul revoluției, a dobândit crucea de aur pentru merite, deci se va ruga ca Mai. Sa să-i acorde o pensie mai mare decât de 240 fl. pe care o are după leafa de 800 fl. pe care o avusese. Va ruga și pe episcop să intervină. Apoi sfârșește: »Altele nu mai am de scris afară că *în Năsăud la începutul lui Decemvrie au omorât cumplit pe Vicariul Anhidim și l-au aruncat în apă legându-i piatră de grumaz*; lumea vrea a zice că această faptă a făcut-o parohul dela Runc suspendat, dar adevărul încă nu se știe«.

Somoșfalău, 28 Septemvrie 1859. Samuil Vaida scrie că decând s'a despărțit de episcop în Viena tot are speranță că în primăvara viitoare va putea întoarce Lemeni în patrie și atunci ar putea avea cea mai bună comoditate în curtea sa, alui Vaida, unde s'ar putea ușor ridica și o capelă. Ii trimite episcopului 20 sticle de borviz și una de rachiu, care dacă îi fac bine, poate oricând să mai trimită. Fiul său Dionizie e tot în Olpret.

Dejmir, 22 August 1860. Parohul George Nestor roagă pe Lemeni să le mai ajute sătenilor ca să-și poată acoperi biserica. Li împărtășește ca are 3 feciori și 3 fete și că din cauza greutăților împreunate cu creșterea acestora foarte tare a slăbit atât în privința trupului cât și a averii.

*

Scrisorile și extrasele publicate mai sus formează numai o foarte mică parte din tot ceea ce conține dosarul — Lemeni, cu care nu ne putem ocupa în toate detaliile, ci amintim aci în trăsuri generale încă următoarele:

Un complex de acte, anume parte rugări și întâmpinări de ale episcopului, parte ordine și deciziuni de ale guvernorului Wohlgemuth, colonelului Urbán și ale ministerului austriac se refer la acuzele ridicate împotriva lui Lemeni, la exilarea și internarea lui în Viena.

Alt complex și mai mare de acte și scrisori privește rațiunile diverselor instituții și fonduri, rămase încurcate și neîncheiate, precum și datoriile pe care fusese nevoit să le contracteze episcopul. O vastă corespondență poartă Lemeni în chestia aceasta îndeosebi cu canonicul și prepozitul Basiliu Raț, cu foștii săi funcționari între cari mai ales cu Ștefan Manfi, cu slujbași economici, cu ministerul de finanțe și cu direcția financiară. E numită o comisiune specială care are să cenzureze întreaga gestiune financiară a episcopului. În sfârșit după multe și îndelungate dispute și pertractări se constată că Lemeni nu poartă nicio vină, n'a uzat niciodată în mod abuziv de ban ori bun strein pentru scopuri personale, ci dimpotrivă a contribuit și dat din al său tot cât a putut pentru biserici, institute și alte scopuri de binefacere. În urmare nunumai că a fost achitat și scutit de-a restitui ceva, dimpotrivă — după ridicarea sechestrului făcut asupra proprietăților și venitelor sale — a mai primit și unele despăgubiri.

Găsim scrisori dela arhieriei și prelaț români și maghiari. Așa spre pilda episcopul Alex. Dobra din Lugoj mulțamește lui Lemeni pentru un potir dăruit bisericii din Bocșa; Primatul maghiar Ioan Scitovsky din Strigoniu îl invită în 1850 la actul întinării sale, tot așa episcopul Alexander al Timișorii, iar Georgius

Smiciclas roagă pe Lemeni să-l consacreze în biserica Sf. Barbara din Viena, ca »Episcopus Crisiensis«.

Multe scrisori i-se adresează lui Lemeni de către membri de ai familiilor românești și maghiare: Boieriu, Silași, Fechete, Pinte, Bârle, Molnar, Nan, Ladai, Angyal, Schrader, Keresztes, Kovács, Nyaradi, rude și cunoscuți cari cer ajutor în bani, recomandări, intervenții pe la ministerii și alte oficii spre a obține posturi ori spre a fi avansați. Foștii săi slujbași economici Vasile Pop și Gavril Mureșian cer ajutoare și gratificații. Studentul Vasile Manfi vrea să studieze medicina și roagă pe episcop să-l primească ca servitor, ca măcar cvartirul să-l aibă gratuit în Viena; iar Ioan Roman cere intervenție pentru de a fi primit în seminarul din Blaj.

Profesorul Ștefan Micle alias Mezei din Iași (soțul cunoscutei Veronica Micle) mulțamește pentru »galbenii« cu care episcopul l-a ajutat când a plecat din Viena și întoarce banii împrumutați. Ștefan Kedves, plebanul rom. cat. din Cluj cere intervenția lui Lemeni la locurile înalte pentru nepotul său căpitanul Ludovic Kedves, fostul comandant al detașamentului ce a asistat în 1848 la marea adunare din Blaj, căci e pedepsit cu destituire. Credincioșii satului Bobota roagă pe episcop să le cumpere și dăruiască un clopot la Biserică; iar consiliul comunal din Blaj cere dela Lemeni ca — după ce le-a făcut atât de bine, le-a clădit școală de fete și casă parohială — acum să le ajute și la ridicarea casei comunale, acordându-le cel puțin locul promis oarecând spre scopul acesta.

O vie corespondență întreține Lemeni ca Samuil Vaida din Someșfalău și cu funcționarul Iosif Brencean din Cluj, cari îl informează despre toate întâmplările mai de seama din Ardeal. Dr. Ioan Maior și Gavril Dorgo îi scriu în chestia proceselor și pretențiilor sale. Profesorul Ioan Gal, mulțămindu-i pentru toate binefacerile, îi descrie călătoria sa din Viena peste Pesta, Seghedin, Orade, Blaș la Șimleu, unde prin intermedierea vicarului Dimitrie Coroianu a căpătat la gimnaziul inf. de acolo un post de profesor cu leafă de 350 fl. Profesorul George Stoian roagă pe episcop să-i dăruiască cărți din biblioteca sa rămasă în Blaj.

Sunt instructive diferite tablouri și note cari privesc chestii financiare, așa d. e. un deviz de cheltuieli în suma de 22.656 fl.

34 cr. pentru lucrări de construcție la catedrala din Blaj. Dar cele mai interesante sunt însemnările zilnice ale episcopului despre toate plățile și darurile făcute în timpul exilului său din Viena. Din aceste se poate vedea că Lemeni a fost extrem de milostiv, așa că cu excepția strictului necesar pentru întreținerea sa, dăruia tot ce primia ca pensie și ca venit din averea ce i-a mai rămas.

*

Urmează acum 17 scrisori adresate episcopului Lemeni de către Alexandru Sterca Șuluț ca vicar, episcop și din 1855 ca arhiepiscop, scrisori pe cari le-am găsit în copii printre actele lui Lemeni.

1. Prea Luminată și Prea Sântite Domnule Episcopo, Domnule mie milostive Părinte și Patrone, Vei ști că în 30 Septembrie a. c. va fi în Blaj ziua județului celui mare pentru Nația Română Ardeleană: alegerea de episcop; știi ce li voia să facă? Să te poftescă pe Prea Luminată Măria Ta îndărăt »per acclamationem«. De ar face că te iubesc, cu toții ne-am bucura, dar vor să facă din un îndemn mișel. Cum înțeleg, își tem Episcopia tare de mine, și ca mie să-mi praeludă (închidă) cale la Episcopie, te-ar pofti pe Măria Ta, așa că de nu le-ar succede, praevie (premergător) să mă denigreze pe mine înaintea guvernului cu felurite recriminațiuni; așa că de nu le-ar succede a te dobândi pe Prea Luminat Măria Ta, eu încă să rămân exclus; binevoiesc a-mi răsplăti și mie zelul, ostenelele și jertfele care le-am pus pentru cler și națiune. Cumcă pe P. L. M. Ta nu te iubesc cu inima numai cu limba, doară ești convins când bine știi că înșiși D. D. Canonici — de unde și acum pe sub mână ies toate — unii și-au fost apărți nemici (inimici), alții oculți; iară alții sau din fățărîtă sau adevărată frică iepurească n'au voit în minutele cele critice a păși la mijloc pe partea P. L. Mării tale, ci t-eau lăsat în tină; acum cu toții te poftesc din scop mișel. Eu dară grăbesc să te înștiințez despre circumstarea aceasta, că nime nu-ți voește binele mai tare decât mine; că mă tem să nu te compromită cu fapta aceasta și să te aducă în prepus înaintea Ministerului că colludelești (te înțelegi) și corespunzi pe ascuns cu ei. Că de vreme ce ai renunțat oricum, și renunțaița și-s'a primit de către Maies-

tate și de către Papa, mă tem să nu se țină Maiestatea vătămat în repoftirea P. L. Mării Tale la scaunul episcopesc. Că dacă de aceasta nu m'aș teme, cine s'ar bucura mai tare, de cât mine? Și dacă aș ști că ei din adevărată iubire fac, n'ar fi acea mare jertfă pe care și eu bucuros să n'o fac pentru P. L. Măria Ta. Bine știi că eu episcopia nu o vânez, că de umblam după episcopie nu aș fi apărât înaintea Ministerului dreptul de alege, prin care puteam ști că episcopia mi-se pune pe alcă (joc, risc). De periile lor eu nu mă tem, cunoștința și integritatea vieții mă vor apăra. Fără văd un sbiciu dumnezeesc asupra națiunii noastre, căci invidierea fraților, fiilor naționali și acelor puțini bărbați zeloși și naționaliști buni, creditul, pe care ei îl au înaintea înaltelor locuri și cu care voesc și se silesc spre binele națiunii și al clerului a-l folosi, se silește a-l strica și a-l nimici cu totul, ca să nu mai aibă națiunea pe nime cine să o apere și cine să-i ajute. Au nu-i orbire dumnezeiască aceasta și sbiciul lui Dumnezeu pe fii națiunii noastre? P. L. M. Ta dară vei ști ce lucra și vei pricepe: bine va fi așa, sau ba, precum eu cu sinceritate îți descoper. Așa despre aceste mă înștiințază. La Viena după alege mă voi întoarce. Sărutându-ți dreapta sunt de-a pururea al P. L. Mării Tale umilit serv Alex. St. Șuluț. Șimleu 24 August 1850.

2. Illustrissime Domine Episcopo mie Mult venerande și prețuite, Mult prețuita și mângăietoare carte a Ill. Voastre cu mare bucurie și mângăiere am primit-o. Lumea m-a învățat a răbda, și Dzeu mi-a dat atâta putere sufletească, cât să nu mă poată înfrânge nevoile și lipsele lumii. Adevărat, am rămas fără nimic, ba am mai puțin decât nimic, că am și datorii, cari dacă n'ar fi nu m'ași supăra nimic, însă Dumnezeu e bun și îndurat, și în orice vine de acolo mă odihnesc nădăjduind în ajutorul celui preainalt. Iartă că până acum nu ți-am putut scrie fiind cuprins cu sute de lucruri și nevoi precum știi; că nu pentrucă doară te-aș fi uitat, fără că n'am putut, am rămas dator cu scrisoarea. Că te asecurez precum niciun minut nu trece în care în gândul meu să nu-ți oftez ani mulți și fericiți, pentrucă mângăierea, care încă o am în deregătoria aceasta înaltă și grea, îmi stă numai în rezidență — deși toți pereții sunt mânjiți de Maghiari — și în grădina, căroră Mării Tale pot mulțami existența. Acum dară mă întorc

mai de aproape la ale noastre. Mobilele Mării Tale mie transpuse — deși sunt tot dărăburite și sfârticate, durere, mai mult prin deregătorii fiscusești români, decât prin rebelii maghiari, așa cât niciun dărăb nu-i întreg, și pe care să nu trebue reparație din nou — eu le primesc în prețul în care sunt mie transpuse, după cum arată aci închitul (aclusul) atestat, că stiu că Ill. Voastre încă ai răbdat destulă pagubă, și mie mi-s prețuite pentrucă sunt dela Ill. Voastre. Una numai m'oi ruga, ca să binevoiți a aștepta pentru prețul lor și a-mi da răgaz ca să-ți plătesc pe rând, căci spălându-mi apa toate, n'am nicio putere materială ca să pot plăti acum, până îmi va da Dzeu. Toată suma cu care îți rămân dator pe mobile de casă și pe vase sau buți de vin goale, după instrumentul transpozițional stă din 652 fl. 53 cr. m. c. Celelalte substanțe și bunuri ale M. tale toate s'au vândut de fisc, câte le-a aflat în Blaj; și precum am înțeles în Sibiu, când am fost la curtenirea celsitudinei sale principelui gubernator, exurgeluieste (urcă) suma la vr'o 20.000 fl., — nu știu monetă convențională, său valută — despre care, cum am înțeles, pe Ill. Voastre sau te-au înștiințat sau te vor înștiința și vor face dispozițiuni să-i poți ridica acolo în Viena din vr'o cassă. Despre aceste s'a fost îngrijit și dl Raț să te înștiințeze, însă acum i-am spus că te voi înștiința eu. Alt-mintrelea sunt sănătos; alaltăieri am venit dela Oradea mare dela Comisiune. Cu Capitulumul sunt foarte mulțămîit, lucrurile n'ar merge prea încet, ne silim să facem ce putem; oh, da multe ne lipsesc, și suntem săraci în toată privința, fără (ci) Dzeu e avut și ne va da de toate în toate ajutor. Eu de Ill. Voastre n'oi uita; fi sănătos și te mângăie cu nădejdea cea bună; îți poftesc mulți ani cu bucurie și veselie și sănătate statornică, și rămân al Ill. Voastre umilit serv și frate Alex. St. Șuluț, episcop. Blaj, 29 Octomvrie 1851.

3. Ill. D. Episcop, Mie mult prețuite, Eu îți poftesc ca în viitorul an nou și pe cei de aci viitori atotputernicul Dzeu să-ți înnoiască și să-ți înmulțească puterile cele sufletești și trupești, ca să poți purta soarta și bătrânețele în pace și sănătos, cu mai multă bucurie și veselie; și să-ți ajute înduratul Dzeu ca numai acest unul praznic a Nașterii Domnului nostru Isus Hristos și al anului nou, precum și al mult răbdătorului Ioan Botezătorul să-l

petreci acolo, iară celelalte să le poți prăznui cu noi aici în patrie întru zile mai îndelungate și mai fericite. Ill. Domnule, să-mi crezi că Dumnezeu tare te iubește, și ce s'a întâmplat în voia lui Dzeu și pentru aceea s'a întâmplat, ca și peste voie-ți să te scoată din multe greutăți, răbdări și lipse, și să fi la bătrânețe în odihnă; s'a plinit zisa lui Seneca: »Saepe injuria majori fortunae fecit locum«. De când am venit la Blaj niciun creițar n'am căpătat, trăesc cu bani luați împrumut. De n'aș fi fost dedat dintru tinerețe cu lipsă și cu puținel, acum aș trebui să cad în desnădăjduire; însă așa fiind dedat, nu-mi cade așa tare greu. Totuș nu pot uneori să nu mă găsec că cu mult am fost mai fericit ca proptop și vicar, decât vlădică; însă comoditatea mea bucuroș o jertfesc pentru binele comun, și mă mângăi cu răbdarea și cu gândul că slujesc lui Dzeu, clerului și națiunii, și cu nădejdea că dacă n'a veni pe lumea aceasta bine, vom dobândi din altă lume mai fericită. Greutăți avem destule cu care să ne luptăm, ne vom oști cât vom putea; dacă vom cădea în timpul luptei, se va scula altul și va mai continua. Așa am aflat lumea, așa vom și lăsa-o. Intre toate cu sănătatea mă pot lăuda mai binișor, de nu mi-o vor mai înfrânge multele și grelele gânduri și lucruri. Poftindu-ți dela Dzeu tot binele și mai vartos sănătate statornică, cu osebită onoare și estimațiune rămân al Ill. Voastre umilit serv și prieten Alexandru St. Șuluț Eppul Făgărașlui. Blaj, 27 Decembrie 1851. P. S. Iartă că sunt silit a-ți trimite cartea goală, fără banii cu care-ți sunt dator.

4. Ilustrisime Domine, Domine mihi sing. Colendissime, La prețuita carte a Ill. Vstre din 8 Iunie a. c. am onoare a-ți răspunde că precum m'a durut auzind că ești bolnav, așa m'am bucurat foarte că iară ți-a dăruit Dzeu sănătate. Eu deși patimesc cu hemoroide, totuș acum mă aflu cu mult mai sănătos, deși sunt cuprins foarte cu multe lucruri și greutăți parte publice parte private ale mele economice, care-mi dau destule gânduri; însă Dzeu întărește pe om. În sesia consistorială de astăzi 29 Iunie a. c. luându-se la desbatere rânduiala Excelsului Guberniu la rugarea Ill. Vstre în privința celor 9 mii de floreni ce ca restanță sau superflu se pretind dela Ill. Vstre din fondul Basilitelor sau cel școlastic contra noi dată, s'a hotărît a-se scrie Exclui Guberniu,

că devremece publica notoritate și a științii noastre constată aceea că Ill. Vstre pelângă alte edificări foarte cu mari expense — cum e catedrala, rezidența episcopescă etc. etc. — și fondul Bazilitelor sau cel școlastic cu multe trebuincioase edificari — precum a fost moara dela Blaj, șura din jos și aite multe reparațiuni — înstruându-l, mai mult să fi cheltuit se cunoaște decât este pretinsa sumă; deci fondul Basilitelor sau cel școlastic la Ill. Vstre nicio pretensiune nu poate avea. Eu ți-am fost scris că pentru mobilele ce mi-s'au transpus din massa Ill. Vstre prețul ți-l-oi plăti eu. In privința aceasta am scris Exlui Guberniu că devremece mie pro fundo instructo mi s'au transpus multe mobilie și alte economice lucruri din massa Ill. Vstre de o parte, iar de altă parte Maiestatea Sa s'a îndurat a-ți dăruii toată averea Ill. Vstre îndărăt, să binevoiască cu prețul acelor mie transpuse a ți-l da, au a mi-l trimite mie ca eu apoi să-ți plătesc. Inșă am căpătat acel răspuns că Ill. Vstre ați oferit pro fundo instructo 2000 fl. m. c. și așa cele ce mi s'au transpus din massa Ill. Voastre vor sluji pentru fondul instruct. Deci dară acum eu sunt silit a le primi pro fundo instructo, și așa Ilustrității Vstre în această privință acum nu rămân dator cu bani, sau cu prețul mobilelor etc. Mobilele partea cea mai mare mi s'au dat toate stricate, așa că reparația lor mai mult îmi va costa, de cum le-aș fi cumpărat nouă. Bani gata pro fundo instructo n'am căpătat niciun creițar, și așa ne-a fost dată sărăcia. Noi aci n'avem altă noutate, decât că cu mare dor și sete așteptăm pe prèa iubitul nostru monarh să-l vedem între noi, aducă-l Dzeu în pace și sănătos. Despre alta iartă că tare fiind cuprins, des și multe nu-ți pot scrie. Turk muri. Sunt tare lipsit de un bărbat harnic lângă mine, nu știu pe cine să-mi aleg. Poftinduți dela milostivul Dzeu statornică mângăiere sufletească și sănătate tru-pească, cu osebită venerațiune rămân al Ill. Vstre umilit. serv și frate Alex. St. Șuluț, Eppul Făgărașului. Blaj, 29 Iunie 1852.

5. Ill. D. E. Cartea din 8 Ian. a. c. în care din o adevărată frățească inimă, îmi apreciezi (dorești) anul nou cu bucurie și mulțămită, o am primit, poftindu-ți și eu din inimă mulți ani noi și multe praznice de S. Ioan Botezătorul, cu mai multă bucurie și veselie, cu sănătate statornică și îndestularea inimii să le poți ajunge și prăznui în dulcea patrie. Nouă cu adevărat ne trebuie

și avem lipsă de indivizi, și și recomandatul — dacă va avea calificațiunea și conduita poftită, la care trebuie să fim acum mai tare ca oricând cu luare aminte — se va primi. Noi aici suntem cu toții bine și te salutăm, cu puțină excepțiune, cu toții. Aci noi avem destul lucru și suntem în speranță și așteptare mare să vedem ceva rezultate la cele subșternute. Dzeu ție pe împăratul și-i plece inima spre noi și spre sânta biserică, precum cu toată dreptatea nădăjduim. Despre alta poftindu-ți dela Dzeu darul său cel ceresc ca să poți purta cu lesnire bătrânețele și împreunatele cu acele greutateți ale lumii, oftând să ne vedem și în patrie, cu osebită onoare rămân al Ill. Vstre umilit serv și în Htos frate Al. S. Ș. Epp. F. Blaj, 5 Ian. 1853.

6. Ill. D. Ep. D. mie multenerate și prețuite, Cartea Ill. Vstre din 14 Dec. a anului acum sfârșit cu mare bucurie o am primit și eu pot zice că de mi-aș putea împlini cugetul inimii, mai dese cărți ai căpăta dela mine; fără știi neputința mea și îți foarte mulțămesc că primești în nume de bine lunga tăcere a mea. Mă bucurasem că mia-i scris a fi sănătos, fără cu durere înțelesei astăzi dintr'o scrisoare din Viena că ai fost tare bolnav, și dacă iară Dzeu ți-a restatornicit sănătatea, de trei ori mă bucur și-ți poftesc dela milostivul Dzeu încă mulți dar mai fericiți și mai îmbucurători ani noi, ca și sărbătoarea viitoare a S. Ioan Botezătorul să o poți sărba cu multă bucurie, veselie și odihnă a inimii; deie-ți Dzeu puteri nouă sufletești și trupești spre purtarea greutateților lumii și a bătrânețelor. Fă, precum totdeauna ai făcut, încredințându-te voiei și purtării de grijă a celui Preainalt, și fi încredințat că toate cele ce se întâmplă în lume, Dzeu spre binele nostru cel sufletesc le rânduește; că fericire nu-i pe lume, decât numai o strălucire rece care nu încălzește, ca și lumina lunei. Apoi înțeleptul zice: saepe injuria majori fortunae fecit locum; pe lume nu-i alta de cât greutateți și o splendidă paupertate. In minutul acesta cetii că Episcopia Făgărașului s'a ridicat la Mitropolie și s'au canonisat două Episcopaturi dela Lugoj și dela Sibiu; doară cumva Episcopatul dela Szamosujvár (Gherla) se va așeza în Sibiu? Pentru toată națiunea și Biserica românească aceasta e o mărire și un bine mare, și ca mădular al națiunii și bisericii române eu încă iau parte mare din bucuria aceasta; iară că soarta

greutăților ce sunt împreunate cu preainalta deregătorie mitropolităna va cădea asupra mea, sunt prea îngrijat din multe cauze, și neodihnit; dacă ar fi cu puțință să treacă dela mine păharul acesta, însă fie voia lui Dzeu! Pentru recomandatul voi avea grijă. Acum îmi închid cartea cu reînoirea orărilor: la mulți ani buni să te mai țină Dzeu; recomandându-mă ferbințelor rugăciuni și prețioaselor și totdeauna expertelor frățeștilor afecturi, cu osebit a venerațiunii cult, rămân al Ill. V. umilit în Hos frate Al. St. Ș. Epp. F. Blaj, 31 Dec. 1853.

7. Ill. D. E. Doamne mie mult prețuite, Pe posta trecută, de alaltăieri, căpătarăm îmbucurătoarea cea înștiințare dela guberniu, că ți-se vor da totuș 6.371 fl. m. c. și oarecătiva cruceri Eu m'am foarte bucurat că după atâte pagube ce ai pățimit — poate tocmai și de către aceia cu cari ai făcut bine — ceva ți-se mai întoarce. Bunătatea inimii Ill. Vstre și iubirea mea către Ill. Vstre mă îndeamnă dară a-ți da un sfat, că dacă-l vei afla bun, să-l urmezi, dacă nu, poate rămânea și neimplinit. Dupăce vor înțelege frățiile și alții că ai căpătat bani, știu că cu toții din toate părțile îți vor face supărare să-i ajuți și să-ți împarți bănișorii cu dâșii; însă eu zic după s. scriptură: până trăești, nu-ți da averea altora, ca la slăbie să ajungi a te ruga de alții; ci întărește-ți inima și ține de ce ai. A face bine, maicuseamă cu frățiile, avem datorie, dar aceasta o fă înțelepțește ca să nu te lipsești însuși. Eu — ca să poți face și bine, și totuș și banii la vreme de lipsă să-ți rămână întregi, — aș socoti să faci așa: Dă banii ce-i capeți la o Spar-Cassă, de unde după 6.371 fl. mai puțin vei căpăta camătă pe an la 318 fl.; în tot anul din camăta aceasta jumătate sau $\frac{2}{3}$ părți o împarți frățiilor și săracilor dacă voești, și ceilalți ți-i ține bine, și după moarte ce va rămânea apoi prin un testament poți lăsa tot frățiilor. Mai mult ajutor cu dreptul nu poate până trăești pretinde nime dela Ill. Vstre; că dacă pe an vei da de milă frățiilor și altora 200 fl., e destulă milă, și nu te vei aduce la primedie să fi tot lipsit și năcăjit în viață; înțelesu-m'ai? Eu așa aș face, Ill. Ta totuș îi face cum îi vrea, fără pe mine cunoștința m'a îmboldit să-ți descoper și opiniunea mea. Poftindu-ți dela Dzeu statornică sănătate întru mulți ani fericiți, cu osebită onoare rămân al Ill. Vstre umilit serv Al. St. Ș. Epp. F. Blaj, 24 Ianuarie 1854.

P. S. Canonisarea Mitropoliei cu alor două Episcopate cu ajutorul lui D-zeu se săvârși. Pentru națiune și cler o întâmplare cu totul importantă, un ornament și o mărire, și așa toată națiunea noastră se poate bucura din toată inima. Numai eu nu, căci când îmi aduc aminte cu câte greutatea spirituale și materiale este împreună înalta aceasta a Mitropolii dignitate — care cum văd o să cază pe slabe umerile mele — și-mi combinez lipsele cele mari și neputința mea și nevrednicia, mă umplu fiori reci și mă socotesc ce să fac? Dzeu care alege pe cei slabi și mângăie pe cei săraci și sprijinește pe cei neputincioși, să-mi fie numai singur întru ajutor. De aceea mă rog, nu-ți uita nici de mine în fierbintele-ți rugăciuni ce îi vărsa înaintea mesei Domnului!

8. III. D. E. D. mie mult venerande, De am putut face ceva, ce și Illții Vstre să fie fost plăcut, mă foarte bucur; însă atunci și mai tare m'aș bucura dacă atotputernicul și milostivul Dzeu l-ar încorona cu un fericit event (eveniment). Fără toate să le încredințăm purtării de grijă celei dumnezeesti, care știe cele ce ne trebuesc și ne dă cele folositoare. Pentru Mitropolia noastră — care este cu adevărat lauda și mărirea națiunii noastre și onoarea clerului — ca de un osebit dar dumnezeesc, apostolicesc și împărătesc, și eu ca un mădular al națiunii și clerului nostru, mă foarte bucur. Iar ca Episcopul Făgărașului, aducându-mi aminte că se poate întâmpla ca aceasta pe cât de strălucită, pe atât de grea soartă a apostoliei să cadă pe slabii și nevrednicii mei umeri, cu totul mă înspăimântez, ba aș despera, să nu-mi aduc aminte că acela care la înalta slujbă a apostoliei a ales pescari și oameni fără știință și fără vază în lume, le-a promis și aceea că le va trimite duhul sânt care să-i învețe și să-i mângăie, și va fi cu dânșii până în capătul veacului. Inșă când va fi aceea? Și cine va fi alesul Domnului? Nu știm, Dzeu știe. Atâta eu știu că dacă din neurmatele sfaturi dumnezeesti și din bunătatea și osebita mai înainte rânduiala lui Dzeu va cădea soarta pe mine, atunci — după avizul rânduiei celui Preainalt — și mie nu altmintrelea mi s'a da aceasta înaltă treaptă a apostoliei, decum s'a dat și lui Saul, și lui David ungerea de împărat prin Samuil prorocul, cari în Izrail alt merit n'au avut, decât că cel dintâi a căutat asinii cei rătăciți ai tatălui său, iar al doilea, David, a păscut oile lui Isai,

ale părintelui său. În lume nu-i altă fericire pentru noi numai dacă putem sluji lui Dzeu! Bine-i, și să dăm mulțumită cerului, dacă putem să ne împlinim datoria aceasta retrași în unghiul singurătății noastre, că în culme puși suntem expuși la mai grele primejdii și la mai mare responsabilitate, și înaintea oamenilor și înaintea lui Dzeu. Bine a zis dreptul Iov că viața omului, dela ziua nașterii lui până la mormântare nu-i alta decât o luptă grea. Dzeu fie-ne numai milostiv ca să putem lupta, lupta cea bună. Poftindu-ți statornică sănătate și putere sufletească de a putea purta greutatea lumii și ale vieții, expertelor favori și rugăciunilor recomandat, cu osebită reverință frățiască rămân al Ill. Vstre umilit serv și în Hristos frate Al. St. Ș. Epp. F. Blaj, 14 Martie 1854.

9. Ill. D. E. D. în Hos frate mie prea stimate, Vei voi doar să știi ce fac? Mă năcăjesc, de ce? Că's Domn mare, că-i vai de domnul mare, care bani nu are! Am ajuns de cerșesc; da domnul mare crezământ încă n'are că-i sărac, și așa trăesc în strâmtoare mare și cu cerșitul; din venitul episcopesc, pe lângă toată parsimonia mea, nu capăt atâta cât să-mi pot acoperi lipsele cela mai neînconjurate de toate zilele; economia e acuma chin; plata Mitropoliei sau suplementul la venitul episcopesc, n'am mai căpătat; sunt ca și țiganul între două pite, murind de foame că una trecuse, alta nu venise; n'am ce face, așa mi-a fost ursita ursitoarea! Una numai mi-e greu că trebuie să mă gat de instalațiune, la care din suflet aş dori să te văd și onorez față; și n'am nimica amână, bat pe la uși unde am nădejde, dar până acuma fără rezultatul dorit; mă tem nu cumva Roma deliberante, Saguntum pereat, să fie după ploaie căpeneag. Lui Dzeu — în care îmi pui toată nădejdea — îmi încredințez toată soarta, fie voia Lui. Almintrelea aş fi mai sănătos, dar grijile cele multe, cu cari am a-mă lupta îmi storc puțina măduvă din oase ce mai am; oh, o miie de ani până mă voi vedea trecut peste ceremoniile ce-mi stau înainte și cărora cum să le stau și eu înainte, îmi bat tare capul. Fără, cele ce nu sunt cu puțință la oameni, sunt cu puțință la Dzeu, și așa iară zic: »Fie voia Lui«. Eu poftindu-ți Ill. Tale statornică sănătate zic că Dzeu ți-a făcut bine și peste voie-ți, după zisa filosofului: saepe injuria majori felicitati fecit locum. Odihnește-te în rânduiala lui Dzeu, pe care și eu ca să-ți fie scutitor întru

toate îl rog; recomandându-mă frățeștilor afecturi și evlavnicilor rugăciuni, cu osebită venerațiune rămân al Ill. Vstre umilit în Hos frate Alex. S. Șuluț, Mitropolitul Albei-Iulii, Blaj, 25 Iunie 1855.

10. Ill. D. E. mie în Hos frate prea estimate, Miile de cuprinderi cari sub timpul instalațiunii nu-mi îngăduiră nici batăr o clipită goală, nu mă iertară până acum să-ți pot da răspuns la prețuita carte mie prin Dl Nagy trimisă, în care sâncerile și adevărat frățeștile sentimente și oftări mi le-ai împărtășit. Eu despre aceste, precum totdeauna, am fost tare convins, așa acum iară cordiala mea mulțămire nu ți-o pot destul în cuvinte descoperi. Mie toate aceste strălucite deregătorii greutate destulă îmi cauzează, da nu-mi pare rău dacă văd că onoarea clerului și a națiunii s'a ridicat și mărit întru atâta, nu prin a mea vrednicie — care n'am făcut nimic vrednic de atâta înălțare — ci prin voia lui Dzeu care alege și pe cei slabi și nevrednici ca să confunde pe cei tari, și prin înalta grație a Maiestății Sale și a S. Scaun apostolicesc. Eu am de a da har atotputernicului Dzeu, greaua și momentuoasa zi a instalațiunii de am petrecut-o cu pace. Știu că toate cele întâmplate cu gura ți le va fi povestit Domnul și bunul nostru cooperador Nagy. O da numai atâta durere am: că în scurt timp avui norocire a avea în săraca casa mea pe Eminenția Sa adevărat apostolicescul bărbat și vrednic Nunciu al Următorului S. Petru, și Vicarului lui Hristos în biserica lui Dumnezeu: — Illustrissime Doamne, am o umilită întrebare: Ill. Vstre ați fost assignat porțiune canonică întreagă și mare la parohul r. catol. din Tūr; însă pe lângă aceasta — cum sunt eu informat — din buna voia a Ill. Vstre, usque ad beneplacitum — extra i-ai mai dat un dărab de pământ arător de cucuruz din labul Episcopiei de lângă izvorul cel de apă amară sau minerală din hotarul Tūrului. Eu încă sunt aplecat la bunul plebanul nostru din Tūr — până trăesc eu și și Matskási va rămânea pleban în Tūr — să i-l las să-l folosească el acel dărab de pământ. Inșă ca locul episcopesc să nu se însărcineze, aș dori să-l asecurez așa, că dacă nu-i dat lui Matskási în porțiune canonică, să dea episcopiei reversal, că lui îi dat acel dărab de pământ din labul vlădicesc extra portionem canonicam, și numai usque ad tempus et beneplacitum Episcopi Balasfalvensis. Eu dară mai întâi — până a face vorbă cu plebanul despre aceasta —

am voit a te întreba pe Ill. Vstre să mă informați: oare locul pomenit, de lângă izvorul apei minerale din hotarul Türului, care se vede că se ține de labul episcopesc, datu-i-s'a plebanului din TÜR pentru redintregirea porțiunii canonice, sau numai usque ad tempus să-l folosească? Că mie așa mi se pare că lui, la fântâna Roșie mai însus i-s'a asignat toată porțiunea canonică, și alodiaturile episcopești — după jurământ — nu le-aș lăsa să se înstrăineze de tot și să meargă în posesiunea celor străini către noi. La aceasta mă rog de grabnicul răspuns. Despre alta evlavnicilor rugăciuni și expertelor totdeauna frățeștilor afecturi recomandându-mă, și poftinduși dela Dzeu sănătate statornică și putere spirituală, ca să-ți poți purta greutatea bătrânețelor și ale nemeritului sorți, cu mângăere, rămân de-a pururea al Ill. Vstre credincios în Hos frate Al. S. Ș. M. A. I. Blaj 6 Dec. 1855.

11. Ill. D. E. D. mie cu osebită venerațiune prea stimate, Nu numai în cursul vieții da și în cursul unui an prin multe trebuie să treacă viața fieștecărui om, însă cel atotputernic Dzeu, care a zidit anii și a așezat veacurile, în curgerea cea repede a timpurilor a stârnit și deșteptat în inima omului nunumai un dor, da și o speranță pentru viitor, și a rânduit în inima pătimașei omenimi o medicină, ca cu trecerea timpurilor să uite cele trecute și să spereze mai bine dela viitor. Un an trecu dară din viața noastră iarăș, și se sorbi în oceanul veciniciei, și cu dânsul se duse și se sfârșise multe plăcute și neplăcute ale noastre. În inima omului adevărat aducerea aminte de bunătățile cele cu anii trecuți pierdute, stârnește o suvenire dureroasă; însă aducerea aminte că anii trecuți în fuga lor au tras cu sine multe sau o parte mare și din acele nouă neplăcute, ne aduce și ceva reeompensațiune pentru nestatornicia fericirii omenești, și ne face să uităm bucuros năpăstuirile fortunei, și ne îndeamnă să așteptăm dela viitor tot mai bine. Și acestea curg așa după sentimentul naturii omenești; iar dacă luăm viața omenească din punctul religiunei — cum și trebuie să o luăm — atunci aflăm că soarta omenească — fiind omul zidit pentru altă lume, și numai vremelnic pe pământ — nu poate fi altmintrelea de cum este. Că preaițeleptul ziditor și în acele cari ni se par nouă a fi pentru noi nefericiri, a ascuns ceva pentru noi mai bine și de folos, ca un doctor înțelept, în leacul

cel amar gurii dar folositor sănătății noastre, care de multe ori noi nu-l pricepem și noi nu-l simțim. Și dacă nu alta, în toate cele neplăcute ale noastre este și trebuie să fie aducerea aminte că nu în străinătatea acestei lumi, ci dela viitoarea adevărată patrie a noastră să așteptăm binele și adevărata fericire a noastră. Știu că și Ill. Vstre, împreună cu ceice totdeauna în Dzeu punându-și nădejdea, dați pentru toate cele ce v'au întâmpinat în viață mulțumită, și ca până aci așa și de aci înainte nu dela ani nici dela timpuri, ci dela Dzeu așteptați tot binele. Totuși fiindcă viața omului e ocolită între țermurii anilor și e măsurată de Dzeu cu măsura timpului și a zilelor, și în hotarele acestora așteptarea ajutorului omenesc este dela Domnul celce a făcut cerul și pământul; eu încă dară îți cer dela Dzeu toată lungimea vieții care Dumnezeu oamenilor celor ce se tem de dânsul între hotarele naturii s'a obișnuit a o dărui. Și Ill'ii Vstre încă, cu statornica și buna sănătate, și fericire să vă dăruiască cu începere anului acestui nou, ca să ți-se înviască puterile cele sufletești și trupești, spre a-ți purta greutatea bătrânețelor și ale vieții. Sântul Ion Botezătorul, al cărui nume îl porți, să fie lui Dzeu rugător pentru Ill. Vstre, și să vă ferească de toate relele și necazurile, întărindu-vă inima și îmbărbătându-vă sufletul cu toată nădejdea cea bună, care și eu din inimă poftesc să se împlinească. Recomandat frățeștilor afecțiuni și evlavnicilor rugăciuni, și asigurându-te că și eu nu încetez a te pomeni între umiltele mele rugăciuni cele de toate zilele, cu osebit a venerațiunii și al estimiului cult rămân al Ill. Vstre umilit serv și în Hos frate Al. St. Ș. Ar.-Epp. și M. al A. I. Blaj, 28 Dec. 1856.

12. Ill. D. E. D. în Hos frate mie prea stimate, Dacă ar duce omul un protocol în care să însemneze toate momentele și orele vieții și anilor săi, cu adevărat nu am afla niciun om pe lume fericit, și care să nu afle cu sfârșitul anului vechiu în acel registru al vieții sale mai mult amar decât dulce, mai multă supărare decât mângâiere, mai multe valuri decât odihnă, și așa mai multă nefericire decât fericire. Această soartă e de comun tuturor oamenilor din toate veacurile, și și în aceasta este pentru noi ceva mângâiere că nu se întâmplă de aceste numai cu noi, ci s'au întâmplat, se întâmplă și se vor întâmpla până va fi lume și oameni într'ansa;

solatium ergo miseris socios habuisse dolorum. Și pentru aceea suntem totuș cu mare mulțămîță lui Dzeu care după adâncul judecăților și a bunătății sale luntrița cea frageduță și slabă a vieții noastre, între atâtea stânci și valuri preaviforoasă, așa o a povățuit și în drumul acesta, cât necufundată a ajuns portul noului an. În pragul ușii anului vechiu — prin care totdeauna avem a intra și în anul nou — stînd dară, poftesc ca cel atotputernic, care poartă cărma timpurilor și în a căruia mână este viața și inima tuturor și o pleacă încotro va vrea, să depărteze dela Ill. Vstre toate neplăcerile, suferirile și întâmplările cele supărătoare, și pe anul nou și pe cei mai mulți viitori să-ți dea toată adevărata bucurie și fericire, păstrându-ți viața încă la mulți ani, cu sănătate întreagă statornică și împlinindu-ți toată dorirea și pofta inimii. Sântul mare proroc Ioan — al cărui nume cu atîta pietate și virtute îl porți — să fie rugător și mijlocitor totdeauna către acela pe care l-a botezat, ca la adâncile și preanonoratele bătrînețe să-ți dea tărie sufletească și trupească a purta greutățile lumii și ale bătrînețelor cu acea tărie a inimii cu care însuș Mântuitorul încă le-a purtat petrecînd în lume și între oameni. După care ferbinte a mea poftire recomandîndu-mă rugăciunilor celor de toate zilele de cari am lipsă și incredințându-te că asemenea ești și în sincerile mele rugăciuni cuprins, cu osebit a frățestei venerațiunii și a estimului cult deapurarea rămân al Ill. Vstre umilit serv și în Hos frate Al. St. Ș. A.-Epp. și M. A. I. Blaj, 28 Dec. 1857.

13. Ill. D. E. D. în Hos frate preastimate, În Blaj în capătul uliții cei nouă de către șura episcopescă, din sus de casa lui Fülep, ți-i aduce aminte bine că este un unghiu bunișor de loc slobod, de care și Ill. Ta te-ai ținut că-i episcopesc, fiindcă numai șirul caselor din ulița cea nouă, dar și tot orașul este pus pe alodiatură episcopescă și deaceea supus și taxei urbariale. Acest unghiu de loc dară din sus de casa lui Fülöp de către șura episcopescă, de care acum A-Episcopia are lipsa să-l folosească, eu l-am îngrădit. Acum judele orașului, ludeul Keresztes János în numele comunei orașului Blaj deși nu poate zice că locul acela ar fi al orașului, totuș pînește pe A.-Episcopie la judecătorie și pretinde ca unghiul sau locul acela ar fi al orașului, zicînd că Ill. Vstre l-ați fi dăruiat orașului de casă pentru oraș, și

aşa el pretindă lueşte dela Ahiepiscopie îndărăt ca al său locul acela. Deşi pretensiunea aceasta se razimă numai pe vorbe goale, totuş eu vreau să fiu deplin convins despre adevărul lucrului şi despre locul acela că cum stă treaba? Şi fiindcă nime mai bine lucrul acesta nu-l ştie tocmai ca Ill. Vstre, ba încă se pretinde că Ill. Vstre l-aţi fi dăruiit comunei oraşului, mă rog să binevoieşti pe mine cât vei putea de în grabă — că lucrul se urgă lueşte de judecătorie — pe mine a mă informa şi aţi da declaraţiunea că: 1. Locul acela numit, sau unghiul din sus de casa lui Fülep care este în uliţa cea nouă de către şura AEpiscopescă cea din sus, este adevărata proprietate a Episcopatului Blajului, sau ba? Şi dacă este: 2. Dăruiitu-l-aţi Ill. Vstre oraşului sau comunii Blajului, sau ba? pentrucă, precum Ill. Vstre înţelepţeşte ştiţi că noi episcopii suntem obligaţi cu jurământ posesiunile şi toate pământurile şi averile episcopatului a le apăra, şi nu numai a nu le înstrăina, da şi cele înstrăinate a le recăştiga, iarăş precum la al altuia a mă întinde nu cuget, nici aş voi; aşa pământurile episcopii a se ocupa de alţii cu prejudiciul şi decurtarea patrimoniului bisericii şi a succesorilor, după depusul jurământ în cunoştinţă, nu aş lăsa bucuros. Iartă-mi că cu astfel de lucruri te îngreunez şi trebuincioasa linişte a vieţii bătrâneşti şi-o împovorez, că oficiul mă sileşte să fac aceasta. Eu încă tare aş dori să pot avea linişte, dară nevoile cele de totulul multe şi grele, care de toate părţile să grămădesc, nu mă lasă să am pace şi odihnă, deşi şi acum înainte de Rusalii cu vreo 12 zile căzând pe strat de moarte numai ca prin pene am scăpat cu sufletul în buze. Acum de vreo săptămână m'am mai ridicat — nu ştiu până când — din pat, şi iarăş m'am pus la jug şi la masa cu scrisorile în cari nu-i alta decât nevoi şi necazuri, griji şi gânduri grele. Poftidu-ţi dela Dzeu putere trupească şi sufetească, ca să-ţi poţi cu pace purta adâncile şi preavenerabilele bătrâneţe, recomandându-me frăţeşte dragoste şi evlavnicelor rugăciuni, cu osebită frăţască veneraţiune şi estimiu rămân deapururea al Ill. Vstre umilit serv şi frate în Hos A. S. Ş. AEpp. şi M. A. I. Blaj, 8 Iunie 1858.

14. Ill. D. E. D. mie mult preţuite în Hos Frate, Cartea Ill. Tale din 21 Iunie c. cu multă bucurie o am primit, văzând că Dzeu şi-a mai dat putere şi sănătate, pentrucă cu durere înţelesesem şi cu (despre) fatala bolnăvire a Ill. Tale. Eu încă cu ajutorul lui

Dzeu m'am mai sculat odată din patul durerilor la care nu fără pericolul vieții căzusem. Nu știu până când va voi pronia Dzeiască să mă mai țină pe acest pământ ticălos. Fie voia lui cea sântă în toate. Pentru bunătatea inimii, cea mie totdeauna bine cunoscută cu care ai luat parte din boala mea, îți foarte mulțămesc, precum și pentru cele trimise. Am de gând că pe când prea buna și îndurata noastră Impărăteasă s'ar slobozi în pace — ce să dea atotputernicul Dzeu — de sarcina nașterii, să mă duc la Viena de nu m'ar împiedeca starea sănătății. Atunci cu cuvântul mă voi ținea norocit a-ți putea mulțami mai pe larg și ami comunica multe trebi de ale noastre. Până atunci încă poftindu-ți dela atotputernicul puteri și sănătate bună și statornică, cu osebit al frățestii venerațiunii cult rămân de pururea al Ill. Tale umilit serv și în Hos frate Alexandru St. Șuluț, AEppul și Mitropolitul Albei-Iuliei, Blaj, 5 Iulie 1858.

15. Ill. D. E. D. mie mult stimate în Hos frate, Dupăce anii noștri fug mai repede ca fulgerul, și zilele noastre în oceanul trecutului dispar ca o schintee și ca fumul, ce dulceață sau simțire plăcută, după atâtea necazuri și valuri îi mai rămâne omului pe viitor, decât numai cunoștința cea curată și odihna inimii, care ca un credincios satelit niciodată nu s'a obișnuit a se depărta de aceia, și de dulcea aducere aminte de aceia, pe care îi are omul și i-a avut totdeauna în preț și venerațiune. Pentrucă de este vreun bine încă în lume și plăcere, acea stă în aceea dacă ai amici credincioși, la cari la zile de nevoie — de cari lumea nu scutește pe nimeni — să afli mângăere și cu cari să poți conversa, vărșându-ți în sinurile lor cele credincioase greutățile și povara necazurilor cari apasă ca o piatră de moară inima celor simțitori. Ci și aceasta fericire îi prea rară și doar pe timpurile noastre nimic mai rar ca amicul cel adevărat și credincios. Pentrucă niciodată mai tare nu se adeverește zisa lui Ovidiu: donec eris felix multos numerabis amicos, tempora și fuerint nubila, solus eris — decât în zilele noastre; însă de ne-ar părăsi și toată lumea, destul ne este nouă dacă va 'fi' Dzeu cu noi. Și eu dară apropiindu-se Anul nou și sărbătoarea s. Ioan Botezătorul, care pentru adevăr a răbdat temniță și junghere nedreaptă și a cărui nume și Ill. Ta cu oareșcareva parte din soarta lui îl porți, îți oftez din inimă ca acelaș

preaîndurat și puternic Dzeu să fie cu Ill. Ta încă peste mai mulți, ba peste toți anii vieții Ill. Tale. El să-ți întărească puterile sufletești și trupești ca toate greutatețile vieții și ale bătrânețelor să le poți purta cu pace și cu sănătate spre mântuirea sufletului de care pururea ai grijit. Cât de bucuros mi-aș face în persoană cordialele mele apreciațiuni, să nu mă opriască o depărtare așa mare a locului; însă ce nu pot plini cu graiul cel viu, primește și prin literile acestea, fiind încredințat că ele sunt adevărații interpretatori ai căldurii inimii mele către Ill. Ta. Incă odată încredințându-te bunătății lui Dzeu și rugându-mă ca să nu uiți nici de mine în evlavnicile-ți rugăciuni cari le vei vărsa și ridica înaintea aceluia ce mângăie pe toți, Părintelui ceresc, cu osebit a venerațiunii și a estimiului cult rămân al Ill. T. umilit în Hos frate Al. St. Ș. A.-Eppul și M. A. I. Blaj, 26 Dec. 1858. P. S. Deoarece știu că pentru adânci bătrânețe îți tremură mâna, mă rog să ai bunătate a nu te osteni cu răspuns scriind.

16. Ill. D. E. D. în Hos frate preastimate și prețuite, Cât de tare mă bucur dacă aud că după adâncile bătrânețe și suferita patimă a boalei cei periculoase, totuș te afli binișor. Deie-ți atotputernicul — ce în rugăciunile mele cele de toate zilele nu încetez a cere — puteri sufletești și trupești ca să poți greutatețile cele împreunate cu bătrânețele, purta. Eu încă după ce am venit astă toamnă dela Viena acasă, am fost tot bolnav, așa că și Crăciunul, și după puțin interval Paștile le-am petrecut în pat bolnav tare. Acum iară m'am mai ridicat și cârpocit puțințel, nu știu până când? Și îmi este voia să mă duc spre ușurarea patimilor la un feredeu, poate că doară la Előpatak care apă — cum ne îndeamnă doctorii — ar fi prea folositoare în contra homoroizilor și bolii de ficat și obstrucțiunilor stomacului, în cari foarte greu pătimesc. Noi avem la Viena un tânăr de prea bună speranță: Babb; el ar avea voie să doctorizeze, și pentru aceea eu am și făcut cuviincioși pași spre primirea lui în Frintaneum*) însă fiindcă în institutul acela numai tineri preoțiți se primesc, ca tânărul să nu facă și osteneală și cheltuială, trebuind a veni aci pentru hirotonire, am lăsat la Rev. Dn. Rector Nicolae Nagy că sau Ill. Ta — dacă

*) Vestit seminar preoțesc creat în Viena și condus de reputatul canonic și mai apoi episcop Iacob Frint (1776—1834).

te-ai simți în acel stat al puterilor — să-l hirotonești, sau dacă cu întâmplare ar veni vreun Episcop g. cat. la Viena, să se roage să-l sântească. Eu din suflet aş dori ca să-ți dea acele puteri ca în capela domestică să-l poți hirotoni, însă n'am îndrăznit cu o așa rugare să te împovărez știindu-ți slăbitele puteri și prin bătrânețe și prin boala cea cumplită cauzate. Și așadar și acum numai sub acea condițiune îndrăznesc a te ruga să te înduri, de vei putea și te vei simți în așa stare a puterilor a-l hirotoni, dacă vei socoti și doctorul te va asecura că ai putea face acea osteneală fără primejduirea slabei sănătăți și fără pericolul de o recidivă și înfrângere a puterilor trupești. Altmintrelea te rog per omnia să te cruți, că tânărul se va putea hirotoni și altmintrelea, dupăcum am scris la Rev. Dn Rector Nagy. Poftindu-ți dela Dzeu din nou puteri sufletești și trupești și mângăere în acela care mângăe pe toți și tuturor le este scut de scăpare și toiag neînfrânt bătrânețelor, și recomandându-mă pielor rugăciuni, cu osebită frățescă venerațiune și estimiu rămân deapururea al Ill. Vstre umilit serv și sincer în Hos frate Al. St. Ș. A.-Epp. și M. A. I. Blaj, 31 Mai 1860.

17. Ill. D. E. D. în Hos frate preastimate, înțelegând din cartea Rev. D. rector Nagy că ai avea mare dor și bucurie dacă nepotul Roman Ioan care a recurs la noi spre a se primi la seminar la clerică, s'ar trimite în seminarul central din Viena, mă voi ținea totdeauna fericit dacă eu pot cu ceva a mea servire a-ți face bucurie și a-ți aduce batăr cât de puțină mângăere. Deaceea grăbesc a te asecura că pe bunul tânăr Roman Ioan cu bună seamă de aici î-l vom trimite la seminarul din Viena, poftind ca Dzeu să-ți lungească zilele și tânărului să-i dea darul său, ca la mulți ani multă bucurie să ai și să afli într'ânsul. Mă bucur foarte înțelegând ca totuș după adâncilē bătrânețe și grelele patimi cari ai avut, din mila lui Dzeu le mai poți purta. Ași dori să ne mai putem vedea și întâlni să-mi mai spun și eu nevoile mele cele multe; însă știe Dzeu mai putea-ne-vom întâlni în lumea această plină de nevoi, că eu încă sunt tare și des bolnăvicios acum, pățimesc cu o durere mare de șele și de cap, uneori și de amețeli, care mă scoate din toate puterile și sănătate, cât nu-mi pot face nici datorii mele destul. Nevoile și necazurile cele multe

cu cari am a mă lupta încă conferează (contribue) mult la patimile trupești. N'am ce face dacă lui Dzeu i-a plăcut a le grămădi pe umerii unui om neputincios și nevrednic. Numai mila lui să fie cu mine și să-mi dea darul răbdării până în sfârșit. Intre altele mai multe și anexiunea (adaosul) dotațiunii mitropolitane pe an de 8.000 fl. de Maiestatea Sa mie dăruită, mi s'a subtras de tot; acum sunt silit a subsista din jumătate de proventele alodiaturilor din regale cu care cu toate abia, sărăcește, voi putea plăti contribuțiunea și plățile alor 52 de servitori cari sunt silit a-i ținea. Cât de bucuros m'aș retrage dacă aș putea, deosebi în viață privată ca să mă odihnesc acum la bătrânețe și neîncetatele mele neputințe. Fie însă întru toate voia lui Dzeu. Eu poffindu-ți tărie sufletească și trupească întru suferirea neputințelor și adâncilor bătrânețe și rugându-mă să nu-ți uiți în evlavnicile rugăciuni nici de mine — că eu încă î-ți fac în toate rugăciunile mele pomenirea — cu osebită frățească iubire și venerațiune rămân al Ill. Vstre umilit serv și in Hos frate Al. St. Ș. A.-Eppul și M. A. I. Blaj, 31 Aug. 1860.

*

În timpul când Ioachim Mureșianu ajunsese a sta în legătură mai apropiată cu episcopul Lemeni, acesta cu confiență îi împărtășia ocazional epizode din viață, iar Mureșianu le nota pe o coală de hârtie, care încă se află între celelalte acte și scrisori. Din comunicările făcute se poate vedea că episcopul uneori știa să fie ironic, de altădată însă, copleșit de amărăciune sufletească, putea să fie chiar și malițios, ca în cazul când vorbind despre ținuta lui Al. St. Șuluțiu în 1848—9, are câteva cuvinte cari nu se pot reproduce, ori când detractează pe Gheorghe Lazăr, ale cărui slăbiciuni omenești dispar când considerăm marile sale merite câștigate pe teren școlar național.

Lăsăm să urmeze aci epizodele în șirul în care au fost comunicate.

a) *La alegerea din 1832.* Vaida îi scrisese dela Cluj în secret lui Lemeni să mai meargă și el acolo, să umble în treaba episcopiei, căci Albini umblă cu guvernătoreasa și se trudește cu cap cu picioare ca să capete episcopia. Dar Lemeni i-a răspuns, că nici »până după garduri« nu umblă după episcopie, ci de i-o va aduce Dzeu acasă, bucuros și cu lauda lui Dzeu o va primi.

b) *Din 1848—9. Diploma lui Lemeni.* Episcopul îi arată în 5 Aug. 1859 lui I. M. diploma sa zicând că numai Clain și Patachi au mai avut asemenea, ceilalți vlădici toți au primit numirea scrisă numai pe câte o coală. Pecetea i-au furat-o Românii din Sălagiu, cari țineau cu Maghiarii, crezând că e din aur, și au vândut-o unui popă reformat. Din veșmintele furate i-a trimis la Cluj pe unele Silași, care era perceptor în Sălagiu, după cum le-a putut căpăta dela oameni. Șuluțiu a fost de părere ca să țină Românii cu Maghiarii, și el astăzi totuș e mitropolit; iar Lemeni numai mai puțin a fost silit a face.

c) *Diverse știri.* Despre Mezei, care plecase la fratele său în Sibiu, îi spuse episcopul lui M. că în Iulie 1859 i-a povestit multe despre schimbările viitoare în Ungaria, despre Kosuth, Klapka, Teleky etc.; apoi și că pe Lemeni îl vor duce de mitropolit. Atunci acesta îl înfruntă pe Mezei și-l rugă să nu continue cu de acestea.

d) *La audiența din 1832.* Când episcopul aștepta să fie primit de împărat, stând de vorbă în anticameră cu câțiva fișpani, fostul gardist Horvath Daniel merse la camerarul care sta la ușa camerei de audiențe și-i spuse acestuia că fișpanii așteaptă de mult. Primi răspunsul: »Nach der Reihe« (când le-a veni rândul). Lemeni ținea ochii tot la camerar se vadă când i-va face semn. Atunci ieși un general schiop dela împăratul, și camerarul imediat îi făcu episcopului semn cu ochiul să între la audiență. Mergând Lemeni spre ușă, unii din cei prezenți începură să murmure, dar camerarul îi apostrofă: »Machen Sie Platz, meine Herrn!« (Dați loc, Domnilor), și astfel episcopul putu intra la împăratul.

e) *La vizită canonică în 1833.* În satul ultim din Hațeg văzu Lemeni lângă biserică doi bătrâni, merse la ei și întrebă pe unul de câți ani este. Acesta răspunse episcopului că-i va spune tatăl său de-alătura, și atunci al doilea bătrân zise: »Da apoi când fu Aronaș (episcopul Aron) pe aici, feciorul meu acesta era holteiu».

f) *Despre Gheorghe Lazăr.* Când veni Lazăr din Viena, Lemeni era protopop tiner în Cluj. Lazăr umbla în bundă (blană) și cu Kalpak (chivără) unguresc cu un struț de păr. Lemeni îl dojeni să nu umble așa, dar acela nu se conformă. Chiar atunci era vacantă episcopia în Sibiu, care la doi ani după aceea fu ocupată de Moga. Ca primul teolog de Viena pe care-l avură cei din

dieceza Sibiului, Lazăr zicea că arhiepiscopul din Carloveț cată să-l sfințească neînsurat, ca el să fie episcop. Hondoleanu, vicarul general din Sibiu, care l-a trimis la Viena, îl poftea în Sibiu, dar Lazăr voia să meargă mai întâi la Carloveț. Lemeni îl sfătua să se ducă întâi la Sibiu, să mulțamească lui Hondoleanu și să se aplice pe acolo până va ajunge la ceva treaptă mai mare, poate și la episcopie. În sfârșit s'a dus la Sibiu. Dar Lemeni nu știe dacă s'a sfințit sau nu, până numai ce auzi că a trecut în România. Aci urmează două pasaje privitoare la raporturile dintre Lazăr și boierii munteni, precum și la sfârșitul său tragic, care mai bine rămân nepublicate.

g) *Despre Moga*. Lemeni cu Moga trăia »bine încă de când erau la filosofie în Cluj«. Lemeni era mai scuturat și mai văzut la domni, magnați și nobili. Moga umbla în cioareci și suman, dar la sfatul lui Lemeni își făcu o zeghie lungă subt care purta cioarecii. Moga era ficior bătrân; după absolvirea filosofiei se făcu la Arad popă neînsurat, ceea ce produse mare senzație. Apoi fu ales episcop după ce dieceza fusese 16 ani — după moartea lui Gherasimovici — fără episcop. Bob încă-l ajutase, deci Moga veni odată să mulțamească, chiar când și Lemeni era față, fiind secretar. Episcopii nu se feriră de el, ci vorbiră ca și cum ar fi singuri. Bob: Acum D-Ta nu mai trage (vămui) oamenii pentru preoție. Moga: Ei, dacă aș avea domeniul Excelenței Tale. B.: Mulțamește-te cu plata sidoxială de 4000 fl., că tu nu ai multe lipsuri. M.: Apoi voi face cum voi putea. B.: Ba nu, serios îți spun să nu înstrăinezi inimile prin taxe. M.: De, apoi care mă vor lăsa, lase-mă. Când plecă Moga, în curte — unde erau Caian și Lemeni — îi zise lui Bob: Sfinte Ilie, asupra cărui dintre doi vei lăsa cojocul?

h) *La dieta din Sibiu*. Moga veni la Lemeni — în Fleischer-gasse unde acesta stetea în cortel — plin de unsoare pe reverendă, cu un brâu murdar. Lemeni îi zise că au să meargă la arhiducele Ferdinand d'Este care venise să prezideze. Moga și fu gata de plecare, dar Lemeni îi observă că mai întâi trebuie să întrebe când va fi prințul acasă. Intorcând servitorul cu răspunsul, Lemeni îi zise lui Moga să se ducă acasă și să-l aștepte acolo, căci el va veni cu căleașca și-l va lua cu sine. Așa și făcu, dar când Lemeni sosi cu hinteul (caleașca), Moga nu era gata, aștepta

tot în reverenda cea unsă și cu brâul cel vechiu. Atunci Lemeni îi zise să se îmbrace altmintrelea, dar Moga îi răspunse: »Pentru ce? Să vadă prințul că suntem săraci«. Iarăș Lemeni: Ei, că el te-a crede că n'ai de o reverendă«. Fulea care încă era față îi șopti lui Lemeni la ureche că el are o reverendă nouă dela Carloveț, de când s'a făcut popă; iar Lemeni îl trimisă s'o aducă. Moga îmbracă reverenda nouă, însă voia să rămână tot cu brâul vechiu. În sfârșit cu greu se lăsă înduplecat să-l înșchimbe și pe acesta și apoi pleacă la d'Este. Lemeni se adresează prințului cu o alocuțiune în limba latină exprimându-și părerea de bine și fericirea că e primit de un oaspe așa de înalt, dela care speră că va face Maiestății Sale propunere favorabilă pentru clerul și poporul român. Prințul răspunse bine. După aceea vorbi Moga nemțește, dar se împiedcă într'un loc, însă Lemeni îl îndreptă. Atunci arhiducele zise către acesta: »Știi dar vorbi și nemțește, pentru ce n'ai vorbit și cu mine așa?« Lemeni răspunse: »Vă rog să mă scuzați Alteța Vstre, căci nu știu atât de mult încât să cutez a vorbi nemțește cu o persoană atât de înaltă«. Prințul observă: »De altă dată trebuie să vorbești cu mine nemțește«. A treia zi prințul îi chemă pe vlădici la prânz. Acolo după puțină așteptare intră prințul, iar Lemeni — cum era obișnuit de mai'nainte la Cluj — lăsă să pășească înainte vr'o doi magnați și generali; însă Gedeon adiutantul lui d'Este zise lui Lemeni să pășească el imediat după prințul și îi rugă pe ceilalți domni să aștepte puțin. Atunci Lemeni luă pe Moga de mână, merseră ambii și se așezară la masă, Lemeni la dreapta, iar Moga la stânga arhiducelui. După vizita făcută prințului, Moga își descoperi admirația față de ținuta și vorbirea lui Lemeni, zicându-i acestuia: »Eu te știam scuturat, dar acum văd că ești diplomat întreg«. Mai târziu Lemeni îl cercetă și pe Gedeon, care-l sărută pe episcop și vorbi cu el românește.

i) *Ferd. d'Este în Blaj*. Gedeon scrisese mai'nainte pe o țiduliță lui Lemeni că prințul vine la Blaj. Chiar atunci se repara biserica. Imediat se sistară reparările și începură să curăță seminarul și școalele, așa că la sosirea înaltului oaspe toate clădirile, cu podele, mese etc. erau curate ca păharul. Lemeni îl întâmpină la treapta ultimă a gangului dinspre curte, vorbi latinește, iar prințul răspunse nemțește și urcând scara iarăși îi reproșă episcopului că

de ce nu vorbește nemțește. Lemeni răspuse tot ca și cu cealaltă ocazie. Atunci prințul îi făcu observarea: »Când voi mai veni la d-ta, să-mi vorbești nemțește« La aceasta Lemeni răspuse: »O Doamne, aș învăța numai pentru acest scop, și m'aș trudi oricât, dacă aș putea avea în toate zilele fericirea mare de Vă primi«. — Prințul vizită școalele și zise că nu sunt în întreg Ardealul asemenea ca aci. După raportul făcut împăratului de către arhiducele d'Este, Lemeni primi un decret laudator.

j) *Vlădica Gerasimovici* nu putu căpăta în 1791 voie de-a intra ca membru în dietă, măcar că era cavaler cu 4 cai și cu huzari cu cioareci roșii, pe când șerbii lui Bob umblau în cioareci românești.

l) *La procesul din 1843—6* pe care l-a avut Lemeni cu unii profesori și clerici, el spune între altele: Ladislau Popp (consilierul și vice-governorul transilvan de mai apoi) îndată după semnarea acuzei împotriva episcopului merse la acesta și-i zise: »Au venit cu toții la mine și m'au pus iute să subscriu. Văzând că și rectorul (Crainic) e semnat, am scris și eu; dar de e ceva în contra Il. Tale, nu vreau să știu«. Așa răspunsă Popp și în fața comisiunii de investigare. Când mai târziu Popp era să fie numit consilier, Lemeni a fost întrebat în Viena despre ținuta de mai înainte a aceluia, însă Lemeni nu-l învinui cu nimica. — Dr. Iosif Pop, fostul prefect al seminarului, prim-instigator împotriva lui Lemeni, primise ordinul să treacă la o parohie. Tatăl său și veni să-l ducă din Blaj, dar ceilalți soți îl îmbătară de cap pe acesta, încât în fine îi zise fiului: »Da, apoi ce va fi cu ceilalți, va fi și cu tine«, și așa rămase. Toate pentru Körösi. — Crainic nu voi să meargă la prima comisie investigătoare. La a doua declară: »Eu ca rector cugetam să semnez actul de acuză, dar nu cred în cele ce s'au scris despre episcop, și niciodată nu le-am crezut«.

m) *Generalul Puchner* după destituirea lui Lemeni, la recomandarea comitetului național din 1848, puse în fruntea diecezei ca vicar capitular pe Simion Crainic, care mai avea să stea încă un an în prinsoare la mănăstirea din Bălgrad. Procedul lui Puchner era cu totul ilegal.

n) *La o vizită a lui Șaguna* făcută lui Lemeni în Viena, acela îi făcu observarea că dacă venea la Sibiu și nu sta în tot timpul

revoluției în Cluj, ieșea curat din toată afacerea. Lemeni zice că a fost sfătuit din Blaj să nu plece din Cluj la Sibiu, deoarece se lășise vestea că a colaborat la încercările de a se împiedeca liberarea țăranilor de sub iobăgie.

o) *Doctorul Simion Romanțai*, care-și testase averea pentru burse studențești, îi adresează odată lui Lemeni o scrisoare în care cerea să i-se înapoieze toate contractele precum și testamentul. Atunci episcopul îi răspunse: »Unchiule, mă cunoști de prunc (ca gramatist), dar dacă vrei și-mi vei scrie înc'odată, ți le trimit«. La aceasta Romanțai îi scrisese lui Lemeni: »Uite, eram bolnav și m'a nebunit nebunul de Ioszi (Dr. Iosif Pop), dar mă rog de iertare«.

*

Anunțul funebru a lui Lemeni, nesemnat de nimeni, sună astfel: Ieri în 29/17 Martie a răposat în Domnul în anul 82 al vieții sale Illustrissimul și Reverendissimul Domn Ioan Leményi de Lemnii, Arhiepiscop gr. cat. al Făgărașului în Transilvania, după un morb greu și îndelungat, împărtășindu-se mai înainte cu sântele sacramente. Părțile pământești ale răposatului se vor duce Duminecă 31 c. la 2 ore după prânz din mănăstirea P. P. Franciscani în biserica gr. cat. a Sântei Barbara și de acolo, după împlinirea sântului oficiu, se vor înmormânta în cimitirul S. Marx, în mormânt propriu. Viena, în 30 Martie 1861.

*

Pentru ceice voesc să cunoască date mai detaliate privitoare la viața și activitatea nenorocitului arhieru, se indică următoarele izvoare: »Școala română« Năsăud 1880; »Observatorul« Sibiu 1880, Nr. 17—22 și 41—47, iar din 1881 Nr. 11—14; »Foaia bis. și șc.« Blaj, 1890 Nr. 1—3; Istoria Trans. de George Barițiu v. I și II; Istoria bis. unite de Al. Grama p. 154—156; »Transilvania« Sibiu 1899 Nr. IV și V.

Comunicări

Emil Precup: Un vrednic preot grănicer

De Dr. Emil Precup, directorul liceului »Petru Maior« din Gherla, ne trimite spre publicare autobiografia preotului Șioldea din Mititei, însoțită de următoarea notă:

Preotul Basil Șioldea a servit în Mititei până la moartea sa întâmplată la 8 Ianuarie 1910. Soția sa, fiica preotului Petru Pavelea din Salva, a murit la 7 Martie 1907. Basil Șioldea a fost un preot harnic, model de bun gospodar, avea o grădină cu viță de vie și cu pomi. După exemplul lui și-au plantat pomi și țărani, având astfel Mititeiul aspectul unui colț de raiu. A lăsat după sine o arhivă bisericească foarte ordonată. Subt el s'a construit biserica și școala nouă din sat.

*

Autobiografie. M'am născut la 27 Aprilie 1831 în Mititei din părinții gr.-catolici Mașteiu și Marinca Șioldea, agricultori grăniceri.

Dela 1 Noemvrie 1838 și în anul 1839 am frecventat școala națională (așa se numia atunci) din loc. După aceea am frecventat școala »trivială« germană din Zagra, anii 1840, 1841 și 1842. Apoi școala normală din Năsăud clasa III-a în 1843—1844, iar în 1845, 1846 și 1847 clasa IV-a și preparandia. Având de scop să studiez la gimnaziul din Blaj, am învățat clasa V-a gimnazială sub vicarul Anchidim Pop, privat, din care am dat examen înaintea lui *Bărnufiu* în Năsăud, fiind el din întâmplare acolo. Din 1848 întâmplându-se revoluțiunea, am rămas dela studierea la Blaj și am trăit acasă în ocupațiune agronomică la părinți.

Fiind orfan de tată din 1845, mama a voit să mă țină la economie, fiind cel mai mare dintre frați. Inșă fericitul și vrednicul director Ioan Marian, cunoscând că sunt capabil de învățătură, s'a opus voinței mamei mele și a tutorului meu Ioan Onighi, admoniindu-i, că dupăce are mama cu ce mă întreține la școală, și spunându-le că pe el la ținut mama sa cu furca de tors, pentru ce să-mi îngroape viitorul meu?

În 1849 când au intrat Rușii spre a scăpa țara de ocupațiunea rebelilor sau contrarilor dinastiei imperiale, am fost în »sâmbură la forșpan« în Năsăud cu Dumitru Nechiti de aici. Sosind vestea că străbat Rușii pe Valea Someșului, am pornit cu carul cu 4 boi din Năsăud, având pe car cancelaria insurgenților și așa pornind câte care au fost la destinațiunea aceea de a purta »forșpanul«, în spre Dej. Când am fost pe din sus de Chiuza, ne arată fumul și focul insurgenții, cari au aprins satele Feldru, Rebrisoara și Năsăud, zicând că vine »Musca« și tot va arde pe unde va merge.

Ne-am dus cu carele până în Reteag, unde am poposit puțin, după aceea iară am pornit la drum, dupăce am adăpat vitele din clopuri, căci nu ne-au lăsat să le desjugăm. Când au răsărit soarele, căci atunci era noaptea mică, am ajuns la Dej și de aci în spre Gherla. În Dej am fost străpuns în spate cu panganețul unui soldat săcui, care mă făcea să grăesc cu el, zicând că sunt »inteligent« și tâlhar de al lui Urban. Din întâmplare mi-a fost spart sumanul și pieptarul, și la piele puțin a străbătut. Scăpând cu aceasta am ajuns în Gherla în piață. Trudiți cum eram cu toții, ne-am trântit pe pământ, să odihnim puțin. Vine alt săcui, soldat din carul meu și luându-mi sbiciul mă lovește cu codoraștea în cap, și așa cum eram cu clopul în cap atunci și speriat, nu am simțit durerea. Mai stând puțin, zice către mine soțul meu de căraușie, că ce-s cu sânge pe obraz și vrând să-mi iau clopul din cap nu-l pot, că s'a încheghat sângele și cu greu luându-l, am avut lipsă să mă spăl. Dar unde? M'am băgat într'o curte, unde văzându-mă o armeană bătrână m'a compătimit și m'a spălat și mi-a dat un chiflu și un tăier cu lapte, să mânc. Și cu atâta m'am simțit încă prea hrănit, căci nu mâncasem nimic din Năsăud, gătându-mi-se proviziunea de mâncare.

A doua zi am căpătat ordin să înturnăm înapoi și am venit din Gherla în Dej și mai încolo în spre Bistrița cu toată bagaja noastră. Când am ajuns din sus de Beșineu (Heidendorf), numai ce vedem că la Borgo-Prund sunau tunurile în bătălia cu Rușii, și vedeai negura de fum. De loc zărim un curier venind de către Bistrița cu sabia scoasă, suduind și amenințându-ne ca să reîntoarcem, ceea ce am și făcut, bugnindu-se car de car, și care se strica acolo rămânea. La carul nostru a picat cuiul dela tânjea și nu am avut atâta timp să-l caut, sau să pun altul, ci cu cei 2 boi am tras carul, iar ceia din tânjea călcându-mă pe opinca dinapoi, s'a rupt ața, a picat opinca și în urmă și obeala. Neavând timp să mă plec după ele, cu un picior încălțat și cu celalalt desculț, am alergat până la Șintereag. Aici am poposit și am hrănit boii și i-am adăpat. Desculțându-mă și de celalalt picior a doua zi am continuat în spre Dej. Când am fost la Reteag, am poposit și rugându-mă la soțul meu de căraușie, ca să mă sloboadă să dezertez, că pentru viitorul meu nu vedeam semne bune, m'a slobozit bietul moșneag. Însă după ce au văzut poruncitorii, că el e singur, boii mei i-au însămbrat cu alt car și la ai lui iar au pus alți boi dela un om, ce încă era de »forspan« din Penticul Gherlii, numit Leonte. Eu am ieșit la un cunoscut de al meu din Reteag și mi-a arătat calea, pe unde să pot dezerta, însă nu pe drumul cel mare, că era ocupat cu miliție și insurgenți, ci am tras la Hășmașiu, Ilișiu, Caian și în Piatra am odihnit pe noapte și a doua zi am sosit acasă fără car și fără boi.

Acuma mă reîntorc cu povestea mea la Reteag, de unde m'am despărțit de Dumitru Nechiti, soțul meu de căraușie. Bietul moșneag s'a dus înspre Dej și mai încolo rămânând puțin de car, că era cam neputincios, niște husari venind cu o căruță în spre Cluj, l-au legat cu spatele la loitre și l-au dus la Cluj, zicând că-i tălhar de al lui Urban. Acolo l-au închis în turnul orașului; ziua legat în fiere mătura strada. În oarecare zi văzându-l pe acolo un ficior cu numele Dionisie Nechiti, care era dezertor de al lui Urban, l-a întrebat că pe ce cale se află el acolo. Spunând-i toate, numitul Dionisie Nechiti a mers la căpitanul orașului și i-a spus că moșneagul e tatăl său și l-a rugat să-l elibereze, care l-a și eliberat și i-a dat dreptăți să vină neconturbat, iar prin

Pinticul Gherlei¹⁾ să-și capete boii, cu cari în restimp de 6 săptămâni a putut sosi acasă. După spusa oamenilor din Pinticul Gherlii, boii noștri au călcat »forspan« până în Ungaria.

La reîntorcerea Rușilor, iară a fost rânduită mama mea să facă »forspan« la Bistriță și nefiind alții, iară a fost silită să mă puie pe mine, și din Bistrița am mers cu Rușii până din sus de Pojorita, unde ne-au schimbat Bucovinenii, și cu asta am scăpat de toate acestea.

Acuma am cugetat că eu nu pot șede acasă, fiind țara pusă în rând bun. Directorul *Moise Panga* m'a denumit învățător în comuna Sângeorzul Român și am fost din Decembrie 1849 până în 1851 învățător. După aceea comuna noastră neavând preot m'am cerut ca să învăț teologie morală și să le fiu preot. Mergând la Blaj prin recomandațiunea oficiului vicarial cu alți soți de asemenea, atunci fiind tare multe parohii vacante în țară, au fost alții primiți mai înainte, și nu m'au primit până vor absolve aceia. Deci în anul 1852 am fost primit, și în anul 1853 am absolvat teologia, iar în 23 Noembrie 1853 ordinar într-un preot, Dumineca înaintea nașterii lui Cristos anul 1853 am fost introdus de preot al parohiei Mititeiu de fericitul domn vicar Macedon Pop. Scris-am în 29 Februarie 1904, Basil Șioldea.

* * *

Victor Corbul: „Versul lui Napoleon Bunăparte“ și încă ceva

Di medic-colonel i. r. Dr. Victor Corbul, directorul revistei »Sic cogito«... din Cluj, ne împărtășește o variantă a cunoscutei poezii populare despre Napoleon, într-o scrisoare din care extragem următoarele instructive și interesante pasaje:

Țin să constat că poezia despre Bunăparte e cunoscută și în comuna mea natală Zagra, și încă într-o formă mai completă și mai frumoasă. Când eram copil de școală la noi în sat, am copiat-o de multe ori și l'am citit-o vara oamenilor la coasă și la strânsul fânului. Nu o mai am scrisă, dar am păstrat-o bine în memorie, așa că am putut-o pune pe hârtie. Din Zagra probabil

¹⁾ Probabil Mintiul Gherlei.

un singur om o mai știe: Iosif Zinveliu cursor epp. în Lugoj, »badea Cârțan al Zăgrii« cum bine i-a zis dl N. Drăgan.

Și acum un mic »intermezzo«, să vorbim puțin mai »grănicerește«. Se poate că poezia noastră e mai completă în Zagra, deoarece — precum și D-Ta bine o știi — noi Zăgrenii suntem mai aproape de Franțuși decât ceilalți grăniceri, pe cari »hătri« noștri îi poreclesc așa:

*A cru-i borșul Năsăudeni
Și gușații de Rebreni
Scoateți luna Hordouani
Hurlupașii Mocodeni*

*Bune-s cuțile Zăgreni
Ci-ci-ci Rebrășoreni
Prindeți broasca Sălăvani
Coțobrele Mititeni.*

Și chiar dacă ni se zice nouă »zamá de cute Zăgreni«, tot noi suntem și »baroni cu șinoare pe izmene«, ba chiar »Burboni«, cum pe vremuri ne întitulau profesorii liceului din Năsăud. Deci tot noi mai aproape de Franțuși, chiar și în poezie.

„Versul lui Napoleon Bunăparte“

*Prea viteazul împărat
Stând în adânc de departe
In marea Apusului
In contra pismașului
Când a fost el să pornească
La Elena să robească
Ochii 'n sus a rădicat
Spre Franța a căutat
Din inimă-a suspinat
Și din gură-a cuvântat:
Să trăiești țară frumoasă
Din toată lumea aleasă
Că eu nu te-oiu mai vedea
Doară în viața mea.
Vrednică-ești să împărătești
Și lumea s'o stăpânești
Paris tron împărătesc
Eu acum te părădesc,
Versalia cea cu nume*

*A opta minune 'n lume.
Intr'un sat un satilon (?)
Fugiți că vine Vertilon*)
Vertilon cu tunuri mari
Sparge ziduri cât de tari.
Pretinii mei cei iubiți
Fugiți de vreți să trăiți!
Că-Alexandru împărat
Incă ne-a încunjurat
Cu Cazaci și cu Muscani
Vestiți acum de mulți ani.
Schwarzenberg cu oaste mare
Incă vine pe cal tare.
Oh! surori și frații mei
Unde vor fi-acuma iei?
Letiție maica mea
Jălnică va fi și ea,
Ludovica 'mpărăteasă
Cea văduvă și rămasă*

*) Wellington

Cu fiul meu cel iubit
 Care-acum l-am părăsit,
 Cum aş vrea-odată să-l văz
 Macar să mă 'ncredinţez
 Trăiesce şi el în lume
 Batăr jălnic fără nume?
 Veniţi să vă povestesc
 La ce cale grea pornesc
 La Elena să robesc.
 Elena-i la miazăzi
 Unde dacă voiu sosi
 Acolo voiu sălăşlui
 Pe viaţă voiu robi,
 Şi Elena-i stan de piatră

Tot cu mare 'ncunjurată
 De unde nu se mai vede
 Nici pământ, nici iarbă verde
 Fără marea cea mai lată
 Apă de mare sărată.
 Oh! norod amăgitor
 Nici pic pe loc stătător!
 Din Europa cea mare
 A cărei împărăţie tare
 Angliuş dreptate sfântă
 Fă cu mine vreo-izbândă.
 Nu mă duce-aşa departe
 Că şi eu-am fost Bunăparte!

---

*) Adică Wellington.

Dela muzeul limbei române, Cluj

În anul ce vine va începe să apară, sub direcția dlui Sextil Pușcariu, marele *Atlas Linguistic Român*. În curs de opt ani limba noastră a fost studiată de dnii Sever Pop, conferențiar la Universitatea din Cluj și Emil Petrovici, profesor de filologie slavă la aceeași Universitate, în 380 de sate pe toată întinderea României și dincolo de hotarele țării, la Români din Grecia, Albania, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia și Uniunea Sovietică. Cele două chestionare pe baza cărora s'a cules un material extraordinar de bogat, cuprind 7000 de cuvinte. O mulțime de elemente latine, dispărute din limba literară, vor apărea pe cele câteva mii de hărți ale Atlasului, care dă și fotografiile de mare valoare pentru studiul etnografiei.

Abia acum, când alături de atlasele lingvistice existente sau în curs de apariție, ale Franței, Cataloniei și Italiei, îl vom avea și pe al României, vom cunoaște imaginea complectă a romanității.

Apariția Atlasului Linguistic Român, pe care va trebui să se întemeieze de acum înainte orice cercetare asupra limbei noastre și asupra limbilor romanice în general, a fost salutăată cu entuziasm la noi și străinătate. Dl Iacob Jud, profesor la Universitatea din Zürich spune despre această »mare realizare științifică« (»Wissenschaftliche Grosstat«) că »începe un nou capitol nu numai în lingvistica română, ci și în cea internațională«.

Cel ce abonează atlasul până la 15 Februarie 1937 se bucură de o reducere de 40%, plătiind un volum cu 4500 Lei (lucrarea întregă va avea 10 volume și va fi terminată în 8 ani). Celor ce

nu-și pot procura această operă monumentală, le recomandăm *Micul Atlas Român*, care redă răspândirea cuvintelor pe hărți sintetice colorate, de format mic. Acesta va costa 1500 Lei de volum (200—250 hărți).

Doritorii de ași procura Atlasul se pot adresa Muzeului Limbei Române din Cluj, Strada Elisabeta 23, de la care vor putea cere și prospectul bogat ilustrat.

IULIU MOISIL

FIGURI GRĂNIȚEREȘTI NĂSAUDENE

*Noi liberi pe voi v'am făcut,
Iar Tatăl din cer să vă aibă
De-apururi sub sfântul său scut!*

George Coșbuc

Tineretului grănițeresc năsăudean
pentru a-și cunoaște frumosul trecut,
marii lui strămoși și luptele ce au purtat
și a-le urma faptele

Scrise în **NĂSAUD**
Capitala grănițerismului năsăudean
1937

Alexandru Bohățel

1816—1897

Sfântă iubire de patrie; nimic nu
înălță pe om, nimic nu-l îndumnezește
ca iubirea de țară și de neamul lui.

Vlahuță

Una din frumoasele figuri din viața grănițerilor năsăudeni este Căpitanul suprem *Alexandru Bohățel*.

În adevăr, Bohățel nu era grănițer, dar prin activitatea sa frumoasă în capul noului district autonom grănițăresc al Năsăudului și-a câștigat merite nepieritoare pentru grănițeri și pentru Neamul românesc.

Alexandru Bohățel s'a născut în anul 1816 (12 August) în Uifalău (comitatul Clujului) dintr'o veche familie românească, no-

bilitată pe vremea Principelui George Racoți II (1648—60), primind predicatul de Glod (Sósmező).

Studiile secundare le-a făcut în Blaj și cele juridice în Cluj, după care, făcând censura de avocat la Târgul-Mureșului, s'a stabilit în 1840 ca avocat în Cluj. În anul 1848 fu ales deputat din partea orașului Hațeg pentru dieta din Cluj. În dieta aceasta, sub terorizarea majorității, uniunea Ardealului cu Ungaria fu în mod tumultos declarată de primită cu vot »unanim«. Alegându-se o comisiune din partea dietei spre determinarea mai deaproape a legii de uniune, Episcopii Lemeni și Șaguna erau împreună cu Bohățel singurii membri români ai ei. După această uniune forțată Bohățel fu ales deputat în cercul Dobâcei pentru parlamentul unguresc și luă parte la ședințele aceleia din Pesta. Mai târziu fu și la Dobrițin, fără însă de-a mai lua parte la ședințele parlamentului ce se ținură aci.

În Mai 1849 primi însărcinarea clubului deputaților români de-a călători la Cluj, împreună cu comisarul Szentiványi, pe care l-a trimis guvernul revoluționar unguresc pentru liniștirea revolțelor provocate în Ardeal prin cruzimile făcute de comisarii de până acuma a guvernului unguresc. Bohățel prin situația sa potoli mult măsurile ce se luase de guvernul revoluționar dela Dobrițin. Mulți Români, cu deosebire mulți grănițeri din Districtul Năsăudului, au fost scăpați de închisoare, unii chiar de moarte, prin ajutorul lui.

În anii absolutismului austriac (1850—60) petrecu o viață retrasă. Când în 1860, apărură diploma noii constituții liberale austriace, și comitatele Ardealului începeau să se reorganizeze, Bohățel desvoltă o vie activitate în comitatul Dobâcei.

La cererea grănițerilor năsăudeni, Bohățel fu numit în 1861, căpitan suprem (prefect) al noului District autonom românesc al Năsăudului. În acest post a rămas până în anul 1876, când guvernul unguresc, pentru a paraliza și nimici desvoltarea românească ce luase aici un avânt puternic, anexă Districtul Năsăudului la cel sășesc al Bistriței, și capitanul fu trimis la penzie. Bohățel și-a câștigat mari merite în tot timpul activității sale ca căpitan suprem; pentru înființarea liceului românesc din Năsăud, pentru câștigarea și păstrarea fondului grănițeresc spre folosul

grănițerilor și a ridicării culturale și îmbunătățirea stării economice a districtului. Trebuie să amintim că pornindu-se și la Năsăud ideia cooperăției, Bohățel a dat o frumoasă pildă de îndemn și încurajare pentru realizarea acestel idei și a primit să fie directorul societății de împrumut și păstrare »Aurora«, înființată în 1873, funcționând ca director dela 25 Ianuarie 1874 până la 15 Iulie 1875. Banca »Aurora« fiind a 2-a înființată în Ardeal, prin buna ei conducere există și astăzi și a adus mari foloase populației grănițerești.

În anii 1863/4 Bohățel a reprezentat Reteagul ca deputat în dieta ardeleană dela Sibiiu. Din partea dietei fu emis în Senatul imperial din Viena. În 1865 luă parte, ca regalist, la dieta din Cluj și protestă dimpreună cu minoritatea româno-săsească, în contra Uniunii Ardealului cu Ungaria. Mai târziu luă parte ca deputat al districtului la dietele ungare până la pronunțarea pasivității Românilor ardeleni în 1869. În anii următori, până la pensionarea sa, Bohățel a fost membru al Casei magnaților, dar luă puțină parte la desbateri, abstrăgând dela combaterea legii electorale din 1874. Dela 1876 a trăit retras dela afacerile politice în Cluj, iar la 1886 a fost ales președinte a băncii românești »Economu« din Cluj.*)

Alexandru Bohățel, care cu neîntrecut simț național a condus timp de 15 ani districtul Năsăudului, a lăsat amintiri neperitoare pentru buna administrație, pentru interesele ținutului grănițeresc, prin admirabilele lui fapte românești, fără sgomot și fără reclamă.

Bohățel a murit la 18 Iunie 1897 în etate de 81 ani și înmormântat la moșia sa: Valeaseacă.

În această biografie vom reproduce câteva din răspunsurile sau vorbirile lui rostite la diferite mari ocaziuni, la anumite momente importante ale patriei sale. Din aceste vorbiri vom cunoaște mai deaproape ideile lui naționale, dragostea pentru ridicarea neamului său, sinteza gândirii marelui boer naționalist, Alexandru Bohățel, care dovedesc pe omul de înțelegere cumpănită a lucrurilor, pe omul politic de elită și de înaltă diplomație, — vorbiri cari sunt adevărate acte istorice.

---

*) Enciclopedia română de Dr. Cornel Diaconovici. Vol. I, Sibiu 1898.

I.

Un răspuns național dat baronului Nicolae Jojica în 1848 de Alexandru Bohățel

În numărul 108 din ziarul unghuresc *Pesti Hirlap* din anul 1848 baronul Nic. Jojica (care de viță ar fi fost tot român) a publicat câteva articole defăimând națiunea română. Câțiva Români frunțași, între cari Eutimie Murgu, Alex. Bohățel, Al. Vlad ș. a. au răspuns trufașului magnat Jojica foarte drastic, din care reproducem câteva pasagii.*)

»De veacuri încoace dovedesc Românii simpatia și dragostea lor către Unguri.

Dela venirea Ungurilor, Românii cu ei s'au bucurat, cu ei au și plâns.

Lovirea vrășmașilor comuni ai patriei le-au susținut Românul cu pieptul său credincios, ca și Ungurul, ba în cele mai mari bătăi aducătoare de mântuire pentru patrie: lauda parte mare au fost a Românilor.

Și ce plată a dobândit Românul pentru credința sa, pentru amorul său cetățănesc.

Calomnie (clevetire), batjocură, pusețiune amărâtă, înjosire animală, robie.

Ardealul a fost zid de apărare în contra varvariei orientale, și acest părete apărător au fost mai cu seamă lucrul poporului român.

Și ce plată a dobândit el pentru aceasta? Tolerantismul domnilor? Un tolerantism rușinător, ca al jidovilor, precum ne arată Aprobatele*) Ardealului, reposate în anul 1848. Evenimentele cele

1) Vezi Foaiă pentru minte, inimă și literatură din 1848 Nr. 32—9 August p. 249—251.

*) *Approbatæ et Compilatæ Constitutiones* sunt două Colecțiuni de legi ardelenne, prima făcută la 1656, sub Principele George Racoți II — cuprinzând legile aduse în dieta Ardealului, de când acesta s'a separat de Ungaria, până la anul 1653, iar a doua făcută sub Mihail Apafi I, cuprinzând legile ardelenne făcute între anii 1653 și 1669. Apr. și Comp. împreună cu *Decretum Tripartitum*, colecție de legi făcută de Șt. Verböczy, la începutul secol. XVI pentru Ungaria, de care ținea pe atunci și Ardealul și cu *Articuli novellares* formau Codicele Ardealului înainte de domnia Casei Habsburgice. Ele oglin-

mai nouă din Europa au stârnit în popoare simțirile cele sfinte ale cunoștinței de sine, simțirile s'au format în cereri, din care a eșit năzuirea comună după drepturi. Ungurul după lupte lungi aruncând titula, sub care a fost sute de ani, năzuește spre independință. Românul ca un soț vechiu, cu bucurie a salutat ziua cea fericită a sorții cei nouă, și după reforma cea câștigată, adeseori și-a manifestat simpatia, și amorul său l'a arătat prin fapte.

În timpul de față acest mare și favorabil pretensiunilor Români până acum au așteplat în liniște, bine știind, că slăbind pe Unguri se slăbesc pe sine însuși.

Ungurul fără Români n'are trecut vrednic de laudă, dar nici viitor mare și fericit nu poate avea fără aceștia.

Ungurul, ca o plantă asiatică transpusă, stă numai singur în mijlocul Europei, fără frați și rudeni, Românul pe această plantă frumoasă o adapă, o grijește și se străduiește a o apăra și cu viața în contra pericolelor din părțile nordului.

Și ce a dobândit acest îngrijitor? Inovăție, rușine și calumnie.

Noi articolul mai sus atins al lui Jojica nu-l ținem de altceva, decât de întăritare curată, care în mijlocul evoluțiunilor de acum tocma așa este de periculos în privința patriei ca veninul în privința vieții; noi nu ne putem închipui o întreprindere mai nefericită decât aceea că, N. Jojica în aceste timpuri grele, lăsând romanele s'a apucat de politică, unde până acum cu articolele sale a pățimit naufragiu — »Tantalus infelix quem sua fata premunt« — nenorocitul politic. Pe frații și neamurile lui îi cunoaște patria din fapte — și uităte, și dânsul în loc să predice amor și pace — de care n'am avut nici odată mai mare lipsă decât acum — seamănă sămânța cea blestemată a neunirii, a împărecherii între popoarele ce se iubesc. Noi cunoaștem greșelile cele mai vechi ale aristocrației transilvane, precum și greșelile ei după reformă, poporul le simte bine, și văietându-se de durerea ranelor sale, acela care ia parte la durerile poporului, după părerea lui Jojica este întăritător și rebel.

dează spiritul timpului de atunci: pentru clasele privilegiate multă libertate, ba între unele chiar desfrâu, iar pentru țărani asupra tiranică; chiar și dintre privilegiați (cei de religiunea catolică) aveau să sufere restricțiuni și asupra.

(*Enciclopedia română a lui C. Diaconovici la art. Approbatae...*)

Rebel, domnule, e acela, care apasă poporul și dă cauză, ca să se desfacă legăturile amorului celui sfânt.

Noi bine știm, cum își bat capul unii din aristocrați a monopoliza ei sânaturi drepturile câștigate, și poporul, care nu voește mai mult a suferi monopolul drepturilor, după părerea lui Jojica visază și zidește cetăți deșarte.

Domnule! Aceasta nu este vis.

Noi batjocură nu vom suferi nici odată. Înainte de secluri părinții noștri au cunoscut și au pretins drepturile noastre; noi încă numai aceasta o facem și mai departe nu ne întindem.

Așa este; timpul aristocraților s'a trecut, și acela, pe care cu puțin mai înainte Jojica îl putea bate ca pe un animal, trebuie acum să se împărtașească de asemenea drepturi cu dânsul.

În zădar este toată opozițiunea; seculul al XIX-lea este seculul drepturilor.

Așa dar după spiritul seculului ce am voi? Nu voim privilegiuri; noi pretindem drepturi legale, nici mai mult nici mai puțin, decât ce ne dă constituțiunea născută de spiritul seculului.

Constituțiunea însă nu este numai proprietatea Ungurilor — dar și a Românilor.

O prerogativă are Ungurul în constituțiune, adevărat ca limba ungurească să fie diplomatică (înainte era cea latină — Foaia p. m. i. lit. 1848 pag. 122); aceasta o poftesc și însuși interesele noastre; căci voim unitatea constituțiunii, și de pe acest termin nimic și nimene nu ne va putea strămtora. În celelalte Ungurilor asemenea suntem — voim a fi — vom și fi; căci în fruntea constituțiunii este scris cu litere mari: libertate, egalitate, frățietate. De aceste principii noi așa de strâns ne ținem, încât numai moartea va putea răsturna convingerea noastră.

Drept așea sărbătorește dăm de știre, că noi stat în stat nu voim să formăm, ci cu tot adinsul voim, ca fiind cu Ungurii în legătură pacinică, să nu fim pe nedreptate împinși îndărăt, și trăind cu drepturile noastre constituționale, ce le am atins mai sus, liberi și nevătămați, să ni se dea câmp liber și deschis spre a ne putea cultiva.

Mai departe ce se atinge de originea noastră, bărbații cei învățați ai Europei civilizate, pe temeiul datelor neînfrânte ale

istoriei, sunt desăvârșit convinși, cumcă ne tragem dela Romani și cu aceasta noi ne mulțămim, neuitându-ne mult la aceea, că Nic. Jojica este neumblat în istorie.

Nu așa de mult s'a aflat un om, anume Tököli, care trăgea la îndoială originea noastră romană; — acum tot aceasta o face Jojica. Cel dintâi a fost sârb, Jojiceștii însă cine sunt și ce sunt? Din cărțile donaționale și din întâmplările familiei lor este de comun cunoscut.

Iar mai pe urmă ce se atinge consiliul Dlui baron J. că celor 8 sau 9 Români mai însuflețiți, pe care Domnialui îi numește rebeli, să li se ia puțința de a strica »das heisst« să fie închiși, sau mai bine după dreptul statariu (starea de asediu), pe calea cea mai scurtă spânzurați — fie-ne iertat a însemna numai atât, că cu acest consiliu, care ar fi putut servi și lui Meternich¹⁾ spre laudă, n'a secerat nici o laudă, deoarece fiecare Ungur se înfioară dela așa ceva, și oricine bine știe, că prin un astfel de mod nu se stârnesc simpatiile, ba încă și care sunt, se periclitează și se pierd.

Doamne ferește pe Unguri de atari consilieri!

Iscăliți: Sigismund Pop, Alexandru Buda, Eutemie Murgu, Alex. Bohățel, Todor Serb, Al. Vlad, Const. Papfalvi, I. Man.

*

¹⁾ *Metternich* vestit cancelar de stat austriac (n. 1773 † 1859). Ministru între anii 1809—1848 (13 Martie). 40 ani ministru, sufletul politicii interne și externe austriace, jucă un mare rol în timpul epocii napoleoniene, și mai ales la congresul din Viena (1814—1815). A fost purtătorul politicii reacționare în Austria, Germania și Italia, câștigând o mare înriurire a Austriei asupra relațiilor europene, lucru ce-l aduse în opoziție cu Anglia. Sub împăratul Ferdinand I »sistemul lui Metternich« dură fără nici o schimbare, dar acest sistem reacționar înăduși orice mișcare liberă, chiar și pe terenul literar, producând nemulțumire generală.

Dela 1815 politica lui Metternich, aliată cu ieseuitismul, al cărui învățăcei și apostoli remăseseră numeroși încă dela moartea Impăratului Iosif al II-lea știu aduce un somn profund peste toate națiile, iar dacă vre una se deștepta, îi știa cânta cu un fluer fermecător ca iar să o adoarmă. Cu Românii rolul era mai ușor, pentrucă dupăce rivalitatea între ei și celelalte trei nații (unguri, secui, sași) domnise de veacuri, stând pururea toate trei asupra uneia, apoi politica mai scotea ochii și cu câte trei-patru Români, pe cari îi înălța la ranguri, atât ca prin ei să fie în amăgire pe Români, cât și ca să sperie pe celelalte trei nații constituționale.

Numai revoluția dela 1848 îl sili să-și depună oficiile (13 Martie 1848) și să se refugieze în Anglia. Mai târziu se înapoie, trăi retras și muri la Viena n 1859. (Foaia p. m. i. l. 1848.)

Pentru a arăta și înțelege omul, care a fost dorit de grănițeri a fi pus în capul noului District autonom al Năsăudului, în 1861, care a fost *Aleksandru Bohățel*, mai reproducem aici o foarte interesantă expunere istorică și dorințele Românilor din comitatul Dobâcei — al cărui capitală era Dejul — comitat din care se trăgea acest vrednic boer român — expunere pe care o adresă Bohățel, în fruntea unei deputațiuni române, către comitele *Banfi*, al comitatului Dobâcei, prin luna Martie 1861, înainte de a fi fost numit căpitan suprem al Districtului Năsăud.

Reproducem această expunere, din care se văd frumoasele sentimente românești ale lui Bohățel, cererea hotărâtă și energică a fruntașului român din Dobâca pentru respectarea străvechilor drepturi ale nației românești, pretinde împlinirea cererilor Românilor dela care va atârna fericirea patriei, adică a Ardealului; cere înlăturarea tuturor nedreptăților și acuma, în noua eră constituțională, decretată de Împăratul Austriei și Mare Principe al Ardealului, prin diploma împărătească dela 20 Octomvrie 1860 »egala îndreptățire« adevărată să fie. Dar arată totodată și neîncrederea în Unguri, cari prin tot felul de întortocheri sucite, măiestrite, înșelătoare, false și perfide — cum au făcut Ungurii în toată viața lor de stat dela început până astăzi — căutau să-și ascundă tendințele lor de maghiarizare. Așa s. ex. amintește că Ungurii susțin că »ștergându-se robotele prin legile dela 1848 s'a făcut destul dorințelor Românilor...«

Le mai spune Bohățel ritos Ungurilor îngâmfați că »o mare și glorioasă națiune maghiară dela Baia (mare) până la Marea Neagră, pe ruinele celorlalte naționalități este cu neputință«.

II.

Iată faimoasa expunere a Românilor din comitatul Dobâcei (Someșului de astăzi).

Advocatul *Aleksandru Bohățel* a salutat pe Comitele comitatului Dobâcei¹⁾, baron Danil Banfi, în fruntea unei deputațiuni române astfel:

¹⁾ În comitate, căci erau considerate ca aristocratice, conducătorii (prefecții) se numiau *comiți supremi*, în Districte, cari erau românești (la Năsăud, Făgăraș, Zarand) se numiau *căpitani supremi*.

Ilustritatea Voastră Domnule Comite suprem!

Am venit și noi în numele conaționalilor români din comitatul Dobâcei să te bineventăm în noua demnitate, la care ești denumit prin grația Maiestății Sale Marelui Principe al Transilvanie la propunerea Escel. Sale Domnului Cancelar transilvan aulic.

Știind că manuducerea desbaterilor în comitate, unde are a se pertracta prea delicatul obiect: pretențiunea națiunei române, dela a cărei nimerită și justă resolvire va atârna fericirea patriei și soartea ambelor naționalități din comitate, este depusă în mâna comitelui suprem. Știind mai departe că chestiunea naționalității române sub manuduceri străini și fără influența noastră de un secol încoace de patru ori s'au pertractat și totdeauna mai tare am fost neîndreptățiți, mai tare am fost împinși către perire, până când am căzut cu toții în groapa desnaționalizării prin frații maghiari, numai nouă săpată, de care abia avem speranță acum de a putea scăpa.

Speram, că în comitatul Dăbâcei, care e locuit în cea mai mare parte mai numai de Români ni se va da de comite suprem un român; după ce însă Excelența Sa D. Cancelar cu alți ochi au privit cumpăna dreptății, altmintrea esplică »egala îndreptățire«.

Unicul solățiu ne este, că dintre maghiari pe Ilustritatea Voastră ni te-au dat comite suprem și nu unul de aceia sub a cărui cârmuire în funestul an 1848 s'au împușcat Românii ca paserile, pe Il. V. pe care te cunoaștem de om tolerant, jude drept și unul din pușinii conaționali pe care îi putem iubi și stima.

Nu pentru demnitatea oficiului doriām să avem comite suprem un român, ci pentrăcă din trista experiență știm că durerile, suferințele noastre naționale numai un român le simte și numai un Român le poate câștiga vindecarea aceloră.

Că durere! pe cum Maghiarii se laudă cu drepturi istorice, așa noi ne putem jăli cu suferințe istorice de patru seculi.

Națiunea română, care după descălecarea maghiarilor în asta dulce patrie, unde de către străbunii noștrii fură bine primiți, în mai mulți seculi au trăit ca națiune politică în toate drepturile cetățenești, asemenea cu celelalte naționalități.

În acest timp Românii, ca un popor iubitor de patrie, au apărât'o în contra tuturor inamicilor, și între numele celor ce au

trădat patria Turcilor sau altor neamici, nici un nume de Român nu vei afla, da vei afla între apărători pe *Ioan și Matei Corvin*, pe *Nicolae Olah, Geți, Dobo* și alții.

Cum s'au purtat Maghiarii cu frații aristocrați români, mar-toră este istoria, sub Ioan Zapolia, Vaivoda Transilvaniei, au mân-tuit de perire pe aristocrații maghiari din Ungaria cu care erau amenințați de furia plebei Ungariei, cu Doja secuiul în frunte.

Sub standardele principilor patrioți Bocicai, Betlen și Racoți au prins armele și au câștigat Maghiarilor protestanți din Un-garia libertate religioasă, au înălțat gloria numelui maghiar, au apărat autonomia Transilvaniei, în care timp Transilvania și-a ajuns culmea puterii, culmea splendoarei ei.

Toate aceste cu ce ni s'au remunerat? Cea dintâi binefacere cu aceea că națiunea română cu nobilimea ei dimpreună s'a je-fuit de toate drepturile cetățenești, și-au pierdut dreptul ca na-țiune politică și poporală, el s'au lipit de glebă, iară a doua cu aceea, că ce am câștigat protestanților unguri în Ungaria s'au luat dela noi în Transilvania, adică libertatea religiei, da nu numai re-ligiunea noastră orientală,¹⁾ ci toată națiunea română în recunoș-tința atâtor merite s'au declarat prin legile patriei numai de tole-rată «usque ad bene placitum principis et regnicolarum», batăr că Românii pe acești timpi s'au meritat mai tare pentru patrie, ce dovedesc miile de diplome nobilitare ale Românilor, de pe acești timpi și dela numiții principii câștigate.

Națiunea română despoiată de toate drepturile politice prin vânzare de sânge, prin conjurarea celorlalte națiuni n'a încetat a-și iubi și apăra patria, nici a încetat a protesta în contra ne-dreptăților, apăsărilor, atât religioase cât și politice, dar tot-deauna pe teren legal și constituțional, așa în timpii mai noi au recurat la *Leopold cel mare*, fără nici un rezultat, au recurat nobi-limea și clerul la *Maria Terezia* și dieta din 1744, cu ce rezul-tat? ne spune art. 6 din acel an, în care în loc să-și recâștige preavutele drepturi de națiune politică, ne împarte nobilimea ro-mână între trei naționalități!

În contra acestui fapt neomenos au așternut la tron și la

¹⁾ Bohățel, ca și absoluta majoritate a Românilor din Comitatul Do-băcei, era greco-catolic, deci de lege orientală.

dieta din 1790/1 făimoasa petițiune a nobilimei, clerului și cetățenilor români.

Ce au fost rezultatul acestei petițiuni? S'au cerut pedeapsa de nota infidelitatis în contra Episcopilor *I. Bob* și *Gherasim Adamovici*; s'au cerut drepturile concetățenești în 1841, fără nici un rezultat.

S'a înorit petițiunea istorică a Românilor din 1791 în anul 1848, ce i-au fost rezultatul?

Frații maghiari s'au făcut a nu ne înțelege dorințele noastre de atâtea ori, ce se află între actele dietelor, și zic de o parte, că prin legile din 1848 ștergându-se robotele s'au făcut destul dorinței Românilor; iar de altă parte zic, că noi am fost numai instrumente în mâinile reacțiunei; nu-i nicidecum drept nici un asert nici celălalt, pentrucă punctul de căpetenie al petițiunilor naționale române nu au fost ștergerea robotelor, ba sub acele nici că gema toți, ci a fost recăștigarea drepturilor naționale politice și ștergerea expresă a neomenoaselor legi aprobatele, compilatele în contra ei aduse, și așa în anul 1848 toți aceia cari au apărât cauza naționalității au fost persecutați cu robie, furci și glonț, tuturor acestor persecuțiuni sfârșitul le-au pus numai jugul comun, cari l'au purtat cu toții în 12 ani¹⁾ și de care, ca doară să scăpăm, sincer mărturisesc, că nu am nici acum nici o speranță, între toate aceste cauza naționalității au rămas tot nerezolvată.

Intre evenimentele prezente europene fu ferice și patria noastră a i se ivi la tapet și întrebarea constituției ei. La început din inimă ne bucuram toți Români și speram cu toții un viitor mai fericit, speram că națiunea maghiară învățând din tristul trecut de 12 ani¹⁾ cât e de amar a fi despoiat de limbă, de drepturi și de naționalitate politică, se vor sili din toate puterile neîndreptăcirile prin ei și protopărinții lor noue cășunate a le vindeca, și din inimă sinceră se vor sili toate drepturile politice naționale, de care părinții lor ne-au jefuit, de bună voie a ni le remite, cu atâtea mai tare că suntem convinși, că de au viață constituțiile ni le va da timpul, și atunci nu le vom fi lumei cu vr'o recunoștință datori; da suntem convinși și despre aceea, că în patria noastră consti-

¹⁾ Timpul absolutismului austriac 1849—1861.

tuție și fericire duraveră numai așa poate fi, dacă se vor câștiga toate naționalitățile, respectarea limbei în toate afacerile publice, întru asemenea cu cea maghiară, noi »egy nagy és dicső magyar nemzet«¹⁾ pe ruinele celorlalte naționalități dela Baia până la Marea neagră astăzi o credem cu neputință, pe cum și o Daco-România, care nici că este făt din creeri de român, dară o Romano-Ungarie fericită o credem și o dorim.

(De aci desaproabă instrucțiunile ca fet din sistema lui Bach, care nimicesc drepturile municipale și pretinde congregațiunei general, iar nu întregirile comitatelor din 1848).

Ilustritate! Să avem iertare pentru înșirarea atâtor necazuri și nedreptățiri seculare, care cu asemenea ocasiune nu ar avea loc, după ce însă am citit instrucțiunile prin Escelența Sa D. Cancelar pentru suprem-comiții din sistema lui Bach cu Vertrauens-Männer împrumutată, »prin care Escel. Sa tot dreptul municipal îl nimicește și-l dă în mâna comiților supremi«, dupăce eri dimineață în Conferința inteligenței maghiare din toată Transilvania și după amiază a Comitatului Cluj cu cea mai adâncă durere a inimei am auzit, că frații maghiari nu voiesc a ținea adunări obștești de comitate (congregationes marchales, megyei közgyűlések), ci voiesc a suplini comisiunile din 1848, — după ce zic, toți Românii cu durere am văzut, că frații maghiari nu voiesc a ocupa terenul legal cu ținerea adunărilor obștești, care ne-ar putea servi de ocaziuni spre împrumutata cointelegere și poate ne-ar putea duce la un scop comun dorit, la împrumutata încredere și toate aceste le fac, ca să ne poată pe noi eluda, să ne puie în tot locul în minoritate, după ce zic toate aceste le vedem drept în contra Românilor, deodată și în contra adevăratelor interese ale patriei îndreptate; după ce întru aceea convingere, că anul 1861 va se fie epoca împăciuirii, ne vedem așa tare înșelați și vedem, că maghiarii de astăzi întru toate vreau să fie următorii maghiarilor din 1848, ne ținem de cea mai sfântă patriotică datorire această ocaziune a o întrebuița spre aceea, ca să-ți facem Ilustrității Voastre cunoscut, că de cumva frații maghiari nu vor ținea adunări comitatense, ci își vor împlini comisiunile din 1848, în care Românii ex principio nu au nici o încredere, le urăsc din inimă

1) »O mare și glorioasă națiune maghiară«.

și-s cu cea mai mare înfiorare către ele, pentrucă Românul urește tot ce e birocratic, ce țintează la centralizare, fie apoi acele germane, fie maghiare, sau orice, și de cumva maghiarii continuă politica tradițională din 1848, Românii iară își pierd confidența (încrederea) în maghiari, ceriul știe pe cât timp, și numai ceriul, că oare comunul inimic cum va întrebuița această defidență (neîncredere) spre scopurile sale. Ca să înconjurăm această, sfântă datorire ne este nouă, dar mai sfântă Ilustritățile Voastre, în a căror mână e dată soarta patriei, soarta fiilor ei.

Deci pe fericirea patriei te rugăm Ilustrissime, cu popularitatea, cu influcsul ce-l aveți, mijlociți la conaționalii Ilustrității Voastre să iee pe inimă soarta patriei, fericirea fiilor ei, să nu o joace din ambiție, din trufie sau din ceva scopuri separatistice, că sunt convins, că Românii de nu vor fi adunări comitatense, nu vor lua parte nici în o afacere publică, și zău! cu cointelegerere, cu puteri unite încă avem multe de a lucra, ca să putem ajunge în ceva fericire. Mijlocește dară Ilustritatea Voastră să se țină în toate comitatele și în comitatul Dobâcei adunări obștești, ce de vei face, din inimă îți zicem: Dzeu să te țină la mulți ani. Să trăiască!¹⁾

*

În curând după această vorbire rostită de Al. Bohățel la Dej, marele patriot fu numit — la cererea grănițerilor, — de Căpitan suprem al districtului Năsăud. Înființarea acestui district autonom românesc (ca și al Făgărașului și Zarandului) și instalarea lui Bohățel a fost un eveniment din cele mai mari în viața Românilor Ardeleni.

Călătoria lui Bohățel dela Cluj la Năsăud a fost o călătorie triumfală, a cărei splendoare a ridicat-o întreg ținutul dela Cluj până la Năsăud.

---

¹⁾ Din Foaia p. m. i. lit. Brașov, 1861. Nrile 14 și 15.

Călătoria Il. S. Domnului Căpitan suprem Alecsandru Bohățel de Glod din Cluj la Năsăud, în 15 și 16 Iunie st. n. 1861¹⁾

În 15 Iunie a. c. după amiază plecă Il. S. din Cluj, însoțit de un număr însemnat de inteligență, atât din Cluj, cât și de pe la Sibiiu, Blaj, Alba-Iulia, Abrud și din alte părți ale Ardealului.

La *Apahida* fu întâmpinat de o mulțime mare de popor cu preoții și notarii comunali în frunte, iar *parohul Feiurdului* îl bineventă cu o cuvântare pătrunzătoare.

Approape de *Iniu* l-a întâmpinat asemenea mulțime de popor și acilea fu bineventat de parohul Iniului *Vasile Pop*.

La *Valasut*, cu toate că timpul era foarte nefavoritor, îl aștepta o mulțime și mai mare de popor cu protopopul *Alimpie Barboloviciu* în frunte, care l'a bineventat cu o vorbire prea bine compusă.

La *marginia cercului Iclodului* îl întâmpină tot poporul cercului cu preoțimea și inteligența și d. *Teodor Lupu* îl bineventă călduros.

La *Inău* îl aștepta deputațiunea trimisă dela Gherla, sub conducerea zelosului Domn canonic *Ștefan Bilțu*, încunjurat de o foarte mare mulțime de popor și d. canonic Bilțu bineventă pe Il. Sa D. Căpitan suprem în numele Il. Sale Dlui Episcop și a venerabilului Capitul diecesan, oferindu-i totodată și batariul Il. S. D. Episcop. De aici premergând batariului unui număr mare de călăreți, cu flamure naționale și, comitat de o mulțime de carete, trecu ilustrul oaspe printre mulțimea poporului înșirat de două părți ale drumului, strigând vivate neîncetate.

La *Iclod* asemenea îl bineventă d. protopop *Popoviciu*.

Ajungând în *Gherla* trase deadreptul la reședința episcopescă, fiind de Il. Sa D. Episcop *Ioan Alecsi* de mai nainte învitat. În piață și în poarta reședinței era mulțime de popor adunat, care nu mai înceta cu vivatele. În sala reședinței îl bineventă Episcopul cu o cuvântare cordială și de tot pătrunzătoare; după aceea capitulul diecesan cu D. prepozit *Macedon Pop* în frunte, — apoi

¹⁾ Călătoria aceasta descrisă pe larg, din »Gazeta Transilvaniei«, 1861. Numerile 48, 50—52, de unde o reproducem.

Consulul cetății cu senatul local, oficiul comitatului Dobâca, cu judele suprem în frunte, precum și preoțimea și inteligența de prin prejur. Il. Sa D. Căpitan răspunde în tot locul și la toate cuvântările de bineventare după contestul acelora cu o modestie și cu un ton suprinzător în cuvinte alese, pline de spirit și zel național ce îl caracterizează.

Il. Sa D. Episcop dădu seara, în onoarea ilustrului oaspe o masă strălucită, la care au luat parte capitulul diecesan, toți demnitarii din oraș și de prin prejur. Pe la 10 ore seara se făcu din partea clerului tiner (teologii) în onoarea amatului oaspe serenadă, cu făclii, după programa următoare:

Muzicanții: Astăzi cu bucurie.

Corul: Deșteaptă-te Române.

Banda (fanfara): Sub o culme de cetate.

Gratularea d. Vasile Pop.

Corul: Ce știți de Doamna lumii Roma.

Răspunsul Il. Sale Căpitanul (la gratulare).

Corul: Ce e patria română?

Gratulează Dl Vașvari pe Episcop.

Corul: Cântă cântarea lui Ștefan.

Răspunde: Il. S. D. Episcop.

Banda (fanfara): Hai să dăm mână cu mână.

Gratulează tinerul cleric Moldovan.

Banda (fanfara): Romana toată.

Gratulează Mureșan.

După terminare coriștii unindu-se cu muzicanții, cântând »Deșteaptă-te Române« se retrag.

În 16 Iunie des de dimineață Il. Sa D. căpitan porni către Năsăud, comitat, afară de cei de până la Gherla și de Rev. D. prepozit *Macedon Pop*, ca fiu al acestui District.

La *Beclean* îl aștepta o deputațiune strălucită din Năsăud, stătătoare din ofițeri și inteligență, sub conducerea Rev. D. Vicar *Grigore Moșil*, care-l primi cu o cuvântare foarte călduroasă în numele Năsăudului. După ce prânzi Il. oaspe plecă cu suita sa cea pompoasă către confiniile Districtului, încunjurat de un banderiu numeros, stătător din cei mai aleși juni ai Districtului.

La marginea Districtului, pe Dealul Mocodului, unde era

ridicat un arc de triumf cu inscripțiunea »Bine ai venit« și împănat cu o mulțime de steaguri tricolore naționale, aștepta pe Il. Sa un alt banderiu de mai multe sute de juni români îmbrăcați sărbătorește.

Apropiindu-se Il. Sa cu suita aici — începură treascurile (pivele) a bubui, miile de popor, înșirate de două părți ale drumului striga: »Să trăiască« și banda musicală din Năsăud întona cele mai frumoase piese românești, până ce așteptatul oaspe sosi tocmai sub arcul de triumf, unde se scoborî din caretă, stând pe loc fără de a păși pe teritoriul noului District și după ce se domoli sunetul vivatelor și al treascurilor, ce ținu mai 1/4 de oră, bineventă Rever. Domn *Vicar Moisil* pe Ilustr. Sa de pe pragul Districtului în numele întregului popor din District, arătându-i bucuria tuturor pentru dobândirea unui atare conducător în care tot natul din district își are încrederea și că viitorul și fericirea districtului este concrezută înțeleptei conduceri și tactului celui modest al Il. Sale, care dela Dumnezeu este chemat a restatori aceea ce de mai mulți seculi au pierdut poporul acest credincios patriei și monarhului său, etc. Cu ochii plini de lacrimi de bucurie îmbrățișează d. Vicar pe Il. Sa D. Căpitan s. în numele Districtului, ear poporul prorupse în nemai auzite strigări: »Să trăiască«, acompaniate de muzică și de treascuri, cari nu era de a se mai opri.

Il. Sa D. Căpitan par'că surprins, dar adânc pătruns de toate acestea, păși peste pragul Districtului cu față serină, și cu un ton înalt oratoriu, răspunzând Dlui Vicar, se adresă și cătră popor cam în următoarele: că dânsul, de când este, după deregătorii nu a aspirat, și și acuma această înaltă deregătorie aflându-l la coarnele plugului, nici decum nu ar fi primit-o, dacă nu ar fi fost mai înainte asigurat despre încrederea acestui popor, de o mamă cu el, — însă până a nu păși mai înlăuntru pe teritoriul acestui district face atent poporul, al cărui conducător începe el azi a fi, că fiind el, în postul acest greu, nou, și și districtul nou cu toate că dânsul are înaintea ochilor numai fericirea patriei și a națiunii sale, totuși numai așa va putea corespunde chemării sale, și dorințelor acestui district, dacă noi pe lângă încrederea, care i-am arătat'o până acuma, vom sprijini în împlinirea acestei deregătorii, care acuma la început va fi cu cele mai mari greutateți împreună.

La aceasta urmară cele mai înfocate vivate și strigări: »Să trăiască« și bucuria, care se putea citi de pe fața fiecărui individ, din acestea mai multe mii de oameni, era asemenea bucuriei eroilor, ce desperând de învingere — se aruncă determinați la una din două și resbătând se reîntorc ca învingați reportând cele mai ilustre cununi de laur.

Căpitanul își continuă călătoria încunjurat de sute de juni călăreți, îmbrăcați în costum național și mai toți cu flamuri tricolore naționale (roș-galben-albastru) în mână, apoi din dărăpt urmară mai multe zeci de trăsuri.

Așa veni între vivate până la *Salva*, unde era ridicat al doilea arc de triumf cu inscripțiunea »Bărbatul doririlor« și aci fiind asemenea bineventat, veni până la capătul Năsăudului, unde era al treilea și cel mai pompos arc de triumf, cu inscripțiunea: »Virtutea romană reînviată«. Dealungul drumului era mai multe sute de fetițe române, îmbrăcate serbătorește și trecând II. Sa printre ele îi aruncau cununi de flori în caretă cântând: »Deșteaptă-te Române«.

Aci îl aștepta preoțimea, inteligența și aproape la 4000 de oameni, veniți din tot districtul, cari îl salutară cu un »să trăiască«, acompaniat de 12 treascuri și musică, fiind petrecut de toată mulțimea până la cortelul destinat, unde descălecând îl bineventă dl *protopop Buzdug*, în numele clerului. II. Sa îi răspunse, și întrând apoi în casă, numai decât se începură vizitele de bineventare ale preoțimei, inteligenții, ofițerilor din tot districtul, a foștilor amployați c. r. născuți în district (adică grănițeri), a poporului — prin 46 juzi comunali, a tuturor corporațiunilor Năsăudului și a inteligenții române din celelalte districte și comitate. II. Sa văzând că poporul tot nu se împrăștia dinaintea casei, deschise fe-reastră și le mulțumi încă odată pentru simțemintele arătate.

Aci nu se poate trece cu vederea inscripțiunile de pe flamurile tricolore naționale, cu cari mai toate casele opidului nostru erau împănate, și adică din cele mai multe de însemnat era pe cea dela pretoriul provisor și cortelul II. Sale: »Agere et pati fortia Romanorum est.« — La locul destinat de congregațiune: »Virtutea română reînviată«. Pe flamura preparanzilor »15 Mai«. Pe a școlarilor anul 1778 (anul ridicării institutului școlastic în

Năsăud). La profesorul Vasile Petri: »Libertate constituțională«. La Casa comunală: »Autonomie municipală«. La preotul romano-catolic: »egalitate națională perfectă«, ș. a.

Seara întreg orașelul fu iluminat în onoarea lui. I-se făcu o serenadă, cu nenumărate făclii, muzica (fanfara) grănișărească și corul preparanzilor, sub conducerea profesorului Ioan Secuiu, execută entuziastice câtece românești la locuința Căpitanului. Preotul *Clement Lupșaiu* din Rodna, în numele și prezența a mii de grănișeri salută pe noul Căpitan printr'o înflăcărată vorbire, arătând bucuria poporului și însemnătatea acestei zile.

Căpitanul mulțumi părintelui Lupșaiu și întregului popor pentru sentimentele arătate, în cuvinte foarte cordiale, arătând dauna, ce a cauzat-o Românilor eroul român Ioan Huniade — încorporând Valea Rodnei la districtul Bistriței, etc.

În ziua de 17 Iunie se ținu o conferință preliminară sub președinția Căpitanului suprem, consultându-se despre primirea Comisarilor regali și se desbătu și ceva despre chestiunile congregațiunii următoare. S'au ales și o deputațiune de 40 membrii, cari sub conducerea prepozitului *Macedon Pop*, să meargă întru întâmpinarea Comisarilor regali, la comuna *Mocod*, dela marginea noului district. Aci fură salutați comisarii: Conte *Gabriel de Bethlen*, consilier gubernial și *Alexandru Pal*, secretar gub., însoțiți de mai multe persoane înalte magiari, în prezența a mult popor și intelectuali apoi însoțiți de un frumos banderiu de călăreți grănișeri fură aduși la Năsăud.

La cuartirul destinat comisarilor îi salută Căpitanul suprem, preoțimea, delegații poporului și intelectuali.

Vorbirea Contelui Gabriel de Bethlen, comisar gubernial la deschiderea primei adunări (congregațiunii) a noului înființat District românesc autonom al Năsăudului, în ziua de 18 Iunie 1861, ținută în românește.

Cinstită adunare!

»Locuitorii de diferitele naționalități ale țerei acesteia dăruite prin Dumnezeu cu multe izvoare de provente, prin mulți seculi au putut trăi în pace și cointelegerea cea mai frumoasă lângă

olaltă în timpurile acele, când numai casturile cele privilegiate singure au purtat grijă de lucrurile țerei și împreună au viețuit atât gloria cât și necazurile timpurilor trecute.

Și cine va crede, că chiar în timpul acela, când ar fi răsărit soarele cu periodul cel mai frumos al patriei, când prin articolul dietal confirmat prin Impăratul nostru legitim, s'au șters privilegiile, care au stat până atunci și s'au enunțiat, cum arată articolul numit, de vecinic și nemutabil principiu, ca toți locuitorii țerii fără distincțiunea naționalității, a religiei și a limbii să aibă de aci încolo egală îndreptățire, s'au aflat oameni, cari au putut ațîța diversele națiuni către cealaltă.

Urmările machinațiunii acesteia nu este lipsă a le desfășura, prin deceniul trecut (înțelege: absolutismul austriac) toți le-am simțit bugăt (de ajuns). De urmările cele rele ale stărei acesteia s'a convins în urmă și Maiestatea Sa Impăratul nostru și pentru aceea a slobozit diploma și involitele cu aste ordinațiuni din 20 Octomvrie (1860), după care am pășit pe terenul constituției.

Cinstită Adunare! După convicțiunea mea numai țara aceea poate avea o constituțiune adevărată, a cărei constituțiune este rezemată pe legile fundamentale, adeca are legile concinate și aduse prin dieta legală și confirmate prin Impăratul legitim. O constituțiune octroată se poate da astăzi și eară lua mâine, cum arată nenumerate exemple și istoria, fără se poată forma țara un drept de a poffi să se îplinească constituțiunea făgăduită; când din altă parte, dacă constituțiunea este fundată pe legile, care s'au făcut prin dieta legală și s'a confirmat prin Imperatul legitim, trebuie să rămână lege obligatoare, până se șterge prin altă lege iară făcută prin dieta legală și sacționată prin Impăratul legitim.

La celebrarea unei serbători constituționale suntem noi trimiși aici ca comisari reg. guberniali, ca pe numitul prin Maiestatea Sa Căpitan suprem al Districtului acestuia din nou organizat să-l introducem în oficiul său, sub a cărui presidiu vă veți întrebuinta (folosi) Domnia voastră de dreptul constituțional cel mai frumos a alege oficialii (funcționarii) Districtului pe cale prin legi țermurită dintre locuitorii posesionați ai Districtului acestuia, și nu-ți fi mai mult siliți de a atârna dela amploiații (funcționarii) străini, cari nu cunosc, ori nu au vrut să cunoască referințele țerii.

Dar cum se spune: »Ordo est anima rerum« — rându este inima lucrului — și când numai așa se poate susține, dacă ne alipim de legile pozitive și legale, și dacă și se află între legile acestea unele după care simțim scădere, nu ne este iertat a le delătura sau strămuta volnicește după placul nostru, fără avem a le inoi sau a le strămuta pe calea prin legi hotărâtă și prescrisă, că altmintrelea nu mai suntem țară constituțională și ne facem de mijloace reacțiunii și absolutismului. Legând toate aceste la inimile Dvoastre și provocându-vă la ascultare în înțelesul legilor către Ilustritatea Sa denumitul Căpitan suprem, nu e alt îndărăpt, decât că după ce s'au citit înaltele ordinațiuni despre denumirea Ilustr. Sale Domnului Căpitan suprem să pue jurământul prescris.¹⁾

Jurământul lui Alexandru Bohățel, Căpitan suprem al Districtului Năsăud, depus în ziua de 18 Iunie 1861 în limba română

Eu A. B., fiind prin Sacratissima Sa c. r. și apostolică Maiestate Francisc Iosif I. din grația lui Dumnezeu Impăratul Austriei, Regele apostolic al Ungariei, Boemiei, Regele Lombardiei, Veneției, Lodomeriei și al Iliriei, Arhiducele Austriei, Marele Principe al Transilvaniei și Principe legitim al meu, — în urma recomandățiunii excelsului guvern regesc-denumit de Căpitan suprem al Districtului Năsăud, jur pe unu Dumnezeu viu și etern, și pe credința mea cea dreaptă promit și mă oblig, cumcă c. r. Măiestății Sale, Domnului și Principelui meu legitim și erezilor și succesoriilor legitimi ai Măiestății Sale Principelui Transilvaniei, în tot decursul vieții mele voiu fi supus, credincios, drept, sincer și ascultător, — constituțiunea și legile țerii le voi ținea și apăra, — credința și fidelitatea mea totdeauna le voi ținea, a Măiestății Sale vază, mărire și bine, precum și constituțiunea și legile țerii în tot timpul și între toate împrejurările a le susținea și a le înainta mă voiu strădui, iar dauna după putere o voiu delătura și împiedeca; deci pe ori cine il voiu simți, că lucră în contra drepturilor stăpânirii sau sacratelor persoane ale Măiestăților Sale, în contra sistemii de stat a țerii, a constituțiunii, legilor, sigurității și liniștei

¹⁾ Din Foaia p. minte, inimă și literatură. Brașov, 1861 Nr. 26 p. 216.

patriei mele, precum și în contra ordinii administrative constituționale și în contra autorității jurisdicțiunilor legitime machinează ori întreprinde ceva, aicea nici într'un mod o voi retăce-o, nici o voiu ținea ascuns, ci de timpuriu o voi descoperi și în tot modul o voiu preveni; oficiul și deregătoria mea după instrucțiunea dată mie de către guvernul Maiestății Sale și după legile țerii o voiu împlini credincios și cu strădanie, și voiu îngriji întru toate de Districtul mie încredințat, credincios și strădalnic.

De poruncile și ordinațiunile superinspecționali ale excel-sului regiu guvernului marelui acestui principat voiu fi ascultător, și toate acele voi împlini, care se cuvin și sunt de lipsă, ca să le îplinească un aploiat drept și credincios al Maiestății Sale și al patriei. Și precum acum nu sunt membru nici al unei societăți sau corporațiuni secrete în imperiul c. r. al Maiestății Sale, ori în țeri din afară, așa nici în viitor nu mă voi însoți sub nici un pretest ori fața vre-unei societăți ori corporațiuni secrete.

Așa să-mi ajute Dumnezeu și să-mi dea mântuirea sufletului meu! ¹⁾

La aceasta formulă de jurământ adunarea generală (congregațiunea) nefăcând nici o observațiune, *Al. Bohățel* l'a depus în fața întregii adunări în limba română, după care adunarea a erupt în nesfârșite aclamațiuni și vivate.

Vorbirea (în românește) a Contelui Gabriel de Bethlen către noul Căpitan suprem, Alex. Bohățel

Ilustrissime Domnule Căpitan suprem!

»Intre toate deregătoriile civile, afară de guvernatori, peste toată îndoiala cel mai frumos post este postul unei căpetenii de jurisdicțiune, și aceasta mai ales în un stat constituțional e aceea legătură, care pre înalta ocârmuire, — fie aceea ministeriu, consiliu locotenențial sau guvern cu poporul districtului îl încopcie: însă și aceea e adevărat că pe cât de frumoasă este chemarea unui șef districtual, tocma așa grea e și sarcina afacerilor sale, fiindcă de multe ori se poate întâmpla, că dela locurile mai înalte

¹⁾ Din Foaia p. minte inimă și liter. 1861 Nr. 27 pg. 214 Gazeta Transilvaniei 1861 Nr. 53—54.

se pretinde ceva, ce în sfera de jos cășună opozițiune, precum și de altă parte câte odată de jos se pretinde ceva, ce la locurile mai înalte produce neplăcere. Inșă un șef conștiencios al unui district, va ști totdeauna a se orienta, căci numai la aceea privește, ce dispune legea și ține strâns de ea, și atunci vin învinuirile de sus sau de jos, liniștit le va ști acelea suferi, pentru că celui mai aspru judecător, — conștiinței sale, poate fără temere să-i caute în față.

Mie și consoțului meu comisar mi-a devenit aceea fericire, ca pe Ilustritatea Ta să te introduc în un așa frumos post — fericire zic pentru aceea, căci ne-a învrednicit Dumnezeu a ajunge, ca de nou pe câmpul constituțional să putem conlucra, — mai încolo și pentru aceea, pentrucă aceasta se înființază aici în un așa loc, ai cărui locuitori drepturile constituționale așa zicând — niciodată nu le-au esercitat«. ¹⁾

Răspunsul noului Căpitan suprem Comisarului gubernial

Ilustrissime Domnule Conte, Consilier și Comisar gubernial!

Jurământul pe care l'am depus în fața ceriului, înaintea Ilustr. și Mag. Domniilor Voastre și a întregii congregațiuni, Vă poate servi de adevăr, Vă poate servi de garanție, că ținându-mi înaintea ochilor datoria către prea cara mea patrie, către sacra-tissima c. r. apostolică Maiestate prea bunul nostru Principe, către dulcea mea și celelalte prea stimate surori națiuni din cara patrie, mă voi sili din toate puterile strâns păzind legile a face destul chemării mele, care mi s'au făcut la propunerea guvernului prin grația Maiestății Sale.

Critice sunt timpurile, grele și mari datorințe sunt puse pe umerii mei, mare răspunzetate ieau asupra-mi față cu cara patrie, față cu tronul, cu dulcea mea și celelalte prea stimate națiuni ale dulcei patrii, grea mie-e starea, cu atât mai grea, că eu neumblat în administrația publică, în celea mai critice timpuri dela coarnele plugului sunt chemat a organiza un district, care până astăzi încă nu a fost autonom, a introduce administrațiune constituțională

¹⁾ Foaia p. m. i. lit. 1861. Nr. 27 p. 215.

între un popor, care mai de mulți seculi au fost eschis din constituțiune, a conduce peste 50 mii — și așa a 20-a parte a locuitorilor patriei, așa a-i conduce, cât să fac destul dorințelor din patru părți spe mine ținute, să încunjur vătămarea dreptelor pretențiuni ale vreunuia, ce se vede a fi de tot imposibil, luând în considerațiune frecările naționale de astăzi, frecările în sus și în jos din toate părțile.

Primi-i totuși această însemnată stare, nu doară că mi-aș prețui prea mult slabele mele puteri, ci cu speranța, că prea stimații locuitorii acestui District, care mă onorără cu atâta încredere și alipire, mă vor sprijini în purtarea sarcinilor, aceea de una parte, pentru că fiind eu om deschis și cu toate ocaziunile declarându-mi simțemintele, care le am ca patriot și ca român sum convins și despre aceea, că înalta ocârmuire, care din congregațiuni publice legiuite cunoscându-mi principiile a făcut propunerea pentru acest însemnat post, acele le-au aprobat și pe mine m'au ales de un mijloc, de un ajutor spre introducerea aceloră în viață.

Deci din nou Vă apromit, că ca patriot î-mi voi ținea înaintea ochilor întru toate afacerile mele, fericirea patriei și binele comun, ca supus credincios al Maiestății Sale mă voi sili din toate puterile a fi spre ajutor întru împlinirea ordinațiunilor Maiestății Sale, ținătoare la fericirea credincioșilor săi supuși, ca legătura întru ocârmuire și ocârmuiți i-mi voi ținea de sfântă datorie toate justele dorințe ale poporului a le face ocârmuirii cunoscute, și a esopera împlinirea aceloră, ca cap al acestui district voiu privighea, ca fiește căruia să i se îndestulească dreptatea după legi și dreapta cumpănă a dreptății, faceți secur despre aceasta pe Excel. r. Guvern, ear Ilustr. și Mag. Voastre, care a-ți fost, ca nași la intrarea în viața constituțională a acestui District și la primirea în ceata celorlalte jurisdicțiuni autonome ale patriei și la introducerea mea de cap nou al acestui nou district, Vă mulțămesc pentru osteneală, rugându-Vă, că precum nașii cei sufletești își țin de datorie spirituală conducerea și apărarea fiilor săi celor spirituali, așa și voi să fiți pe terenul constituțional conducătorii și razimii creaturilor voastre constituționale, ca să puteți fi făloși de feții voștri, să fie bine văzută tinera soră de sororile cele mai bătrâne,

să fie numele vostru cu litere de aur scrise în analele acestui nou District, să rămână în inimile locuitorilor acestui District până la cea de pe urmă posteritate. Să trăiți la mulți ani!«¹⁾

Urmară nenumărate aclamații.

*

După aceasta ținu *Ioan Florian*, secretarul adunării, o vorbire în numele grănițerilor, către comisarii guverniali.

A se vedea această vorbire la biografia lui I. Florian.

După vorbirea de mulțumită a lui Ioan Florian, comisarul Bethlen recomandă — printr'o scurtă vorbire — adunării districtuale liniștea, pacea și ascultarea de legi, printr'o scurtă vorbire:

»Ilustrissime Domnule Comite (căpitan) suprem și cinstită adunare!

Primiți Ilustritatea Voastră sincera mea mulțumită pentru zisele și acum, înainte de ce m'aș dapărta de pe locul acesta, îmi ieu îndrăzneală încă odată solemn a provoca onorata adunare ca să nu se deparde de pe câmpul legiuit și constituțional, că dacă noi însuși vom vătăma constituția nu vom putea pe drept aștepta dela nimenea ca să se țină de ea, și noi însuși ne vom face vinovați dacă în urmă ne vom rămânea fără de constituțiune. Un proverb vechiu zice: »quisque fortunae suae faber«. — să apărăm dară constituția noastră ca lumina ochilor noștri, ca nu cumva următorii noștri să aibă drept de a ne învinovăți. După care recomandându-mă amoarei patriotice al Ilustrității Voastre și onoratei adunări din inimă zic: să trăiți!«²⁾

După aceste cuvinte comisarii părăsiră adunarea cedând prezenția Dlui Căpitan suprem.

*

Districtul se organizează acuma de *Bohățel* și de *Ioan Florian*, numit notar (secretar) districtual, singurii oameni în acest moment cu studii juridice universitare. De aceea *Bohățel* îi scrise, la 1 Octombrie 1861, și lui *Ioachim Mureșianu*, la *Pesta*, să vină la Nă-săud. Oficiile administrative mai merg, dar cu judecătoria stă mai rău. Erau numai doi gimnaziști, iar ceilalți numai absolvenți de școală primară. Câțiva mai buni cari știau și nemțește, însă româ-

1) Foaia p. m. i. lit. 1861. Nr. 27 p. 216.

2) Foaia p. m. i. l. 1861. Nr. 27, p. 216.

nește mai puțin. Căpitanul n'ar voi să aducă funcționari din alte comitate și în deosebi nu vrea neromâni.

Bohățel mai scrie undeva, că el însuși face serviciul încă onorar, concipiază corectează, lucrează ziua și noaptea, bucuros, scrie mai mult ca în toată viața sa de până acuma, numai să poată încâtva ținea sus onoarea districtului și în el a Națiunei.

*

În anul 1867, când s'a făcut *dualismul* în Austro-Ungaria, prin care popoarele din acest imperiu au fost aservite arbitralului Nemților și Maghiarilor și astfel a apărut un nou și mare dușman și al Românilor, prin urmare și al grănițerilor năsăudeni, D-rul Iosif Gall, român din județul Clujului, era funcționar la cancelaria aulică transilvană din Viena, ear mai târziu judecător la Curtea de Casație din Budapesta, apoi dela 1881 deputat și în urmă membru al Camerii »magnaților« (senat). El a fost de mare folos nației românești, din funcțiunile ce le-a avut și asemenea și pentru chestiunile grănițerești. Extragem dintr'o scrisoare a lui, dela 28 Februarie 1867, către Alex. Bohățel, căpitanul suprem al Năsăudului, câteva rânduri de interes pentru noi. Gall scrie, între altele, următoarele:

»Față cu evenimentele cele mari politice pierde omul cauzele mai mărunțele... pe cât e existența națională amenințată; și cred că și pe acolo, tot așa ca și pe aici, cu cugeturi grele, cu combinațiuni peste combinațiuni asupra acțiunei politice, se va scula și culca tot Românul bun. Ce e de făcut ca să nu ne îngroape torentul? ne întrebăm și noi aici în toată ziua. Unde sunt bravele regimente române dela 1848, cari să iea inițiativa? Unde e duhul și coînțelegerea bărbaților noștri ca la Mai 1848? se întreabă cu jale fiecare. Tristă icoană de discordie ne dau jurnalele din țară, triste semne de demoralizațiune politică, cei din Principate cu eternele lor revoltări. Trist prospect, înțelepciunea și pre-cugetarea cu care încep șa se reconstituii Maghiarii, și absoluta tăcere, nemișcare a Românilor noștri transilvăneni atunci când li-se răpi cel mai scump odor: autonomia țerii; când li-se trase de sub picioare unica bază sigură de reorganizare națională, și sunt aruncați jertfă maghiarismului! Oare să nu mai aibă nime

suflet pentru binele națiunii? Să nu se mai afle între Românii Transilvaniei un al doilea Bărnuz și lancu?

Noi pe aici vedem cu fiori apropiindu-se 10 Martie, când să-și întindă ministerul maghiar ghiarele peste biata noastră patrie, fără ca Românii ardeleni să dea cel mai mic semn de viață, să protesteze în contra acestei călcări de legi; atunci când toate popoarele imperiului se mișcă, când puterile regimului frânte nu sunt în stare, n'au curajul a împiedeca atare manifestațiune; atunci când aici în cercurile cele mai înalte sunt atât de spăimântați de se tem de toată umbra ce se mișcă, și prin mișcarea noastră combinată cu mișcarea Croaților, Boemilor, cu un cuvânt al Slavilor în contra *dualismului*, am putea să i frângem gâtul aranjamentului maghiar, până n'a ajuns a ne încătușa iară cât să nu ne putem mișca...

Unica speranță ne mai e Districtul Năsăudului. Combinațiunea general aprobată merge într'acolo, că Năsăudenii, sau în adunare districtuală, sau — dacă nu se va putea aceasta, altcum, să protesteze în contra nelegiuitei desființări a autonomiei transilvane și (a) supunerii sub ministerul maghiar. Să declare — ca și în 14 Septembrie 1848,¹⁾ că nu se vor supune ministerului maghiar, nefiind Ardealul țară maghiară, ci numai unui minister din Viena; că dieta (ardeleană) din 1863—64 nefiind legal desființată, există, și să se concheme spre a alege deputați la senatul imperial, având noi relațiunile noastre regulate față cu imperiul. Lângă acest protest să se alătore apoi toate comunele române din Transilvania și corporațiunile române, prin adrese îndreptate către Năsăudeni sau tron; și în acest chip s'ar manifesta în mod legal voința tuturor Românilor din Ardeal spre a ne salva barem încățva onoarea politică.

După aceste ar mai trebui să urmeze din alte părți ceva și mai puternic, cam à la Blaj 1848. Inșă deocamdată protestul ar fi de lipsă neîncunjurat, și încă cât de curând, așa cât să se fi-neze toată demonstrația încă înainte de 10 Martie, putându-se pune acum mai ușor în scenă.

¹⁾ Grănițerii năsăudeni d'impreună cu regimentul românesc din Năsăud, într'o mare adunare, dela 13 și 14 Septembrie 1848, declară că rup orice contact cu guvernul maghiar din B. Pesta și protestează în contra Unirei Ardealului cu Țara Ungurească, cer revocarea ei.

La Năsăudeni privim cu toții ca la unica speranță, și am luat asupra-mi a te încunoștința despre aceasta; pentru că suntem de aceea convingere, că aflând de bună idea aceasta, din cunoscutul zel ce l'ai desvoltat până acum în cauzele naționale, vei face pași energici spre a scoate lucrul la cale, ce pe lângă popularitatea-ți cunoscută nimănui altuia nu-i poate succede în atare măsură. Iar pe mine să mă excuzi dacă am luat asupra-mi a te agrăi într'o cauză atât de confidențială, bazându-mă pe cunoștința noastră de pâna acum și oferindu-mă la contraservicii orișicând vei pofti«. Semnat Dr. Gall.¹⁾.

Anul 1870 a fost pentru Năsăud un nou moment însemnat. În vara acestui an s'a ținut aci adunarea generală a Asociațiunii transilvane (Astra), cu un fast deosebit.

S'au întrunit la Năsăud nu numai frunțașii români ardeleni, ci au participat și mulți frunțași maramureșeni și bucovineni, făcându-se o frumoasă înfrățire între Români ai acestor provincii românești. Neuitate au rămas zilele aceste petrecute în capitala grănițerismului năsăudean.

Cu această ocaziune *Alexandru Bohățel* a rostit o foarte înălțătoare vorbire de bun venit, exprimând »simțemintele de bucurie, ce ne-au vibrat inimile tuturor locuitorilor acestui District, că suntem fericiți, a Vă saluta în mijlocul nostru«... »ca frați de un sânge și o limbă, spre a ne vedea unii pe alții, spre a strânge cu noi mâna de frăținătate, ne este îndoită bucuria știindu-vă uniți într'n scop sublim, sfânt și vital, și văzându-vă concuși aici din toate părțile monarhiei locuite de Români, spre înaintarea aceluia scop: »Inaintarea literaturii române și a culturii poporului român«.

După ce aruncă o privire asupra tristei stări a trecutului nației românești și a situației de astăzi și arătând scopurile »Asociațiunii« și ceea ce au făcut grănițerii năsăudeni pentru cultura neamului prin școalele sale, adaugă »că s'au năzuit atât singuraticii locuitori, cât și comunele acestui district ca persoane morale a-și documenta după putință simțul său și aprețierea sa față cu scopul, față cu asociațiunea întreagă, și prin aceea și cătră prea stimații membrii ai asociațiunii, emulând între sine de a se face

¹⁾ Din Arhiva Someșană Nr. 8, 1928 pag.112/115.

parte membrii fondatori, parte membrii ordinari ai Asociației pe viață... dela cari au încurs peste tot suma totală de 5470 florini, cari depunându-i pe masa Onoratului comitet, rog totdeodată Onorată adunare să-i primească de membrii fondatori și respective membrii ordinari...¹⁾

»Adunarea generală a Asociației transilvane ținută în zilele de 8—10 August 1870 în Năsăud a rămas memorabilă pentru faptul că la aceea s'au înscris 44 comune și mai mulți fruntași din districtul Năsăudului ca membrii fondatori și ordinari cu taxa de 100 florini și s'a încassat suma considerabilă de fl. 5470. O sumă mai mare ca taxe decât în 1870/71 n'a intrat la Asociație dela înființare până în anul 1907«. ²⁾

*

Dar situația politică a Românilor ardeleni s'a schimbat an de an în rău. Spiritul intolerant și dușmănos al guvernelor maghiare în contra Românilor a crescut mereu. În 1876 în ajunul »Războiului independenței României«, districtul Năsăudului primește lovitura de mult pregătită de dușmanul secular, prin anexarea la districtul săsesc al Bistriței, spre a paraliza și a distruge puternicul avânt românesc ce luaseră grănițerii.

Incepură apoi lupte energice ale Partidului național român contra politicii de maghiarizare, urmară procesul Memorandului, cu condamnările membrilor comitetului aceluși Partid, și a nenumăratelor procese de presă, între cari și alor doi viguroși tineri din granița Năsăudului: *Cornel Pop Păcurar*, redactor la »Tribuna« și *Popa Ioan Macavei* din Năsăud, osândiți la temniță.

Toate aceste fărădelegi ale guvernelor maghiare au înrăutățit situația Românilor și au dovedit, că Ungurii au rămas aceiași intoleranți ca și înainte de 1848.

După 20 de ani dela anexarea la Bistrița săsască, în anul 1906, se deschidea la București, cu fastul cuvenit, »Expoziția generală română«, și la care și Ungaria își deschidea Pavilionul ei, — după intervențiile ei pe lângă guvernul român, — lucru ce părea o oarecare bunăvoință către nația românească.

¹⁾ Extras din cuvântarea l. Alexandru Bohățel publicată în rev. »Transilvania«, Sibiu 1870, Nr. 20.

²⁾ »Transilvania«, Sibiu 1911. Nr. 4 jubilar 1961—1911, pag. 396.

În aceleași momente însă se instala la Bistriță un nou comite maghiar: *Lazar Arpad*.

Iată cum răspundea (în ungurește) acest comite al comitatului Bistriță-Năsăud, la cuvântul de salut al protonotarului *Dr. Leon Scridon* senior.

Reproducem numai partea caracteristică a vorbirii comitelui ungar:

»În politică sunt aderent al partidului constituțional aflător pe baza dela 1867, pentrucă convingerea mea adâncă este, că binele patriei noastre maghiare îl putem promova mai cu spor, dacă facem politică corespunzătoare puterilor noastre.

Față cu cetățenii de limbă străină aduc bunăvoință nepreocupată și bunăvoință nepreocupată aștept și din partea lor.

Eu vreau politică maghiară, politică maghiară în sensul că pretind recunoașterea necondiționată a unității statului maghiar, a ideii de stat maghiar. Chiar de aceea față cu tendințele de desfacere a organizației noastre de stat doresc să aplic puterea fără de cruțare, asprimea neîndurată a legii.

Noi nu vrem să transformăm toate naționalitățile în unguri ca noi, dar în inimă, în sentiment așa vrem să le facem. Bucuria noastră să fie și bucuria lor, durerea noastră să fie și durerea lor.

Limba lor le-o apără autonomia bisericească, școlară și o apără sanctuarul familiar, dar de altă parte însușirea limbei statului maghiar o pretinde interesul lor bine priceput, o pretinde supremația statului maghiar.

În chestiuni personale voiu avea de cinosură că nu protecția, ci patriotismul probat, caracterul curat, talentul, hărnicia, să asigure înaintarea...«¹⁾

Acest comite era urmașul demnilor comiți: baronul *Desideriu Banffy* și a contelui *Paul Bethlen* — cei »cu sentimente puternice constituționale«.

În anul 1907 Guvernul unguresc avea în proiect — în vederea noii arondări a comitatelor — să unească comitatul Bistrița-Năsăud cu comitatul Solnoc-Dobâca, cu reședința la Dej,²⁾ lucru ce însă nu s'a înfăptuit.

¹⁾ »Revista Bistriței« 1906 Nr. 19.

²⁾ »Revista Bistriței« 1906/1907 Nr. 52.

Lupta Maghiarilor de distrugere a Românismlui crește mereu dusă de bolnăvicioasa grandomanie și de intoleranța lor. Ce deosebire între dreapta și înțeleapta conducere din vechiul District autonom a Năsăudului și cea șovinistă urmărită apoi în Comitatul Bistrița-Năsăud.

*

Actele și faptele naționale a frumoasei figuri a lui Al. Bohațel îi asigură o amintire vecinică în istoria ținutului năsăudean.

Ioan Florian Câmpianu

1829—1894

Sunt visuri frumoase, cari poartă în
insăși armonia plâzmuirii lor legile în
virtutea căroră *trebuie* să se realizeze.

Vlahuță

Un alt distins fruntaș al grănițerilor năsăudeni a fost Ioan Florian¹⁾, fiu de preot gr.-cat., născut la 25 Septemvrie c. v. 1829, în comuna Șoimuș (jud. Năsăud).

Liceul l'a făcut la Blaj, terminându-l în anul 1852¹⁾, deodată cu Ioachim Mureșianu. Apoi s'a înscris la Academia de drepturi

¹⁾ Biografia lui Florian s'a făcut după actele păstrate în arhiva »Muzeului năsăudean« și alte izvoare contimporane.

din Sibiiu, urmând cursurile în anii 1852—53 până în 1854—55, pe care le-a terminat clasificat »majorem primam« (conform diplomei de absolvire dela 28 Iulie 1855). Și la Academie a fost coleg de studii cu Ioachim Mureșianu și ambii stipendiști »simbolici« ai fondurilor grănițerești.¹⁾

Dintr'un act dela 25 Septemvrie 1855 rezultă că Florian a fost admis de Ministerul de justiție la »practica juridică«, fără a depune »examenul teoretic de stat« — se pare că în urma bunei clasificării obținută dela Academie.

La 29 Septemvrie 1855 Florian a depus prescrisul: »Verschwiegenheits-Gelöbniss«.

La 9 Ianuarie 1856 fu numit de Ministerul Justiției »auscultant«, cu leafă de 300 florini v. a. anual, depunând jurământul prescris la Președintele »Oberlandesgerichtes für Siebenbürgen« la 11 Ianuarie, iar la 31 Octomvrie a. a. fu trimis la Făgăraș ca »auscultant«, la oficiul cercual de acolo.

La 24 August 1857, în urma examenului oral și scriptic, depus cu bun succes a fost declarat de »Oberlandesgericht«-ul din Sibiiu capabil de a exercita funcția de judecător (Richter) și liber a depune jurământul, dovedind că a împlinit vârsta de 24 ani.

La 5 Septemvrie 1857 auscultantul Florian fu numit adjunct judecătoresc provisor pentru Ardeal.

Până la anul 1861 — când se întrodusesese noua constituție în Principatul Ardealului — lucrurile mergeau tot cam pe nemție.

La înființarea noului District românesc autonom al Năsăudului fu chemat și Florian să ocupe o funcție în Năsăud.

La ședința inaugurării noului District și a instalării noului șef, al căpitanului suprem (prefectului) *Alexandru Bohățel*, (la Congregația dela 18 și 19 Iunie 1861), Ioan Florian a funcționat ca notar (secretar) și a salutat într'o frumoasă cuvântare (pe care o reproducem mai jos) pe comisarii guvernului exprimând Majestății Sale Impăratului și Mare principe al Transilvaniei, sentimentele de

¹⁾ Ioan Florian și Ioachim Mureșianu au fost trecuți pe lista primilor stipendiați ai fondurilor grănițerești (1852), pe când erau la Academia de drepturi din Sibiiu, — căci grănițerii voiau să pregătească câțiva juriști pentru a le fi de folos în viața publică românească, care începea a se desvolta după revoluție. Dar fiscul nu le permitea. De aceea am întrebuințat numirea de »simbolici«.

bucurie și de recunoștință ale grănițerilor năsăudeni pentru înființarea districtului românesc grănițeresc al Năsăudului și apoi citi decretul guvernului, prin care se comunica numirea lui Alex. Bohățel de căpitan suprem al Districtului, după cum l'a cerut grănițerii. După aceasta Căpitanul a depus în plină adunare jurământul, în limba românească.¹⁾

Vorbirea sa Florian o expuse în cuvinte rari și cu ton apăsător, arătând mai întâi luptele grănițerilor purtate de dânșii, prin Vasile Nașcu, până când s'a numit bărbatul dorit de grănițeri în persoana lui Bohățel.

Florian fu numit primnotar al Districtului Năsăud, funcționă apoi și ca fiscal și primprocuror în timpul anilor 1862—1869.

În 1864 fu ales și ca deputat, împreună cu Ioachim Mureșianu, în dieta ardeleană dela Sibiiu, în însuflețita epocă constituțională dintre anii 1861—1865, când Ținutul Năsăudului putu în fine să fie și el administrat pentru prima dată de Români.

În tot timpul cât a stat în Năsăud a fost membru în comitetul fondurilor grănițerești și în mai multe rânduri președinte al comisiei administratoare ale acelor fonduri, dezvoltând o activitate rodnică și dovedind mult interes pentru cauzele școlare ale ținutului năsăudean.²⁾

În 1871 Președinte al Tribunalului din Năsăud până la 1875, în ajunul desființării Districtului românesc al Năsăudului, respective al anexării lui la districtul săsesc al Bistriței, când urmă și mutarea tribunalului din Năsăud la Bistrița, care deveni acuma capitala noului *comitat* numit Bistrița-Năsăud, și prin care guvernul unguresc a intenționat paralizarea influenței românești și a ridicării neamului românesc în acest ținut.

Florian trebui să cadă jertfă și el, căci Ungurii intoleranți, ca în totdeauna, nu voiau frățietate sinceră și adevărată în viața constituțională a statului cu Românii, și înlăturară și pe acest președinte de tribunal, unic român, și-l mutară, tot ca președinte, în orașul secuiesc Odorheiu (Székelyudvarhely), ca să-l izoleze acolo între Secui și să-l facă imposibil pentru Români.

¹⁾ Jurământul a se vedea în biografia lui Alex. Bohățel.

²⁾ »Arhiva Someșană« Nr. 8, 1928, pag. 108.

Vorbirea lui Ioan Florian

ținută către comisarii guvernului în ședința festivă a inaugurării noului District autonom românesc al Năsăudului (Congregația) dela 18 Iunie 1861 și a instalării noului Căpitan suprem (prefect) Alexandru Bohățel¹⁾

»Prea străluciți Domni Comisari regești! Majestatea Sa c. r. apostolică, Regele Ungariei și Marele Principe al Transilvaniei s'a îndurat prin prea grațiosul autograf din 24 Martie a. c., în urma fierbintei noastre rugări, părințește a statori, ca din teritoriul fostului Regiment al II-lea de graniță român să se formeze un district autonom asemenea districtului Făgărașului.

Bucuria care a cuprins inima fiecărui individ, născut și locuitor pe teritoriul acestui district, numai de știrea aceasta, cu toate că limba maicei mele este destul de avută în cuvinte, totuși cu cuvinte nu o pot descrie, fără cu o vorbă Vă asigur, că cu toții am vărsat lacrimi de bucurie, auzind numai de aceea înaltă hotărâre a Maiestății Sale.

De atunci trecură mai două luni și acea înaltă hotărâre pe lângă toate rugările noastre nu se ducea în deplinire, nu voia a se preface în trup, însă când ne apropiaserăm mai de desperațiune, când era mai să se rupă și cel din urmă fir al speranței noastre, ne sosi a doua știre, tot așa de îmbucurătoare, că adică Maiestatea Sa se îndură a denumi de cap al acestui nou district pe Ilustritatea Sa Domnul *Alexadru Bohățel*, carele dovedind prin faptă de nenumărate ori un caracter de bărbat tocma precum ne trebuie nouă, este singurul bărbat al dorințelor noastre și care singur ne poate stămpăra setea de viața libertății constituționale, de care am fost lipsiți de mai mulți seculi.

Acestea toate însă fiind încă numai pe hârtie nu ne vindecă ranele noastre de ajuns, gemând noi încă până astăzi sub cătușele absolutismului.

Ilustritățile Voastre sunteți acei bărbați mari ai înaltului guvern constituțional al patriei, care cu voia mai înaltă ați venit să ne smulgeți din mâna absolutismului și să ne puneți în acel loc, unde se cuvine oamenilor liberi, — voi sunteți aceia — vorbind curat românește — cari astăzi ne-ați deschis ușile libertății con-

¹⁾ Din »Foaia pentru minte, inimă și literatură«, Brașov, Anul 1861 Nr. 27 pag. 216 seq.

stituționale, punându-ne în frunte de conducător pe bărbatul doririlor noastre în persoana Ilustrității Sale D. *Alexandru Bohățel*, pe care-l doriam.

Deci dară eu mă ridic în numele poporului întreg din acest district și lăcrâmiindu-mi ochii de bucurie, Vă mulțumesc, că ați dus acest act sfânt în deplinire, ce nu V'au costat puțină ostenală. Inșă o mulțămită în vorbe așa simple nu se unește și nu stă în proporțiune cu actul acest sfânt, care l'ați împlinit astăzi; dar noi neavând alte daruri, cari nici că Vă trebuie, cel mai mare dar care Vi-l putem da, este că strălucitele voastre nume nobile, le vom pune în fruntea și le vom păstra în etern în istoria acestui district.

Deci Vă rog, în numele întregului popor al Districtului acestuia, spuneți Maiestății Sale fierbinta noastră mulțămită pentru acest înalt act, — spuneți mulțămita noastră înaltei cancelarii aulice și pe urmă înaltului guvern constituțional al iubitei noastre patrii.

Spuneți, că aici ați aflat un popor matur și pacinic, — spuneți, că deși poporul acesta stătu mai un secol întreg sub absolutismul militar, totuși el știe ce este libertatea constituțională și va ști trăi între barierele constituțiunei, cât celorlalți frați vecini le va fi fală de vecinii lor.

În urmă cea mai fierbinte rugare a noastră ca Români, către voi, ca membrii străluciți ai glorioasei națiuni magiare, este, că voi mergând acasă, să spuneți, sororei națiuni magiare, că noi astăzi sub conducerea voastră ne-am constituit și ne-am pus pe terenul constituțional și ca Români liberi azi începem a ne mișca între barierele libertății constituționale. Spuneți sororei noastre națiuni magiare, că noi ca Români liberi constituționali, ca o parte esențiajă a națiunei române o salutăm și azi îi întindem mâna de frățietate sinceră și adevărată, poflind totodată ca sora națiune magiară să-ne întindă mâna frățască, căci numai dacă vom da mâna în sinceritate și fără cugete rezervate, vom putea fi siguri de terenul constituțional și numai așa vom putea propăși spre ajungerea scopului comun. Spuneți fraților magiari că noi numai ca Români, având naționalitatea și limba asigurată și egal îndreptățită, voim a trăi în viața constituțională, însă avându-le acestea,

noi vom fi cel mai tare și mai sigur mur în contra colosului nordic, în contra oricărui inamic al patriei, al egalității și al libertății constituționale cărora noi astăzi le jurăm credință istorică.

Așa spuneți, să știe frații magiari, că acestea ne sunt nouă de azi în colo cele mai sfinte odoare, de cari noi credincioșii pământului, vii nu ne vom abate, ci precum mână în mână cu voi, în toate timpurile am știut da piept cu inamicul patriei și al tronului și a repurta cununi de glorie pe câmpul luptei, așa și odoarele aceste sfinte, de cari noi astăzi începem a ne îndulci, le vom ști apăra. Pentru aceea frații magiari să considere bine numerositatea și puterea de viață a națiunii române și văzând, că unii fără alții nu putem fi fericiți, să conlucrăm cu toții spre delăturarea neînțelegerii, care poate prinde rădăcini între noi.

Acuma mă pun în fruntea capetelor acestor cărunte, cari asemenea arborilor înfloriți primăvara, cu capetele lor cele cărunte înfrumsețează această numeroasă adunare și provocat de acești cărunți (vechii grănițeri) Vă rog în numele lor, ca să le fiți și lor soli; să le fiți soli către frații lor de luptă, către capetele cele cărunte ale nobilei națiuni secue. Numai această nobilă națiune se mai poate bucura de atari flori albe în adunările sale.

Spuneți dar fraților Secui, (foști și ei grănițeri), că noi azi am pășit peste pragul acela, care ne despărția de celelalte surori națiuni ale patriei, azi am făcut pasul acela, pe care de sute de ani l'am aflat, azi e ziua în care capetele aceste cărunte, cu ochii lăcrimând de bucurie își ridică mâinile către cer și îmbrățișând libertatea constituțională, din piepturile lor cele străpunse de baionete, cari se ridica în contra patriei și a monarhului său, striga: »Acuma liberează Doamne pe șerbul tău în pace...« etc.

Deci dar, stând pe terenul constituțional întindem mâna fraților Secui, fraților de lupte, și îmbrățișându-i îi sărutăm și le zicem, că precum noi în bătăliile în contra inamicilor patriei și a monarhului, ca frați de o mamă, am pus umăr la umăr și scaldând câmpurile bătăliei cu sângele nostru, unindu-ne puterile am știut insufla respect și Francului, acuma când avem de a ne lupta pentru dreptul nostru să nu ne dăm mâna?

Fraților Secui! de am fost egali înaintea tunurilor, vrem a fi și acuma egali. Până acuma stăm încă toți pe acelaș teren, să nu

lăsăm să slăbească vreunul dintre noi și să nu detragem nici unuia, nici batăr cât un grăunte de muștar din aceea ce i se cuvine, stând pe terenul constituțional, căci dauna urmărilor toți vom suferi, — azi suntem patru frați, să folosim egal ereditatea strămoșască, să nu avem lipsă de judecător, că vom păți ca cei cu nuca. Incă odată Vă provoc fraților Secui! Precum ne-am sprijinit unii pe alții în câmpul luptei, așa să ne sprijinim pe terenul constituțional în susținerea drepturilor.

Acuma încă odată mă întorc către voi, prea nobili și prea străluciți bărbați, și de nou mulțumindu-Vă pentru împlinirea acestui act sfânt și pentru simpatia arătată astăzi către națiunea și limba română«.

*

Un act din cele mai importante ale reprezentanților grănițerilor năsăudeni este așa numitul *Instrument fundațional* pentru institutele de învățământ și educațiune din Districtul Năsăudului compus în anul 1865 și semnat de Comitetul fondurilor școlastice grănițerești, constător din 46 reprezentanți ai grănițerilor.

Acest »Instrument fundațional« este *actul de bază a instituțiilor năsăudene* și a fost redactat de Ioan Florian, însărcinat de comitet.

Pentru a cunoaște acest act facem în următoarele rânduri un scurt resumat.

Instrumentul fundațional

Cele 44 comune politice, cari au compus altădată — dela 1762—1851 — Regimentul al II-lea român de graniță și deci erau un corp moral și o jurisdicțiune grănițerească militară, și-au format — încă în timpul acela două fonduri: a) *fondul de montur* și b) *fondul de provente*, administrate de autoritățile militare. Când Regimentul s'a desființat, în 1851, *fondul proventelor* a trecut — provizor — în administrația financiară a țării, până la o hotărîre mai târzie, iar *fondul de montur* a fost declarat imediat de Împăratul de proprietate *cumulativă* a celor 44 de comune foste grănițere.

Reprezentanții grănițerilor, în marile lor adunări dela 13 Martie și 1 August 1851 au hotărît: »ca acel fond (de montur) să nu

se împartă între proprietarii grănițeri, ci să rămână în întregitatea lui, iar din venitele lui să se ajutoreze fiii foștilor grănițeri la instituții mai înalte de învățământ».

Au urmat însă multe lupte pentru trecerea și a fondului proventelor în posesiunea adevăraților proprietari, adică a grănițerilor, cari au durat încă ani de zile.

Când în fine totul a ajuns în mâinile grănițerilor, Comitetul fondurilor grănițerești în marea adunare dela 18 August 1865 a luat o hotărîre sau a făcut o «*invoire*» un legământ al tuturor comunelor ce se cuprinde în importantul act numit: «*Instrument fundațional pentru institutele de învățământ și educațiune din Districtul Năsăudului*». În acestea se arată, că reprezentanții comunelor din fostul Regiment al II-lea acum cuprinse în *Districtul autonom al Năsăudului* deliberând și înțelegându-se la olaltă și ajunși la convicțiunea deplină: că recunoștința este o mărgea din cele mai prețioase în șirul virtuților omenești; că darurile de cari s'au împărțit de către Augusta Casă Domnitoare a Austriei, și în zilele mai de aproape de către *Aug. Impărat Francisc Iosif I* și de către Înălțimea Sa *Archiducele Rainer* sunt neprețuivere, că monumentul cel mai apt pentru acest scop măreț va fi, dacă aici în Năsăud se va ridica un templu pentru muse, și pentru creșterea tinerimei; și dupăce aceleași comune, din experiența de toate zilele, au priceput: că nimica nu poate fi pe această lume lui Dumnezeu mai plăcut și oamenilor mai folositor, decât desvoltarea inimei omenești, și că aceasta numai prin institute de învățământ se poate efectui, noi mandatarii legitimi și trimiși în specie în cauza prezentă, am statorit și încheiat cu putere pentru fiecare comună și pentru fiecare membru din comune împrumut obligator și nestrămutaver următoarele:

I. *Fondul numit al proventelor, și al monturului* străpunându-se nouă, ca ale noastre în proprietate și posesiune, să nu se împartă între proprietarele comune, ci să rămână așa la olaltă și să formeze un întreg nedespărțiver al comunelor proprietare, precum a fost în timpul regimentului și fiecare comună să aibă la totul acesta numai o parte ideală inescindibilă.

II. *Fondul monturului*, ca proprietate al celor 44 comune, fiind menit pentru *stipendii*, de acum înainte să aibe numirea de:

»Fondul de stipendii«; — iar *fondul numit al proventelor*, având noi de cuget a-l consacra cu totul pentru școale, de acum încolo să se numească: »*Fondul scolastic*«.

III. Toate izvoarele fondurilor acestora de stipendii și școlastice, precum sunt: regaliile, adică dreptul de cârciumărit dimpreună cu cârciumăritul așa numit de trei luni de toamnă, — apoi munții și pădurile, cari și până acuma au fost destinate exclusiv spre sporirea acestor fonduri, și apoi oricari alte izvoare, cari s'ar mai deschide din acestea, precum mori de tot soiul, mașine, fabrici, plutărit etc., și iarăși ce s'ar mai cumpăra sau dona pentru aceste fonduri, și scopul lor, să se comaseze așa, ca acele să formeze un complex de bunuri ale foastelor comune grănițere și să aibă numirea de munți, etc., ai fondului respectiv, scolastic sau de stipendii.

Complexul acesta de bunuri să se conscrie într'un *instrument*, care să fie ratificat și legalizat prin jurisdicțiunile politice astfel ca să servească ca document deplin al dreptului de proprietate al numitelor fonduri față cu oricine.

IV. Intreg complexul acesta de bunuri să se administreze la oaltă în comun prin comitetul grănițeresc, ce a stat și până acuma dela desființarea regimentului, și prin amploiați economici aleși de acest (comitet) prin absoluta majoritate a voturilor, nici decum însă prin aclamațiune. Comitetul va administra independente, însă fără a se depărta de punctele protocolului acestuia. Despre aceasta va veghia *oficiul politic districtual* (adică prefectura azi) *din Năsăud, dimpreună cu consistorul episcopului diecesan* (din Gherla, azi Cluj); cari amândoi vor avea suprainspecțiunea peste numitele fonduri și administrarea lor. Se vor compune statute, de cari se vor ține strict, amploiații.

V. Din interesele și venitele fondului de stipendii se vor forma stipendii amăsurate împrejurărilor pentru fiii celor 44 comune grănițerești, conform statutelor acestui fond, care fixază numărul și mărimea stipendiilor, precum și ramurile de științe și arte pentru cari și unde să se dea.

Pentru ca la stipendii să fie în totdeauna petiționari din fiii foștilor grănițeri, comitetul fondurilor va căuta după talente emnente nu numai între școlari, ci și între cei cari nu umblă la școală

și aflând talente pentru orice ram de știință sau arte sunt a se considera cu preferință fără respect personal, familiar sau material și cel puțin a treia parte din stipendii sunt de întrebuințat spre a se ridica între români clasa cetățenească, adică: spre îmbunătășirea, lățirea și consolidarea meseriilor de tot soiul.

Stipendiile se vor împărți celor mai demni numai în urma unui concurs publicat.

VI. Fondul proventelor numit acuma *scolastic*, să se întrebuințeze singur numai pentru scopuri scolastice și anume:

1. Să se susțină și pe viitor cele cinci școale triviale (de trei ani) din Monor, Borgo-Prund, Sângeorz, Telciu și Zagra — organizându-se după cerințele de azi și îmbunătățindu-se salariile învățătorilor.

2. Școala normală (primară) de patru clase din Năsăud să se organizeze după cele mai nouă planuri de învățământ și salariile să se îmbunătățească.

3. Pe lângă aceasta să se adaugă o școală mai înaltă de fețițe, în care pe lângă învățăturile școlastice din asemenea școli din patrie, dorim să se exercite cu cea mai mare diligență deprinderea fetițelor la curățenie, gătirea mâncărilor, lucrul manual de tot soiul și grădinăritul.

4. În Năsăud, — fost în timpul militariei grănițere, și astăzi este *centrul și reședința* oficiului suprem politic al acestui district, — să se fondeze și ridice un *gimnuziu complect* (cu 8 clase) *național român*, în care să se predee toate acele științe, cari s'au predat până acuma și se vor preda pe viitor în celelalte gimnazii complete publice ale patriei.

a) Acest gimnaziu să fie instituit public și să se numere între celelalte gimnazii complete ale patriei.

b) Într'însul va avea dreptul să învețe oricine, fără distingere de naționalitate și religione.

c) *Limba învățământului* pentru totdeauna, cât va exista acest instituit, să fie *cea română*, însă celelalte limbi ale patriei încă să se învețe, sperând că în gimnaziile celorlalte naționalități din patrie cu asemenea respect vor fi cătră limba noastră. Mai încolo voim, *ca științele filozofice și matematice* să se predee cât mai pe larg, iar pentru *istoria națională română și literatura limbei române*

să se înființeze și să fie o *catedră* de sine, care poate la alte gimnazi nu vor fi existând. Asemenea dorim ca *artele frumoase: pictura și muzica vocală și instrumentală*, care la Români până acuma au fost atât de părăsite, să se ia în deosebită considerațiune.

d) Lângă clasele gimnaziale să se adaugă și un despărțământ pentru *științele reale*, într'un curs de trei sau mai mulți ani, asemenea altor școli reale din patrie, cu aceea distingere numai, că în această școală toate științele se vor propune în limba română. Organizarea ei să fie ca tinerii să aibă pregătirile necesare pentru meserii, arte și științele tehnice.

Mai ales dorim că la acest despărțământ să se facă o *catedră* pentru *agronomie, hortologie și pomologie*, atât teoretică cât și practică.

e) Pentru componerea statutelor acestui institut gimnazial se va îngriji președintele comitetului de graniță în înțelegere cu bărbai de litere din district și din afară de district.

f) Pentru aceste școli să se ridice un edificiu, de arhitectură modernă, într'un loc potrivit scopului și totodată să se înfrumuseze și Năsăudul.

5. Tot aici să se fundeze și ridice și *un convict* (internat) pentru fiii locuitorilor, din cele 44 comune, tinerii cei mai demni cu talente și purtare bună și mai săraci, cari vor cerceta aceste școli, — până la un număr de *o sută*. Se vor preferi între cei cu calități asemenea, fii de agricultori.

Pentru construirea localurilor acestor școli contribuie fiecare comună cu piatră, lemne, (grinzi, scânduri, șindile, lețuri), lucrători și bani.

Tot în acest »Instrument fundațional« se cuprind și dispozițiile Autografului împărătesc dela 27 August 1861 prin care proprietățile celor 44 comune grănițerești sunt recunoscute ca ale lor și se aprobă hotărîrea reprezentanților grănițeri din 1851, urmând că *au să rămână ca bun comun și nedespărțiver* ale numitelor comune, din cari să se ajute fiii grănițerilor la școli și institute mai înalte de învățământ și educațiune și scopuri exclusive școlastice, — urmând o mulțime de detalieri...

Totodată Comitetul grănițeresc, ca corp moral și reprezentant legal al celor 44 comune foste grănițere, recunoscut ca atare

de Locotenența Transilvaniei, — »declară prin acest Instrument înaintea lui Dumnezeu și al omenimei, cu glas unanim, tare și obligator pentru sine și pentru următorii lui în această calitate: cumcă dânsul, ca corp moral recunoscut, fiind pătruns de zelul pentru cultura și educațiunea poporului român, pentru care sunt destinate acele fonduri, primește problema și sarcina aceasta foarte mare și grea impusă lui cu »învoirea« și legământul de mai sus și se obligă tare și irevocaver, cumcă cu toată scumpătatea o va purta și duce în deplinire și nici când, și sub nici o împrejurare nu se va retrage, nici va lăsa din mâinile sale puterea dată sieși prin proprietarii fondatori«.

»Declară mai departe serbătorește, cu vot unanim, irevocaver și împrumutat obligator atât pentru sine ca împuterit, cât și pentru comunitățile proprietare și fundatoare, ca sus-specificatele fonduri — scolastic și de stipendii, — în toată integritatea lor, împreună cu toate veniturile și izvoarele, — le dedică și prin acest Instrument, și au să rămână dedicate pentru totdeauna ca bunuri instituționali pentru corpul, respective comunele foarte grănițere, din cari au să se înființeze, după putință, și să se susțină toate acele institute de învățământ și educațiune, câte sunt proiectate în sus atinsa învoire«.

»Declară apoi atât în numele său cât și al următorilor săi și se obligă tare și cu putere de lege..., că fondurile lui încredințate spre administrare, le va administra independente, însă strâns între marginile legilor și regulamentelor sustătoare în privința administrării *fondurilor publice instituționali*, de unde urmează, că în privința administrațiunei Comitetul nu va suferi nici un amestec străin, decât numai suprema inspecțiune a Monarhului și a Guvernului său«...

»De principiu general se statorește: cumcă comitetul, ca reprezentantele fondurilor, în toate afacerile sale își păstrează expres *dreptul de fondator și de patronat în toată privința*«.

»Deoarece Comitetul grănițeresc a primit sarcina administrării numitelor fonduri instituționali, așa va purta numele: »*Comitetul fondurilor scolastice grănițerești din Districtul Năsăudului* și ca atare va avea un sigil cu această inscripțiune«, — apoi »dînsul ca atare este totodată și *răspunzător in solidum*, pentru toată

dauna, care s'ar cauza numitelor fonduri prin verce indolență, neîngrijire sau nepăsarea membrilor Comitetului sau prin întrelăsarea de orice întreprinderi, prin cari s'ar fi putut delătura pe cale legală vr'o daună, ce ar amenința întregitatea fondurilor sau îngustarea izvoarelor sau a veniturilor acelora, sau ce s'ar cauza prin manipularea și economisirea rea cu averea și venitele fondurilor».

»Comitetul acestor fonduri fiind o corporațiune mai mare, își va alege din mijlocul său *un organ executiv*, constător din bărbați puțini însă cu cea mai mare experiență, erudițiune, capacitate și moralitate, pentru imediata administrație a averii fondurilor și manipulațiunea veniturilor acelora.

Acest organ se va numi: »*Comisiunea administratoare de fondurile școlastice din Districtul Năsăudului*. (Secretar, perceptor, controlor — în afară de președinte...) Și acest organ este *răspunzător in solidum*.

Suprema inspecțiune a fondurilor s'a pus guvernului și Oficiolatlului suprem politic central (prefectura) din Năsăud și Consistoriului episcopesc diecesan, fiecare între marginele competenței și în sfera sa de activitate.

Învățătorii și directorii școalelor triviale și a celei normale (primare superioare) din Năsăud vor fi aleși de Comitetul fondurilor, ca fondator și patron, al căror tablou va fi înaintat Consistoriului episcopesc *pro ratihabitione și contrasemnarea* decretelor de numire edate din partea Comitetului, și apoi trimițându-se și *guvernului spre știință*.

Pentru posturile de profesori la gimnaziu se va escrie concurs, Comitetul va numi dintre concurenți pe cei mai apți și morali și calificați conform legilor.

Un profesor provisor desvoltând un talent eminent, o perfecțiune în știința obiectelor, iar în propunere dovedind o dexteritate și tactică deosebită și încununată cu rezultate evidente îmbucurătoare, precum și o viață morală și purtare modestă exemplară, atât față cu superiorii și fondatorii, cât și insufătoare de respect față cu școlarii, — atunci Comitetul, în asemenea caz, pe baza dreptului de fondator și patronat, cu care este investit, — își va ține de datorință pe un atare profesor provisor, inzestrat cu asemenea calități probate, chiar în interesul prosperării și con-

solidării gimnaziului — cu consensul locurilor mai înalte competente — a-l înainta întru toate în categoria profesorilor publici definitivii.

Pentru postul de *Director gimnazial*, Comitetul, în înțelegere cu corpul profesoral gimnazial, va alege și numi pe cel mai apt dintre profesorii definitivii, — apoi despre profesorii și director aleși, va raporta consistorului și guvernului *pro notiția și spre confirmarea directorului*.

Toți membrii corpului didactic au dreptul la pensie și la adause decenale.

Inspectorul convictului (internatului) se va alege de comitet dintre concurenții cei mai apti și mai morali, cari au absolvit pedagogia superioară.

Stipendiile pentru academii și universități erau de 260 florini în Transilvania și de 400 florini în afară de țară și votate de adunarea generală a Comitetului, în urma unui concurs.

Instrumentul fundațional redactat de Ion Florian Câmpianu, s'a semnat în adunarea generală a Comitetului «cu mare plăcere și bucurie» în ziua de 18 August 1865. Semnatarii: *Grigore Moisil* președinte; *Ștefan Timoc*, secretar; *Leontin Luchi*, vicecăpitan; *Ioachim Mureșian*, *Petru Tanes*; *Ioan Florian Câmpianu*, fiscal primar districtual; *Vasile Nașcu*, *Florian Porcius*; *Maximilian Lica*; *Nicolae Beșian*; *Grigore Cavaler de Bota* și alți 35 reprezentanți ai grănițerilor.

*

Și acest act de mare importanță grănițerească și națională românească își are istoria lui și s'a putut realiza cu greutate.

Florian a colaborat cu mare zel la redactarea »Instrumentului fundațional« și insistenței sale neobosite este a se mulțumi în mare parte confirmarea (aprobarea) obținută foarte anevoie dela guvernul maghiar în 1871.

Înainte de a ajunge însă »literile fundaționale« la guvern, fiindcă ele priveau școli, cari stătuseră și aveau să stea în legătură cu autoritățile bisericești, grănițerii voiau ca și Consistorul diecesan greco-cat. din Gherla să ratifice acel important act. Între episcopul de atunci, Ioan Vancea, și între Eforia fondurilor nășăudene se iviseră însă în această chestie divergențe de păreri, cari nu putură

fi aplanate prin schimbul de scrisori ce a urmat. Atunci comitetul și comisiunea fondurilor grănițerești autoriză pe Căpitanul suprem (prefectul Districtului) *Aleksandru Bohățel* și pe *Ioan Florian* să meargă la Gherla să trateze cu vlădica și cu consistoriul în chestiunea ratificării.

Sunt interesante tratativele aceste, pe cari Florian le comunică la Năsăud prin scrisoare sa trimisă dela Cluj, datată 12 Aprilie 1866. Din această scrisoare reese, ca prezentându-se mai întâi la prepozitul *Macedon Pop*, acesta le comunică că »dânsul nu spe-rează, nu crede că vom putea face ceva...« Apoi merseră la Episcopul »acesta era consternat și speriat« și »și-a motivat rescriptul și verbal fel și formă«. Deputații grănițerilor însă i-au arătat pagubele, pericolul și apoi argumentele și motivele lor — la cari »Episcopul s'a tulburat, a roșit, îngălbenit, răcit, a asudat, etc.« »In urmă a declarat că e gata a complana lucrul, că el nu e numai popă dar și român și partea primă va subordina-o la a doua«.

A doua zi Episcopul a pus chestiunea în desbaterea Consistorului. »Di Căpitan a desfășurat lucrul foarte bine și per longum et latum. Desbaterile însă au fost înverșunate«. Desbaterile celor dintâi două puncte a durat dela orele 9—2 »fără să ne înmuieim, când apoi i-am declarat părerea de rău pentru călătoria și osteneala fără rezultat. Di Căpitan a băgat rescriptul în buzunar și eu — scrie Florian — am început a aduna actele de pe masă. Episcopul a îngălbenit și lăcrămând m'a provocat pe mine, ca să-i descoper sincer spre ce sum împuțernicit, că dânsul nu ne poate lăsa la o despărțire; astfel vorbind cu mâna pe piept foarte frumos, și revera foarte bine, la care tot consistoriul a pus capul în piept. Eu la aceasta rezumând lucrul, starea noastră cea ticăloasă materială, mărimea și însemnătatea fundațiunei, periclitarea atâtor sute de tineri prin închiderea școalelor, etc. urmate de mișcări, caprițuri bazate pe concordat, care azi e combătut din toate părțile și urmările confesionale în cazul ruinării totului, etc.; apoi i-am descoperit împuțerirea mea, că adecă: După ce noi prin termenii »Ordinariatul și Consistoriul respectiv« am înțeles și înțelegem pe cel greco-catolic azi cu scaunul în Gherla; și după ce școlile și instituturile deschise și înființându, precum arată decrete regești, sunt române greco-catolice; așa ne învoim ca în clauzula Ordi-

nariatului — dacă se va afla necesar — să se facă aceste două puncte evident ¹⁾, că adecă Ordinariatul așa le înțelege. Dar mai mult nici în clauzulă nu concedem de a se pune. Iară ce se atinge de celelalte puncte din reflexiunile Consistoriului, — si fractus illabatur orbis — nu voim, nu putem și nu vom concede de a se pune nici în clauzulă și nici în textul Instrumentului, nu vom mai adauge sau modifica nici o litera, cu atât mai puțin cuvinte. Aceasta îmi este misiunea cu care am venit; pue fiecare mâna pe conștiință, întrebe-se. pe sine, pue toate în cumpănă, și apoi decidă; pentrucă până la Dumineca Tomii sunt încă numai 4 zile, ale cărei urmări nu vor fi neînsemnate, și poate obiect de afurisenie pentru posteritate. Tăcere profundă! Episcopul tremurând a provocat pe Consistor: doar e gata lucrul, că aceste-s vorbe mari și mai bine ar fi să pășim la formularea clauzulei. Episcopul a dictat una, Dl Căpitan a concipiat încă una și în urmă s'a primit a Dlui Căpitan: ca institutele înființate și înființânde sunt și au să fie *române greco-catolice*, și sub »Ordinariatul și Consistoriul« respectiv se înțelege cel greco-catolic acum cu reședință în Gherla²⁾.

Iată și retificarea definitivă așa cum au cerut-o grănițerii:

Nr. 784—422. Subscrisul Ordinariat greco-catolic de Gherla ca atare și totdeodată și ca inspector școlar suprem legal, cetind Instrumentul fundațional prezent după toată estensiunea sa îl primește, îl ratifică și-l aprobează cu acea umilită observare: că fiind române greco-catolice toate institutele de învățământ și creștere înființate și înființânde pe baza acestui Instrument fundațional, în toate locurile, în cari e vorba despre: »*Ordinariatul sau Consistoriul diecesan respectiv*«. se înțelege apriat: *Ordinariatul și Consistoriul greco-catolic din Gherla*, și adauge prea umilita rugare: că în prea înalta sancțiune să se expună prea grațios, ca aceste institute de învățământ și de creștere sunt, și au de a fi *institute*

¹⁾ Și din aceste cuvinte se vede — ca și din toată viața grănițerească năsăudeană — că grănițerii țineau ca școalele lor să fie numai românești și să nu fie periclitare de germanizare sau maghiarizare mai târziu, și să fie de confesiune greco-catolică și nici decum să fie primejduite de romano-catolicizare prin care s'ar fi maghiarizat sau germanizat; deci să li se respecte limba și legea părinților și moșilor noștri.

²⁾ »Arhiva Someșană« Nr. 8, 1928, pag. 105—107.

române greco-catolice prin urmare substau pe totdeauna legilor vi-
guroase pentru institutele greco catolice.

Dat în Gherla la 10 Aprilie anul Domnului una mie opt
sute șasezeci și șase.

(L. S.) *Ioane Vancea* m. p. Episcopul gr.-cat. de Gherla.

*

Ioan Florian a reposat în anul 1894 în Odorheiu și înmor-
mântat în Sibiu în cavoul familiei Gligor Mateiu, a cărui fiică o
ținuse în căsătorie.

| | | |

Pedagogul Vasile Petri

1833—1905

Școala, după biserică, fiind factorul cel mai de căpetenie intru ridicarea morală, culturală și economică a unui popor, grănițerii năsăudeni, îndată ce au avut siguranța că vechii dușmani au fost înlăturați, s'au gândit, de cu bună vreme, să-și întărească și organizeze școalele, mai întâi cele sătești, numite naționale, apoi cele »triviale« și »normale« (primare mai superioare) și preparandia adică școala de învățători și să înființeze un liceu.

Vicarii episcopoești, care erau conducătorii nu numai sufletești, ci și naționali și școlari având o cultură superioară, cunoșteau

cerințele timpului și având în vedere trecutul plin de asupriri al nației românești, erau conștii și convinși, că Românii nu se puteau ridica decât prin școale.

De aceea Vicarul *I. Marian*, pe lângă îngrijirea deosebită ce o avu de școalele naționale, înființă cursurile pedagogice la Năsăud, încă în anul 1837, din care apoi eșiră o serie de învățători mai specializați. Aceste cursuri pedagogice prin îngrijirea celor doi vicari episcopești, cari urmară lui Marian, și anume *Macedon Pop* și *Grigore Moisil* sub cari preparandia din Năsăud s'a îmbunătățit foarte mult, ajungându-și, mai târziu apogeul sub pedagogul desăvârșit, care a fost *Vasile Petri*.

Încă între anii 1853 și 1859 grănițerii năsăudeni au trimis mai mulți tineri să se desăvârșească în pedagogie la școale speciale, mai ales la Praga. Intre aceștia amintim pe *Cosma Anca* (din Rodna); *Andrei Morariu* (din Zagra) care urmă cursurile de pedagogie și pentru școalele normale și reale — timp de 4 ani; *Teodor Rotariu* (din Feldru) și *Isac Nașcu* (Năsăud), cari înapoiindu-se au activat cu cinste și hărnicie în școalele din Năsăud dimpreună cu *Vasile Petri*.

*Vasile Petri*¹⁾ s'a născut în comuna Mocod la 2/11 Februarie 1833 din părinți grănițeri, Gavrilă și Docia n. Mieruță. Tatăl său, știutor de carte, fusese căprar în Regimentul al II-lea de graniță. A făcut școala națională (primară) în satul său sub învățătorul *Silvestru Tomi* — mai târziu căpitan și fost director apoi a școalei militare din Kamenitz (Slavonia), — urmă apoi școala trivială din Zagra, sub învățătorul *Petru Luchi*. Fiind micul Petri un școlar escelent, învățătorii sfătuiră pe tatăl lui să-l ducă la școala »normală« (Oberschule = școala primară superioară) din Năsăud, care era condusă de învățătorii *Constantin Georgiță* și *Moise Panga*, pe care o termină în vara anului 1848.

Școala normală din Năsăud, în legătură cu institutul militar, era foarte bine organizată și se preda pe lângă religie, limba ro-

¹⁾ Biografia aceasta s'a făcut după *actele personale și originale ale lui V. Petri*, păstrate în arhiva »Muzeului năsăudean« și din alte izvoare: a) *Istoria școalelor năsăudene* de V Șotropa și N. Drăgan, Năsăud 1913. b) *Sionul românesc*, foaia bis. liter. și școlară. Red. de Dr. Gr. Silași Viena, An. II, 1866, Nr. 14. c) *Convorbiri pedagogice* de I. Pop-Reteganul, An. I Nr. 2 1886, Satul-Nou. d) *Icoana unei școli* — Anuarul școalei normale din Năsăud, 1929.

mână și aritmetica, apoi limba germană, istoria, geografia, științele naturale și fizica. Caligrafia era deasemenea mult cultivată, de aceea elevii aveau toți o scrisoare foarte frumoasă. Mai se preda și pomăritul și noțiuni de agricultură, nu numai teoretic, ci mai ales practic în grădina școlii. Organizația aceasta se datorește în cea mai mare parte vicarului pedagog Ion Marian.

Pe vremea când Petri urma această școală, director era *Moise Panga*, un bun dascăl, pedagog și hotărît român, care terminase cursurile pedagogice dela Lemberg. Încă la 1837 Marian, care era și director al școlii primare superioare (normală) a deschis — cu aprobarea autorităților respective — un curs pedagogic de șase luni (în fiecare an) pe lângă școala primară, pentru a pregăti candidații de învățători mai buni pentru școlile naționale-sătești din ținutul Regimentului al II-lea grănițesc. Acest curs a continuat și în anii următori sub direcția lui Marian, ear mai târziu sub a lui Moise Panga. Se primeau la aceste cursuri elevi absolvenți ai școlii prim. sup. din Năsăud, cu clasificație »bună« trecuți de 16 ani. Obiectele cursurilor se propuneau parte în limba română, parte în cea germană și erau: noțiuni generale pedagogice și metoda de învățământ; limba maternă și deprinderi în scriere românească și germană; calculul mental; constituția politică a școlii și diferite ordinațiuni școlare; istoria biblică și datorințele creștinești; cântările bisericesti; economia de casă, grădină și câmp; principii introductive pentru instrucțiunea surdo-mușilor. Catechizarea în 2 ore pe săptămână.

Pentru practica pedagogică »preparanzii« asistau la cursurile școlii primare, care servia deci ca școală de aplicație. La finele cursului făceau examene verbale și scripturistice, primind un atestat (certificat de progres și conduită).

Cursurile aceste au fost de mare importanță pentru instrucțiune, dar erau prea scurte pentru a forma învățători conform cerințelor pedagogice. De aceea Marian, ca și Panga, adunau pe învățătorii școlilor naționale-sătești și în timpul vacanțelor la Năsăud, pentru repetarea și complectarea cunoștințelor necesare.

Cu întreruperea anului 1848, cursurile s'au continuat apoi dela 1849 până la 1858.

După revoluție, Petri urmă cursurile pedagogice de 6 luni

din Năsăud, conduse de Moise Panga pe care le termină în 1850. Cursurile aceste erau frecventate atunci de peste o sută de elevi, stipendiați de stat, câte cu 6 florini pe lună. Absolvind și aceste cursuri, cu rezultat eminent, Petri fu numit învățător la școala normală din Năsăud, unde funcționează până în toamna anului 1853, când fu trimis pe cheltuiala statului, să asculte — timp de doi ani — un curs la înalta școală pedagogică (Lehrbildungsanstalt-Musterhauptschule) din Praga, pe care o termină cu escelință. Tot aici mai urmă încă doi ani un curs pentru candidații de școale reale inferioare, grupa lingvistică-istorică, care curs, după raportul inspectorului școlar pentru Boemia, înaintat Ministeriului Instrucțiunii din Viena la 29 Iulie 1857, l-a terminat Petri cu distincție. Inspectorul făcu în raportul său observațiunea, că certificatul de calificațiune obținut de Petri, este unul din cele mai escelente din câte a semnat vr'odată.¹⁾

¹⁾ Reproducem, după original, acest certificat de calificațiune:

Lehrfähigkeitszeugniss.

Herr Basilius Petry, gebürtig von Maccod, bistritzer Kreises in Siebenbürgen, war während der zwei Schuljahre 1855/56 und 1856/57 Zögling des mit der k. k. deutschen Oberrealschule zu Prag vereinigten Lehramts-Kandidatenkurses, hat den Unterricht desselben ununterbrochen sehr fleissig benützt, ihn vollständig aufgefasst und zu seinem klaren Wissen, zu seiner sicheren und geläufigen Ueberzeugung erhoben; und bestand am 28. Juli 1857 unter dem Vorsitze des k. k. Landesschulrathes, Herrn Johann Maresch die Lehramts-Befähigungsprüfung.

Aus der Religionslehre und Didaktik so wie aus den als Vorbereitung nöthigen Theilen der Psychologie und Logik waren seine Antworten, wie sie es auch bei den Jahresprüfungen jederzeit gewesen sind, ganz vollständig, durchaus klar und richtig, und mit Besonnenheit, Sicherheit und Geläufigkeit vorgetragen.

Aus der deutschen Sprachkunde zeigte er ein umfassendes und sicheres Wissen in der Grammatik sowohl bezüglich der Satzlehre als auch bezüglich der Formenlehre; vollkommen ausreichende Kenntnisse der allgemeinen so wie insbesondere der deutschen Literaturgeschichte. Sein Stil ist durchaus korrekt, sicher und gewandt.

Aus der Geografie und Geschichte legte er eine gründliche Kenntnis der allgemeinen so wie ¹⁾speziell der deutschen und oesterreichischen Geschichte, vollkommen sichere Orientierung auf dem Gebiete der fisikalischen und politischen Geografie, und in Bezug auf die oesterreichische Vaterlandskunde und Statistik genaue Kenntnis nicht bloss im Allgemeinen sondern auch im Detail an den Tag.

Înapoiat la Năsăud cu o așa de frumoasă pregătire pedagogică încoronată cu excelentul »Certificat de calificațiune pedagogică«, Petri fu numit, în Noemvrie 1857, învățător la școala primară »trivială« din Sângeorz — dar în adevăr reținut (detașat) la școala primară superioară din Năsăud.

În Năsăud era coleg de dascălie și cu *Vasile Nașcu* (vezi biografia acestuia) cu care a stat mereu în cele mai strânse raporturi de prietinie și activitate atât școlară cât și în interesul chestiunilor grănițerești. Apoi firește că s'au stabilit și raporturi de prietinie și activitate școlară și cu vicarul *Grigore Moisil*, care pe lângă că era președinte al Fondurilor grănițerești, dar era și inspectorul școalelor, care a apreciat la justă valoare capacitatea tânărului pedagog Petri.

*

În anul 1858 Impăratul încuviință să se înființeze în Ardeal 3 *preparandii de stat*, una latină-catolică pentru Secui în Șimleul-Ciucului, alta iarăși latină-catolică pentru germani în Sibiiu și a treia *preparandie greco-catolică pentru Români, în Năsăud*, în legătură cu școala prim. sup. de aici. Episcopul *Ion Alexi* al Gherlei stăruise foarte mult pentru înființarea acesteia și la 2 Ianuarie 1859 se și inaugură în mod solemn de canonicul *Ștefan Bilț*, înscriindu-se 64 de noi preparanzi. Durata cursului era de doi

In der Methodik zeigte er Vertrautheit mit der neuen Methode des Unterrichtes sowohl im Sprachfache als in der Geografie und Geschichte, verbunden mit der Einsicht in die inneren Gründe dieser Methode.

Beim Vortrag in der Schule, worin er viel geübt wurde, hat er sich ganz in seiner Gewalt und beherrscht die Klasse ohne hiezu eines anderen Mittels zu benöthigen als nur seines Unterrichtes.

Derselbe wird demnach für vollkommen befähigt erklärt, als wirklicher Lehrer der deutschen Sprache, und der Geografie und Geschichte an einer dreiklassigen mit einer Hauptschule vereinigten Unterrealschule angestellt werden.

Prag, am 30. Juli 1857.

Fr. Schneider

Director der k. k. deutsch. Oberrealschule.

Johann Maresch

k. k. Landesschulrath.

Bernard Scheinpflug

ord. Lehrer an der k. k. deutschen Oberrealschule.

Peter Krecyc

k. k. Schulen-Oberaufseher.

Dr. Wilh. Kögler

ord. Lehrer an der k. k. deutschen Oberrealschule.

Franz Herrmann

Lehrerbildner.

ani și școala aceasta servia pentru diecezele românești de Alba-Iulia și Gherla, și inspecțiunea ei o îndeplinea ordinariatul episcopesc gr.-cat. din Gherla, care avea inspecțiunea și a celorlalte școli confesionale greco-catolice din această diecesă, iar conducerea sau direcțiunea o avea directorul școlii primare superioare (normale) din Năsăud. Cu toate că preparandia era confesională, greco-catolică, se primeau elevi și de alte confesii — lucru special școlilor năsăudene, deși statul înființase preparandia, însă toate cheltuielile, salariile și dotațiunea a luat-o din fondurile grănițerești, și cu toată asigurarea, că aceste mari cheltuieli se vor restitui, nu s'au achitat de stat niciodată. Astfel tot grănițerii au contribuit timp de 10 ani, până în 1869 când școala a fost mutată la Gherla.

Deschizându-se preparandia, guvernul a încredințat cu direcția pe *Laurențiu Rummel*, directorul școlii primare superioare, iar celalalt personal era compus din învățătorii *Cosma Anca*, *Andrei Morariu*, *Ioan Secuiu*, apoi *Grigoriu Moșil* și *Vasile Petri*. Acest corp didactic a funcționat tot timpul până la 1869, în afară de Rummel, care a fost pensionat mai înainte.

Petri, care la început era numai profesor suplinitor la preparandie, fu numit în 1860 provizor. Din cauză că Rummel nu avea o pregătire specială s'au produs multe fricțiuni, în urma cărora acesta a fost trimis la penzie.

»Sufletul preparandiei« însă a fost *V. Petri*, grație pregătirii lui speciale, care a și fost însărcinat apoi cu direcția școlii, în urma recomandării foarte elogioase a inspectorului școlar, Vicarul *Grigore Moșil*, care arătase, că Petri se bucură de o »moralitate exemplară«, că în propunerea obiectelor de probe demne de laudă, de »claritate« și »precizie«, că are »ample cunoștințe pedagogice«, că are adânci sentimente religioase și că este un perfect stilist al limbii române și germane.¹⁾

*

¹⁾ Raportul Nr. 202 dela 1 August 1864 al Vicariatului și Inspect. școlar către Fondurile grănițerești (care era patronatul școlii) îl reproducem în următoarele :

»Din partea Inspectoratului școlastic al Districtului Năsăud prin aceasta se adevărește cumcă Domnul profesor de preparandie Basiliu Petri, de când funcționează în calitatea aceasta, nu numai cu moralitate exemplară totdeauna

La preparandie Petri a propus mai toate obiectele de învățământ: psihologia, didactica, pedagogia, învățământul intuitiv, »metodul elementar« și exerciții practice cu elevii anului prim. Apoi limba română, »computul«, geometrie, geografia, istoria, fizica și metoda predării acestor obiecte.¹⁾ După cum arată contemporanii și foștii lui elevi, lecțiile lui Petri erau adevărate prelegeri pedagogice. Alcătuite cât se poate de conștiincios și de metodic, lecțiile se desfășurau intuitiv, clar, sistematic și la fiecare pas cu aplicații practice. Pe lângă darul cu care era înzestrat de a ține lecții frumoase, avea și pregătirea trebuitoare, căci era doar reprezentantul »noilor« metode pedagogice.

Dar Petri nu era încă profesor definitiv, lucru ce doria pentru a fi asigurat că activitatea lui nu va fi împiedecată prin cine știe ce înlocuiri ar fi putut să se întâmple.

Pentru numirea definitivă Vicariul Gr. Moșil i-a liberat următorul Testimoniu :

Testimoniu

Prin carele din partea subscrisului Inspectorat școlar conștiincios se adeverește, că Domnul Basiliu Petri, profesor de preparandie, în decurs de șapte ani, de când există acest institut, a documentat din destul și cu laudă abilitatea sa pedagogică-didactică arătat înaintea învățăceilor, dară și în propunerea obiectelor de învățământ a documentat o claritate, precizie și exactitate demne de laudă, cari însușiri pot proveni numai din amplele cunoștințe pedagogice, care le posedă dânsul și despre cari vorbesc și atestatele respective ale dânsului cu atâta recunoștință. Învățământul său în școală a respirat la toată ocaziunea cele mai vii simțăminte de religiositate și adorare către Dumnezeu, precum și de loialitate, credință și alipire către Monarh și Tron, astfel interesele atât ale bisericii, cât și ale statului au aflat în Dl Petri un apărător riguros și devotat. În urmă dânsul a arătat o perfecțiune în stilizare atât în limba română cât și germană, laudavere.

Care frumoase însușiri îl fac demn de cel mai bun testimoniu, și îl arată apt de a conduce institutul preparandial și școala principală de aici.

Năsăud, 1 Aust 1864. Grigore Moșil, vicar episcopesc foraneu, asesor consistorial și inspector școlar districtual.

¹⁾ Avea 22 ore pe săptămână: Vezi Statul personal al profesorilor preparandiei cu toate materiile pe cari le țineau, în revista „Magazinul pedagogic“, Năsăud anul 1868 pg. 279 și an. 1869 pg. 242, citate și «Icoana unei Școli», Năsăud 1930, pg. 179.

tică, precum și o purtare morală foarte bună și pentru discipulii săi edificatoare, încât superiorii săi școlastici au avut cauză a fi mulțumiți cu prestațiunile dânsului făcute în trebile școlastice.

Drept aceea meritează ca să fie întărit de profesor în postul său definitiv și actual, spre care scop voios îl recomandă Inalțelor locuri.

Dela Inspectoratul școlar al Districtului Năsăud.

Năsăud 3 Septembrie 1865.

Grigore Moisil, vicar episcopesc foraneu și asesor consist.

*

În fine în Iunie 1866, după 7 ani de provizorat atât al școlii de învățători »institutul preparandist« cât și a profesorului Petri, »înalta cancelarie de curte« l'a întărit ca definitiv (cu leafa de 700 florini anual, 80 fl. relut de cuartir și dreptul de pensie), și guvernul transilvănean a dispus ca Petri să fie instalat ca profesor definitiv prin ordinariatul episcopesc diecesan de Gherla, care a însărcinat, la rândul său, cu ducerea la îndeplinire a acestui act pe Vicariul și inspectorul districtual Gr. Moisil. Instalarea s'a făcut în ziua de 17 Iunie, cu mare solemnitate, și după sf. liturgie în prezența autorităților districtuale, a intelectualilor, a preparanzilor și elevilor gimnaziului.

Inspectorul într'o vorbire arată importanța preparandiei pentru Românii greco-catolici, foloasele ei, făcând istoricul acestei școlii cu greutatea ce a avut să lupte, dela începutul ei până astăzi, când ea trece din starea nesigură de până acuma în cea definitivă. Apoi, după citirea decretului de numire definitivă a profesorului Petri, și înmanuarea aceuia îi adresează cuvinte de încurajare, îndemnându-l că și de aici înainte să continue cu același zel, cu aceeași energie conducerea oficiului pe cât de greu, pe atât de onorabil. La acestea Petri rosti următoarea cuvântare:

Reverendissime Domnule Vicar!

Prea onoraților Domni!

Instalarea, ce mi-se face astăzi în postul de învățător preparandial definitiv, în prezența atâtor prea iluștri domni, acest act serbătoresc așteptat din parte-mi atâta timp și amânat din mai multe laturi peste măsură, m'a surprins într-o măsură, încât mă tem,

că nu-mi voiu putea exprima cugetele și simțemintele așa precum ași dori. De 7 ani ocup postul acesta provizor; am dorit timpul acesta neincetat, să-mi văd odată denumirea definitivă. Și totuși astăzi, când dorirea mi-se împlinește, mă simț — nu neîndestulit, dar oarecum neliniștit; neliniștit, pentru că acum, ca nicicând altădată, mi-se ivește înaintea ochiului meu sufletesc chiemarea-mi în toată ponderositatea și responsabilitatea ei.

Am simțit și până acum greutatea oficiului primit. Când însă grijile mă apăsau mai tare, cugetam la starea cea provizorie, care odată are să se schimbe, — și acest cuget mă mai liniștia. Astăzi și cugetul acesta a dispărut, de astăzi înainte sunt definitiv — sub sarcina, ce mi se încarcă pe umeri.

Și *sarcină* într'adevăr, și încă sarcină foarte grea e chiemarea ce Provedința-mi destină; grea mai întâi de toate cu privire la *problema* ei. A forma învățători! — chemare pe cât de măreață, pe atât de delicată și apăsătoare. E greu a fi învățător; singur numele ne rechemă în memorie o mulțime de proverbe și expresiuni din toate timpurile și dela toate popoarele, deasemenea disgustătoare și nemângâietoare. »Pe cine zeii urgisesc, îl face învățător«. (Quem dii odere, paedagogum facere!) Și iarăși: »Trei lucruri sunt mai cu anevoie: a naște, a domni și a învăța pe alții!« Iată tristul prospect pentru apostolii culturii!

Dacă e greu a fi învățător, apoi cu mult mai greu este a fi *formator de învățători*, și anume pentru urmările îngrozitoare, ce pot proveni din greșelile comise. Când înveninez apa din păharul, cu care cineva voiește a-și stâmpăra setea, am destinat moarte unuia. Când însă otrăvesc izvorul, fântâna, am plănuit pierire mulțimei. Iată pentruce greșelile învățătorului preparandial (adică a școlii ce formează învățători) sunt mai fatale, decât cele ale învățătorilor proprii. Învățătorul preparandial — greșind — înveninează canalul, pe care are să curgă în popor, în societate, cultura și moralitatea!

E grea sarcina, ce iau asupra-mi, a doua, cu privire la *mijloacele*, de cari pot dispune la rezolvirea ei. Unde sunt cărțile tipărite pentru chiemarea învățătoarească?

Unde avem noi Românii o pedagogie, o didactică specială? Unde ne sunt aparatele, colecțiunile necesare? Lipsesc cu totul

— și bieții preparanzi (elevii școalelor de învățători) sunt condamnați a-și scrie studiile toate, adese cu greșele, pentrucă le scriu după prelegeri libere. De unde să ia timp și pentru studiere, pentru lectură? Din lipsa modelelor și a aparatelor învățătorii apelează la fantazia elevilor. Nu e destul atât însuși paușalul (banii) pentru încălzitul și curățitul institutului, apoi pentru scripturistice, stipendii etc. ne lipsește acuma de 3 sau 4 ani de tot. (Românul știe ce însemnează »a lucra cu sapă de lemn.. «)

A treia, este grea chemarea mea și pentru alte împrejurări vitrege, cari împiedecă mult prosperarea institutului.

Statutele preparandiei pretind, ca tinerii ce vor a intra în institut să fi absolvat gimnaziul sau 2 clase reale cu succes bun. De 7 ani exista preparandia noastră și noi nici odată nu ne-am aflat în plăcuta stare a putea observa această condițiune salutară. Din contră am fost nevoiți, sau a închide preparandia, sau a recruta din clasele normale (adică din școala primară), ba chiar și din cele triviale. Și apoi acestor elevi să se propună — că așa pretinde planul de învățământ — cu succes psihologia, logica, didactica, pedagogia!

Până când școalele noastre sătești vor duce o viață amară, ca cea de astăzi; până când învățătorii vor fi expuși foamei și arbitriului unui jude (primar) sau jurat (consilier comunal) capricios; până când chestiunea școlară întreagă — această chestiune de viață pentru Români — nu se va regula printr'o lege proprie până atunci nici un tiner de Doamne-ajută, nu va păși pe cărarea învățătorescă, nu va intra în preparandie; până atunci elevii aceștia vor fi de aceia, cari nu știu să înceapă altceva, sau cari vor a se folosi de beneficiile cutărui paragraf din legea asentatoare (a recrutării în armată).

Dispensați-mă, Vă rog, Preaonoraților Domni, a mai înșira și alte împrejurări, cari îngreunează atât de mult chemarea mea de învățător preparandial și-mi concedeți a mă întreba: ce condițiuni unesc eu în persoana mea pentru rezolvirea fericită a problemei des-amintite? Afirm în toată liniștea sufletului, că aduc o voie tare, o inimă fierbinte, arzătoare pentru prosperarea institutului nostru preparandial; trebuie însă să mărturisesc, că nu și acele științe și experiențe, cari le cere importanța obiectului.

Și totuși nu despez!

Sper mai întâi de toate în ajutorul Atotputernicului Dumnezeu, carele va privi cu îndurare peste mult cercetata națiune română, și-mi va binecuvânta ostenelele puse. Sper în sprijinul mai marilor mei, cari vor ști scăpa odată preparandia din starea-abnormală de astăzi, și, punându-i la dispunere condițiunile necesare, îi vor asigura înflorirea dorită.

Sper în ajutorirea on. mei colegi dela preparandie, cari știu a prețui adevărul cuvintelor: »Unde-s doi puterea crește!« Iar domnii profesori dela gimnaziu sunt rugați a nu uita că și preparandia este un membru în șirul institutelor naționale de cultură, și ca atare își are însemnătatea sa proprie.

Sper în fine în bunăvoința bravei noastre inteligențe locale și o rog, că dacă n'ar putea înmulți numărul amicilor acestui institut, cel puțin să nu înmulțească cel al contrarilor.

Tare în speranțele acestea și în iubirea, ce o am cătră chemarea mea, rezolvirea problemei, ce-mi stă înainte, mi-se pare posibilă. Dacă însă pe lângă toate acestea nu mi-ași putea împlini misiunea, precum doresc: atunci aduceți-vă aminte, Prea Onoraților Domni, ca eu sunt numai om și că puterile omenești sunt foarte mărginite.

Binevoiește, Reverendisime Domnule Vicar, a te face interpretul simțemintelor mele către înaltul regim și a-i spune, că-mi voiu ținea de sfântă datorință a justifica încrederea pusă în mine și a satisface așteptărilor exprese la finea decretului primit. Iar domnia Voastră, Prea Onoraților Domni, primiți cea mai cordială mulțămintă pentru onoarea ce mi-ați făcut, luând parte la acest act sărbătoresc.*¹⁾

În anul 1869 preparandia fu mutată la sediul episcopiei de Gherla, dar Petri refuză plecarea, căci nu voia să părăsască Năsăudul și drepturile câștigate aici.

În anul 1870 fu chemat însă la preparandia de stat ce se înființase la Deva și primi cu plăcere să activeze la secția românească dela această școală, unde însă nu a stat decât până la 1871, când înbolnăvindu-se demisionă și se mută la Sibiu. Aici fu

¹⁾ „*Sionul românesc*“, foaie bisericească, literară și școlastică. Viena, 1866 An. II, Nr. 15 p. 166/67.

numit Director (inspector) al Școalelor grănițerești din ținutul fostului Regiment I român grănițesc dela Orlat, unde conduse învățătoria din anul 1872 până în anul 1875. La 1876 se înapoie la Năsăud, la casa și la grănițerii lui, continuându-și activitatea pedagogică prin publicațiile și revistele sale, până la sfârșitul vieții sale, la 1 Februarie 1905.

Activitatea pedagogică

Petri, ca unul din cei mai dintâi pedagogi români, pregătiți excelent îndată ce a fost numit profesor la preparandia adică la Școala de învățatori din Năsăud, a început o activitate școlară și pedagogică foarte bogată. Pe lângă prepararea cursurilor în românește pentru școlarii săi, căci cărți de pedagogie, metodică, etc. nu existau la noi, el a trebuit să lucreze primele abecedare, cărți de cetire, planuri (programe) de lecțiuni, instrucțiuni pentru învățatori pentru tratarea cărților școlare, cărți de metodică, reviste pedagogice.

»Lecțiunile lui de pedagogie și de metodică erau superbe« — spune V. Borgovan — fost elev a lui Petri — în ale sale »Amin-tiri« pg. 140.

Din lucrările lui Petri se vede că el a adoptat principiile marilor pedagogi germani.

»Pornind dela premisa lui *Pestalozzi*: educația poporului prin cultură, și dela premisa lui *Herbart*: educația omului prin instrucție, — idei pe cari Petri le consideră ca un fel de axiome pedagogice, pedagogul năsăudean își îndreaptă atenția și activitatea cu deosebire asupra învățământului. Și acest învățământ, ca să-și ajungă scopul, trebuie să fie moral, intuitiv, potrivit firii și dezvoltării copilului, să urmărească dezvoltarea spiritului de observație și de judecată la copii, să fie practic, realist, clar, și mai presus de toate temeinic, adică *metodic*. Se poate spune că principiul pedagogic central în toată opera lui Petri este *metodismul*. (Chiar cartea lui: »Instrucțiune pentru învățatori«, Sibiu. 1872, are ca motto: »Puterea învățătorului zace în metoda sa«. De aceea Petri luptă și urmărește intens realizarea acestui învățământ metodic la toate materiile de învățământ. Și cum Germania e patria metodismului, influența metodicenilor *Dистерweg*, *Lüben*, *Kehr* și *Hermann*

este evidentă. În chestiuni de educație afectivă și de disciplină urmează însă pe renumitul pedagog vienez, antiherbartianul *Ditjes*!)

Firește că preparanții făceau practică pedagogică-metodică în clasele școlii primare, câte 4 ore pe săptămână. Cei din anul I asistau, ascultând cu atenție metoda de propunere a învățătorilor și făcându-și notițe; cei din anul al II-lea făcând exerciții practice dintr'o clasă în prezența lui Petri, iar după oră li-se făcea preparanților observațiunile necesare și judecata asupra modului său de propunere.

Vasile Borgovan, unul din elevii lui Petri are cuvinte foarte frumoase despre acest mare pedagog. Astfel el spune că: »Re-numele școlilor născudene, ca și *faima lui Petri*, adunau în fiecare an la preparandie 80—90 de preparanți din toate părțile locuite de Români.«²⁾ »După experiența mea de azi (1907), pot spune sincer, că *preparandia lui Petri era superioară școlilor normale de învățători de azi*, până și din România, în ce privește pregătirea specială pedagogică a elevilor. *Insufletețirea pentru dascălie la elevii lui Petri nu cunoștea margini*«. ³⁾

Borgovan mărturisește în alt loc, că numai prin Petri îi s'a deșteptat simpatia pentru pedagogie, că a avut »*norocul*« să se prenumere printre elevii lui Petri (Ist. ped. pg. 234), și că deși a stat numai un an la preparandia din Năsăud, »anul acela a fost *hotărâtor* pentru întreaga lui viață«. ⁴⁾

*

Din cărțile ce a pulicat vom aminti aici câteva. La anul 1864 a apărut: 1. Primul său »Elementariu sau Abecedariu românesc«, care a apărut apoi, revăzut, refăcut și adăugit, ajungând la 20 ediții, cca 200.600 exemplare.

2. Legendar sau Carte de cetire pentru școlile populare, care a ajuns la 16 ediții, din 1878 cca 90.000 exemplare.

¹⁾ S. Manoliu. Icoana unei școli dintr'un colț de țară românesc. Năsăud 1930, pg. 197.

²⁾ V. Gr. Borgovan: »Istoria pedagogiei«. Ed. III. 1919, pg. 234. Idem. »Spicuri din Istoria¹ pedagogiei«. Disertație. Gherla, 1886. pg. 24. ¹

³⁾ V. Borgovan: »Amintiri din copilărie«. Școala primară românească, și nemțească, preparandia și gimnaziul (1859—1873). Brașov, 1907. pg. 140, 142—143).

⁴⁾ V. Borgovan: Amintiri... pg. 140 și 145.

3. Instrucțiune pentru învățătorii dela școalele centrale ale Reuniunii grănițerești din fostul Regiment I-ului român (Orlat), privitoare la tratarea cărților școlastice. Sibiu 1872.

4. Scriptologia sau modul de a învăța cetitul scriind. Indreptariu pentru învățători la tratarea Abecedarului. Sibiu 1872.

5. Plan de lecțiuni pentru școlile elementare românești. Năsăud 1882.

6. Sistemul metric manual pentru învățători. Sibiu 1875.

7. Sistemul metric manual pentru școlari. Sibiu 1876. Apoi:

8. »Magazin pedagogic«, revistă, organ pentru educatori, învățători și bărbați de școală, în colaborare cu Cosma Anca și Maxim Pop profesor gimnazial, Năsăud. Anii 1867, 1868 și 1869. A fost director numai în anul I.

9. «Școala română» Revistă pedagogică. A apărut An. I—IV (1876—1881) la Sibiu, iar anul ultim la Năsăud. Au colaborat la această revistă și profesorii: (I. Candrea (Sibiu); V. Gr. Borgovan (Gherla); Dr. D. Barcianu (Sibiu); T. Ceontea (Arad); Dr. A. Grama (Blaj); I. Lăzăriciu (Deva); — Dr. Paul Tanco, Maxim Pop și Gr. Pletos (Năsăud).

10. »Școala practică«, Magazin de lecțiuni și materii pentru instrucțiunea primară. Năsăud 1882—1886.

Asupra felului de a proceda în metodică școalelor primare române din Ardeal și în special al celor din districtul Năsăudului, revistele lui Vasile Petri, cel mai mare pedagog din Ardeal, conțin un prețios material. Dar și pentru a instrui, a învăța pe învățători, a informa de ce se petrece în vechiul regat și aiurea.

Trebue să observăm că toate cărțile și revistele publicate de Petri erau tipărite îngrijit și cu litere tipografice potrivite ochilor școlarilor și lecțiile sunt orânduite metodic. Bucățile erau scrise clar și atrăgător. Nota educativă și morală este urmărită peste tot.¹⁾ Noi, cari am învățat după primele ediții ale abecedarului și i-am citit alte cărți și revistele lui am observat că toate erau tipărite pe hârtie foarte bună și dovedea că avea un foarte pronunțat simț estetic și artistic. Reproducea poezii din toate țerile românești, iar în revistele sale publica știri școlare și culturale, despre serbările școlare din deosebite orașe din vechiul Regat, despre con-

¹⁾ Icoana unei școli pg. 191.

gresele, hotărârile, regulamentele, programele, etc. note despre cărțile nou apărute ș. m. a., iar ortografia introdusă de el, ca și de corpul didactic dela liceul din Năsăud, a fost fonetismul temperat al lui Maiorescu, iar în unele manuale ortografia Academiei române.¹⁾

Manualele didactice și revistele pedagogice publicate de Petri erau cele mai bune din trecutul pedagogiei românești și întrânsele se poate urmări prodigioasa activitate a distinsului pedagog.

*

Activitatea lui bogată ca director (inspector) al școalelor grănițerești dela Sibiu-Orlat se poate vedea din constructivele circulări redactate de Petri și trimise de Comitetul administrativ al acelor școli, învățătorilor care au avut de rezultat ordinea, regula, uniformizarea în școli. Din multele circulări reproducem două în foarte scurt rezumat.

Un circular (Nr. 223/1874) repețirea celui din 20 Februarie 1872 Nr. 90) era relativ la purtarea »ziarului«, din care se vedea activitatea învățătorului în școală, în fiecare oră. Circularul era tipărit pe 8 pagini folio cu toate instrucțiunile necesare.

Un alt circular (365/1874) privia examenele de vară, în care după ce arăta ordinea ținerii examenelor, indica ce elaborate trebuie să aibă învățătorul pe masă în ziua examenului și adică:

1. Clasificațiunile de examen (descrierea lor).
2. Conspect sistematic despre materia propusă (descrierea lui).
3. Probele caligrafice (descrierea lor).
4. Alte elaborate linguistice, geografice, etc.
5. Ziarul fiecărui învățător despre propunerile sale de peste an.
6. Statistică despre starea pomăriei școlare (cu multe detalii).

---

¹⁾ Corpul profesoral al gimnaziului sup. din Năsăud a hotărât să introducă noua ortografie fonetică a Academiei române în Sept. 1882. Corpul didactic al școalei primare (normale) din Năsăud luase hotărârea mai nainte. S'a ales o comisie de 5 inși (3 profesori și 2 învățători normali) pentru a elabora un proiect de precisarea ortografiei academice (vezi *Școala practică* a lui V. Petri. Tom. I (1882) pg. 254).

Petri a publicat în acest an (I Tom.) desbaterile (procesele verbale) ale Acad. rom. din 1882.

7. Un scurt raport despre tinerii, cari dela 1872 s'au aplicat la meserii.
8. Inventarul școlii.¹⁾

Axiome de ale lui Petri

»Știința pedagogiei, oricât de completă să fie ea, încă nu face pe învățator; se mai cere necondiționat: devotament curat pentru chemarea sa, iubire sinceră către școlarii săi, un viu sentiment, de a-și face datoria sub toate împrejurările, sentiment, care să-l dispună irezistibil: a progresa neîncetat în toate disciplinele pedagogice, a nu pierde nici o zi, nici o oră, ba nici chiar o sigură minută din timpul statorit pentru predările din școală, în fine a se prepara cât mai conștiincios pentru fiecare lecțiune de învățământ.

*Școala să-i fie împărăția sa pe acest pământ; aici să se simtă el mai acasă, mai mulțumit, bunăstarea și prosperarea ei să fie gândul lui de toate zilele.*²⁾

Într'o »axiomă« a sa, Petri spune: »Nu pot să-mi închipuesc o imagine mai admirabilă decât un învățator bătrân, încărunit în serviciul școlii, stimat și venerat de toată comuna, cu deosebire de generația mai tineră, care toată a absolvat școala sub părințeștiile sale îngrijiri și care ori unde-l întâmpină, aleargă la el și-i sărută mâna în semn de mulțumire și venerațiune.«³⁾

Chiar așa a fost el însuși, marele pedagog V. Petri, care a dus o viață cinstită și respectat de toți foștii săi elevi, de cunoscuții și intelectualii români de toate categoriile. »Petri a fost însuși un model în societatea năsăudeană ca și în viața familiară. Petri era plin de vigoare, inteligent, sensibil, activ și foarte capabil... Micile lui defecte ca ambiția și încrederea în sine), (dacă aceste pot fi defecte) erau recompensate cu prisosință prin calități superioare.⁴⁾

¹⁾ Din revista: „Convorbiri pedagogice“ în articolul: *Vasile Petri* de I. Pop-Reteganul. An. I (1886) Nr. 2.

²⁾ *Vasile Petri*: »Axiomă« publicată în »Memorialul Reuniunii învăț. gr.-cat »Mariana« în Năsăud. 1876—1901«. Năsăud 1901 pg. 102.

³⁾ Memorialul reuniunii învățăt. gr. cat. »Mariana« din Năsăud, 1876—1901. Năsăud 1901 pg. 102.

⁴⁾ V. Borgovan, Amintiri din copilărie, Brașov 1907, p. 140—141.

Petri a fost un om al ordinei, posedă în sine spiritul disciplinar infiltrat de organizația militară grănițerească, conștiincios, minte clară. De elevi mult iubit, de toți respectat.

*

Ca recunoștință pentru opera sa de luminare a dascălimei române din Ardeal și Banat, Petri a fost ales membru de onoare la următoarele societăți dascălești: 1. La Reuniunea »Mariana« a învățătorilor gr.-cat. din Districtul Năsăudului (în 1879). 2. La Reuniunea învățătorilor ortodoxi dela Caransebeș (în 1879). 3. La Reuniunea învățătorilor gr.-cat. dela Lugoj (în 1893).

În 1880 Senatul scolastic districtual gr.-cat a comunităților din Ținutul fostului al II-lea Regiment român de graniță (mai târziu Districtul Năsăudului) l-a numit referent școlar în cercul învățătoresc al Rodnei. În acest district erau mai mulți referenți — un fel de inspector — cari controlau școalele sătești. Referenții erau de obicei profesori secundari.

*

Petri a format o pleiadă numeroasă și o falangă puternică de învățători excelenți, răspândiți, nu numai în vechiul District al Năsăudului, ci mulți și în alte județe, făcând adevărat apostolat cultural mai ales în Nordul Ardealului.

Iacob Mureșianu

1812—1887

Iată un distins grănițer năsăudean, care deși nu a lucrat direct în ținutul său, dar a muncit pentru întreaga națiune, ca profesor și mai ales în publicistica românească, care, în acele vremuri grele pentru Români, abia începuse, — totuși mereu interesându-se de mersul lucrurilor în Ținutul grănițerilor năsăudeni, mereu îndemnându-i și încurajându-i pe cei de acasă. Aceștia îi trimiteau articole pentru a le publica în *»Gazeta Transilvaniei«* și în *»Foaia pentru minte, inimă și literatură«* a căror colaborator și apoi re-

dactor a fost. El cerea anumitor persoane grănițeri amănunțimi, acte... ca tot ce publica în ziarele sale, să fie bine documentat, le indica anumite drumuri ce să ia și anumite mijloace, ce sa întrebuințeze, pentru ajungerea scopurilor pentru cari grănițerii luptau întru recăștigarea drepturilor și averilor străvechi. De aceea în aceste periodice găsim o bogată literatură pentru ținutul nostru.

*

Iacob Mureșianu s'a născut în comuna grănițerească Rebrisoara, vecină cu Năsăudul, la 28 Noemvrie 1812. Tatăl său, *Ioan* a fost preot acolo, reposat în 1841; iar mama lui, *Anastasia* n. Făgărășeanu, tot din neam preoțesc, din comuna Șintereag.

Școala primară o urmă, în Năsăud, iar la Blaj, urmă cursul gimnasial și apoi Teologia. Studiile le-a făcut cu mare diligență și foarte bună purtare, având ca profesori, între alții, pe *Timotei Cipariu* și pe *Simion Bărnuțiu*, viitori ai lui amici și tovarăși de luptă. Cu gândul de a fi un preot înțelept și priceput, conducător al poporului grănițeresc, termină teologia în Mai 1837.

Pe vremile acelea Românii brașoveni făceau un întins comerț cu Țara Românească și printr'însul ajunseseră la o bunăstare destul de înaintată. Din practica vieții se încredințară că, Românii au mare nevoie de învățătură de carte și astfel multe familii brașovene își trimeteau copiii la școale, mai ales la cele din Blaj, singurele românești pe atunci.

Dar și în Brașov se ventila chestia înființării unui gimnaziu »greco-român«, fiindcă se găsiu pe atunci în acest oraș și macedo-români și greci, cari ar fi fost bucuroși ca copiii lor să urmeze o școală mai superioară românească. Școala aceasta atât de mult dorită însă nu s'a putut înființa atunci, dar parohul romano-catolic, *Anton Kovaci*, de naștere din Ocna Dejului, prietin al Românilor și el însuși după mamă român, înființă un gimnaziu romano-catolic, la care angajă ca profesor — la sfatul lui *George Bariț* — pe *Iacob Mureșianu*, care tocmai terminase teologia greco-catolică dela Blaj, cerându-l dela episcopul *Ioan Lemeni*. Cu dânsul *Kovaci* începu, în 1837, clasa întâie, urmând succesiv deschiderea claselor următoare an de an.

Încă înainte de înființarea gimnaziului romano-catolic, se înființase în Brașov de către neguțătorii români, în 1834, o școală

primară românească, dar dascălii cari fuseseră aleși aici nu rămăneau statornici și plecau.

Trecând odată, în anul 1836, George Bariț, dela Blaj, prin Brașov,¹⁾ brașovenii stăruiră pe lângă dânsul să primească a fi dascăl în această școală, să o organizeze și conducă. Bariț primi și astfel în 1836 se stabili în Brașov, unde apoi lucră mulți ani ca dascăl și publicist, cu mari rezultate pentru ridicarea neamului românesc. Tot Bariț stăruie apoi se vină și Iacob Mureșianu la gimnaziul lui Kovaci, mai ales că se hotărise să înceapă și publicarea unui ziar românesc, care era »*Gazeta de Transilvania*«, primul ziar românesc în Ardeal, tipărit în tipografia lui I. Gött, al cărei apariție și începutu în Iulie 1837, și astăzi împlinește o sută de ani de prea frumoasă activitate și de mare importanță pentru ridicarea neamului românesc.

Tot la școala primară românească din Brașov fu chemat apoi, dela Blaj, în anul 1838 și *Andrei Mureșianu*,²⁾ bun prieten a lui Iacob, la care școală funcționează până în Septembrie 1840, când trecu apoi la gimnaziul catolic, chemat de Iacob, la care acuma numărul școlărilor români se înmulțea mereu și de cari, cei doi Mureșeni, Iacob și Andrei, se îngrijiau cu cea mai mare dragoste și interes național.

Activitatea publicistică

Ideile redeșteptătoare ale școlărilor din Blaj, propovăduite de cei trei profesori dela Brașov, fie în școale, fie prin ziarul »*Gazeta*« și »*Foaie pentru minte, inimă, și literatură*«, aflară mare răsunet pretutindeni la Românii din toate provinciile românești.

Prin îndrăzneala și energia stilului, prin versurile pline de mândria originii noastre, prin răspândirea *adevărului* »*Gazeta*« ajunge în curând cea mai vestită foaie și redactorul-fondator *Georg Bariț*³⁾ dimpreună cu colaboratorii săi *Mureșenii*, stimați și iubiți și dincoace, dar mai ales dincolo de Carpați.

¹⁾ A se vedea o notă din rev. »*Transilvania*«. Anul 1868, pg. 133—34.

²⁾ Poetul *Andrei Mureșianu* n. în Bistrița, la 1816, † 1863. Primele cunoștințe în l. română le primi dela grănițerul Dănila Dobaș din Valea Rocnei, urmă apoi școala primară și gimnaziul din Bistrița (1825—1832), filosofia și teologia în Blaj.

³⁾ *G. Bariț* n. 1812 în Jucul de jos (jud. Cluj), † 1893 în Sibiu. Istoric, întemeietorul presei române din Ardeal. Studiile le-a făcut în Blaj și Cluj.

Încercări de a publica ziare și reviste românești se mai făcură și înainte de 1837, dar fără succes. Numai răbdarea stăruitoare și dârza și precauțiunea făcu ca *Gazeta* să poată dăinui și trăi și azi, împlinind un secol de muncă necurmată și de lupte aprige.

Până în anul 1849 ziarul păstră numele cel dintâi, iar din acest an se numi »*Gazeta Transilvaniei*«.

Dela 1 Ianuarie 1838 începu se apară și »*Foaia literară*«, care dela 1 Iulie se numi »*Foaie pentru minte, inimă și literatură*«, fiind întemeiată de *George Bariț* și sub redacția lui până la 13 Februarie 1850, când fu suspendată printr'un decret guvernial, împreună cu »*Gazeta*«, din cauză că Bariț a publicat »Raportul lui Avram Iancu« despre luptele Românilor ardeleni în revoluția din 1848/49, și nu s'a supus ordinului autorităților de a înceta cu publicarea lui. La 9 Sept. 1850 Foaia reapăru, sub redacția lui *Iacob Mureșianu*, (săptămânal) până la anul 1865, când fu înlocuită cu *Foiletonul* din »*Gazeta Transilvaniei*«.

Această *Foaie*, în care au debutat cei mai mulți dintre literații generației noastre bătrâne, au meritul de a fi contribuit în măsură însemnată la desvoltarea noastră literară și a gustului de citit în publicul român și mai ales pentru documentele istorice, ce le cuprinde, are să fie mult consultată. (Encicl. română. Tom II pag. 441).

Este și azi o plăcere a citi această revistă, foarte bine redactată, scrisă la început în limba bibliei și a cronicarilor, cum se scria pe atunci și în Muntenia și în Moldova, deci o limbă aproape de graiul poporului român.¹⁾ E minunat de frumoasă limba de pe atunci din *Foaia p. m. i. l.*, care mai târziu în alte ziare și scrieri a degenerat într'o limbă păsărească, plină de neologisme, neînțeleasă de popor și de mulți intelectuali, întocmai după cum avem astăzi — în afară de limba literară a scriitorilor români în adevăr buni — o limbă, în mai toate ziarele noastre *Învățător* dela 1836—1845 la școala românească din Brașov, retrăgându-se și consacrându-se apoi toată activitatea ziarelor sale, »*Gazeta Transilvaniei*« și »*Foaia pentru minte, inimă și literatură*« (1837—1850). Dela 1850 *Iacob Mureșianu* redactor, dar *Bariț* colaboră mai departe, dela 1878—1885 *Bariț* publică »*Observatorul*« stabilindu-se la Sibiu.

¹⁾ *Gazeta Transilvaniei*. Număr jubilar 1838—1908 p. 17.

păsărească și neînțeleasă, despre care un profesor francez a spus că limba românească din ziare este »o limbă urită«.

Colaboratori își câștigase *Foaia* ca și *Gazeta* dintre intelectualii și scriitorii din toate provinciile române și a avut o foarte mare influență asupra limbei și vieții românești din întreaga Dacie, căci i-au legat pe toți Românii de cultura românească, le-au desvoltat simțemintele de frăție, cu toții înflăcărându-se de ideile, de credința și însuflețirea cu care au lucrat pentru ridicarea neamului și pentru înfăptuirea idealului național. Multe articole de pe atunci sunt vrednice de citit și astăzi.

În N-rul 42 din 1840 un anonim înțelept face apel la Români pentru *unificarea limbei*, luând ca temelie a limbei literare pe cea bisericească, îndreptată în formele ce le are defectuoase și îmbogățită prin anumite neologisme unde ar lipsi cuvinte pentru ideile introduse prin cultivarea științei în viața noastră intelectuală. Înălăturarea barbarismelor și solecismelor și primirea în limba literară de »tipii cuvintelor bune (formele gramaticale corecte) din toate provinciile Dacoromaniei«.

S'au publicat articole de *Bălcescu*, *Cipariu*, *Mihail Kogălniceanu*, *As. Hurmuzaki*, *Bărnuz*, *Laurian*, *Ion Maiorescu*, *Prințul Dim. Ghica*, *Al. Papiu-Ilarian*, *Gavril Munteanu*, ș. a. *Foaia Gazetei* era organul prin care nemuritoarele versuri a lui *Vasile Alecsandri*, *Bolintineanu*, *Cârlova*, *Andrei Mureșianu* luminau ca niște făclii aprinse mințile și înflăcărau inimile Românilor în luptele ce trebuiau să le susțină. Aci se publică: *Marșul oștirii române* de *Cârlova*, *Deșteptarea României* de *Alecsandri*, *Deșteaptă-te Române* din 1848 a lui *Andrei Mureșianu* ș. m. a.¹⁾

Între corespondenții »*Gazetei*« se număra și *Cuza-Vodă*, care se interesa mult de ea. El trimetea articole scrise în franțuzește de secretarul său, pe care *Iacob Mureșianu* le da fiului său (*Aurel*), care știa bine franțuzește, să le traducă.¹⁾

Chiar pe la 1851, *Gazeta Transilvaniei*, deși încă mică, 4 pagini, în afară de ceace¹⁾ privea¹⁾ »monarhia austriacă« publica co-

¹⁾ *Gazetei Transilvaniei*. Număr jubilar. 1908 p. 22—23.

²⁾ În *Iacob Mureșianu* 1812—1887). Album comemorativ de A. A. M. Brașov, 1913 p. 65.

respondințe regulate din diferite orașe ale Transilvaniei, cronica din țeri străine, — apoi aproape în fiecare număr corespondențe din »*Țara românească și Moldavia*«, cu ordine și dispoziții domnești, mișcări culturale, economice, etc.

Foaia insista foarte mult pentru îngrijirea și educațiunea tinerimei încă din casa părintească. Preoților și învățătorilor le puneă mereu în vedere datoria de a feri poporul de alcoolizare — de a le spune și citi învățături bune și folositoare Duminecile și în sărbători — va să zică a ține șezători culturale la sate.

S'au făcut încercări prin cele două organe de publicitate să se indice legături de prietinie și înfrățire între Români și Sârbi — dar aceste încercări n'au dat atunci aproape nici un rezultat — căci principiul lui *Meternich* și ale altor miniștri austriaci, în timpul absolutismului (1849—1861), era de a ațâța desbinarea și discordia între popoarele imperiului habsburgic, pentru a le putea domina mai ușor. (*Divide et impera*).¹⁾

În *Gazeta Transilvaniei* se oglindează icoana vieții și mișcărilor naționale din toate țările locuite de Români, dela 1837 înainte.

În Martie 1850 Bariț fu oprit a mai redacta *Gazeta*, pe care o înființase în 1837, care fu sistată. Lipsa unui ziar pentru publicul român ar fi fost un mare păcat, de aceea s'au făcut pașii necesari pentru reapariția *Gazetei* și *Foii*. Numai în Septembrie 1850 reuși *Jacob Mureșianu* să primească concesiunea dela guvern a publica el *Gazeta* și *Foaia*, însă numai iscăbind un »revers«, impus de legea marțială și în condițiuni foarte riguroase.

Astfel cu mare precauțiune a condus aceste publicațiuni, cu succese și folos pentru neamul nostru din Ardeal, din 1850 până în 1878, colaborând și *G. Bariț*, *Gavril Munteanu*, *Ion Maiorescu*, *S. Bărnăț*, *Andrei Mureșianu* ș. a.

În acele vremuri de absolutism, se controla, se censura și se spiona de guvern caracterul moral al omului, viața publică și privată și trebuia să fie foarte atent ziaristul la fiecare cuvânt scris în ziare și alte publicații. I

Cu tot reversul semnat de *Jacob Mureșianu* și de precauțiune sa, era totuși mereu șicanat de poliție. Trebuia să prezinte

¹⁾ *Gaz. Transil.* Nr. jub. 1908 p. 24.

poliției toate articolele, traduse în limba germană, înainte de publicare în românește și aceasta a durat ani de zile.

Ca să avem o slabă idee de situația unui redactor din acele vremuri, reproducem aci cuvintele lui *George Bariț*, către un gazetar de mai târziu.

»Dragul meu a fi redactor e lucru greu, foarte greu. Nu-i destul să știi scrie și să ai idei și sentimente. Nu! Trebuie să te ști și păzi când scrii. Eată eu scriu de aproape o jumătate de veac. Și știi cum scriu?! La fiecare vorbă ce o scriu țin înaintea ochilor codul penal și îmi închipui că la spatele mele stă jandarmul! În vremile de astăzi numai așa poate scrie un redactor român. Cine nu scrie așa, cine nu are neconținut paragraful legii în față și jandarmul în spate, când scrie, acela mai mult strică decât direge cu scrisese sale«. »Dar poate că tu, dragul meu, să ajungi zile mai bune«,¹⁾

Noul redactor, vechii amici și tovarășii săi de luptă reuniți în jurul lui, erau preocupați de planuri frumoase și mărețe pentru ridicarea neamului, rămas așa de mult îndărăt, desigur nu din vina lui.

»*Foaia pentru minte*« este un tesaur de acte istorice și o comoară bogată pentru literatura română.

Gazeta Transilvaniei a fost în tot timpul cel mai sincer apărător al intereselor neamului, fiindcă și Bariț și Mureșenii s'au indentificat întru totul și desinteresati cu aspirațiunile poporului românesc, a îmbrățișat toate gândurile bune pentru înaintarea și ridicarea nației și a contribuit la înfăptuirea multor instituții.

Marea importanță a primelor publicații românești: *Gazeta* și *Foaia* este și că în ele se cuprinde aproape întreaga istorie a Neamului nostru din Ardeal și Bănatul timișan.

La început amândouă publicațiile se tipăreau cu slove cirilice, apoi modificate cu câteva litere latine, iar dela 1852 *Gazeta* s'a tipărit exclusiv cu latine.

Amândouă publicațiile se caracterizează prin bogăția învățămintelor ce au cuprins, prin sentimentele naționale și morale, prin politica bisericească și națională, prin comoara de documente istorice, prin dragostea de țară, prin interesul de literatură și în toate

¹⁾ Gaz. Trans. Nr. jubilar 1908 p. 58.

având în vedere numai drepturile poporului român și ridicarea lui, — astfel aducând imense servicii neamului românesc.

*

Publicăm aici un foarte sugestiv act, din nenumăratele apărute în aceste publicații.

În Nrul 13 al Foi din 1849 se publică o foarte însemnată petițiune a Românilor din monarhia austriacă, semnată de episcopul Șaguna, L. Mocioni, Popazu, Laurian, Ed. Hurmuzaki și alți reprezentanți ai națiunii, cari cer: 1) Unirea tuturor românilor din imperiul austriac într'o singură națiune de sine stătătoare; 2) Administrarea națională, independența politică și religioasă; 3) Un congres de organizare, care să aleagă un cap național politic, un sfat administrativ, numit *senat român*, un cap bisericesc, întărit de suveran, sub care vor sta ceilalți episcopi naționali; să organizeze administrațiunea în cercurile și comunitățile române; să organizeze școlile și alte institute de cultură; 4. cer ca limba oficială în toate lucrările relative la Români să fie cea română; 5) Adunare națională pe fiecare an; 6) Ca națiunea română să fie reprezentată în dieta imperiului după numărul sufletelor; 7) Ca Români să aibă la minister un reprezentant al lor, ca organ al intereselor naționale; 8) Ca Suveranul să poarte titlul de *Mare duce al Românilor*.

Iacob Mureșianu profesor și director de liceu

Ca profesor la liceul romano-catolic din Brașov și mai târziu director (1837—1875) activitatea lui a fost foarte rodnică.

Mureșianu chemat ca profesor la Brașov, cunoscând starea înfloritoare a societății românești de acolo și presimțând viitorul frumos ce-l aștepta aici, se hotărî să renunțe la cariera preoțască și primi postul oferit de Kovaci. Este interesant a ști cum a ajuns un român profesor la un gimnaziu romano-catolic? Despre aceasta Kovaci scrie în Istoria gimnaziului (Erstes Programm des röm. kath. Gymnasiums zu Kronstadt 1851 — manuscris nepublicat) următoarele:

»Ni s'ar putea obiecta, că am aplicat în oficiile profesionale numai bărbați de confesiunea greco-unită, deoarece am fi putut și am fi trebuit să angajăm profesori catolici la o școală catolică.

Însă mai întâi nu puturăm afla astfel de indivizi, cari să fie *provăzuți cu cunoștințele trebuincioase pentru acest oficiu* și cari să se hotărască la aceasta pe lângă o răsplată puțină și apoi în aceea vreme preotul (din Brașov) avea numai un capelan, deși de obicei trebuia să aibă doi, și în sfârșit va fi voit pronia dumnezească atotocârmuitoare, ca tocmai prin acești bărbați să fie atrași părinții de religiunea grecească la un institut de învățământ, a cărui profesori ¹⁾ să aparțină națiunii lor și să contribue puternic la susținerea lui.

O ochire trecătoare peste donațiunile benevole va aplica în destul, dacă acest institut s'ar fi putut susține numai prin sprijinul catolicilor? Numai *cu puteri unite* i-a fost cu puțință să crească așa de învederat«. (Album comemorativ: Iac. Mureșianu, de A. A. M. pg. 19—20).

Limba de propunere era cea latinească și nemțască. Ungureasca și româneasca se propuneau în ore deosebite și cea din urmă numai facultativ. Totuși aceasta situație n'a împiedecat pe Mureșianu să dea cea mai românească educație la foarte mulți tineri români, cari urmau la acel liceu, până s'a înființat cel românesc în 1850.

Se poate afirma, că adevăratul întemeietor și susținător al acestui liceu el a fost. Aceasta reese și din cuvintele abatelui *Kovaci* însuși, inișiatorul, care în 1837 scria: »Iacobus Maroschan, fundator huius gimnasii«. ²⁾ Iar *Francisc Vargyași*, ³⁾ istoricul maghiar al acestei școli, iată ce scrie tot despre Iacob Mureșianu: »Iac. Mur. a purtat pe umerii săi timp de un deceniu cauza gimnasiului în curs de înființare, întocmai cum purta legendarul Atlas cerul... ca om și pedagog n'avea pereche. Era o plăcere pentru el să fie și seara curs cu elevii.

Se înțelege că nici vorbă nu era de remunerație, dimpotrivă *el* punea mici premii cu cari căuta să-i câștige pe copii pentru Muze. Pe cei mai săraci adeseori îi ajuta cu lemne, lumânări, ș. a. Și publicul îl iubia și îl prețuia foarte mult pe Mureșianu. O do-

¹⁾ Profesori români la acest liceu au fost și Andrei Mureșianu și Ștefan Emilian.

²⁾ Anuarul liceului rom. cat din Brașov pe an 1870—1 pg. 5.

³⁾ *Vargyasi Fr. A brassoi rom. kat. főgymnasium története* (1837—1896), în Anuarul pe 1895—96 pg. 43.

vădă avem în faptul că în fierare an se găsea câte un mecenat anonim, care oferia abatelui din fruntea comunității bisericești sume de mai multe sute de florini pentru ca să poată fi păstrat pentru școală iubitul Mureșian, de a cărui depărtare se temeau».

În acest liceu limba de propunere a fost până în anul 1846 cea latină, — dar explicația se făcea »în limba pe care copiii o înțelegeau mai bine«.1) Dela 1850—1868 era limba de predare cea germană, dela 1868—1876 germană și maghiară, iar dela 1876 înainte numai cea ungurească.

Majoritatea elevilor a fost Români până la 1850, când s'a înființat liceul românesc ortodox, — azi liceul »Andrei Șaguna« — iar mai târziu — până la 1875 — când Mureșianu trecu la penzie — numărul Românilor se menține egal cu al Nemților și Ungurilor.

Cu toate că în acest gimnaziu, cu mulți elevi români, limba românească nu era introdusă ca obiect de studiu, ca cea nemțească sau ungurească, ci numai ca obiect facultativ, căci disprețul autorităților școlare era general și nu se putea înlătura, totuși Mureșianu făcea mereu lecții cu elevii români, cel puțin în particular. Acest fapt pare că a făcut ca această școală să atragă pe Români, într'un număr destul de considerabil. Dintr'o statistică școlară publicată în anul 1871, de directorul gimnaziului, care era pe atunci Mureșianu, pe timp de 11 ani — dela 1850/61—1870/71, — rezultă că din totalul de 963 elevi înscriși, au fost 289 maghiari, 314 nemți, 290 români, 61 armeni și 9 alte naționalități, 2) deci un număr destul de considerabil pentru ca ministerul școalelor să fi avut cel puțin atâta simț de omenie, dacă nu de dreptate, de a fi considerată și limba română, ca obiect egal de predare cu cele două ale minoritarilor ardeleni privilegiați.

Mureșianu a funcționat timp de 19 ani ca profesor și 20 ani ca director al aceluși liceu.

Reuniunea femeilor române.

Deoarece Iacob Mureșianu era convins că femeia română trebuia crescută în dragostea de neam și de țară, la sfatul și după

1) Extras din cartea: »Catholicismul unguresc în Transilvania și Politica religioasă a statului român de Dr. Onisifor Ghiu. Cluj 1924 p. 160—61.

2) Programm d. Kronstädter röm. Lath. Obergymnasiums f. d. Y. 1870/1. v. Director Iacob Mureșianu pg. 23.

planul său, s'a înființat în 1850 «*Reuniunea femeilor române*», spre ajutorul creșterii fetițelor române orfane în Brașov, a căror părinți au căzut în războiul civil din 1848/49. Apelul către public fu adresat de soacra lui Iacob M., Doamna *Maria Nicolau*, care în prima linie se îndreaptă către Doamna baroneasa *Sofia de Wohl-gemuth*, soția guvernatorului civil și militar al Ardealului, care răspunse foarte gentil, trimițându-i un ajutor de 50 florini și-i comunică, că Soțul ei a luat măsuri în toată țara de a afla numărul și numele orfanilor rămași în urma revoluției.

Toată lumea răspunse cu dragoste, trimițând contribuțiuni comitetului între cari și noul guvernator al Ardealului, *Principele Felix de Schwarzenberg*, (50 florini în anul 1852), și chiar *Impărăteasa Elisabeta*, 750 florini, în 1854.

De peste Carpați contribui Constantin Hurmuzachi, fără a fi fost rugat, ci »ca dorința ce am pentru prosperitatea națiunii și dela conștiința datoriilor ce toți avem în privința ei«. Apoi contribuiri mulți Români din Principate. Câștiguri frumoase mai avea »*Reuniunea*« și dela balurile filantropice aranjate de Iacob Mureșianu, care nu lăsa neîncercat nici un mijloc pentru folosul scopurilor Reuniunii.

Această Reuniune a fost cea dintâi românească în Ardeal. În statute era prevăzut și întemeierea unui atelier pentru industria națională, care s'a înfăptuit mai târziu, formând întâia școală românească de felul acesta.

Mureșianu a propagat cu stăruință spiritul de asociere, care nu exista încă pe aceea vreme, la Români.

Toate instituțiunile românești, cari au luat naștere pe acele vremuri în Ardeal, au fost puternic sprijinite și recomandate de Mureșianu atât direct personal, cât și prin mijlocirea publicațiunilor sale.

Astra-Albina. Liceul român din Brașov

»După revoluția din 1848/9 Româniii căpătând unele drepturi naționale, simțiau însă trebuința unei instituțiuni, care să îngrijască de interesele culturale mai înalte ale neamului: să cultiveze limba națională, care începuse a se folosi la oficiile publice, să fixeze ortografia, să cerceteze istoria, să sprijinească tinăra literatură națională...

Și cum aceste probleme interesau pe toți Românii din această țară deopotrivă, noua instituțiune, a cărei lipsă se simția așa de mult, avea să fie a tuturor Românilor, fără deosebire de confesiune și de stare socială, avea să-i întrunească pe toți într'un mă-nunchiu »cum împreună plugarul în snop spicele de grâu curat«.

Ideea înființării unei asemenea instituțiuni culturale, discutată mai întâiu pe cale ziaristică (foarte puternic sprijinite prin Gazeta și personal de Mureșianu) și în convorbiri particulare, se și apropia de realizare... și în urma intervenirii celor 176 fruntași români, în frunte cu arhieriei *Alexandru Șterca Șuluț, Andrei baron de Șaguna* și *Ioan Alexi* — (deci a episcopatului român) — cari în petiția lor de 10 Mai 1860, cer voie dela Locotenența transilvană pentru »o adunare consultătoare« spre scopul »înființării unei reuniuni, a cărei chemare să fie lățirea culturii populare și înaintarea literaturii cu puteri unite«¹⁾

La 20 Octomvrie 1860 concesiunea se dete, și în Martie 1861 se urziră statutele: »*Asociațiunei transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*« (*Astra*). Apoi s'a ales: *președinte Șaguna, vicepreședinte T. Cipariu, iar primsecretar George Bariț.*

*

De asemenea când s'a propus de *Visarion Roman*, înființarea institutului de credit și economii »*Albina*«, Mureșian a colaborat prin organele sale de publicitate, arătând importanța astorfel de institute și indemnând publicul român să subscrie acțiuni...

Stabilindu-se o eră constituțională în Ardeal, cu o dietă (parlament) la Sibiu, cu reorganizarea județelor, în care se întrodusesese limba română, etc. se simțea nevoe de o academie românească de drept.

Trebuia formată și o limbă românească juridică, ce nu se putea avea dela Academia de drepturi nemțească, ce era la Sibiu. Apoi dacă o astfel de școală românească ar fi existat ar fi putut mulți tineri români să o urmeze pentru orice fel de funcțiuni juridice și administrative, câștigându-și o cultură mai superioară și sentimente naționale mai puternice, căci acuma se spera la o viață românească mai intensivă.

¹⁾ A. Bârseanu în rev. Transilvania. Nr. 4 jubilar 1911. p. 318/19.

Mureșianu a început, pentru realizarea acesteia, o propagandă, aflând un bun sprijinitor în Mitropolitul Alexandru al Blajului și adresă un apel publicului român, semnând el însuși în capul listei suma de 1000 florini. Neputându-se aduna capitalul necesar pentru întemeierea unei astfel de școli, înțelegerea Românilor pentru așa ceva încă nu era pregătită, iar alți Români chiar combătând o astfel de idee, Mureșianu a depus fondul adunat la Asociațiune (Astra). Din acest fond s'a clădit mai târziu »Școala civilă de fete cu internat« la Sibiu, deci prima școală secundară românească de fete din Ardeal, foarte bine condusă și din care au eșit multe fete bine instruite, devenite excelente mame și entuziaste românce.

*

La înființarea gimnaziului român ortodox din Brașov (azi liceul »Andrei Șaguna«) Iacob Mureșianu ca și Bariț,¹⁾ au contribuit într'un mod însemnat, cu graiul și cu condeii și numele lor se găsesc între primii contribuitoari pentru această însemnată școală românească.

În ale sale »Schițe memoriale« spune Mureșian însuși: »La aducerea în viață a gimnaziului român din Brașov am colaborat prin indemn, ca în grădina ce se cumpăra de cătră frații comercianți din Brașov *pentru o casină eventuală*, să se ridice școli române... Inițial cel nobil al Românilor brașoveni într'u a întreprinde toate posibilele încercări, s'a rezolvat și la dezlegarea pro-

¹⁾ George Barițiu a fost notar al reprezentanței bisericești din cetatea Brașovului, dela anul 1846 până la 1855, adică în timpul când s'a tratat despre înființarea gimnaziului românesc din Brașov, și propunerile lui din ședința dela 18 August 1851 sunt astăzi realizate.

Încă la 1837 s'a format la propunerea lui Barițiu, un fond al școlii române din cetatea Brașovului. Cuvântarea lui despre școlile naționale, ținută pe atunci și trecută în protocol, prin care Bariț a arătat că acele școli sunt neapărat de lipse a se înființa în Brașov, s'au împlinit.

Rugarea înaintată la 4 Mai 1850 Ministrului de culte și instrucțiunea publică din Viena, ca să se dea Românilor din Brașov concesiune pentru zidirea unui gimnaziu, a ieșit din peana măiastră a lui George Bariț. — Planul expus de el în ședința dela 18 Februarie 1855 pentru o școală reală comercială deasemenea s'a împlinit.

Semințele aruncate în pământul lucrat de Barițiu și de Iacob Mureșianu, amândoi teologi uniți, au dat roade îmbelșugate la Brașov și în tot Ardealul. (Aug. Bunea: Discursuri, Blaj 1863, pg. 33).

blemei acesteia cu tot soiul de oferte, colecte și binefaceri, încât în 17 Octomvrie 1851 s'a pus cu cea mai laudabilă și mai frumoasă ceremonie din partea comercianților piatra unghiulară în fundamentul gimnaziului de astăzi, cântată după cuvântări și predice și prin poezii latinești și românești scrise și scoase din adâncul sufletului, *cu urări de înălțare la Universitate*, declamate în genunchi cu cea mai sinceră bunăvoință națională de Iacob Mureșianu«. *Orațiunea*, scrisă de I. M. a fost declamată în prezența episcopului Șaguna, în 7/29 Septemvrie 1851 de autor în genunchi.¹⁾

Idci și vederi conducătoare de viață românească

În 1862 Cuza-Vodă se gândia să înființeze un colegiu românesc la Paris pentru sutele de tineri români, cari studiau acolo. Iacob Mureșianu scrie atunci în *Gazetă* un articol interesant, în care spune: »Ce ar putea fi pentru națiune și mai salutar decât acest institut? Iată în câteva cuvinte ce: Până când muza română nu-și va căpăta cortelul său în sânul țerei, de unde să poată fiii săi să se cultive în toate ramurile științei și artei, la vatra națională, și nu-și va înființa o casă pe lângă alte școale bune și o *universitate*... viitorul ei nu poate fi consistent, căci în străinătate jumimea, desbrăcată de ambițiunea culturii naționale... *va admira apoi ca bărbați tot numai cultura străină*, desprețuind paladiul naționalității sale«... Și apoi Iacob Mureșianu spera: »dacă în vinele M. Sale bate un sânge fierbinte de Român adevărat... nu-i va expira Domnia fără a o încununa cu înființarea unei universități române, purtătoarea de căldură și civilizațiune în Orient«... »*Numai astă armă, această putere singură poate apăra existența și soliditatea națiunii române, ca să poată pune stavilă străinismului ce o amenință, o subminează* sub stema, că numai lor li-e dat a lăși civilizațiunea... O universitate bună în patrie cumpănește sute de colegii din străinătate, și amicii națiunii trebuie să fie convinși despre aceasta«.²⁾ Central University Library Cluj

¹⁾ În »Albumul comemorativ«: Iacob Mureșianu 1812—1887; de A. A. M. Brașov, 1913, p. 41/42.

²⁾ Albumul com. p. 80 și *Gazeta* din 1862. — Universitatea din București s'a înființat în anul 1864; pe când cea din Iași încă în 1860.

Intr'un alt număr din »Gazeta Transilvaniei« (Nr. 94 din 1862) Mureșianu revenind asupra acestei chestiuni, scrie: »că pentru a înălța fericirea patriei ar putea fi o generoasă deslegare a chestiunii *împroprietăririi țaranilor*, așa cum s'ar putea împăca cu toții mai bine«... »apoi o reviziune și lărgire a bazei legii electorale, cum pretinde lățirea puterii și a încrederii tuturor«... »însă înainte de toate o *universitate completă* cu toate facultățile în România, fără de care viața politică a unei națiuni e numai aparința momentană și fără prospect de consistență«.

*

La 1877 Academia Română îl numi membru onorar.

În anii din urmă a vieții s'a simțit foarte fericit putând avea în casa lui și la masă pe bardul dela Mircești, pe Regele poeziei românești de atunci, pe Vasile Alecsandri.

El considera pe »Român vrednic de cea mai înaltă cultură și cinste; el ar putea ajunge conducătorul spiritual al Orientului Europei, ba ar putea domina prin geniul său toate rasele Continentului, căci prin istoria și originea lui e cel mai vechiu popor în Europa și sub strălucirea culturală a neamurilor apusene, nu se ascunde adeseori decât cea mai mare barbarie«.

»Credea cu sfințenie în viitorul *pacinic* al omenirii și neamul său îl socotea vrednic a pune steagul cel sfânt al păcii în marea luptă viitoare de reformă și regenerare a Europei«.

(Albumul comemorativ Iacob Mureșianu 1812—1887). Brașov 1913, pg. 60/61).

»Cauza comună națională română să ne fie o cauză sfântă până la moarte, ea să fie ferită ca lumina ochiului de orice discordie, împărăchiere, scisiune, de orice dușmănie sau ură confesională, care n'are de a încăpea între români sub nici un pretext ca măr de ceartă. Căci cei, cari stârnesc ură confesională, sunt dușmanii Românismlui și's orice dihanii, numai Români adevărați nu«. (Din însemnările memoriale ale neuitatului Editor și redactor al »Gazetei«, — Iacob Mureșianu. (Gaz. Trans. Număr jubilar. 1908, pg. 16).

*

»Iubirea cătră limba maternă să li-o înrădăcineze mamele astfel copiilor, încât ea să se prefacă nu numai în datină și în us

național, ci chiar în virtute națională. Numai astfel își va împlini mama română sfânta datorință către fiii săi și către neamul românesc, când va deștepta în copiii săi conștiința, că limba română e cel mai prețuit odor al națiunii române din Orientul Europei«. (In broșura: In amintirea aniversării a 50-a a »Gazetei Transilvaniei«, 1838—1888, Brașov 1 Ian. 1888).

*

»Crescut în Școala latinească nu cunoștea alți strămoși decât Romanii și altă virtute mai mare decât a lor«.

*

»Mamele române să-și crească copiii cu toată scumpătatea în moralitate și activitate patriotică, îndemnându-i la purtare de bunăcuviință întru toate; iar cu anii creșterii să le insuflă iubirea de limba română cu toată energia până la exaltare, ca puii de Români să se țină mai presus de toți, câți vorbesc limbi streine, în predilecțiunea limbei materne, pe care pentru toată lumea să nu o neglije. Când va învăța și alte limbi streine, ba de i-s'ar răsti cerul și pământul, că nu-i va mai ocroti sub acoperemântul său și pe fața padimentului acestuia, să nu-și părăsască usul și dreptul limbei sale române, care este cel mai prețuit diamant între toate limbile din orientul Europei și care, dacă-l știau păstra și apăra cu mai mare îngrijire, scumpătate și prețuire, toți străvechii și străbunii noștri (excepțiune renumiții cultivători și iubitori de limba română din veacuri) în toate sferile activității lor, ne-ar fi împletit abună seamă de secolii într'o coroană lungă și lată în Orientul Europei, cu mâna aproape întinsă spre occidentul ei, ca garanță pentru eternitatea vieții și a înfloririi geniului românesc în Orient«...

(Din »Albumul comemorativ« Iacob Mureșianu 1812—1887, de A. A. M. Brașov 1913, pg. 56).

Dansul „Romana“

Iacob Mureșian este iscoditorul dansului de salon *Romana*, dans frumos și elegant, în felul cadrilului francez, compus pe motive curat românești, în anul 1849 și jucat pentru întâiași dată

în iarna anului 1851. Este interesant a ști cum s'a născut *Romana*.

Într'o zi profesorul *Ștefan Emilian*, dela gimnaziul romano-catolic din Brașov, (mai târziu profesor la universitatea din Iași) făcând o vizită lui Iacob Mureșianu îl găsi pe acesta plimbându-se meditând prin odaia sa de lucru, care-l întâmpină cu cuvintele:

— Știi la ce mă gândesc eu?

— Știu dacă-mi vei spune.

— Ean așază-te la piano și pune pe note melodiile ce-ți voiu cânta.

— Ei, și? Ce-am înțeles de aici?

Iată ce: vreau să compun un dans românesc de salon și-mi trebuie muzica. Pentru aceea fi bun și pune pe note, câte îți voiu cânta și de câte îți vei aduce aminte și D-ta.

Emilian a făcut întocmai și a compus melodiile pentru *Romana*«. 1)

Acest dans s'a răspândit în tot Ardealul, jucându-se pretutindeni, la toate balurile și petrecerile, până în timpul din urmă.

Este foarte regretabil, că dela înfăptuirea visului nostru milenar, *România Mare*, a dispărut ca și alte dansuri, și acest elegant dans, aproape toate înlocuindu-se cu dansuri străine.

La moartea lui

Rari sunt prietenii cari se dureze o viață întreagă cu sinceritate și respect reciproc. Aceste se cultivă însă numai de caracterele cu adevărat nobile, pătrunse de înalte ideale. Un astfel de rar exemplu îl avem între George Bariț și Iacob Mureșianu, cari au trăit o viață lungă în cele mai sincere și armonice relațiuni.

La moartea lui Iacob Mureșianu, în Septemvrie 1887, Bariț, care trăia atunci în Sibiu, neputând participa la înmormântare, scrise lui Aurel Mureșianu, fiul lui Iacob, următoarele:

»Cuprinsul telegramei de astăzi, cu care îmi anunțați repau-

1) Din »Istoricul renașterii jocurilor (danțurilor) noastre naționale *Romana*, *Romanul* și *Bătuta* în Transilvania, de un martor ocular. Iași 1886, p. 4 și 16. O descriere dedailată a Romanei și a muzicii în rev. »*Musa română*« a lui Iacob Mureșianu junior. Reproducem și noi *Romana*, cum se juca la Nășăud pe la 1870 și mai târziu.

sărea în Domnul a preaiubitului D-voastră părinte și al meu amic probat într'un period de 62 ani (1825) mi-ar impune între ori-cari alte împrejurări datorința frățească și românească ca să asist al solemnitatea astrucărei și să-mi iau rămas bun până la revedere care din partea mea nu mai poate întârzia cu zile prea multe în această vale a durerilor. Un dezastru (incediu) înfricoșat, care ajunsse pe fiica mea văduvă, mă reține dela mergerea mea la Brașov... și mă silește să plec la Orăștie așa zdrobit de munca grea, la care am fost supus mai ales de 5 luni încoace.

Eu însă având grația ceriului pentru o viață, fie și numai de câteva luni, îmi voi face datoria cu totul altmintrelea către amicul meu; iar până atunci îi zic: Memoria lui să fie binecuvântată de tot sufletul românesc și sempiternă la națiunea noastră întreagă; iar membrilor familiei sale, pe cari îi iubesc ca pe lumina ochilor săi și ca pe mântuirea sufletului său, le implor dela cer tot binele și toată adevărata fericire, pe care o poate avea omul pe acest pământ».

(Album. comem. pg. 57).

Cuvântul canonicului Aug. Bunea la mormântul lui Iacob Mureșianu

Iacob Mureșianu, în un period lung de 50 ani a luminat ca cu far înalt cărările, pe care poporul român s'a nizuît, printre valurile vieții sale grele, să ajungă la limanul unei sorți mai bune, la limanul fericirii sale culturale și naționale.

El a fost unul din cei mai mari fii ai neamului românesc, unul din cei mai credincioși fii ai bisericei.

În toată viața sa și în toate faptele sale a dovedit, că este adevăratul înțelept, adevăratul creștin, adevăratul amic al omenimei, binefăcătorul poporului din sînul căruia a eșit și fala bisericei de care s'a ținut.

Nu numai familiile ilustre și domnești au privilegiul a produce și a forma oameni mari, suflete nobile și capabile de întreprinderi falnice și nemuritoare.

Iacob Mureșianu, care avea să devină unul din cei mai înțelepți și energici conducători ai poporului românesc — s'a născut din o comună rurală cu numele Rebrîșoara, de pe teritoriul fostului

regiment al II-lea de graniță și din o familie modestă de preot român. Cu mare grijă tatăl său s'a ocupat cu educația fiului său din primii ani ai vieții sale. Copilul însă simțind o sete nestinsă pentru știință, încă din anii cei mai fragezi și-a îndreptat pașii săi spre școala grănițerească din Năsăud, unde sub instrucțiunea zealousului Ioan Marian, care mai târziu a devenit renumitul vicar foraneu al Năsăudului, a primit cele d'întâi principii ale științelor omenești.

*

Ca profesor Iacob Mureșianu a funcționat 39 ani, ca director al gimnasiului aproape 20 ani, ear ca redactor al Gazetei Transilvane și a Foi pentru minte, inimă, și literatură aproape 40 de ani.

În aceste oficii importante nu l-au susținut nici legături de sânge cu mai marii săi, nici protecțiuni și favoruri câțigate prin lingușiri, sau alte mijloace neiertate, ci numai hărnicia cu care a lucrat ziua și noaptea pentru înflorirea gimnasiului și conștientiositatea, cu care s'a dedicat cu totul instrucțiunii și educațiunii tinerimii.

Nimic nu-l lega cu legături mai plăcute de gimnasiul acesta romano-catolic din Brașov, decât cugetul și dorul ferbinte de a putea fi folositor tinerilor români, cari pe timpul cât a fost el profesor și director, alergau în număr foarte mare la acel gimnasiu. Părinte, învățător și Mecenat a fost tuturor tinerilor, cari au venit în atingere cu el: pe cei buni și diligenți îi lăuda, pe cei răi și neglijenți îi înfrunța cu toată blândețea și-i abătea de pe calea rătăcirii, pe cei lipsiți îi ajuta și încuraja, pe toți îi primea cu afabilitate în casa sa, punându-le la dispoziție felurite mijloace spre a înainta în științe și virtute.

Pe atunci încă nu exista gimnasiul românesc în Brașov.

*

Caracterul său nobil și firm a strălucit mai cu seamă în iubirea și alipirea fidelă către biserica în care a fost botezat și crescut, și pe care, respectând în toată viața sa celelalte confesiuni, a servit-o totdeauna cu credință, luând asupra sa, între nenumeratele ocupațiuni, până și sarcina de catechet al tinerimii române greco-catolice, ce studia la gimnasiul din Brașov.

Iubirea sa către deaproapele s'a manifestat mai vârtos în ospitalitatea, cu care intrunia la casa și masa sa pe cei mai iluștri bărbați români din două țeri vecine, ba chiar și cei mai erudiți bărbați din străinătate, cari s'au abătut în scrutările lor științifice în acest oraș, încă au trebuit să ducă în țeri îndepărtate cele mai dulci amintiri de ospitalitate românească.

În cununa acestora și a altor virtuți frumoase se împleția o afecțiune delicată pentru familia sa, pentru a cărei fericire a lucrat cu acel zel și stăruință, care vor fi totdeauna un exemplu rar tuturor părinților, pe cari Dumnezeu îi va binecuvânta cu familie. Nici în creșterea fiilor săi nu a perdut din vedere interesele națiunii românești, căci pe unul l-a crescut, ca să-i fie demn urmaș pe arena politicei militante (*Aurel*), pe altul l-a inițiat în arta to-nurilor, ca să poată eternisa dulcile melodii populare (*Iacob*), și pe al treilea l-a învățat, să poată perpetua în piatră, marmură și bronz memoria bărbaților cari vor contribui la înaintarea popo-rului român (*Traian*). Pe fiicele sale le-a educat astfel, încât în două țeri să poată deveni exemple strălucite de adevărate ma-troane (*Elena* măritată General Moise Groza și *Sevastia* Inginer Constantin Davidescu).

Virtuți atât de nobile, atât de creștine, atât de curate, izvo-rite din o iubire nemărginită către Dumnezeu, către deaproapele, către națiunea românească și către familia sa, au fost tot atâtea pregătiri pentru o moarte bună și sfântă.

(Din discursul rostit la înmormântarea lui, la 1 Oct. 1887, de Canonicul Dr. Augustin Bunea, din partea Mitropoliei de Blaj.

În »Discursuri, Autonomia bisericească« de Dr. A. Bunea. Blaj 1903 p. 3—13.)

*

Mureșianu a luptat, din locul unde l'a așezat soarta — neuitând niciodată ținutul grănițeresc al Năsăudului — cu toată energia, dragostea de neam și desinteresul, timp de o jumătate de veac, stângându-se din viață la 29 Septemvrie 1887, în etate de 75 ani.

*

Romana

Romana este un dans românesc de salon, compus din 5 figuri și după fiecare figură urmează hora (rondo).

Analizând muzica »Romanei« observăm la prima figură *Ardeleana*, la a doua *Hățegana*, *Lugoșana* sau *melodii de pe Someș*, la treia figură muzica jocului bănățenesc »*Pe picior*«, în a patra și a cincia figură combinațiuni de învățite, balanse și alte mișcări, cari se pot potrivi unui dans de coloană. Se pot deci aplica fel de fel de melodii românești la *Romana*, după cum s'a aplicat și la dansul de salon: cadrilul francez.

I.

Muzica primei figuri în »*Romana*« constă din trei părți, fiecare parte de 8 tacte; 1-a și a 2-a parte se repetă, iar a 3-a nu, și se termină cu repetirea părții prime.

Dansul începe când se cântă întâiași dată partea primă la al 7-a și 8-lea tact, fiecare dansator învățind dama sa pe sub mâna dreaptă. Apoi amândouă coloanele fac 2 pași la dreapta, fiecare persoană făcând întâi vecinului său un compliment și alt compliment conjucătorului său; fiecare păreche face o învățire spre dreapta (muzica a repetat partea primă), amândouă coloanele fac fiecare spre stânga 2 pași, 2 complimente, unul vecinului și altul conjucătorului său și iarăș fiecare păreche face o învățire spre dreapta.

Părechile încrucișază apoi mâinile și stând, fiecare pereche față în față, face fiecare coloană spre mijloc 2 pași: prescisele 2 complimente. Fiecare păreche schimbă dama sa cu dama vis-a-vis-ului său, astfel că fiecare dansator stând la locul său, învățește dama spre mijloc și o predă dansatorului de vis-a-vis, care stă cu el cruciș (muzica a repetat partea a 2-a), coloanele se despart dela mijloc, adică fiecare păreche cu mâinile încrucișate și dama străină, face 2 pași spre loc, 2 complimente, și o învățire spre dreapta (muzica a terminat partea 3-a), părechile încrucișază mâinile, 2 pași spre mijloc, 2 complimente, damele se schimbă iarăș în modul de mai înainte, 2 pași spre loc, 2 complimente și o învățire spre dreapta (muzica a repetat a doua oră partea 1).

Hora (rondo)

Muzica are două părți, partea primă nu se repetă, partea a doua se repetă, muzica și dansul se termină la finele părții prime.

Dansul începe cu muzica. Amândouă coloane fac un cerc, o horă; 2 pași la dreapta, 2 complimente; mai departe tot spre dreapta: 2 pași, 2 complimente (muzica a terminat partea primă); hora se desface, fiecare păreche face o învârtitură spre dreapta și alta spre stânga. Hora se adună: 2 pași la stânga, 2 complimente, tot spre stânga, 2 pași, 2 complimente (muzica a repetat partea 2-a), hora se desface, fiecare păreche face 2 învârtiri una spre dreapta, alta spre stânga (muzica a terminat partea 1-a).

*

Prima figură și hora se cântă și se joacă totdeauna »moderato«, dar și celelalte figuri, după caracterul dansurilor de coloană se vor cânta și juca ceva mai »moderato« decât »allegro«.

II.

Muzica figurei a doua are 2 părți, fiecare parte se repetă. Intreaga figură se cântă de două ori și se termină cu repetarea părții a doua.

Dansul începe cu muzica: Amândouă coloanele schimbă locul, adică fiecare dansator cuprinde cu mâna dreaptă talia damei, iar cu stânga ține dreapta damei și astfel fac 2 pași în stânga spre mijloc și 2 pași în dreapta tot spre mijloc, aci amândouă coloanele într'o linie, fiecare păreche pe de-a dreapta vis-a-vis-ului său trece la locul străin, cu 2 pași la stânga, 2 pași la dreapta; damele amânduror coloanelor trec îndărăpt la loc, cu 2 pași la stânga, 2 dreapta spre mijloc, aci fiecare damă, pe de-a dreapta alteia, trece mai departe, 2 pași la stânga, 2 pași la dreapta (muzica a repetat partea primă). Dansatorii încă trec singuratici, ca și mai înainte damele, la loc: damele iarăși schimbă locul, în modul prescris (muzica a repetat partea a 2-a), dansatorii le urmează, schimbă locul: toate părechile în coloană, ca și la început trec la loc (muzica a doua oră a repetat partea 1-a). Fiecare păreche face o învârtire la dreapta și alta la stânga (muzica a repetat a doua oră partea a 2-a).

III.

Muzica figurei a treia are 2 părți; fiecare parte se repetă, fiecare figură se cântă și se joacă de 2 ori și se termină cu repetiția părții a 2-a.

Dansul începe cu muzica. Fiecare dansator învârtește odată dama pe sub mâna dreaptă, apoi o cuprinde de talie și face o învârtire spre dreapta, părechile se despărțesc, față în față, astfel că dansatorii stau cu spatul spre mijloc. În acest fel sunt două coloane de dansatori și două coloane de dame; fiecare coloană face în dreapta 2 pași și 2 complimente; coloanele fac apoi în stânga 2 pași, 2 complimente (muzica a repetat partea primă) persoanele fiecărei părechi fac 2 pași mici apropiindu-se una de alta și 2 complimente, 2 pași îndărăpt îndepărtându-se una de alta, 2 complimente; apoi părechile se adună, fac 2 învârtituri (învârtiri) una spre dreapta și alta spre stânga (muzica a repetat partea a 2-a), în modul acesta se repetă întreaga figură în muzică și dans.

IV.

Muzica figurei a patra are 4 părți, Prima parte 8 tacte, a doua 8 tacte, această parte se repetă; a treia parte, balansul, nu se repetă; a patra parte iar nu se repetă — sfârșește cu finea părții a patra. Întreaga figură se cântă și se joacă de 2 ori.

Dansul începe cu muzica.

Aranjatorul sau conducătorul dansului comandă unei coloane aducerea damelor la coloana de vis-a-vis, așadară fiecare dansator învârtește odată dama pe sub mâna dreaptă și o duce în pași iuți la vis-a-vis-ul său, acesta cu amândouă damele, adică întreaga coloană pornește la mijloc și fiecare dansator învârtește amândouă damele pe sub mâini (muzica a terminat 8 tacte, adică partea întâie); fiecare dansator, face în mijloc, cu amândouă damele o horă și le învârtește odată la dreapta și altă dată la stânga, apoi duce dama de vis-a-vis la loc și cu ea să încă merge la loc (muzica a repetat partea a doua). Părechile fac balans, adică fiecare păreche se întoarce față în față, și ținându-se de amândouă mâinile face spre mijloc un pas și îndărăpt un pas, 2 pași spre mijloc: în continuu îndărăpt un pas, alt pas spre mijloc, 2 pași îndărăpt

(muzica a terminat balansul), părechile fac o învârtire la dreapta și alta la stânga (muzica a terminat partea a 4-a), figura se repetă în muzică și dans, coloana se schimbă în aducerea damelor.

V.

Figura cincina are trei părți, fiecare parte se repetă.

Dansul începe cu muzica.

Toate părechile fac promenadă și la semnalul aranjatorului fiecare dansator învârtește dama sa câteodată pe sub mâna dreaptă, — apoi toate părechile formează o coloană, spre balans, dansatorii încep totdeauna balansul în stânga (și damele fiindcă stau în față cu dansatorii, încep totdeauna în dreapta), deci un pas înainte, un pas înapoi, 2 pași înainte, un pas înapoi, un pas înainte 2 pași înapoi, se despărțesc se depărtează dansatorii de dame și printre amândouă coloanele, trece câte o pereche dela capătul coloanei, învârtind dama câte odată pe sub mână, coloana se adună, fac balansul, coloana se desface și trece câte o păreche, sau dacă sunt multe părechi în dans, pot trece mai multe părechi una după alta, în acelaș timp — balansul, și așa mai departe, până trec toate părechile.

Apoi dansatorii se depărtează de dame, fiecare coloană face îndărăpt 2 pași, 2 complimente, în stânga 2 pași, 2 complimente, — dansatorii se reped către dame, aceste făcând fiecare o învârtire în loc, dansatorii se retrag: amândouă coloanele fac în dreapta 2 pași, 2 complimente, tot așa în stânga; dansatorii se reped spre dame, și fac o învârtire spre dreapta și alta spre stânga, promenada se continuă, conducând dama acasă.

(Aceasta descriere este după cum se juca în anii 1870—80 la Năsăud. Romama s'a mai descris în *Foaia pentru m. i. l.* Nr. 4 din 1850, și apoi în »*Musa română*«, a lui Iacob Mureșianu iun. profesor de muzică la Blaj, revista de mare valoare muzicală ce a apărut în anii 1888 și 1894/95).

Colonelul Carol baron Enzenberg 1725—1810

Ținutul Năsăudului forma din timpurile cele mai vechi o jurisdicțiune proprie și liberă, numită »*Districtus Vallis Rodnensis*« sau »*Districtul Valachorum Rodmensis*«, dar și »*Țara Năsăudului*« (Terra Nazwood — după un act din anul 1264), condus de voevozii, knezii sau județii săi.]

Cu toată libertatea lor, Românii acestui ținut au avut multe de suferit — în afară de năvălirile cele mai vechi ale noroadelor nordice și asiatice — mai apoi, pe la 1241 dela Tătari. De asemenea dela acțiunea catolicilor maghiari față de Românii de lege

răsăriteană, pe cari îi numiau infideli și păgâni (în diferite documente din anii 1213, 1247, 1436, 1471 ș. m. a.).

Slăbiți de necurmatele invazii, sărăciți și ruinați mai urmară și samavolnicile și uzurpările puternicelor familii feudale ungurești sau maghiarizate din județele vecine, cari cuprindeau — fără a le păsa de autoritatea regală — teritorii întregi, după bunul lor plac, pentru aservirea poporului român din Valea Someșului. Apoi a mai fost mereu expus la încercările repetate ale magistratului săsesc privilegiat din orașul Bistrița, care, dela colonizarea Sașilor aici au ținut a pune mâna pe acest ținut și a și-l aservi lor.¹⁾

Un timp prea scurt, acest ținut ca și întreg Ardealul de nord a stat sub stăpânirea Domnilor Moldovei, Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

Influența Moldovei a făcut ca alte influențe străine, ce veniau dela Unguri și Sași să fie în mare parte stavilite. Preoțimea care se sfințea de Mitropolitul Sucevei, a fost purtătoarea culturei moldovene până la înființarea Mitropoliei de cătră Mihai Viteazul, la Alba-Iulia.

Tristele stări ale acestui ținut nu s'au curmat, pentru Românii năsăudeni, decât numai când Impărăteasa *Maria Terezia* a Austriei a hotărât înființarea unui cordon puternic și în jurul Ardealului, care era mereu expus, ca și Principatele române de altfel, — la invaziile Tătarilor și Turcilor, apoi la încălcările nenumăratelor cete de bandiți, la decimarea de boale molipsitoare, ca holera și ciuma, ce veniau din Orient.

Atunci se înființară în Ardeal așa numitele *regimente de graniță*.

De altfel Austria înființă încă de prin suta a XVI-a și XVII-a regimente de graniță începând dela Marea adriatică prin Croația, Slavonia, apoi în suta a XVIII-a în Banatul timișan, astfel că pe la anul 1773 granița militară austriacă, dinspre țerile cotropite de Turci, se întindea dela Adriatică până la Poarta de fer (Orșova). Trei regimente în Banat: unul românesc (Caransebeș), altul iliric (sârbesc) și al treilea german.

În 1761 Generalul ^r*Ad. Buccow* propuse Impărătesei^l Maria

¹⁾ A se vedea și articolul foarte interesant relativ la suferințele Românilor din jurul Bistriței: »Soarta Românilor din satele săsești« de d. V. Șotropa, în »Arhiva Someșană« Nr 18 din 1936 pg. 275—345.

Terezia să întindă granița militară mai departe și în jurul Ardealului, care până atunci era păzit de plăjași. Se înființară atunci cinci regimente de infanterie și două de cavalerie, militarizând pe Români și pe Secui, formând astfel o trupă de grănițeri de 17.000 oameni dealungul granițelor dinspre Valahia și Moldova, pentru a căror întreținere a fost fixată suma de 1,255.695 florini.

În 1762 Buccow începu executarea planului, dar greutăți neașteptate, pe care generalul nu știu să le învingă, dovediră că nu era omul înfăptuirii acestei instituții în Ardeal.

Se produse o revoltă a Secuilor, stânsă în sânge. Asemenea și la Năsăud se produse o resmiriță cu ocazia depunerii jurământului noilor grănițeri în prezența Episcopului *P. P. Aron* dela Blaj și a Generalului *Buccow* — 1761, — grănițerii refuzând depunerea jurământului, ear Episcopul și Generalul refugindu-se. Se dă cu socoteală, că contractul încheiat între grănițeri și stăpânire nu a fost respectat, mai cerându-li-se grănițerilor și a se catoliciza, ceace era contra contractului încheiat, mai ales că grănițerii năsăudeni erau greco-catolici. Se crede însă că și magistratul Bistriței era amestecat în această revoltă, el dorind ca Românii din Ținutul Năsăudului să nu fie militarizați pentru a putea fi stăpâniți și mai departe de dânșii.

Capii revoltei, între cari și șeful lor, *Tănase Todoran*, fură aspru pedepsiți.

În urma acestor triste evenimente Împărăteasa trimise în anul următor în Ardeal pe Feldmareșalleitnantul baron *Siskovici* se execute planul, dar și acesta avu de luptat cu multe piedeci și numai după înlăturarea definitivă a baronului Buccov și după multe tratative cu guvernul ardelean, cancelaria aulică ardelenească (*Siebenbürgische Hofkanzlei*) și consiliul de război al Curții imperiale (*Hofkriegsrath*), se ajunse în fine la înfăptuirea planului.

Regimentul primi numirea de »Regimentul al II-lea român de graniță Nr. 17, cu sediul în Năsăud.¹⁾

Primul comandant al regimentului a fost Lcolonelul *George Raschütz*, numit la 21¹ Aprilie 1762 de către Consiliul aulic de război din Viena. El și-a format imediat în Viena — conform obi-

¹⁾ C. B. Edlen v. Hietzinger; Statistik der Militärgrenze des oesterr. Kaiserthums. I. Th. Wien 1817.

ceiului de atunci — un corp de ofițeri, a plecat la Năsăud și s'a apucat de organizarea regimentului. A avut însă mult de luptat cu greutățile începutului, mai cu seamă din pricina, că noii ofițeri nu cunoșteau limba poporului și tratau rău pe grănițeri. Și aceasta încă a fost cauza nemulțumirii și rebeliunii amintite, fapt care a sdruncinat poziția lui Raschütz, așa că în Martie 1764 fu mutat la Deva.

În Martie a. a. fu numit un nou comandant, Loc. colonelul *Carol Enzenberg*, cel mai distins și integru ofițer dintre toți, câți au stat în fruntea Regimentului grănițeresc din Năsăud.

*

»*Carol baron de Eenzenberg*, originar dintr'o familie germană din Toblach, în Tirol, s'a născut în Pavia în 1725. A intrat în armata austriacă, la 1752 numit locotenent, în 1758 loc.-căpitan, mai apoi căpitan în marele statmajor, iar în 26 Februarie 1762 maior și comandant al unui corp de vânători. După sfârșitul războiului de 7 ani a trecut în disponibilitate, iar la 1764 avansat locotenent-colonel, fu numit comandant al Regimentului al II-lea român de graniță ardelean. În 1 Mai 1770 obține gradul de colonel. La 17 Noemvrie 1777 înaintat general de brigadă, fu numit comandantul brigăzii și administratorul Bucovinei, unde stătu până la 1786. La 16 Ianuarie 1790 fu numit general de divizie și ca atare trecu la pensie în 1 Ian. 1792. A reposat la 25 Mai 1810 în Sibiu.

»Om cult, drept și uman, el s'a năzuit să cunoască viața poporului român în toate amănunțele sale și a devenit cel mai aprig apărător al grănițerilor. Prezentat în 16 Martie 1764, la regiment, în persoană de către generalul de divizie, baron *Iosif Siskovici*, în calitate de nou comandant, *Enzenberg* continuă și în scurt timp desăvârși organizarea regimentului. A fost uriașă activitatea acestui bărbat atât pe teren militar, cât și pe cel administrativ și economic.¹⁾ Cine voiește să cunoască în detalii activitatea rodnică, o află indicată în »Istoria Regimentului 50«, care a fost continuarea regimentului al II-lea de graniță năsăudean, desființat

¹⁾ Vezi: Comandanții Regimentului grăniceresc năsăudean de *Virgil Șotropa*, în volumul omagial: »Fraților Alex. și Ion I. Lăpedatu«. București 1936 pg. 815 seq.

în 1851, — de *Treuenfest*,¹⁾ și încă mai frumos descrisă, cântată și chiar slăvită de maiorul *Anton Cosimelli* în »Poemation de secunda legione valachica«.2)

1) *Treuenfest G. Amon Ritter*: Geschichte d. K. K. Infanterie Regimentes Nr. 50 »Grossherzog v. Baden« (1762—1850 II-tes Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie Reg. Nr. 17). Wien 1882.

Ce privește istoricul și organizarea Regimentului grănițeresc al Năsăudului, nu numai relativ la viața soldaților, ci și a locuitorilor civili a se mai consulta: 1) »*Statutul grănițeresc*«, apărut în limba latină în Noembrie 1666, tradus în românește de d. *Vasile Bichigean*, directorul liceului »G. Coșbuc« din Năsăud. 2) »*Regimentul grănițeresc năsăudean*« de d. *V. Șotropa*, în »Arhiva Someșană Nr. 2 p. 1—12. 3) »*Un act memorabil*« de d. *V. Șotropa* în »Arh. Som.« Nr. 12 p. 149—166. 4) *Geschichte des K. K. Infanterieregiments Nr. 63* (a Reg. II român grăn. năsăudean, a celui Nr. 50 dela Alba-Iulia și 63 dela Bistrița) de căpitanul *Michael Schneider*, Bistrița 1906 cu o bogată literatură. 5) »*Istoria Regimentului II român de graniță transilvan*«, Brașov 1874, de *G. Bariț*. 6) »*Părți alese din istoria Transilvaniei*« pe 200 ani în urmă, de *G. Bariț*. Vol. I—III 1889—1891. În vol. I la pg. 368—377 și 742—746, relativ la înființarea graniței în Transilvania. 7) »*Cum s'a distins batalionul I grăniț. năsăudean în aiii 1848—49*« de d. *V. Șotropa*, în »Gazeta Transilvaniei, anii 1897 și 1898. 9) »*Istoricul Regim. II grănițeri românesc*«, de Locot.-colonel *I. Dimulescu*: Bistrița (Năsăud) 1933.

2) În anul 1762 ofițerul *Antonio Cosimelli* era căpitan în Regimentul grănițeresc din Năsăud. A organizat compania a 9-a și prin bunul său tratament și-a câștigat numele de mare binefăcător al populației. La 1770 maior, în 1778 vicecolonel, iar în 1785, după un serviciu de 23 ani în acest regiment, trecu la pensie.

Îndată după militarizarea graniței năsăudene comuna *Vărarea*, care era așezată pe țărmul drept al Someșului, pe un teren deluros și pietros a fost mutat pe țărmul stâng, unde se găsește astăzi. Maiorul *Cosimelli* a botezat satul *Vărarea* cu numele de *Nepos* — precum și *Lunca Vinului Parva*, și *Strâmba Romuli*, formând expresia *Parva-Nepos-Romuli* și punând înainte și numele satului *Salva*. Aceste numiri se păstrează ca oficiale și astăzi.

(Lexikon v. J. Lenk v. Treuenfe'd, Wien 1839. Vol. III pg. 171 la *Nepos*).

Se spune că Impăratul *Iosif al II-lea* într'o vizită pe care a făcut-o Regimentului, ar fi exclamat odată: *Salva parva nepos Romuli* = salvat ești tu micule nepot a lui Romul, adică tu neam românesc, peste care el se considera ca *Impărat roman* (titlul Impăraților austrieci pe acea vreme) al adevăraților romani, cari erau adică Români, strănepoții vechilor Romani. *Cosimelli* a aplicat aceasta exclamare.

Tot *Iosif al II-lea* a ordonat ca maxima Regimentului al II-lea să fie: »*Virtus romana rediviva*«, care fu apoi gravată pe toate pecețile Regimentului și ma târziu și pe al »Districtului autonom românesc al Năsăudului«.

Cosimelli născut în Roma era »un Roman învățat și un poet talentat«. Indată ce s'a aflat între Români a descoperit ușor originea lor romană și de aceea îi numia: »*Romuli dae*«.

Intre anii 1764—1767 a compus o poemă, în limba latină și a tipărit-o în 1768 la Sibiu sub titlu: »*Poömation de secuînda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio*« și sub pseudonimul: »*Comes Silvius Tannoli*«, (în ediția 2-a tipărită la Oradea-mare în 1830 aceasta complectată de fostul Secretar gubernial *Vasile Vaida*, un bărbat distins și luptător infocat pentru românism în trista epocă a feudalismului unguresc).

Din această poemă frumoasă vom reproduce aici un foarte scurt rezumat după traducerea românească făcută de dl *Vasile Bichigian*, savantul director al liceului »G. Coșbuc« din Năsăud

Extras din Poema ținutului grănițeresc al Năsăudului

În această *Poemă*, Căpitanul *Tanoli Cosimelli* cântă faptele colonelului Enzenberg, arată starea de decadență în care se găseau *Romulizii*, din Valea Someșului mare, în urma nenumăratelor năvăliri a Tătarilor ș. a., a persecuții Magistratului din Bistrița, din care cauză fugiau cu sutele în țerile vecine. »Nu disprețuieți armele — le zice Enzenberg — ele aduc folos, nu pagubă«. Învăță românește, liniști populația, înaintă militari români la gradul de ofițeri. Iși câștigă simpatia fruntașilor și dragostea poporului. Căută oamenii vrednici, dă sfaturi, îndemnuri zilnice, îi învăță, îi împintenează, îi trezește din amorțeala ce-i cuprinsese, sau îi muștră cu blândețe și astfel pe căi diferite tinde la ridicarea lor.

Romulizii încep a avea încredere în tirolez. El ajută agricultura în toate ramurile ei, deșteaptă în popor dragostea de muncă și pofta de câștig, necunoscută până acuma la acest popor necăjit și neglijat.

Incepe a le plăcea milităria. Tinerile soții nu se mai feresc a atinge armele, blestemate până acuma de mame și de fiicele nemăritate, și acuma soțul li se pare mai frumos în uniforma de soldat. Copii, la rândul lor, imitează pe părinți și în jocurile lor fac exerciții militare, se încaeră în lupte...

E frumoasă priveliștea mulțimei soldaților, așezați în trei rân-

duri, în uniforme de culoare albă și albastru-închis, cu podoabe roșii și cu chivere, cu arme și mișcări rezezi și iscusite.

Pe astfel de temelii își clădește, în mod simbolic, viitoarea glorie, generația renăscută a lui Ruirimus (= zeul Marte, dar și numele semizeului Rumulus) — »*Virtus romana rediviva*«, căci în urmă legiunea aceasta a obținut mari victorii și a devenit unul din cele mai vestite regimente ale armatei împărătești, — acești strămoși ai noștri, grănițerii nășăudeni.

Dar par'că înțeleptul comandant își amintea de versurile poetului:

»Luptător pe câmpul vieții,
Tu ai drepturi mari și sfinte.
Ești în culmea bărbăției, —
Înainte!»

(Alim. în »Vravuri«)

El nu se mulțumește numai cu dispozițiile amintite, ci la faptele războinice a lui *Romul* adaugă și îndeletnicirile pacinice a lui *Numa*. Și pentru a desăvârși educația militară și a stârpi orice urme de încăpăținare, de abuzuri și de alte rele înrădăcinate, din cauza vremilor vrăjmașe, în Romulizi, începe să deschidă școli, pentru cultivarea sufletului și formarea caracterului tinerelor generații.

Prin aceste așezăminte redeșteaptă totodată vechiul sentiment religios, atât de mult profanat și uitat, căci aproape uitaseră și pe Dumnezeu. Dreptatea, care multă vreme fu izgonită de aci, prin tr'nsul se întoarce iarăși, spre binele grănițerilor.

Un juriu de fruntași respectabili, aleși pe sprânceană, pricepuți în ale dreptului, face dreptate cu multă băgare de seamă și cumpănind cu cumpănă dreaptă spusele împricinaților apără pe cei slabi și înfrânează pe cei puternici.

Mai departe Comandantul promovează cultura bucatelor și învață cum să îngrijască vitele, ce foloase le pot aduce turmele de oi; cum trebuie arate, semănate și cultivate ogoarele pentru a da roade îmbelșugate. Cerealele se înmulțesc. Morile au, acuma destule bucate de măcinat, »și altă fărină să macină acuma la moară«. Totul progresează.

Locuințele, casele și clădirile gospodarilor devin din ce în ce mai bune, mai frumoase și mai sănătoase.

Grădinile se umplu cu pomi roditori, așezați regulat, orându-i simetric și îngrădite frumos cu garduri vii sau măiestrite.

Tirolezul, plin de amintiri din patria lui, văzând munții Rodnei, acoperiți cu păduri de brazi seculari — semănați mulți încă de vechii Romani — știe că ele n'au valoare, dacă nu sunt exploatate. De aceea face drumuri, doboară trunchii seculari, soldații devenind și tăietori de păduri și plutași, legând la olaltă trunchiurile copacilor de brad și de molid și transportându-le în plute, pe cari o parte le trimit în alte țeri, încărcând totodată pe ele și sare din salinele *Dejului...* și astfel grănițerii își sporesc veniturile lor și ale Impăratului.

Iarna, sănii pline transportă din munții grănițerilor stejari, brazi, frasini, molizi. Munca e în toi. Someșenii sunt harnici.

Ridică poduri puternice și mărețe, învățând pe grănițeri a le construi după toate regulele ingineresti.

Nimic nu înspăimântă și nu descurăjază pe acest sdравn tirolez, nici marile zăpezi, nici gerul aspru, nici plăcerile unei dragoste nouă, nici ademenirea logodnicei iubite...

Tirolezul a iubit pe Români, i-a organizat minunat și i-a ridicat și astfel le-a insuflat un cult special pentru ceace se numește onoare militară, ordine, cinste și disciplină. Se învăța carte în măsura suficientă în școlile din timpul graniței și în limba românească; se cerceta regulat biserica națională, casele se țineau curate, gospodăriile erau destul de bune, grădinile pline cu pomi roditori de specii alese, ogoarele rațional lucrate și căi de comunicațiune foarte bune.

Așa era pe atunci starea lucrurilor la Romulizii de pe Valea Someșului.

Câteva fapte caracteristice din activitatea lui Enzenberg

Reproducem aici câteva fapte pentru a cunoaște deosebita dragoste ce a avut Enzenberg pentru grănițerii săi, pe cari i-a apărat întotdeauna cu cea mai admirabilă energie, pentru a le asigura o viață mai bună și mai statornică în satele frumos aranjate de dânsul, expunându-se însuși la eventuale neplăceri.

Indată după luarea în seamă a comandamentului Regimentului în 1764, grănițerii din anumite sate s'au îndreptat spre dâ-

sul, pentru a-i cere ajutor întru recunoaşterea drepturilor lor asupra unor teritorii, pe care puseră mâna Saşii. Locuitorii ştiau că au fost şi sunt ale lor din timpuri străvechi, actele însă li-s'au luat de cătră magistratul din Bistriţa, cari acuma îi privea şi ca iobagi, şi îi tratau foarte neomenos, deşi ei în tot trecutul lor au fost liberi.

*

Fiind mereu certuri şi conflicte pentru mori, locuri, păşuni, vite sechestrare, păduri şi munţi între satele grăniţereşti (Rebrişoara, Nepos, Feldru şi Ilva mică) şi cele săseşti (Dumitreă, Pintic şi Iad) la toate reclamaţiile nedrepte săseşti, Enzenberg lua întotdeauna apărarea cea mai energică a grăniţerilor săi faţă de magistratul Bistriţii, în loc să-i mângăie — »cum ar fi dorit Saşii« şi îi avertiza să nu şicaneze pe grăniţeri. (Arh. Som. Nr. 13 p. 261).

S'au făcut de multe ori încercările de a aplană diferenţele şi a statornici graniţele între comunele săseşti şi româneşti, dar de multe ori erau în comisiunile de cercetare duşmani neimpăcaţi ai Românilor, cum a fost contele ungar *Adam Teleki*, ş. a. (Arh. Som. Nr. 13 p. 268), ba s'a emis şi ideia să fie mutate comunele româneşti în alte locuri, numai să se satisfacă Saşii. (Arh. Som. Nr. 13 p. 269).

Enzenberg însă a executat s. ex. mutarea satului grăniţeresc Nepos, care se găsea într'un loc foarte primejdut de pe malul drept al Someşului, pe malul stâng, tocmai pe un teritoriu mereu reclamat de Saşi (în 1768/69) şi cerându-i-se lui Enzenberg de cătră comanda brigădei (ne putem gândi la a cui intervenţie) să sisteze lucrările, Enzenberg răspunde — la 25 Martie 1769, că sistarea ar fi dezastruoasă pentru grăniţerii, care-şi clădesc acum locuinţele, apoi că »tânguirile săseşti sunt pure neadevăruri şi dacă s'ar opri clădirea satului şi s'ar restitui Saşilor acel teren urmarea ar fi că toţi grăniţerii Văii Rodnei ş'ar pierde încrederea în noii ofiţeri şi chiar în întreg corpul generalilor«. (Arh. Som. Nr. 13 pg. 282). Apoi mai adăugă: »Este totul falsă expunerea Saşilor, că terenul acela li s'ar fi ocupat cu forţa. Cum s'ar putea crede aşa ceva, şi de ce n'am fost ascultat eu într'o chestie atât de importantă? Eu n'am în Valea Rodnei nici o palmă de pământ, deci

voi lupta numai pentru dreptatea și folosul statului, nu-mi voi împovora conștiința și voi apăra numai adevărul.

În completă ordine, în prezența alor doi cancelariști guverniali onorabili jurați, doi deputați din gremiul (sînul) prudentului magistrat bistrițan, a deputaților sătești, Iad, Dumitrea, Pintic, a deputaților din satele grănițerești Ilva minor, Feldru și Rebrîșoara, a ofițerilor comandanți ai acelor trupe și a ofițerilor delegați din comisia economică, în sfârșit pentru complectarea acestui act și cu concursul multor copii; conform obiceiului țării, s'a început așezarea movilelor și pietrelor de mejdină, dela distanță la distanță, și pentru vecinică amintire copii au fost trași bine de păr și bine bătuți«, atât a Românilor cât și a Sașilor până au plâns. Mai spune, »că deputații Sașilor mai mult au mers în frunte și au arătat calea dela un vârf de deal până la celalalt... și totul a decurs fără de cea mai mică supărare, deci cu completa îndestulare a Sașilor.. cu înțelegerea magistratului bistrițan, a deputaților satelor săsești, a generalului baron Siskovici și a căpitanului suprem de Micheal Bruckenthal, mandatarul națiunii săsești«...

Mai repetă că sistarea clădirii satului Vărărea (Népos) și cedarea terenului cerut îndărăt de șași ar atrage cele mai rele urmări.

»Din timpul de când noi, din partea militară, am preluat în toată regula acel teren, adesea am dat ordin ofițerilor ca lăzuirea și folosința să se efectueze repede, înșine am mers și am lăsat să iasă acolo satele întregi, până la 2000 oameni, chiar și copii dela 6 ani în sus; și primăvara timp de 4 septemâni am dispus cu mari greutate și trudă să se lăzuească, așa că de prezent fiecare individ al acelor sate poate semăna pentru sine o cantitate bunișoară de semănătură. Pe unde se lucrează cu sârguință s'au construit în comun 18 poduri bune peste șanțuri și pârae de munte, cu nespusea trudă și pierdere de timp; s'au contras într'o alvie mai multe văi de munte, s'au săpat șanțuri spre a câștiga teren, și spre a se împiedeca împotmolirea cu nisip la ploi mari și îndelungi, s'au construit drumuri lungi cu îngrădituri, așa că s'a îmbunătățit ținutul sălbatic. Aceste patru sate construind diferite iazuri în Someș au adus apa ce se vărsa inundând, în curs drept și prin aceasta au împiedecat ruperile malurilor și au silit Someșul se curgă în alvia regulată. Toate acestea s'au făcut de patru ani

încoace; *deci pentru săvârșirea adevăratei munci romane i-se poate aduce cuvenită laudă acestui sărman popor, care servește monarhiei cu contribuții și în privința politică este ascultător: este în dublă formă, ca militar și civil contribuabil, cinstit, activ și sărguincios*». (Arh. Som. Nr. 13 pg. 282/85).

»Acele circumstanțe m'au îndemnat și să nu execut ordinul și să nu admit ca să se sisteze clădirea începută a satului, mai ales pentru că grănițerii cu vinderea propriilor vite și-au cumpărat cele necesare pentru case. Recunosc că am lucrat împotriva subordinației și știu prea bine că acesta este cel mai mare păcat în serviciul nostru. Cumpănind însă urmările și considerând: că toate scrisorile și motivările așternute de Sași sunt neadevurate și false, că pentru Preaînaltul Serviciu (autoritate) urmările ar fi fost păgubitoare și iremediabile, apoi, că e cu neputință ca comanda generală să fi apreciat toate motivele mele, cari toate sunt adevărate; am fost determinat prin zelul serviciului la aceasta și mă supun în consecință oricărei pedepse, numai rog, ca din cauza aceasta să nu atrag disgrații asupra mea«...

»Din toate acestea reiese dovada, că plângerea de a nu putea exista fără de acest teren, este cu totul falsă; deci Vă rog ca după expunerea aceasta să se facă pașii necesari la autoritățile superioare că clădirea satului — care nu s'a început în pădurea terenului cedat, ci pe șes, mai mult spre Someș, imediat lângă drum și care pe sărmanii oameni până acuma i-a costat mulți bani și multă muncă — să nu se sisteze ci dimpotrivă să se încuviințeze, *iar grănițerii cu atât mai vârtos să fie laudați pentru sărguința și răvna lor*.

Dacă însă s'ar persista la interzicere, atunci aștept ordinul, și imediat va fi totul sistat; eu însă înainte vreau să declin toată răspunderea pentru urmările rele cari nesmintit trebuie să urmeze«.

*

Am extras anume din marele și foarte interesantul raport a lui Enzenberg¹, din 25¹ Martie 1769 către comanda brigadei câteva pasagii interesante.¹⁾ Se pare însă că acel raport nu s'a înaintat la autoritatea militară cea mai înaltă, căci în Memoriul lui Enzen-

¹⁾ Arhiva Som. Nr. 13 pg. 281—291.

berg dela 24 Februarie 1771¹⁾ acesta roagă pe Generalul de brigadă *Christiani de Rall* să mijlocească ca comanda generală să înainteze consiliului aulic de război raportul său dela 25 Martie 1769 »în care sunt combătute cu veracitate și temeinic toate obiecțiunile făcute de Sași, garantând eu (Enzenberg) pentru autenticitate cu averea, onoarea și demnitatea mea«.

În acest asemenea foarte interesant memoriu Enzenberg mai spune, că »Consiliul de războiu mă întreabă de părerea mea față de numirea contelui *Paul Teleki*, ca comisar din partea provinciei în chestia litigiului acesta. E notoriu cum amintitul conte înaintea înființării acestui regiment grănițeresc a lucrat și agitat mai mult împotriva lui a militarizării ținutului năsăudean) și a întreprins pași pentru cari, la o cercetare mai severă, ar avea să sufere multe neplăceri, ceea ce în caz de nevoie s'ar putea dovedi. Și numai înainte cu 8 zile apărea din cercetarea efectuată de brigadă, cum dl conte nu încetează să procedeze față cu grănițerii în modul cel mai păgubitor și nedrept; deci nu se poate presupune că contele va lucra favorabil, nu vreau să zic drept, pentru noi. Cu toate acestea nu am nimic de obiectat împotriva numirii contelui Paul Teleki ca comisar, deoarece mă razim numai pe dreptate și echitate; și la caz dacă voi avea însumi să intervin la comisie, Vă asigur că numai aceea va valora ce e drept și echitabil, cu atât mai mult pentru că nu mă voi expune să sprijinesc o cauză nedreaptă, nu-mi voi împovora conștiința și nu-mi voi atrage disgrația preainaltă pentru un al treilea, dela care n'am și nu voi avea nici odată nimic; și pentru că nu doresc să am vr'odată moșie pe acest teren litigios«. (A. S. Nr. 13 p. 297—98).

Raportul acesta mai cuprinde multe fapte revoltătoare ale Sașilor față de Românii grănițeri și într'o propoziție spune: »...intenționez să ies la iveală deodată cu atâtea fapte criminale (ale Sașilor), încât pe urma lor înaltele autorități să-și poată forma cu totul alte păreri despre vecinii Sași; și atunci probabil va înceta bănuiala concepută împotriva grănițerilor Valahi, ca și cum ei ar fi neliniștiți și nedisciplinați și un popor periculos pentru ordinea publică«. (A. S. Nr. 13 p. 301).

*

¹⁾ Arhiva Som. Nr. 13 pg. 297.

Reclamații s'au făcut și de Români și de Sași chiar la Împăratul *Iosif al II-lea*, care însă nu cedează nimic din drepturile grănițerilor. Odată, în Decembrie 1770, fiind o deputațiune de Sași, doi săteni din Dumitrea și Iad, la Împărăteasa Maria Terezia, aceasta ar fi spus în consiliu: »*Cum pot să rup din mâinile militarilor ceva ce fiul meu, Împăratul Iosif, vrea necondiționat să aibă*«. Ba spre consternarea celor doi deputați sași, s'au auzit și glasuri, cari sfătuiau, că mai bine ar fi să se militarizeze întreg Districtul Bistriței și locuitorii sași să fie transportați în alte locuri«. (Arh. Som. Nr. 13 p. 267). 1)

*

E de remarcat raportul pe care l'a făcut senatorul Michael Hennrich, la 29 Aprilie 1766, către magistratul din Bistrița, împărțându-i (marea crimă) că în 23 Aprilie grănițerii au gravat în »Piatra vânăță« (Rebrișoara) — (în litigiu cu Sașii) — *simbolul grănițeresc*: »*Virtus romana rediviva*«. (Arhiva Som. Nr. 13/1930 p. 263).

*

Enzenberg s'a căsătorit cu Monica, nepoata patronului său, a Generalului Siskovici, în Năsăud în Febr. 1768. La 13 Martie 1769 botează pe primul său fiu: Franciscul Salesius Carolus. La botez nu chemă ca nași grofi sau baroni din împrejurime sau ofițeri de rang înalt, cum făceau subalternii săi; ci ca nași ai micului Carol sunt înscrși în matricula botezaților: caporalul grănițer *Mihail Seni și Varvara Figan*. — Apoi la 17 Aprilie 1770 figurează ca nași ai copilei sale Maria-Antonia: grănițerul *George Sângeorzan cu Maria Catarig*; tot aceștia în 19 Iulie 1771 la fiica Maria-Iosefa și în 6 Ianuarie 1773 la fiica sa Maria-Carolina; iar la altă fiică botezată în 7 Februarie 1774, Maria-Iosefa, figurează ca nași: caporalul *Mihail Catarig cu Varvara Figan*. 2)

1) A se vedea și: »Un proces multiseclar« de d. V. Șotropa, în Arh. Som. Nr. 13/1930 p. 243—311.

2) Din volumul omagial »Fraților Alex. și I. Lăpedatu, în articolul: »Comandanții Reg. grăn. năsăudean« de V. Șotropa. Buc. 1936 p. 816.

Enzenberg, general și guvernator al Bucovinei

La 16 Noemvrie 1777 Enzenberg fu înaintat la gradul de general și totodată numit administrator al Bucovinei, care de curând fu anexată la Austria.

Enzenberg comandase Regimentul al II-lea grănițeresc dela 8 Februarie 1764 până la 13 Martie 1778.

Noul său post îl luă în primire la 3 Aprilie 1778. În raportul său din Năsăud dela 14 Martie 1778 Enzenberg comunică că »în urma ordinelor dela 26 Noemvrie 1777 și 27 Februarie 1778 a terminat cu predarea regimentului II român, apoi a afacerilor pădurilor și transportului de sare la 13 hujus (Martie) și că la 15 Martie va pleca la Bucovina,¹⁾ unde sosi la 23 Martie.

Menținând Trenenfest transferarea lui Enzenberg, ca general, la Cernăuți, observă: »Regimentul năsăudean a fost cuprins de o adâncă jale la pierderea aceluși bărbat cu mari calități, știind că avea să-i mulțumească formarea și cultivarea regimentului, care la plecarea sa putea servi în toată privința ca model.²⁾

După trecerea sa în Bucovina, Enzenberg și acolo s'o afirmat ca un eminent organizator, ale cărui fapte sunt înscrise în istoria acelei țărișoare, organizator care a fost atât de bun în granița năsăudeană, unde a făcut o minunată practică timp de 14 ani.³⁾

La 3 Aprilie luă în primire noul său post dela generalmajorul baron *Spleny*, — administrația Bucovinei. Ziua ocupării acestui post însemnează pentru Bucovina începutul unei ere de reforme importante, a unei activități administrative foarte intensive și energice.

Luând în mână sa puternică frânele guvernării, însemna că era în mâinile unui om, care cunoștea împrejurările, fiindcă încă în 1773 primise ordin dela Impăratul Iosif II se întreprindă o călătorie în Moldova, să facă o inspecție și să-i înainteze un raport amănunțit asupra acestei părți a Moldovei.

»Această călătorie de inspecțiune se făcea tocmai în timpul, când tendințele și năzuințele guvernului (austriac) vienez erau să câștige aceea parte a Moldovei, care se lege Pocuția cu Ardealul«.

1) *Zieglauer*. Gesch. Bilder a. d. Bucovina 1904, 10 Bilderreihe p. 29.

2) 3) Din vol. omag. »Fraților Al. și I. Lăpedatu p. 816 și 818.

(Zieglauer: *Geschichtliche Bilder aus der Bucovina, I Bilderreihe* p. 4 sep. Cernăuți 1893.)

Dela început privirile lui se îndreptară asupra vieții poporului, pe care se sili a o cunoaște din propria intuițiune. De aceea făcu excursiuni călare prin toate satele și cătunele țerii spre a cunoaște situația socială și a se încredința de pornirile și dorințele populației. Posedând un spirit de observație foarte fin și o pătrundere limpede, unite cu o activitate neobosită — întocmai cum făcuse și în granița Năsăudului, — a fost în stare ca în timp de un an și jumătate se expună guvernului central tablouri instructive (măsuri necesare) asupra țerii și a populației, care sunt cuprinse în acele strălucite memorii (Octomvrie 1779) (publicate în Zieglauer I. Bilderreihe) și cari sunt o dovadă luminoasă a concepției sale politice, a ingeniului său și a dragostii pentru popor. O mulțime de rele strigătoare îi bătea la ochi și cereau ajutor imediat.

*

Enzenberg a dat o deosebită importanță *organizării poștei și înfînțarea de stațiuni poștale*, ce pe atunci erau lucruri necunoscute în Bucovina. Șimțând din primele luni lipsa acestei instituțiuni culturale făcu în Septemvrie 1778 o cerere guvernului central, pe baza uni proiect mai vechiu a generalui Spleny, de a organiza un serviciu postal, — dela *Sniatyn* peste *Cernăuți* la *Seret, Suceava, Vama, Pojorîta, Iacobenii, Dorna* până în *Bârgău* (ținutul Năsăudului), — arătând necesitatea urgenții organizării, necesare nu numai organelor statului, ci comerțului și industriilor.

Planul acesta nu s'a înfăptuit așa de repede, căci s'a lovit de piedeci puse atât de »Camera de finanțe a Curții«, cât mai ales de comanda generală militară ardeleană, care voia însași să facă legătura postală a Ardealului cu Bucovina. Abia la 1 Ianuarie 1783 se realiză în fine serviciul postal în Bucovina.

*

Adăugăm un scurt istoric al anexării Bucovinei la Austria.

Austria sub pretextul unor rectificări de graniță, ca și pentru pretinsa stabilire a unei comunicații directe între Galiția și Transilvania, a folosit prilejul spre a rupe o parte din nordul Moldovei. Insași Impărăteasa *Maria Terezia* simția, cât de mare nedreptate

săvârşeşte politica austriacă prin această răpire de teritoriu. De aceea a scris ambasadorului austriac la Paris următoarele cuvinte: »In afacerile moldovene noi săvârşim deplină nedreptate. Nu ştiu cum vom eşi din afacerea aceasta; anevoie vom eşi cu onoare şi aceasta mă mâhneşte nespus de mult«.

Domnul Moldovei Grigore Ghica şi sfatul boierilor au protestat fireşte contra acestui plan hrăpăreţ al curţii din Viena. Dar Sultanul şi oamenii lui fiind mituiţi, au împlinit dorinţa Austriacilor (7 Mai 1775). Grigore Ghica fu omorît (Octomvrie 1777) din cauză că se împotriviise acestui plan şi cu prilejul delimitării pârâse pe comisarul turcesc că a primit mită dela ofiţerii austriaci şi astfel s'a învoit ca Moldova să piardă încă 46 sate peste linia hotărîtă prin convenţia din 1775.¹⁾

*

In Enzenberg aflăm un om, care, deşi străin de neamul nostru, totuşi ne-a iubit şi ne-a protejat, ne-a preţuit şi a încurajat pe înaintaşii noştri şi de aceea trebuie să-i păstrăm cu recunoştinţă amintirea vecinică.

|| | | |

¹⁾ I. Lupaş: Istoria Românilor p. cl. VII sec. Ediţia VII-a p. 242—3 după Leca Morariu. Codicele pătrăuţean şi asasinarea lui Grigore Ghica — un mss inedit — în revista Moldovei I. Nr. 12,

Vasile Bob Fabian

1795—1836

Un plăcut sentiment te cuprinde când afli, printre marele număr de bărbați, a căror frunte le este încrețită de grijele fără seamăn pentru neamul nostru, și pe unii inzestrați de Dumnezeu cu divina schintee a poeziei.

Unul din cei mai vechi poeți ai nostru a fost *Vasile Bob Fabian*, acel mare patriot, care deși a avut o viață scurtă, a lăsat câteva urme poetice, pline de entuziasm, de dragoste pentru neam și a fost apreciat, în vremea lui, ca unul din apostolii culturii românești, mai ales în Moldova, unde a trăit mai mulți ani.

Vasile Bob Fabian s'a născut la 31 Decembrie 1795 în comuna grănițerească *Rușii Bârgăului*, prin urmare era grănițer. Moșul lui despre tată a fost preotul *Toader Răul*, care a avut patru feciori: 1. Pe Ion, preot în sat. 2. Pavel fost căpitan în Regimentul al II-lea de graniță român, și în anul 1796 era stegar și a fost în războiul cu Napoleon Bunăparte, în zilele de 15 și 17 Noembrie lângă Areda Veneției fiind deosebit lăudat pentru vitejia cu care a apărat podul de peste riul Apone dela *Arcole* în

---

Notă. Această biografie este scrisă aproape în întregime din articolele: 1. »Trăsături oareșicare« — relative la V. Bob Fabian, din Foaia pt. minte, inimă și literatură. Brașov an. 1840, Nrile 31—34 de *P—Dr. Vasile Popp*, bun prietin al poetului, care l'a cunoscut și l'a caracterizat așa de bine cum era apreciat omul și poetul în acele vremuri. *P.* a avut multe date¹ relative la Fabian dela vicarul I. Marian, fost camarad de clasă cu poetul. 2. Viața d. păh. Vasile Fabian sau Bob, scrisă de Pitarul *V. Popescu-Scriban*, în Foaia p. m. i. l. Anul 1839. Nov. 20. Acesta fiind elevul poetului și 3) V. Fabian Bob Ștudiu de *Dr. Ioan Rațiu*, Blaj. 1907.

contra lui Napoleon, fiind și rănit.¹⁾ 3. Maftei, 4. Petru, — acești doi din urmă căprari în regiment și ultimul a fost tatăl poetului. Mama lui a fost Anisia, fiica preotului *Toader Bob*, nobil de Mănăștiușul-Copalnic (Județul Someș), paroh în comuna grănițerească Maeru și văr primar cu Episcopul Făgărașului Ion Bob.²⁾

Preotul Toader Bob neavând copii, adoptă pe Vasile Rău, primind apoi porecla de Bob, potrivit cu legile romane din districtul Rocnei, pe atunci respectate și de Impărației Austriei, primind și moșie, case, grădini și pământuri.³⁾

Sub numele de Bob urmă școală națională din Maeru, în care fu înscris în 1805, apoi școala Militară din Năsăud, iar la 1810 fu trimis la liceul din Blaj. La Năsăud și Blaj a fost coleg de clasă cu Ion Marian (vicarul de mai târziu al Năsăudului).

Strălucind la Blaj între o mulțime de școlari, atât cu cuviincioasă purtare, cât și cu înălțimea minții și cu deosebitul său geniu, totdeauna fiind primul eminent, — unchiul său, Episcopul Bob, îl trimise, în 1814, la Cluj, în Convictul tinerimei nobile de pe lângă Academia de acolo. Aici urmă filosofia și legile, fiind totdeauna în fruntea colegilor săi de studiu.

În timpul studiilor, în anul din urmă, dela Academia din Cluj, »fu vinovățit cu mai mulți alții despre o faptă, care era împotriva legilor academicești, din care pricină fu una cu consoții săi judecat spre o pedeapsă trupească; însă nobila sumeție a acestui tiner nu putea suferi această defăimare, fiind din lăuntru învins atât despre aceea cum au învățat, cât și despre aceea, în ce cinste și vază stă el înaintea tinerimii școlasticești, și a toată profisorimea de acolo; pentru aceea au mai vrut a părăsi Academia decât a se supune la o pedeapsă așa urâtă, care putea să-i păteze toată cinstea ce o câștigase până aci.«⁴⁾

¹⁾ A se vedea în «Poëmaticion de secunda Legionē valachica, Magno-Varadini, 1830, pg. 68.

²⁾ Din familia Bob a fost și *Dănilă Bob*, care în anul 1788, fiind sergent fu decorat pentru vitejia ce a arătat asupra Turcilor lângă orașul *Giurgiu*, — cu medalia de aur. Tot din această familie a fost și *Nicodim Bob*, locotenent, care tot în bătălia de lângă Areda Veneției fu rănit (vezi Poëmaticion pg. 57, 68).

³⁾ Foaia pt. m. i. l. an. 1840 pg. 243. Epistolia d. Vicar al Rocnii, I. Marian dela 20 Dec. 1839.

⁴⁾ Tot din Foaia p. m. i. l. 1840 p. 243.

Prin părăsirea Academiei își pierde întreținerea, dar și grația unchiului său Episcopul Bob. Hinc omnis origo malorum. Astfel a avut multe suferințe și greutatea de luptat.

Dela Cluj plecă la Oradea »cu gândul se isprăvească cursul legilor la Academia de acolo, deoarece încă nu le isprăvise în Cluj, dar și în speranță de a fi ajutat de Samuil Vulcan, episcopul românesc de acolo, ca să continue studiul legilor militare la Viena, deoarece doria să se facă »auditor« (judecător militar) în regimentul grănițeresc. Nu găsi însă nici un ajutor și fu silit a pleca acasă în speranță, că va afla un loc în cancelaria »Auditoriului« Regimentului din Năsăud, dar și aci găsi ușile închise.

Plecă din nou la Blaj, la unchiul său, rugându-l să-i dea o slujbă la moșiile episcopoești. Episcopul îi puse condiția de a intra în statul preoțesc, dar tinerul nu primi, și astfel și unchiul îl refuză, supărat încă de fapta comisă la Cluj.

Nec dum etiam causae irarum... Exciderant animo; manet alta mente repostum.¹⁾

În anul 1820 Mitropolitul Veniam Costache al Moldovei, voind să reorganizeze seminarul dela Socola, care în urma războiului dintre Rusia și Turcia decăzuse mult, chibzui un nou plan de a reînoi vechiul plan al seminarului cu unul de tot nou. Acest plan consta în următoarele: 1) Pe lângă gramatica românească să se învețe și cea latină cu toate părțile ei, ca gramatica limbei strămoșești, fără de a căreia cunoștință anevoie se poate îndrepta și îmbogăți limba românească. 2) Să se învețe retorica și poetica limbei latine, ca niște științe, în care se află cele mai originale și mai frumoase idei. 3) Să se învețe filosofia și filologia adică alăturarea limbei românești cu cea latină și derivațiile.

Un plan, după starea vremilor de atunci, foarte bine chibzuit.

Pentru înfăptuirea acestei școli fu trimis în vara anului 1820, din partea Epitropiei școalelor din Moldova, *Gh. Asachi*, cu scrisori în Ardeal, la guvernatorul Terii de atunci, baronul G. Banfi, cu rugarea a da voe la trei tineri români să plece ca profesori pentru Iași. După ce guvernatorul a încuviințat cererea, *Asachi* a plecat dela Cluj la Blaj, ca să ceară dela »Academia« de acolo trei tineri necesari pentru catedrele noului seminar.

¹⁾ Extrase din epistola Vicarului Marian. F. p. m. i. l. 1840 p. 243.

A și găsit ce a căutat angajând pe *I. Costea*¹⁾ ca profesor de retorică și poezie, pe *I. Manfi*²⁾ ca profesor de gramatică latină și pe *Vasile Bob Fabian*, care era »un tiner în cea mai frumoasă floare a tinerețelor... voios și cu o inimă îndrăzneată ca unul care era din lountru învins, că, Si male nune, non sic et olim, dacă acum nefericit, în viitorime poate și trebuie să fie fericit«.

Dela Blaj Asachi plecă cu acești trei tineri la Brașov, unde făcu cunoștință cu *Dr. Vasile Pop*,³⁾ căruia îi oferi profesoria filozofiei și a filologiei precum și directoratul Seminarului.

Pe la începutul lui Noemvrie a. a. Asachi însoțit de profesorii amintiți plecă la Iași, — profesorii Costea, Manfi și Dr. Pop stabilindu-se la Socola, iar Bob Fabian rămase pe lângă Asachi, ca profesor.

La 8 Noemvrie fiind ziua onomastică a lui *Mihail Sturza*, sinepitropul sau directorul școalelor moldovenești, *Fabian*, pentru ași arăta recunoștința către viitorul său director, îi făcu o gratulațiune (Carmen onomasticum), în versuri latinești, totodată și ca o dovadă de ce ar putea să facă acest tânăr în viitor.

Seminarul începu bine și promitea un spor frumos, deși profesorii locuiau la câmp în niște căsuțe mici, pentrucă în oraș și în palate se resfătau școalele cele străine, grecești.

1) *Ion Costea* din Mănărade studia gimnasiul din Blaj și liceul din Cluj, unde termină științele juridice. În urmă se făcu avocat. Asachi oferindu-i catedra de retorică și poezie, preferi profesura la Socola.

2) *Iosif Manfi* fu mai întâi învățător în Ibașfalău (Dumbravenii de azi), mai târziu »magistru« la normele din Blaj. Liceul l-a făcut în Blaj și Târgul Mureșului, filozofia la liceul romano-catolic din Cluj, iar teologia în Blaj. Asachi îl numi la catedra de limba latină dela Socola.

3) *Vasile Pop* n. 1787 Chimitelnicul de câmpie, își făcu studiile la liceul din Cluj și la 1811 la universitatea din Viena, unde luă titlul de doctor în filozofie, iar mai târziu (1817) s'a promovat doctoratul și în științele medicale, cu teza: *Dissertatio inauguralis de funeribus plebeis Daco-Romanorum sive Valachorum* (despre înmormântarea la Români), 1817, tipărită la Viena, prin care își câștigă un nume și la cărturarii români de pe vremea aceea.

Afară de timpul petrecut la Iași, 1820—21, ca profesor, a trăit la Brașov, Făgăraș (1829) și Zlatna (1842) practicând medicina. În 1838 tipări la Sibiu cartea: »Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țeri, dela începutul lor până în vremile noastre (100 pagini). A fost unul din cei mai învățați români și un mare apostol al culturii românești. (A se vedea o schiță biografică despre el scrisă de George Bariț în rev. »Transilvania«, an. 1868 p. 129—135 și 161—167. A tradus Eclogele lui Virgil. A colecționat o mare sumă de documente istorice. † 1843.

Abia se aranjară și stabiliră la Socola și erupse nefericita revoluție a Grecilor (Ipsilanti), care în 22 Februarie 1821, la vr'o 3 luni dela începerea cursurilor, ca o săgeată din ascuns ivindu-se în Moldova, le-a alungat din dulcea lor odihnă, cursurile încetară, iar tinerimea școlară fu îndemnată a pleca la casele părințeși.¹⁾

Profesorii sperau că în curând revoluția are să înceteze însă văzând că răul se întinde mereu și nici cinstita Epitropie, nici cesaro-crăiasca Agenție nu le făgăduia o asigurare invederată, fură siliți a se întoarce în patria lor și, precum urmările au dovedit, nu fără cuvânt, căci și domnul Țării și ca dânsul cea mai mare parte a boerimii se refugiară.

Singur *Fabian* rămase la lași, ca unul care nu mai avea nici o patrie, lăsându-se încotro îl vor duce valurile întâmplărilor, mai în tot cursul anului 1821.

Fuga boerimii, turburarea orașului, sgomotul poporului nerânduiala Voluntarilor, sosirea armiei turcești și crunta luptă, care urmă la Sculeni, lângă Prut, dădu materie muzei lui de a alcătui niște bucăți poetice pline de geniu, sublimitate și delicateță. Pu-ternica Semilună, cruzimile omenirii, încruntatele unde ale Prutului¹⁾ au aflat într'însul pe al lor cântător.

Trista stare a Moldovei în epoca de atunci nimeni nu a descris-o mai frumos și mai viu, ca condeiuul acestui deosebit talent.

¹⁾ Grecii își pusese în gând să răscoale toate popoarele creștine su-puse Turcilor, sub motiv de *liberarea* lor de jugul Turcesc, în adevăr să întemeieze ei un mare stat grecesc, prin înlăturarea Turcilor cuprinzând întreaga peninsula balcanică și Principatele române, firește sub stăpânirea Grecilor și în folosul lor. Astfel au organizat ei *Eteria* (tovărășia) din 1821, condusă de grecul *Alexandru Ipsilanti* în legătură cu cancelarul Impărăției rusești — Capo d'Istria, — el însuși grec, care intenția aceste poște ale Grecilor. Multe rele, jafuri, hoții și omoruri au făcut gloatele acestor Eteriști greci atât în Moldova cât și în Țara Românească. Boierii români firește au fost contra acestor planuri perfide grecești și Tudor Vladimirescu a luptat contra Grecilor, însă tradat tot de Greci a fost ucis mișelește. Rezultatul acestei revoluții grecești a fost restabilirea Domnilor români și alungarea fanarioșilor din țerile române.

¹⁾ Acest râu,¹ care oarecând curgea prin inima Moldovei și care atunci despărția Moldova de Rusia, au fost pentru el tocmai așa precum au fost Simois, râul Troiei pentru geniul lui Virgil:

— — Ubi tot Simois correpta sub undis

Scuta virum galeaeque et fortia corpora volvit.

Iată câteva versuri din această descriere:

S'au întors mașina lumei, s'au întors cu capu'n jos
 Și merg toate din potrivă *anapoda* și pe dos.
 Soarele d'acum resare dimineața la Apus,
 Și apune despre seară cătră resărit în sus,
 Apele schimbându-și cursul dau să'ntoarcă înapoi,
 Ca să bată fără milă cu isvoarele război.
 S'au smintit se vede firea lucrurilor, ce la cale
 Aflându-se din vecie, urma praviilor sale.
 S'au schimbat se vede încă și limbile graiul lor;
 Că tot una va se zică: *di* mă sui seau mă pogor...

După trecerea de câteva luni, lipsit de orice ajutor scrise lui Asachi, care se afla atunci în Basarabia, care mijloci să treacă și el acolo.

În anul 1822 numit Domn al Moldovei *Sandul Sturza*, întâiul Domn național după Dimitrie Cantemir, se întoarseră și mulți din boierii fugiți, între cari și Asachi. Cu ocazia întronării Prințului, la 8 Oct. 1822, Asachi a scris și tipărit o odă de gratulație Domnului. Fabian a scris și el o *Aluzie* (*Allusio*) latinească în versuri eroice. Precum în versurile românești în toate bucățile sale s'au ivit cu ușurința și dulceața unui Ovidiu, tocmai așa în această *Aluzie* atât cu curățenia limbei latinești, cât și cu seriositatea și înălțimea ideilor se ivește ca un al Doilea Virgiliu.¹⁾

Titlul acestei *Aluzii* este:

A l l u s i o
 ad
 O d a m
 Occasione restitutae indigenis
 Moldaviae Pricipibus coronae
 Ac Solemnitatis, qua serenissimus
 Princeps patriae filius
 Joannes Sturdza
 Sedem Principatus conscendit,
 Genti Moldavae per clarissimum
 D. G. Asaki mense Octobris
 1822 dicatam.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Virg.

Pulchrior ergo tuo tandem rediviva sepulchro
 Nasceris, et lacrymas versis Moldavia fatis
 In nova post longos permutas gaudia luctus! etc.

¹⁾ *Aluzia* aceasta s'a trimis în 1840 de P. și redacției Foaiei p. m. i. l., care a opinat să fie tradusă și românește, tot în versuri, spre a fi cunoscută de toți.

Fabian întors la Iași a fost profesor particular și în deosebite case boerești. Iarna anului 1824 fu trimis la Sibiu cu scrisori la Pini, general-consulul rusesc, care se afla atunci acolo. Inapoiindu-se pe la Brașov îi încredință lui Vasile Pop, — ca un suvenir a vechii prietenii — Aluzia mai sus amintită.

Pe atunci se găsea în casa marelui vistier Catargi, pe care Fabian îl numește *le grand Tresorier*.

Dar aducerea aminte a multor neazuri ce au pățimit în vremea revoluției aruncându-se dintr'o țară în alta îl făcu a-și aduce aminte și despre părăsirea sa de către unchiul său, Episcopul Bob tocmai când avea mai mare trebuință de el. Critica stare a țării de atunci, greutățile în care se afla din pricina armatelor turcești, nemulțumirea boerimeii cu Prințul ocârmuitor și din potrivă, și tristele urmări, care s'au născut din aceasta, neființa unei școli de obște, neprețuirea unei literaturi solide, mulțimea vagabunzilor din Franța și Italia, care ca dascăli umpluse țara, era pricini destul pentru el a-i mai mări nemulțumirea și al face ca să piardă tot gustul spre o literatură frumoasă și solidă, cu atât mai mult, că și sănătatea i-se stricase și era mulțămît, că are ce mânca, ce bea și cu ce să îmbrăca, un chip de traiu, care nu era tocmai după gustul lui.¹⁾

În anii 1826—27 se pare a fi fost în casa boerului Lasca-rake Bogdan, de care fu trimis în Basarabia, în niște pricini de judecată, unde a zăbovit mai mult de un an, tocmai în timpul când era să se înceapă un războiu între Rusia și Turcia, către sfârșitul anului 1827.

Tot pe atunci Epitropia școalelor a socotit că este necesar a se deschide un gimnaziu național la Iași, în care scop a făcut o cerere (anafora sau relatie) care s'a întărit de Domnul Sandu Sturza, numai cu 5—6 zile înaintea de intrarea Rușilor în țară.

La 1 Ianuarie 1828 a și început cursurile acestui gimnaziu. La acest gimnaziu a fost numit și *V. Bob Fabian* ca profesor de matematici, geografie și limba latină. În vara acestui an, între sgomotul armelor, s'au făcut totuși examene cu școlarii, bucurân-

¹⁾ Toate aceste date sunt scoase din diferite scrisori ale lui, unele în franțuzește, către *P.*, din anii 1824 și 1825.

du-se toți cei ce au fost prezenți la examen de sporul școlarilor, ce vorbeau științe în limba patriei. După lupte crunte Rușii s'au întors spre sfârșitul anului ca să ierneze în Țara românească și în Moldova și voiau să facă spital și în localul gimnasiului, însă Mitropolitul l'a apărat cu mare strădanie.

La acest gimnasiu a funcționat ca profesor până în 1834, în care timp a descris starea Moldovei din anul 1829 într'o poezie¹⁾ a cărei înălțime și delicatețe nu se poate prețui. La anul 1834, când s'a statornicit Academia Mihăileană în Iași, luându-se în băgare de seamă meritele lui, nu numai că a fost din nou întărit ca profesor de filozofie, dar și cu titlul de Păharnic fu dăruit. Această titlă, care i se dădu de către un Prinț domnitor și deosebit protector a științelor, reînoi zelul și râvna în el.

Cătră sfârșitul acestui an, ca o lebedă, despre care se zice, că simțind că i-se apropie moartea, cântă un cântec duios »carmina qui moriens canit exequialia« a scris acele frumoase versuri la moartea școlarului său Ștefan Șendrea sub titlul *suplement de geografie*, în care cu o nespusă poezie a descris țintirimul, sau cea țară, în care avea el în scurtă vreme a se așeza:

Unde aerul cel rece în așa țară străină
Trage vânturi ce cu jale acum gem, acum suspină.
Roua cerului ce cade în picuri amestecate
Cu amară lăcrămare din dureri nevindecate.²⁾

În timpul profesoratului său a scris în limba românească și vr'o câteva cărți de școală, din care o parte s'a și tipărit.

Fabian a murit după o boală îndelungată în floarea bărbăției, fiind de 40 ani, 3 luni și 7 zile la 7 Aprilie 1836.

Popescu Scriban, fostul său elev l'a îngrijit pe dascălul său în tot cursul boalei sale. A fost înmormântat la 9 Aprile, orele 8 dimineața, cu toată pompa cuvenită la biserica Sf. Nicolae, ce se zice a Academiei. Aceasta adeverește cea ședulă, prin care se potesc toți prietunii și elevii ca să se aple la înmormântare, care așa sună: »D. Paharnic V. Fabian, profesor de filosofie la Academia Mihăileană, după o îndelungată boală răposând la 7 ale

1) Vezi Foaia p. m. i. l. 1839 Nr. 14 p. 105.

2) Foaia p. m. i. l. 1839, Nr. 15 p. 113 au 1840 pg. 266.

acestia, în vârstă de 45 ani, toți prietini și elevii sunt poftiți din partea Direcției învățăturilor publice a fi față la înmormântarea ce i-se va face la Biserica Academiei, Joi în 9 aceștia, la 8 ciasuri dimineața. — Eșii 1836 în 8 April¹⁾

Lângă mormânt i-s'a ridicat pentru aducerea aminte și o piatră, pe care s'a scris în limba națională un Epitafiu de cuprinsul următor:

»Sub această piatră zace Păharnicul Fabian,
Ce a văzut lumina vieții în Cotunul transilvan,
Academiei Ieșene i-au stătut învățătoriu,
Cu talentul său și râvna i-au fost ei de ajutoriu.
După patruzeci ani șapte încheiat'au a sa cale,
Și din ceruri mulțămîtă-așteaptă, osteneii sale.«²⁾

*

Popescu Scriban află în caracterul acestui bărbat trei virtuți de căpetenie: 1. Era neinteresat. 2. Avea un cuget curat. 3. Avea iubire către nație și omenire. Lângă aceste trei așa nobile virtuți cu dreptul pot să adaug și eu (P.) încă trei: 4. Era religios fără de faresism. 5. Prietin curat fără de fățarie și 6. Era un geniu peste veacul său, așa că dacă ar fi avut mai bună norocire în tinerețele sale și dacă ar fi avut o viață mai îndelungată, de care era vrednic, ar fi făcut epocă în literatura națională.

Biograful său P. mai adaugă: Noi, pentru depărtarea locului, nu avem nimic cu ce să împodobim mormântul acelu dulce prietin și adevărat patriot, decât, pe lângă fierbințile lacrimi și adesele suspinuri și oftări, a-i ridica un monument după stilul Romanilor, vechilor noștri strămoși, însă și aceasta nu pe marmoră poleită, de care era vrednic, ci numai pe hârtie curând trecătoare, care așa urmează:

¹⁾ Etatea lui Fabian la moartea sa nu era nici după «sedula Direcției învățăturilor publice» de 45 ani, nici după inscripția de pe piatra mormântului de 47 ani, ci după datele câștigate mai târziu de către Doctorul Vasile Pop, numără 40 ani, 3 luni și 7 zile. (Conform *Foaia pentru minte*. An. 1840 Nr. 34. p. 267, not. 23).

²⁾ Azi nu se mai găsește nici urmă de piatră, nici de mormântul poetului.

D. M.

Viro.

Optimo. Ac. Doctissimo.

BASILIO FABIAN.

In, Academia. Quae. Iasiis.

In. Moldavia. Floret.

Philosophiae. Professorr.

Dignissime.

Suis. Amicis. Et. Literis.

In. Florenti. Actate.

Erepto.

Vixit. Annos. XXXX. Menses, III. Dies. VII.

Patriotae. Suo. Desideratissimo.

Amici. Transilvani.

H. M. F. G.

M. D. CCC. XXX. VI.

Lângă această inscripție se mai adaugă întru memoria reposatului ca a unui adevărat poet, următorul epitaf.

Hoc Fabius stricto iacet alter Naso sepulcro,
 Ingenio ambo pares, amoque sorte pares;
 Ille quidem culpa Geticis fuit exul in oris;
 Hic nullo victus crimine sponte fuit;
 Ars fuit ambobus, et mors fuit una duorum,
 Vix quoque non orbis pars tenet una duos;
 Divi Nasonis Istri pars dextra poëtae,
 Pars Fabii vatis ossa sinistra tegit;
 Has igitur quisquis olim transibis in oras,
 Die precor amborum molliter ossa cubent.

*

Din cele scrise de Doctorul Vasile Pop se poate vedea că Muza lui Vasile Fabian s'a manifestat mai întâi în forme streine, în limba latinească, lucru care nu ne surprinde, având în vedere că întreaga educație a primit-o aproape numai în limba aceasta, care era pe atunci, și la Blaj și la Cluj singura limbă de propunere în școală. Primele încercări le-a făcut probabil pe când era la Academia din Cluj. De aceea îl găsim pe Fabian compunând acel *Carmen onomasticum*, foarte lăudat de Doctorul Vasile Pop, dar până azi necunoscut. (Vezi mai înainte la *Allusie ad Odam...*)

Poeziile latinești netipărindu-se sau pierdută, iar câteva românești, foarte puține, tipărindu-se în Foaia pentru minte i. l. au scăpat de pierzare.¹⁾

Limba în care a scris Fabian, acumă una sută de ani, este o limbă frumoasă românească, lipsită de neologisme, așa cum este limba cronicarilor și a Scripturii și a celor mai buni scriitori români.

În poeziile sale Fabian dovedește o mare dragoste de neamul și de pământul românesc. A fost în adevăr un mare naționalist, un mare patriot. De sigur că iubirea de națiunea sa a primit-o de acasă, din ținutul grănițeresc, unde în timpurile străvechi s'a dezvoltat dela sine, prin originea neamului și din nenumăratele suferințe produse de diferiți dușmani ai Românilor.

Apoi și școalele ce au urmat, acea militară din Năsăud, faptele strălucite ale Regimentului grănițeresc năsăudean, care erau toate proaspete și mereu pomenite în convorbirile zilnice ale grănițerilor în cari se redeșteptase și erau mândri de aceea «*Virtus romana rediviva*» și în gura cărora se repeta acel semnificativ *Vers a lui Napoleon Bunăparte*²⁾ pe care vitejii grănițeri din al doilea batalion al Regimentului năsăudean, nu-l lăsase să treacă podul peste râul Apone dela Arcole, în zilele de 15—17 Noemvrie 1796. pentru care fapt acest batalion a fost lăudat de însuș Napoleon.

După luptele dela Arcole Batalionul al II-lea fu citat prin ordin de zi și dat ca exemplu: »*iar ceace înalță și mai mult gloria batalionului al 2-lea românesc este relațiunea generalului Bonaparte, înaintată Directoratului Republicei, în care dânsul admiră foarte mult Constanța și eroismul acelu batalion și adaugă că numai rezistența în adevăr marțială ce a întâmpinat din partea lui, îl adusesse în imposibilitatea de a înconjura și sfărâma toată armata imperială (austriacă). Conicarii pun în gura lui Napoleon verdictul, că Austria are soldați foarte bravi, că însă comandantii nu-și pricep vocațiunea lor*«.

Toate atacurile franceze dela 15 Noemvrie au fost sângeros respinse. Cinci generali francezi, încercând să reia atacul în fruntea

1) Vasile Fabian Bob. Studiu de Dr. Ioan Rațiu, Blaj 1907 p. 45 și 49.

2) Vestitul vers românesc despre Napoleon Bunăparte, care se păstrase la grănițerii năsăudeni până aproape de *Unire*, s'a publicat în *Arhiva Someșană* Nr. 4 din 1926 p. 27.

altor coloane, după eșecul diviziei Augerean, sunt răniți și scoși din luptă.

Bariț compară această bătălie cu cea dela Termopile, adăugând că se disting căpitanii români Meheș și Nemeș, »atât prin prezența de spirit, cât și prin încurajarea ostașilor în dulcea lor limbă maternă, strigându-le în fiecare moment de criză: Nu vă lăsați feciori, odată și bine, feciori, înainte bravii mei, trageți bine, în carne băeți, dă pe moarte, nu cruța!«¹⁾ Pierderile batalionului se cifrează: 1 ofițer și 395 ostași morți, 6 ofițeri și 293 oameni răniți și 1 ofițer și 45 trupă prizonieri.

Reproducem aici trei poezii din ce au mai rămas dela Fabian. De sigur că între cele pierdute se vor fi găsit și unele relative la faptele strălucite ale grănițerilor nășăudeni.

Moldova la anul 1821

S'au întors mașina lumei, s'au întors cu capu'n jos,
 Și merg toate dinpotrivă, anapoda și pe dos.
 Soarele de-acum răsare dimineața la apus,
 Și apune despre seară cătră răsărit în sus.
 Apele schimbându-și cursul dau să'ntoarcă înapoi,
 Ca să bată, fără milă, cu izvoarele război.
 S'au smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale
 Aflându-se din vecie, urmă pravilelor sale.
 Și-au schimbat se vede încă și limbile graiul lor,
 Că tot una va să zică di mă sui sau mă pogor.
 Toate pân'acuma câte se părea cu neputință
 Eșind astăzi la iveală, vor putea avea credință.
 Vreme multă n'a să treacă, și-a ara plugul pe mare
 La uscat corăbierii nu s'or teme de 'nnecare.
 Ce-a să zică-atunci pescariul, când în ape curgătoare
 li va prinde mreja vulturi și dihăanii sburătoare?
 Ce-a să zică vânătoriu, când în loc de turturele,
 Ne-văzând nici câmp nici codru, va pușca zodii și stele?
 Nătărăule, ce umblii pe a ceriului fațadă,
 Zisu-mi-au ieri noapte luna, tâlnind'o la promenadă,
 Suma veacurilor scrise pentru tine'ncest loc
 S'au deșirat de pe crugul Soarelui cel plin de foc.
 Iară di ești vre-o comită, rătăcită dintre stele

¹⁾ G. Bariț. Istoria Regimentului al II-lea românesc de graniță transilvan. Brașov. 1874.

Și umbli fără de noimă eșită din rânduele,
 Ce zăbavă peste vreme te ține'ncalea cerească
 De îngâni cu migăele Armonia îngerească?
 Dacă ești plănită nouă și nu ții tovărășie
 Colindând pe lângă soare în sistema ce să știe,
 La depărtare căzută te întoarce pe o cale
 Și nu ești nebunește pe hotarul sferei tale.
 Cutezătoriu mai aproape, vei fi ars de multă pară
 Vei să degeri dimpotrivă de te vei depărta iară.
 Iată Aurora vine cu veșminte luminate
 Alungând spaimetele nopții peste clime depărtate.
 Iară steaua Afroditei vărsând rouă și răcoare
 Deschide cu-a sale raze porțile sfântului Soare.
 Eră nu-s ce se mai zică, și deabia numa'ncepură,
 Când un nor venind cu ploaie îi spală vorba din gură.

(Din *Foaia pentru minte, inimă și literatură*
 An. 1839, Nr. 13, pag. 97—98.)

Glăsul viitorului

Adesea în câmpie, când noaptea e adâncă,
 Se'nalță lângă ceriuri un glas misterios,
 Mai lîn decăt izvorul, ce curge dintr'o stâncă,
 Decăt un imn de moarte, el e mai dureros.
 Și numai fiii muzei în sacra lor veghere
 Aud astă șoptire, ei singuri o'nțeleg,
 Căci au inimi deschise la ori și ce durere,
 Și eată că ce note în treacăt ei culeg:
 Plăcută e viața, natura e frumoasă,
 Când vine primăvara în carul său de flori,
 Când vede'n visu-i îngeri fecioara rușinoasă,
 Când cântă păsările la reversat de zori;...
 Dar mie ce-mi lipsește? — de ce suspin eu oare?
 Nici pace, nici plăcere, de ce nu pot gustă?
 De ce de lacrimi ochi-mi sunt umede izvoare?
 Atâtea suferințe când ori vor înceta?

La aste triste plângeri un glas din ceriu răspunde,
 Un glas care te mișcă, un glas detunător:
 O! țară ticăloasă, când ori te vei pătrunde
 De marea ta ursită, de bunu-ți viitor!?...
 Știi tu ce îți lipsește? Nimic decăt voința!
 Voiește! — și îndată invingi pe-ai tăi tirani!

La fiii tăi insuflă curagiul și credința,
Prin care triumfară vitejii vechi Romani!

De câte ori în noapte această profeție
În litere de flăcări pe ceriu eu o-am cetit,
De ce n'o vezi ca mine, o scumpă Românie,
Să-ți înțelegi chemarea, o! popol preursit!
Oh! lasă, lasă'ndată această moliciune,
Ce viața'n seninează, ce duce la mormânt.
Te-armează cu virtutea și cu-acea vioiciune,
Ce au scăpat adese al patriei pământ!

Români! deschideți ochii, porniți către mari fapte,
Spre a surpa tiranii, cu toții vă sculați!
Vă jur că puteți face minuni neașteptate,
Ați arătat adese, când vreți sunteți bărbați!
Rușine pentru țara, ce totul nu jertfește,
Când pacea-i, libertatea-i îi este la mijloc,
Amar, când egoismul, ce'n inimi locuiește,
Li dictă lașitatea și-i stânge al său foc!

— — — — —
Dar fii României nu pot răbda rușine,
De semi-zei au sânge, au suflele de bravi,
Nu vor, ca a lor țară de ghiarele străine
Să fie sfâșiată și ei să fie sclavi.

Tirani ai țerii mele, peirea vă așteaptă!
Românii se ridică de ei să tremurați!
Sunt mii, sunt milioane, ce iată se deșteaptă
Din Tisa'n Marea Neagră, din Dunăre'n Carpați!

(Reprodusă din *Conspectul asupra literaturii române și scriitorilor ei*, de Vasile Grigore Pop, partea II p. 279—280)

În memoria reposatului școlar Ștefan Șendrea

din gimnazia Baziliană din Iași, la anul 1834,
Octombrie 25

Este'n zona subsolară o pacinică mică țară,
Aproape de țărmul lumii plecătoare cătră sară,
Unde apoi se hotărește cu o mare'mpărăție
Pân'acum necunoscută la cărți de Geografie.

Oamenilor de aicea numărul pururea crește
 Nici mai moare cin'odată aici să'ncetățenește.
 Ici și colo'n altă țară, să'ntind locuri înverzite
 Pintre văi și delurele cu producturi feliiurite,
 Intre care colonistul, fără ceva să lucreze,
 Cet încet cu toată casa poate bine să s'așeze.
 Iar aerul rece, umed din așa țară străină
 Trage vânturi ce cu jale acum gem, acum suspină.
 Roua ceriului aicea cade'n picuri mestecate
 Cu amară lăcrămare din dureri nevindecate.
 Multe roduri pus'aicea printre dealuri și vălcele,
 Mai târziu au mai de vreme, sporesc toate-afar de rele.
 Minunați sunt acești pacinici dup'a lor legiuitură,
 Toți sunt muți, adese însă li s'aude și a lor gură.
 Nu zidesc, ca noi, politici, în o strâmpătă vizunie,
 Fiecare lăcuește fără dare de chirie.
 De vecini, de frați, de muncă, și de toate doru-i trece
 Pin prejurul casei sale, iarna-i cald și vara-i rece...

(Din *Foaia p. m. i. l.* An. 1839, Nr. 15, p. 113.)

Poezia are titlul de »Suplement la geografie« — dar se vede că Fabian n'a isprăvit această poezie. Cu două zile înaintea morții sale, reposatul autor a cerut acest vers ca să-l săvârșască, zicând: »Să săvârșesc descrierea locului unde merg«, și din nenorocire nu s'a găsit atunci.

Mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni

1750—1821

Dintre marii bărbați cari s'au ridicat din ținutul nostru grănițeresc, trebuie să amintim pe unul dintre cei mai vechi, care a fost *Gavril Bănulescu-Bodoni*, ajuns mitropolit al Basarabiei, când această provincie românească, a fost ruptă din Țara Moldovei a lui Ștefan cel Mare.

După datele ce avem Gavril Bănulescu s'a născut în Bistrița Năsăudului, — care credem că este Bistricioara Bărgăului, unde mai există familii cu numele de Banu, — în anul 1750.

După ce a făcut primele învățături în școlile grănițerești și alte școli, despre cari încă ne lipsesc datele, ar fi fost preot unit, dar iarăș nu știm unde.

Trecând în Moldova a avut norocul să urmeze vestita Academie teologică dela Kiew în Rusia, unde a făcut studii strălucite. După terminarea Academiei s'a înapoiat la Iași, unde a fost numit profesor de limba latinească, în anul 1778. În anul următor s'a călugărit. Mai târziu (1781) a fost numit predicator la Catedrala mitropolitană din Iași, iar în 1784 arhimadrit. În anul 1812, după un războiu între Rusia și Turcia — grație trădării grecilor fanarioți Dimitrie și Panaiotaki Moruzi, cumpărați de Ruși, trădând pe Turci, au produs o sângeroasă rană Principatelor române, prin pierderea Basarabiei (Aguletti în Encicl. română de Diaconovici, Tom. III p. 334).¹⁾ Sultanul turc a cedat Rusiei întreaga parte a Moldovei dintre Prut și Nistru, pe care Rușii au numit-o apoi Basarabia.

---

¹⁾ Amândoi fanarioții trădători au fost apoi decapitați de Turci, în Noemvrie 1812.

Boerii Moldoveni firește că au protestat împotriva acestei răpiri, dar fără folos.

Rușii încorporând acest pământ moldovenesc, au pus în vedere boerilor, că cei ce voiesc să-și păstreze moșiile trebuie să se așeze pentru totdeauna în această provincie sau să se desfacă într'un termen scurt de timp de toate drepturile de stăpânire a lor. Neputându-se, deoarece cumpărătorii nu dedeau decât prețuri mici, multe familii boerești își pierdură astfel averile.¹⁾ Unele familii însă au rămas pe loc și mulți din acești boeri români au lucrat cu dragoste pentru poporul moldovenesc sub stăpânirea rusească.

Fiindcă poporul trebuia să fie condus și mai departe de o preoțime națională, care să-i înțeleagă durerile și necazurile sufletești, s'a înființat în centrul Țării Basarabiei, în orașul Chișinău o episcopie și atunci Bănulescu, Exarh în Principatele române cu sediul în Iași, devine Mitropolit al Basarabiei, unde a lucrat cu mare osârdie până la moartea lui în anul 1821.

Mitropolia »Chișinăului și Hotinului« s'a înființat în anul 1813.

Fostul Exarh al Moldovei, Gavril Bănulescu care era și membru al Sinodului rusc, găsind necesară întemeierea unei noi eparhii și a unui seminar în noul teritoriu alipit acum împărăției rusești, în care se aflau peste 700 biserici parohiale, a prezentat Sinodului o sumă de propuneri referitoare la faptul acesta.²⁾

Din conceptul original aflăm că, după încheierea tratatului de pace între Rusia și Turcia, Bănulescu scrie că: »eu n'am mai putut rămânea în Iași... am trecut cu P. S. Episcopul Dimitrie și tot personalul« la Chișinău și în această privință a cerut concursul lui Sturza, »Sfetnic de stat și cavaler«. Apoi mai spune că: »Trebuie înființată o eparhie independentă... în vederea marelui număr de biserici și depărtarea de alte eparhii și mai ales a deosebirii de limbă, a năravurilor și obiceiurilor populației și clericilor«. El cere să se continue cu unele obiceiuri ce nu's contrare legii, spre liniștea poporului.³⁾

¹⁾ N. Iorga în Istoria Românilor pentru cl. IV și VIII. Ed. III. 1919. București pg. 344.

²⁾ Referatul cu propunerile Mitropolitului Gavril, conceptul și corecturile făcute de el se află în arhiva consiliului eparhiei Chișinău, dosarul 224/1812.

³⁾ Din »Arhivele Basarabiei«. An. I. 1929. Nr. 1 pg. 2.

În alt raport al Mitropolitului către Sinod, tot în chestia înființării *eparhiei*, dintre alte multe propuneri extragem din punctul trei următoarele:

»Pentru educația copiilor clerului și a slujitorilor bisericești e necesar a înființa un seuinar, în care să se învețe aceleași obiecte ca și în celelalte seminarii. În ce privește limbile să se învețe mai ales și neaparat limba rusă; — ca limbă dominantă *cea națională moldovenească*, ca școlarii să poată predica poporului cuvântul Domnului și morala cea bună; *greaca*, pentru că în această limbă sunt scrise originalele dogmelor și ale învățăturilor legii creștine; *latina*, dela care se trage și se poate îmbogăți limba națională; celelalte limbi după bunăvoință.¹⁾

Mitropolitul Bănulescu fiind un om de mare cultură și cu multă autoritate a și fost învrednicit de autoritățile rusești cu mari distincțiuni și multe ajutoare. A fost om de un fin tact și a știut să lupte pentru autonomia și păstrarea caracterului moldovenesc al Basarabiei. Dar el a fost și un dibaci organizator al bisericeii de aici și în acelaș timp un energic apărător al cauzei moldovenești, adică naționale din Basarabia.

Bănuim că acel spirit de disciplină, de organizație și de naționalism l'a dus cu sine din ținutul grănițeresc al Năsăudului, unde s'a născut și din școalele grănițerești, în cari a învățat.

El a tipărit toate cărțile bisericești necesare în tipografia arhidiecezană pe care însuși a înființat-o în Chișinău. Tot aici a mai înființat apoi o școală duhovnicească și seminarul mai susamintit. În tot timpul vieții sale ca Mitropolit al Basarabiei a stat în cele mai strânse relații cu Românii din Moldova, până la moartea lui, în anul 1821.²⁾

»Figura luminoasă, apostolică a mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni, cum ne-o înfățișază un potret lucrat la Kiev, cu ochii negri, strălucitori de inteligență, barba respirată în ondulări de cenușă și mâinile de o izbitoare frumusețe, în stânga ținând cârja, cu cealaltă binecuvântând; poartă vestminte la fel marilor Erarhi ai Sf. Munte, spre care-l îndemnase ca și la Poltava, Eca-

¹⁾ »Arhivele Basarabiei«. An. I. 1929. Nr. 4. pg. 41.

²⁾ Enciclopedia română *Minerva* Cluj 1921, pg. 14.

terinoslav, Roma ori școala celebră a marelui Moldovean Petru Movilă din Kiew, neistovita sete de învățătură și credință».

»Când după 1812 Basarabia devine oblastie rusască, guvernată de Scarlat Sturdza, ajutat fiind de un comitet compus din boierii Ghica, Leon Vârvar, Balș, Dimachi, generalul Catargiu, în fața aroganței amiralului Ciceagov, — cel care ridică glasul său răspicat, vorba-i verde românească, e Mitropolitul Bănulescu: »In ocârmuirea acestei eparhii, să mi-se îngăduie să mă acomodez obiceiurilor de aici, când aceasta nu este în contrazicere cu legile, fiindcă mai întâi cere liniștea poporului acestuia și fiindcă și din punct de vedere civil lor li s'au acordat drepturile lor vechi moldovenești«.1)

După moartea lui s'a scris din Chișinău guvernului din Ardeal să cerce după neamurile repausatului. Guvernul a scris la Bistrița, unde s'ar fi găsit mai mulți nepoți și alte neamuri, cari au primit parte din averea lui.2)

Iată câteva rânduri despre faptele grănițerului ajuns mare Mitropolit.

---

1) Din articolul Chișinău de George Dorul Dumitrescu în periodica »Vremea«, București. 1937, Nr. 481, pg. 5.

2) Ziarul »Unirea« din Blaj. 1935, Nr. 29 pg. 2.

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ ISTORICĂ CULTURALĂ

TABLA CUPRINSULUI

Vol. V. — Nr. 19—21

1936—1937

(Cifrele latine indică broșura, iar cele arabe, pagina)

<i>Bădoiu Florian</i> : Muzica populară din Leșu	XX 377
<i>Boșca Emil</i> : Cercetând arhivele rodnene	XX 374
<i>Buzila Ștefan</i> : O cerere în căsătorie, dela 1847	XIX 80
<i>Corbul Victor</i> : Versul lui Napoleon Bunăparte și încă ceva	XXI 572
<i>Coșbuc G., Preot</i> : Două scrisori ale poetului Coșbuc	XX 372
<i>Echim I. T.</i> : Frunțașă familie Bejan din Monor	XX 326
<i>Filipoiu Onisim</i> : Din scrisorile unui spion și trădător	XX 361
<i>Marțian Iulian</i> : Cucerirea Ardealului de către Unguri	XIX 113
<i>Moisil Iuliu</i> : Viața exemplară a unui tânăr grănițer	XIX 40
Figuri grănițerești nășăudene	XIX 135, XX 384, XXI 578
Teatru în Năsăud	XX 226
<i>Morariu Iuliu</i> : Despre ornamentica florală în Valea Zăgrii (jud. Năsăud)	XX 316
<i>Mureșianu A. Aurel</i> : In chestia familiei Mureșenilor	XIX 73
O scrisoare a Vicarului Marian	XX 370
<i>Naghîu Iosif</i> : Pagini istorice-literare	XIX 85
Un discurs memorabil	XIX 126
Pagini istorice-culturale	XXI 510
<i>Pavelea S. Ioan</i> : Locuțiuni grănițerești	XIX 82
<i>Pop Ioan, Protopop</i> : Din amintirile mele	XIX 77
<i>Precup Emil</i> : Un vrednic preot grănicer	XXI 569
<i>Șotropa Virgil</i> : Năsăudul de altă dată	XIX 1
Vizite, ospătări și omagieri, pe vremuri	XX 213
Reflexiuni pe vârful Ineuului	XX 255
Contribuții la Istoria bisericească	XXI 453
Ofițerii și subofițerii regim. nășăudean în 1765, 1766 și 1771	XXI 498
Din actele și scrisorile episcopului Lemeni	XXI 528

Ziarul sergentului Simion Domide	XIX 54
Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos	XX 233
Acte, corespondențe și ordonanțe vicariale	XX 263
Spicuii istorice grănicerești	XX 345
Un muzicant național bistrițan	XX 380
Muzeul năsăudean	XX 382
Memoriile căpitanului auditor Șotel	XXI 479
Dela Muzeul limbii române, Cluj	XXI 575
